

ZNAK HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY.
LES ARMES DE LA VILLE DE PRAGUE.

Provedl Frant. Kysela.

ZPRÁVY PAMÁTKOVÉHO SBORU HLAV. MĚSTA PRAHY

RAPPORTS DE LA COMMISSION
POUR LA SAUVEGARDE DES MONUMENTS
DE LA VILLE DE PRAGUE

Pořádají
K. Guth, R. Hlubinka,
K. Chytil, R. Politzer, A. Stocký,
Z. Wirth.

Za redakci odpovídá
VÁCLAV VOJTÍŠEK.

Svazek osmý.

V PRAZE 1928.

NÁKLADEM PAMÁTKOVÉHO SBORU HLAV. MĚSTA PRAHY.
TISKEM PRAŽSKÉ AKCIOVÉ TISKÁRNY.

Obsah

	Str.
Václav Vojtíšek: O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých	1
Drobné články.	
Podskalí (Rudolf Hlubinka)	256
Oprava kostela sv. Mikuláše v Menším městě pražském (Jan Almer)	271
Oprava kostela P. Marie Sněžné v Novém městě pražském (Jan Almer)	280

Table de matières

	Page
Václav Vojtíšek: Les sceaux et les armoiries villes pra- goises et des autres villes tchèques	1
Rapports.	
Podskalí (Rudolf Hlubinka)	256
Restauration de l'église St. Nicolas au Petit-Côté de Prague (Jan Almer)	271
Restauration de l'église de Notre Dame des Neiges à la Nouvelle ville de Prague (Jan Almer)	280

Václav Vojtíšek:

O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých.

Věnováno univ. prof. Dru Gustavu Friedrichovi.

Úvod.

Pečetí a znaky jsou středověké produkty a v blízkou příbuznost je stavi příbuzná povaha a podobnost právní funkce, která jim náleží. Jejich účelem je, aby určovaly osoby, ať fysické nebo právnické, a aby je representovaly. Ale třebas mezi pečetmi a erby jsou těsné vztahy, nutno si uvědomiti, že

Při této práci více, nežli bývá pravidlem, musil jsem spoléhati na ochotu a pomoc správců archivů, zejména když jsem si připravoval potřebný a rozptýlený materiál. Účinnou podporu především mi poskytli: v archivu ministerstva vnitra p. řed. dr. G. Pirchan a pp. státní archiváři dr. J. Prokeš, dr. Fr. Roubík a dr. O. Odložilík; v zemském českém archivu p. vrch. arch. rada řed. dr. J. B. Novák a pp. arch. radové Dr. J. Borovička, Dr. B. Jenšovský, Dr. R. Koss a mimo to p. Dr. Matouš; v zemském moravském archivu p. arch. dr. Fr. Hrubý a p. konc. adj. dr. J. Šebánek; v universitní knihovně v Praze sl. dr. F. Kleinschnitzová; v archivu Národního muzea v Praze p. arch. dr. K. Stloukal a dr. Fr. Čáda; v státním historickém vydavatel. ústavu p. dr. B. Mendl; v archivu Karlovy university p. arch. dr. J. Bergl; ve Schwarzenberském archivu v Třeboní p. vrch. arch. dr. A. Markus a p. arch. Hadač, ve Schwarzenberském archivu v Č. Krumlově p. centr. ředitel H. Gross; v archivu města Plzně p. arch. dr. Fr. Macháček; v archivu města Brna p. univ. prof. dr. B. Navrátil; v archivu města Jihlavy p. arch. Kunovský. — S radostí musím také vyznati, že s opravdovým porozuměním byl jsem přijat v archivech církevních ústavů pražských a že mi práci laskavě umožnili: v archivu metropol. kapituly u sv. Víta JMt p. biskup dr. A. Podlaha; v archivu řádu Maltézského JMt p. převor Fr. J. Hamršmíd; v archivu Křižovnického řádu JMt p. velmistr J. Vlasák a p. arch. J. Dvořák; v archivu řádu Benediktinů v Břevnově p. převor ThDr. J. Jannal; v archivu řádu Dominikánského u sv. Jiljí p. podpřevor J. Saip; v archivu řádu Premonstrátů na Strahově pan arch. dr. J. Perlík; v archivu kapituly vyšehradské p. kanovník a arch. Ed. Šittler; v archivu řádu sv. Augustina u sv. Tomáše p. provinciál dr. Ferdinand Černovský a arcib. arch. p. Fr. Tischer. Je mi milou povinností všem jmenovaným pánům vzdáti srdečné díky, a ty stejně upřímně platí všem, které uvádím, vzpomínaje jejich ochoty, na příslušných místech. Zde jen ještě poznamenávám, že mi cenné zprávy i fotografie zvláště poskytl p. arcib. arch. prof. dr. Breitenbacher z Kroměříže a že mně fotografováním pečetí a pořizováním odlitků byl mnoho pomocen p. mag. kom. Václav Štovíček, přidělený archivu města Prahy.

jejich původ je rozdílný. U pečetí lze s jistotou uznávat kontinuitu s antickou dobou, avšak znaky přes podobnost jistých zařízení už v dobách velmi starých jsou čistě středověkým zjevem, a byla to kultura rytířská, která jim dala vzniknouti v severní Francii, ve Flandrech a Champagni a odtud se rychle rozšířiti do sousedních zemí.¹⁾

Pečeti přenesla nepochybně kancelář východního císaře do středověku, a buď přímo nebo prostřednictvím papežské stolice, v níž je používání pečetí záhy prokázáno, dala příklad i západním panovníkům, zejména západořímskému císaři, aby si zavedl k pověřování listin znamení, zhotovené z určité látky v určitém tvaru, které nese charakteristický obraz, mající význam pro majetníka pečetí, a nápis, a které je určitým způsobem připevněno k listinám. Jenže s počátku ne vždy měl obraz pečetí zřetelný vztah k panovníkově osobě a západořímský císař zprvu upotřeboval k pečetění antických gem (do r. 814) bez ohledu na to, co bylo na nich vyryto. Teprve za pozdějších Karlovců dospělo se k tomu, že na pečetí byl vkládán obraz panovníkovy osoby samotné, ač do konce 10. století není vůbec možno mysliti, že by to mohl býti jeho portrét; a podle všeho u vědomí toho, že obraz nevystihuje císařovy podoby a nevyslovoval by jasně, komu pečeť přísluší — i v pozdějších dobách, kdy už lze mluvit o portrétních, podobiznových, pečetech, obraz býval proveden jenom schematicky, a ani v časech dokonalosti ryteckého umění nebyval naprosto věrný a přesný — přesto, že na pečetech býval vysvětlující nápis, už v 9. století počali přidávat postavě vložené do pole pečetí insignie,

¹⁾ K tomuto úvodu užil jsem veškeré příslušné literatury, hledě k ní zaujmouti i samostatné stanovisko. Upozorňuji zvláště na práce: dr. H. Grotefend, *Über Sphragistik. Beiträge zum Aufbau der Urkundenwissenschaft.* Breslau 1875. — A. Leesenberg, *Über Ursprung und erstes Vorkommen unserer heutigen Wappen.* Berlin 1877. — F. K. Fürst zu Hohenlohe-Waldenburg, *Sphragistische Aphorismen.* 300 mittelalterl. Siegel systematisch klassifiziert. Heilbronn 1882. — F. Hauptmann, *Das Wappenrecht der Bürgerlichen.* Bonn 1882. — G. Seyler, *Geschichte der Heraldik.* Nürnberg 1885—1889. — G. Seyler, *Geschichte der Siegel.* Leipzig 1894. — F. Hauptmann, *Das Wappenrecht.* Bonn 1896. — H. G. Ströhl, *Heraldischer Atlas.* Stuttgart 1899. — A. Anthony v. Siegenfeld, *Das Landeswappen der Steiermark.* Gratz 1900. — H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien.* Bd. I. Leipzig 1889; 2. vyd. tamže I. 1912, II. 1. r. 1915. — *Urkundenlehre v. W. Erben, L. Schmitz-Kallenberg und O. Redlich.* I. III. München u. Berlin 1907, 1911. — A. Mayster, *Grundriß der Geschichtswissenschaft,* Bd. I. 1. Leipzig 1906; R. Thommen, *Die Lehre von den Königs- und Kaiserurkunden;* H. Steinacker, *Die Lehre von den nichtkönigl. (Privat-) Urkunden;* Bd. I. 2. Leipzig 1906; Th. Ilgen, *Sphragistik;* E. Gritzner, *Heraldik;* Reihe I. Abt. 2a: R. Heuberger, *Allgemeine Urkundenlehre für Deutschland und Italien.* Leipzig. Berlin 1921. — W. Ewald, *Siegelkunde* a F. Hauptmann, *Wappenkunde v. Bellow-Meinecke,* *Handbuch der mittelalt. und neueren Geschichte.* München und Berlin. 1914. — O. Hupp, *Wider die Schwarmgeister!* I.—IV. München 1918—1923. — Th. Ilgen, *Zur Entstehungs- u. Entwicklungsgeschichte der Wappen v. Korrespondenzblatt der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine.* Jhrg. 1921. — F. Philippi, *Wappen, Versuch einer gemeinfasslichen Wappenlehre.* Dortmund 1922. — Jinak budou pomůcky a literatura připomenuty na místech, kde jich bude užito.

aby bylo každému jasno, kdo je majetníkem pečetí a která je jeho hodnota. Nejprve to byl štít a královské kopí, jež byly umístěny podle panovníkovy hlavy, postavené v profilu, dokud byl jen hlavou v pečetí představen, a pak byly dány do jeho rukou, když pouhá hlava byla nahrazena od času Ludvíka Dítěte poprsím. Při tom po některé době (od r. 962) kopí bylo zaměněno žezlem a štít říšským jablkem a králi na hlavu en face obrácenou byla vsazena koruna, a tyto odznaky staly se pravidelnou ozdobou postavy sedící na trůně, když byla zavedena (po prvé r. 998) tak řečená trůnní pečeť, vyhrazená především císařům a králům.

Toto ustálení a vžití insignií bylo nutné také proto, že se zatím zvětšoval kruh osob, užívajících pečetí. Podle královského vzoru v 2. polovině 10. století počali pověřovati pečetmi listiny, jež vydávali, nejvyšší duchovní hodnostáři v říši, nejprve arcibiskup mohučský, kolínský, trevírský, pak bremšský, magdeburský a salcpurský a po nich znenáhla biskupové i přednější opatové, a také už z 10. a 11. století jsou povědomy doklady, že i svěští velmoži vystavovali listiny pod svou pečetí. Ovšem větší rozšíření pečetí mezi nižší šlechtou, nižším duchovenstvem i ve městech spadá až do 12. století, a hlavní toho podporou bylo povznesení významu zpečetěných listin soukromých; jestliže znalost písma i ve vyšších vrstvách byla jenom nepatrná, že nebylo možno, aby listiny byly pověřovány vlastnoručními podpisy, stoupala neustále cena prostředku, jenž měl za sebou při listinách římských císařů a králů už dlouhý vývoj. A tehdy právě připadla důležitá úloha insigniím, jimiž byly vypraveny obrazy majetníků pečetí, a v nich se už projevovala symbolika pečetních obrazů, která nabývala většího a většího významu, čím více se užívání pečetí rozmáhalo. Ale při tom se asi brzy poznalo, že se nevystačí jenom s osobními pečetmi, nesoucími zobrazení majetníka pečetí, ač mohlo býti různě provedeno, ať v poprsí nebo v plné postavě, ať v sedě na stolci nebo na koni a jinak, neboť insignie pro členy jednotlivých stavů nebo hodností a úradů mohly býti jenom stejné, a proto se hledaly ku pomoci i jiné způsoby. Místo obrazů osob vkládala se do pečetních polí symbolická znamení, kteráž se nejprve ujala při pečetech právnických osob. Už první klášterní konventy a po nich i jiné církevní ústavy a úřady i města, když vešla v život a nabyla vědomí povahy korporace, pořizující se pečetí, vstavovaly na pečetní půdu postavu světce, svého patrona, opatřující ji jeho charakteristickými odznaky. Už v tom se leckde projevovala obrazová mluva, zvláště když obrazy byly v souvislosti se jménem místa, avšak stávala se ještě zřetelnější, že se připojovala i jiná znamení, která měla určitěji vyjadřovati, že jde o duchovní ústav nebo o město. U klášterů a kapitul byl to obraz kostela nebo klášterní budovy, u měst bylo obvyklé znázornění městské hradby, brány, věže a podobně. A toho způsobu brát si do pečetí symbolické obrazy následovaly především osoby ze šlechty a volily si vhodná znamení, která jim byla z rozličných důvodů blízká. V tehdejších dobách v životě jednotlivců i celých rodů hrály velikou úlohu jejich svobodné statky,

zvláště hradská sídla,²⁾ a s jejich vzhledem, polohou, povahou nebo názvem nepochybně souvisela volba pečetních obrazů. Jindy mohlo na ni působiti osobní jméno, přezdívka, čin, životní příhoda anebo osobní záliba a chuť, slovem vše, co tu kterou osobu vyznačovalo a odlišovalo v očích jejího okolí. Ta všeliká znamení jsou nám nyní z velké části nesrozumitelná, ale přece se některá zachovala až ze 12. století, která dovedou jasně vyjádřiti určité jméno, a proto se nazývají „mluvícími“ znameními.³⁾

Je otázka, pokud tato znamení na pečetech souvisejí s erby, pokud se možno o nich domnívati, že jsou to figury odvozené ze znakových figur nebo dokonce znaky, jež se zároveň rozvíjejí. Odpověď je dosti těžká, poněvadž je nedostatek jakýchkoliv zpráv, a vždy působí nesnáze, jsme-li odkázáni na to, co o sobě povídá předmět sám. Věc je komplikována i tou okolností, že se skoro současně objevují pečeti nesoucí pouhý obraz v poli a pečeti nesoucí skutečný erb se štítem. Jestliže pro ony je nejstarší doklad z r. 1131 a pro tyto z r. 1152, je to tak nepatrný časový náskok, že z něho nelze nic usuzovati.⁴⁾ Ale tolik se zdá jisto, že ještě před polovinou 13. století činili rozdíly mezi pečetním znaméním a erbem,⁵⁾ že tedy každé pečetní znamení ani tehdy ještě nebylo zároveň erbovním znaméním; a tomu rozlišování napomáhalo, byly-li pečetní obrazy už koncem 12. století dědičnými, takže přecházely s otce na syna a šířily se mezi jinými členy rodu, že erbovní znamení nebyla ještě ustálená, nedědila se a podléhala po případě i změnám u téže osoby, jak působily různé okolnosti.⁶⁾ Vůbec možno přijímati, že počátky i vývoj symbolických pečetních obrazů i erbovních znamení byly samostatny, i když časem nastalo prostupování a vzájemné uzpůsobování, zvláště že se erby posléze skutečně dostaly do pečetních polí a dávaly pečetem nové tvary a že pečetní obrazy byly přenášeny v erby.⁷⁾

Poměr obrazových pečetí a erbů lze vlastně převést na otázku, mohou-li býti erby bez štítu, či je pravdivá věta, která už jednou byla vyslovena a v obměnách bývá opakována, že bez štítu není erbu ani heraldiky a že štít

²⁾ Na to upozorňuje zejména Ilgen, Zur Entstehungs- und Entwicklungsgeschichte der Wappen uv. m. str. 195.

³⁾ Tamže str. 190; při tom vysloveno mínění, že se na městských pečetech mluvící figury objevují aspoň o 100 let dříve nežli na osobních pečetech.

⁴⁾ Hupp uv. m. II. str. 69 a Ilgen uv. m. str. 243. Jsou to pečeti hrab. Poppa z Hennenberga a vévody Welfa VI.

⁵⁾ Ilgen uv. m. str. 196; r. 1231 rytíř Werner z Walbachu výslovně poznamenává, že svou erbovní figuru učinil pečetním obrazem.

⁶⁾ Tamže str. 190 zdůrazňuje se, že pečetní znamení byla už ve 12. století dědičnými, ale že erbovní figury ještě v 2. polovině 13. století neměly dědičnosti pravidlem; a uvádí se doklad: r. 1231 Werner z Walbachu označuje svou pečeť „sigilli mei, quod habet formam et imaginem armorum meorum, quibus tunc temporis militare solebam“. Srv. tamže str. 238.

⁷⁾ Hupp I. str. 77; je také přesvědčen, že to byly pečeti, které přenesly název „Wappen“ s pojmu zbraně na vyobrazení.

je prvotní a podstatnou složkou znaku.⁸⁾ Odpověď v této věci usnadní, uvědomíme-li si původ a počáteční účel erbů, které byly spíše vyvolány v život v potřebách rytířských her a turnajů, nežli snad vojenstvím a účastí v bojích a bitvách.⁹⁾ V těch se jednotlivec většinou ztrácel v celku i počtu, i když docházelo k boji rytíře proti rytíři, v oněch však vystupoval nanejvýše v shluku několika osob, osvědčuje svou sílu, statečnost a obratnost. A při tom šlo právě o to, aby osoba byla náležitě vyznačena a aby jí určité znamení vyjadřovalo, když byl rytíř od hlavy k patě pokryt železem, i tvář máje zakrytu. Proto na rytířský štít až spíše v 2. polovině 12. století byla kladena znamení, aby povídala, kdo jest rytíř, a zejména do dálky působila svými barvami, a po případě pro jasnější rozpoznání byla vstavována na korouhev kopí, na čabraku koně a časem, od prvních desetiletí 13. století, byl přiměřeně zdoben i helm. Vybrání erbovního znamení, ať to byly obecné figury nebo heraldské kusy, pochopitelně také záleželo na rozmanitých případnostech, a je jisto, že zase velký význam mělo v tom rytířské sídlo, obzvláště jeho podoba, název i přirozené poměry.¹⁰⁾ A že se erby vyvíjely samostatně vedle obrazových pečetí, lze se domnívati i z toho, že u erbů byly hlavní věci barvy, že prvotní pečetní obrazy bývají často podoby zcela nerytířské a nevojenské¹¹⁾ a že rytířství předpokládalo vyplnění zvláštních podmínek; rytířstvo bylo stavem, do něhož musili býti zvláště přijímáni i králové a velmožové a jenž činil samostatnou kastu, stojící vlastně ne vedle jiných stavů, nýbrž nad nimi.¹²⁾

Mám za to, že by bylo nejlépe definovati znaky tak, že jsou to znamení na štítu nebo jiné části zbroje původně užívaná v rytířském životě a ve vojenství a potom jejich vyobrazení na štítu v různých způsobech, platná

⁸⁾ Mayer v. Mayernfels, Heraldisches ABC-Buch (München 1857) str. 63.

⁹⁾ Hupp uv. m. I. str. 68 a Ilgen uv. m. str. 193 a 235; Philipp i uv. m. str. 22 spíše klade váhu na válečný význam erbů.

¹⁰⁾ Ilgen uv. m. str. 194, 195, 235, 238; vyzdvihuje těsnou souvislost mezi rodinným (rytířským) statkem, jménem, pečetí a erbem. Pro tu věc zajisté je důležité i české pojmenování erb (polsky herb, rusky gerb), související s německým termínem Erbe = zděděný statek.

¹¹⁾ Je obecně přijímáno, že nejstarší erbovní znamení jsou ve spojení s ozdobami a kováním štítu, a to nejen t. zv. heraldské kusy, nýbrž i některé obecné figury, růže, lilie a p. Že pečeti už v počátcích nesou znamení, jež nemají významu v rytířství a vojenství, a tedy taková, která nemohou býti odvozena z erbů, nasvědčuje užívání na př. labutí, jelena. Mimo to se některé pečetní obrazy ani nehodí, aby byly vkládány na štít, tak obrazy hradů (Ilgen uv. m. str. 228). Že barvy mají při erbech podstatnou cenu, na to upozorňuje Hupp I. str. 46 i Philipp i str. 28, naproti tomu Haup t m a n n, Wappenkunde, str. 35, důležitost barev v prvních dobách podceňuje. Philipp i zvláště klade důraz, že je mnoho erbů bez obrazů, ale žádný erb bez barev, a že obrazy jsou vlastně jen nositeli barev, takže není rozdílu mezi dělením štítu a štítovou figurou.

¹²⁾ Delbrück, Geschichte der Kriegskunst III. (Berlin 1907), str. 238, praví: „Die gesamte christliche Ritterschaft bildete eine Art Genossenschaft“. Srv. Ilgen uv. m. str. 235; 240. Ještě ve 12. století rytířství je osobní, až znenáhla nabývá dědičné povahy.

k vyjádření právních vztahů jednotlivých osob, rodů i korporací a upravovaná podle zásad, jež se však v čase měnily.¹³⁾ Ten výměr má, tuším, tu výhodu, že přihlíží nejen k původnímu významu erbů, nýbrž i k jejich potomnímu symbolickému užívání, když už nejde o skutečný štít a helm, jejichž spojení asi od počátku 14. století vývoj erbů dovršuje, nýbrž o jejich obrazy, že pamatuje na jejich zprvu personální povahu a na jejich pozdější dědičnost, a vyjadřuje, jak erby nejsou cosi strnulého, nýbrž zjev podléhající vlivům dob. Ale nesmí se mysliti, že by ty normy, podle nichž se dál vývoj znaků, byly přesnými právními zásadami; znaků neovládá právo, jejich vývoj není kusem právní historie, nýbrž čemu erby podléhají, je moda a její chuti.¹⁴⁾ A byly-li erby vneseny do pečeti skoro současně se svými počátky, mohlo to býti zprvu jenom jakousi přirozenou prerogativou rytířů, a nebylo možno, aby při tom erbovní znamení byla odloučena od štítů. K tomu došlo až mnohem později, že se erbovní znamení přijímala volně bez štítu v pečetní pole, a na tom faktu nezmění podle všeho nic ani poukazy, že byly pečeti štítovité formy a tím že obraz v pečetním poli mohl býti erbovním obrazem — štítovité pečeti pochopitelně jsou reminiscencí erbů, ale netřeba jim přičítati hlubší důležitost, jako jí nemají jiné tvary pečeti, a jsou spíše náhodné podle toho, jak se vyskytují a střídají s kulatými pečetěmi — a nepomohou ani pokusy vyjít z nesnází kompromisem: vykládá se totiž, že vcházel-li erb do pečeti, jen t. zv. heroldské kusy, které nejsou nic jiného nežli střídání barev, „*variationes quorundam colorum*“, potřebovaly vyznačení štítu, ale nemusily ho žádati obecné figury vzaté z přírody, umění anebo fantasie; jich umístění v okrouhlém pečetním poli bylo prý vždycky snadné a nemohlo působiti rozpaků, jako se to mohlo lehko dítí při oněch znameních.¹⁵⁾ Jenže se zapomíná, že i obecné figury nejsou v podstatě nic jiného nežli střídání barev.

Domnívám se, že představu, jak pečetní obrazy nejsou totožné s erbovními obrazy a jak je nemožno odvozovati prostě od pečetních figur figury znakové,¹⁶⁾ nejlépe potvrzují za nynějšího stavu vědění pečeti a erby městské. Vývoj těchto zařízení je samostatný ve sfragistice a heraldice a musí míti zvláštní důležitost, poněvadž se v nich odznaky, vyjadřující dotud hlavně jednotlivce, staly odznaky korporací. Ale to, co bylo řečeno, nevyslovuje názoru obecně platného, a jestliže otázka vzniku a vzájemného po-

¹³⁾ Definice erbů bylo by možno uvést v dlouhé řadě, ale šlo by se daleko, kdyby se kdo chtěl jimi obírat. Srv. H u p p uv. m. III. str. 12, 13, 17.

¹⁴⁾ P h i l i p p i uv. m. str. 9, 34.

¹⁵⁾ H u p p I. str. 78 a III. str. 13 nsl.; při tom se domnívá, že potřeba, aby heroldské kusy byly vždy umístěny na štítu, vedla k tomu, že pečeti nabývaly štítovité formy, a chce tvrditi, že pole štítové pečeti původně představovalo opravdový štít. A proto podle něho obraz na štítovité pečeti do r. 1220 musí býti pokládán za erb.

¹⁶⁾ I l g e n str. 247. Podle něho nelze se dívat na pečeti jako na odnož erbů, naopak erby převzaly od pečeti dědičnost a daly pečetím nové formy, když erby nabývaly významu pečeti.

měru městských pečeti a erbů vyvolala pozornost a je přetřásána, projevují se rozdílná mínění. Starší přesvědčení zakládalo se v tom, že vidělo v obrazu na městských pečetech nejen pečetní znamení, nýbrž i městský erb, a nikdy nebylo v rozpacích, měl-li se vyvoditi městský erb tam, kde nebyl prokázán skutečnými doklady z minulosti: překresloval se k tomu prostě pečetní obraz. Proti těmto názorům vystoupil až dr. Felix H a u p t m a n n, nyní profesor na universitě ve švýcarském Freiburgu, a od něho vyšly články a knihy, jimiž zastává naprosto odchylné stanovisko.¹⁷⁾ Obíraje se městskými erby, ukazuje nejprve na to, že u měst nebylo vlastně osoby, která by byla nositelkou erbu, a zdůrazňuje v tom rozdíl městských erbů od zemských znaků, jejichž nositelem byl panovník, tedy osoba fysická. Už v tom vidí abnormálnost vývoje a domnívá se, že městské erby mohou býti jenom produkt pozdější doby. Proto v době rozkvětu znaků nezná vůbec městských erbů a usuzuje, že se první městské znaky objevují až v polovině 14. století, nenálezejíce ani tehdy k podstatě města, protože v listinách na vysazení nebo povýšení města není ani slova o současném udělování erbu. A tak popírá, že by v starých městských pečetech mohly býti obsaženy erby, a odůvodňuje to i tím, že v pečetech až do poloviny 14. století jsou zvláště jen neheraldické obrazy, znázorňující město, ať jsou složitější nebo jednodušší, po případě kombinované s jinými obrazy. Ty obrazy nikdy prý se neobjevují před prostředkem 14. století v podobě erbu, t. j. na štítu a pro svou obyčejnou formu ani k tomu nebyly určeny. A naopak možno pozorovati, že se do obrazů městských pečeti leckdy kladou zřetelné erby se štítem, jsouce v nich samostatnými složkami vedle jiných složek. Jenže těchto znaků, naskytajících se v pečetních městských obrazcích poměrně záhy, nepokládá Hauptmann za městské erby, nýbrž prohlašuje je za erby panovníka nebo vrchnosti města. První městský znak vůbec připouští na sekretu města Lübecku z r. 1369 a teprve do 15. století klade vědomé udělování městských erbů, když se bylo už dříve ujalo propůjčování erbů jednotlivým osobám panovníkovým aktem. To obdarování znaky projevuje se však podle jeho pozorování jenom u menších měst; naproti tomu velká svobodná města říšská, jak se mu zdá, přijala erby ze své vůle a moci, když se ta potřeba přihlásila. V 16. století předpokládá Hauptmann znaky už u většiny měst, avšak ví, že některá města, která nikdy nebyla obdarována znakem, převzala prostě nekriticky do erbu obraz starých svých pečeti, a to tak, že jej bez jakékoliv úpravy položila na štít. Jenže takový postup má možným jenom v dobách úpadku heraldiky, a pokud se u starších erbů jeví příbuznost s pečetěmi v jejich figuře, konstatuje značné rozdíly, dané přetvořením pečetních obrazů v duchu a stylu heraldickém, když byly do erbů přebírány.

¹⁷⁾ Již r. 1884 časopis „Der deutsche Herold“ přinesl jeho stať „Die Städtewappen“, r. 1885 vídeňský „Organ der k. k. heraldischen Gesellschaft Adler“ uveřejnil článek „Die Städtewappen“, a co v nich bylo pověděno, bylo zejména potvrzeno knihou „Das Wappenrecht“ (Bonn 1896).

Proti Hauptmannovým názorům, jenž, přiznáváje městům plné právo k užívání erbů, takto je omezoval, ozval se odpor hned v počátcích a ještě se časem stupňoval, když Hauptmann mínění opakoval. Šlo tu zase o tu věc, že „má-li pečetní obraz býti nepochybně erbovním obrazem, musí se objevovati na štítu,“ třebas Hauptmann připouštěl, že obraz nevyskytující se na štítu, nemůže býti vždycky zavrhován, jako by vůbec nemohl býti erbovním obrazem. Kdo zvláště vystoupil proti Hauptmannovi, byl Clericus, jenž uložil své nesouhlasné stati do časopisu „Herold“ už v r. 1884 a 1885, a k němu se přidružil C. Teske, vydavatel sbírky meklenburských městských znaků, G. A. Seyler, von Ledebur a jiní.¹⁸⁾ Hájili starších názorů o pečetech a erbech, hledíce je podepříti rozličnými důvody, avšak Hauptmanna nezviklali v jeho přesvědčení. A když r. 1914 vydal svou „Wappenkunde“, opakoval vlastně, co byl už pověděl před 20, 30 lety. Při tom zdůrazňoval, co byl už ostatně také dříve činil, že je nesprávné, jestliže malá města, jež si až v nové době chtějí zavést městský erb, sáhnou bez rozpaků k obrazu starodávných pečetí, a co aspoň v takových okolnostech požadoval, je to, aby takový obraz byl překreslen na štít, „heraldicky přepracován“. Proto také vypočítáváje literaturu při odstavci o městských erbech, poznamenal o díle Otty Huppa „Die Wappen u. Siegel der deutschen Städte“, že je zcela nekriticky zpracováno¹⁹⁾ — Hupp totiž chtěje vyvoditi znaky u těch měst a obcí, kde nebyly doloženy, postupoval cestou Hauptmannem zavrhouvanou, třebas nesahal snad k nejstarším pečetem, nýbrž bral k městským erbům vzor z pečetí posledně používaných. A to Hauptmannovi vyneslo ostrý útok Huppův, jenž i když prokázal značné vědomosti a rozhled po materiálu, neprojevuje vždy náležitěho klidu a věcnosti.

Otto Hupp zjednal si značné zkušenosti ve sfragistice a heraldice, a to jej postavilo na obranu vážnosti a vědeckého významu těchto disciplin proti zvůli diletantů. Vydal knihu „Wider die Schwarmgeister“ a v ní v první a třetí části, neoprávněně počítaje Hauptmanna mezi skutečné „blouznivce“, kteří při výkladech všelikých zjevů pracují spíše fantasií nežli s podkladem opravdového vědění, chce mu plnou měrou splatiti za příkrý odsudek. Bylo by nutno jíti do podrobností, kdyby se měly uváděti všechny Huppovy argumenty, ale dostačí pověděti, že v Huppovi našly pomocníka staré domněnky o vzniku a vztazích městských pečetí a erbů.²⁰⁾ Tím, čím Hupp hájí svých publikací proti Hauptmannovi, chce zlehčiti všechnu teorii Hauptmannovu a chce prokázati, že městské erby už existovaly v 2. polovině 13. století, ne-li už v jeho první polovině, a že je pošetilostí míti znaky na peče-

¹⁸⁾ Herold 1884, 1885 a 1896.

¹⁹⁾ Str. 42.

²⁰⁾ Hupp uv. m. III. str. 28 zejména se vyslovil, že „všechna úvaha o erbu nebo pečetním obrazu vyplývá z nemístného důvtipu papírových heraldiků“ a že „znak byl symbolem a symbol byl erbem bez ohledu, byl-li na štítu či pečetí“ (str. 30). Názory Hauptmannovy převzal však Gritzner ve své Heraldice uv. m. str. 376.

tech před prostředkem 14. věku za vrchnostenské nebo panovnické erby. I takové erby, o nichž je jisto, že to jsou zeměpanské nebo vrchnostenské znaky, přijaté v pečeť na znamení věrnosti a závislosti města, musí býti pokládány za vlastní městské erby, neboť města at' jich používala beze změny či s jistými změnami, činila to svobodně před očima pánů a v úředním styku s nimi a jednala s těmi erby jako se svým majetkem. A Hupp zejména zesměšňoval zásadu, že erb lze odvoditi z pečetního obrazu jenom za důkladného heraldického předělávání.²¹⁾

V tom stavu stojí otázka městských pečetí a erbů, avšak nutno přiznati, že zdůvodnění toho i onoho stanoviska je celkem nedostatečné. To také padá na váhu při názorech Hauptmannových, a proto vyslovil-li jsem předem přesvědčení jemu blízké, neznamená to, že bych se chtěl spokojiti prostým převzetím a aplikováním jeho vývodů. K rozřešení problému městských pečetí a erbů je potřebí vycházeti od speciálních prací, a i když dosud pro nedostatečné publikování materiálu a pro chudost předběžné práce není možno zpracovati všechnu látku našich zemí do úplnosti, aspoň na podkladu hlavního nejstaršího materiálu a na příkladu pečetí a erbů pražských měst chce se pokusiti o rozpravu širší platnosti.

²¹⁾ Zejména uv. m. I. str. 59, 62, 66 nsl. Myslí, že celá Hauptmannova teorie vyšla z věty knížete Hohenloha, Sphrag. System (Stuttgart 1877), který řadí městské pečetí, nesoucí říšský znak nebo vrchnostenský erb, ne mezi znakové pečetí, nýbrž obrazové. A vytýká mu, že přehlédl druhou část věty, v níž Hohenlohe připouští za vlastní městské znaky ty pečetí s říšským erbem nebo vrchnostenským znakem, které se aspoň nějakým heraldickým přídavkem, byť sebe nepatrnějším, liší od císařského a vrchnostenských erbů.

I.

První městské pečeti objevují se u porýnských měst od poloviny 12. století. Město, které, pokud známo, nejdříve užívalo pečeti, je Kolín nad Rýnem r. 1149. Je to slavné východisko všelikých vymožeností, od něhož se učila jiná střediska. Po něm přichází Mohuč pečeti asi r. 1150, Trevír r. 1171, Metty r. 1180, Würzburg r. 1195, Utrecht r. 1196, Worms a Koblenec r. 1198, Soest a Erfurt také ještě ve 12. století, Cáchy r. 1200, Štrassburk r. 1201, Špýr r. 1207 atd.¹⁾ Řada, třebaž z jejích dat není možno mnoho vyvozovati, ukazuje, že počátky městských pečeti vycházejí od dolního Rýna, kde byla vlastně kořeba městské kultury a kde tkvěla kořeny rozmanitá právní městská zařízení, rozšířivší se potom po celé střední Evropě. Také upotřebování městských pečeti rychle odtamtud pronikalo na všechny strany a do poloviny 13. století dostaly se městské pečeti se západu daleko na východ. Bylo by možno lehko sestaviti seznam měst, aby bylo viděti, jak se u nich pečeti po prvé uplatňují, a bylo by lze i postihnouti, kterak městské pečeti byly zavedeny ve městech ve všech směrech blíže českých hranic v té době, kdy se u nás zakládala nejstarší naše města. Tak v Řezně²⁾ se připomíná už k r. 1211 „sigillum civium Ratisponensium“, Norimperk měl městskou pečeť³⁾ jistě už r. 1225, Augšpurk⁴⁾ r. 1237, v Magdeburku⁵⁾ na první zachované listině z r. 1244 je zřejmě pečeť vytištěná starším pečetidlem, a to byla města, s nimiž naše města měla styky hned od samých začátků. A proto lze bez rozpaků vysloviti mínění, že městské pečeti byly zaneseny do českých zemí zároveň se zakládáním měst, jež k nám přišla jako hotový produkt, a názor ten potvrzují zachované zprávy i materiál, který možno z nejstarších dob sněsti.

Jestliže k nám městské pečeti byly zavedeny již jako zařízení vžitě a ustáleného právního významu, je pochopitelno, že převzaly i vlastnosti,

¹⁾ Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre. I. Bd. 2. Aufl. (Leipzig 1912) Str. 710, pozn. 3.

²⁾ Franz Gfrörer, Verfassungsgeschichte v. Regensburg bis z. J. 1256 (Stadtamhof 1882) str. 66.

³⁾ Mummehoff, Entstehung und Alter des Nürnberger Ratssiegels v Mitt. des Ver. f. Gesch. der Stadt Nürnberg (XXII. Heft 1918) str. 280 a Hupp uv. m. I. str. 9 (s vyobr.).

⁴⁾ Hupp uv. m. I. str. 16 (s vyobr.). Srv. Ernst Schumann, Verfassung und Verwaltung des Rates in Augsburg v. 1276 bis 1368 (Rostock 1905) str. 41.

⁵⁾ Hupp, Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, Flecken und Dörfer. 3. Heft. Provinz Sachsen und Schleswig-Holstein (1903) str. 1, soudí, že pečetidlo náleželo ještě 12. století.

kteří se do té doby projevíly na pečetech německých měst, a pod vlivem pečeti německých měst stály pečeti měst českých do toho času, dokud trval kolonizační proud k nám a vyvolával existenci nových a nových měst. Až bude jednou zjednan podklad prozkoumáním lokálních poměrů od města k městu, snad bude možno činiti úsudky, kterými cestami se tyto vymoženosti přenášely a jak padaly na váhu i svazky právní a obchodní i jiné, jsouce hybnou silou pokroku. Ale i v nynějším stavu vědění, které musí počítati s mnohými nesnázemi a nejistotou, možno už předem pověděti, že i pečeti našich měst lze zařaditi do několika skupin, jak byly stanoveny podle všeobecných zkušeností. To rozdělení, které zvláště vyhovuje německému materiálu, rozeznává pět oddělení. Do první skupiny kladou se pečeti, které nesou obraz zakladatele města nebo jeho pána z doby, kdy pečetní obraz byl vybírán; do druhé pečeti, mající ve svém poli obraz svatého patrona města nebo jeho atributy, po případě vyobrazení biblická nebo ze života svatých. Pečeti třetího oddílu jsou vyznačeny erbem nebo atributy panovníka nebo městské vrchnosti, pečeti čtvrté skupiny nesou symbolické obrazy odvozené od vzhledu města nebo vztahující se na povahu místa anebo na jeho jméno, a do páté skupiny zahrnují se městské pečeti, jejichž obraz je kombinací složek charakterisujících předchozí třídy. Při tom se poznamenává při čtvrtém oddělení, že obrazy v něm obvyklé bývají z části podány podle heraldických pravidel, že bývají i na štítu.⁶⁾

Aby bylo možno blíže si uvědomiti typ českých městských pečeti a dáti si podklad pro jejich zhodnocení po všelikých otázkách, bude zajisté s prospěchem, sestaví-li se přehled nejstarších zpráv a dokladů o nich, a popíše-li se, pokud je možno a nutno, nejprvnější náš materiál podle jednotlivých měst.⁷⁾ Ovšem obtíží je, že se legendy a nápisy pečeti nemohou z technických důvodů tak naznačovati, aby vynikly charakteristické vlastnosti písma, avšak náhradou budou ukázky v přílohách, jež nabudou i osvětlení vykladem o vývoji a rázu pečetního písma.

Řeč o městské pečetě, sigillum civitatis, jest už v nejstarší jihlavské právní listině z r. 1249, kde je zmínka o pečetění pozůstalého a nekšaftova-

⁶⁾ Gustav A. Seyler, Geschichte der Siegel, str. 315; v této knize je snesen dosti hojný materiál městských pečeti i s vyobr. — Srv. Egon v. Berchem, Siegel (Berlin 1918), str. 108 nsl.

⁷⁾ Práci, které by přinášely spolehlivý přehled aspoň staršího sfragistického materiálu našich měst, dosud není, a vůbec literatura poskytuje malý zisk, ať jde o otázky sfragistiky nebo heraldiky měst v českých zemích. Sice náběh, aby byly sepsány české městské pečeti, se stal, ale v rámci soupisu pečeti rakouských měst vůbec, a dnes je překonán v povšechných úvahách i podrobnostech, třebaž je důležitý a zajímavý tím, co zamýšlel. Je to kniha Ed. Melly, Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters I. (Wien 1846), která přináší dosti dobré popisy středověkých městských pečeti rakouských podle jednotlivých zemí a po případě i pěkná vyobrazení, ale zvláště pokud jde o náš materiál, trpí neznalostí originálních otisků nebo pečetidel, náhodností poznatků a tím nepřesností závěrů. Toto dílo, nedbající rozdílů mezi jednotlivými zeměmi různých kulturních stupňů a marně se pachtící i v tomto

ného měšťanského statku,⁸⁾ ale skutečnou městskou pečeť máme zachovánu z doby ještě dřívější, a to z r. 1247, nehledí-li se ovšem k pečetí města Chebu, která prý visela už na listině z r. 1242, nyní nezvěstné. Ta pečeť náleží městu *Brno*. Je kulatá v průměru 67 mm a uprostřed jejího pole zdvihá se vysoká věž s branou o kruhovém oblouku a uzavřených vratech s kováním, jež nese nad branou umístěný štít s dvouocasým lvem a svrchu nad pěti stínkami má valbovou střechu se dvěma makovicemi na hřebeni. Po obojí straně věže je naznačena zeď o velkých kvádrech, jejíž cimbuří poněkud stoupá, a na jejích koncích stojí kulaté, úzké vížky, nesoucí nad třemi stínkami kuželovitou střechu s makovicí na hrotě. Opis v majuskule je mezi perlovci a dvojí jednoduchou linií a zní: + **SIGILLVM : IVDICIS : ET : CIVIVM : DE : BRVNA**

Tato pečeť shledává se potom na řadě listin, nazývají se v jejich textu prostě městskou pečetí, ale r. 1328 mluví se o ní jako o větší městské pečetí. A skutečně už r. 1315 po prvé se vyskytá menší pečeť, jež má jenom 43 mm v průměru, a ta nese v pečetním poli trojhranný štít, který je rozdělen třemi

oboru po tom, co bylo dáno fantomem jednotného velkého Rakouska od Krkonoš až do Uher a Italie, nedočkal se nástupce ani v omezenějším programu, a zvláště co se týče našeho materiálu, jsme odkázáni spíše na příležitostné zprávy, nežli na soustavnější práci. Leccos přinesly v notickách i článcích *Mitteilungen der k. k. Central-Kommission für Denkmalpflege*, leccos nalezne se zaznamenáno a vyobrazeno v *Soupisu památek historických a uměleckých v král. Českém*, leccos dovidáme se z *Památek archaeologických a místopisných, z Časopisu Společnosti přátel starožitností českých, z Vlastivědy moravské, z Čelakovského Privilegií král. měst I.—III. (z kritických poznámek) i z jednotlivých městských listářů a pod.*, avšak všechno to je zpravidla malé hodnoty a přesnosti a projevuje mnoho chyb. Při popisu pečetí bude upozorněno na příslušnou literaturu, zde stačí říci, že nelze spoléhati zvláště na údaje Čelakovského a že omezený materiál s hojnými nedostatky podávají i práce *Fr. A. Slavíka*, *Staré znaky a pečetí městské a vesnické na Moravě a v jejich obvodech ve Slezsku (zvl. ot. z Časopisu Moravského musea zem. 1905 a 1906) a Viktora Pinkavy*, *Vznik a rozvoj král. měst na Moravě (Brno 1922) str. 78*, „Pečetí král. měst“. Lepší stav se jeví u slezských měst. Ještě dnes jistou cenu má *Hugo Saurma v. Jeltsch*, *Wappenbuch der schlesischen Städte und Städtel (Berlin 1870)*, jenž si hojně všimá i městských pečetí, a zvláště je důležité dílo *dr. Paul Pfothenauer*, *Die schlesischen Siegel v. 1250 bis 1300 (Breslau 1879)*, kde jsou spolehlivé popisy i dobré světlotiskové obrázky (je to pokračování podobně nazvané knihy *Schulzovy* pro starší období). Také *Otto Hupp*, *Wappen und Siegel der deutschen Städte, 2. Heft, Pommern, Posen und Schlesien (Frankfurt a. M. 1918)* má význam i pro naše zájmy, ač se ovšem omezuje jen na slezská města německé říše. Z rozprav zaslouží vzpomnutí zvláště článek *dr. Paula Knötela*, *Ursprung und Entwicklung der städtischen Siegelbilder (mit besonderer Berücksichtigung der schles. Städtewappen) ve Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde, XIX. Jahrg. Berlin 1891*, ač se měst na území našeho státu přímo nedotýká. — Již z uvedených prací je patrný těsný poměr pečetí a erbů, a proto není divu, že aspoň částečně na pečetí berou ohled i heraldické publikace praktického rázu. Je to především *V. R. Widimský*, *Städtewappen des österr. Kaiserstaates I., Königreich Böhmen (Wien 1864)* a *H. G. Ströhl*, *Städtewappen von Österreich-Ungarn, 2. Ausg. (Wien 1904)*.

⁸⁾ *J. A. Tomaschek*, *Deutsches Recht in Österreich im 13. Jhrh. (Wien 1859) str. 207*: „Si autem aliquis alienus homo moritur intestatus et de rebus suis nichil ordinaverit, iurati res suas et bona sua sub sigillo civitatis per anni spacium observari faciunt...“

vodorovnými čarami na čtyři pole; nejhořejší, něco vyvýšené, hladké je široké 2 mm, pod ním je prohloubené kosočtverečkové pole s body v kosočtvercích, majíc šířku 5 mm, stejně široké je další hladké pole zase něco vyvýšené, a zbytek, prohloubený a podobně upravený jako druhé pole, měří v šířce 10 mm. Kolem štítu v pečetním poli vinou se úponky a mezi perlovci čte se opis: + **S : IVDICIS : ETIVRATORVM : IN BRVNA**

Listiny jmenují i tuto pečeť jednoduchým označením „sigillum civitatis“, zvláště když starší pečeť vytlačila z užívání a sama ovládla, udržujíc se v platnosti až do 15. století. Tehdy byla obnovena v gotické formě, zachovávajíc si prvotní typ.⁹⁾

Obr. 1.
Nejstarší pečeť města Brna (odlitek).
Le plus ancien sceau de la ville de Brno (moulage).

Takového stáří, které má původní pečeť brněnská, nevykazují pečetí jiných měst, a je čekati až na rok 1262, aby bylo možno uvést novou pečeť. Jsou to *Litoměřice*, které přicházejí na řadu, a jejich pečeť, zavěšená na smlouvě doksanského kláštera a měšťana Jana z Litoměřic o jez u Německých Kopist, je podoby štítu dole zašpičatělého s rameny mírně prohnutými.

⁹⁾ Nejstarší pečetí města Brna, větší i menší, přináší v reprodukci *Bretholz*, *Geschichte der Stadt Brünn (1911)*, tab. IV., a jedná o nich, str. 91 násl. a 146 násl.; tam podává i seznam zachovaných otisků z let 1247, 1258, 1260, 1262, 1281, 1285, 1300, 1306, 1328 (větší pečeť) a z let 1315, 1348, 1349, 1351 (menší). — *Melly* uv. m. str. 140, č. 330, zná nejstarší otisk velké pečetí z listiny kláštera Maltéžského v Praze 1281; menší pečeť má ve vyobrazení *Doberer*, *Mon. hist. Boh. IV. (1779)*, tab. II., Nr. 115, podle nejstaršího otisku, jenž visí na listině nyní univ. knihovny pražské, č. 77. Tamže pod č. 449, tab. IV., je ještě vyobrazena pečeť z r. 1449, která nese štít se dvěma pasy (*Melly* uv. m. str. 141, č. 332). *Srv. Pinkava* uv. m. str. 78, 79, kde je menší pečeť známa ještě z otisku z r. 1417 na listině arch.

Výška její činí 58 mm, šířka 50 mm a na své ploše nese něco vystupující štít s městskou zdí o čtyřech zubech, z níž vyrůstá dvouocasý lev s čelenkou v pravo hledící. Legenda ohraničená liniemi zní: + **SIGILLVM · CIVITATIS · LIVTNERICENSIS**

Rovněž štítovité podoby je druhý typ litoměřické pečeti, který byl zaveden koncem 13. století. Štít zase projevuje zaoblení ramen a při tom šířka základny měří asi 52 mm, kdežto výška činí asi 60 mm. Znamením je na zvýšeném štítu rovněž městská hradba s cimbuřím o čtyřech zubech, ale má pravidelné kvádrování a volnou branku s dvojnosem; ze zdi vyrůstá stejně dvouocasý lev v pravo hledící s čelenkou na hlavě. Legenda ohraničená perlovcem: + **SIGILLVM · CIVITATIS · LIVTNERICENSIS**. Tato pečeť zůstala v užívání až do 15., ne-li 16. století.¹⁰⁾

Pečeť města **Jihlavy**, o níž je jistota už z poloviny 13. století, zachovala se z r. 1268 a má podobu štítu dole zašpičatělého, jenž nese obraz dvouocasého lva ve skoku s čelenkou na hlavě a vyplazeným jazykem, an v pravo hledí. Její výška měří asi 60 mm, šířka 52 mm a opis oddělený perlovcem zní: + **S · IVDICIS · ET · CIVIVM · IN · IGLA**

Znamení dvouocasého lva udržuje se i na pozdějších jihlavských pečetích, zejména na sekretu, který je nese na štítku dole zašpičatělém a se svrchní stranou prohnutou. Objevuje se v 2. polovině 14. století, maje v průměru 28 mm, a jeho opis mezi perlovci praví: + **SECRETVM · CIVIVM ·**

Schwarzenberského v Třeboni (s vyobr.), Mitteil. der k. k. Central-Kommission, VII. Jhg. N. F. (Wien 1881), str. 2, v nichž obrazy obou pečeti; Trapp, Beiträge zum bürgerl. Militärwesen Brünns (1873), str. 45, přináší vyobr. podle nyní ztracené pečeti z r. 1266 a podle pečeti z r. 1351. Obraz viz ještě u Šujana, Dějepis Brna (1902), str. 118 a 119, a u Slavíka uv. m. str. 12. Vyobrazení v příloze I. pořízeno podle nejstaršího exempláře větší pečeti z r. 1247 v zemském moravském archivu (klášter velehradský, č. 1) a podle nejstaršího otisku menší pečeti z r. 1315 v universitní knihovně pražské, č. 77. V archivu města Brna jsou uloženy zvláště listiny z 26. září 1260, 5. července 1306, 11. listopadu 1328 s brněnskými pečeti, v zemském moravském archivu kromě zmíněné listiny ze srpna 1262, z 21. června 1348, 29. srpna 1349, z 8. září 1351 a v archivu řádu maltéžského v Praze z r. 1281.

¹⁰⁾ Nejstarší zachovaná pečeť města **Litoměřic** (viz tab. č. I.) visí na listině z 10. srpna 1262, kterou přísežní a kmeti města Litoměřic vydávají svědectví o urovnání sporu mezi doksanským klášteřem a měšťanem Janem, synem někdy Herbertovým. Tato městská listina, velmi pěkně vypravená, je nyní uložena v archivu ministerstva vnitra v oddělení listin zrušených klášteřů. Odlitek této pečeti má archiv Národního musea. Druhý typ se vyskytuje nejprve kolem r. 1282 a jeho odlitek chován je tamže. V universitní knihovně pražské tato druhá pečeť visí na listinách zrušených klášteřů č. 65 z r. 1307 (něco poškozená), č. 127 z r. 1331 (dobře zachovaná) a č. 182 z r. 1339. V archivu křižovnického řádu, kde je několik listin litoměřických, je tato pečeť ve sbírce utržených pečeti (viz tab. č. I.). Velmi poškozená visí pečeť na listině zemského českého archivu, č. 318, z 31. července 1350 a č. 713 z 12. května 1363 (vyd. Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských I., str. 448 a 579), lepší je ve státním archivu v Drážďanech na listinách č. 4367 z r. 1382 a č. 5337 z r. 1405. Vyobrazení její přináší Ottův slovník naučný XVI., str. 168, a Časopis Společnosti př. starozitností českých VII. (1899) znak. příl. Pečeť druhého typu v otisku z r. 1866 chová archiv Národního musea a je poznamenáno, že je pořízen podle pečeti z r. 1559

YGLAVIE. Tento sekret byl podle všeho koncem 14. století vyměněn jiným, který vykazuje úchylku v rozměrech štítku a v opisu má slovo Yglavie psáno s W.¹¹⁾ Erb lva nesou také dvě pečeti 15. století, jejichž pečetidla jsou zachována, majíce opisy v gotické minuskule: * Sigillvm : capitale : civium : civitatis . Iglaviensis a + Sigillvm . civium . civitatis . Iglaviensis.¹²⁾

Německý Brod nebyl královským městem jako předcházející města, a proto je tím důležitější, že jeho pečeť je doložena už r. 1269. Je kulatá, má v průměru 62 mm, ale její polovička je ulomená. Jenže táž pečeť visí ještě na listině z r. 1281 a je pěkně zachovaná, takže umožňuje poznati všechny obraz i legendu. Pečetním znamením jsou dvě skřížené ostrve, každá o 6 sucích, a mezi nimi je nahoře položen havířský rýč, dole dláto, na pravé straně motyka a na levé kladivo. Legenda mezi drobnými perlovci má slova: + **SIGILLVM · CIVIVM · DE · BROD**. Později r. 1304 objevují se v poli pečeti německobrodské posázeném hvězdičkami na vystouplém štítu jen dvě skřížené ostrve a při tom štít je tak položen, že je nakloněn k pravé straně. Tato pečeť má v průměru 56 mm a opis ohraničený perlovcem má znění totožné s předcházející pečeti.

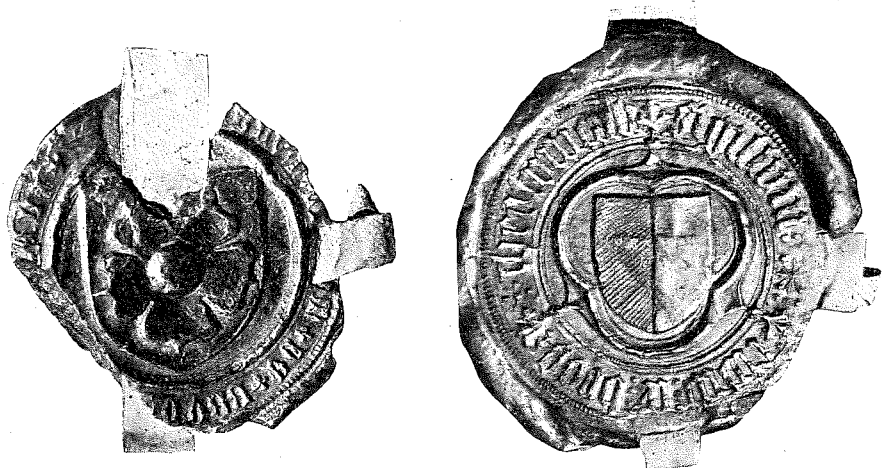
Ale na listině z r. 1339 místo této krásné pečeti je zavěšena pečeť podobná, než menší a jednodušší. Je poškozená, avšak přece možno pozorovati, že v pečetním poli ovinut úponky stojí štítek se dvěma skříženými ostrvemi, při čemž štítek je něco vyzdvižen nad pečetní plochu. Ale z opisu mezi perlovci v dvojité čáře zbyla jen písmena: **/// S · CIUIU ///**. Je možno že tato pečeť byla považována za menší pečeť, poněvadž se větší pečeti užívalo ještě r. 1363, avšak Melly zná sekret až podle pečetidla zhotoveného v 2. polovině 15. století, jenž má opis v gotické minuskule: **s /// civium de Broda Theutunicali**. Tento sekret podržel staré znamení, které nese na štítu dole zakulaceném, velká pečeť, pořízená tuším v 2. polovině 16. století, ukazuje však v pečetním poli štít, na němž je položena městská brána

¹¹⁾ Melly uv. m. str. 141, č. 333, zná nejstarší pečeť **jihlavskou**, ale ne z originálního otisku, nýbrž ze dvou vyobrazení, jež nejsou přesná. Ale je patrné, že jde o touž pečeť, jejíž otisky jsou známy z pozdějších časů, zejména z r. 1289. Podle této pečeti přináší vyobrazení **Pinkava** uv. m. a je pořízena fotografie k tab. č. I. Tato pečeť je zavěšena na listině z 11. listopadu 1289, kteráž je uložena v archivu kláštera strahovského v Praze, kde se opatrují i jiné městské listiny jihlavské. Na nich se nejstarší typ vyskytá na listině ze 17. května 1293, 25. května 1307, 22. května 1321, z 20. ledna 1366, 13. ledna 1367 a 1. října 1390. V posledních dvou listinách jmenuje se pečeť „sigillum civitatis maius“. Sekret nebo menší pečeť je zavěšena na př. na listině z 5. ledna 1375 a 10. června 1394 tamže (tab. č. I.). V archivu města Jihlavy pod městskou pečeti je zejména t. zv. druhá právní jihlavská listina, jejíž vznik se klade asi k roku 1300, a německé jihlavské horní právo z počátku 14. století.

¹²⁾ Melly uv. m. str. 142, č. 334 a 335; první má v průměru 54 mm, druhá 30 mm. Tato pečeť je zavěšena na listinách archivu strahovského kláštera ze 7. března 1470, 12. listopadu 1481, 24. dubna 1487, 26. listopadu 1491, 2. října 1501. Výše zmíněný sekret tamže na listině z 28. listopadu 1454.

s věží na každé straně; mezi nimi nad cimbuřím brány stojí pak starodávný erb ostrví. Tato pečeť nese opis: * SIGILLVM · MAIVS · CIVITATIS · BRODI · TEVTHONICALIS

Jenže na německobrodské listině z r. 1409 projevuje se zatím neobvyklé znamení. V pečetním poli je umístěn štít dole zašpičatělý, který nese pěticípou růží. Opis je oddělen vystouplým kruhem mezi dvoji jemnou linií a obsahuje slova: /// ILLVM + CI /// M + DE + BROD /// ALI + ≡≡ Průměr činí asi 48 mm. Podobně na listině z r. 1410 visí pečeť města Německého Brodu, která má zase zcela nový typ. Je kulatá, průměru 45 mm, a nese v poli v gotickém trojlístkovém rámu zdobeném fiálami štítek dole

Obr. 2.
Pečeť města Německého Brodu z r. 1409 a 1410.
Sceaux de la ville de Německý Brod, de 1409 et de 1410.

zašpičatělý, který je kolmo rozpůlen; jeho pravá polovice je nižší a jemně mřížovaná, levá je něco vystouplá a hladká. Legenda ohraničená uvnitř jemným perlovcem ve dvoji čáře a zevně hrubším perlovcem a přerušovaná fiálami orámování je v gotické minuskule: sigillvm : :: : civiū : de : broda : :: thevtonicalī. Vedle ní byla asi zároveň zřízena i menší pečeť, která má totožný vzhled až na to, že opis je ohraničen několika liniemi a má znění (rovněž v gotické minuskule): secretū : civiū de : broda : :: thevtonicalī. Její průměr měří 36 mm.¹³⁾

¹³⁾ Za pomoc při zjišťování německobrodských pečetí jsem povinen poděkováním p. prof. Fr. Petrovi, správci městského musea v Německém Brodě. Pod jeho ochranou jsou listiny ze 14. června 1269 (Čelakovský uv. m. str. 52, č. 18) z roku 1281 (vyobrazení přináší tab. č. II.) a z 5. července 1363 (Čelakovský str. 574), vedle toho listina ze 6. července 1377, na níž je zavěšena menší pečeť. V universitní knihovně pražské jiná pečeť (tab. č. II.) visí na listině č. 63, oddělení zrušených klášterů z 27. února 1304 a tamže na listině č. 178 spatřuje se malá pečeť, která je na pravé straně ulá-

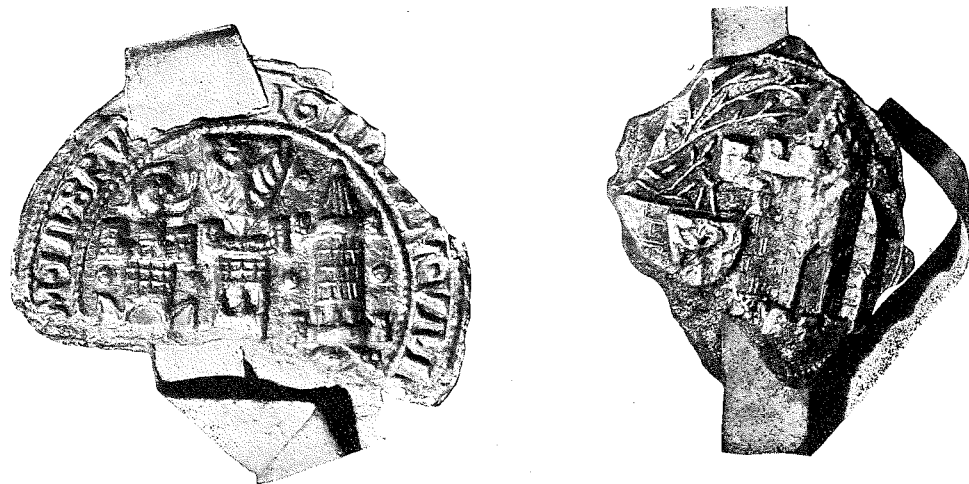
Město Hlubčice mohlo by míti nejstarší doklad pečeti už z r. 1272, jenže ta pečeť je tak poškozená, že není možno usuzovati na její vzhled. Zdá se však, že je to táž pečeť jako visí na listině z r. 1283, jež je chována v hlubčickém městském archivu. Tato pečeť je štítovitá o výšce 52 mm a šířce 45 mm a nese obraz korunovaného lva o dvojm ocase ve skoku, jenž v levo hledí a má svrchu nad hlavou hvězdu. Opis dí: + SIGILLVM · BVRGENSIVM · IN · LVPSCHITS. Má se za to, že se této pečeti upotřebovalo ještě r. 1352, ačkoliv se na příznávací listině města Hlubčic, vydané králi Janovi 16. června 1311, objevuje už jiný typ pečeti. To podle všeho znamená, že se buď pečetilo dvoji pečeti vedle sebe nebo že z některých důvodů byl učiněn návrat k staršímu pečetidlu. Ta druhá pečeť, která je také podoby štítu a má výšku asi 57 mm a šířku 50 mm, liší se od prvotní tím, že je na ní dvouocasý lev znázorněn, an v pravo hledí, a že hvězda je položena k pravému rohu pečetního pole při zdvižené pravé přední noze lvově. Legenda oddělená drobným perlovcem mezi dvoji linií má slova:¹⁴⁾ + SIGILLUM · BVRGENSIVM · IN · LUPSCHITZ

Zajímavý vývoj pečeti možno pozorovati u města Mostu. Nejdříve s městskou mosteckou pečeti lze se setkat na listině z 1. března 1273, v níž se nazývá „sigillum civium de Brucke“. Je dosti značně poškozená, ale náhodou se zachoval ještě druhý exemplář mnohem lepšího stavu a visí na listině z 24. března 1279, jsa v ní zván „sigillum civitatis Pontensis“. Pečeť ta je peckovitá, vysoká asi 70 mm, široká asi 44 mm. Jejím obrazem je hradba umístěná asi v třetině od spodku pečetního pole, a ta má uprostřed bránu s otevřenými dvoukřídlými vraty; nad branou zvedá se kulatá stavba s kuželovitou střechou, ozdobenou na vrcholu křížem — snad představuje románskou rotundu farního kostela — a na každé straně převyšuje ji věž. Na věžích jsou zavěšeny erbovní štíty a nad cimbuřím každé věže je viděti hlavu troubícího trubače, jež jsou k sobě obráceny. Od brány jde most kolmo dolů k patě pečetního pole a u něho je naznačena jeho trojí podpora. Ocimbuřená zeď, věže i most mají čarami dosti hrubě znázorněno kvádrování. Opis, jenž je oddělen jednoduchou čarou, má znění: + SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CIVIVMIN · BRVCKE

mána. Strahovský archiv v Praze má listinu s městskou pečeti německobrodskou z roku 1341. Melly uv. m. str. 122, č. 281, zná sekret z r. 1527 v průměru asi 37 mm, ale jeho obrazu i obrazu velké pečeti podle všeho z 2. poloviny 16. století (archiv města Prahy IV.—31795 a 32097 z r. 1626 a 1628) odporují starší pečeti na listinách universitní knihovny pražské. Listina z 26. března 1409 má č. 708, listina ze 14. května 1410 č. 720 a z 20. prosince 1415 č. 761. Tamže je ještě v opatrování německobrodská listina z 27. listopadu 1303, č. 62, ale pečeť se k ní nezachovala. Vyobrazení pečeti z r. 1304 podává Ottův slovník naučný IV., str. 734, č. obr. 690.

¹⁴⁾ O hlubčických pečetích jednáji: Saurma v. Jeltsch, Wappenbuch der schles. Städte, str. 166, Pfotenhauer, Die schles. Siegel v. 1250—1300, str. 23, s vyobrazením na tab. XIV., č. 106 z r. 1283, Otto Hupp, Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, 2. Heft, str. 98. Pro pečeť z r. 1272 srv. Kleiber, Programm des kathol. Gymnasiums zu Leob-

Tato pečeť¹⁵⁾ byla zanedlouho nahrazena novou pečeti. Jestliže už prvotní pečeť možno považovati za mluvící, neboť naznačením mostu, dosti výrazným, má vztah k jménu města; mluva druhého typu je ještě zřetelnější. Ten se vyskytá už na listině z r. 1290, avšak zbyl jen pouhý zlomek a teprve na listině z r. 1302 možno spatřiti dobře zachovanou pečeť, podle níž lze usuzovati o vzhledu dřívější pečeti.¹⁶⁾ Ale nejsou to otisky jednoho a téhož pečeti, nýbrž dvou pečeti, celkem asi shodných, avšak v jedné

Obr. 3.
Pečeť města Mostu z r. 1290 a 1306.
Sceaux de la ville de Most, de 1290 et de 1306.

důležité věci se rozcházejících. Podle všeho na obou pečetech byl vyobrazen most o třech obloucích, pod nimiž protéká zvlněná voda, a tento most na pravé straně měl věž s otevřenou branou o dvoukřídlových vratech a s hlavou troubícího trubače svrchu na cimbuří; na levé straně končil most u skály s kruhovou věží, která měla dole i nahoře ochoz a končila kuželovitou střechou s makovicí. Vedle toho uprostřed mostu zvedala se věž o dvojím sdruženém okně v poschodí a ta měla na cimbuří stojící erb; na

schütz 1856, str. 6. Přiznávací listina ze 16. června 1311 v zemském českém archivu, č. 71. Odlitek této pečeti v archivu Nár. musea v Praze. Viz vyobr. tab. č. II.

¹⁵⁾ Nejstarší známou pečeť města Mostu lze najíti na listině univ. knih. pražské odd. zruš. klášterů č. 32; ji reprodukoval Schlesinger, Stadtbuch v. Brůx bis z. J. 1526 (Prag 1876) v příloze, kde jsou vyobrazeny ještě pečeti z 10. března 1312, 5. ledna 1336, 19. května 1367 a z doby kolem 1500. Vyobrazení na tab. č. II. je pořizeno podle druhého exempláře nejprvnější pečeti na listině z 24. března 1279 v archivu křižov. řádu v Praze Scr. 11, fasc. 1. Nr. 3; tamže chová se ještě listina z r. 1284 Scr. 11. fasc. 1. Nr. 4., na níž visí tato pečeť rozbitá.

¹⁶⁾ První pečeť na listině z 10. května 1290 v arch. min. vnitra, druhá na listině z 8. listopadu 1302 v arch. řádu křižov. v Praze Scr. 23. Nemilkov Nr. 2 (vyobr. tab. č. III.).

pečeti z r. 1290 je to erb orlice v pravo hledící, na pečeti z r. 1302 erb dvouocasého lva. V poli pečeti mezi kvádrovanými věžemi byly umístěny tečky a opis obou pečeti měřících v průměru 55 mm — je ohraničen perlovcem — asi shodně zněl: **SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CIVIVM · IN BRVCKE**

Je pravděpodobno, že v tomto důležitém případě šlo o obnovu pečeti upravením staršího typáře, neboť druhá pečeť nasvědčuje, že její pečeti bylo ryto v erbu lva hlouběji, nežli pečeti první pečeti. Jenže ani druhá pečeti nebylo v potřebě delší dobu, poněvadž se r. 1306 hlásí zase nový typ.¹⁷⁾ Byla to pečeť většího rozměru, zřejmě kulatá, avšak pozůstal jí tak nepatrný zbytek, že těžko učiniti si správnou představu o jejím vzhledu. Je jen viděti třibokou věž, stojící asi na skále s branou o zašpičatělém oblouku, která má vrata otevřená a na jejímž cimbuří se zvedá zašpičatělá střecha, krytá taškami. Věž, jejíž zdivo je kvádrové, přiléhá ke kvádrované zdi, která jde od ní na pravou stranu, ze zdi pak vyrůstá větvoví, které se kloní k věži; na zdi visí erb dvouocasého lva, a ještě možno pozorovati, že pečeti pole bylo omezeno perlovcem. Ale ani tato pečeť nebyla ponechána v trvalé platnosti, neboť už z r. 1312 jsou doklady nové proměny. Při tom byl zachován most základem pečeti; má tři oblouky, pod nimiž teče voda, a spojuje věž s volnou branou bez vrat na pravé straně se skalou na levé straně; na ní se zvedá kulatá věž s cimbuřím a kuželovitou střechou, mající na vrcholu makovicí. Na cimbuří pravé věže viděti hlavu trubače s troubou, levá věž má okénko v poschodí a obě jsou z kvádrového zdiva. Mezi ně postaven jest erb dvouocasého lva na štítu v levo nakloněném a na štítu helm s klenotem uzavřeného orlího křídla. V pečeti poli kolem obrazu tu a tam jsou umístěny tečky a opis v perlovcích praví: **SIGILLVM · VNIVERSITATIS CIVIVM · IN · BRVCKE**. Průměr této pečeti měří 55 mm.

Ale už r. 1317 nalezne se nová městská pečeť,¹⁸⁾ která je větší předchozí a má v průměru 73 mm. Uchovala se poškozená, než její obraz je neporušený: na damaskované pečeti půdě táhne se most o třech obloucích, opatřený cimbuřím a spojuje dvě věže, z nichž každá stojí na skále a má dole ocimbuřený ochoz. Pravá věž má velké okno o lomeném oblouku a nahoře na cimbuří spatřuje se poprsí trubače troubícího na troubu, v levo hledícího. Levá věž je kulatá, má menší gotické okno a nad jejím cimbuřím týčí se kuželovitá střecha s makovicí. Mezi věžemi, jejichž zdivo je kvádrové, nad mostem vznáší se osel v pravo krácející a na něm sedí Kristus korunovaný

¹⁷⁾ Listina z 31. července 1306, na níž nepatrný zlomek zavěšen, v arch. křižov. v Praze Scr. 23. Nemilkov č. 3.

¹⁸⁾ Listina z 10. března 1312 v univ. knih. pražské č. 71 někdy kl. zderazského, na níž pečeť něco poškozená (viz tab. č. III.), a z 22. října 1312 v arch. křižov. v Praze Scr. 23. Nemilkov č. 4., jež má rovněž pečeť na levé straně poněkud ulámanou.

¹⁹⁾ Na listině ze 16. června 1317 v arch. křižov. v Praze Scr. 11. fasc. I. Nr. 7 (viz tab. č. III.).

vaný, držící říšské jablko v pravici a žezlo opřené o rámě v levici. Opis je v perlovcích, ale zbývají jen slova **/// BVRIENSIVM * DE ///**

Je zvláštní, že ani tato pečeť nedošla oblíbení a byla brzy zatlačena jinou pečetí, menší, průměru asi 60 mm. Byla-li však změněna velikost — nebo jde o menší pečeť proti dřívější větší? — v obrazu nebyla provedena valná odchylka. Záležit' zase obraz v mostu o třech obloucích, jenž je spojením dvou věží postavených na skále. Obě věže u paty, chráněné cimbuřím, mají vysoké úzké okno, na pravé věži svrchu na cimbuří je podle všeho trubačova hlava v levo obrácená, kdežto levá věž má nad cimbuřím kuželovitou střechu s makovicí. A nad mostem zase jede na oslátku Kristus, maje v pravici říšské jablko a v levici žezlo i korunu na hlavě. Legenda v perlovcích je z části poškozovaná, že možno jen čísti: **/// VRIENSIVM · DE · P ///**

Tuto pečeť²⁰⁾ přináší listina z r. 1326, ale r. 1334 pečeti se zase jinou pečetí,²¹⁾ která měla kulatou podobu v průměru asi 56 mm a nesla obrazem most o třech obloucích, opatřený cimbuřím; most měl na každém konci věž stojící na půdě, opevněnou dole zdí s cimbuřím, každá pak věž byla prolomena vysokým oknem a svrchu nad cimbuřím byla vyzdvížena střecha; pravá věž měla kuželovitou střechu s makovicí a levá čtyřbokou střechu také s makovicí. Mezi oběma věžemi nad mostem byl umístěn volný dvouocasý lev v pravo hledící, který velikostí převyšoval věže. Opis byl oddělen perlovcem s dvojí linií, ale je porušen: **+ S /// ISIVM * DE * PONTE ***

Však netrvalo dlouho a už r. 1351 objevila se nová pečeť,²²⁾ o níž se mluví v příslušné listině, že je to „nostre civitatis maius sigillum“, což nasvědčuje, že jistě už v ten čas používali v Mostě i menší pečeti. Ta větší pečeť je kulatá, průměru asi 55 mm a v jejím pečetním poli je vyobrazena městská brána s věží v ozubené zdi městské, jež má kvádrové zdivo. V bráně je viděti spuštěný most a zdviženou mříž, ve věži je malé okno a svrchu na cimbuří střecha s makovicí. Nad hradbou s každé strany věže vznáší se dvouocasý lev ve skoku, k věži hledící. Opis v perlovcích praví: **+ S · CIVITATIS · IN · BRVX ·**

Tato pečeť se tedy odchýlila od prvnějších mluvících pečetí, ale nezapomnělo se starších typů, a pečeť užívaná asi od 2. desetiletí 15. století předvádí v obrazu kamenný most s obloukovou půdou o třech obloucích, z nichž prostřední je vyšší a širší, ze zdíva kvádrového a s ozubeným zábradlím; na mostě stojí dvě polygonní věže, také kvádrované, v nichž je prolomena brána a v poschodí úzká okna, a svrchu nad cimbuřím mají jehlancovou střechu

²⁰⁾ Na listině z 26. pros. 1326 v arch. min. vnitra v Praze (viz tab. č. III.).

²¹⁾ Je to listina v arch. křižov. v Praze Scr. 11. č. 8., táž pečeť je pak na listině z 6. ledna 1336 v univ. kn. praž. č. 162 (viz tab. č. III.).

²²⁾ Tento typ se vyskytá nejen na listině č. 234 v univ. kn. praž. ze dne 26. čce 1351, nýbrž visí i na listině č. 302 tamže ze dne 20. března 1362, a touž pečeť možno nalézt i na listinách zem. čes. arch. č. 708 ze dne 15. dubna 1363 (Čelakovský uv. m. str. 579) a č. 783 z 25. července 1364 (viz tab. č. IV.).

s makovicí. Mezi věžemi něco od sebe odkloněnými vyrůstá dvouocasý lev v levo hledící a nad jeho hlavou vznáší se šesticípá hvězda. Průměr pečeti měří 70 mm a opis mezi perlovcí v dvojí linii zní: **+ * S * CIVIVM * CIVITATIS * IN * PONTE * † * .** Tato pečeť svým charakterem připouští možnost, že její pečetidlo pocházelo z r. 1411, kdy byla se svolením královského podkomořího obnovena větší městská pečeť, majíc však zachováti vzhled a ráz starší pečeti.²³⁾

Bylo už pověděno, že se po polovině 14. století hlásí existence menší městské pečeti. Ale doklad sekretu bylo možno nalézt až na listině²⁴⁾ z 20. prosince 1421. Jenže to není ta dřívější pečeť, neboť je zachována zpráva, jak se r. 1411 dostalo purkmistru, radě a obci města Mostu přivolení podkomořského, „das sie ihr cleines silbernes insigel, damit sie teglich ihre sentbriefe sigeln, anders machen sollen und verneuern mögen, doch in solcher masz und weise, das der schild, erbwappen und die buchstaben umb der unbeschrift gleicher weis in demselben neuen insigel werden gegraben, als sie in dem alten sein gewesen, und die nicht anders werden vorkeret in keinerlei weise.“²⁵⁾ Ten nový sekret, podle něhož možno aspoň usuzovati na podobu staršího sekretu, má průměr 40 mm a nese v poli poněkud vystouplý štít dole zakulacený s dvouocasým lvem v pravo hledícím. Opis je oddělen k poli věncovím (?), z něhož vybíhají mezi slova tři křížky, a jemnou linií a k okraji dvojí čarou, silnější i slabší, a má znění: **+ S · SECRETV + M · CIVIVM ∴ + DE · PONTE ∴**²⁶⁾

K a d a ň má pečeť kulatou, průměru 63 mm a na ní jsou vyobrazeny nízká ocimbuřená městská zeď se střední věží o vysoké volné bráně i se dvěma postranními věžemi; střední věž má čtyři okna, po dvou vedle sebe

²³⁾ Originální otisk z 15. stol. této pečeti znám jen na listině stát. hlav. arch. v Drážďanech č. 6004 a podle něho je podán popis (viz tab. č. IV.); vyobr. u Schlesingra uv. m. a v Mitteil. der kk. Central-Commission zur Erforschung u. Erhaltung der Kunst- u. histor. Denkmale N. F. XIII. (1887) str. XLIX. Také jsou mi povědomy otisky ještě z r. 1647 a 1666 v arch. m. Prahy IV.-30988 a 32829, které nasvědčují užívání pečeti až do 2. pol. 17. stol.

²⁴⁾ Listina je chována v hlav. stát. archivu v Drážďanech N. 5861 a otištěna u Schlesingra uv. m. str. 81 č. 177. Sekret podobně pověřuje listiny arch. křiž. v Praze z r. 1439 a 1442 Scr. 11. č. 16 a 17, listinu v hlav. stát. arch. v Drážďanech Böhm. Sachen V. 135 a listinu z 8. února 1450 v arch. m. Mostu č. 99.

²⁵⁾ O proměně sekretu viz Schlesinger uv. m. str. 69 č. 152 a Čelakovský uv. m. str. 1134 č. 844; listina je z 3. ledna 1411.

²⁶⁾ Takto sestavený materiál pro vývoj pečeti města Mostu značně rozhojňuje dosavadní vědomosti — také listinný materiál je rozmnožen — a tak se jeví neúplnost jak u Schlesingra uv. m., tak v čl. Mitt. der kk. Central-Commission N. F. XIII (1887) str. XLVIII. a XV (1889) str. 257. V nich vedle pečeti z 15. stol. jsou známy jenom pečeti z r. 1273, 1312, 1336 a 1367. Jestliže pečeť z 1. pol. 15. stol. zůstávala v užívání ještě v 16. a 17. stol., je pochopitelné, že byla vzorem i jiným pečetem, tak menší pečeti, která visí na př. na listině arch. m. Prahy z r. 1627 sign. IV.-31817; její pečetidlo pochází nejspíš z 2. pol. 16. stol. a obraz celkem odpovídá obrazu velké pečeti, jen lev mezi věžemi je obrácen na pravo a věže mají bránu. Opis v kapitále označuje, že je to + Sigillum civium de Ponte.

ve dvou patrech, a svrchu rozšířené cimbuří, na němž je postaven helm s klenotem v podobě složeného orlího křídla; pod cimbuřím na každém boku této věže je naznačeno jeho podepření, postranní věže mají pak nad třemi stínkami kuželovitou střechu s makovicí, a jestliže na pravé z nich visí štítek s dvouocasým lvem, na levé je štítek s orlicí. Městskou zeď, která je kvádřovaná, obtéká, jak se zdá, voda, brána projevuje lomený oblouk a tak je i při oknech prvního patra. Opis pečeti je mezi perlovci ve slovech: + SIGILLVM : CIVIVM : DE : NO. Tato pečeť je zavěšena už na listině z r. 1274, ale udržela se v platnosti, neboť r. 1350 použilo se ještě téhož typáře k zhotovení pečeti zavěšené na příznávacím listu města Kadaně. Tento exemplář umožňuje také doplnění legendy, která je na starším dokladu poškozena a zní: /// GILLVM : CIVIVM : DE : CHADANO²⁷⁾

Město C h e b není město založení českého a až r. 1322 bylo připojeno zástavou k české koruně. Ale pro srovnání je radno, aby bylo přihlédnuto i k jeho pečeti, z nichž nejstarší je prokázána celkem v pěkném otisku už r. 1280, ač její zmínky nebo zbytky náleží již starším létům od r. 1242 počínajíc. Tato pečeť je kulatá v průměru 70 mm a její obraz je dosti složitý. V pečetním poli je viděti dole nízkou ozubenou zeď, která je obtékána zvlněnou řekou; nad hradbou zvedá se architektura o třech obloucích se třemi vízkami, dvěma po stranách a třetí uprostřed na vrcholu, a vzadu je znatelný hrad, na jehož cimbuří hnízdí ptáci. V prvním pravém oblouku sedí postava v levo obrácená, držící v pravici meč dolů hrotem, v druhém středním oblouku nahoře je hlava krále se splývajícími vlasy a čelenkou a pod ní mříže a v třetím oblouku na vztýčeném kopí visí štít se znamením orlice v pravo hledící. Legenda v jednoduchých liniích praví: + SIGILLVM · CIVIVM · IN · EGRA

Typář této pečeti je dodnes zachován a byl v užívání až asi do r. 1400. Avšak v ten čas byla pořízena nová pečeť, která se po prvé objevuje na listině z 20. dubna 1403. Je menší předešlé, má v průměru jen 43 mm a proto také její obraz byl zjednodušen. Na pečetním poli je položena mříže a nad ní je viděti poprsí korunovaného krále, jenž drží v pravici meč a v levici žezlo; při tom na mříži dole je upevněn erb orlice (na štítku dole zašpičatělém), vchází do opisu, označujícího pečeť: + SECRETVM · CIVIVM · IN · EGRA Pečetní pole ve volných místech je vyzdobeno ratolestmi.²⁸⁾

²⁷⁾ Nejstarší doklad pečeti města K a d a n ě je na listině arch. křížov. v Praze Scr. 36 fasc. 2 Nr. 6, která nese datum 10. března 1274 (viz tab. č. IV.). Jiných listin jsem se nedopátral kromě listiny zem. čes. arch. č. 326 z 23. září 1350, kteráž je slibem věrnosti města prvorozenému synu krále Karla IV. Václavovi pro případ, že by měl po otci nastoupiti na trůn (Č e l a k o v s k ý uv. m. str. 448). Obraz nejstarší pečeti stal se předlohou pro pozdější pečeti, a tak je viděti bez valných změn na pečeti, jež byla pořízena někdy v 2. polovině 15. stol. (na listině z r. 1652 v arch. m. Prahy č. IV-31537), a na pečeti, tuším, 17. stol. (na listině z r. 1783 tamže č. IV-17260).

²⁸⁾ O vývoji c h e b s k ý c h městských pečeti jedná Karl Siegel, Das Egerer Stadtwappen v Mitt. Ver. Gesch. Deutsch. in Böhm. LIV. 1916 str. 376, kde jsou i jejich vyobra-

O pečeti města K o u ř i m ě náleží nejstarší zpráva²⁹⁾ už k 8. říjnu 1287, ale teprve r. 1308 přináší originální otisk. Je to na listu, kterým obec slibovala věrnost králi Jindřichu Korutanskému, datovaném 21. března 1308, a pečeť je kulatá,³⁰⁾ majíc znamením nízkou městskou zeď s brankou a cimbuřím i se dvěma věžemi od sebe odkloněnými a s velkým štítem s obrazem dvouocasého lva v levo hledícího; tento štít převyšuje obě věže, které jsou jako hradba hrubě kvádřovány a mají každá okénko a svrchu rozšířené cimbuří o 3 stínkách a nad ním jehlanovou střechu s makovicí. Opis ohraničený čarami praví: + SIGILLVM · CIVITATIS · CVRIMESIS

Mosazné pečetidlo této pečeti, pocházející zřejmě už z 13. století, zachovalo se dodnes, právě tak jako pečetidlo městského sekretu, a oba typáře

zeni; zná první otisk z r. 1288 ve stát. arch. vídeň. a předpokládá touž pečeť už na listině z 21. srpna 1242, která je uložena v arch. tepelského kláštera. Vedle toho touž pečeť zná z arch. m. Chebu na listině z 1. května 1298 a na třech listinách z 9. ledna 1317. Nejstarší typ pověřuje však již listinu z r. 1280 v arch. křížov. v Praze Scr. 10. fasc. 1. Nr. 4. — je to pečeť něco poškozená — a mimo to listiny hlav. stát. arch. v Drážďanech č. 1771 z r. 1305, č. 1958 z r. 1312, č. 2129 z r. 1318, č. 2098 z r. 1317, pak listiny v arch. křížov. v Praze Scr. 10. fasc. 4. Nr. 2, z 15. ledna 1313 a tamže fasc. 1. Nr. 9 z r. 1334 a listiny univ. kn. praž. odd. zruš. klášterů č. 91 z 2. července 1320, č. 139 z 1. května 1333 a č. 198 z 23. března 1340; rovněž visí na listinách zem. čes. arch. č. 313 z 13. května 1350 a č. 324 z 26. srpna 1350 (Č e l a k o v s k ý uv. m. str. 392-3) i na důležité listině z 20. dubna 1354, prohlašující zástavu města k české koruně od 1322. — Tento seznam bylo by možno pochopitelně ještě rozmnožiti, ale stačí, poznamená-li se, že vyobrazení nejstarší pečeti podává i M e l l y uv. m. str. 124 č. 289, jenž ji datuje 13. stoletím, ač nezná jejich dokladů z tohoto věku, stavě se tak proti mínění, že by pečeť měla vztah k zástavě města Chebu a byla pořízena po r. 1322. — Pokud jde o sekret, typář vyobrazený u S i e g l a s označením „Signetum“ je mladšího původu, patrně z 2. pol. 16. stol., třebaš jeho obraz byl převzat ze staršího typáře, a toho se užívalo ještě v 17. stol., jak nasvědčují doklady na př. z arch. m. Prahy IV.-30774 (1641), 31892 (1662), 29122 (1669), 16512 (1681). Proto jsem požádal p. ředitele arch. m. Chebu Dr. K. S i e g l a za opatření fotografie sekretu na listině z 20. dubna 1403 (arch. m. Chebu č. 290, viz tab. č. V., kde je i velká pečeť vyobr.) a ten mi ji ochotně obstaral, takže jsem mohl nabýti ve věci jistoty. Siegel ve svém článku nechává bez povšimnutí G r a d l, Monumenta Egrana I. (Eger 1886), kde při edici listinného materiálu jsou poznámky o zachovaných i ztracených měst. pečetech zvláště z r. 1242, 1257, 1265, 1272, 1273, 1275, 1281, 1288, 1291, 1300 a j.; tam i vyobrazení zlomku velké pečeti z r. 1257 a úplné z r. 1288 a nesprávné vyobrazení sekretu z listiny z 2. června 1302, uložené v říšském archivu v Mnichově, jíž neznám.

²⁹⁾ Viz Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279—1296) vyd. J. B. N o v á k (v Praze 1903) str. 36, č. 39, kde se mluví o „commune sigillum Curimensis opidi“, a je možno, že zachované větší pečetidlo už v té době bylo v užívání.

³⁰⁾ Listina je nyní uložena v zem. čes. arch. č. 59, ale pečeť je něco poškozená. Je však zachována i na listinách téhož arch. č. 321 a 694 z 9. srpna 1350 a z 21. září 1362 (Č e l a k o v s k ý uv. m. str. 156, 449, 578) a právě podle pečeti na listině č. 321 je pořízeno vyobr. na tab. č. IV. Mimo to možno uvést listinu z 25. května 1411 v arch. Nár. musea v Praze. Obě nejstarší pečetidla mají na rubu žebro a v něm otvor. O pečeti m. Kouřimě zmiňuje se O e h m, Paměti král. města Kouřimě I. str. 43 (v Praze 1894), ale klade ji do r. 1355, právě, že byla vystavena na zemské jubilejní výstavě r. 1891 v odd. retrospektivním. (Vyobr. pečeti viz tab. č. XI.)

jsou nyní uloženy ve sbírce archivu Národního musea v Praze. Je to vzácná a důležitá památka, neboť sekret nejenže projevuje týž typ, nýbrž i provedení, a zdá se, že byl pořízen v téže době jako větší pečeť. Provedení obrazů je dosti hrubé na obou pečetech, z nichž větší má průměr 68 mm a menší 44 mm. Opis sekretu, oddělen jednoduchými liniemi, má totéž znění jako je na větší pečetě.

Prvotní doklad pečetě města Klatov spadá do r. 1289, a je to pečeť zavěšená na listině, kterou Konrád z Pomuka, klatovský měšťan, činí darování tamnímu špitálu. Od té doby naskytá se klatovská pečeť častěji, nemění se ve své podobě. Je kulatá, má v průměru 52 mm a znamením nese dvojitou hradební zeď s cimbuřím, při čemž zadní hradba má uprostřed malou bránu; mezi zdmi zvedají se dvě úzké věže s podsebitím o třech stínkách svrchu a s kuželovitou střechou opatřenou makovicí a v každé věži je viděti nízké okénko. Opis mezi liniemi: + SIGILVM · CIVIVM · GLATOWIM

Tato pečeť³¹⁾ byla už v 1. pol. 15. století nahrazována menší pečetí o průměru 50 mm. V jejím poli v gotickém orámování je položena městská zeď kvádrovaná s cimbuřím a z ní vyrůstá věž s větším oknem, která má svrchu ochoz a nad ním valbovou střechu se dvěma makovicemi na hrotech. Legenda stojí na vinoucí se stuze v gotické minuskule: ∴ Secretum ∴ civium ∴ civitatis ∴ glatovie. Klatovští pečeti listiny tímto typářem ještě v 18. století a pečetidlo samo, které bylo stříbrné, chovalo se na městském úřadu až asi do r. 1880, kdy se ztratilo.³²⁾

Roku 1289 připomínají se také pečetě města Čáslavě a Kolína. Děje se to v narovnání o hranice mezi kolínskými a čáslavskými měšťany, ale na neštěstí listina uložená v archivu města Kolína³³⁾ pozbyla všech pečetí, jimiž byla pověřena, a nezůstala na ní ani „sigilla ambarum civitatum“. Čáslav, jak možno usuzovati, však už v té době používala pečetě,³⁴⁾ která

³¹⁾ K pečetem města Klatov viz Soupis památek histor. a uměl. v král. čes. VII. Polit. okres klatovský (v Praze 1899) str. 92 nsl., ač neúplně, a Dr. K. Hostaš, Znak král. města Klatov ve Věst. měst. musea v Klatovech sv. III. (1924) str. 39. Listinu, na níž visí nejstarší otisk městské pečetě, vydal Čelakovský uv. m. str. 106, ale podle kopiáře, kdežto mně bylo možno použití originálu v arch. křižov. v Praze Scr. 35 fasc. 1 č. 4 (viz tab. č. II.). Tam jsou chovány i jiné listiny s městskou pečetí, zejména z r. 1331, 1365, 1368 a 1380 (totéž scr. i fasc. č. 6, 10, 11, 12) a ve sbírce utržených pečetí jsou i některé otisky, jež náleží k listinám, od nichž se pečetě utrhly. S touž pečetí lze se shledat i na listinách zem. čes. arch. č. 328 z 27. listop. 1350 a č. 1152 z 10. června 1405 (Čelakovský uv. m. str. 448 a 1017) a na listině arch. Nár. mus. v Praze z 13. května 1473, kde jí zbyl pouhý zlomek. Jak dlouho se této pečetí používalo, není možno zatím povědět.

³²⁾ Sekret Klatovských je zavěšen na četných listinách arch. m. Prahy, kteréž vydávají svědectví o jeho dlouhém užívání. Není třeba uvést všechny, jen připomínám na př. IV.-32715 (1612), 31400 (1621), 31613 (1652), 32794 a 32806 (1663), 32898 (1700), 20406 (1707), 31278 (1721).

³³⁾ Čelakovský uv. m. str. 100 (14. listop. 1289).

³⁴⁾ Pečeť města Čáslavě v nejstarším otisku na listině č. 2916 (1342) v stát. hlav. arch. v Drážďanech a tamže na listinách č. 4247 (1378) a č. 5071 (1398). Viz Teige, Listinné

se po prvé objevuje, pokud známo, r. 1342. Je to kulatá pečeť, měří v průměru 58 mm a jejím znamením je městská ohrada, do kruhu vedená, mající bránu s otevřenými okovanými vraty a s vytaženou mříží v popředí; z městské ohrady, jež má kvádrové zdivo, vyrůstají tři věže s okny různě prolomenými i s cimbuřím a na cimbuřích postranních věží možno viděti poprsí troubícího trubače, obráceného k erbu dvouocasého lva v pravo hledícího, jenž stojí na nižší prostřední věži; dole při okraji městské zdi znázorněna je zvlněná voda, jdoucí příkopem a dosahující k můstku u brány. Opis ohraničený dvojitou linií, silnou a slabší, zní: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · CSAZ-LAVIA: Roku 1378 nazývá se tato pečeť „grösser ingesigel“, r. 1389 „sigillum magnum civitatis“, ale kterého vzhledu byl současný sekret, není možno povědět. Je patrné, že původního, mosazného typáře velké pečetě, jenž se do dnes uchoval, bylo upotřebováno k pečetění nepřetržitě kolik věků, snad až do 18. století, a to svědčí o úctě k prvotnímu znamení, jež bylo vryto i na obnovené pečetidlo menší pečetě asi z 2. poloviny 16. století.³⁵⁾ Pečeť města Kolína je povědoma až z přiznávacího listu královských měst z r. 1350 a má rovněž kulatou podobu v průměru 72 mm. Jejím obrazem je městská hradba kvádrového zdiva s cimbuřím, do níž se zařezává až k patě pečetního pole velký erb dvouocasého lva v pravo hledícího; po jeho stranách na každém konci hradby stojí kulatá nízká věž s cimbuřím s jedním oknem a nad pravou z nich je položeno písmeno **A**, kdežto nad levou písmeno **M**. Nad hlavou štítu je viděti dva bazilišky. Legenda v perlovci s dvojitou linií praví: + SBVRGENSIUM · DECOLONIA · NOVA · SVPRALBE. Kolínští pověřovali touto pečetí listiny až do 18. století,³⁶⁾ ale vedle ní měli ještě menší pečeť, která měla celkem týž obraz jako pečeť větší. Je známa ovšem až ve formě 15. století a má v průměru 52 mm. Její obraz je

příspěvky k děj. komendy drobovické z l. 1347—1407 z král. stát. arch. drážď. (XI. zpráva musej. spolku „Včela čáslavská“ za r. 1891-3 str. 21, 25). Tyto pečetě jsou pěkně zachovány a galvanoplast. odlitky v čes. stát. histor. vydavatel. ústavu v Praze. Pěkná pečeť visí i na listině zem. čes. archivu č. 320 z 9. srpna 1350 (viz tab. č. V.) a zbytek na listině č. 718 z 23. června 1363 (Čelakovský uv. m. str. 449 a 576). Otisk této pečetě ještě na listině arch. m. Prahy IV.-30613 z roku 1652 a na listině cechu hrnčírů a tesařů čáslavských z roku 1724 v čáslavském museu.

³⁵⁾ O čáslavských pečetech čl. Die Siegel der Stadt Časlau v Mitt. der kk. Central-Commission zur Erforsch. u. Erhalt. der Kunst- u. histor. Denkmale N. F. XIII. (1887) str. XCI., kde se zejména mluví o nálezu pečetidel r. 1883. Tím se potvrdilo, že otisk na listině z r. 1724, o němž se myslelo, že je jediný (vyobr. v Ott. slov. nauč. V. 867 a v čl. Kl. Čermáka, Nejstarší pečeť m. Čáslavě v Archeolog. příspěvcích z Čáslavska I. (1883), kde pečeť popsána), skutečně je dokladem starožitné městské pečetě (viz i Pam. arch. XII. 1884 str. 234), a při tom byl právě ten velký zisk, že se zjistilo původní pečetidlo s podlouhlým nástavcem, jenž má otvor. Vyobr. nejstarší pečetě viz ještě Jubilejní sborník památek čáslavských (1904) str. 97 a Časop. spol. př. starož. III. 1895 v znakové příloze.

³⁶⁾ Nejstarší pečeť města Kolína nad Labem visí na listině z 9. srpna 1350 (viz tab. č. IV.) a 21. září 1362 v zem. čes. arch. č. 322 a 693; vedle toho je mi povědoma na listinách arch. Nár. musea v Praze z 24. května 1385 a 18. října 1391 i na listině arch. Vys. Mýta

tak zařízen, že z legendy při patě pečeti vybíhá otevřená brána do nízké městské zdi v pečetním poli; nad touto hradbou umístěn je velký štít dole zakulacený se znamením dvouocasého lva a po jeho stranách jsou postaveny nevelké několikaboké věže s oknem a cimbuřím a jehlancovou střechou s makovicí. Mezi každou věží a okrajem pečetního pole je písmeno, v pravo **N** a v levo **C**, nad štítem lva svrchu kráčí dva baziliškové. Opis v silných kruzích v gotické minuskule pronáší: „S. civitatis Nove Collonie super Albea.“ Také s touto menší pečeti možno se setkat ještě na listinách 18. století.³⁷⁾

Rok 1289 přináší doklad pečeti starého moravského města Opavy. Je kulatá a na mřížovaném poli s tečkami v kosočtvercích, vzniklých mřížováním, nese trojhranný štít s kulem, rovněž mřížovaným, a se třemi krokvemi na něm, jež mají hroty vzhůru obrácené. Legenda v perlových vysvětluje: + SIGILLVM ; * CIUIVM · * IV * OPPAVIA. Průměr pečeti čin 60 mm. Druhý exemplář této pečeti je zavěšen na holdovací listině města Opavy z 3. června 1311, již se vykonává Janu Lucemburskému jako pravému pánu přísaha a slibuje se věrnost a poslušnost vévodům Boleslavovi, Jindřichovi a Vladislavovi Slezským.³⁸⁾

Město Žatec mělo pečeť jistě už r. 1295.³⁹⁾ V originále, ale poškozeném, je zavěšena, pokud povědomo, až na listině archivu strahovského kláštera z 29. listopadu 1385 a na listině zemského archivu v Praze r. 1405.⁴⁰⁾ Je to pečeť kulatá o průměru asi 75 mm a v jejím poli je vyobrazení městské ohrady s branou o širokém oblouku uprostřed, jež má vytaženou mříž.

z 10. listopadu 1379 a pak na listině ze 16. prosince 1355 ve stát. arch. v Bratislavě, Ůls, Fremde Urk. XVI, 501, Nr. 20. Jak se dlouho této pečeti upotřebovalo, viděti z toho, že je přitištěna na listinách arch. m. Prahy IV.-18748 (1688) a 1760 (1719).

³⁷⁾ Menší pečeť vyobr. v Soudě památek histor. a uměl. v polit. okr. Kolín. (1897) str. 116. Z mladší doby otisky visí na listinách arch. m. Prahy na př. IV.-31901 (1632), 31100 (1647), 1484 (1684), 20474 (1729).

³⁸⁾ Viz Emil Rzehak, Die Wappen der Städte Troppau u. Jägerndorf v Ztschr. für Gesch. u. Kulturgesch. Österr. Schles. III. Jg. (1907-8) str. 84. Melly uv. m. zná pečeť m. Opavy na listině z r. 1311 a 1362, z nichž první je nyní v zem. čes. arch. č. 70 a druhá v kl. řádu Maltéz. v Praze. Saurma v. Jeltsch uv. m. str. 349 dovolává se jen otisku z r. 1341. (Vyobr. na tab. č. V. podle pečeti na listině z r. 1311.)

³⁹⁾ Tomu nasvědčuje listina, kterou otiskuje Schlesinger, Urkundenbuch der Stadt Saaz bis z. J. 1526 (Prag 1892) str. 6. č. 40 podle Mon. Boica IV. 590.

⁴⁰⁾ Zem. čes. arch. č. 1146, ale pečeť na půl ulomená. Pečeť města Žatec, jež se jmenuje už r. 1348 „maius nostre civitatis sigillum“, je popsána v listině z 19. června 1386 (viz Schlesinger uv. m. str. 66 č. 161): „tercium vero sigillum pendens ante predictam litteram magnum erat de communi alba cera; in eodem tamquam de quadratis lapidibus civitatis rotunda menia municio duas altas turres in medio ad latera et terciam turrin minorem supra portam civitatis continens apparebat; quelibet autem altarum turrium quinque fenestras et duas pinnas, tercia vero minor turris VI fenestras et duas pinnas apparencius obtinebant; cuius municionis porta falam in modum cancelli continuit operatam; in superiori vero parte sigilli inter altas turres clipeus velud in unco pendens leonis bicau.

Zdivo je kvádřované a nad branou je vyvýšená široká stavba, jež má 6 okének ve trojí řadě a na valbové střeše dvě makovice. Po stranách toho stavení, ale z městské ohrady, zdvihají se věže, jež mají každá po dvou vysokých oknech vedle sebe a nad podsebitím se třemi okny valbovou střechou se dvěma makovicemi. Mezi věžemi nad střední stavbou je položen štít s dvojoocasým lvem v pravo hledícím a je na pravo nakloněn. Opis mezi dvojími linií, silnou a slabou, zní: /// LLVM : CIVITATIS ///

Obr. 4.
Nejstarší pečeť města Žatec.
Le plus ancien sceau de la ville de Žatec.

Zřetelná zmínka o „minus civitatis sigillum“ náleží k r. 1377, ač se nepřímo dá o ní usuzovati už r. 1348, ale doklad se podle všeho nezachoval, a teprve z poloviny 15. století najde se přitištěný sekret na listu uloženém ve Schwarzenberském archivu v Třeboni.⁴¹⁾ Pečeť má v průměru 46 mm a obrazem je brána s vyzdvíženou mříží, která má nástavek pod valbovou střechou o čtyřech oknech a stojí v kvádřované zdi s cimbuřím, do oblouku vedené; z hradby po každé straně brány zdvihá se a ji převyšuje věž s oknem dole a se dvěma okny v rozšířeném poschodí, jež má svrchu stanovou stře-

dati tipum obtinens designabatur; due quoque stelle, videlicet ex utraque parte eiusdem clipei una, fuerant situate; in extremitatibus autem eiusdem sigilli, circumquaque duo gyri semmicti linialiter et circumferencialiter erant ducti, inter quas ductas circulariter lineas scriptura per capitales litteras posita cruce premissa apparuit isto modo: + Sigillum civitatis Zacensis“.

⁴¹⁾ „Historica No 1460.“ Pečetidlo podle všeho spíše náleželo době k počátku 15. stol.

chu; každá ze tří střech nese na hrotech po dvou makovicích, nad branou je pak položen štít dole kulatý a v pravo nakloněný se znamením dvouocasého lva. Opis je umístěn v perlovcích a v gotické minuskule zní: „minus sigillum civitatis Zacensis“.

Pečeť města U h e r s k é h o B r o d u po prvé se vyskytá⁴²⁾ už na listině z 13. června r. 1297 v archivu města Uher. Hradiště a při listině ze 6. ledna 1322 v archivu Národního musea je znova zavěšena. Má v průměru 58 mm a jejím znamením je městská hradba se třemi věžemi, z nichž prostřední je vyšší a zvedá se nad branou o lomeném oblouku a s vraty ven otevřenými. Hradba i věže mají kvádrové zdivo a jako na městské zdi je cimbuří, tak je i, ač na nich povysazené, svrchu věží, z nichž každá má v poschodí po dvou sdružených oknech a na bocích výstupky. Pod obrazem, ale v pečetním poli, leží ještě dvouocasý lev obrácený v pravo jako ke skoku připravený. Legenda pečeti, oddělená perlovcem, má slova: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · BRODA. Melly⁴³⁾ zná originální typář, který klade do 14. století a který se chová v Uherském Brodě; ale ten není totožný s uvedenou pečetí, třeba se jí značně podobá. Co novou pečeť zejména odlišuje, je orlice, která se vznáší nad každou postranní věží po boku střední věže, k ní hledíc, jinak však byla podržena i velikost i znění legendy umístěné v perlovcích, kteráž má slova oddělená od sebe hvězdičkou.

Obr. 5.
Pečeť města Kostela z r. 1400.
Le sceau de la ville de Kostel, de 1400.

Na zmíněné listině v archivu města Uherského Hradiště z 13. června 1297 visí ještě pečeť města K o s t e l a, nyní zvaného P o d i v í n. Je kulatá,

⁴²⁾ E m l e r, Reg. Boh. et Mor. II. str. 754 č. 1756. Tam se zmiňuje i „sigillum civium de Kostel“, tedy stejně jako „sigillum civium de Broda“. Listina je narovnaním velehradského kláštera s uherskohradištskými měšťany z 13. června 1297.

⁴³⁾ uv. m. str. 140 č. 329. Srv. P i n k a v a, který zná pečeť na listině Schwarzenber. arch. v Třeboni z 3. května 1418, a Slavík uv. m. 13 a 14, kde i vyobrazení. Obr. na tab. č. VII. podle listiny z 1322.

průměru 38 mm a nese v poli trojhranný štít s dvouocasým lvem, jenž je v pravo obrácen. Štít je v rámu štítovité podoby, a v úsecích plochy, omezené k legendě slabým i silným kruhem, je viděti svrchu tři tečky a po stranách jich bylo asi více. Opis praví: + · SIGILLVM · CIVITATIS · GOZTELLE (?) Tato pečeť zůstala potom v užívání a proto lze ji nalézt ještě na listině arcibiskupského archivu v Kroměříži z r. 1400.

Město K l a d s k o má nejstarší pečeť, která zřejmě ještě pochází ze 13. století. Je dosti veliká, majíc asi 76 mm v průměru, a v pečetním poli je vyobrazen trojhranný štít, který se hroty dotýká okraje půdy, zdobené na prázdných úsecích květinovými ornamenty; štít nese znamením dvouocasého lva s korunou na hlavě ve skoku a opis mezi perlovci má slova: +SIGILLVM * CIUIVM * GLACENSIS * CIVITATIS

Vedle této pečeti byla menší pečeť, která byla zjištěna na listině z r. 1350, stvrzující trh domu v Kladsku arcibiskupem Arnoštem z Pardubic a jeho věnování špitálu sv. Jana. Má v průměru asi 40 mm a v jejím poli je viděti trojhranný štít vyznačený čarami a nesoucí dvouocasého lva, kterýž má na všech stranách v úsecích pole květinu. Opis je v perlovcích a čte se: + S'CIUIVM * GLACENSIVM. Tato menší pečeť je doložena už na listině z r. 1305 v archivu města Vratislavě a používalo se jí až do počátku 15. století, kdy byla nahrazena novou pečetí stejné velikosti. Typář této pečeti je zachován a projevuje pěknou řezbu. Nese štít se lvem v trojlístu a má legendu v gotické minuskule: + ≡ sigillum · : + minus · civium + glaczenſium

Z téže asi doby pocházela dvě pečetidla, z nichž menší, mající v průměru 14 mm, dodnes je uchováno, kdežto větší s průměrem 18 mm se ztratilo. Jsou to signety, jež oba nesly na pečetní ploše pouhé minuskulní g vytvořené jako ze širokých stužek. Ale něco pozdější pečeť,⁴⁴⁾ která měří v průměru 24 mm, vrací se k původnímu znamení, k štítu s dvouocasým lvem, a je uzavírá trojlíst, který proplétá stužka s nápisem v gotické minuskule: ≡ civi-tatiſ glatz

Volnou šachovanou orlici v pravo hledící s čelenkou na hlavě nese ve své půdě kulatá pečeť města Z n o j m a, kteráž se objevuje počátkem 14. století.⁴⁵⁾ Má v průměru 55 mm a opis oddělený perlovcem a jemnou linií

^{43a)} Městský úřad uherskohradištský zaslal mi fotografii listiny z r. 1297 i pečeti na ní zavěšených, ale velmi nedokonalé. Přes to mám za to, že prvotního pečetidla bylo použito i při pečetí z r. 1400 (arcib. arch. v Kroměříži G II. a 2.).

⁴⁴⁾ O pečetech města Kladska viz S a u r m a v. Jeltsch uv. m. str. 74 (s vyobr.) a zvláště H u p p uv. m. 2. Heft str. 58. Nejstarší pečeť, jejíž pečetidlo se zachovalo, je vyobrazena u H a u p t m a n n a v čl. Die Stadtwappen v Jahrb. der kk. herald. Gesellsch. Adler, Wien 1885 str. 121 a v knize Das Wappenrecht str. 123 fig. 17. V našich archívech našel jsem jedině pečeť na listině arch. řádu Maltéz. v Praze z 14. července 1350 (viz tab. č. V.).

⁴⁵⁾ Najde se na př. v zem. mor. arch. na listině v odd. Královnin klášter z 15. září 1310 (tamže i její odlitek) nebo na listině zem. čes. arch. z 3. srpna 1328 č. 139 (viz tab. č. VI.).

praví: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · ZNOYMA. Vedle této pečeti už na listině z 21. července 1337 vyskytá se menší pečeť,⁴⁶⁾ měřící v průměru jen 30 mm, která má obrazem také orlici, avšak nešachovanou. Opis má znění + **SECR .: CIUIV .: ZNOIME**. Tento sekret byl později nahrazen jiným, jenž se objevuje na listině⁴⁷⁾ kláštera sv. Kláry ve Znojmě ze 7. září 1390. Je v průměru 33 mm a kolem znamení šachované orlice jde legenda v jemných perlovcích: + **SECRET · CIVIVM · ZNOYME**. Ale zanedlouho najde se nový sekret,⁴⁸⁾ a to na listině z r. 1401. Má průměr 35 mm, znamením je šachovaná orlice a opis dí: + **SECRETVM CIVIUM SNOYMENSIVM**

V archivu města Znojma jsou uložena i některá pečetidla.⁴⁹⁾ Z nich zaslouží pozornosti mosazný typář v železném kotouči s krátkým dřevěným nástavcem, na němž je vyryta šachovaná orlice a na každé její straně po třech lístcích. Jeho původ možno položit do 1. poloviny 14. století, a opis pečetidla, jehož průměr činí 55 mm, vysvětluje, že je to: + **SIGILLVM · CIVIVM · DE · ZNOYMA**. Vedle toho je zachováno stříbrné pečetidlo s dřevěným držadlem, také se šachovanou orlicí v poli a s opisem: + **SECRET · VMCIVIVM · ZNOYMENSIVM** * V průměru má 35 mm a zdá se, že bylo pořízeno někdy v 2. polovině 14. století. Rovněž možno připomenouti pečetidlo, které je železné, válcovité a vyběhající v dosti dlouhý nástavec a které nemá v nepatrném poli — průměr je jenom 8 mm — nic jiného než orlici. Pečetidla toho bylo užíváno ke kontrasigilování velké pečeti, avšak jeho stáří je nejisté a určí je, až se objeví, kdy ho po prvé bylo užito v zachovaném materiálu.

Roku 1305 je po prvé doložena pečeť města O l o m o u c e. Ta má v pečetním poli volnou šachovanou orlici s čelenkou na hlavě a s plaménky, v pravo hledící, a měří v průměru 60 mm. Opis mezi perlovci a jemnou linií praví: + **SIGILLVM * CIVIVM * DE .: OLOMVCZ**: Jednou zavedené pečetní znamení bylo ponecháno i na jiných typářích pozdějších, ať šlo o větší nebo menší pečeť.⁵⁰⁾ Zejména se zachoval v otisku z roku 1410 na listině archivu

⁴⁶⁾ V zem. mor. arch. odd. Louka H 31.

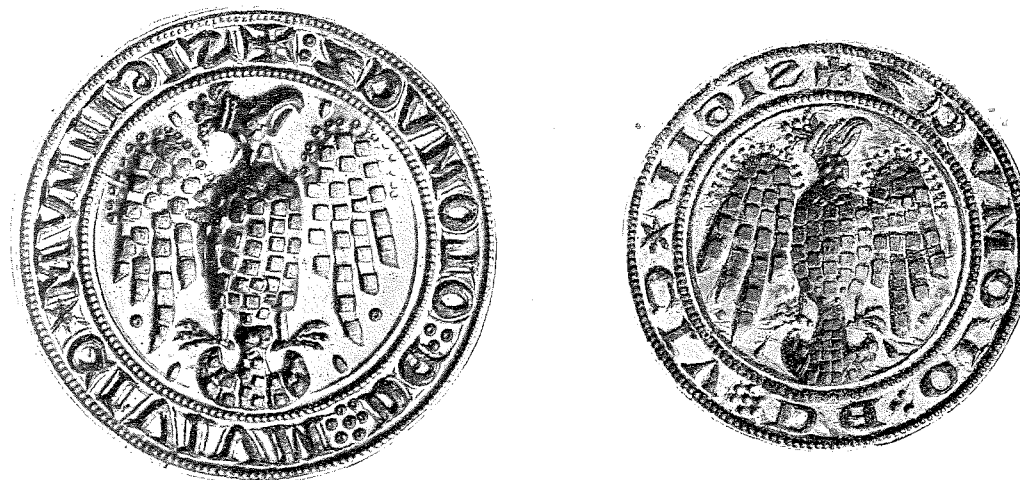
⁴⁷⁾ tamže odd. Sv. Klára ve Znojmě a tam také odlitek.

⁴⁸⁾ Arch. m. Znojma listina z 8. září 1401.

⁴⁹⁾ Pečetidla města Znojma prohlédl jsem za svého pobytu ve Znojmě v září 1924. V archivu města Znojma nalezl jsem ještě několik listin s městskou pečeti, a to z r. 1403, 13. listopadu (větší), z roku 1416 22. ledna (sekret) i z r. 1420, 27. ledna (sekret) a j. Sekret je zavěšen na listině arcibiskup. arch. v Kroměříži z roku 1430 sign. G II. a 26. P i n k a v a uv. m. má vyobr. pečeti města Znojma podle exempláře z r. 1339 v zem. mor. arch., ale jinak neuvádí ani o tomto typu prvotním ani o jiných co bližšího. Melly uv. m. str. 143 č. 341 zná jedině sekret, jehož pečetidlo bylo pořízeno asi v 2. pol. 14. století. Pečetidla ze 14. století s orlicí a se třemi kvítky na každé její straně bylo používáno ještě v 17. a 18. století (arch. m. Prahy č. IV.-31933 a 30628 z r. 1649, č. 5034 z r. 1692 a č. 32991 z r. 1704).

⁵⁰⁾ P i n k a v a uv. m. str. 79 zná nejstarší otisk olomoucké pečeti na listině z r. 1305 chované v arcib. kroměřížském archivu, jenže z něho zbyl pouhý zlomek. Fotografii jeho s listiny sign. S. I. a 8 poslal mi p. dr. Breitenbacher. Jinak je tato pečeť povědoma na

města Olomouce č. 72 sekret mající v průměru asi 38 mm, jehož opis v perlovcích má znění: + **SECRETVCIVITATIS · OLOMVCEIS**. Mimo to je ještě

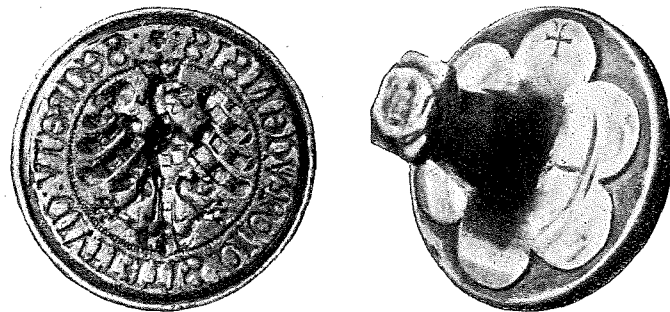
Obr. 6.

Nejstarší pečetidlo města Olomouce z 13. století a nepravý typář.
La plus ancienne matrice du sceau de la ville d'Olomouc, du XIIIe siècle, et la matrice fausse.

známo stříbrné pečetidlo menší pečeti, které bylo zavedeno v 1. polovici 15. století. V průměru má 40 mm a obrazem je šachovaná orlice v pravo hle-

dicí ze 17. prosince 1314, 6. listopadu 1321 a j. v archivu města Olomouce (srv. F. X. Partsch, Das Stadtarchiv zu Olmütz 1901). V zem. mor. archivu je pečeť m. Olomouce na př. na listině z 19. pros. 1372 (i odlitek). Vyobr. u P i n k a v y není přesné, za to je správné na titul. listě v Müller, Gesch. d. kgl. Stadt Olmütz (Wien u. Olmütz 1882) a také na str. 47, odkudž je převzal G. A. Seyler, Gesch. der Siegel (Leipz. 1894) str. 320. Melly uv. m. str. 142 č. 337 zná sekret města Olomouce ze 14. století, jenž má v průměru 39 mm a nese znamením orlici v pravo hledící; opis mezi perlovci v písmu lapidárním zní: + Secretum . civitatis . Olomucensis. Na pozdější druhou pečeť dostává se orlice ve štítu dole zaokrouhleném (tamže č. 338). Od nejstarší pečeti olomoucké je zachováno bronzové pečetidlo, které má na rubu profilovaný výstupek, snižující se od hlavy pečeti k patě; kde je nejvyšší, tam má otvor. Průměr pečetidla činí 64 mm. Pečetidlo přivezl mi k prohlédnutí p. městský archivář prof. Nešpora, který mne seznámil i s jiným stříbrným pečetidlem, majícím v průměru 55 mm. Na něm je rovněž obrazem šachovaná orlice v pravo hledící s čelenkou, která má plaménky kolem křídel, a opis v linii s perlovcem má znění: + **SIGIL * CIV * DE .: OLOMVCZ**. Ale mně se zdá býti jistým, že toto pečetidlo je falešné, a k tomu mne vede jeho nemotorná ryba, nasvědčující napodobovací snaze, nezvyklé komolení slov i kruhová zásuvka na rubu, do níž podle mínění původce náleželo držadlo. Tento typář dostal se do archivu města Olomouce koupí za 55 K dne 29. září 1903; stalo se to prostřednictvím zámečnicka B. Schneidera, jenž jej získal u kteréhosi drážďanského antikváře. Podle sdělení p. prof. Nešpora nejstarší pečeť pověřuje listinu ještě r. 1435, starší sekret se objevuje na listinách z r. 1410, 1415, 1416, 1417, 1423, 1425, 1426, 1433, 1436 a 1438 a mladší sekret na listinách od r. 1431 (data ta jsou ovšem jen podle listin arch. m. Olomouce č. 7, 12, 41, 50, 69, 71, 72, 88, 89, 91, 93, 94, 105, 107, 108, 115, 119, 124, 133, 145, 149), ale otisku zmíněného podezřelého pečetidla vůbec nenalezl. Vyobr. na tab. č. VI. podle pečeti z r. 1372.

díci a nesoucí na hlavě korunku, jež přes jemný perlovec vniká do prostoru legendy. Ta, jsouc k okraji ohraničena třemi liniemi, praví: * : **SECRETV : CIVITATIS : OLOMVCENSIS** .⁵¹⁾ Toto pečetidlo na rubu má připevněnou růžici o 6 kulatých lupenech a z ní vybíhá nedlouhý nástavec podoby komolého jehlanu o 8 stranách svrchu rozšířený; lupen na vrchu označen je křížkem, aby bylo pečetidla správně používáno při pečetení.

Obr. 7.

Stříbrné pečetidlo města Olomouce z I. pol. 15. stol.
La matrice du sceau en argent de la ville d'Olomouc, de la première moitié du XVe s.

Pečeť města Ústí nad Labem připomíná se už v listině rychtáře a přísězných ústských asi z r. 1306—1307. Odtud se o ní mluví častěji a objevují se i její otisky. První zachovaný otisk je znám z r. 1328, ale je poškozen stejně jako otisk z r. 1336, a tak nejstarší pěkný doklad pochází až z r. 1343. Tato pečeť je kulatá průměru 58 mm a jejím znamením je štít s dvouocasým lvem v pravo hledícím, jenž má na hlavě helmu s klenotem složeného orlího křídla. Erb je umístěn v pečetní ploše v čtyřlístu lemovaném provazcem a vyplněném gotickým kružbovým motivem a větévkami. Legenda je oddělena perlovcem a dvojí jemnou čarou a praví: + **SIGILLVM * CIVITATIS * IN * VZK**. Roku 1350 je tato pečeť jmenována větší pečeti, ale menší pečeť není povědoma. Za to byla nalezena v archivu křížovnickém v Praze utržená pečeť, aniž možno určit, ke které listině náleží, a ta, třebaž téměř její polovina je ulomena, zdá se býti ústeckou pečeti, majíc ještě větší rozměr, nežli pečeť uvedená. Její průměr činí asi 70 mm a na ní je štít něco vystouplý, který je ovinut úponky a nese znamení dvouocasého lva v pravo hledícího a podle všeho také helm nesoucího. Z legendy, která je položena v perlovcích a dvou slabých liniích, chybí také podstatná část, že zbývá: **//// M • CIVITATIS • II ////** Třebas že v hlavní věci je viděti nejistotu, mínění, že je to pečeť města Ústí (viz tab. č. VI.) může býti potvrzeno celkovým vzhledem pečeti i rázem písma opisu, které se velice podobá písmu na první pečeti. Ale rozhodně byla by tato pečeť zvláštností, která by stála výše nežli pečeť za velkou vyhlašovaná.

Prvotní pečetní znamení města Ústí přešlo i na pozdější pečeť, jejíž

pečetidlo bylo asi pořízeno krátce před r. 1497. Je to větší pečeť, ale ne-li současně, tedy nedlouho později byla zavedena i nová menší pečeť.⁵¹⁾

Nová Plzeň byla založena králem Václavem II. a hned dostala do vínku krásnou pečeť, jejíž pečetidlo se zachovalo. Po prvé se objevuje na listině ze 17. dubna 1307, tedy nedlouho po vzniku města, jenž se klade mezi léta 1292—1298. Tato pečeť byla časem pokládána za velkou městskou pečeť,

Obr. 8.

Prvotní pečetidlo města Plzně z konce 13. století.
La matrice originale du sceau de la ville de Plzeň, de la fin du XIIIe siècle.

neboť r. 1397, pokud známo nejdříve, staví se proti ní menší pečeť. Větší původní městská pečeť je kulatá a její průměr měří 83 mm. Pečetní pole nese velkou bránu o lomeném oblouku, kteráž má svrchu cimbuří a pod ní s každé strany okénko podoby jetelového trojlístku; podle brány na obou stranách zvedají se dvě úzké věže, které mají dole volnou branku s cimbu-

⁵¹⁾ Pečeti města Ústí nad Labem jsou vyobrazeny v Hieke-Horčička, Urkundenbuch der Stadt Aussig bis z. J. 1526 (Prag 1896), a to podle otisku na listině z 12. února 1382 a 31. ledna 1497 (z arch. m. Ústí). V této publikaci je také uveřejněna nejstarší listina, kde se děje zmínka o „sigillum nostre civitatis“ a která se datuje rokem 1306-7 (str. 5 č. 14). Ale tam pojaté kusy možno rozmnožiti orig. listinami, jež jsem našel v křížov. arch. v Praze Scr. 35 fasc. 2. Nr. 3. ze 6. ledna 1328 (pečeť značně poškozená), Nr. 7 z 21. července 1336 (pečeť poškozená) a Nr. 8 z 12. března 1343 (pečeť viz tab. č. VI.). Vedle toho nejstarší pečeť pověřuje listinu v zem. čes. arch. č. 327 z 27. září 1350 (Čelakovský uv. m. str. 448), avšak na č. 716 tamže z r. 1363 pečeť se nezachovala. Pečeť z konce 15. století podržuje totéž znamení na štítě jako nese prvotní pečeť.

řím a nad ní vysoké a úzké gotické okno, výše něhož viděti podsebití a jehlancovou střechu s makovicí. V bráně stojí rytíř držící tasený meč v pravici a v levici jako na obranu štít s dvouocasým lvem a mající na hlavě helm s klenotem uzavřeného orlího křídla, a nahoře z cimbuří brány vyrůstá dívčí postava s pletenci, jež v každé ruce drží praporec, v pravé s dvouocasým lvem a v levé s orlicí. Při okraji pečetní plochy po vnější straně věží je položena ratolest a opis ohraničený liniemi i přerušený makovicemi obojí věže má znění: + SIGILLV · CIWITATIS · D' · NOWA PILSEN · REGI · BOHE

Sekret města Plzně pochopitelně není obrazu tak složitého a v jeho poli lze pozorovati jenom hradbu s cimbuřím a věží na obou jejích koncích; každá věž má branku a svrchu na cimbuří jehlancovou střechu s makovicí a z hradby mezi věžemi vyrůstá postava rytíře majícího v pravici meč a v levici štít se znamením dvouocasého lva; na hlavě má rytíř helm a na něm klenot složeného orlího křídla. Tato pečeť měří v průměru 42 mm a v originálu je zachována až na listině z r. 1442 bez většího poškození, ač její typář byl nepochybně mnohem staršího původu. Opis, oddělený perlovcem, vyjadřuje: + S · SECRETV · CIVIS · PILSNENSIS

Velké pečeti i sekretu bylo používáno v prvotní podobě až do roku 1466, kdy byla pořízena nová pečetidla vzhledem k tomu, že byl městu rozmnožen a polepšen městský erb, který byl vložen i do městské pečeti.⁵²⁾

⁵²⁾ Vyobrazení pečeti města Plzně podává Jos. Strnad, Listář král. města Plzně a druhdy poddaných osad. Část II. 1450—1526 (v Plzni 1905) na tabulce. Jednak je to nejstarší pečeť z r. 1307 a sekret z r. 1442, jednak pozdější větší pečeť z r. 1491. Strnad otiskuje jednotlivé listiny, připojuje k nim, pokud jsou v originále zachovány, popis přivěšených pečeti, a to usnadňuje evidenci materiálu. Proto jeho Listář (část I. 1300—1450 v Plzni 1891) je vzorem, jehož by se mělo následovati v jiných našich městech. Celkem jsou známy pečeti na listinách ze 17. dubna 1307 (v arch. m. Plzně), z 31. července 1350 (v zem. čes. arch. č. 319), z 9. dubna 1362 (rozlámaná v arch. m. Plzně), z 16. září 1362 (v zem. čes. archivu č. 685), z 6. ledna 1363 (tamže č. 701), z 3. února 1385 (v arch. m. Plzně) — to jsou vesměs prvotní velké pečeti — z 19. března 1442 (v arch. m. Plzně), z 3. června 1444 (tamže), z 5. února 1449 (v arch. Nár. mus. v Praze), z 22. dubna 1449 (v arch. Schwarzenb. v Třeboni), z 15. února 1462 (v arch. m. Plzně), z 30. září 1465 (tamže), z 7. listop. 1465 (tamže) — to jsou menší pečeti. Seznam mohu doplniti pečetěmi na listinách univ. kn. č. 79 z 5. října 1315 (viz tab. č. VIII.) a č. 197 z 1. února 1343 (velká pečeť) a na jiné listině arch. Nár. musea z 5. února 1449 (sekret). Zachoval se také starý popis větší plzeňské pečeti, a to v listině z 30. června 1413 (Strnad uv. m. str. 267 č. 239), jenž zasluhuje uvedení: „literam... sigillo magno rotundo de cera alba communitatis dicte civitatis Nove Plzne in pressula pargamenti pendentis sigillatam, in cuius quidem sigilli medio quedam due turres cum circumferenciis et cimboriis eminentes erant sculpte, inter quas turres due ymagines, homines representantes, una inferior cum clipeo, in quo erat leo, galeam cum alis in capite et gladium in manu dextra, et ymago superior duo vexilla, unum in qualibet manu gestantem, stantes apparebant, litere vero circumferenciales rate permissis erant tales: Sigillum civium de Nova Plzna...“ — Proti zachovanému pečetidlu vyslovil podezření sekční chef Dr. Z. Wirth, jemuž se zdá míti hrany příliš ostré a neopotřebované, jenže zkouška provedená přiložením pečetidla na zachované otisky vylučuje každou pochybnost. Srv. Vojtíšek, O pečetech i erbu města Plzně ve Sborníku histor. mus. města Plzně sv. IX. 1926.

Kutná Hora, hned jak se proměnila v plnoprávné město patrně skutkem Jindřicha Korutanského, opatřila si pečeť rychtáře a přísežných, kteráž se uchovala v originálním otisku už z r. 1308. Je to pečeť⁵³⁾ kulatá průměru 49 mm, a v jejím poli, zdobeném ratolestmi, jsou položena dvě kladívka (šlégle a pemrlice) kolmo vedle sebe a mezi nimi erb dvouocasého lva, v pravo nakloněný, s helmem a klenotem v podobě složeného orlího křídla, stojícím na rohu štítu. V legendě omezené perlovcem jsou slova: + S · IVDICIS · ET · IVRATORVM · IN · ChVTTA. Na listině z 8. dubna 1347 je zavěšena větší pečeť, jejíž průměr činí 72 mm.⁵⁴⁾ V pečetním poli je viděti proti sobě stojícího orla a dvouocasého lva, kteří k sobě hledí a drží skřížená kladívka, orel pravou nohou a lev pravou dolejší nohou; nad kladívky je postavena císařská koruna, kterou orel drží levou nohou a lev předníma oběma nohama. Opis oddělený složitým rámováním praví: + S · MAIVS * IVRATORVM * ET * CONMVNITATIS * MONTIS * ChVTTENSIS * *

Tyto pečeti se udržely v praktické potřebě až do husitských válek, prvotní asi v platnosti sekretu. V husitských válkách, když se Kutná Hora přiklonila ke kalichu, byl přidán v obraz, jak se projevuje na velké pečeti, pod císařskou korunu kalich, a obraz tak upravený dostal se i do sekretu,⁵⁵⁾ který je povědom z r. 1436.

Do r. 1309 náleží první doklad⁵⁶⁾ pečeti města Jaroměře a podle něho i podle pozdějších otisků, zvláště na příznavacím listě⁵⁷⁾ z roku 1350, možno pověditi, že ta kulatá pečeť o průměru 55 mm nese v pečetním poli, ozdobeném vinoucími se úponky, štít a na něm dvojí k sobě vrcholem obrácenou stupnicí, jež vystupujíc něco ze štítu, je mřežovaná. Opis mezi dvojitou čarou (silnější a slabší) praví: + SIGILLVM · CIVIVM · IN · GERMIR

⁵³⁾ Vyobrazení v Ottově slovníku naučném. XV. tab. při str. 424 (heslo Kutná Hora); připojený Z a v a d i l ů v text praví, že pečeť je zavěšena už na listině z r. 1308, ale té jsem neměl v rukou. Tato pečeť pověřuje listiny archivu Národního musea v Praze z 24. června 1330, 22. listopadu 1339 (viz tab. č. IX.) a 22. července 1346, listinu univers. knihovny pražské, č. 125 z 3. listopadu 1333 i orlického archivu, č. 37, z 22. listopadu 1339 a listinu státního hlavního archivu v Drážďanech, č. 3068a z r. 1347.

⁵⁴⁾ Obraz pečeti rovněž v Ottově slovníku naučném uv. m. s poznamenáním v článku, že Karel IV. udělil znamení velké pečeti před korunovací v Římě. Jenže tato pečeť visí už na listině z 8. dubna 1347 v archivu Národního musea v Praze, kde táž pečeť najde se i na listině z 18. března 1352 a 30. dubna 1399 (viz tab. č. IX.). V archivu ministerstva vnitra na listině ze 4. července 1359 je pečeť rozbitá, dobrá se vyskytá na listině státního archivu v Drážďanech, č. 3105, z r. 1407. — Srv. Melly uv. m. str. 127 a 298 a Časop. Spol. př. starož. čes. II. (1895) znaková příloha.

⁵⁵⁾ Viz zase Ottův slovník naučný uv. m. Sekret zná Melly uv. m. str. 128, č. 299, ale až z r. 1571, naproti tomu Čas. Spol. př. starož. čes. uv. m. mluví, že kalich byl do pečeti vložen Jiřím z Poděbrad 10. prosince 1459. V archivu města Kutné Hory viz zvláště pečeti na listinách č. 20 (1412) a 143 (1478); upozornil mne na ně p. uč. Fiala.

⁵⁶⁾ Orig. z 2. srpna 1309 je revers měšťanů jaroměřských, daný královně Alžbětě, a chová se v archivu opatství sv. Tomáše v Starém Brně (Čelakovský uv. m. str. 159).

⁵⁷⁾ V zemském českém archivu č. 317, z 31. července 1350 (viz tab. č. VI.).

Tato pečeť v 15. století byla nahrazena kulatou pečeti, jež měla v poli štít a na něm jednoocasého lva v pravo hledícího v trnové koruně. Průměr její měřil 45 mm a opis umístěný na vinoucí se stuze kolem erbu v gotické minuskule vyslovoval: „Sigillum civitatis de Jaromirz“. Stříbrné pečetidlo s ozdobným závěsem bez řetízku je uloženo v archivu města Jaroměře.⁵⁸⁾

K r n o v, pokud známo, má nejstarší pečeť po prvé zavěšenou na listině ze 16. června 1311, kterouž městská obec skládala Janu Lucemburskému holdovací přísahu.⁵⁹⁾ Měří v průměru 60 mm a má znamením tři lovecké trubky, které směřují ústím ke kouli, položené do středu pečetní půdy; při obvodě pole stojí mezi konci trubek tři šesticípé hvězdy. Opis v jednoduchých liniích má slova: + S CIVIVM · DE · GEGERDORF ·

Pečeť města L o u n je nejdříve zmíněna r. 1314 a prokázána r. 1334, ač něco na pravé straně poškozená.⁶⁰⁾ Má kulatou podobu a je na ní viděti kvádromanou městskou zeď, která má cimbuří a uprostřed zavřenou branku o špičatém oblouku; na obou koncích zdi zdvihá se úzká věž s kvádrovým zdívkem, jež má svrchu ochoz s cimbuřím. Mezi věžemi nad zdí je položen štít s půlměsícem a šesticípou hvězdou, máje tři hvězdy nad sebou a dvě dole, při každé straně paty jednu; mimo to na každé straně obrazu v pečetním poli, jež je mřížováno a poseto body v kosočtverečcích, je umístěn půlměsíc, na pravé straně v poslední čtvrti a na levé straně v první čtvrti. Tato pečeť má v průměru 59 mm a nese opis ohraničený perlovcem i jemnou vnější linií: + SIGILLUM · * · CIVITATIS · * · IM · * · LVNA · Jenže tato pečeť, jejíž vzhled možno plně poznati zejména na listině z roku 1350, zanedlouho potom byla vyměněna novou pečeti, jejíž otisky přicházejí i v r. 1363 a ještě r. 1405. Kdežto předcházející pečeť měla pole damaskované, novější pečeť na hladké ploše nese obraz městské hradby něco vy-

⁵⁸⁾ Viz Melly uv. m. str. 125, č. 290. Mladší otisky znám na listinách archivu města Prahy IV.—24821 z r. 1679, 30745 z r. 1695, 32293 z r. 1701. Podle Polického, *Knihy o Jaroměři* (1912) str. 29 „na úřadě městském zachovalo se patero pečetidel z různých dob, které poněkud se od sebe různí. Aby zjištěna byla pravá podoba znaku, zaslány byly otisky r. 1885 zemskému výboru k dobrozdání. Přípisem ze dne 5. října 1885 sděluje dr. A. Gindely, zemský archivář: K žádosti purkmistrovského úřadu kr. v. města Jaroměře v příčině určení autentičnosti znaku městského, dovoluje si podepsaný podotknouti, že z přiložených otisků různých pečeti úředních a na nich nalézajících se znaků jeví se heraldicky správnými první dvě pečeti městské z r. 1511, 1572 a třetí velká pečeť ze všech nejstarší bez letopočtu ze 14. století. Trnový věnec, kterýmž lev český (!) ovinut je, jest prototypickou známkou starého znaku města Jaroměře. V znacích z r. 1788 a 1864 nejsou lvové ve štítu, různí se tudíž od prvních heraldicky správných...“ Z tohoto posudku vychází na jevo, že se zachované stříbrné pečetidlo městské pečeti z 15. století mylně pokládá za produkt 14. století a jsou v něm i jiné nedostatky. Otisky pečetidel velmi ochotně zaslal mi městský úřad jaroměřský.

⁵⁹⁾ Viz Rzehak, *Die Wappen der Städte Troppau und Jägerndorf* uv. m. str. 91 a Saurma v. Jeltsch uv. m. str. 124. Listina z 16. června 1311 v zemském českém archivu č. 72 (viz tab. č. VI.).

⁶⁰⁾ V universitní knihovně pražské na listině č. 143 z 3. května 1334.

stouplé a dvakrát lomené, která má kvádrové zdivo, uprostřed bránu s vytaženou mříží a cimbuří; z této zdi na předním úseku vyrůstají dvě vysoké věže o viditelných třech bocích, jež mají na přední straně vysoké a úzké okno, kvádrové zdivo a nahoře cimbuří a jehlancovou střechu s makovicí. Mezi věžemi postaven je nad zdí štít se šesticípou hvězdou a půlměsícem. Legenda je oddělena jemnou linií a perlovcem: + SIGILLVM · MAIVS · CIVITATIS · DELVNA * Průměr této pečeti činí 65 mm⁶¹⁾ a je důležité, že je zachováno její stříbrné pečetidlo, právě tak jako pečetidlo menší pečeti, ač ne původní, nýbrž teprve pocházející z 15. století.⁶²⁾ Má obraz v podstatě stejný jako velká pečeť, jen v bráně není mříže a věže mají vyšší střechy. Opis je v drobné gotické minuskule: + s * minus * civitatis * de luna Tento sekret má v průměru 44 mm.

Na rozhojnění materiálu třeba potom čekati do r. 1317. V tom roce vyskytá se nejstarší známý otisk pečeti města U h e r s k é h o H r a d i š t ě, která nese obrazem městskou ocimbuřenou bránu s věží na každé straně a věžovitou nástavbu rovnou nad branou o lomeném oblouku. Postranní věže mají každá v přízemí a v patře okno a svrchu povysazené cimbuří, ale vížka s okénkem vybíhá nad ně trojúhelníkovou střechou s makovicí na vrcholu. Opis v perlovci je porušený: + S · CIV /// REDISH. Průměr této pečeti měří 35 mm⁶³⁾ a je důležité, že je jí opatřena ještě listina z 24. června 1355, náležející klášteru velehradskému.⁶⁴⁾ Na tomto exempláři možno pozorovati úplný opis v hrubých perlovcích: + S · CIVIVM DE REDISH Ale je jisto, že jest jiná pečeť,⁶⁵⁾ která je přivěšena na listině ze 6. ledna 1322. Má sice podobné znamení, ale brána má kulatý oblouk a věžovitý ná-

⁶¹⁾ Orig. v zemském českém archivu č. 325 z 18. září 1350 (vyobr. tab. č. VII), č. 714 z 12. května 1363, č. 720 z 23. června 1363 (tab. č. VII.), č. 1147 z 23. května 1405 (Čelakovsky uv. m. str. 448, 579, 576, 1017). V archivu ministerstva vnitra A. I. č. 18 je uložena listina z 14. ledna 1314, na které visela lounská pečeť, ale je ztracená, a tak v této listině je jen obsažena nejstarší zmínka o pečeti města L o u n.

⁶²⁾ Městská pečetidla, větší průměru 65 mm, i menší průměru 44 mm, obě stříbrná, jsou popsána a vyobrazena v Mitt. der Central-Commission 1886, str. CXXVIII. a v Soupisu památek historických a uměleckých v polit. okresu lounském (v Praze 1897), str. 43. Nejstarší pečeť podle poškozeného exempláře z r. 1334 vyobrazena v Ottově slovníku naučném XVI., str. 378. — Rudolf W u n š, *Dějiny svob. král. města Loun* (v Praze 1868) má zprávu, že r. 1542 „způsobena jest od obce lounské nová menší pečeť městská stříbrná, která dosud v městském úřadě se chová vedle pečeti velké, taktéž stříbrné, jejížto stáří určití nelze“. Mám však za to, že zachované menší pečetidlo je starší a že se tato zpráva vztahuje na jiné pečetidlo. Melly uv. m. str. 128, č. 300 nsl., zná velké pečetidlo z 2. poloviny 14. století a sekret, který správně datuje 15. stoletím, a pak „Sigillum minus civitatis Lunae“ ze 16. století, u něhož také předpokládá pečetidlo zachované v Lounech.

⁶³⁾ P i n k a v a uv. m. str. 80 (s vyobr.), originál v zemském moravském archivu z 19. května 1317 (Cod. dipl. Mor. VI., str. 91, č. CXVIII.) v odd. kl. velehradský G. II. 14.

⁶⁴⁾ Tamže G. 25 a také odlišek.

⁶⁵⁾ Originál v archivu Národ. musea v Praze ze 6. ledna 1322 (viz tab. č. VII.); je to táž listina, na níž visí i pečeť uherskobrodská.

stavek nad ní nemá jednoho okna, nýbrž dvě vedle sebe, a trojúhelníková střecha s makovicí nepřesahuje povysazeného cimbuří postranních věží. Také legenda v jednoduchých liniích jest jinak upravena: + **SIGILLVM · CIVIVM DE REDIZH**. Průměr této pečeti dává 64 mm. Na listině z 3. května 1418 vyskytá se menší, zase podobná pečeť, která má i stejnou legendu, ale v gotickém minuskulním písmu.⁶⁶⁾

Mělník má pečeť, která visí už na listině z r. 1331 a potom se objevuje častěji. Má podobu trojhranného štítu a její výška činí 56 mm a šířka 46 mm. Její obraz je velmi zajímavý: je v něm viděti lva ve skoku, ale bez ocasu, an v pravo hledí, a orlici v levo obrácenou bez pravého křídla a pazouru, oba při sobě a pod korunou. Opis v perlovcí mezi dvojí jemnou linií praví: + · **S · CIVITATIS · MELNICENSIS** · Velká pečeť nezachovala si pečetidla, avšak došlo až na naše časy bronzové pečetidlo sekretu; má také podobu trojhranného štítu, jenž nese obraz podobný obrazu velké pečeti, a jeho výška čítá 37 mm a šířka 32 mm. Opis umístěný v perlovcích vyjadřuje charakter pečeti: + **SECRETVM · MELNICENSIS** ~

I pozdější mělnické pečeti udržují si podobu štítkovitou a projevují týž typ jako starší pečeti. Uvádí se obzvláště pečeť z r. 1444, která má opis v gotické minuskule: „Sigillum civitatis Melnicensis“, a z r. 1547, jež je tvaru štítu dole kulatého a nese tarč s obvyklým znamením, výše něhož pečetní pole vyplňuje pěkně rozvinutá stužka s nápisem: „Sigillum civitatis Melnicensis“.⁶⁷⁾

K roku 1331 přísluší také pečeť poddanského klášterského městečka Broumova, zavěšená na listině chované v městském archivu broumovském.⁶⁸⁾ Je na ní vyobrazena labuť a opis praví, že jde o „sigillum civium de Brunov“. Této pečeti nebylo možno užití, ale je povědoma jiná pečeť, ovšem až z r. 1399, která snad není od prvotní odchylná. Je přivěšena k listině datované „in die ss. Johannis et Pauli martirum“ a uložené v archivu benediktinského řádu v Břevnově.⁶⁹⁾ Je kulatá a nese znamením štítek dole zašpičatělý, s labutí v pravo krácející. Opis je v perlovcích a čte se: + **S · CIVIVM * DE * BRVNOV**

⁶⁶⁾ V Schwarzenberském archivu v Třeboni.

⁶⁷⁾ Tato pečeť na listině universitní knihovny pražské, č. 130, z 1. května 1331, č. 419 ze 17. listopadu 1377; archiv křižovnického řádu v Praze z 27. dubna 1363, archiv ministerstva vnitra A. I., No. 77, a z 28. května 1381. V zemském českém archivu listina č. 715, 721 a 875 z 19. května 1363, 23. června 1363 a 16. března 1371 (Čelakovský uv. m. str. 576, 579 a 590). Vyobrazení na tab. č. VII. podle pečeti z r. 1331. — Pečeti města Mělníka jsou vyobrazeny v Soupisu památek v polit. okresu mělnickém (1899) str. 148 a popsány str. 151. — Melly uv. m. str. 130, č. 305, zná otisk sekretu, jež právem klade do 14. století. Srv. Čas. Spol. př. starož. čes. II. (1895) znak. příl.

⁶⁸⁾ Viz Wintera, Zur Geschichte Braunaus in der Zeit der Luxemburger v Mitt. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. XLIV. (1906) str. 324.

⁶⁹⁾ Č. 144 (viz tab. č. VII.).

R. 1332 po prvé lze se setkat s pečeti města Českých Budějovic, a to na listině z první poloviny září.⁷⁰⁾ Je tu kulatá pečeť v průměru 67 mm a jejím znamením je zeď se třemi věžemi, krajními užšími a prostřední vyšší i širší, jež vesměs mají trojhrannou střechu s makovicí na vrcholu; zeď i věže jsou kvádrovány a na prostřední věži je upevněn štít s dvouocasým lvem, v pravo hledícím, a to tak, že jeho pata jde přes zeď a dotýká se dolejšího okraje pečetního pole, které je na prázdné ploše vyplněno ornamenty. Legenda je umístěna v perlovcích: + **SIGILLVM · CIVIVM · DE · BUDIWOYZ**. Tato pečeť hned od počátku nazývá se větší pečeti, a skutečně vedle ní se používá menší pečeti, která má totožný obraz a nese opis mezi perlovcí: + · **S · SECRETVM · CIVIV · D · BVDWOIS**. Má průměr 38 mm, avšak je hrubší práce, nežli je viděti na velké pečeti; zejména kvádrování zdíva je provedeno dosti nepravidelně a postranní věže jsou něco dovnitř nakloněné, kdežto na velké pečeti se poněkud od sebe odkloňují. Roku 1403 objevuje se nový typ menší pečeti, jenž má asi tytéž rozměry a přibližně stejný obraz jako prvotní sekret a opis v perlovcích: + · **S · ECRETVM · CIVIVM · DE · BV · DWOIS**. Ovšem původ pečetidla, jímž pečeť byla vytištěna, náležel do doby mnohem starší, jistě asi do poloviny 14. století. Jenže tento sekret byl zanedlouho vyměněn jinou menší pečeti, která celkem podržela starý obraz. Její otisk z r. 1411 není dosti zřetelný, ale lze přece přečísti legendu v gotické minuskule: „Secretum civium de Budwois“.⁷¹⁾

⁷⁰⁾ Ve Schwarzenberském archivu v Českém Krumlově.

⁷¹⁾ Vyobrazení pečeti města Českých Budějovic podává příloha v Köplově Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen. I. 1. (Prag 1901). Srv. F. M. Čapek, Znak města Českých Budějovic (1921). Melly str. 122, č. 282, zná otisk podle typáře nejstarší pečeti dosud zachovaného. Vedle toho uvádí dvě pozdější pečeti, větší i menší, s novým obrazem. Nejstarší otisk v Schwarzenberském archivu v Č. Krumlově je poškozen (Köpl str. 27, č. 42), ale jsou otisky na listinách archivu města Č. Budějovic z 1. srpna 1334, z 11. prosince 1346, z 15. března 1347, 2. května 1348, 13. ledna 1358, 2. srpna 1363, z 8. července 1367, 31. srpna 1369, z 13. prosince 1369, z 5. dubna 1373, 8. dubna 1373, 12. října 1375, 5. listopadu 1377, 24. srpna 1380, 29. března 1381, 1381 bez bližšího data, 20. června 1382, 15. června 1384 (2 listiny), 4. října 1384 (3 listiny), z října 1384, 6. listopadu 1384, 20. června 1385, 17. října 1386, 23. dubna 1387, 21. září 1387, 10. ledna 1388, 5. února 1388, 13. března 1388, 16. května 1388, 1. října 1388, 29. října 1388, 16. prosince 1388, 8. ledna 1389, 30. listopadu 1389, 4. prosince 1389, 18. března 1390, 23. září 1390, 28. září 1390, 11. listopadu 1390, 17. února 1391, 15. května 1391. V archivu Národního musea v Praze nalézají se budějovické pečeti na listinách z 11. dubna 1373, z r. 1384, 1385, 24. července 1393, 25. září 1394, 29. dubna 1400, 18. února, 6. dubna, 23. dubna 1401, 27. května 1404, 4. dubna a 20. října 1405, 7. prosince 1407, 11. května 1489; sekret je na listině z 24. března 1417 (zlomek). V zemském českém archivu pověřuje velká pečeť listinu č. 329 ze 4. prosince 1350 a č. 1149 z 2. června 1405 (viz tab. č. VIII. Obojí listinu přetiskl Čelakovský uv. m. str. 448 a 1017). Popis nejstarší pečeti udává Pangerl, Urkundenbuch des Cistercienserstiftes Goldenkron (Wien 1872) str. 79. Vyobr. nejstaršího pečetidla má Millauer, Über die Erbauung der k. Stadt Budweis, ve spisech učené společnosti 1814 str. 16, ale není příliš zdařilé.

Město Litomyšl bylo poddáno pražskému biskupovi, ale přesto mělo pečeť dosti záhy a již z r. 1335 pochází její doklad.⁷²⁾ Ale je to poškozená pečeť, že není k rozeznání, a teprve pečeť, která pověřuje listinu ze 13. července 1346, je pěkně zachována. Má štítovitou podobu v šířce asi 37 mm a výšce 45 mm a nese znamením lilii na štítu, jenž je poset body. Opis je v perlovcích: + SIGL'M · CIVIVM · DE · LVThOMISEL. Tato pečeť byla přivěšena i k listině biskupa Jana Soběslava z 16. března 1383. Melly⁷³⁾ uvádí ještě sekret, pocházející z 15. století, který také byl vyznačen lilii na štítu a byl kulatý, máje v průměru 30 mm, a ohlašuje v opisu gotické minuskuly na stužce, že je „Secretum civitatis...“ Podle všeho tato menší pečeť pocházela z téže doby (na konci 15. století), kdy bylo pořízeno nové pečetidlo i na velkou pečeť, která je známa z několika exemplářů 16. a 17. století. Je kulatá, průměr měří 44 mm a v pečetním poli zdobeném vinoucími se úponky rovněž je na ní viděti štít s trojklannou lilii a dvěma listy. Na této pečeti opis je umístěn mezi perlovce a silně vystupující kruh a zní, jsa rovněž proveden v gotické minuskule: *sigillum : civitatis : et : civium : lutomiſlenſis* + Pečetidlo tohoto typu, které je stříbrné a má volutové držadlo se stříbrným řetízkem, je dosud uloženo v důchodě místní obce.⁷⁴⁾

Nejstarší povědomá listina vydaná rychtářem a přísežnými města Českého Krumlova pochází ze 14. června 1336, a je důležité, že se na ní zachovala přivěšená městská pečeť. Je kulaté podoby a má v průměru 60 mm; jejím obrazem je městská brána o gotickém oblouku, zdobeném a zakončeném fiálou, a ta má na každé straně úsek nízké kvádrované městské zdi s vysokým cimbuřím o dvou zubech a při konci věž s římsou ve výši římsy městské zdi, s úzkým a vysokým gotickým oknem a s trojúhelníkovou střechou vyvrcholenou makovicí; také nad branou zvedá se věž a ta je širší a vyšší postranních, má dvě úzká okna a nad nimi kolem trojúhelníkové střechy ohoz s cimbuřím; na vrchu střechy viděti kříž vešlý do opisu. Legenda v jednoduchých liniích je z části odpadlá. že lze jenom rozeznati: *S · CIVI // W · DNI · PETRI · DE · ROSINBERG ·*

⁷²⁾ Viz Zd. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle str. 303 a na tab. vyobr. nejstarší pečeti. Srv. Diviš-Čistický, Stadtarchive in Ostböhmen; Das Stadtarchiv zu Leitomischl v Mitt. der Archivsektion der kk. Zentralkommission zur Erforschung u. Erhaltung der Kunst- u. histor. Denkmale VI. Bd. (Wien 1907) str. 77 nsl., kde uvedeny listiny pod městskou pečeti, a pak Jos. Štěpánek, Archiv města Litomyšle v II. výroční zprávě o měst. vyšších reál. školách v Litomyšli za škol. rok 1877—1878 str. 5. V museu města Litomyšle prohlédl jsem zvláště listiny č. 3a, 5, 7, 8, 18, 29, 46 z let 1335, 1347, 1356, 1356, 1383, 1409 a 1516. Na nich visí vesměs původní pečeť, jen na listině z r. 1516 druhá velká pečeť. Vyobr. nejstarší pečeti a pečeti z 15. stol. v Časop. Spol. př. starož. čes. IV. (1896) v znakové příloze.

⁷³⁾ uv. m. str. 130 č. 304.

⁷⁴⁾ Obě pečetidla zachovaná vyobrazena i popsána jsou v Soupisu památek v polit. okr. litomyšl. (v Praze 1908) str. 126 a 127. — Větší pečeť pořízená koncem 15. století na př. na listině arch. m. Prahy IV. — 2889 z r. 1649, 30868 z r. 1649, 31336 z r. 1662.

Jak dlouho byla tato pečeť podržena v užívání, není možno pověděti, ale r. 1406 se objevuje nová pečeť, k níž se dosud zachovalo železné pečetidlo, uložené u městského úřadu krumlovského. Velikost pečeti zůstala stejná, ale obraz se změnil; představuje městskou hradbu kvádrového zdiva s cimbuřím, jež má uprostřed bránu s vraty ven otevřenými a vyzdvíženou mříží; nad kulatým obloukem brány jsou dvě růže a dvě okénka, po každé straně brány zdvihá se kulatá věž s okénkem v části nad hradbou s ocimbuřeným ochozem a kuželovitou střechou, zakončenou makovicí. Mezi věžemi je v pravo nakloněný štít s pětícípou růží a prázdná část pečetního pole má zdobené mřížování. Opis mezi perlovci je v gotické minuskule: + *sigillum * civium * inchrumpnawdnoru d' rojeb.*

Obr. 9.
Pečeť města Českého Krumlova z r. 1406.
Le sceau de la ville de Český Krumlov, de 1406.

Vedle tohoto pečetidla může se Český Krumlov pochlubit ještě dvěma jinými pečetidly, náležejícími také do 15. století. Jedno se vyskytá r. 1459 a má opis v gotické minuskule: „+ Sigillum + civium + in Chrumenawe maius“, druhé r. 1443 a legenda praví také v minuskule: „Sigillvm . civium . civitatis . Crvmlow“. Obraz nesou stejný, podobný obrazu na druhé pečeti.⁷⁵⁾

⁷⁵⁾ O pečetech města Českého Krumlova jedná Anton Mörath, Zur ältesten Gesch. der Stadt Krummaw in Mitt. Ver. f. Gesch. d. Deutsch. in B. XXXVI. (1898) str. 447 nsl., kde také v příloze otištěna vyobrazení obou nejstarších pečeti. O dvou mladších pečetidlech z 2. pol. 15. stol. viz Mitteil. der kk. Centralkommission N. F. XII. Jg. str. XI. Přehled pečeti krumlovských možno podati podle Schmidt-Picha, Urkundenbuch der Stadt Krummaw in Böhmen I. (1253—1419) Prag 1908 a II. (1420—1480) Prag 1910. Nejstarší listina s pečeti ze 14. června 1336 (viz vyobr. na tab. č. VIII.) chová se ve Schwarzenb. arch.

Pečeť města Stříbra je prokázána už r. 1342, ale je částečně ulomená.⁷⁶⁾ Zejména pěkný její otisk se zachoval⁷⁷⁾ z r. 1405, a ten ukazuje, že kulatá pečeť má průměr 58 mm a nese znamením krásně rozloženou lilii. Opis je mezi perlovci a tenkou linií: + SIGILLVM · CIVIUM · DE · MISA⁷⁸⁾

Značné obohacení vědomostí o pečetech českých měst přináší listiny na slib věrnosti, který učinila královská města r. 1350 prvorozenému synu Karla IV. Václavovi pro případ, že by měl nastoupiti po otci na trůn. Zachovalo se 12 exemplářů této listiny z různých měst a z nich se nově poznává zejména pečeť Vysokého Mýta. Je to pečeť štítovitá a v jejím obrazu je okřídlený drak s hlavou na zad obrácenou a s ocasem dolů stočeným. Její výška činí 65 mm, šířka 62 mm a opis mezi perlovci má znění: + S BURGENSIVM · D IIIII VITATE · HOMVTE *

Vedle této velké pečeti, s níž se několikrát ve 14. století setkáváme,⁷⁹⁾ mělo Vysoké Mýto ještě menší pečeť,⁸⁰⁾ jejíž otisk je znám z r. 1369. Je to kulatá pečeť průměru 37 mm a do jejího pole je rovněž položena znamením saň, ač ne ve skoku jako byla na prvotní pečeti, nýbrž ve stoje. Opis v perlovcích vyslovuje: III ECRETVM · CIVIVM · HOMVTE. Tato menší pečeť byla časem nahrazena novou, jak možno viděti na listině z roku 1444, kterou vysokomýtští přísežní udělují řád cechu kožišníkům. Má kulatou formu průměru asi 38 mm, a třebas je poškozená, nasvědčuje, že jejím obrazem je saň v pravo obrácená, ale s hlavou vzad otočenou a s ocasem zavlnutým. Legenda v perlovcích, něco porušená: + sigillu IIIII ute ×⁸¹⁾

Pečeť města Slaného o prvně je zmíněna, pokud povědomo, až v listině z 1. února 1350, která se však nezachovala v originále. Ale až do našich časů

v Č. Krumlově, druhá listina městská s novou pečeti z 16. listopadu 1406 v arch. krumlov. prelatury a také tam listina z 1. března 1410, 19. dubna 1425; v měst. arch. v Čes. Krumlově uložena listina z 13. května 1443, z 27. září 1459, před 10. srpna 1463, 12. srpna 1468, ve Schwarzenb. arch. v Třeboni z 24. května 1463, v arch. m. Chebu z 8. března 1468.

⁷⁶⁾ Je na listině z 11. listop. 1342 v arch. řádu křižov. v Praze Scr. 35 fasc. 4. No 6.

⁷⁷⁾ Na listině č. 1153 v zem. čes. arch. ze dne 15. června 1405 (Čelakovský uv. m. str. 1017). Viz tab. č. VIII.

⁷⁸⁾ O mladších pečetech i pečetidlech města Stříbra viz Soupis pam. histor. a uměl. v polit. okr. stříbrském (1908) str. 245.

⁷⁹⁾ V zem. čes. arch. č. 330 z 15. pros. 1350 (Čelakovský uv. m. str. 448), č. 691 z 21. září 1362 (tamže str. 578) — viz tab. č. IX. — a č. 727 z 21. září 1363 (tamže str. 590).

⁸⁰⁾ V univ. knih. praž. na listině č. 364 z 21. března 1369 (viz vyobr. tab. č. IX.).

⁸¹⁾ O pečetech a pečetidlech m. Vysokého Mýta viz Soupis památek v polit. okr. vysokomýt. (1902) str. 146 a 154, ale neúplně i nepřesně, pokud jde o nejstarší, a to pro pochopení Čelakovského uv. m. — A. V. Šembera, Vysoké Mýto (v Holomouci 1845) v čl. „Erb městský“ zná jen pečeť z r. 1444, která je povědoma i H. Jirečkovi, Král. věnné město Vysoké Mýto (1884) v stati „Štít městský“ str. 39. Také Diviš-Čistěcký uv. m. Das Stadtarchiv in Hohenmauth str. 233 uvádí listinu z r. 1444, která je uložena v arch. Vysokého Mýta. Této jsem užil, ale nemohl jsem prohlédnouti listiny v arch. m. Litomyšle z r. 1442 (Diviš-Čistěcký uv. m. Das Stadtarchiv zu Leitomischl str. 79). Nejstarší pečeť je také vyobr. v Časop. Spol. př. starož. čes. IV. (1896) znak. příl.

pozůstalo pečetidlo velké pečeti, které zřejmě pochází ze 14. století. To má ve svém poli štít s dvouocasým lvem, na otisku v pravo nakloněný, a na jeho levém rohu je postaven helm s pokrývkou a klenotem v podobě složeného orlího křídla, posázeného na spodu 14 srdéčky nebo lípovými lístky ve dvojí řadě; helm drží hoch ve volném šatě v levo hledící, jenž se pravou nohou opírá o vrch štítu a levou dosahuje k okraji pečetního pole. Opis je oddělen na okraji linií a perlovcem, k poli vystouplým kruhem posetým na vnitřní straně kvítky i tenkou linií a vyjadřuje: + S · IGILLVM · CIVITATIS · SLANENSIS +

K této velké pečeti, která má průměr 60 mm, náleží sekret měřící v průměru 40 mm, jehož pečetidlo, porízené rovněž ve 14. století, také se dochovalo. Sekret má podobný obraz jako velká pečeť, jen chlapec, držící helm, není viděti v celé postavě, nýbrž jen po pás. Sekret tento nebyl zaveden současně s velkou pečeti, nýbrž až někdy koncem 14. století, a to je viděti na písmu legendy i na vzhledu štítu; kdežto na velké pečeti štít je trojhranný, na menší pečeti je dole zakulacený. Legenda v jednoduchých liniích má znění: + SECRETVM · CIVITATIS · SLANENSIS. Ale její písmo je dosti neurovnané, písmena jsou vesměs menší začátečního S, a snad zhotovitel pečetidla projevoval snahu, aby napodobil starší předlohu, která, ať z jakéhokoliv důvodu, byla vzata z užívání.

Obojí pečetidlo, velké i malé, bylo nahrazeno v 2. polovině 15. století novými pečetidly, kteráž jsou stříbrná, kdežto starší jsou mosazná. Větší z nich má v průměru 52 mm, menší 35 mm. Obě mají znamením dvouocasého lva v pravo hledícího na štítu tarčovitým, na jehož hlavě je posazen kolčí helm s dvojím složeným orlím křídlem jako klenotem; fafrnochy jsou arabeskovitě rozloženy po pečetním poli, v němž je umístěna i vinoucí se stužka s nápisem v gotické minuskule: „Secretum civitatis Slanensis“ a „civitatis Slanensis“. Větší z těchto dvou pečeti zve se tedy sekrem; patrně se mínilo, aby byla menší pečeti vzhledem k staré pečeti 14. století, avšak tato přece vyšla časem z užívání a sekret nastoupil na její místo.⁸²⁾

Roku 1362 řada měst vydala příznávací listy v důsledku rozkazu císaře Karla IV., aby vzhledem k chystané válce s Uhry a Rakušanými byly zařízeny

⁸²⁾ Otisky zachovaných pečetidel poslal mi laskavě p. vrch. of. Hulínský, správce arch. města Slaného, jenž mi pečetidla přivezl i do Prahy, ač jsem je prohlédl na místě, k porízení reprodukce. — Pečetidla slánská jsou popsána, avšak chybně, v Soupisu památek v polit. okresu slánském (1904) str. 225, kde i vyobrazení mylně označena. Správně je určuje Melly uv. m. str. 137 č. 322—325, ale nemohu souhlasiti, že by č. 324 v legendě projevovalo napodobení písma 14. století a vzniklo v 15. století; nedopatření v této věci je asi zaviněno špatným nezřetelným otiskem, jež měl Melly v rukou. Jindř. Hulínský v čl. O znaku města Slaného v Slánském obzoru XXXII. 1924 str. 47 dal se svést chybným datováním v Soupisu památek, ač správné označení najde se i při vyobr. v Slánském obzoru I. 1893 str. 33, 40 a 86, v Sedláčkových Hradech a zámcích čes. VIII. str. 131. Srv. Časopis Spol. př. starož. čes. V. (1897) str. 22 znaková příloha. Vyobrazení čtyř nejstarších pečetidel zchovaných v arch. města Slaného viz na tab. č. XI.

obilní sklady na různých místech. A tím je umožněno, poněvadž se tyto listiny na tuto povinnost ještě počet rozhojňují, že se stává povědomou pečetí četí do té doby nepřicházejících, zvláště města Poličky, Chrudimě, Vodňan, Tachova, Sušice a Písku. A protože císař zároveň nařídil některým městům, aby také připravila zásoby zbraní k zemské potřebě, přiznávací městské listiny na tuto povinnost ještě počet rozhojňují, že se stává povědomou pečetí města Králové Hradce, Nymburka, Domažlic, Berouna a Netolic.⁸³⁾

Pečeť města P o l i č k y je podoby trojhranného štítu nesoucího něco vystouplý štít, na němž je dvouocasý lev pod korunou ve skoku, v pravo hledící, a k němu se přimyká poloviční orlice v levo hledící rovněž pod členkou.⁸⁴⁾ Rozměry pečeti činí 57 mm výšky a 48 mm šířky. V opisu, odděleném perlovci, se čte: + **SIGILLUM :· CIUIVM · DE · POLITZ**

Podobné znamení na štítu jako na nejstarší pečeti lze pozorovati i na mladších pečetech, k nimž jsou zachovány typáře, pocházející z první poloviny 16. století. Je to stříbrné pečetidlo průměru 43 mm a stříbrné menší pečetidlo průměru 27 mm, jež mají obě opis a nápis v gotické minuskule.⁸⁵⁾

C h r u d i m má kulatou pečeť v průměru 61 mm⁸⁶⁾ a v poli posetém trojbody je vyobrazena velká volná orlice, která má hlavu v levo obrácenou, ale drží zobec vztýčeně; podle její hlavy i pazourů jsou umístěna písmena CR V D I M a opis oddělený trojí linií, z nichž střední je silnější, praví: + **2 · CIVIVM · CIVITATI2 · CRVDYMEN2IS**. Melly⁸⁷⁾ zná ještě otisk pečetidla 15. století, jež mělo totéž znamení jako starší pečeť, a rozdíl byl jen v tom, že nemělo kolem něho písmen udávajících jméno města. Bylo kulaté o průměru 36 mm a mělo nápis v gotické minuskule, počínající nad hlavou orlice mezi liniemi a končící růžicí: „Sigillum minus civitatis Chrudim.“⁸⁸⁾

Město V o d ň a n y pověřovalo listiny malou kulatou pečeti⁸⁹⁾ průměru 40 mm, která nesla obrazem dvouocasého lva v pravo hledícího na štítku

⁸³⁾ Viz Čelakovský uv. m. str. 575 č. 398 a str. 577 č. 399.

⁸⁴⁾ V zem. čes. arch. listiny č. 685 a 695 ze 16. září a 21. září 1362 (viz tab. č. VII.).

⁸⁵⁾ Melly uv. m. str. 132 č. 311 zná otisk pečetidla menšího a klade je do 15. století. Obě pečetidla v otiscích přináší Soupis památek v polit. okr. poličském (1906) str. 82. Většího se užívalo — má opis: Sigillum communitatis civitatis civium Policz — ještě v 17. století, jak svědčí pečeť v arch. m. Prahy IV. — 30677 z r. 1623.

⁸⁶⁾ Pečeť města C h r u d i m ě visí na listině zem. čes. arch. č. 686 a 728 (viz tab. č. X.) ze 16. září 1362 a 21. září 1363 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 590). V Časop. Spol. př. staroř. čes. VI. (1898) v znak. příloze je vyobr. nejstarší pečeti.

⁸⁷⁾ uv. m. str. 123 č. 286; je to patrně táž pečeť, která je vyobrazena v Ott. slov. nauč. XII. str. 419 a které se užívalo ještě v 17. stol. (viz arch. m. Prahy č. IV. — 32918 z r. 1653).

⁸⁸⁾ Pečetidla chrudimská zachovala se až z mladší doby, ze 17. a 18. století (Soupis památek v polit. okr. chrudim. str. 119), majíce stále znamením orlice.

⁸⁹⁾ Nejstarší pečeť města V o d ň a n y v zem. čes. arch. č. 688 (viz tab. č. IX.) a č. 709 ze 16. září 1362 a 24. dubna 1363 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 579), kdežto na listinách č. 722 a 1150 z 23. června 1363 a 4. června 1405 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 1017) se nezachovala nebo je odloupená.

a kolem legendu v perlovcích mezi dvojí linií: + **ZIGILLV · CIVIV · D' · WOD-NANO**. Toto znamení přišlo i na pozdější pečeť, která je zavěšena na listině v archivu krumlovské prelatury z 1. dubna 1411, jen na pravou stranu erbu byla přidána lžice a v levo kladivo.⁹⁰⁾ Avšak již na listině z 27. dubna 1412 v témže archivu objevuje se jiná pečeť, jejíž opis svědčí, že jde o velkou pečeť. Opis je v gotické minuskule: * + **sigillum * mainš * ciuium * : * ciuitatis * wodnancušíš *** a obraz představuje městskou věž na cimbuří a v její bráně postavu sv. Václava s praporcem v pravici a štítem v levici. Opis předcházející pečeti uchoval si formu legendy nejstarší pečeti, a to se zdá potvrzovati domněnku, že obě první pečeti byly menšími pečeti.

Pečeť města T a c h o v a je kulatá průměru 55 mm a na ní se spatřuje dvouocasý lev s členkou na hlavě, v pravo nízkou skákající, ale s hlavou natočenou na stranu. Kolem toho obrazu čte se legenda ohraničená perlovcem ve dvojí linii: + **SIGILLVM * CIUIVM * DE * TACHAW**. Zkonstruování legendy i přesnější popis pečeti je umožněn obzvláště otiskem na listině archivu Národního musea,⁹¹⁾ která je však datována až v pátek před sv. Sixtem 1418.

S u š i c k á městská pečeť je také kulaté podoby a má v průměru 50 mm. Otisk z r. 1363 je poškozen, ale za to se zachoval pěkný exemplář⁹²⁾ z r. 1405 a bronzový typář, který je uložen v archivu Národního musea v Praze. Že se neztratil, souviselo také s tím, že se ho užívalo až do konce 17. století, ne-li déle, třeba byla v platnosti ještě jiná pečetidla.⁹³⁾ Nejstarší pečeť na mřežo-

⁹⁰⁾ Listinu z 1. dubna 1411 a 27. dubna 1412 uveřejňuje S c h m i d t - P i c h a, Urkundenbuch der Stadt Krummaw in Böhmen I. str. 178 č. 670 a str. 179 č. 671. V arch. krumlovské prelatury chovají se ještě jiné vodňanské listiny s městskými pečeti, a to z 27. dubna, 4. září, 21. prosince 1412, 3. května 1416; visí na nich vesměs malá pečeť (tamže str. 179 č. 672, str. 180 č. 673, str. 181 č. 674, str. 187 č. 681), jež je tak označována i v textu. — Mladší pečetidla městská viz v Soupisu památek v polit. okr. píseckém (1910) str. 357.

⁹¹⁾ Na listině zem. čes. arch. č. 719 je pečeť rozbitá (z 23. června 1363; viz Čelakovský uv. m. str. 576). Původní znamení podržela si i pozdější tachovská pečeť, nejspíš z 15. století, kteráž je dosti hrubá a má průměr 60 mm. Známe ji z pozdního otisku arch. m. Prahy č. IV. — 18906 z r. 1666. Opis v gotické minuskule: † Sigillvm civivm Tachovie civitatis, a slova jsou v něm od sebe oddělována růžičkami. Vyobr. na tab. č. VIII. podle pečeti listiny z 1. dubna 1418.

⁹²⁾ Obě pečeti visí na listinách zem. čes. arch. č. 710 a č. 1151 (viz tab. č. X.) z 24. dubna 1363 a 6. června 1405 (Čelakovský uv. m. str. 579 a 1017), kdežto na listině č. 717 z 11. června 1363 (tamže str. 576) je odloupená. Nejstarší známá zmínka o „sigillum civium de Schuetenhoven“ je v listině z 13. července 1290 (Reg. Boh. Mor. II. č. 1505 str. 648).

⁹³⁾ Mladší otisky nejstarší pečeti m. S u š i c e v arch. m. Prahy na př. IV. — 31667, 14878, 19617, 5150 z r. 1659, 1677, 1680, 1686. — Menší gotické pečetidlo chová se v museu města Sušice. Má v obrazu branku s otevřenými vraty a vytaženou mříží, od níž se na každou stranu lomí kus ocimbuřené a kvádřované zdi; za branou zdvihá se čtyřboká věž, z níž jsou viděti dvě strany, a ta má na každé viditelné straně okénko — je kvádřového zdíva — a svrchu nad cimbuřím vysokou jehlancovou věž s makovicí na vrcholu; nápis na stužce vinoucí se dokola praví v gotické minuskule, že je to „Secretum ciwivm de Suschicz“ (viz

vaném poli s body v kosočtvercích nese městskou hradbu do kruhu vedenou, kterou na spodu obtéká voda(?); zeď, jež je kvádrového zdiva a má cimbuří, je v popředí uprostřed prolomena branou o špičatém oblouku, uzavřenou s můstkem. Z ohrady vyrůstají tři věže, z nich prostřední je širší a vyšší, a ta má také větší a širší okno s gotickou kružbou pod lomeným obloukem; kdežto v postranních věžích je po jednoduchém oknu také s lomeným obloukem; každá věž kvádrového zdiva má svrchu cimbuří a nad ním trojúhelníkovou střechu s makovicí na vrcholu. Opis je omezen perlovci: + · SIGILVM · CIVIVM · DE · SCHVTENHOVEN ·

Obr. 10.
Pečetidlo města Sušice.
La matrice du sceau de la ville de Sušice.

Město P í s e k prokazuje se pečetí, která je kulatá, má v průměru 68 mm a je známa ve velmi četných otiscích ze století 14. a počátku 15. Její znamení představuje městskou zeď vystupující z pečetního pole, jež má cimbuří a volnou bránu o špičatém oblouku; zeď je kvádrovaná právě tak jako dvě věže ze zdi rostoucí, jež mají svrchu čtyři okna v řadě a nad nimi valbovou střechu se dvěma makovicemi na hrotech. Mezi věžemi, jež jsou dosti široké, vznáší se nahoře půlměsíc v první čtvrti a na vnější straně každé věže je umístěna pěticípá hvězda, dole mezi věžemi přímo nad hradbou (ve středu pečetí) je položen bod.⁹⁴⁾ Opis je v perlovcích a zní: + · SIGILLVM · IVDICIS · ET · CIVIVM · DE · ARENA ·

arch. m. Prahy č. IV. — 24342 z r. 1707). Vyobr. nejstaršího pečetidla přináší Fr. Čáda, Pečetidla českých měst a obcí v arch. Národního musea v Praze (zvl. ot. z Časop. Spol. př. starož. čes. XXXIV. 1926), kde i jiná sušická pečetidla z mladší doby uvedena.

⁹⁴⁾ Pečetí města P í s k u je zachováno mnoho; v čes. zem. archivu č. 723 a 1148 z roku 1363, 1374 a 1405 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 1017), ale zvláště na listinách universitní knihovny pražské č. 406 z r. 1376, č. 521 (1387), č. 539 (1389), č. 547 (1390), č. 569 (1392), č. 585 a (1395), č. 610 (1397), č. 642 (1400), č. 664 (1404), č. 689 (1407), č. 722 (1410), č. 728 (1411), č. 732/1

H r a d e c K r á l o v é může se pochlubit zajímavou pečetí. Je kulatá v průměru 72 mm a na jejím poli je položen trojhranný štít, dotýkající se jeho kraje, na němž viděti dvouocasého lva ve skoku. Ve třech volných úsecích pečetní půdy stojí pak písmena, vyjadřující jméno města, a to tak, že svrchu je umístěno písmeno σ, na levé straně ϣ a ε pod sebou a na pravé straně podobná T a X. Legenda mezi perlovci v dvojí jemné linii praví: + SIGLLVM · CIVIVM · CIVITATIS · GRECENSIS *

Týž obraz, jak je na nejstarší pečetí, avšak bez písmen, přešel potom i na mladší pečetí, zejména na velké stříbrné pečetidlo s počátku 16. století, které je do dnes zachováno. Je v průměru 52 mm a na něm kolem štítu se lvem je viděti obrouček podoby trojlístku a na stužce, která jej obtáčí, čte se nápis: SIGILVM CIVITATIS GRECENSIS SUPRA ALBEAM. Vedle něho došlo našich časů menší stříbrné pečetidlo o průměru 24 mm, které nese v obrubě jetelového trojlístu gotické písmeno g na štítu a v cípech má vyryta písmena: š e · g r e · r e. Toto pečetidlo pochází z 15. století.⁹⁵⁾

V N y m b u r k u bylo používáno kulaté pečetí, mající v průměru 42 mm, a na jejím poli je volně postaven v pravo lev ve skoku s dvojitým ocasem a s čelenkou, k pravé straně obrácený, a v levo věž s cimbuřím o čtyřech zubech a velkým gotickým oknem s kružbou pod lomeným obloukem. To je malá městská pečeť, jak vysvětluje legenda mezi liniemi: + MIN · SCIVITATIS · NVENBVRGEN · SVPALBEA. Později tato pečeť byla nově upravena, ač podržela velikost i obraz beze změny; jen hvězda byla přidána po levé straně a legenda má jiné znění: + S · MINVS · CIVIVM · DE · NVENBVRGA. Ale i větší pečeť je známa, a to z listiny pocházející z r. 1413. Měří v průměru 48 mm a má týž obraz jako prvnější pečeť, jen hvězda podle věže

(1411), č. 734/1 (1411), č. 742 (1412). — Vyobr. v Sedláčkových Hradech a zámcích čes. VII. 187 a Dějinách m. Písku I. O starších pečetech se zmiňuje i Soupis památek v polit. okr. píseckém (1910) str. 249, a zvláště poukazuje na pečetí Schwarzenb. arch. v Třeboni z r. 1432, 1444, 1447 (průměr 42 mm) a z r. 1424 (40 mm s opisem v minuskule). Viz vyobr. na tab. č. I.

⁹⁵⁾ Pečetí města H r a d c e na listinách zem. čes. arch. č. 690 (tab. č. IX.) a 726 z 21. září 1362 a 15. září 1363 (Čelakovský uv. m. str. 577 a 588). Zachovaná pečetidla jsou popsána v Soupisu památek v polit. okr. královéhradeckém (1904) str. 86 a 87, zvláště také mnou uvedené starší typáře. Melly uv. m. zná jen větší pečetidlo, jež klade do 15. století, a pak tři pečetidla ze 16. století. V Pam. arch. II. (1857) str. 182 jsou poznamenány čtyři městské stříbrné typáře. Pečeť se znakem čes. lva z 15. století popsána a vyobrazena v Mitt. der k. k. Central-Commission N. F. XIV. (1888) str. 119, pečeť nesoucí na štítu G a jiné mladší pečetí v Časop. Spol. př. starož. čes. III. (1895) v znak. příl. a viz i čl. Domečka, Znak m. Hradce Králové tamže V. (1897) str. 71. O městských pečetech zmiňují se i S o l a ř, Dějepis Hradce Králové nad Labem (v Praze 1870) str. 25 a 588 a B. V. S p i e s s, Příspěvky k starému místopisu a dějinám Hradce Králové (1895) str. 20; oba podle B i e n e n b e r g a, Gesch. der Stadt Königgratz (1780) str. 210 uvádějí popis pečetí z r. 1397; „literam... sigillo magno rotundo... de cera alba... in pressula pergameni pendente sigillatam, in cuius sigilli medio unus clipeus et in eodem figura unius leonis sculpta, videbantur litere... circumferenciales eiusdem sigilli“.

chybí⁹⁶⁾. Opis je oddělen perlovcem a jemnou linií a má znění: +S · CIVIVM · D'NVENBURG · SVPER · ALBIAM

Obr. 11.
Pečeť města Nymburka z r. 1355.
Le sceau de la ville de Nymburk, de 1355.

Domazlice vykazují prvotní pečeť, pokud známo, v kulaté podobě o průměru 47 mm. Jejím obrazem je městská zeď s cimbuřím o třech zubech a s volnou branou o lomeném oblouku uprostřed. Po stranách zdi jsou přistavěny věžičky, které jen málo převyšují trojúhelníkovou střechou s makovicí cimbuří. Ve věžích jsou okna, v každé jedno, a zdivo je kvádrováno.⁹⁷⁾ Legenda, poškozená, mezi dvojitými liniemi (se silnou a slabou) dává slova: + S · CIVIV // // // ThAVST

V Berouně byla v platnosti velká pečeť, jejíž průměr je dán 80 mm. Jejím obrazem je velká brána o lomeném oblouku se zdviženou mříží, na skále postavená, v níž kráčí medvěd v pravo obrácený. Brána je prolomena do ocimbuřené městské zdi, při níž jsou přistavěny dvě věže, každá po jedné straně brány; tyto věže jsou úzké a mají až nahoře po okénku a nad ním povysazený ochoz o dvou okénkách s jehlancovou střechou, zakončenou makovicí, která vchází až do legendy. Zdivo má kvádrování a v koutech zdi mezi branou a věžemi je naznačeno větvoví s každé strany. Z cimbuří městské zdi roste rytířská postava, která má v pravici meč opřený o rámě a levicí si kryje

⁹⁶⁾ První typ malé pečeti je povědom z listiny datované 27. října 1355 ve stát. archivu v Bratislavském Óls Fremde Urkunden XVI. 499 č. 7 (fotografii mi zapůjčil státní histor. vydavatel. ústav). Jinak pečeti nymburské visí na listinách čes. zem. arch. č. 692 z 21. září 1362 (Čelakovský uv. m. str. 579) a univ. knih. praž. č. 746/5 z 26. května 1413 (vyobr. tab. č. II). — Kulhánek, Král. město Nymburk (1911) str. 20 zná podle Čelakovského pečeť z roku 1362.

⁹⁷⁾ V čes. zem. arch. listina č. 702 (vyobr. peč. viz tab. č. X.) z 15. února 1363 (Čelakovský uv. m. str. 579). Mladší domazlická pečetidla popisuje a přináší Soupis památek v polit. okresu domazlickém (1902) str. 27 a 28; jsou to dva stříbrné typáře z konce 15. století a velké stříbrné pečetidlo z r. 1610; jejich obrazem je ocimbuřená hradba s branou o vratech ven otevřených a se dvěma věžemi, mezi nimiž ze zdi roste anděl s napraženým mečem v pravici.

prsa štítem s dvouocasým lvem.⁹⁸⁾ Legendou jsou slova v perlovcích: + S · CIVITATIS · DE · BERN · REGI · B // // MIE. Typ původní pečeti přecházel i na mladší pečeti, a zvláště je zachováno pečetidlo,⁹⁹⁾ které je stříbrné, pochází z 2. poloviny 16. století, měří v průměru 46 mm a má opis: S CIVITATIS DE BERN BOHEMIE, v němž slova jsou od sebe oddělena ratoliskou.

Roku 1362 také městečko Netolice přihlašuje se vlastní pečeti, která je kulatá a má v průměru 54 mm. Na zdobeném poli nese vyobrazení sedící Panny Marie s Ježíškem na ruce, obklopené květy, a má opis omezený perlovcem v dvojí linii: + SIGILLVM · NOTOLICENSIS · OPIDI] · AD · CA]VSAS

To prvotní znamení udrželo se i na pozdějších pečetech, jak svědčí i některá dochovaná pečetidla, ač jsou původem značně mladá.¹⁰⁰⁾

Pelhřimovská městská pečeť po prvé je zmíněna r. 1359, avšak nepoznává se o ní nic určitějšího.¹⁰¹⁾ A také bronzové kulaté pečetidlo, které se udrželo až do nynějších časů, je takového rázu, že vyslovení přesnějšího úsudku je ztíženo. Jen se zdá, že pochází už z první polovice 14. století a že bylo upraveno mezi r. 1364—1396. Měří v průměru 50 mm a vzadu je opatřeno výstupkem s otvorem. V pečetním poli, jež je posázeno pravidelně drobnými křížky, možno viděti znamením dvě věže kvádrového zdiva, jež jsou čtyřhranné a obracejí hranu do předu. V přízemku jsou obě věže rozšířeny a mají v něm vysoké, úzké okno, jež se opakuje i v poschodích na obou viditelných stranách. Nahoře na věžích je naznačen něco vystupující ochoz s cimbuřím a výše něho vybíhá nevysoká stanová střecha, zakončená makovicí. Mezi oběma věžemi spatřuje se brána s okovanými vraty dokořán rozevřenými a v ní stojí poutník hledící v pravo, maje v levici berlu. Nad branou je položen štít, jenž vyplňuje celou plochu mezi věžemi až pod ochoz, dotýkáje se patou oblouku brány, a má svrchu tři stěnky cimbuří; je vodorovně půlen,

⁹⁸⁾ V čes. zem. arch. na listině č. 703 (viz tab. č. X.) z 5. března 1363 (Čelakovský uv. m. str. 579). Srv. Vávra, Paměti král. m. Berouna (1899) str. 9, kde se uvádí i starý popis pečeti v českém překladu, prý z roku 1353 podle libri erectionum na základě zápisu v pamětní knize děkanské.

⁹⁹⁾ V museu města Berouna. Přivezl mi to pečetidlo k prohlédnutí p. prof. K. Kazda.

¹⁰⁰⁾ Na listině v zem. čes. arch. č. 698 z 16. října 1362 (Čelakovský uv. m. str. 579). Srv. Theodor Antl, Dějiny města Netolic (1903) str. 10. — Mladší pečeti a pečetidla viz Soupis památek v polit. okr. prachatickém (1913) str. 189 nsl. Srv. Čáda uv. m. str. 26.

¹⁰¹⁾ O pečetech města Pelhřimova Jos. Dobiáš, Znak a pečeti města Pelhřimova v Časop. Spol. př. starož. čes. XXVI. (1918) str. 47. V Soupisu památek v polit. okr. pelhřimovském XVIII. (1903) str. 166 popsána a vyobrazena zachovaná pečetidla, ale nejstarší omylem datováno 16. stol., ač už Melly uv. m. str. 131 č. 308 položil to pečetidlo do 14. stol. (Melly se zmiňuje ještě o dvou pečetních typech z 15. a 16. stol.). Nejstarší zmínka o pečeti města Pelhřimova čte se v listině ze 7. října 1359 inserované v Libri erectionum I., ale není pojata do edice (L. e. I. str. 13 č. 21): „Litteras fidelium nostrorum iudicis et iuratorum ac tocus communitatis opidi in Pilgrems, sigillo dicti opidi in pendentí presula pergameni de communi cera sigillatas... nos recepisse noveritis“. Upozornil mne na ni p. prof. dr. J. Dobiáš, který mně přivezl k prozkoumání i samo pečetidlo. Srv. Čáda uv. m. str. 26.

a je-li v hořejší části položeno břevno, v dolejší dílu jsou vyobrazeny dvě supí hlavy s hrdly v pravo obrácené. Ale zdá se, že právě ty supí hlavy byly později přidány do štítu a štít za tím účelem upraven. Opis je ohraničen drobným perlovcem a praví: + SIGILLV * CIVIVM * IN * PILGREINIS ~

Obr. 12.
Nejstarší pečeti dlo města Pelhřimova.
La matrice originale du sceau de la ville de Pelhřimov.

Této pečeti používalo se jako větší pečeti až do poslední čtvrti 17. století, vedle toho se však pečeti i menší pečeti, jejíž typář z 1. polovice 15. století je uložen v archivu Národního musea v Praze. Je mosazný, kulatý o průměru 32 mm, značněji opotřebený a tenký a vzadu má slabé držadlo s otvorem. Pečetní obraz mnoho se nezměnil vzhledem k starší pečeti. Představuje hradbu s cimbuřím, do níž je prolomena otevřená brána, něco vyšší hradby, také s cimbuřím; v bráně stojí poutník, jenž se opírá pravíci o hůl. Po každé straně brány zdvihá se vysoká věž, která má zamřížované okno, cimbuří a sedlovou střechu se dvěma makovicemi. Nad branou mezi věžemi položen je štít s břevnem. Poněvadž obě věže zasahují svými hořejšky až přes obrubu pečetního pole, legenda je posunuta na levé straně níže a praví v gotické minuskule: Sigillum · civium · de · pelhrzimow. Pečetidla tohoto sekretu bylo nepochybně hojně používáno, a to až do r. 1673, a třeba vedle něho bylo kolem r. 1590 poríženo nové stříbrné pečeti dlo — bylo podle všeho onomu velmi podobné — není divu, že musilo býti pro poškození i vyspraveno. Stříbrné pečeti dlo konce 16. století se nezachovalo a materiál není tak snesen, aby bylo lze na jisto postaviti jeho vzhled a obraz.¹⁰²⁾

Na listině z r. 1371, která je uložena v archivu želivského kláštera, zavěšen je nejstarší známý otisk pečeti města H u m p o l c e a otisk téhož peče-

¹⁰²⁾ Dobiáš uv. m.

tidla visí i na listině z r. 1385. Tato pečeti¹⁰³⁾ je kulatá, má průměr asi 49 mm a nese v poli štítek zaoblených ramen a dole zašpičatělý, jehož znamením je kolmo postavená a hrotem vzhůru obrácená zavínutá střela. V úsecích pečetního pole na všech třech stranách štítu jsou vloženy ratolesti, a legenda, ohraničená perlovcem, má znění: + S + CIVITATIS + GVMPOLDENSI ·

Pečetí města Žlutice je nejdříve doložena na listině z r. 1375. Je kulatá¹⁰⁴⁾ o průměru 51 mm a obraz, který ji vyznačuje, je trojhranný štít nesoící hrábě. Pečetní půda je ve volných úsecích vyplněna vinoucími se úponky a opis v jednoduchých liniích praví: + S' + CIVITATIS * DE * LVTIZC

Obr. 13.
Pečetí města Žlutice z r. 1375.
Le sceau de la ville de Žlutice, de 1375.

Město H o r a ž d o v i c e, pokud je povědomo, může se vykáziati pečeti už r. 1378 a k tomu má i zachované pečeti dlo, jímž tato pečeti byla vytištěna. Pečetidlo je mosazné a jeho průměr měří 62 mm. V poli této pečeti, jež je zdobeno květinovými úponky, na skále stojí dvě věže kvádrového zdiva, jež mají každá vysoké okno o lomeném oblouku a svrchu rozšířený ochoz. Dole na každé věži je položen trojhranný štítek se znamením střely v levo letící a nahoře nad věžemi vznáší se šesticípá hvězda s tečkou před ní i za ní. Opis je v perlovcích a má majuskulní zobená písmena: + S' · CIVIVM · : IN · hORAWICZ ·

¹⁰³⁾ Na dvě listiny archivu kláštera želivského s pečeti města H u m p o l c e upozornil mne p. prof. dr. J. Dobiáš, jenž mi zprostředkoval i zapůjčení listin do archivu města Prahy k ofotografování. Listiny přivezl p. opat želivský JMt. Bedřich Vavroušek. Vyobr. viz na tab. č. X.

¹⁰⁴⁾ Na listině v arch. metropolit. kapituly u sv. Víta v Praze z 1. července 1375 sign. XIV. 26.

Obraz, který je vyryt na prvním typáři, přešel i na jeho nástupce a vyznačoval i sekret, od něhož jsou doklady z 1. poloviny 15. století. Jen se na něm projevovala ta úchylnka, že na spodku věží nebylo erbů a hvězda nad věžemi je o pěti cípech. Sekret, jehož pečetidlo se ztratilo, měří v průměru 40 mm a opis v majuskule praví: „Secretum civium in Horawicz“.¹⁰⁵⁾

Z r. 1378 zachovala se pečeť města P o h o ř e l i c. Je kulatá¹⁰⁶⁾, průměru 38 mm a na jejím poli je položen trojhranný štít nesoucí volnou bránu v městské zdi, kteráž má na každém konci nízkou věž s trojúhelníkovou střechou, ale částečně jen viditelné; nad branou se špičatým obloukem zdvihá se uprostřed vyšší věž, jež má svrchu široký ocimbuřený ochoz. Volné úseky pečetního pole jsou zdobeny listovým ornamentem a opis v perlovcích zní: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · P O H O R L I C

Na listině z 10. září 1382 visí něco poškozená pečeť města I v a n ě i c.¹⁰⁷⁾ Je kulaté podoby, průměru 38 mm a v její mřížované pole je umístěn trojhranný štít se třemi pintami. Opis mezi perlovci v dvojích slabých liniích má znění: + S I G I L L U M · C I V I T A T I S · [D E · E Y W A N C Z J I C Z ·

Jistě ze 14. století pochází pečeť města J e m n i c e. Má kulatý tvar o průměru 43 mm a jejím obrazem je nízká městská zeď s cimbuřím, na jejímž každém konci zvedá se úzká věž, každá s jedním oknem a svrchu s ocimbuřeným ochozem; mezi věžemi je položen trojhranný štít s orlicí v pravo hledící.¹⁰⁸⁾ V legendě mezi perlovci čtou se slova: + SIGILLVM * CIVIVM * DE * IEMNICZ

Malé městečko S v i n y, „opidum in Swyn“, zachovalo si pečeť na listině z 21. června 1391. Chová se v archivu krumlovské prelatury¹⁰⁹⁾ a má kulatou pečeť se štítem, na němž je znamením roh. Opis praví: „+ Sigillum civium de Zveync“.

Věku 14. náleží beze vší pochybnosti ještě pečeti řady měst, tak Fulneku, Telče, Slavonic, Unčova na Moravě, Třeboně, Náchoda, Jílového, Slavětína, Kolince, Lanškrouna, Brandýsa nad Labem v Čechách. Pečeť města F u l n e k u má ve svém poli širokou věž, postavenou na skále, která má dvojí úzké gotické okno vedle sebe a svrchu široký ochoz s cimbuřím o třech stěnkách; s každé strany věže je položena zavínutá střela hrotem vzhůru.¹¹⁰⁾ Prů-

¹⁰⁵⁾ O vývoji pečeti města H o r a ž d o v i c viz St. K. V y d r a, O znaku a pečeti města Horažďovic v Pam. arch. XXIII. (1909) str. 307.

¹⁰⁶⁾ Odlitek v zem. mor. arch. podle listiny z 22. září 1378 (viz tab. č. IX.); podle této pečeti má vyobr. i P i n k a v a uv. m.

¹⁰⁷⁾ Pečeť v zem. mor. arch. na listině uložené v Bočkově sbírce poškozená; tam i odlitek. Vyobr. přináší P i n k a v a uv. m. I mladší i v a n ě i c k á pečeť ze 16. stol. podržela původní znamení (Mitt. der k. k. Central-Commission N. F. XIII. 1887 str. CXIII.).

¹⁰⁸⁾ Pečeť na listině z r. 1418 ve Schwarzenberském archivu v Třeboni.

¹⁰⁹⁾ Viz S c h m i d t - P i c h a: Urkundenbuch der Stadt Krummau I. str. 106.

¹¹⁰⁾ V zem. mor. arch. odd. zruš. klášterů, Fulnek, Augustiniáni F. 2. z 31. července 1446 (tam i odlitek).

měr pečeti měří 48 mm, opis v perlovcích mezi dvojí tenkou čarou praví: + SIGILLVM CIVIVM DE WLNEC

Obr. 14.
Pečeť města Fulneka (odlitek).
Le sceau de la ville de Fulnek (moulage).

Město T e l ě používalo pečeti,¹¹¹⁾ která má v průměru asi 52 mm a nese pětistou růží, a ta má na semeníku pod liliovitou korunkou písmeno M. Opis je umístěn mezi jemné perlovce v dvojí tenké čáře: + SIGILLVM · CIVITATIS * IN TELTSch *

U města U n ě o v a není známa velká pečeť, nýbrž jenom sekret.¹¹²⁾ Je kulatý a v poli nese trojhranný štít, v němž je umístěn špičkou vzhůru jiný trojhranný štít se znamením orlice v pravo hledící. Průměr sekretu měří 36 mm a opis, začínající něco níže na levo od vrcholu pečeti, v perlovcích zní: + SECRETVM · CIVIVM · N O W E · CIVITATIS

Město T ř e b o ň má zachováno bronzové pečetidlo průměru 60 mm. Jeho obraz představuje nízkou zaoblenou městskou zeď kvádrového zdiva s cimbuřím a z ní se zvedají dvě věže, které mají každá velké gotické okno a nad ním dvě menší a svrchu cimbuří a trojúhelníkovou střechu s makovicí. Nad hradbou mezi věžemi je položen trojhranný štít s pěticípou růží, a ta je i znamením praporce vzhůru se vznášejícího na žerdi vystrčené z pravého okna

¹¹¹⁾ Tamže spolu s odlitkem. Vyobr. viz v Mitt. der k. k. Central-Commission N. F. XIII. 1887 str. CXIV.

¹¹²⁾ Nejstarší pečeť u n i ě o v s k á visí na listinách zem. mor. arch. z roku 1440 a 1484. V arch. m. Olomouce velmi poškozená pečeť z poč. 15. stol. Vyobr. P i n k a v a uv. m.

věže ve volný díl pečetního pole mezi věžemi.¹¹³⁾ Opis je omezen perlovcem a linií: + **S · IGILLVM · CIVIVM · WITIGNAW**

Podobné starobylé bronzové pečetidlo má město N á c h o d. Je kulaté podoby průměru 40 mm a nese obraz vysoké městské hradby kvádrového zdíva s cimbuřím o třech zubech, v níž je široká volná brána o špičatém oblouku s vytaženou mříží; po každé straně zdi zdvihá se věž, jež má v přízemí dvě okna, v poschodí okno lomeného oblouku a svrchu cimbuří o třech stínkách. Nad zdi mezi věžemi je viděti štítek s dvouocasým lvem v pravo obráceným. Opis je v perlovcích o slovech: + **S + CIVIVM + DO + NACHODENSIVM**. Toto pečetidlo je opatřeno malým držátkem, podobajícím se křídlu, jež má malý otvor na řetízek. A ještě třeba připomenouti, že na volných úsecích pečetní plochy jsou vyryty vždy čtyři spojené obloučky, otevřené směrem k obrazu.¹¹⁴⁾

Také město J í l o v é má krásnou památku v pečetidlu ze stříbra, práce velmi pěkné. Jeho průměr měří 62 mm a v poli kosočtverečně mřížovaném a růžičkami zdobeném nese dvouocasého lva v pravo hledícího ve skoku. Toto znamení má zvláštnost, že ve lvově těle je vyryto písmeno K. Opis je ohraničen perlovcem ve dvojí jemné linii, a začínaje něco na levo posunut od vrchu pečeti, praví: + **SIGILLUM : CIVITATIS : INEYLAW : + :**

Vedle tohoto pečetidla zachovalo se ještě stříbrné menší pečetidlo s průměrem 40 mm, jež pochází z 2. půle 15. stol. Je na něm vyobrazen štít s dvouocasým lvem v pravo hledícím ve skoku a nad štítem pod heraldickou korunou je postaveno písmeno W. Na stužce vinoucí se dokola štítu stojí v gotické minuskule: „Secretum civium de eylaw“; slova nápisu jsou oddělena květinkami.¹¹⁵⁾

Městu S l a v ě t í n u náleží stříbrné pečetidlo průměru 46 mm¹¹⁶⁾ a je na něm možno pozorovati ocimbuřenou a kvádrovanou městskou zeď, která je uprostřed přerušena; z každé té části zdi zdvihá se věž s římsou asi ve středu a s ochozem i cimbuřím nahoře; mezi věžemi je štítek a v něm pokosem jsou umístěny vedle sebe tři srdce. Legenda v perlovcích: + **S * CIVITATIS * DE * SLAVETIN**

¹¹³⁾ Vyobr. pečetidel m. Třeboně v Soupisu památek v polit. okr. třeboň. (1900) str. 91; je to typář ze 14. století a z r. 1556.

¹¹⁴⁾ Soupis památek v polit. okr. náchodském (1910) str. 171 s vyobr. na str. 173. Viz i Jos. M. Ludvík, Památky hradu, města a panství Náchoda I. (v Hradci Králové 1857) s vyobr. a Hraše, Dějiny Náchoda (1895) str. 247, jenž klade nejstarší pečetidlo k roku 1270 a popisuje ještě dva stříbrné typáře, větší a menší, z r. 1570, na nichž zůstalo celkem stejné znamení.

¹¹⁵⁾ Viz Soupis památek v polit. okr. vinohradském (1908) str. 53 a 55, kde popis i vyobrazení, a už dříve Čihák, Paměti král. hor. města Jilového (1898) str. 26 a 91 (s vyobr.). Stará pečeť prvotní byla podržena v platnosti až do 18. století, neboť otisky jsou na listinách arch. m. Prahy na př. IV.-30684 a 20400 z r. 1696 a 1708.

¹¹⁶⁾ Soupis památek v polit. okr. lounském (1897) str. 79, kde i vyobrazení.

Podobné znamení jako nese městská pečeť telčská, je viděti na pečeti města Slavonic,¹¹⁷⁾ ale rozdíl je v tom, že semeník květu je vyznačen mřížováním a každý lupen nese pod korunkou písmeno M. V průměru má pečeť 55 mm a legenda mezi jemnými perlovcí v dvojí linii má slova: + **SIGILLVM * CIVITATIS * IN * TZLAEWINGS ***

Obr. 15.
Pečeť města Slavonic (odlitek).
Le sceau de la ville de Slavonice (moulage).

Pečetidlo městečka K o l i n c e je kulaté průměru 55 mm a je zhotoveno z bílého kovu.¹¹⁸⁾ Znaméním jeho je nekorunovaný lev o jednom ocase ve skoku, v pravo obrácený, a opis v liniích má znění: + **S · COLONIE · MINORIS · REGINE ·**

L a n š k r o u n má pečeť¹¹⁹⁾ o průměru 46 mm, vyznačenou štítem dole zašpičatělým, na nějž je položena liliovitá koruna o třech cípech. Opis zní: + **SIGILLVM · CIVIVM · DE · LANTZCHRON**

B r a n d ý s n a d L a b e m zachoval si bronzové pečetidlo s ouškem na rubu a jeho průměr měří 40 mm.¹²⁰⁾ V pečetním poli, posázeném ležatými křížky, nese štít dole zašpičatělý se znamením jednoocasého lva ve skoku,

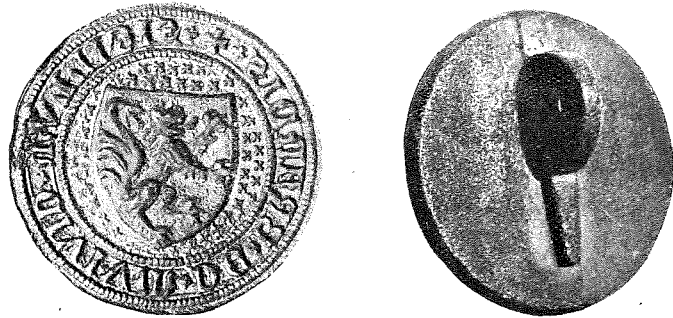
¹¹⁷⁾ Tamže spolu s odlitkem. Této pečeti slavonické užívalo se ještě v 17. století (arch. m. Prahy č. IV.—32196 z r. 1646).

¹¹⁸⁾ Soupis památek v polit. okr. klatovském (1899) str. 104 s vyobr.

¹¹⁹⁾ Na listinách mor. zem. arch. Olom. Augustiniáni G. 22 z 15. a 22. srpna 1401 a G. 23. z 24. února 1402.

¹²⁰⁾ Pečetidlo uloženo v museu města Brandýsa nad Labem; otisk mi opatřila i pečetidlo přivezla sl. PhDr. Magda Frýzová. Vyobr. pečetidla, ač v malém měřítku a nezřetelné, viz Prášek, Brandejs nad Labem, díl I. (1908) str. 185, kde i obrazy pečetidel z roku 1538 a ze 17. století.

v pravo obráceného, bez čelenky. Legenda je umístěna mezi perlovci a začíná níže o několik stupňů v pravo od vrcholu má slova: + + **SIGILLVM + CIVIVM + DE + BRANDIS +**

Obr. 16.
Prvotní pečetidlo města Brandýsa nad Labem.
La première matrice du sceau de la ville de Brandýs nad Labem.

Chvalšiny byly městečko zlatokorunského kláštera, a ačkoliv to nebyla veliká obec, již r. 1390 může se pochlubit listinou s vlastní městskou pečetí.¹²¹⁾ Tato pečeť je kulatá, v průměru asi 36 mm a ve své ploše nese štít dole zašpičatělý, který je křížem rozdělen ve čtyři pole; v 1. a 4. pole je vložena liliovitá koruna, do 2. a 3. pole kříž, při čemž tato pole něco vystupují. V prázdných úsecích pečetní půdy jsou naznačeny květinové úponky a opis oddělený asi perlovcem mezi dvojí linií praví: + **S · CIVIVM · DE · QVALSCHING**

Z r. 1398 je povědoma pečeť města Bíliny, jenže je rozbitá, takže její obraz není přesně znám. Podle všeho jejím znamením byla městská hradba s branou, nad níž se zdvihaly tři věže; všechny byly kvádrového zdiva, prostřední měla dvojí okno těsně u sebe a svrchu ochoz s cimbuřím, postranní věže měly každá po oknu a kuželovitou střechu s makovicí. Na prostřední věži byly nahoře na koncích ochozu vztýčeny dva praporce a mezi nimi položen štít kolmo půlený. Z legendy ohraničené perlovcí zbyla slova: + **SIGILLVM // // // // LIN**: Průměr pečetí měřil asi 55 mm a rozměr už ukazuje, že mohla být pokládána za pečeť větší.¹²²⁾

Roku 1399 je prokázána pečeť malého městečka Hořice u Krumlova.¹²³⁾ Je přivěšena k listině z 10. ledna, jež je chována v archivu krumlovské pre-

¹²¹⁾ Soupis památek polit. okr. krumlov. (1918) str. 86 s vyobr.

¹²²⁾ V univ. knihovně pražské listina č. 617 ze dne 6. dubna 1398. O pečetí města Bíliny dějí se zmínky už v listinách z r. 1322, jejichž znění je zachováno v rukopise oseckého kláštera (Reg. Boh. Mor. III. č. 757 a 770.)

¹²³⁾ Viz Schmidt-Picha uv. m. I. str. 135 č. 463 a čl. „Eine Hörtzer Urkunde“ v Mitt. Ver. f. Gesch. der Deutsch. in Böhmen. Jg. XLI (1903) str. 447. Jiné listiny s touto pečetí jsou datovány 6. pros. 1417 a 7. srpna 1425 a jsou chovány v archivu kláštera ve Vyšším Brodě. Viz Pangerl, Urkundenbuch des Cistercienserstiftes zu Hohenfurt (Wien 1865) str. 256 a 260.

latury, a má uprostřed pečetního pole růži o pěti lupenech, obklopenou září. Opis v gotické minuskule zní: + **/// gillum · civium · oppidi * de · heericz**

Starožitnou pečeť má také město Vyškov na Moravě, ač je její otisk povědom až na listině¹²⁴⁾ z 25. července 1403. V obrazu nese věž kvádrového zdiva, která má svrchu čtyři vysoké stínky, pod nimi gotické čtyřlístkové okno a dole volnou bránu o lomeném oblouku; po každé straně věže je úsek kvádrované městské zdi se třemi stínkami, jež ke konci pečetního pole stoupá k naznačení kulatosti. Opis je oddělen perlovcem, ale je málo zřetelný a nad to pečeť je značně na levé straně poškozená. Jen se zdá, že počínal slovy: + **S. iudicis . . .** Průměr pečetí činí asi 47 mm.

Obr. 17.
Pečeť města Vyškova z r. 1403.
Le sceau de la ville de Vyškov, 1403.

Pěkné a cenné je ještě mosazné pečetidlo, zřejmě 14. století, města Bělé pod Bezdězem. Je kulaté o průměru 48 mm a jeho obrazem je nízká zeď s cimbuřím, do oblouku vedená, a z ní vyrůstají tři věže; krajní jsou štíhlé, kulaté, mají vysoké úzké okno v přízemí i v poschodí, cimbuří a kuželovitou střechu s makovicí, střední věž je širší a vyšší, nese velký štít dole zašpičatělý se znamením dvouocasého lva v levo hledícího a má svrchu něho okno, nad ním cimbuří a valbovou střechu se dvěma makovicemi, vcházejícími do legendy. Opis v jemných perlovcích praví: + **SIGILLVM * CIVIVM * IN * ALBA * AQVA**. Této pečetí se užívalo až do 18. století a platila za větší městskou pečeť, vedle níž byl ještě sekret podobného typu (jen lev je obrácen na pravo), průměru 35 mm.¹²⁵⁾ Jeho pečetidlo pocházelo asi z 2. pol. 15. stol. a opis měl znění v gotické minuskule: + **sigillum civium in alba aqua ∞ ∞**

¹²⁴⁾ V arcib. arch. v Kroměříži sign. II. G. a 5.

¹²⁵⁾ Vyobrazení nejstarší pečetí v Časopise Spol. př. starož. čes. VI. 1898 znak. př., ale není dosti přesné. Mladší typ vyobr. u Sedláčka, Hradý a zámky X. str. 281. Srv. Ant. Poppr, Monografie Bělska I. (v Ml. Boleslavi 1891) na titul. listě a ctisky na listinách v arch. města Prahy IV. — 30.804 z r. 1634, 30.640 z r. 1650, 32.264 z r. 1679 a 22.909 z r. 1760.

Jestliže bylo možno zjistiti existenci pečetí už ze 13. a 14. století asi u 60 českomoravských měst a doložiti je buď otisky nebo i zachovanými původními pečetidly, je to nečekáný výsledek a jeho cena stoupá, že se u řady měst mohlo určití i několik pečetních typů, jichž se užívalo vedle sebe nebo po sobě. Praha byla zatím úmyslně nechána stranou, města pražská čísla ještě rozmnoží, avšak už snesený materiál dostačí, aby na jeho základě byly vysloveny některé závěry i aby se přistoupilo k řešení otázky, která je vlastním účelem této rozpravy. I když jej snad v budoucnosti vyjmenovaná města rozhojní a i když přibudou některé nové, dosud skryté pečetí, sotva se kdy vynese, co by nezapadalo do poznaného stavu a stálo s ním v rozporu.

Při popisu městských pečetí hledělo se, aby města byla řaděna podle toho, jak se objevují zprávy o prvním použití jejich pečetí, nebo jak se naskytují nejprvnější otisky. Ten pořad, jehož ovšem nebylo lze dodržeti veskrze,¹²⁶⁾ je pochopitelně zcela náhodný a není nezměnitelný, a záleží při něm i mnoho na významu města i na jeho vztazích, na tom, jak se zachovaly jeho dějepisné prameny a jak jsou přístupny. Proto není možno nic z něho vyvozovati, co by snad stavělo na jisto otázku stáří pečetí v jednotlivých městech. Lze jen vysloviti přesvědčení, že městské pečetí, které k nám byly zavedeny s městskými právními řády, jistě skoro u každého královského města jsou spojeny s jeho počátky. Snad jen poddanská městečka, žijící v těsné závislosti na vrchnosti a projevující malý právní ruch, spokojovala se v prvotních dobách, že si vyžadovala v čas potřeby na listiny o svých právních pořízeních pečetí fyzických nebo právnických jiných osob a teprve později si opatřovala vlastní pečetí.¹²⁷⁾ Ale ani o těchto městech, právě proto, že není známo, co vše mohlo zajíti, nemůže se vysloviti mínění s větší spolehlivostí, a při nedostatku i nepřímých zpráv nutno počítati jenom s dohady a domněnkami. Ani podle vlastností samotných pečetí nelze se dopátrati určitých bodů, neboť je-li povědomo, jak se leckde pečetí často a rychle vyměňovaly — jen některá města šla v úctě k pečetí tak daleko, že

¹²⁶⁾ Seznam pečetí měl by vlastně začínati pečetí města Chebu, která se připomíná už k r. 1242 a visela prý na listině tepelského kláštera, delší čas už neznámé. Avšak Cheb dlužno počítati za cizí město. Jinak Sušice měla by býti vedena k r. 1290, Louny 1314, Bílina 1322 a Nymburk 1355. Nedodržení pořadu souvisí s tím, že při práci opět dochází se k novým poznatkům a nikdy nemožno říci, že by se dosáhlo bezpečného konce. Na př. z r. 1335 je zachována listina městečka České Třebové (v městském museu), v níž se mluví o „sigillum civitatis“, ač pečeť je ztracená, a z r. 1415 je zpráva v Liber erectionum X. H. 5. pag. 162 o pečetí městečka Řečice (Noveritis nos literas dotacionis capelle consecrate in honore Corporis Christi prope opidum Rzeczicz... in pargameno scriptas, sigillo rotundo opidanorum dicti opidi Rzeczicz in presula pargameni sigillatas recepisse — bylo to sigillum maius nostre civitatis opidi Rzeczinensis), ale otisku neznám.

¹²⁷⁾ Ve Formuláři b. Tobiáše z Bechyně (vyd. J. B. Novák) str. 176 č. 232 je uveřejněna listina asi z r. 1289, kterou se zavazují rychtář a přísežní městečka Pelhřimova biskupu Tobiášovi, že město osadí a obeženou hradbami, a v ní se poznamenává, že „sigillo proprio carentes, presens scriptum sigillo civitatis Pragensis obtinimus sigillari...“

si ji udržovala v platnosti třebaš po dlouhá desetiletí, ba věky¹²⁸⁾ — vždycky musí se vzíti v úvahu i to, že před zachovanou pečetí mohla už existovati jiná starší pečeť, po níž nezbylo ani sledu.

Mezi českými městskými pečetmi 13. a 14. století — o ty především jde, k mladším se přihlíží jen podle potřeby — rozeznává se dvojí druh, a to větší a menší pečetí, neboli sekrety. Neobjevují se hned od počátků vedle sebe, nýbrž menší pečetí byly v městech zaváděny teprve koncem 13. století a v 1. polovině 14. století, a jistě to byly zase cizí vzory, které v té věci působily. Pokud se však menší pečetí skutečně nezachovaly aspoň v otiscích, lze se jen těžko dohadovati jejich existence, poněvadž původně v listinných textech každá městská pečeť je zahrnována pod jednotný název „sigillum civium, civitatis, communitatis, statinsigel, statingesigel“, a teprve později dochází k rozlišování. Mluví se nejprve o „sigillum maius“, které předpokládá užívání „sigillum minus“, a na př. v Brně se to děje r. 1328, v Budějovicích r. 1334, ve Strážbře r. 1342, v Zlatci r. 1348, v Ústí r. 1350, v Mostě r. 1351. Je pak důležité, že v Kutné Hoře už na pečetí vyskytující se r. 1347 a v Lounech na pečetí objevující se r. 1363 měli výslovná označení „sigillum maius“, jako v Nymburce „sigillum minus“ (1355) a ve Znojmě (1337), v Budějovicích i ve Vysokém Mýtě (1369) „secretum“, a to nasvědčuje ustálení poměrů. To nemůže překvapovati, poněvadž v Chebu pečetili menší pečetí už r. 1302, v Kladsku roku 1305, v Brně r. 1315, v Německém Brodě r. 1339 a poněvadž se zachovalo menší kouřimské pečetidlo, které snad vznikem náleží ještě 13. století, jak se jeho vlastnosti zdají nasvědčovati, i mělnické, nejspíš z 1. poloviny 14. století.

Podle toho, jde-li o větší pečeť nebo sekret, mění se rozměry pečetí, které mají z rozhodné většiny kulatou podobu. Jiná forma je vlastně výjimkou, a najde se buď tvar oválný zašpičatělý nebo štítovitý. Onen projevuje nejstarší pečeť města Mostu, a je to opravdu ojedinělý případ, aby městská pečeť měla vzhled, který obyčejně náleží pečetem osob duchovního stavu. Častější jsou pečetí trojhranné štítovité podoby a možno se s nimi shledati u města Litomyšle (1262 a 2. typ kolem r. 1280), Jihlavy (1268), Hlubčic (1283, 1311), Mělníku (1331 a sekret z 1. poloviny 14. století i pozdější pečetí), Litomyšle (1335), Vysokého Mýta (1350), Poličky (1362), při nichž až na jediný případ mělnický mají tu formu jen velké pečetí. Prvotní mostská pečeť má výšku asi 70 mm a šířku 44 mm, štítky pečetí projevují však nižší výšku, že i u největší vysokomýtské měří jen 65 mm. Celkem u štítovitých pečetí rozměry kolísají, že se výška pohybuje mezi 52—60 mm a šířka mezi 42—52 mm (u vysokomýtské pečetí šířka činí 62 mm). Jen štítovitá pečeť města Litomyšle je značně menší, má výšku 45 mm a šířku 37 mm, ale mělnický sekret je mnohem drobnější o výšce 37 mm a šířce 32 mm.

¹²⁸⁾ Na př. v Časlavi, Kolíně, Sušici, Klatovech, Mostě, Jílovém, Slavonicích, Pelhřimově, Bělé.

A z těchto rozměrů štítovitých pečetí jde na jevo, že základna je u nich vždy kratší ramen, při čemž ramena bývají mírně zaoblená; jsou to tedy protáhlé štíty — nejstarší litoměřická pečeť je téměř trojúhelníková — a jen u vysokomýtské pečetí poměr výšky k šířce je menší nežli u jiných pečetí, že by se trojúhelník v pečeť vepsaný spíše blížil rovnostrannému trojúhelníku.

Kulaté pečetí, kruhové formy, mají průměr velmi rozmanitý. Největší pečetí mají Plzeň (83 mm), Beroun (80 mm), Kladsko (76 mm), Žatec (75 mm), Most (73 mm), Kolín, Kutná Hora, Králové Hradec (72 mm), Cheb, Most a snad Ústí nad Labem (70 mm), pak následují Písek a Kouřim (68 mm), Brno a Budějovice (67 mm), Louny (65 mm), Uherské Hradiště (64 mm), Kadaň (63 mm), Německý Brod, Horažďovice, Jílové (62 mm), Chrudim (61 mm), Opava a Krnov, Krumlov, Slaný, Třeboň, Most, Olomouc (60 mm). Jiné pečetí pohybují se průměrem mezi 59—50 mm, tak pečeť města Loun (59), Uherského Brodu, Ústí, Čáslavě (58), Něm. Brodu, Mostu, Uherského Brodu (56), Tachova, Slavonic, Bíliny, Kolinice, Mostu, Znojma, Jaroměř (55), Netolic (54), Slaného, Hradce Králové, Telče, Klatov (52), Žlutice (51), Sušice, Pelhřimova (50). Pod 50 mm klesá průměr řady pečetí — Kutná Hora (49), Nymburk, Německý Brod, Fulnek, Bělá (48), Domažlice a Vyškov (47), Slavětín a Lanškroun (46), Jaroměř a Německý Brod (45), Jemnice (43), Náchod (40) — ale již tím se leckterá pečeť přibližuje velikosti, která byla obvyklá při sekretech. Snad největší sekret měli v Klatovech (50), v Žatci (46), Chebu (45), v Kouřimí a Lounech (44), v Brně (43), v Nymburku a v Plzni (42), jinde jeho průměr býval menší, v Mostě, Kladsku, Slaném, Vodňanech, Horažďovicích a Jílovém asi 40 mm, a byly i takové menší pečetí, že byly zcela drobné, ve Stříbře, Budějovicích (38), Vysokém Mýtě (37), v Německém Brodě (36), ve Znojmě (35 a 32), v Broumově a Pelhřimově (32), v Jihlavě (28). K takovému zmenšení se t. zv. větší pečetí sotva dostaly, a jen se zdá, že za větší pečetí nutno pokládati pečetí na př. města Pohořelic, Ivančic, Kostela (38) nebo Chvalšín a Uničova (36) a Uherského Hradiště (35).

Přehlédne-li se toto sestavení městských pečetí podle velikosti, je viděti, že se z něho ztěží vyvodí nějaké pravidlo. Do jisté míry Plzeň a Beroun překvapují rozměrem své pečetí, neboť dosahuje průměru, kterým se vyznačují jen pečetí několika málo cizích měst,¹²⁹⁾ a má dosti značný náskok proti jiným českým městským pečetem. Neníť větší velikost ani znamením přednosti města, a mají-li některá malá poddanská městečka pečetí většího průměru, jsou královská města, která se spokojovala skrovnější pečetí. Ovšem

¹²⁹⁾ Trevírská a kolínská městská pečeť mají ovšem výjimečně v průměru 105 mm, převyšující i velikost císařských pečetí.

místa lze pozorovati, že pečeť menšího rozměru byla nahrazována větší pečetí, snad aby se město mohlo chlubit svou možností (Most, Kutná Hora), ale jindy se projevuje snaha zmenšiti pečeť (Most, Louny, Německý Brod, Klatovy, Brno, Slaný), a to buď proto, aby se ušetřilo vosku při zhotovování pečetí nebo aby pečetidlo, bylo-li ze stříbra, nevyžádalo si přílišného nákladu. A možno pověděti, že proti stavu, jenž se jeví ve 13. a 14. století, 15. století přineslo patrné umenšování pečetní plochy, přesto, že snad zatím ve všech městech vedle velké pečetí bylo používáno i sekretu. Jestliže už původ sekretu tkvěl podle všeho ve snaze, aby se na písemnostech podřadnějšího rázu a posílacích listech neplýtvalo zbytečně voskem, týž úmysl padal na váhu, když se větší pečeť umenšovala, poněvadž se při vzrůstu intenzity právního života poznávala praktická cena tohoto opatření.

Bylo pověděno, že na velikost pečetí mohlo také působiti, z kterého kovu bylo pečetidlo zhotoveno. Je ovšem známo starých typářů jenom málo, převážná jejich část byla zničena nebo se ztratila, když byla vzata z užívání, avšak právě velká pečetidla 13. a 14. století byla mosazná nebo bronzová, kdežto stříbrná jsou spíše až mladší pečetidla. Tak z mosazi nebo bronzu je prvotní pečetidlo města Chebu, větší i menší pečetidlo města Kouřimě, pečetidlo města Českých Budějovic, Olomouce, Čáslavě, Znojma, Plzně, Uherského Brodu (2. typ), Sušice, Pelhřimova, Horažďovic, Třeboně, Slaného (i sekretu), Náchoda, Brandýsa nad Labem, Bělé a sekretu mělnického. Stříbrná pečetidla ze 14. století jsou povědoma toliko z Loun (2. typ z r. 1363), Jílového a Slavětína, z Olomouce, z bílého kovu má typář Kolinec a železný typář z doby kolem r. 1400 zachoval se v Krumlově.

Hlavní věcí na pečetidlech a tím i na pečetech byl obraz. V něm se nejspíše projevovalo rytecké umění, ale jím se nejzřetelněji vyjadřovala náležitost a povaha pečetí, ať byl typ kteréhokoliv rázu. Proto pečetním obrazům musí býti věnována především pozornost, a je třeba nejen je rozlišiti, nýbrž i správně pochopiti. Bylo sice už předem poukázáno, že se i na městské pečetí české hodí doporučované rozdělení městských německých pečetí, ale přece jejich náležité a přesné roztřídění není ani snadné ani jednoduché, i když velký počet pečetí vykazuje příbuzný obraz a často dosti podobný.

Přehlédnou-li se městské české pečetí ze 13. a 14. století, je viděti, že je zhusta vyznačuje obraz městské hradby, po případě s branou, a spojených s ní věží. Je to znamení, které hojně nesou už pečetí německých měst a jež je v souvislosti s tím, co město nejvíc charakterisuje. U středověkých měst hradba a jiné obranné stavby náležely k podstatným znakům, a už z názvů „civitas, urbs, burgus“ — za rannějšího středověku jmenovaly se tak hrady — vyplývá, že města byla útvary stavěnými na způsob starých hradů, tedy pevnostmi. A právě ten městský pevnostní ráz odráží se i na českých městských pečetích, a to od samých prvopočátků, ač k tomu základnímu prvku bývaly přidávány i některé jiné prvky. Celkem asi 30 měst z uvedeného počtu

má pečeti, u nichž základem obrazu jsou tyto složky, ač se jejich individualita tak uplatňuje, že každý obraz je svérázný a má vlastní zvláštnosti. Hradba a tři věže jsou podstatou pečeti města Brna, Kadaně, Čáslavě, Uherského Brodu, Uherského Hradiště, Českých Budějovic, Krumlova, Sušice, Pohořelice, Bíliny, Žatce, Bělé, hradbu a dvě věže nesou pečeti města Kouřimě, Klatov, Kolína, Loun, mladší pečeť města Krumlova a pečeti města Písku, Domažlic, Berouna, Pelhřimova, Jemnice, Třeboně, Náchoda, Slavětína. Hradbu s věží a branou do věže prolomenou projevoval na pečeti Vyškov, jednu věž Nymburka a dvě věže Horaždovice. Pouhou branou mezi dvěma věžemi nese ve svém poli plzeňská pečeť, jen hradbu dvě nejstarší pečeti litoměřické a hradba městská s věžemi je složkou i některých pečeti města Mostu.

Spojení městské zdi s věžemi bývá nesterpně provedeno; někde věže vyrůstají z hradby nebo ji končí anebo postranní věže stojí při její obojí mezi a prostřední se zdvihá nad branou anebo je rovnou branou prolomena. Také proporce bývají rozdílné, a mnoho znamená, jestliže obraz vyplňuje pečetní pole, že se jeho prvky dotýkají hraničního kruhu, nebo je obraz volně umístěn v pečetní půdě (Louny, Domažlice, Uherský Brod a Uherské Hradiště), anebo na štítu (Pohořelice), což je případ zvláštní a jediný. Městská zeď je zpravidla naznačena rovnou linií, avšak na pečeti města Brna je viděti, jak úseky zdi mezi věžemi stoupají k znázornění oblosti, podobné zaoblení je naznačeno na treboňské, bělské a vyškovské pečeti, na pečeti Klatov hradba je vedena ve dvou rovnoběžkách, na pečeti města Čáslavě a Sušice je vyobrazena městská kruhová ohrada, která je neúplně provedena na pečeti města Žatce, a na druhé lounské pečeti zeď jeví dvojí lomení. Na pečeti města Slavětína hradba je přetržena, že má v sobě průlom. Má-li městská zeď bránu, uplatňují se všeliké varianty v jejím umístění a podobě. Obvykle je uprostřed hradby zpředu a je to buď prostý podjezd nebo je zavřená anebo s otevřenými vraty a po případě ještě opatřena zdviženou mříží. Brány nemá zeď na nejstarší litoměřické, bělské, budějovické a kolínské pečeti. Volná branka je prolomena do střední věže ve zdi pečeti kadaňské a vyškovské, do hradby pečeti písecké, kouřimské, druhé litoměřické, do zadní zdi na pečeti klatovské, do hradby pečeti krumlovské, uherskohradištské, pohořelické a domažlické; volná je také velká brána na pečeti plzeňské a berounské, z nichž tato má naznačenu vytaženou mříži. Druhá pečeť lounská i pečeť žatecká a náchodská mají rovněž ve volné bráně mříži, která je vyzdvižena. Zavřená branka se projevuje na pečeti města Brna — vrata mají kování — na nejstarší pečeti města Louna na pečeti města Sušice. Otevřená dvoukřídlá vrata spatřují se na pečeti města Čáslavě, na druhé krumlovské — na obou je v bráně vytažená mříže — Uherského Brodu a Pelhřimova;

na této vrata jsou okovaná. Na pečeti sušické a čáslavské je u spodku brány můstek a voda tekoucí kolem hradby jako v příkopu. Brána s věžemi na berounské a plzeňské pečeti stojí na skále a na skále se zdvihají obě věže horaždovické i věž fulnecká a zeď litoměřická.

Městské zdi mají zpravidla cimbuří a cimbuřím bývají opatřeny také věže; při tom stínky buď prostě věž zakončují (Čáslav, Nymburk, Náchod, Kolín, Vyškov), nebo chrání její vystupující ohoz (Louny, Kadaň, Uherský Brod, Uherské Hradiště, Bílina, Pohořelice, Horaždovice, Slavětín), anebo se spojují se střechou, kolem níž jde ohoz (Sušice, Louny, Třeboň, Krumlov). Cimbuří se neshledá snad jen na zdi a věžích budějovické pečeti, které činí kompaktní celek, nemajíce vůbec ozdoby nebo otvorů na holém zdivu; to má jen naznačeno kvádrování vystupujícími čarami a věže jsou zakončeny trojúhelníkovitou taškovou střechou s makovicí na špici, něco přečnívající přes okraj zdi. Jinak bývá cimbuří zřetelně vyvinuto — na plzeňské pečeti jde i nad volnou brankou přízemku obou věží — avšak počet stínek je různý a také jejich rozměry. Někdy střecha je přímo postavena na cimbuří, po případě něco okrajem je přečnívající, a při tom cimbuří může míti šířku zdi nebo může něco povystupovati jako podsebití; onen způsob je viděti na pečeti města Plzně, Kouřimě, Berouna, Klatov, Žatce. Rovnou na zdivu bez jeho prolomení leží střecha na věžích pečeti domažlické a na postranních věžích pečeti krumlovské.

Městská zeď vedle stínek — na pečeti kolínské stínky jsou nakloněny, polovice k pravé a polovice k levé straně — nemá obyčejně ozdoby, jen na pečeti města Berouna na každé straně brány je znázorněna ratolest a na pečeti města Plzně také na každé straně brány je prolomen otvor podoby trojlistu. Za to ve věžích lze viděti okna a prolomení, a to buď prostého čtverhranného tvaru nebo slohově provedená. Jsou-li v obrazu tři věže, prostřední bývá vyšší a širší — jen na pečeti města Čáslavě střední věž je nižší a užší — a proto spíše dává možnost k prolomení oken i jejich přízdobení. Věže bývají čtyřboké, ač ukazují jen jednu stranu — jen na druhé lounské pečeti jsou naznačeny tři strany věží tvaru o několika hranách a na pečeti pelhřimovské věž je obrácena ku předu hranou, že bylo lze naznačiti dvě strany — ale bývají i kulaté, jako postranní věže na pečeti města Brna a Bělé, věže na pečeti kolínské, kadaňské i na druhé krumlovské. Věže stojí kolmo, toliko na pečetech kouřimských a na pečeti kolínské i budějovické odklánějí se od sebe, kdežto na budějovickém sekretu se k sobě něco přiklání.

Jako hradba, tak i věže jsou kvádrového zdiva, někdy zřetelně vyznačeného, někdy méně patrného, a jen někdy plochy zůstávají zcela hladkými, jako na nejstarší pečeti litoměřické, klatovské, nymburské, plzeňské, pohořelické, nejstarší uherskohradištské a bělské;

hladké jsou věže na brněnské pečetí. Kvádrování bývá provedeno buď hrubě pouhým mřížováním (na kouřimské pečetí) nebo pravidelně jednoduchými i dvojitými čarami. Zvláště pečlivě je kvádrování naznačeno na druhé litoměřické pečetí a na pečetí kolínské i žatecké. Spáry se jeví na obrazové ploše vystupujícími čarami; spáry prohloubené je viděti jenom na pečetí brněnské a kadaňské a obojí způsob na vyškovské.

Zvláštností je podchycení rozšířeného cimbuří na vrcholu věže kadaňské pečetí a arkýřové výstupky na obou stranách všech tří věží druhé pečetí uherskobrodské. Jinak je důležité sestrojení věžních střech, jež jsou buď valbové (na střední věži brněnské pečetí, na třech věžích v žatecké pečetí, na věžích pečetí písecké) nebo kuželovité (na pečetí kadaňské, druhé krumlovské a bílíňské) nebo stanové (na pečetí uherskohradištské, krumlovské, sušické, domažlické, pohořelické, pelhřimovské, třeboňské) nebo jehlancové (na pečetí kouřimské, plzeňské, lounské, berounské a snad klatovské). Ovšem stavbu střechy lze často jen těžko rozeznati a zpravidla se jeví na pečetech v trojúhelníkové formě. Co se týče krytby, je zřetelněji naznačena jen několikrát; na pečetí budějovické jsou znázorněny tašky, střecha střední věže na brněnské pečetí je rozdělena třemi vodorovnými rovnoběžkami, střechy na žatecké pečetí jsou mřížovány, na kadaňské pečetí lze pozorovati tašky, a tak je i na pečetí třeboňské a pelhřimovské. Na věžích na vrcholech bývají makovice, a to podle šířky věže a upravení střechy buď jedna nebo dvě. Zvláště jsou-li tři věže, prostřední mívá dvě makovice. Makovice bývají posazeny na hrotech, tu kratších, tu delších, někdy se však zdá, že sedí rovnou na vršku střechy.

Tvar brány a oken aspoň poněkud jeví souvislost s dobou, kdy pečetidlo bylo asi pořízeno. Na první brněnské pečetí spatřuje se brána s portálem kruhového žlábkovaného oblouku opírajícího se o hlavice sloupků. Je to zřejmě románský portál, který se už neobjevuje na jiné naší městské pečetí. Kulatý oblouk má sice brána na pečetí čáslavské, klatovské, druhé uherskohradištské, žatecké, pelhřimovské, druhé krumlovské a druhé litoměřické, ale právě na této pečetí je viděti v bráně portál s dvojnosem. Za to jinak se uplatňuje zašpičatělý oblouk, tak na pečetí kadaňské, uherskobrodské a první uherskohradištské, plzeňské, berounské, sušické, kouřimské, písecké, domažlické, náchodské, obou lounských, pohořelické, první krumlovské, vyškovské. Brány na pečetech mají buď prah nebo půdu, ale někdy chybí spodní jejich ohraničení, tak na pečetí města Loun (druhá), Písku a Náchoda. Pokud brána má vrata, jsou dvoukřídlá, ať zavřená nebo rozevřená ven, a forma jejich odpovídá tvaru brány; vrata bývají okovaná. Okna ve věžích projevují různé varianty, ale to je spíše detail významu umělecko-historického nežli čistě sfragistického. Na

podstřešních otvorech brněnské pečetí možno viděti špaletování, ale obyčejně bývají okna naznačena zcela jednoduše a někdy i primitivně. Obdélníková okna bývají buď prostá nebo sdružená, toliko tenkou příčkou oddělená. Najdou se okna podoby úzkých štěrbin (na druhé lounské pečetí), ale i dosti mohutná (na plzeňské nebo nymburské) a právě slobová okna gotická bývají větších rozměrů, že v nich bylo možno naznačiti i kružbu, dělení kolmým prutem a p. Jindy gotická okna mají tvar trojlistu nebo čtverlistu. Nejvýraznější gotická okna ukazují pečetí čáslavská, plzeňská, nymburská, sušická, fulnecká, horažďovická, třeboňská, vyškovská. Obyčejně v každé věži bývá po jednom okně, nehledí-li se k otvorům vznikajícím cimbuřím, jež podepírá střechu, nebo po sdruženém oknu, ale jsou případy, že věž je rozdělena v poschodí a každé má vlastní okno (pečetí Uherského Hradiště, Kadaň, Pelhřimova). Na pečetí náchodské v přízemí možno pozorovati dvě okna a v poschodí jedno, a tak je na čáslavské pečetí, ač vyšší okno má kruhovou podobu, kdežto na třeboňské pečetí dvě okna jsou v patře a jedno v přízemí, a do toho přízemního okna, jak se podobá, jsou vloženy lidské hlavičky. Větší počet oken, celkem šest ve třech řadách, je prolomeno do věže nad žateckou branou. Na věžích některých pečetí je provedeno členění římsami, tak na pečetí klatovské a pelhřimovské i bělské.

V souvislosti s pečetmi, které odvozují své znamení od obrazu města nebo některé jeho význačné složky, třeba upozorniti na pečetí města Mostu. Jsou zajímavým příkladem vývoje městských pečetí, a třebas se mezi sebou zpravidla značně liší, přece mají až na jednu dvě výjimky společný prvek, most, jenž má vztah k jménu města. Ten most je zobrazen nestejně; na nejstarší pečetí vidíme jej plošně, an vede od brány s rozevřenými vraty kolmo dolů k patě pečetního pole, opíraje se o tři podpory, a za městskou hradbou dvě věže s cimbuřím a kostelní stavbou — na trojúhelníkovité střeše je vztýčen kříž — charakterisují městskou osadu. Most o třech obloucích, jdoucí přes vodu a spojující ocimbuřenou věž se skalou, na níž je zbudována kulatá věž s kuželovitou střechou, uplatňuje se na pečetech z r. 1290 a 1302, na kterých má i zábradlí a uprostřed věž s cimbuřím, a snad možno jej i předpokládati na pečetí z r. 1306, z níž zbyl jen nepatrný zlomek, že není jistoty o pravém obrazu. To se zdá potvrzovati další pečeť z r. 1312, jež do značné míry připomíná starší typy — jen střední věž odpadla — a tak se jeví i pečeť z r. 1317, 1326 a 1334. Typ byl podstatně změněn až na pečetí z r. 1351, kdy nastal návrat k věži s městskou branou v hradbě a kdy most byl změněn v pouhý příkopový můstek u brány se zdviženou mříží. Než starší obraz, kladoucí důraz na most, nebyl zapomenut a byl respektován na pečetí zavedené počátkem 15. století. U těchto všech pečetí bylo by možno zase podrobněji rozbíratí vzhled mostu i konstrukci jeho věží a jiných zařízení. Ale stačí říci, že se vše srovnává se známkami, jež byly konstatovány na jiných městských pečetech této skupiny, a že snadno podle předeslaného popisu lze ty po-

všechné poznatky doplniti i mosteckým materiálem. Jen snad bylo by radno připomenouti, jak se na pečetech města Mostu projevuje postup v kvádrování zdiva od prvotního primitivního mřížování k dokonalejší technice, která přináší i propracování oken, mostních oblouků a p.

Bylo pověděno, že symbolický obraz města, ať jakkoli vyjádřený, nebývá vždy výhradním znamením městských pečeti, nýbrž i když je jeho podstatou, že k němu přistupují složky, které jej doplňují. Nezáleží ani tak na tom, že někdy na věžní cimbuří bývají sázení troubící hlásní, jak je viděti na čáslavské nebo na mostských pečetech. To je vlastně přirozená ozdoba v obrazu města, vzatá ze skutečnosti, jako když na třeboňské pečetě je z věžního okna vyvěšena na dlouhé žerdi korouhev s růží nebo když na střední věži bílinské pečeti jsou vztyčeny dva praporce anebo když na druhé pečetě krumlovské městskou zeď u brány okrašlují dvě růže. Ale jsou prvky, které vlastně se symbolem města rovnou nesouvisejí, a jsou to vedle lidských postav — rytíř v pečetě plzeňské a berounské, dívčí postava držící prapory v pečetě plzeňské, poutník v pečetě pelhřimovské, Kristus jedoucí na oslátku v pečetě mostské — především znamení na štítu, tedy erby, a znamení bez štítu, jejichž povaha musí býti osvětlena. Tak na litoměřických pečetech roste z městské zdi dvouocasý lev v pravo hledící, týž lev je postaven na pravé straně věže nymburské pečeti — na menší nymburské pečeti spatřuje se při druhé straně věže ještě hvězda — dvouocasého lva vidíme se vznášeti nad mostem v mostecké pečetě nebo na každé straně věže jiného jejího typu a na pečetě města Uherského Brodu dvouocasý lev je položen pod obrazem jako na strážní brány; mladší typ uherskobrodské pečeti připojuje pak ke lvu i volnou orlici, kterou klade na cimbuří obou postranních věží. Jinak v bráně berounské pečeti kráčí v levo obrácený medvěd, půlměsíc s hvězdou je položen mezi věže na pečetě písecké, hvězdy a půlměsíc na pečetě lounské, dvě zavínuté střely provázejí věž na pečetě fulnecké. Pokud jde o erby, jsou to především erby dvouocasého lva a orlice, jež se buď vyskytují vedle sebe nebo jednotlivě. Erb lva je zavěšen na střední věži pečeti města Brna a Bělé, objevuje se na pečetech mostských (1306 a 1312), na pečetech města Kouřimě vložen je mezi věže, na pečetě města Čáslavě stojí na cimbuří nižší střední věže, na pečetě města Kolína se zařezává mezi věžemi do městské zdi, na pečetě města Žatce vznáší se nad stavbou mezi dvěma věžemi, na pečetě města Budějovic je připevněn na střední věži, zastíraje i podklad zdi, na pečetě města Berouna nese jej rytíř nad cimbuřím brány, na pečetě města Plzně rytíř stojící ve bráně a na pečetě města Náchoda je položen mezi věžemi. Erb samotné orlice se shledá na pečetě města Mostu z roku 1290 a města Jemnice, spolu s erbem lva visí na postranních věžích města Kadaně. Tato pečeť je ještě důležitá, že střední věž je zároveň podporou helmu s klenotem uzavřeného orlího křídla, kteréž na plzeňské pečetě nese na hlavě rytířská postava v bráně a kteréž jsou rovnou vstaveny na naklo-

něný štít lva na pečetě města Mostu z roku 1312. Z jiných erbů známe štít s hvězdou a půlměsícem na lounských pečetech, štít s růží na druhé pečetě krumlovské a na pečetě třeboňské, která má růži i na praporci, erb na příč polovičný s břevnem v hořejším dílu a s dvěma supími hlavami v dolním na pečetě pelhřimovské, erb tří srdcí na pečetě slavětinské, erb kolmo půlený na pečetě bílinské, erb střely na každé z věží pečeti horažďovické. Snad určité erby byly i na věžích nejstarší pečeti města Mostu, ale dnes na zachovaných otiscích lze viděti jen prázdné štítky.

Silněji kombinovaný obraz, nežli mají jiné pečeti českomoravských měst, prokazuje se na prvotní pečetě města Chebu. Je na ní znázorněna nízká městská zeď, kterou obtéká zvlněná voda, nad ní je vztýčen mohutný portál o třech obloucích, jenž má na krajích kulaté věžičky a opírá se o sloupky s patkami a hlavicemi, a výše něho je naznačena kulatá ohrada s věží, majíc cimbuří i kvádrování; jenže tyto složky jsou ještě rozhojněny sedící postavou držící meč, hlavou krále vyhlížející nad mříží a erbem orla zavěšeným na vztýčeném kopí i dvěma orly hnízdícími na hradě. A také sekret chebský je důležitý, třebas došel zjednodušení: jeho prvky je mříže a na ní erb orla i nad ní poprsí krále s insigniemi. Spojení hradby se dvěma věžemi, v nichž jsou volné branky, s rostoucí postavou rytíře, držícího v pravici meč opřený o rámě a kryjícího se levicí štítem s obrazem dvouocasého lva i nesoucího na hlavě helm s klenotem zavřeného orlího křídla, uplatňuje se na plzeňském sekretu, a tak sekrety chebský i plzeňský projevují příbuznost, znamení města sdružuje se s osobou i erbem.

Téměř všechny pečeti městské, které nesou obrazy symbolisující město, vykazují složitost. Jednodušší bývají typy těch pečeti, které jsou vyznačeny jiným znamením nebo erbem. Jihlava má v pečetě dvouocasého lva v pravo hledícího ve skoku, totéž znamení, ač s připojením hvězdy, buď v pravo nebo v levo obrácené, mají Hlubčice, podobně Tachov, Jílové, lva jednoocasého Kolinec. Olomouc a Znojmo vložily do pečetního pole šachovanou orlici, první s plaménky, Chrudim prostou orlici v levo hledící, Krnov tři trubky, Stříbro a Litomyšl lilii, Broumov labuť (s hvězdou), Vysoké Mýto saň, Netolice Pannu Marii s děťátkem, Telč a Slavonice pětistou růží a podobně Hořice, ačkoliv obklopenou září, Německý Brod skřížené ostrve. Mělník má v pečetním poli lva s orlicí těsně k sobě postavené a totéž znamení má i Polička, jenže zřejmě na štítě, jako mělnická pečeť svou podobou rovněž představuje štít. A tak lze se na tyto pečeti dívat jako na přechod k pečetem, které jsou vyznačeny skutečnými erby, a tak možno pojímati i štítovitou pečeť jihlavskou, hlubčickou, litomyšlskou a velkou vysokomýtskou. V této skupině pečeti se znamením, také dosti hojně, složkami rozhojňujícími obraz je toliko hvězda (na pečetě hlubčické, krnovské a broumovské) a pak hornické náčiní (na pečetě německé)

brodské). Složitější v tomto oddělení je jediné kutnohorská pečeť; v ní proti sobě stojí orel a lev, nesou císařskou korunu a drží hornická kladívka, později i kalich, když husitství to znamení vložilo do obrazu.

Pečetí, které nesou jen erb, nezadají si mnoho s počtem předchozích tříd. Z nich pečeť města Kladska je vyznačena erbem dvouocasého lva, ten je znamením města Hradce Králové, Vodňan, Mostu na sekretu s počátku 15. století, Žebráku na pečetí z téže doby, Podivína-Kostela, ale na pečetí města Kutné Hory (menší) nese štít se lvem helm s klenotem a helm s týmž klenotem zavřeného orlího křídla je vstaven přímo na hlavu lva na štítě pečetí města Ústí nad Labem. Brandýs nad Labem má v pečetí erb jednoocasého lva. Druhá pečeť města Brna nese štít se dvěma pruhy, z nichž svrchní je poloviční, pečeť města Opavy štít s kulem, v němž jsou položeny tři krokvice, pečeť Německého Brodu štít se dvěma skříženými ostrvemi a pozdější pečetí štít kolmo půlený anebo štít s pětícípou růží. Jaroměř má na pečetí erb dvojí stupnice, jež jsou hroty spojeny, mladší litomyšlská pečeť erb lilie, Žlutice erb hrábí, Sviny erb rohu, Uničov erb orlice, ač obrácený hlavou dolů na základním jiném štítku, Chvalšiny štít křížem dělený, v němž se střídají koruna a kříž, Ivančice štít se třemi pintami, Lanškroun štít s korunou, Humpolec štít s kolmo stojící zavinutou střelou, směřující hrotem vzhůru. Zvláštního zdůraznění potřebují v této skupině nejstarší pečetí (velká i menší) města Slaného. Jejím základem je erb dvouocasého lva, jenž má na štítu helm s klenotem orlího křídla, ale přídavkem je hoch, který štít i helm na jeho hrotě přidržuje. Tento prvek byl v pozdějších pečetech vypuštěn, ale tím spíše má značnou důležitost. Jinak v erbovních pečetech menší pečeť kutnohorská má doplněk, hornická kladívka, a pečeť v odňanská (2. typ) také ke štítu dvouocasého lva přidává lžici a kladivo, tedy rovněž hornické náčiní.

V pečetech obrazových i znakových uplatňuje se ještě jeden prvek, písmena. V pečetí kolínské položeno je nad věžemi písmeno A a M, v pečetí chrudimské písmena rozestavená kolem orlice dávají jméno CRVDIM, právě jako v pečetí královéhradecké kolem štítu lva jsou rozložena písmena jména Gretz, ale tak, že některá vystupují na ploše obráceně **NRZ**. Na pestíku růže v telčské pečetí je umístěno písmeno M pod korunou a na pečetí slavonské přichází tato značka na všech pěti lístcích její růže. Na pečetí města Jílového viděti přes lví tělo v pečetním poli položené písmeno K a na pečetí města Žebráku s počátku 15. století nad štítem českého lva v úseku pole písmeno W.

Zbývá se ještě zmíniti o některých ozdobách a příkrasách pečetního pole. Bývá-li zpravidla pečetní pole mimo obraz prázdné a hladké, jindy bývá vyplněno rozmanitým způsobem. Tak pečetní pole pokrývá mřežování, při čemž v kosočtverečích, jež mřežováním vznikly, je v každém uprostřed bod. To se jeví na pečetí města Opavy, Mostu (1317), Loun (1. typ), Sušice —

mřežování na ní provedeno dvojitými čarami — Ivančice. Mřežování s křížky nebo růžičkami v místech, kde se linie protínají, je viděti na druhé krumlovské pečetí a na pečetí města Jílového. Pole pelhřimovské pečetí je hustě posázeno drobnými křížky, na pečetí města Brandýsa nad Labem jsou viděti v poli ležaté křížky a pole druhé německobrodské pečetí vyplňují malé hvězdičky. Jindy pečetní plochu zdobí několik hvězdiček, jako na pečetí města Kostela, květinové ornamenty, jako na nejstarší pečetí kladské, českobudějovické, pohorelické, nebo se kolem obrazu vinou úponky buď prosté (velká pečeť města Ústí) nebo okrášlené kvítky, jako lze shlédnouti na malé pečetí města Brna, Kladska, Kutné Hory, Německého Brodu (1339), na pečetí Chvalšín, Žlutice, Horažďovic, Humpolce a na sekretu města Chebu. Pečeť města Chrudimě má pečetní půdu řídce posázenou trojbody a na pečetidle města Znojma ze 14. století na každé straně obrazu (orlice) jsou umístěny tři kvítky. Na pečetí města Plzně na každé straně obrazu v úseku pečetního pole je položena ratolest, a pečeť města Náchoda ukazuje na čtyřech stranách obrazu vždy čtyři spojené obloučky, otevřené směrem k obrazu. Někdy pečetní obraz je posazen v gotické orámování v podobě čtyřlístu nebo trojlístu. Zvlášť je vyvinuto na menší pečetí města Ústí n. L., kde čtyřlíst je ovinut provazcem a vyplněn v obloucích kružbou i květinovou ozdobou. Trojlíst podává kladský sekret s počátku 15. století, menší klatská pečeť — na ní, kde se oblouky trojlístu spojují, vybíhá klín — a pečeť německobrodská z r. 1410, která má na obloucích fiály, zabíhající do legendy. Jsou i pečetí, na nichž několik bodů napomáhá k vyplnění prázdné plochy — tak je na pečetech města Mostu z r. 1290, 1302 a 1312 — na pečetí města Písku vidíme bod uprostřed pečetního pole, jenž vznikl patrně při rytbě od kružidla. Pokud hvězdy při obrazech buď ojedinelé nebo v několika kusech, po případě spojené s body nebo půlměsícem, náleží k pečetnímu obrazu anebo jsou pouhou ozdobou pole, nutno rozhodovati od případu k případu. Spatřují se na pečetech města Hlubčic, Krnova, Loun, Písku, Broumova, Nymburka, Mostu (z 15. století), Horažďovic, Zátce. Vzpomínky je potřeba, že pečeť města Kolína nad štítem dvouocasého lva má ozdobu dvou bazilišků, snad se potýkajících, a že na pečetí města Pelhřimova na štítě mezi věžemi sedí tři stínky cimbuří.

Jako volné plochy pečetního pole jsou různě vyplňovány, tak je tomu i ve volných plochách v obrazu, zvláště když jde o odlišení jednotlivých částí. Tak na menší brněnské pečetí štít nesoucí pruhy je mřežován, maje body v kosočtverečích, podobně je tomu na kůlu ve štítu opavské pečetí, jenž nese tři krokvice, mřežovány jsou stupnice na pečetí města Jaroměře a polovice štítu pečetí města Německého Brodu z r. 1410.

Pokud městské pečetí nesou na sobě štíty, ať v jakémkoliv způsobě, nebo samy mají podobu štítovitou, tyto štíty mají tvary, které odpovídají době, kdy pečetidla byla pořízena. Po všechno 13. a 14. století jsou to štíty troj-

hranné, které s počátku mají délku značně větší nežli šířku, při čemž se ramena mírně prohýbají. Časem, zvláště ve 14. století výška se krátí, až asi v polovině toho věku možno v takový štít vepsati takoroka rovnostranný trojúhelník, a v 2. polovině 14. století lze dokonce pozorovati, že se ramena, u hlavy rovnoběžná, počínají zaokrouhlovati až teprve od své poloviny nebo od dvou třetin. Štíty dole zašpičatělé mizejí až v 15. století, a to přináší nové tvary štítu, jednak dole zakulacený, při čemž střed polokruhu je níže středu štítu, jednak tarč.

Ve vzhledu pečeti jinak důležitý význam náleží legendě, a to nejen po stránce jejího obsahu, nýbrž i po stránce její formy a jejího umístění. Na pečetech 13., 14. a ještě počátku 15. století legenda je opisem, umístěným při okraji pečeti, a teprve v pozdějších desetiletích 15. století uplatňuje se ten obyčej, že se kladou nápisy vystihující povahu pečeti na stužky různě položené a rozvinuté kolem pečetního obrazu. Při starším způsobu opis bývá oddělen od pečetního pole i pečetního okraje někdy stejně, někdy nestejně a zvláště při okraji neúplně. Nejpravidelnější omezení opisu je dáno perlovcem. Ten je buď drobný a jemný nebo dosti hrubý, často pak oddělovací úkol vykonává perlovec ne sám, nýbrž ve spojení s liniemi silnějšími i slabšími. Jeho zrníčka zřídka bývají samostatná, zpravidla souvisejí. Jindy legendu ohraničují jednoduché linie, ale zase se používá několika čar, z nich po případě střední je silnější a postranní slabší, takže vzniká stupňovaný okolek. Čáry ty bývají těsně u sebe, avšak na pečeti města Chru dim ě mezi třemi kruhy je dosti značná mezera. Teprve počátkem 15. stol. zavádí se k oddělování opisu od pečetní půdy věncoví, které je zdobeno i křížky nebo fiálami. Tak se jeví na pečeti mostské (sekretu) a německobrodské. Jinak není snad potřebí rozřídovati snesený materiál podle detailu, kterým je oddělování legendy, stačí jen upozorniti na složité orámování obrazu na velké kutnohorské pečeti, na níž i vnitřní strana vystouplého středního kruhu je zdobena, nebo na posázení vnitřní strany ohraničujícího kruhu růžičkami na nejstarší slánské pečeti.

Legenda na nejstarších městských pečetech skoro vždycky začíná křížkem, který bývá umístěn rovnou nad vrchem pečetního obrazu.¹³⁰⁾ Jen výjimkou se stává, že je vypouštěno toto znamení, kteréž souvisí se starým křesťanským obyčejem počínati každé dílo, a tedy i podpis vlastní ruky — pečeť není nic jiného, nežli náhrada za něj — vzpomínkou na boha. Křížek chybí toliko v opisu mostských pečeti z r. 1290, 1302 a 1312, pak v opisu nejstarší krumlovské pečeti a dvou německobrodských s počátku 15. století (pečeti z r. 1410 a sekretu), i na sekretu olomouckém

¹³⁰⁾ Na nejstarší německobrodské pečeti křížek je posunut od středu obrazu něco v pravo a podobně na krnovské i brandýské pečeti, na sekretu kouřimském a druhém jihlavském poněkud v levo, ale i když je křížek na vrcholu pečeti, neznámá to, že by jeho poloha musela býti vždy zcela přesná (viz pečeť města Humpolce, Uherského Hradiště 2. typu).

druhém. Teprve v pozdějších dobách, zejména když legenda přechází na naznačené proužky nebo stužky, přestává se vůbec používat křížku a pečetní nápisy nemají potom v čele zpravidla žádného znamení nebo hvězdičku, růžici a pod. Křížek v začátku legendy bývá obyčejně jednoduchý a jen někdy zdobený a stojí zpravidla sám; ale na pečeti města Mostu s počátku 15. století provází jej růžička, na sekretu kládkém asi z téže doby chvošt vláken, na sekretech budějovických tečka, která se vyskytá za úvodním křížkem i na pečeti města Sušice, Tachova, Kostela a Písku, kdežto na pečeti města Bíliny za křížkem následuje dvoutečka; na pečeti města Brandýsa n. L. za větším křížkem jde malý křížek.

Konec legendy obyčejně přichází zpět k začátečnímu křížku, aniž by se připojovalo nějaké konečné znaménko. Jen velká kutnohorská pečeť má na konci opisu dvě růžičky, druhá pečeť města Loun hvězdičku a podobně druhá pečeť vodňanská, pečeť města Hradce Králové i Telče. Na pečeti pelhřimovské legendu zavírají dvě větévky, na slavonické a na sekretu znojenském růžička, na pečeti jílovské křížek mezi dvojím dvoubodem, na pečeti německobrodské z r. 1409 křížek s větévkou, na pečeti slánské pouhý křížek a malý křížek i na pečeti brandýské, takže na ní úvodní křížek stojí mezi dvěma drobnými, na pečeti bílinské, krnovské, sekretu olomouckém a na pečeti čáslavské dvojbod. Jednoduchý bod je viděti na pečeti vodňanské, sušické, starší krumlovské, písecké, ivančické, kolínecké. Na sekretu města Mostu z roku 1410 opis zakončuje pětibod; na pečeti v y s o k o m ý t s k é s počátku 15. století \times , v jehož hořejším i dolejšším úhlu je bod, a na pečeti města Mostu z téže doby liliový květ mezi dvěma hvězdičkami.

Tato závěrečná znaménka stojí v souvislosti se znaménky, která oddělují slova legendy, a oddělování jednotlivých slov (po případě i částí slov, ač jindy slova splývají) bývá velmi časté. Nejobvyklejším oddělovacím prostředkem jeví se bod, jenž je umístěn do středu řádky, někdy výše, někdy níže na řádku. Vedle něho se užívá dvojbodu (na druhé pečeti litoměřické, na sekretu olomouckém), trojbodu : (na pečeti města Brna) nebo . . (na sekretu města Znojma), růžičky (na velké pečeti kutnohorské, na druhé krumlovské, na ústské, tachovské, slavonické, bělské, snad treboňské), dvou růžiček (na jílovské), hvězdičky (na pečeti lounské s tečkami, německobrodské, broumovské, mostské z r. 1317 a 1334, kládké, druhé vodňanské, druhé uher-skobrodské, pelhřimovské, žlutické, jemnické, telčské), kvítku (na slavětínské), křížku (na humpolecké, náchodské, německobrodské z r. 1409, mostské z poč. 15. století i brandýské). Složitější oddělovací způsoby, záležející i v kombinování a střídání znamének, možno pozorovati na mladších německobrodských pečetech, na sekretu města Mostu z r. 1410, na pečeti města Opavy, na menší

kladské, na velké olomoucké, poličské, druhé vodňanské, horažďovické, hořické.

Legenda zcela pravidelně jmenuje pečet, a komu pečet náleží. Je veskrze v latinské řeči a až do 1. poloviny 15. století, pokud je materiál shromážděn, nenaskytá se ani jediná výjimka. Proto označování pečeti děje se terminem „sigillum“ a přidává se někdy podle potřeby „maius“ nebo „minus“ a terminem „secretum“ nebo „sigillum secretum“. „Sigillum maius“ je známo z Kutné Hory, z Loun, z Vodňan, „sigillum minus“ z Kladska, Nymburka, „sigillum secretum“ z Plzně, Českých Budějovic, z Mostu, „secretum“ z Jihlavy, Německého Brodu, Chebu, Znojma, Olomouce, Mělníka, Budějovic, Vysokého Mýta, Slaného, Uničova. Příslušnost pečeti je vyjádřena genitivem, a je důležité, že za „sigillum iudicis et civium“ hlásí se pečet města Brna, Jihlavy, Vyškova (?) a Písku, za „sigillum iudicis et iuratorum“ pečet města Brna a Kutné Hory (v obou městech menší pečeti). Jinak se pravidelně používá označení „sigillum civium“, kteréž v některých městech je zaměňováno „sigillum burgensium“ nebo „buriensium“ (Hlubčice, Most, Kolín, Vysoké Mýto). Že se při tom myslí na souhrn měšťanstva, na obec, je někdy potvrzeno určitějším slovem, tak na pečetech města Mostu z r. 1273, 1290, 1302 a 1312 čte se „sigillum universitatis civium“ a na velké kutnohorské pečeti stojí zvláštní název „sigillum maius iuratorum et communitatis“. Údaj, které město je majetníkem pečeti, podává se v legendě dvojím způsobem: buď v adjektivním genitivu s přidružením slova „civitatis“ nebo v substantivním ablativu s předložkou „in“ nebo „de“; jen někdy klade se jméno města do prostého genitivu (přísekretu znojemském, vysokomýtském, jihlavském) a někdy také slovo civium se pojí s genitivem pluralis přídavného jména odvozeného od názvu města (civium Glacensium). Pravidelný výraz „sigillum civium“ má však konkurenta v označení „sigillum civitatis“, při čemž se místní jméno zase podává v ablativě substantiva nebo v genitivě adjektiva (s. civitatis Liutmericensis, civitatis in Brux nebo in Ponte, civitatis de Bern). Jednoduché pojmenování „Secretum Melnicensis“ (!) nebo „s. Colonie Minoris regine“ anebo „s. civium Witignaw“ je výjimečné. Zvláštností je také použití slova „oppidi“ na pečeti městečka Hořicu Krumlova a formy „opidi“ v pečeti města Netolic, kteráž se prohlašuje pečetí „ad causas“.

Jména měst podržují buď formu původní (Brux, Brucke, Homute, Teltsch) nebo jsou zlatiněná a leckdy i zkomolená (Pons, Arena, Luna, Chutta, Alba Aqua). Základní forma je po většině německá a právě poněmčování českých názvů znamenalo dosti násilí. Obyčejně jméno města je podáno v legendě zcela prostě, ale někdy přece přistupuje bližší určení. Tak pečeti nemecobrodské ve starší době zvou se jednoduše „s. civium de Brod“, ale později „de Broda Theotunicali“, kolínská pečet nese označení „de Colonia Nova supra Albe“, podobně nymburská „de Nuenburc super Albiam“. Na pe-

četi města Plzně a Berouna dbá se o zdůraznění příslušnosti města do českého království (de Nowa Pilsen regni Bohemie a de Bern regni Bohemie) a význačný je opis pečeti města Krumlova, jenž vyjadřuje příslušnost města k vrchnosti; na první krumlovské pečeti stojí jméno města ve spojení s genitivem „domini Petri de Rosinberg“, na druhé „dominorum de Rosenberg“. Na pečeti města Nachoda, kterou znám jen z obrázku, čte se legenda: „S. civium do. Nachodensium“. Podává-li se znění správně, pak zkratka „do“ musí býti rozvedena v genitiv „dominorum“, a jde zase o vytčení poddanského poměru města.

Písmo, jehož se v legendách a nápisech městských pečeti používalo, je až do konce 14., ne-li počátku 15. století, majuskulní, a teprve od té doby uplatňuje se minuskula, nesoucí zřetelný ráz doby, jež později, v 2. polovině 15. století, téměř ovládla. Co se týče majuskulního písma, je to od počátku směr živlů kapitálních a unciálních, kterou víc a více přetvořovala současná gotika. Možno říci, že vznikla gotická majuskula pečeti, která celkem odpovídala gotické majuskule nadpisů v rukopisech. Toto písmo má vlastní vývoj a je možno vyvoditi z něho i některá pravidla. Starší písmo je jednodušší, jeho kapitální elementy spíše na sebe upozorňují a ohnuté tahy jsou ztrnulější, mladší písmo bývá ozdobnější, přibývá unciálních prvků i gotického charakteru, k jeho okrase přispívá nápadnější ohýbání a zesilování tahů zakřivených linií, po případě i lámání, opatřování dřívkových konců patkami, rozštěpením, dlouhými zdobenými úsečkami nebo obloučky; někdy tahy jsou stínovány (zdvojeňovány), dřívky v prostředku vyznačeny body anebo zašpičatělými hrbolky. Také písmena, jež měla původně ráz čtvercového písma nebo kruhového, v 2. polovině 14. století projevují zúžení, a litery, které dříve byly kladeny volně i dosti daleko od sebe, přibližují se k sobě jako sražený. Některá písmena jsou velmi příznačná a zasluhují pozornosti. Nejde-li o kapitální formy, A se skládá z kolmého dřívku, k němuž se po pravé straně připojuje vypouklá nebo prohnutá čárka, po případě vlnitý háček, vycházející z téhož bodu jako svislý dřív nebo opodál v pravo, jenž je spojen s dřívkem vodorovnou nebo šikmou úsečkou anebo lomením. Vrch písmena bývá ohraničen úsečkou, která bývá i prohýbána nebo různě zdobena. Písmeno B mívá někdy základní tah v levo vypouklý, písmena C a E vycházejíce od unciálních tvarů nabývají ozdoby, že jejich konce bývají opatřeny prohnutými háčky, někdy dosti dlouhými, nebo spojovány svislou čarou, slabší nebo silnější, kteráž se mění i v oblouček dovnitř prohnutý. Písmeno D někdy prohýbá základní dřív a nalezne se i tvar související s čistě unciální podobou. G dolejší konec obrací rovně vzhůru, ale jindy jej zatočuje; H zpravidla se objevuje ve formě minuskulní tak, že se k svislému dřívku na levé straně přičiňuje malý vlnitý háček, ale ten se leckdy připojuje k jeho vrchu, a jestliže se prodlužuje, písmeno nabývá vzhledu n. L se vyskytá často v takovém tvaru, že se ke kolmému dřívku staví dole v levo klínek, někdy dosti vysoký, jindy je jeho dřív prohnutý a břevno podoby klínové nebo zvlněné; při klíno-

vém břevnu příčném omezující úsečka často přechází v oblouček a vysoko vybíhá. Důležité je písmeno M; už v nejstarších městských pečetech vedle kapitálního tvaru najde se zvláštní tvar, jehož základem je elipsovita nebo kruhová křivka, k níž na levé straně je přivěšen svislý háček nebo vlnovka, majíce po případě spojení vodorovnou čárkou. Koncem 13. století počíná se ještě užívatí formy, která má původ v unciálním tvaru, a jde buď o elipsovitou podobu, jejíž konce jsou zevně prohnuty a jež se opírá o kolmý dřík, nebo ke kolmému dříku připojují se s každé strany svislé vlnovky. Písmena N má formu kapitální, avšak již na nejstarších pečetech a vůbec často přichází ve zvětšené vlastně formě minuskulní, skládající se z kolmého dříku, k jehož vrcholu se po levé straně připojuje vlnitý háček. Písmena P a R projevují leckdy prohnutí základního dříku, písmeno S má vlnitý svůj tvar různě stavěný, někdy kolmo, někdy šikmo, někdy téměř ležatě. Písmena T vyskytá se buď v té podobě, že na kolmém dříku sedí vodorovné břevno, které bývá všelijak prohnuté, nebo dřík je spirálovitě v levo zatočen a příčné břevno je zvlněné. Písmeno U píše se někdy jako V, ale jindy má unciální formu, podobně zaokrouhlené tahy projevuje písmeno X, pokud se naskytá, i písmeno Y.

Na stavbu písmen a jejich vyzdobení mnoho působí dovednost mistra, který ryl pečetidlo, a nezřídka se stává, že se některá majuskulní litera jeví na pečetí obráceně **N**, **Z**, **N**, **U**. Ale celkem možno pozorovati v písmu jistou zběhlost, a jsou pečetí, které mají opisy v ušlechtilém a sličném písmu. Již na nejstarší brněnské pečetí shledává se přízdobení, jestliže pak prvotní litoměřická pečeť má tvary písmen zcela jednoduché, podobně jako nejstarší pečeť jihlavská, německobrodská, hlubčická, mostská, písecká, kadaňská — v její legendě a v legendě poličské pečetí najde se archaisticky ojediněle kapitální E — zaujme písmo na hrubé kouřimské pečetí, na pečetí kolínském, olomouckém, ústském, kutnohorském, druhé uherskobrodské, slavonické, náchodské, horažďovické, jílovské a j. Zejména na některých pečetech tahy písmen mají dosti značnou plochu, že litery nabývají lapidárního vzhledu a připouštějí vyzdobení (druhá pečeť uherskobrodská).

Gotická minuskula vykazuje charakteristické své známky, zvláště ohýbání a lámání dříků i okrouhlých tahů. Minuskulní ráz písma je důsledně zachovávan a jen velmi zřídka některá začáteční písmena jsou zvětšena. Během 15. století možno pozorovati vývoj této gotické minuskuly, dochází k spojování tahů i písmen, k přesnějšimu lámání i opatřování svislých dříků hranatými hlavičkami, a tak opisy i nápisy pečetí v 2. polovině 15. století sražeností a stěsnaností tvarů pozbývají zřetelnosti proti časnějšimu období.

Jak v majuskule, tak i v minuskule písmena mají zpravidla stejnoměrnost a pravidelnost a také se drží rozměry vymezené prostory. Zvláště u majuskulního písma omezující úsečky kolmých dříků a vodorovná břevna někdy až splývají, že vznikají z nich kruhy mezi perlovci anebo ohraničují-

cími liniemi k poli i okraji. Ale nalezne se i nestejnoměrnost, na př. u kouřimské pečetí, na níž konec legendy jeví sraženost písmen, a zvláště menší slánská pečeť může býti uvedena, ač jde o mimořádný případ. Jinak uměňují se některá písmena proti ostatním, jestliže se mělo nad ně položití zkracovací znaménko. Slova, která skládají legendy městských pečetí, bývají sice obyčejně vypsána, ale jako se tu a tam užívá ligatur, tak přicházejí k platnosti i zkratky. Ligatury bývají někdy méně obvyklé; na př. na opavské pečetí **LL** a **PP**, na kadaňské pečetí **VM**, na slavonické **AE**, na pečetech mostských **ER**, na pečetí hlubčické **Ch** a na pečetí humpolecké i nymburském sekretu **EN** a ještě na humpolecké pečetí **I**. Co se týče zkratk, zpravidla jde jen o zkrácení slova „Sigillum“ (píše se i sigillum) a předložky „de“, jež se naznačují pouhým **S**, nebo **S.**, **S'**, jednou v kouřimské pečetí protrženým **S** a **D' d'**. Jinak se zkracují slova vynecháním písmen **m** a **n** a nadepsáním zkracovací čárky, na př. na kouřimské pečetí, na znojemském sekretu, olomouckém sekretu, na pečetí a sekretu plzeňském, na menší pečetí budějovické, na pečetí vodňanské. Silnější zkrácení slov najde se na plzeňské velké pečetí **BOHIE** a na plzeňském sekretu **CIVIS** (= Bohemie a civitatis) a při slově „domini“ i „minorum“ na prvé i druhé krumlovské pečetí, z něhož napsána jen písmena dnoru; na menší znojemské pečetí objevuje se zkrácení **ZECR** = secretum a na jiné **SECRET**. Jinak se užilo zkratky σ (us) při sekretě nymburském ve slově minus a jindy se slova komolí jako na téže pečetí ve slově Nuenburgen[is] nebo na náchodské pečetí ve slově do[minorum]. Ligatury a zkratky měly ten účel, aby bylo možno opis nebo později nápis lehčeji vložití do příslušného prostoru, a z té snahy vzniklo na některých pečetech i rozdělení některého slova a vložení tečky mezi obě části (na př. na budějovickém sekretu z r. 1403).

Zejména majuskulní písmo připouštělo, aby se v jedné a téže legendě umístila písmena různých tvarů, po případě táž písmena v nestejných podobách vedle sebe, a tak živly konservativní jdou podle modernějších živlů. Někdy až vzbuzuje podiv, jak se starý prvek drží a jak se najednou uplatní, kde by se nejméně očekávalo (na př. kapitální E na pečetí města Poličky). Majuskuly bylo také upotřebováno pro litery, jež byly vkládány do pečetního pole nebo obrazu. Ale jde jen o několik případů a proto sotva v nich lze najíti které zvláštnosti.

II.

Zkoumají-li se pečetí českomoravských měst ze 13. a 14. století za tím účelem, aby se objasnil poměr jejich pouhých znamení a skutečných erbů, jež se na nich objevují, ať jako základní prvek nebo průvodní, vzbuzuje pozornost, že se toliko v jediném případě vyskytá na štítu obraz, který by mohl býti odvozen od pevnostního městského charakteru. Sice Litoměřice mají na

štítovitě pečeti a v jejím štítovitém poli ocimbuřenou městskou zed', z níž vyrůstá dvouocasý lev, avšak podobu štítu jistě podmiňuje znamení lva a zed' je jenom vedlejší složkou. Naproti tomu pečeť města Pohořelic nese na své kulaté ploše štít a na něm hradbu s branou a se třemi věžemi, a činí tak výjimku mezi městskými pečeti, kterou samu o sobě bylo by těžko vysvětlovati. Ale již mimořádnost věci nasvědčuje, že obrazce související s městem jako pevností, nemající jinak vůbec nikdy štítu, nemohou býti pokládány erbovními znameními, a to potvrzuje vědomí, že by se mnohdy pro svou složitost ani za ně nehodily a často zase by budily podobností nedorozumění a neurčitost při

Obr. 18.
Pečeť města Pohořelic (odlitek).
Le sceau de la ville de Pohořelice (moulage).

schematickém provedení na štítu podle heraldického slohu. A je důležité, že právě obrazy tohoto druhu bývají nejčastěji spojovány s jinými znameními a zvláště s erby, a už takové sdružování znaků nenáleželo by do časů jednoduchosti a výraznosti erbovních obrazců, jako padá na váhu, že se v nejstarších popisech pečeti nikdy nemluví o těchto pečetních znameních jako o erbech.¹⁾

Městská zed', brána, věže a pod. na pečetech nemají podle všeho jiného smyslu, nežli aby vyjadřovaly, že majetníkem pečeti je městská korporace, ať jakkoli představená. Volba toho znamení byla svobodná, a tím byla zajištěna individualita pečeti, a svéráznost byla cílem, i když se stávalo, že některá městská pečeť byla vzata za vzor k pečeti jiného města. Avšak obraz pečeti neměl často jenom vyslovovati, že pečeť přísluší městu, nýbrž její vypovídací schopnost byla ještě zesilována, a aby její mluva zněla ještě plněji, bývaly

¹⁾ Stará označení pro erby byla „arma“ nebo „insignia“, německy „wappen“.

k základnímu obrazci přidávány složky, které měly vlastní hodnotu. A jsou to buď prostá znamení nebo znamení na štítu a řada z nich ještě dnes mluví²⁾ tak určitě, že nemusí býti pochybnosti o jejich významu. Mezi obojím zejména velký díl připadá obrazu dvouocasého lva,³⁾ který bývá různým způsobem připojen k symbolickému znázornění města. Nejde tedy jen o litoměřické pečeti, jichž bylo vzpomenu, nýbrž město Nymburk mělo pečeti, na nichž vedle městské věže stojí dvouocasý lev na přednějším místě, na pečetech města Mostu vznáší se totéž zvíře mezi věžemi nad mostem a na jiné pečeti kráčí po městské hradbě dva lvové, z nichž každý je položen s jedné strany městské věže, na pečeti města Uherského Brodu lev leží pod městskou zdí s branou a se třemi věžemi. Erb lva je viděti na pečeti města Brna, Mostu, Kouřimě, Čáslavě, Budějovic, Zátce, Bělé a zejména na mostské pečeti štít nese i helm s klenotem orlího křídla, který má na hlavě rytířská postava v plzeňské pečeti, stojící v bráně a chránící se štítem s obrazem lva, i v plzeňském sekretu. A postava zbrojnoše, rostoucí z cimbuří městské brány, kterou možno pozorovati na berounské pečeti, rovněž se kryje štítem s dvouocasým lvem, jenž ještě na plzeňské pečeti zdobí praporec, držení dívčí postavou. Je to tedy slušná řada měst, jejichž pečeti připojují k obrazu města erb nebo erbovní znamení, náležející českému králi, a přihlédne-li se k postavení těch měst, je patrné, že jde vesměs o královská města. A není třeba býti v nejistotě, jak ty prvky vyložití, vždyť ze všeho vychází na jevo, že jejich účelem není nic jiného, nežli vytčení, že městskou vrchností je sám král, a proto také jeho postava stojí v bráně na plzeňské nejstarší pečeti, i roste ze zdi na plzeňském sekretu. Ale je významné, že znamení nebo erb lva v některých případech provází i znamení nebo erb orlice.⁴⁾ Tak na kadaňské pečeti možno viděti, že střední věž nese na cimbuří helm s klenotem orlího křídla (královské ozdoby), zatím co pravá věž je vyznačena štítkem se lvem a levá štítkem s orlicí, nebo na druhé uherskobrodské pečeti byly posazeny orlice s rozpiatými křídly na cimbuří postranních věží, nebo na plzeňské velké pečeti dívčí postava nad branou drží v levici praporec s orlicí jako v pravici třímá praporec s dvouocasým lvem. Než ani v tomto ohledu nemusejí vzniknouti obtíže při vysvětlování; jistě je spojením těchto znamení nebo erbů vyhověno zvyklosti, že českého krále současně representovaly⁵⁾ dvouocasý lev, bílý na červeném poli, a černá orlice (t. zv. svatováclavská) na bílém poli — ta je patrně na kadaňské a plzeňské

²⁾ Terminu „mluviti“ užívám jinak nežli bývá obvyklo, neznamená, že by se vyjadřovalo jméno města, nýbrž vyjadřují se vlastnosti nebo právní poměr města.

³⁾ Rozumí se, že je to zpravidla dvouocasý lev ve skoku s vyplazitým jazykem a s čelenkou na hlavě v pravo hledící; jen někdy postavení jeho je k levé straně, a jindy, jak je uváděno, uplatňuje se v jiné poloze a vzhledu.

⁴⁾ Orlice bývá obyčejně s rozletitými křídly jako k útoku a mívá hlavu na stranu obrácenou; zpravidla nese korunku na hlavě, ale ne vždy.

⁵⁾ Vojtíšek, Naše státní znaky (v Praze 1921) str. 8.

pečeti — a na uherskobrodské pečeti jde podle všeho o to, aby byla vyjádřena i hodnost moravského markraběte, českému králi příslušející. Ale lze se snad domnívat, že oba znaky, lva i orlice, v prvním významu byly i na věžích nejstarší mostské pečeti, na níž se nyní spatřují pouhé prázdné štítky, ačkoliv se jinak na starších pečetech města Mostu projevuje jistá zvláštnost. Druhá městská mostská pečeť z r. 1290 nese totiž ve svém poli nad mostem štítek s orlicí, avšak ten na pečeti z r. 1302 je zaměněn ve štítek se lvem, který se dostal na místo onoho přerytím pečetidla. A to znamená, že v tomto případě orlice musila býti symbolem podobných práv nebo vlastností jako potom lev; tu ovšem nelze mysliti na t. zv. svatováclavskou orlici, neboť v době, kdy byla pečeť pořízena, nebyla už v užívání, aby samotná označovala českého panovníka, a nelze ji ani pokládati za erb moravského markraběte, ač na pečeti města Jemnice erb orlice má oprávnění v tomto smyslu, když je to moravské město. Proto třeba hledati jinou možnost, a zdá se, že vznik pečetidla k mostské pečeti z r. 1290 dlužno položit do času, kdy se města ujal s některými jinými hrady a městy braniborský markrabí Ota. To se stalo r. 1280, když mu hned nebyly zaplacený peníze, požadované za poručnictví nad Václavem II., a mladý král musil tu zástavu uznati a stvrditi přísahou. Sice 23. srpna 1283 císař Rudolf vydal listinu, kterou schvaloval nález říšských knížat o neplatnosti vynucených Václavových závazků, avšak podle všeho skutečný stav nebyl ihned proměněn a prodloužil se, takže Mostští ponechávali ve své pečeti přijatou orlici a snad tím dávali na jevo své smýšlení.⁶⁾ A tak orlice, která byla braniborským markraběcím erbem, byla až někdy po r. 1290 nahrazena lvem, když byl typář ve znaku předělán, aby nesl znamení, vyjadřující konečně uplatněná práva českého krále.

Jestliže zmíněné erby nebo pouhá znamení na pečetech královských měst, jež nesou na svém poli symbolický obraz města, určují městského pána, je tím dáno měřítko pro posuzování podobných prvků na jiných městských pečetech s příbuznými obrazci. Je lehké jíti od města k městu, a pokud se lze opřít o historické vědomosti, nikde výklad neselhává a získávají se cenné poznatky. Tak druhá krumlovská pečeť má nad městskou branou mezi věžemi štítek s pětistou růží, která se spatřuje dvakrát nad obloukem brány na městské zdi, táž růže je na štítě mezi věžemi na třeboňské pečeti a zdobí praporec vlající na žerdi, vystrčené z okna levé věže.⁷⁾ Na pečetidlech města Horažďovic na obou věžích umístěn je štítek se znameními střely letící vzhůru, na fulnecké pečeti po obojí straně je položen odřívous neboli zavínutá střela, na pečeti města Bíliny nad střední věží je vsazen štít kolmo půlený mezi dvěma praporci a městečko Slavětín má pečeť, na níž mezi věžemi shledává se štítek se třemi srdci pokosem vedle sebe položenými.

⁶⁾ Regesta Boh. et Mor. II. str. 558 č. 1297 a Palacký, Dějiny národu čes. II. 1., str. 242.

⁷⁾ O vrchnostech těchto měst i jiných níže uvedených viz Sedláček, Místop. slovník histor. pod příslušnými jmény a vedle toho o jejich erbech jeho Českomoravskou heraldiku I. (z materiálu Kolářova), v Praze 1902, a II., v Praze 1925.

U Českého Krumlova a Třeboně není pochyby, že jde o rožmberskou růži, která vyznačuje poddanský poměr městeček k mocnému jihočeskému rodu,⁸⁾ Horažďovice pečeti projevují příslušenství k majetku pánů ze Strakonice,⁹⁾ Fulnek k statkům pánů z Kravař¹⁰⁾ a Bílina, tuším, k panství pánů ze Žeberka.¹¹⁾ Jistě i erb na slavětínské pečeti nemá jiného významu, a byli to pánové ze Slavětína, kterým náležel.¹²⁾ A důležitá je pelhřimovská městská pečeť, v níž je postaven nad městskou zdí erb, udávající městskou vrchnost. Praví, že pečeť je majetkem města pražského biskupství, resp. pražského arcibiskupství, a dovoluje svým složením ještě bližší určení. Pečeť se hlásí vzhledem a zvláště legendou do 1. poloviny 14. století, avšak znak rozdělený příčnou čarou na dvě části, z nichž hornější nese vodorovné břevno a dolejší dvě supí hlavy s hrdly v pravo obrácené, nasvědčuje její pozdější úpravě. Zdá se, že prvotně erbovní štítek nesl jenom příčné břevno pražského biskupství, a teprve v 2. polovině 14. století byl pozměněn, takže mohl přijmouti novou dolejší část, ač nabýval nezvyklé protáhlé podoby. Stalo se to za času buď arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě (1364 až 1379) nebo spíše arcibiskupa Jana z Jenštejna (1379—1396), kteří oba takového erbu užívali, a jistě v tom byla pocta pána, jenž se o město zasloužil.¹³⁾ Zvláštní výjimkou je, že na erbovním štítu v pelhřimovské nejstarší pečeti svrchu stojí tři stínky, avšak vysvětliti tento mimořádný zjev potkává se s nezdarem. Za to méně nesnadno je zaujmouti stanovisko k znaku dvouocasého lva na pečeti města Náchoda, jež bylo sice prvotně poddaným městem pánů z Náchoda, nesoucích ve štítu lva, ale vložilo si podle všeho do pečeti

⁸⁾ Sedláček, Heraldika II. str. 8.

⁹⁾ tamže str. 33.

¹⁰⁾ tamže str. 25.

¹¹⁾ V letech 1290—1316 byl pánem města Bíliny Albrecht z Žeberka, a ten měl štít shora polovičný a za klenot široká složená křídla (Sedláček, Heraldika II. str. 275).

¹²⁾ Podle Sedláčka, Heraldika II. str. 276 Plánští ze Žeberka měli červený štít a v něm pošikem od pravého koutu bílý vlnitý pruh jako tok vody a v něm tři lupeny leknové, zelené, plovoucí, přikrývadla červená a bílá a klenotem křídlo týmž způsobem zbarvené jako štít, a v slavětínském kostele i v píseckém paláci lupeny jsou špičkami vzhůru obráceny. (Srv. Soupis památek II. str. 73 nsl.) Zdá se však, že lupeny je spíše pokládati za srdce, a ta byla i v erbu vladyk ze Rvenice, jimž Slavětín na poč. 14. stol. byl odprodán. Páni ze Slavětína psali se někdy z Žeberka, a proto možno jim přikládati erb na pečeti města Slavětína. Co praví Sedláček, Heraldika II. str. 222 o znaku rodu ze Slavětína, není doloženo. Výklad můj se opírá i o mínění p. faráře F. Štědrého ze Slavětína v čl. Nejstarší erb pánů ze Rvenic, později ze Slavětína, naposled ze Žeberka ve Sbor. histor. kroužku XXVIII. 1927 str. 75.

¹³⁾ Rod z Jenštejna a páni z Vlašimě nosili na stříbrném štítě dvě červené supí hlavy se zlatými nosy (Sedláček, Heraldika II. str. 141). Znakem pražského biskupa a arcibiskupa byl černý štít a na něm zlatý příčný pruh (Sedláček, Heraldika I. str. 20). Jan Očko z Vlašimě míval v prvním a čtvrtém zlatém poli štítu křížem rozděleného dvě modré supí hlavy s krky a v druhém i třetím černém poli zlaté břevno. Tedy spojoval oba erby, úřední i rodový, jak činili i jiní arcibiskupové. (Srv. Soupis památek, Chrám sv. Víta obr. č. 144, 145, 227.)

erb českého panovníka. Provedlo to nejspíše tehdy, když král Jan nabyl náchodského města i zámku, a od té doby si to znamení uchovávalo, třebaš kolem roku 1325 vrchnost byla změněna, a Náchod se dostal do rukou pánů z Dubé.¹⁴⁾

Bylo už upozorněno, že pečeti města C h e b u byly pojaty do soupisu nejstarších českomoravských městských pečeti spíše jenom pro srovnání, nežli aby k nim náležely, a už jejich zevnějšek dává tomu potvrzení. Velká pečeť i sekret mají základem obrazu prvky, související se snahou, aby dávaly na jevo, že město jest jejich držitelem, ale k nim byly přidány ještě jiné složky, takže zejména velká pečeť náleží k nejzodbnějším městským pečetem. Nejde však tak o hlavu krále nad mříží a o sedící postavu s mečem v pravém oblouku základní architektury na větší pečetí, ani o královskou postavu rostoucí z mříže na sekretu, ty detaily jen zdůrazňují, že město je pod královskou ochranou, která je zárukou práva a spravedlnosti; důležitější je erb orlice, který visí na kopí v levém oblouku architektury na větší pečetí a je připevněn na mříži v sekretu, neboť vypovídá, že vlastníkem pečeti je město poddané německému králi. A je významné, že město Cheb podrželo tento znak ve svých pečetech beze změny, i když se stalo českou zástavou, a tak erb říšského krále může býti pokládán i za projev vědomí, že Cheb je původem a zůstává říšským městem.

Za těch okolností zbývalo by jediné město, u jehož pečeti se třeba pozastaviti, L o u n y. Mají v poli nad městskou hradbou mezi věžemi štítek se šestícípou hvězdou a půlměsícem, a nápadné je, že na nejstarší pečetí pět hvězd je ještě umístěno kolem štítu a půlměsíc je vložen na obojí stranu hlavního obrazu. Louny pokládají se od svého počátku za královské město, ale jejich pečeti erbem, do nich pojatým, zdají se nasvědčovati jinému původu, a možno přijímati, že neznámý zakladatel města je svým znakem zvěčněn v jeho pečetech.¹⁵⁾ Pokud zlatinělé jméno Luna souvisí s tím znamením, je nesnadná otázka, zvláště když i opětne použití půlměsíce v pečetním poli, k němuž se přidružují hvězdy, nemusí s ním býti ve spojení a může míti souvislost se zmíněným erbem. Za to půlměsíc se dvěma hvězdami, jež zdobí

¹⁴⁾ Náchod město i hrad byly založeny před r. 1254 Hronem synem Pakoslavovým a páni z Náchoda byli potom jejich držiteli. Hron prý obdržel od císaře Fridricha II. erbem černého lva na zlatém štítu, a to znamení, které se stalo znamením pánů z Náchoda, byl jednoocasý lev (viz Sedláček, Hrad a zámky II. příloha znaková 4.). Jestliže lev v městské náchodské pečetí je dvouocasý, je to podle všeho erb českého panovníka. O erbů pánů z Náchoda Sedláček, Heraldika I. str. 12, 144, 174, 186 a II. str. 180. Sedláček v Místop. slov. histor. str. 631 pokládá sám štítek se lvem dvouocasým v pečetí města Náchoda za erb království.

¹⁵⁾ Sedláček, Místop. slovník histor. str. 568 má za to, že původně Louny byla ves na království, která se dostala pánům ze Žerotína. Za původce města pokládá krále Přemysla. Půlměsíc s hvězdou je erbovním znamením šlechty české i polské (Sedláček, Heraldika II. str. 341 a Piekosiński, Heraldika Polska wieków średnich, w Krakowie 1909, str. 89 nsl.).

plochu pečeti města P í s k u, nebo hvězda na pečetí města H o r a ž d' o v í c, nemají jistě jiného významu, nežli že naznačují oblohu nad obrazem města.

Co se pozorovalo při znameních a erbech na pečetech se symbolickými obrazy města, může se jistě do značné míry aplikovati na ty pečeti, které nesou rozmanité figury volně ve svém poli nebo vlastní erby bez konkurujících jiných prvků. Proto jestliže řada městských pečeti má na své ploše prostého dvouocasého lva nebo toto znamení na štítu, může se jejich smysl posuzovati tak, že vyjadřují rovněž poměr českého krále jako bezprostřední vrchnosti k městu. Při tom nezáleží na právním postavení města, a dvouocasý lev, ať bez štítu nebo na štítě, označuje nejen pečeti u královských měst, nýbrž i u měst poddanských. Tak lze se s ním shledati na pečetí města J i h l a v y, H l u b č i c, H r a d c e K r á l o v é, S l a n ě h o, Ú s t í n a d L a b e m, T a c h o v a, J í l o v ě h o, V o d ň a n, K o s t e l a na Moravě i na menších pečetech města K u t n é H o r y a M o s t u. A jak ten obojí způsob (znamení bez štítu nebo na štítu) těsně spolu souvisí, lze pozorovati i z toho, že se u nejstarší j i h l a v s k é pečeti a u prvotních h l u b č i c k ý c h ujala štítovitá forma, která je přechodem od kulatých obrazových pečeti ke kulatým znakovým pečetem. Tato pečetní podoba je patrně reminiscencí královského erbu, jenž je jindy sám přijímán v městskou pečeť, kdežto jinak se bere jeho pouhá figura, a pro vývoj městských pečeti nemá zvláštní důležitosti. Za to však zaslouží zřetele, že se někdy dávají znamení dvouocasého lva mimořádné vlastnosti, které z něho činí charakteristické znamení určitého města, a někdy i erb je doprovázen přídavky, sic podřadnějšího rázu, avšak umožňujícími jeho pojmání za speciální vyznačení té které pečeti. Na j i h l a v s k ý c h pečetech erb lva ani lev sám neprojevuje nějakého upravení, a podobně je tomu na k l a d s k ý c h pečetech, na pečetí města K o s t e l a, V o d ň a n (nejstarší) i na sekretu města M o s t u. Ale na h l u b č i c k ý c h pečetech lev dostává hvězdu, na nejstarší nad hlavu, na druhé na pravou stranu k zdvižené pravé přední noze, na pečetí města T a c h o v a nemá vzpřímeného postavení ve skoku, nýbrž nízko skáče a obrací nezvykle hlavu na stranu, a na pečetí města J í l o v ě h o na jeho těle je napříč položeno písmeno K. Písmena dávající jméno města Hradce jsou umístěna kolem štítu se lvem na k r á l o h r a d e c k é pečetí, písmeno W je vstavěno nad erb menší pečeti j í l o v s k é a na mladší v o d ň a n s k é pečetí k erbů jsou přidány lžice a kladivo, tedy hornické náčiní. Jestliže uvedená písmena určují jméno panovníkovo — jde o Karla IV. a Vladislava u jílovských pečeti¹⁶⁾ — hornické náčiní naznačuje, že Vodňany jsou horním městem. Takový význam má zajisté také hornické náradí na k u t n o h o r s k é menší pečetí, která má ještě tu zvláštnost, že na nakloněný štít královského erbu je postaven helm s klenotem v podobě složeného orlího křídla. To není od konce 13. století nijak vzácná ozdoba

¹⁶⁾ Také pečeť města Ž e b r á k u asi s poč. 15. století nese štítek dvouocasého lva, nad nímž je písmeno W, patrně začáteční písmeno jména Wenceslaus (král Václav IV.).

erbu, a proto by nepřekvapovalo, že se objevuje i na pečetech města Slaného. Ale za to je výjimkou, jestliže helm s tímto klenotem je rovnou vsazen na hlavu lva v erbu, který nesou pečeti města Ústí nad Labem, a nelze si jinak vyložit ten zjev, nežli že přímý symbol českého krále měl být vyznačen k rozeznání od jiných takových znamení i obvyklou královskou okrasou, která byla těsně spojována s královským znakem.¹⁷⁾ Jenže uspokojí-li výklad v tomto případě, působí větší nesnáze stanovit, co znamená hoch, který podepírá královský erb a přidržuje na něm helm s klenotem, na pečetech města Slaného. Avšak snad není zcela nepravděpodobné, že se v tomto obraze odráží vzpomínka na skutečnost; jako sloučení erbu s helmem a klenotem vyplynulo z toho, že tím způsobem, jak se rylo nebo kreslilo, tyto části zbroje byly opravdu zavěšovány na stěnu, tak jistě při slavnostních příležitostech, když panovník odložil štít a helm, přejal je panoše a kleče před králem na jednom kolenu druhou nohou přidržoval nakloněný k sobě štít a rukama držel na jeho vyzdviženém rohu helm, neboť jen tak mohl oba kusy udržeti. Obrázek na slánské pečetě není ovšem zcela věrný, a z toho se vyvinul později způsob vyobrazování, který vlastně hoča vsazuje na nakloněný vrch štítu.¹⁸⁾

Zvláště důležitá je ještě velká kutnohorská pečeť a pečeti mělnické a poličské, které spojují dvouocasého lva s orlicí. Děje se to však různě a s různým významem a při pečetech mělnických a poličské padá na váhu, že mají štítovitou formu a spojený lev s orlicí je položen do pole štítovité podoby. V kulaté pečetě města Kutné Hory orlice a lev stojí volně v pečetní ploše proti sobě, držíce vzhůru královskou korunu a pod ní skřížená hornická kladívka. Už to, že orlice má přednostní místo na pravé straně lva, nasvědčuje vyšší hodnotě symbolu, a není pochybnosti, že představuje říšskou orlici. A to umožňuje datování pečetě, která se po prvé objevuje r. 1347; lze přijímat za jisto, že hned po nastoupení Karla IV. na český trůn byla porížena, a vypovídá postavení znamenitého horního města v spojené římské říši i českém království. Avšak proti tomuto znamení, které vyšlo ze sloučení královské moci říšské a české v ruku Karla IV., obrazy na mělnických a poličské pečetě musí být zcela jinak vysvětlovány. Orlice je v obojím případě postavena na levou stranu lva, a jsouc bez pravého křídla, těsně přiléhá ke lvu, jenž jenom na mělnických pečetech nemá ocasu; obě zvířata od sebe se odvracejí. Úchylnky jsou tedy v těchto znameních zcela nepatrné a možno usuzovat, že jsou stejného původu, a při tom vložení na štít sotva připouštějí myšlenku, že by to nebyly skutečné erby. Takového znaku, pokud povědomo, nepoužíval český panovník, ač to nemusí být vyloučeno, a spojení těch dvou prvků, lva i orlice, je snadno pochopitelné, pováží-li se, že ve 13. století, kdy

¹⁷⁾ Viz o klenotu českého krále Vojtíšek, Naše státní znaky str. 12.

¹⁸⁾ Už Král z Dobré Vody (Slánský Obzor 1893, str. 83) měl za to, že je „pachole ono nepodstatná výzdoba, která ke znaku nepatří a kterouž na nejstarší pečetě asi rytec přidal pro okrasu — představuje t. zv. štítonoše“.

obě města vznikla, ještě t. zv. svatováclavská orlice platila za královský český znak vedle lva,¹⁹⁾ a že se tak po případě mohla pospolu i vyjadřovati královská česká moc i markraběcí moravská. Lze tedy nejspíše míti za to, že tu bylo provedeno upravení erbovního znamení městského pána, aby se jednotně vystihovalo, co se jindy naznačovalo dvojím znamením. A tento názor jistě je pravděpodobnější, nežli domněnka, že by tato města a jejich pečeti měly nějaký vztah k erbu Děpolticů, jak se jeví na pečetě Děpolta III. z r. 1213.²⁰⁾

Jestliže dvouocasý lev na městských pečetech symbolisuje městskou vrchnost, orlice na pečetech některých moravských měst jistě představuje moravského markraběte jako pána města. Na olomouckých a znojemských pečetech uplatňuje se taková orlice, položená volně do pečetního pole, a že jde skutečně o moravskou orlici, je viděti na jejím šachování, ač jen někdy je provedeno.²¹⁾ Toto znamení přijala patrně obě města už v době počátků, a možno se snad domnívat, že vešla v život z markraběcí moravské moci, kdy neležela v ruku samotného českého krále. Za to ne tak lehkou se rozřeší, co znamená rozepiatá orlice se zdviženým zobákem na pečetě města Chrudimě, v jejímž poli kolem orlice je viděti písmena, dávající název města. Zachovaná pečeť není ovšem příliš stará, avšak město vzniklo, ne-li dříve, v čas panování Přemysla II. (před r. 1260) a znamení tehdy přijaté pravděpodobně přecházelo dědictvím i na mladší pečeti. A v počátečních letech Přemyslovy vlády mohlo se, tuším, ještě upotřebiti t. zv. svatováclavské orlice, aby na pečetě města dávala na jevo, že jeho pánem je český král.²²⁾

U měst, jejichž zakladatelem nebo vrchností nebyl český panovník nebo moravský markrabě, ukazuje se v pečetech daného typu rozmanitost podle jejich původu nebo příslušnosti. Ale nedostatek historických zpráv a zlomovitost zachovaného materiálu neodklizují všech záhad, a co působí ještě velké překážky, je nepropracovanost české sfragistiky. Proto těžko určit, jak rozuměti kůlu se třemi krokvicemi v něm na štítu v pečetě města Opavy, nebo co znamenají tři trubky, hubičkou obrácené ke kouli ve středu pečetního pole a doprovazené třemi šesticípyými hvězdami, na pečetě města Krnova. Jen podle analogie se podobá, že i tu jde o znamení nebo erb neznámého původce města, a naprosto zřetelné příklady jiných měst dávají takovému názoru oprávnění. Takovým určitým případem jsou pečeti poddanského města Němčického Brodu, které především ukazují i to, jak v městských pečetech může státi buď prostá erbovní figura vrchnosti nebo její skutečný erb. Aspoň na nejstarší německobrodské pečetě je viděti dvě skřížené ostrve o 6 sucích,

¹⁹⁾ Viz Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 8.

²⁰⁾ Martin Kolář, Nejstarší pečeti šlechty české až do r. 1300 (v Táboře 1883), str. 3, a Friedrich, Codex diplom. Boh. II., str. 312, č. 316 z r. 1228. Erb Děpolticů vznikl ovšem spojením královského lva a přemyslovske orlice.

²¹⁾ O markraběcím moravském erbu Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 21.

²²⁾ Vojtíšek uv. m. na str. 6.

volně položené v pečetní plochu, a ty ostrve na pečeti z r. 1304 a 1339 jsou umístěny na štít. Při tom nezáleží, že na prvotní pečeti jsou doprovozeny hornickým náčiním, označujícím povahu města, protože je to znamení druhotné, průvodní, a lze věřit, že se ve všech těch pečetech vyskytá vlastně totožný obraz, který není nic jiného, nežli erbovní znamení nebo erb pánů z Lichtnburka.²³⁾ A erb pánů z Lichtnburka zůstal v účtě u Německobrodských, že jej ponechali i na pečeti z 2. poloviny 15. století a na složitější pečeti z 2. poloviny 16. století, ač se zatím staly s městem některé změny. To hodnocení znaku zakladatelů města je tím pozoruhodnější, že jsou známy dvě německobrodské pečeti, které dostaly před tím jiný obraz vlivem nových vlastnických vztahů k městu, pocházejíce z r. 1409 a 1410. První z těchto pečeti nese erb pěticípé růže, náležející nepochybně Vítkovci z Landštejna, jenž obdržel dědičně Německý Brod s Lipnicí od krále Václava IV. r. 1379, nebo jeho synovci Vilémovi,²⁴⁾ druhá štít kolmo půlený (na zděl polovičný), označující podle všeho Čenka z Vartmberka, jemuž město po r. 1398 připadlo dědictvím jako manželu Vilémovy dcery Kateřiny.²⁵⁾ Zajímavé při tom je, že se výměna erbů nekryje přesně s lety majetkových přeměn, a podle všeho bylo třeba zvláštního popudu, aby erb landštejnský ustoupil vartmberskému.

Důležitým je erb na pečeti města Jaroměře, jež se po prvé objevuje r. 1309. Je to dvojitá stupnice, vrcholy související, na štítu, a není-li to znak zakladatele města, o němž nic není jisto, mohl by to snad býti erb královny Alžběty, vdovy po Václavovi II. a Rudolfovi Habsburském,²⁶⁾ již se dostalo Jaroměře r. 1307. Toto znamení zůstávalo v jaroměřské pečeti, až asi v polovině 15. století byla zavedena pečeť nesoucí štítek s jednoocasou nekorunovanou lvicí, ovinutou trnovou korunou. Stalo se to nepochybně v souvislosti s držením města Barborou Cejlskou, vdovou po Zikmundovi Lucemburském, která majíc toto město s jinými věnnými městy od r. 1441, zlomila snahy měšťanů o rozmnožení městských svobod. Tehdy asi Jaroměřští přijali v pečeť nový erb a snad byla při tom položena trnová koruna kolem figury na znamení zástavy, v kterou se město dostalo r. 1445, byvši od své vrchnosti za-

²³⁾ O erbu pánů z Lichtnburka z rodu Ronoviců Šimák, Kronika československá I. 3. (v Praze 1924), str. 323, a Sedláček, Heraldika II., str. 12. Srv. i M. Kolář, Nejstarší pečeti šlechty české, str. 6. Smil z Lichtnburka, zakladatel Německého Brodu, byl mocný pán, a vydáváje četné listiny, zanechal tři typy pečeti.

²⁴⁾ Páni z Landštejna měli stříbrnou růži na červeném štítu (Sedláček, Heraldika II., str. 10).

²⁵⁾ Páni z Vartmberka pokládají se za větev Markvarticů, kteří měli erbem lvicí na štítu. Ale toto znamení bylo od nich opuštěno a už Beneš starší z Vartmberka pečtil nazděl polovičným štítem, maje klenotem široké křídlo, a tak možno pozorovati i na pečetech jiných členů rodiny. Barvy byly zlatá a černá. (Sedláček, Heraldika II., str. 16.)

²⁶⁾ Pro druhý výklad nemám vůbec dokladu, v příslušných pomůckách, zvláště v Piekosinskí, Heraldika Polska wieków średnich (Kraków 1899), nelze nic najíti pro jeho podepření,

psáno Jiřímu z Poděbrad v pokutu za provinění.²⁷⁾ Lze-li aspoň takto usuzovati o jaroměřské pečeti, těžko se dopátrati pravdy o erbu labuti s hvězdou na pečeti městečka Broumova, náležejícího břevnovskému klášteru. Nejstarší dějiny tohoto městečka jsou totiž zcela nejasné a lze se jen domnívati, že si městečko vyvolilo za své znamení obraz odvozený z erbu některého opata.²⁸⁾ Za to u Litomyšle může býti jisto, že erb lilie v jejích pečetech je dědictvím po nejprvnější městské vrchnosti, po kanovnících premonstrátského řádu,²⁹⁾ kteří r. 1344 byli zaměněni litomyšlským biskupstvím po zrušení opatství a přeměnění kláštera na kapitulu. Také Stríbro má v pečeti lilii, avšak volně na svém poli, a třeba není pro to dokladů, snad je to znamení prvotních právních vztahů města s některým premonstrátským nebo jiným klášterem, které však záhy byly nahrazeny jinými.³⁰⁾ Ale s naprostou nejistotou dlužno počítati u Vysokého Mýta, které má na prvotní štítovité pečeti saň ve skoku a podobnou saň i volně v poli menší pečeti z r. 1369 a 1444.³¹⁾ Mnohem lepší je stav při pečeti města Humpolce, která nese erb

²⁷⁾ Mám za to, že jednoocasá nekorunovaná lvice v pečeti města Jaroměře (a podobně města Kolince) je znamením české královny, poněvadž jinak nelze toho obrazu vyložití. Zvláště nelze mysliti na rodový erb královny Barbory, neboť cejlský rod nosil zcela jiný znak, tři zlaté hvězdy na modrém štítě. (Srv. pečeť královny Posa, Die Siegel der deutschen Kaiser u. Könige, II. tab. 18 č. 7.) O sporech Jaroměřských s královnou viz Vojtíšek, Scud a rada v král. městech čes. ve Sborníku věd práv. a stát. XXI. V Praze 1921, str. 68.

²⁸⁾ O městečko Broumovo, jehož rychty nabyli břevnovský klášter už za opata Bavora v letech 1296—1306, maje potom velké nesnáze s tamními rychtáři, odpírajícími nové vrchnosti, získal si velkou zásluhu opat Předbor z Chroustoklat (1336—1360). (Wintera, Zur Geschichte Braunaus in der Zeit der Luxemburger v Mitt. Ver. f. Geschichte der Deutschen in Böhmen, XLIV., 1906, str. 321); ale není-li známa jeho pečeť nebo pečeť jiných opatů, může se míti toliko za nepodepřený úsudek, sice jistě dosti pravděpodobný, že pečetní znamení broumovské je ve vztazích k některému opatskému erbu. Co vykládá Widimsky, str. 17, nemá ceny.

²⁹⁾ Na to upozornil už Kolář-Sedláček, Heraldika I., str. 23, a Zd. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle (1903), str. 303. Také ve znacích praemonstrátských opatství lilie se uplatňuje, tak ve znaku kláštera strahovského, poněvadž zlatá lilie na modrém štítu (starofrancouzský štít) se dvěma skříženými zlatými berlami staly se řádovým erbem Praemonstrátů. (Ströhl, Die Wappen der Ordensstifte in Niederösterreich a Die Wappen der Ordensstifte und Abteien in Böhmen u. Mähren v Kunst und Kunsthandwerk XIII. 1910, str. 348, 350 a XVI. 1913, str. 333. — Srv. Rybička, O erbích, pečetech a znacích stavu kněžského v Čechách, v Praze 1862, str. 11.)

³⁰⁾ Není možno říci o tom nic určitějšího, poněvadž nepadá ani na váhu, že chotěšovskému klášteru náležela jistá práva ve Stríbrě (Reg. Boh. Mor. II., str. 202, č. 520). O starších dějinách stríbrských je povědomo neobyčejně málo. Srv. Juritsch, Geschichtliches von der kgl. Stadt Mies (1895). Lilie se uplatňují nejen v erbech Premonstrátů, nýbrž i Cisterciáků (Ströhl, Die Wappen der Ordensstifte in Niederösterreich uv. m. XIII., 1910, str. 366, 373. Srv. Kolář-Sedláček, Heraldika, str. 192.)

³¹⁾ Bylo by snad lze pomýšleti na to, že si město vzalo při založení do pečeti erb svého zakladatele, o němž není potuchy. Výklad, že by mohlo jíti o svatojiřskou saň, neměl by odůvodnění, protože není, co by nasvědčovalo spojení sv. Jiří s Vysokým Mýtem v prvotních dobách. Kdyby pečetní znamení nesahalo původem až do času počátků, protože to bylo věnné město, nebylo by rovněž podkladu k vysvětlení; české královny, jež byly ve XIV. sto-

zavinuté střely, a tak dává na jevo, že to město příslušelo pánům z Dubé.³²⁾ Podobně uplatňuje-li se na pečeti města Ž l u t i c štít s hráběmi, prokazuje, že městskou vrchností byli páni z Oseka.³³⁾ U pečeti města I v a n ě i c, vyznačené štítem se třemi pintami, lze jen se dohadovati, že to město, nežli se stalo královským, bylo ve vlastnictví některého šlechtického rodu, takovým erbem se honosícího,^{33a)} a stejně asi S v i n y, které mají v pečeti erb rohu, dávají tak snad průkaz o své dočasné vrchnosti.³⁴⁾ U T e l ě je jisto, že pětistá růže v pečeti, mající na semeníku pod korunkou písmeno M, patří pánům z Hradce, a na pečeti města S l a v o n i c podobná růže, ozdobená však na každém lupenu písmenou M pod korunkou, je znamením téhož mocného rodu.³⁵⁾ K o l i n e c byl majetkem české královny, a na to se snad vztahuje obraz jednoocasé korunované lvice v městské pečeti,³⁶⁾ L a n š k r o u n liliovitou korunou na štítu ve své pečeti zajistil nejspíš pamět nejistého zakladatele nebo majetníka.³⁷⁾ B r a n d ý s nad Labem pečeti, která nese erb jednoocasého lva ve

letí do r. 1369 vrchností městskou, neměly takového znamení erbovního — Alžběta Pomořanská, čtvrtá manželka Karla IV., nosila gryfa (Soupis památek, Chrám sv. Víta, obr. 135), nikoliv draka.

³²⁾ Páni z Dubé přijali na stříbrný štít červenou zavinutou střelu a Václav z Dubé († 1382) i syn jeho Jindřich byli skutečně pány Humpolce (Sedláček, Místop. slov. histor., str. 300, a Heraldika II., str. 25).

³³⁾ Městské svobody dal Žlutickým Boreš z Oseka r. 1375, ale je možné, že už dříve to městečko požívalo pečeti. O erbu hrábě Sedláček, Heraldika II., str. 32.

^{33a)} Vykládá se, že ivančický erb je v souvislosti s vinařstvím, v okolí pěstovaným, ale tomu odporuje umístění znamení na štítu; mimo to vinařství mělo zřetelnější symboly, kterých by bylo bývalo spíše použito.

³⁴⁾ Kterému pánovi by tento erb náležel, těžko povědět, neboť podle Sedláčka, Místop. slovník histor., str. 855, drželi Svinu po Vítkovicích páni z Landštejna a Rožmberkové, kteří vesměs měli ve štítu růži. Jen o Závišovi ze Svin, který r. 1338 měl ve vlastnictví část Svin, nemůže se určit, kterému rodu příslušel (Sedláček, Hrady a zámky III., str. 238).

³⁵⁾ Páni z Hradce zavedli si erbem zlatou růži na modrém štítu a s ním spojovali s oblibou písmeno M, jak si přisvojili i někteří Rožmberkové. Co toto M znamená, Sedláček, Heraldika II., str. 9, nedovede říci. Martin Kolář v čl. Písmeny v poli pečeti v Pam. arch. XIV., 1889, str. 493, domnívá se, že je to začáteční písmeno jména P. Marie a že svědčí o rozšíření mariánské úcty. Že Telč a Slavonice náležely k panství pánů z Hradce, je jisto (Vlastivěda moravská, Telecký okres, str. 102, a Hans Reutter, Gesch. der Stadt Zlabings v Zeitschr. f. G. Mähr. u. Schl. 1912). Písmeno M samotné jako znamení pánů z Hradce najde se několikrát v jindřichohradeckém zámku. Toto písmeno bývá v polské heraldice erbovním znamením. Srv. Piekosiński uv. m. str. 272 násl.

³⁶⁾ Sedláček, Hrady a zámky IX., str. 264. Viz výše pozn. 27.

³⁷⁾ Lanškroun byl s počátku poddaný k hradu Lanškrounu a potom Lanšperku, s ním se dostal ve vlastnictví zbraslavského kláštera r. 1292 a r. 1356 byl koupen k litomyšlskému biskupství. Bylo by možno mysliti, že se koruna dostala na lanškrounskou pečeť na základě jména města, avšak je nápadné, že se projevuje na štítu, ne jako pouhé pečetní znamení volně v poli. Proto se domnívám, že nejspíše erb koruny v pečeti je důsledkem vrchnostenských vztahů a to potvrzuje existence Křišťana, Gerlacha a Oldřicha z Lanškrouna (1241), kterýž rod asi město založil pod hradem, od něhož nesl jméno.

skoku, osvědčuje své příslušenství k statkům pánů z Michalovic.³⁸⁾ Hořice u Krumlova, náležející Rožmberkům, vložily si do pečeti pětistou růží v září³⁹⁾ a Chvalšiny označily svou pečeť erbem, jehož štít je křížem rozčtvrcen a má v polích střídavě liliovitou korunu a kříž, aby se příznávaly ke své vrchnosti, zlatokorunskému klášteru.⁴⁰⁾

Zbývá se zmíniti ještě o pečeti města Unčova a o menší pečeti města Brna. Ona má tu charakteristickou zvláštnost, že nese erb orlice, ale v takovém provedení, že na základní štít je položen obráceně menší štít a na něj je umístěno hlavou k vrchu pečeti erbovní znamení. Ale nezdá se, že by se měla tomuto postavení štítu připisovati mimořádná důležitost; orlice zajisté souvisí s charakterem města markraběcího založení, a převrácení jejího štítu a vložení do jiného není snad leda uzpůsobení markraběcího moravského znaku, aby se unčovská pečeť lehčeji rozeznávala od jiných pečeti, nesoucích takové znamení. Za to však menší pečeť města Brna, po prvé doložená roku 1315, je problémem pro erb, v němž štít nese pruh a nad ním při vrchu poloviční pruh. Byloť Brno královským městem od svých počátků, a proto se lze domnívati, že ten štít byl odvozen od barev erbu českého krále anebo moravského markrabství, a zvláště druhý výklad mohl by býti pravděpodobnější pro střídání barev, odpovídající snad střídání barev v šachování moravské orlice. Avšak bylo by možné vysvětlení ještě v jiném způsobu, přihlédně-li se k městským dějinám. V nich může býti zvláště nápadné habsburské smýšlení města ve sporech o přemyslovské dědictví po vymření tohoto rodu, a je důležité, že Brno, jediné z moravských měst, obdrželo 29. ledna 1307 významné privilegium od Rudolfa, syna Albrechta I., kterým získalo velké milosti. A jistě proto se cítilo zavázaným habsburskému rodu a pevně stálo po časně smrti Rudolfově i při jeho bratru Bedřichovi, jenž 8. srpna 1307 bratrovu listinu potvrdil a výslovně uznal věrné služby města. A tak Bedřich mohl vložiti do města i svůj vojenský lid a 17. října 1307 sám římský král Albrecht vydal Brněnským listinu, kterou uznal privilegia svých synů a zajišťoval měšťanům náhradu za škody vzaté od nepřátel. Je viděti, že vztahy města Brna s Habsburky byly velmi těsné, a vyskytuje-li se potom za nedlouho pečeť,

³⁸⁾ Že páni z Michalovic byli zakladateli Brandýsa, vychází také na jevo z toho, že ve XIV. a XV. století mělo město tytéž pány jako Mladá Boleslav a Michalovice hrad. Páni z Michalovic nosili bílou lvici na červeném štítu, a první, kdo používal tohoto erbu, byl Jan z Michalovic († asi 1300), poslední pak tímto erbem pečeti Ješek z Michalovic r. 1339. Potom si páni z Michalovic oblíbili polovičný štít, ale lva se drželi až do svého vymření páni z Velešína. U některých Michaloviců spojují se oba jejich uvedené erby, a to svědčí, že se první znak udržoval ve známosti (Sedláček, Heraldika II., str. 15).

³⁹⁾ Hořice náležely Jindřichovi z Kosovy hory z rodu Vítkoviců (1272—1281) a od něho je koupil Záviš z Falkenštejna; bratr jeho Vítek prodal je vyšebrodskému klášteru. Při těsných vztazích kláštera s Rožmberky bylo městečku volno míti v pečeti již jednou zavedený rožmberský erb, jemuž se dostalo projevu úcty a ozdoby v září, kolem něho položené.

⁴⁰⁾ Od XV. století užívalo se na opatských pečetech a při jiných příležitostech kláštera trnové koruny. (Soupis památek XLI., str. 273.)

dříve neužívaná, která projevuje znak podobný habsburskému erbu, snad by se mohla ozvatí myšlenka, že zůstala Brnu památkou na ten čas a poměr a byla podržena v užívání, i když zatím události provedly proměny. Ale ať je tak, či onak, menší brněnskou pečeť lze zase vysvětliti vztahem k vrchnosti, byť by byla třeba podle poslední možnosti dočasná a krátce panující.⁴¹⁾

Jestliže se obrazy městských pečetí, odvozené od pevnostního městského rázu, prohlásí za přirozená znamení, jež výmluvně určovala majetníka pečetí, a jejich erby nebo erbovní figury, ať samotné nebo ve spojení s jinými prvky, pokládají se za odznaky městských vrchností, zůstává vlastně už jen několik obrazů nebo jejich složek, jež nebyly osvětleny. Jde o Krista jedoucího na oslátku po mostě v pečetech města Mostu, jde o sv. Václava, stojícího ve věžní bráně na vodňanské pečetě z r. 1412, jde o medvěda v bráně na pečetě města Berouna, o poutníka v bráně na pelhřimovské pečetě a posléze o obraz P. Marie s Ježíškem na netolické pečetě. Ale jako most na pečetích města Mostu (Brüx) souvisí s jeho jménem, tak s názvem města je ve spojení i berounský medvěd i pelhřimovský poutník.⁴²⁾ Proč mostští vložili do dvou svých pečetí Krista na oslátku — nezdá se, že by to byla podoba krále na koni jedoucího a vyjadřujícího poddanské postavení města k českému panovníku — těžko povědět, ač ta myšlenka mohla prostě vyplynouti z nálady doby, sv. Václav však na vodňanské pečetě projevuje jistě úctu k zemskému patronu a P. Marie s děťátkem na netolické pečetě nepochybně představuje svatou patronku místa i vrchnosti, zlatokorunského kláštera.⁴³⁾

Výklad, který byl podán v tom smyslu, že pečetní obrazy, symbolisující město prvky odvozenými z pevnostní povahy města, nejsou erby a že skutečné erby v městských pečetech nebo pouhá erbovní znamení vyjadřují městskou vrchnost, mohl by snad narazit na odpor protivníků. Trebas že často je velmi přesvědčivý, má v jednotlivých případech nedostatky, a nemůže-li se opřít o historická data nebo o jiný materiál, neodklizuje záhad. Má ovšem do sebe značnou přednost, že činí z pečetí pramen pro městské dějiny, avšak právě proto mohl by býti zavrhován, že si místy neví rady. Na př. pečeť města Pohorelic, která nese na štítu bránu v hradbě s věžemi, nebo lounské pečetě, na nichž je erb půlměsíce s hvězdou, anebo lanškrounská pečeť s erbem koruny mohly by býti podkladem k pochybnostem, a k tomu by jistě lze vzít na pomoc menší pečeť brněnskou s erbem pruhů, pečeť litoměřické se lvem rostoucím z městské hradby, pečeť ústecké s erbem dvouocasého lva, nesoucího na hlavě helm s klenotem, pečeť slánské s erbem

⁴¹⁾ Reg. Boh. Mor. II. str. 916, č. 2126, str. 920 č. 2135, str. 929 č. 2153. Srv. Bretholz, Gesch. der Stadt Brünn (1911) str. 95 násl.

⁴²⁾ Berounský medvěd má souvislost s německým jménem města, Bern. Poutník i jméno města Pelhřimova ukazují na zakladatele původní vsi biskupa Pelhřima (1224—1225, † 1240).

⁴³⁾ V klášteře zlatokorunském byl uctíván milostný obraz Madonny a v konventní pečetě, která pocházela asi ze XIII. století, je obraz P. Marie s Ježíškem. (Soupis památek XLI., str. 201 a 276.)

dvouocasého lva, zdobeným helmem s klenotem a držným chlapcem, pečetě mělnické a poličské s erbem lva a poloviční orlice, pečeť v sokomýtské se znakem saně atd. A co by dosti lehko bylo vyslovitelné, byla by myšlenka, že znamení na pečetech českomoravských měst jsou ve vztazích s městskými znaky nebo jsou rovnou městskými znaky, a právě upravování erbů nebo erbovních figur, připomínajících zeměpanské nebo vrchnostenské erby, bylo by s to, aby vzbudilo mínění, že se takové jejich proměňování dalo proto, poněvadž bylo potřebí odlišovati městské erby od znaků městských pánů. A ten, kdo by toto tvrdil, našel by ještě důvod, že četné městské erby, později a různě prokázané, skutečně nejsou nic jiného, nežli kopie erbů a obrazů městských pečetí, a že i nejsložitější pečetní znamení vyskytují se někdy na štítu, jako opravdové znaky. Ale kdo by zastával uvedený názor, musil by nutně přijímati nejen těsnou souvislost pečetních znamení a erbů při českomoravských městech, nýbrž i jejich současné počátky, patrně shodné se vznikem jednotlivých měst. A pak by nebylo lze netvrditi, že v západních zemích byly městské znaky obvyklé právě tak jako městské pečeť již v 1. polovině 13. století, ne-li dříve, a že do českých zemí bylo přineseno toto zařízení už hotové.

Aby bylo možno s určitostí prokázati stanovisko, vyslovené a hájené v této práci, i proti námitkám, a aby se zejména ukázalo, od kdy teprve možno mluviti o městských erbech, bylo by potřebí snésti všechny doklady o užívání opravdových městských erbů v jiných případech, nežli na pečetech, a stanoviti poměr městských erbů k městským pečetem u města za městem. S tím však jsou velké nesnáze, poněvadž soupis památek není zdaleka tak proveden, jak by bylo záhodno, a nedostává se opory ani v monografiích jednotlivých měst. Ale přece bude s prospěchem přihlédnouti blíže pospolu k pečetem a erbům aspoň některých měst, a možno říci předem, že se shledají jasné případy, které, jestli otázek vždy nevyřeší, aspoň přinesou závažné argumenty.⁴⁴⁾ U řady měst mohla by se zdáti práce lehkou: Jihlava, Litoměřice, Kadaň, Kouřim, Klatovy, Čáslav, Kolín, Opava, Zatec, Uherský Brod, Kladsko, Znojmo, Olomouc, Kutná Hora, Krnov,

⁴⁴⁾ Níže při probírání městských erbů častěji bude citován Widimsky, Städtewappen des österr. Kaiserstaates I. K. Böhmen (Wien 1864); jeho obrazový materiál má jistou cenu, ale výklady jsou přeplněny nesprávnými a fantastickými zprávami, které nezbyvá než odmítnouti. Lepší je Ströhl, Städtewappen von Österreich-Ungarn, 2. Aufl. (Wien 1904), ale i při něm třeba opatrnosti. Popisy městských erbů podává pravidelně Sedláček, Místopisný slovník histor. a Ottův slovník naučný. K těmto knihám se odkazuje podle potřeby, poněvadž možno do nich jíti pro poučení obyčejně na jisto. Možno uvésti ještě Antonín Rybička, Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí v Památkách archaeologických a místopisných IX. (1874), XI. (1881), XII. (1884) a XVI. (1896), Fr. A. Slavík, Staré znaky a pečeť městské a vesnické na Moravě (zvl. otisk z Časop. mor. mus. zem., roč. 1905 a 1906), v Brně 1906, a vedle toho Časop. Společ. přátel starož. čes. v Praze, roč. II. (1895) a násl., znaková příloha (s vyobr.), vedená Králem z Dobré Vody, již však nutno užívati velmi opatrně.

Louny, Mělník, Broumov, Litomyšl, Český Krumlov, Polička, Chrudim, Vodňany, Tachov, Sušice, Písek, Hradec Králové, Nymburk, Domažlice, Beroun, Netolice, Pelhřimov, Pohořelice, Ivančice, Jemnice, Unčov, Třeboň, Náchod, Jílové, Slavětín, Kolinec, Lanškroun, Hořice, Bílina, Chvalšiny, Vyškov a Bělá mají městské erby, které se prostě shodují s pečebními obrazy, a teprve časem tak se některé z nich upravily, že dostaly ať z úmyslu nebo neporozumění změněné prvky nebo přídavky.⁴⁵⁾

⁴⁵⁾ Jihlava má v pečetech obraz dvouocasého lva ve skoku a městský erb odvodila od téhož znamení. Ale na doklad užívání městského jihlavského erbu v prvních dvou desetiletích XV. století nebo dokonce už ve XIV. století nemůže býti uváděn t. zv. Gelnhausenův kodex, chovaný v archivu města Jihlavy. Tento právní rukopis má bohatou malířskou výzdobu, v níž se vyskytují i hojné znaky, ale jeho datování je dosti obtížné a jeho malby nejsou tak zhodnoceny, jak by bylo třeba. Pokud jde o písmo, náleží zásluha B. Bretholzovi (Johannes v. Gelnhausen v Zeitschr. des deutsch. Ver. f. die Gesch. Mähr. und Schl. VI. 1902, str. 72), že rozlišil písařské ruce kodexu, a klade-li podíl Gelnhausena samého do r. 1406—1407, připouští druhého písaře jako jeho bezprostředního pokračovatele a třetího písaře až po r. 1419. Miniaturami se Bretholz neobíral a nic o nich celkem nedovede povědět M. Simböck (Der Codex Gelnhausen und seine Miniaturen uv. m. VI. 1902, str. 72), a proto si nepovšimli, že malířská výzdoba není jednotná. Zejména o některých znacích se zdá, že nejsou původní složkou výzdoby, že nejsou organické prvky vlastní komposice, nýbrž jsou dodatečně přimalovávány. Ve výzdobě se několikrát projevuje erb dvouocasého lva a vedle něho štít křížem dělený, který nese v červeném poli prvním a čtvrtém bílého dvouocasého lva a ve druhém a ve třetím bílém červeného ježka (fol. 1, 2 a 13). Jenže právě tyto erby jsou pozdější přídavky prvotních ornamentů, někde (fol. 2) i dosti nepřírozené, a mám za to, že jejich přimalování náleží v dobu po roce 1419. Avšak tyto znaky jsou zajímavé i po té stránce, co obsahují: možno je vysvětliti tak, že sice dvouocasý lev podle pečeti byl používán za městský erb, ale vedle něho byl zaveden za městský znak červený ježek na bílém poli, se jménem města (Iglau) související, který byl také s erbem lva spojován. (Fotografie kodexu Gelnhausenova zapůjčil mi archiv města Jihlavy prostřednictvím p. prof. Dr. M. Buriana, který mě upozornil i na verše Kašpara Stolzhagena z r. 1588, opěvující spojený erb lva i ježka.) Zajímavé je, že mladší pečeti nesou ve svém poli erb lva (arch. m. Prahy, IV. 18370, 18914 z r. 1650 a 1653 a j.), ale v malbách a na budovách se od XV. století uplatňuje erb ježka, obyčejně ve spojení se znakem lva, a kombinovaný znak vnikl do úředních pečeti roku 1786. V novějších dobách byl používán pravidelně za městský erb a dostalo se mu potvrzení císařským diplomem ze 4. září 1900. Srv. d'Elvert, Gesch. der Stadt Iglau, Brünn 1850, str. 71, 143, 160, 505; Mitteil. der k. k. Central-Commission zur Erforsch. u. Erhaltung der Baudenkmale, XIX. Jhrg., Wien 1874, str. 90, Ströhl uv. m. str. 71, a Wurzing, Das Wappen der Stadt Iglau v Deutscher Volkskalender f. d. Iglauer Sprachinsel 1907, str. 132. — Litoměřice zavedly si znak stříbrné městské hradby se třemi stínkami a branou o zlatých dvoukřídlých ven otevřených vrátech a s vytaženou zlatou mříží, z kteréž hradby roste stříbrný dvouocasý lev se zlatou korunou, vše na červené půdě. Jestli tento městský znak byl skutečně ozdobou městských hradeb už ve XIV. století, jak míní Lippert, Gesch. der Stadt Leitmeritz (Prag 1871, str. 128), možno pochybovati, spíše náleží XV. století. Krásně je namalován městský znak v latinském kancionálu z 1. čtvrti XVI. století (vyobr. Bernau, Studien und Materialien zur Specialgeschichte des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1902, str. 275 a Čas. Spol. př. starož. čes. VII. 1898 znak. příloha). Erb nesou mladší typy pečeti, na př. z r. 1628, 1636, 1655, 1663, 1681 a 1684 v arch. města Prahy sb. I. IV. č. 30766, 4929, 3203, 1827, 20454, 1483. — Kadaň má v radniční kapli vytesaný městský erb a jej pro-

Ale probírá-li se vše, co lze říci o erbech těchto měst, poznává se, že ani u nich věc není zcela jednoduchá. Zejména u Klatova a Zátce lze pozorovati, že vedle erbu souvisejícího s pečebním znamením existuje ještě jiný erb, který

vází znak český, jednohlavá orlice říšská a znak uherský. Spojení těchto znaků snad by je dávalo do doby po uvedení Zikmunda Lucemburského na trůn. Znak ten se popisuje (Pam. arch. VIII. 1870, str. 194) tak, že má tři věže nad městskou zdí s otevřenou branou a s padací mříží, při čemž prostřední věž zdobí kolčí helm s klenotem dvou orlicích křídel. Když se kadaňský erb objevuje v barvách, má modrý štít a na něm stříbrnou hradbu se třemi věžemi, z nichž postranní mají červenou střechu a zlatou makovici, kdežto prostřední končí ochozem s cimbuřím; ve střední věži je brána s vyzdviženou zlatou mříží a na postranních věžích jsou zavěšeny erby, na pravé černé orlice na stříbrném štítu, na levé stříbrného dvouocasého lva na červeném štítu. Widimsky uv. m. str. 54 staví helm s klenotem černého složeného orlího křídla, posázeného zlatými lístky, od něhož se vinou fařnochy v pravo černostříbrné, v levo červenobílé, na štít, Ströhl jej posazuje na střední věž. Na pečetech se nevyskytá erb, nýbrž pouhé staré znamení (arch. hlav. m. Prahy IV. 31537 a 17260 z r. 1652 a 1783). — Kouřim je vyznačena městským erbem na pohledu Willenbergově s počátku XVII. století (Podlaha-Zahrádník, Jana Willenberga Pohledy, v Praze 1900, tab. 16) a na pohledu téhož v Paprockého Diadochu, O stavu městském, str. 177. Na nich dvouocasý lev ve skoku je prostě umístěn mezi věže nad městskou hradbu, která má bránu a u ní dvoukřídlá ven otevřená vrata a zdviženou mříží. Widimsky uv. m. str. 57 klade jej však na červený štítek a u něho se kouřimský erb zobrazuje tak, že má modrý štít, na něm stříbrnou ozubenou hradbu a dvě stříbrné věže s červenými střechami a zlatými makovicemi, zlaté dveře a zlatou mříží v bráně a mezi věžemi červený štítek se stříbrným lvem; brána stojí na travnaté půdě. Mladší pečeti uvádí Čáda, Pečetidla českých měst a obcí z archivu Národního musea v Praze. (Zvl. ot. z Časop. Spol. přátel starož. čes. v Praze, roč. XXXIV. 1926), str. 23 č. 29. Ale třeba dodat, že Kouřim měl ještě pečet z 1. poloviny XV. století, která v pečebním poli nesla staré znamení pěkněji provedené s erbem lva mezi věžemi (arch. m. Prahy IV. 31462 a 30880 z r. 1666). — Klatov upravily si městský znak podle obrazu druhé pečeti, a to ukazuje, že se jejich erb nemůže vyskytovat před XV. stoletím. Na Willenbergově pohledu je viděti na štítu městskou ohradu, která má kvádřované zdívo a cimbuří a z níž vyrůstá mohutná věž s branou, dvojným oknem, s cimbuřím a valbovou střechou o dvoji makovici. Ale na témže pohledu je nakreslen na přednějších místě štít na zděl polovičný, šikmo šrafovaný, který nese pošinutý bílý pruh, a je důležité, že se tento erb dvakrát objevuje v děkanském kostele a s dvoji chmelovou větvkou na ploše štítu v městském chmelovém pečetidlu z r. 1583 (Hostaš, Znak král. města Klatov uv. m. str. 39 nsl.). V nynějším znaku, rozmnoženém o jiný erb asi na poč. XIX. století, stará část má červený štít, který nese stříbrnou hradbu s věží. — Čáslav má erb, s kterým se možno shledati na kachlu z XV. století nebo v kancionálech z konce XV. století a z r. 1557. (Pam. arch. sv. 17., r. 1897 str. 221 a sv. 23., r. 1909, str. 6, 8, 19, 25 a tab. XIII.), a také zdobí pohled ve sbírce Willenbergově. V barvách je namalován tak, že má červený štít s městskou ohradou kvádřového zdíva s cimbuřím bílé barvy, která má v popředí bránu o zlatých dvoukřídlých, ven otevřených vrátech a o zlaté vyzdvižené mříži; z ohrady vyrůstají tři stříbrné věže s okny ve dvou poschodích, jež svrchu končí ocimbuřeným ochozem; na postranních věžích jsou posazeni modře oděni hlásní se zlatou troubou, obrácení k štítu, položenému na nižší prostřední věži, a ten je modrý a nese znamení dvouocasého lva. Ale u Widimského i Ströhla štít lva je červený. Srv. Čas. Spol. př. starož. čes. III. 1895 znak. příl. Mladší pečetidla čáslavská nesou městský erb, ale i znamení bez štítu, a menší pečetidlo z 1. poloviny 16. stol. dokonce erb českého lva, mající na vrchu štítu stěny (Mitteil. der k. k. Central-Commission XIII. Jg. N. F. 1887 str. XCII). — Kolín, pokud povědomo, nemůže se vykazati žádným starším obrazem městského erbu. Widimsky u. m. str. 61 jej

s ním nemá spojení a vyniká prostotou proti onomu; nemá složitého obrazu, nýbrž projevuje se v něm znamení, jak žádal asi vlastní vojenský účel, u Klato v pošinutý bílý pruh, tuším, v červeném štítu, u Žatce dvojí bílé stínky

popisuje tak, že na modrém štítu je stříbrná městská hradba, svrchu s cimbuřím, která má volnou bránu s vytaženou mříží a dvě stříbrné věže s cimbuřím, červenými trojúhelníkovými střechami i se zlatými makovicemi; mezi věžemi je umístěn červený štítek s dvouocasým stříbrným lvem ve skoku. Ströhl přidává ještě na štít nad věže dvě zlaté spletené saně patrně podle vzoru prvotní městské pečeti. — Opava projevuje ve vývoji městského erbu značnou zajímavost, ale stačí upozorniti, že kůl na štítu se třemi krokvicemi, obrácenými špičkou vzhůru, kterýž se uplatňuje i na všelikých mincích, stal se podstatnou složkou rozmnoženého městského znaku, daného císařem Rudolfem II. 24. listopadu 1579, třebaš poněkud upravený. V popisu se praví, že nový erb má „štít od svrchu vprávo doluo vprostřed rozdělený, pravá polovice červené... a levá strana bílé... barvy, v pravé polovici puol vorla bílé... barvy a v levé polovici... tři krokvice červené... rozdílně, jedna po druhé špicemi doluo obrácené, ostatní díl levé strany... od vrchu až k spodku bílé... barvy se vidí“. Ale udělení nového znaku neznamenalo také jeho plné uplatnění v městské pečeti, a je zachována v městském muzeu opavském pečeť z r. 1658, která se drží starého typu, ač už pečeť z r. 1609 dostala nový obraz. Co se vykládá o barvách prvotního znamení, že štít byl červený, kůl černý a krokvice stříbrné, bylo by, tuším, těžké prokázati. (Saurma v. Jeltsch u. m. str. 347, Ströhl u. m. str. 74, Rzehak u. m. str. 84.) — Erb města Žatce nalezne se i na Willenbergově pohledu i v Paprockého Diadochu (str. 182). Je to štít nesoucí městskou zeď s cimbuřím, do polokruhu vedenou, která má v popředí věž s volnou branou o vytažené mříži a z níž vyrůstají dvě postranní věže, mající rovněž jako prostřední svrchu cimbuří a valbovou střechu se dvěma makovicemi; nad prostřední věží vznáší se štítek dvouocasého lva. V obou případech tento erb provází ještě štítek, který nese tuším na červené půdě dvě stříbrné řady stínek. V barvách je proveden druhý znak na skulptuře na zbytku hradeb, která nese letopočet 1463; obojí stínky jsou stříbrné a štít modrý. A tento znak spatřuje se i v kostele i na sloupu na náměstí. (Pam. arch. VIII. 1870 str. 189 a Bernau, Studien u. Materialien str. 339.) Ale první erb převládá. Proto Widimsky i Ströhl podávají jej za žatecký městský znak, uvádějíce, že barva štítu je modrá, hradba a věže stříbrné, jejich střechy červené, makovice a mříže v hraně zlaté, štítek lva červený a lev stříbrný. Na mladších městských pečetech lze však sledovati konkurenci obou erbů. Velká pečeť z r. 1697 obdržela znamení odvozené od původního pečetního znamení, avšak sekret erb stínek a ten převzalo ještě i pozdější pečetidlo (arch. m. Prahy IV. — 32824, 31500, 32797, 32376, 5308 z roku 1708, 1724, 1699, 1704, 1728). — Uherský Brod podle své druhé pečeti převzal na bílý štít znamení červené brány a tři červených věží, které končí stínkami a z nichž střední je vyšší a postranní nesou každá rozepiatou šachovanou orlici se zlatou korunkou; zlaté jsou i ven rozevřené dveře brány a vytažené mříže a zlatý je lev ležící u brány na zelené půdě, která je podkladem i stavbě. (Ströhl str. 73, kde se praví, že barvy nejsou zcela jisté.) — Klatsko ponechalo si do dnešních časů na červeném štítu korunovaného dvouocasého lva, třebaš že se pánové města od 13. století častěji vyměnili. (Saurma v. Jeltsch u. m. str. 73, Hüpp u. m. 2. Heft str. 58.) — Znojmo zůstalo věrno šachované korunované orlici — šachování je v novějších dobách červenozlaté — na modrém poli, kteráž v pozdějších časech dostala na prsa modrý štítek se zlatou písmenou Z. (Ströhl u. m. str. 74 a Slavík u. m. str. 11.) — Olomouc měla v erbu červenobíle šachovanou korunovanou orlici na modrém poli a tento znak byl polepšen po uhájení města proti Prusům 12. listopadu 1758; polepšení záleželo v tom, že na prsa orlice byl položen červený štítek s habsburským bílým pruhem nesoucím písmena F. M. T. (Franz. Maria Theresia), a tento štítek byl ovinut zlatým řetězem. Do pole štítu kladla se ještě písmena S. P. Q. O. = Senatus populusque Olomucensis. (Müller, Gesch. der k. Hauptstadt Olmütz str. 242, Ströhl u. m. str. 72.) Starou podobu městského

také v červeném poli. Těchto erbů bylo pak používáno ve všelikých městských potřebách, ale nepodařilo se jim, aby nabyly výhradnosti; časem staré bohatší odznaky spíše došly obliby a zatlačily erby, které podle toho, jak se objevují,

znaku z 15. století možno několikrát viděti na olomoucké radnici a tam se shledá i forma daná r. 1758 (Kux-Kress, Das Rathaus zu Olmütz i s, vyobr. a Franz, Rathaus-Portale von Olmütz und Prossnitz v Mitteilungen der kk. Central-Commission XX. N. F. 1894 str. 72.) Na pečetech zůstává šachovaná orlice volně v poli, jako bylo původně (arch. m. Prahy IV. č. 2604, 6081, 31139, 5102, 12593, 20576, 32862, 29221 z r. 1612, 1640, 1650, 1700, 1703, 1717, 1769), ale na soudní pečeti z 15. století je prý na štítě (Melly uv. m. str. 143 č. 338). — Kutná Hora na svých památkách zachovala si několik dokladů městského erbu ve vzhledu starším i novějším. Starší typ zvláště reprezentuje krásný gotický erb malovaný na záp. stěně hašpléřské kaple v kostele sv. Barbory po r. 1493 s monogramem vladislavským a havířem i hašplérem jako štítonoši; je to štít na zděl polovičný, jenž má v pravé žluté polovici černou orlici a v levé červené bílého dvouocasého lva, k sobě obrácené; ta zvířata drží vzhůru zlatou císařskou korunu a dole skřížená kladívka a do středu je položen zlatý kalich, držený volnou přední nohou lva. Je to znamení husitské doby a proto jenom v reformačních časech mohlo míti oprávnění (je na Willenbergově pohledu s poč. 17. stol.). Ale obraz, z něhož byl vypuštěn kalich, stal se podkladem polepšeného erbu, který Kutné Hoře daroval Ferdinand III. 9. října 1641. Polepšení záleželo v tom, že na místo kalichu byl vstaven červený štítek s bílým habsburským pruhem, v němž je iniciálka F. III., a na něm pak byla položena císařská koruna, když zvířata držela štítek; na spodek hlavního štítu byly pak přidány tři stříbrné hory, z nichž prostřední je vyšší. Mimo to dostaly se do erbu ještě vedlejší složky, Naděje a Vira jako strážkyně znaku, sv. Barbora nad štít jako patronka města a celý znak spočinul na šiji horníka, jenž jej přidržuje rukama. Tento erb je možno spatřiti zvláště na vchodu do kostela sv. Jakuba a na severním portálu kostela sv. Barbory i na pečetech, zvláště na sekretu po r. 1641 (arch. m. Prahy IV. 3255, 5441, 2891, 14824, 30806 z r. 1670, 1696, 1701, 1721, 1725). (Jan J. Řehák, Hora Kutná, 1879 str. 34, Wirth, Kutná Hora, 1912, vyobr., Pam. arch. IX. str. 851, XVI. str. 510, XVII. str. 26, 615; Časop. Spol. přátel starož. čes. II. 1895, znak. příl.; Widimsky str. 67 a Ströhl str. 61, ale s chybami.) Důležitost má, že erb s kalichem, kterýž znamení je známo i na pečetech z husitské doby, nebyl uznán veřejnou auktoritou, jak je viděti z listiny krále Jiřího z 15. prosince 1459. V ní se potvrzují jen „arma“, která prý udělil městu král Václav IV., a ta se popisují: „clipeum, in cuius medietate stat aquila imperialis in campo suo, in alia medietate leo regni nostri, in medio autem dyadema imperii, quod et leo et aquila dextris tenent pedibus, sinistris autem duos maleos, quibus saxa argentea franguntur et molliuntur...“ (Čelakovský, Privilegia II., str. 395 č. 227). — Krnov drží si celkem bez valných změn na štítu znamení známé z pečeti a podle vyobrazení se uvádí, že štít je modrý, trubky červené, zlatem pobité, kruh ve středu zlatý a také provázející hvězdy zlaté. (Rzehak uv. m. str. 91, Ströhl str. 75 odchylně bez důvodů). — Louny jsou zastoupeny pohledem ve Willenbergově sbírce a na něm je naznačen i jejich erb. Ten se vyskytá i na žatecké bráně, ale v rozhojně podobě, dva andělé nesou štít, na němž je městská hradba s branou a dvěma věžemi, mezi nimi štítek s půlměsícem a hvězdou a nad ním korunované písmeno W. (Pam. arch. VIII., str. 135.) Tento znak je z doby vladislavské, a podobný byl i na Pražské bráně (Květy 1870, str. 320), jenže jeho strážci jsou dva rytíři a iniciálka W je na zvláštním štítku pod korunou výše hlavního štítu. Ale i na jiných lounských památkách byl nebo je městský znak (viz Soupis památek II. Louny), kterýž se tak maluje, že má modrý štít, na něm na půdě vystavěnou stříbrnou hradbu kvádrového zdva s cimbuřím a otevřenou branou o zlatých dvoukřídlých dveřích a zlaté vytažené mříži; také dvě věže z hradby vyrůstající jsou stříbrné, mají cimbuří, červené trojúhelníkové střechy a zlaté makovice a mezi nimi je modrý (červený?) štítek, nesoucí šesticípu zlatou hvězdu a zlatý rostoucí půlměsíc (Widimsky uv. m. str. 68 a Ströhl str. 62). Na pečeti není

možno klásti vznikem a upotřebením do 15. až 16. století. Stejně lze usuzovati o erbu G při městě Kladsku. Něco jiný vývoj je u Jihlavy a Králové Hradce. Jihlava patrně si zavedla erb ježka, spojený s německým

městský erb, nýbrž obraz volně v poli (arch. m. Prahy IV. 24606). — Mělník má městský znak v proboštském kostele nad okénkem vedoucím do šnekového schodiště (z r. 1554?), tamže na svorníku v podvěžní kapli z r. 1487, v krajinském museu na kachlu ze 17. stol. — tu má i korunovaný helm na štítu s fafrnochy a klenot v podobě složeného orlího křídla. (Soupis památek VI. Mělník.) Mělnický znak se maluje tak, že jeho štítu pravá polovice je červená a nese stříbrného dvouocasého lva ve skoku se zlatou korunou, a levá polovice je zlatá a nese polovici černé orlice se zlatou korunou v levo hledící; fafrnochy na helmu malují se v pravo černozlaté a v levo červenobílé, koruna na helmu je zlatá a klenot se skládá z křídla zlatého a černého. (Böhm, Král. věnné město Mělník, 1892, str. 377, a Čas. Spol. přátel starož. II. 1895, znaková příl.) — Broumov má znakem modrý štít, na němž kráčí v pravo stříbrná labuť (se zlatým zobákem a nohami?) po travnaté půdě a má zlatou šestícípou hvězdu za hlavou. (Widimsky, str. 17, a Ströhl, str. 56, s nedoloženými výklady.) — Litomyšl přidržela se stříbrné lilie na červeném štítě. Takový erb je viděti na městských pečetidlech z 15. a 16. stol. (Soupis památek XXIX., str. 126; Časop. Spol. přátel starož. čes. IV. 1896, znak. příl.; arch. m. Prahy IV. č. 2889, 30868, 31336 z r. 1649 a 1662.) — Český Krumlov odvodil si erb od obrazu druhé městské pečeti; jeho štít je modrý, hradba i dvě věže stříbrné — mají červené střechy se zlatými makovicemi a ven otevřené dvoukřídlé dvěře brány i vyzdvižená mříže v ní jsou zlaté; nad branou pod cimbuřím městské zdi jsou zasazeny dvě červené růže a štítek bílý s červenou růží byl vložen mezi věže. Tento erb byl upraven listem Jana Kristiana knížete z Eggenberka 15. dubna 1671 se svolením císařským tak, že na malý štítek k růži byli přidáni tři korunovaní havrani, pocházející z eggenberského znaku; na štít byl posazen helm pokrytý červenobílými a modrobílými fafrnochy a na zlaté koruně byla postavena pětिलistá růže. (Pam. arch. IX., str. 725, a XVI., str. 510.) Krumlovské městské erby s helmem a klenotem v starší i mladší podobě je viděti na pečetech z r. 1598, 1644, 1650, 1699, 1719, 1721 v arch. m. Prahy IV. č. 30722, 31120, 16251, 4990, 30848, 32470, 31760. — Polička obdržela potvrzení na erb a pečeť od krále Vladislava 24. prosince 1478 a vzhled se popisoval: „štít shůry dolů rozpoltěný, v jehož pravé červené polovici jest zvíře lev bílý o dvou ocasích pod zlatou korunou k pravé straně vzhůru vzpiatý, v levé pak žluté polovici z rozdělení štítu půl orla červeného tolikéž pod korunou a se zlatým pazourem k levé straně vyniká; u spodku štítu leží dvě kladiv havířských křížem přes sebe položených, štít pak ozdoben jest zlatou korunou liliovitou“. (Pam. arch. XII., str. 464, Eiselt, Policzka, Prag 1833, str. 21, a J. V. Štefka, Král. věnné město Polička 1895, str. 50.) V podobě, jak se vidí na pečeti — na mladších pečetidlech je znamením erb — uplatňuje se obraz v medajlonu z 2. polovice 16. století na triumfálním oblouku v kostele sv. Michala. (Soupis památek XXII., str. 71 a 82.) — Chrudim pozůstavila městský erb na Wilenbergově pohledu i v Paprockého Diadochu (Stav městský, str. 193), na pažení kruchty v kostele sv. Kateřiny z r. 1536 a na staré radnici z r. 1721, i na pečetidlech 17. a 18. století. (Soupis památek XI., str. 78, 108, 119 a pečeti z r. 1623, 1672, 1682, 1725, 1760, 1767 v arch. m. Prahy IV. č. 30677, 32771, 28509, 17157, 30864, 18003, 12261.) V barvách je to červená orlice na bílém poli, ale v novější době stala se proměna, ač z neznámého důvodu, že černá orlice je kladena na štít kolmo půlený žlutou a modrou barvou a dostává na prsa štítek, jenž v pravé modré polovici nese zlaté písmeno C a v žluté levé H. (Čas. Spol. př. starož. čes. VI. 1898, znak. příl.) — Vodňany přijaly do erbu znamení první pečeti, a tento městský znak byl později tak upraven — Widimsky to přičítá Ferdinandovi I. roku 1562 — že se skládal ze zlatého štítu nesoucího postavu horníka, jenž držel před sebou červený štít s dvouocasým bílým lvem; dole po každé straně vnitřního štítu byla umístěna skřížená hornická kladívka a výše na každé straně horníkovy hlavy dřevěný hornický střevíc. Na městských

jménem, nechtějíc nositi znak lva, aby záměnou nebylo nedorozumění, jenže oba znaky vedle sebe se vyskytující byly skombinovány. A u Hradce Králové se shledává, že rovněž asi v 15. století vchází v platnost štít červené barvy se

pečetech je viděti znamení bez štítu, v pečetním poli horník drží štít lva a po stranách jsou hornické znaky. (Arch. m. Prahy IV. 19869, 18073, 13425 z r. 1688, 1691, 1739, ale podle pečetidel z r. 1562.) — Tachov vykazuje na červeném štítu bílého dvouocasého lva a klade na štít helm s korunou a dvěma červenými křídly i přikryvadly červenobílými. Znak z bývalé radnice chová se v městském museu, pocházejí z 15. století. Druhé polovici 15. století náleží městská gotická pečeť, která v gotickém trojlístu nese jenom helm s fafrnochy a s klenotem složeného orlího křídla. (Mitt. d. k. k. Central-Commission, VII. Jhrg. N. F. 1881, str. LXXVI.) — Sušice má erb na zvonu z r. 1708 a je důležité, že je při něm nápis „Sigillum civitatis Sutticensis“; znak se najde i na zvonu z r. 1715 (Soupis památek XII. Sušice). Základem jeho jsou stará zeď s branou a třemi věžemi; štít je modrý a hradba i věže jsou stříbrné a korouhvičky na postranních věžích zlaté, právě tak, jako dvoukřídlá ven otevřená vrata a zvednutá mříže. Ale do znaku byl vsazen ještě, jsa mladšího původu, dvouhlavý černý orl, vznášející se zpozadu střední věže, a do brány byl dán bílý dvouocasý lev, držící předníma nohama červený štítek s habsburským bílým pruhem. Zdá se, že tato úprava byla provedena v 2. pol. 17. stol., ale není o ní zpráv. Změnu dotvrzuje i mosazné pečetidlo, kulaté, průměru 54 mm, z r. 1713, naproti tomu mosazné oválné pečetidlo, které možno datovati neurčitě asi polovinou 17. století, má ještě starou formu znaku. (Čáda uv. m. str. 38 č. 82—87.) Na pečeti z r. 1707 (podle pečetidla z počátku 16. století) v arch. m. Prahy IV. 24342 spatřuje se obraz bez štítu, lomená městská zeď s branou a cimbuřím a z ní vyrůstá věž bokem obrácená k předu s cimbuřím na vrcholu a jehlancovou střechou. Co vykládá Widimsky, str. 116, nemá podstaty. — Písek může se vykazati tesaným městským znakem na portálu děkanškého kostela z r. 1485; je to znamení městské hradby s cimbuřím a branou, která má rozervěná dvoukřídlá vrata a vytaženou mříži, a za ní vyrůstají dvě věže bokem ven postavené, kteréž mají valbové střechy, každou o dvou makovicích; mezi vrcholy věží je půlměsíc se šestícípou hvězdou na levé straně. (Soupis památek XXXIII., str. 208.) Na hřbitovním portálu z r. 1576 je podobný městský znak, jen věže jsou tesány stranou ven, měsíc a hvězda jsou přemístěny, že hvězda je na pravé straně, a pod nimi je patrně erb dvouocasého lva (tamže str. 233). Na radnici je plastický erb městský z 2. polovice 18. století a bez štítu na pečetech podle pečetidla z r. 1624 a na pečetidlech z r. 1659 viděti lze erb, v němž pod půlměsícem a hvězdou mezi věžemi je štítek s dvouocasým lvem zastírající částečně hradbu nad branou (tamže str. 248 a 249 a arch. m. Prahy IV. 31741, 32518, 30567, 1701, 2240 z r. 1635, 1655, 1689, 1732 a 1736). V barvách je městský erb tak prováděn, že má modrý štít, stříbrnou městskou hradbu s volnou branou a vytaženou mříží na travnatém podkladu a dvě stříbrné věže s červenou valbovou střechou i se zlatými makovicemi; nad hradbou na cimbuří stojí červený štít se znamením stříbrného dvouocasého lva a nad ním v pravo se vznáší zlatý ubývající měsíc a v levo šestícípá zlatá hvězda, a zlatá hvězda je na každé straně obrazu při okraji štítu. (Matzner, Písek, v Písku 1898, str. 236 s vyobr., Sedláček, Místopisný slovník histor., str. 694, Čáda, uv. m. str. 27, č. 42—44, Widimsky, str. 94, Ströhl, str. 65.) — Hradec Králové má v městském erbu stříbrného korunovaného dvouocasého lva, v levo obráceného, jenž má zlatou zbraň a drží v předních nohách zlaté písmeno G, jsa umístěn na červeném štítě. Tento znak vznikl spojením starého pečetního znamení s erbem, který se objevuje v 2. polovici 15. století a představuje zlaté písmeno G na červeném štítě. Spatřuje se v královéhradeckém antifonáři z r. 1470 i v hradeckém graduále z r. 1503 a dostal se na stříbrné pečetidlo z 15. století. Na pečetidlech 16. století možno pozorovati staré znamení, ale jinak vystupují oba erby pospolu nebo se střídají. K vytvoření nynějšího znaku došlo asi na počátku 18. století. (Srv. arch. m. Prahy IV. č. 32259, 32431, 32641, 19973, 21409, 30772, 7003 z r. 1675, 1666, 1684, 1696, 1736, 1742 a 1781.) O původu písmene G v městském erbu vykládá

zlatým písmenem G, patrně iniciálkou jména Grecz, Gradec, a ten erb, ač neovládl, přece měl takovou důležitost, že se dospělo k tomu, aby se figury obou erbů spojily; a tak na červený štít byl položen stříbrný lev držící iniciálu G

Balbín a má za to, že byl zaveden darováním krále Jiřího r. 1458; avšak tato zpráva, která prý pochází ze staré hradecké kroniky a pokládá se obyčejně za hodnověrnou, musí býti zamítnuta, a spíše nutno přijímati názor Bienenberga, Geschichte der Stadt Königgrätz (1780), str. 342, že ta iniciálka je počátečním písmenem jména Gretz. (L. Domečka, Znak města Hradce Králové v Časop. Spol. př. starož. čes. V. 1897, str. 71; Widimsky, str. 59, Ströhl, str. 60.) V Hradci Králové možno oba erby viděti na několika památkách, zvláště na věži Kropačce najde se kamenný znak držený dvěma štítonoši. (Soupis památek XIX., str. 29, 32, 40, 86, 87, 91, a Pam. arch. II. 1857, str. 228; srv. Bienenberg, Geschichte der Stadt Königgrätz, str. 439. Oba znaky byly i na kamenné kašně z 15. stol. Domečka, Bývalá kašna kamenná z 15. století v Hradci Králové v Časop. Spol. př. starož. čes. XXXV. 1927, str. 27.) Oba znaky vedle sebe jsou vyobrazeny na Willenbergově pohledu v Paprockého Diadochus, Stav městský, str. 195. — Nymburk zavedl si erbem na červeném štítu na pravé straně stříbrného dvouocasého korunovaného lva a na levé straně stříbrnou hradební věž s branou a na vrcholu s cimbuřím. Tento znak je plasticky proveden na domě čp. 14, který slul v 15. století „starý rathouz“ — patrně tu některý čas byla radnice a erb je jejím pozůstatkem — pocházejí možná z 1. polovice 15. věku. Na pozdější radnici je podobný erb z r. 1546 a nesou jej dva malí chlapci jako štítonoši (Kulhánek, Král. město Nymburk, 1912, str. 45, 49, 127 s vyobr.). Ale najde se i ve výzdobě domu čp. 165 z r. 1568 (tu postavení obou znamení je vyměněno; tamže str. 59). O znaku viz Hrnčíř, Král. město Nymburk (1894) str. 143, Widimsky str. 88, Ströhl str. 64. Sedláček, Místopisný slovník histor. str. 657 praví, tuším, mylně, že obě znamení stojí na travnaté půdě a lev je bez koruny. Městský erb je i na pečetech z r. 1638, 1651, 1681, 1754 v arch. m. Prahy IV. — č. 31745, 10143, 5101, 4780. — Domažlice obdržely od krále Vladislava 4. srpna 1481 privilegium na polepšení městského znaku. Podle něho starý erb „arma seu insignia“ představoval „scutum per medium flavi et per medium albi coloris cum porta patenti et duabus turribus albis eminentibus, in eo situatis“ (Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských str. 710 č. 420), a polepšení záleželo v tom, že byl přidán k němu obraz anděla, oblečeného v skvoucí roucho a ozdobeného zlatou štolou, visící na krku, i zlatým křížem nad čelem; umístění anděla bylo provedeno tak, že vyrůstá ze zdi mezi věžemi, drže v pravici napřažený meč a levicí se dotýká hradby. Tento erb je namalován na dolejší bráně pod korunovaným vladislavským W z r. 1481, přichází na pečetidlech z konce 15. stol. a z r. 1610, je vytesán na kamenné kazatelně na hřbitově u sv. Jana z r. 1562 (Soupis památek XVII. str. 19, 25, 26, 71 a pečetě v arch. m. Prahy IV. č. 32437, 31771, 6149, 20563, 31053, 30585 z r. 1650, 1651, 1668, 1675, 1677, 1681). Mimo to je viděti na zlomku Jarošova děla v peštském museu z r. 1547 (Pam. arch. XVII. 1897 str. 326). Znak popisuje Rybička v Pam. arch. XII., 1884 str. 463. (Srv. Widimsky str. 128 a Ströhl str. 68.) — Berounský městský erb se jeví tak, že na modrém štítě je otevřená brána se zlatou vytaženou mříží a v ní že stojí černý medvěd a po obou stranách brány že jsou věže, stříbrné barvy jako brána, s červenými střechami a zlatými makovicemi; nad branou, praví se, stojí český král v brnění, drže štít dvouocasého lva a napřažený meč jako správce a ochránce města (Sedláček, Místopisný slovník histor. str. 19, Widimsky str. 11, Ströhl str. 55). Tento znak je viděti na Willenbergově pohledu u Paprockého, Diadochus, Stav městský str. 203, a na městské bráně z vladislavské doby. Na pečetech je obraz bez štítu (srv. arch. m. Prahy IV. — č. 1336, 24454, 3309, 26010 z r. 1644, 1738, 1739). — Netolice mají erb o modrém štítu, u jehož spodku v oblacích je zlatý půlměsíc a na něm sedí P. Marie, majíc Ježíška na ruce. Toto znamení bez štítu prostě v pečetním poli drží se na všelikých mladších městských pečetích (Soupis památek XXXVIII str. 189—191 a arch. m. Prahy č. 24522, 30799, 2749 z r. 1668, 1682, 1712). Srv. Widimsky str. 84 a Antl Dějiny

zlaté barvy. Všechny těchto pět erbů, zavedených patrně v 15. století, nasvědčuje zřejmé snaze po jednoduchosti a výraznosti erbovního znamení, a lze v nich viděti i vědomou samostatnost při volbě znaku bez zřetele na pečetní

města Netolic str. 41. — Pelhřimov získal od císaře Leopolda I. 17. září 1675 potvrzení privilegií a zlepšení erbu, takže se potom užívalo „štítu veskrz modré neb lazurové barvy, v němžto ihned od spodku zeď z tesaného čtyřhranatého bílého kamene až téměř do polovice téhož štítu nahoru vystupuje, uprostřed pak též brána s otevřenými žluté neb zlaté barvy, na železných pantích vyzdviženými vraty a při vrchu jako k spuštění zavěšeným šraňkem, v kteréžto muž v způsobu poutníka k pravé straně obrácený v bílé sukni až do kolen, černým pláštěm oděný a až přes ramena svěšeným černým koženým vejlozkem, mušlemi bílými obvěšeným, pod černým, podobnými mušlemi obloženým kloboukem, v pravé ruce dlouhou poutnickou hůl před sebou postavenou držící, stojí. V též pak zdi jest s každé strany týchž vrat jedno okno ouzké, něco vzhůru k střelbě prolomené, a na ní u vrchu sedm kranclův, červenými kůrkami přikrytých, každý s podobnými, k střelbě způsobenými děrami, a za ní dvě věže bílé, okrouhlé, jedna každá s jedním, železnou, křížem přeloženou stříbrné barvy mříží, vzhůru vyzdviženým čtverhranatým oknem, nahoře s třemi bílými kranclými, červenou cihelnou střechou přikryté, mezi kterýmižto věžemi štít, veskrz červené nebo rubínové barvy, uprostřed bílým neboližto stříbrným štrychem na příč přetažený, a nad ním spatřuje se dvojnásobný, jako k letu rozkřídlený, na obou rozích téhož štítu vzhůru stojící orel své přirozené černé barvy, na jehož prsích malý červený štítek a v něm lev bílé nebo stříbrné barvy s vyzdviženým dvojnásobným ocasem, otevřenými ústy a vyplazitým červeným jazykem, s předními před se roztaženými tlapami, na zadních nohách, k pravé straně jako k lovu se sápnoucí a stojící se vidí“. (Pam. arch. XI., 1881 str. 420; Soupis památek XVIII. str. 164 až 168 na pečetích, v privilegiu i na truhle, tu v zjednodušené něco podobě; Čáda, uv. m. str. 26 č. 40; Polesný-Wirth, Pelhřimov, 1911, str. 105 a 107; arch. m. Prahy IV.—17795 z r. 1679; Dobiáš, Znak a pečetě města Pelhřimova v Časop. Spol. přátel starož. čes. XXVI., 1918 str. 47 s vyobr.). Polepšení městského znaku proměnilo barvu erbu, který se udržoval mezi věžemi, maje na štítu vodorovné břevno, přes dobu povýšení města na královské r. 1595. To byla památka nejen na vládu pražského arcibiskupství, nýbrž i na panování rodu Trčků z Lípy, který nosil totéž znamení, ač v jiných barvách. Změnou barev, že byl štítek předělán ve znak habsburského rodu, a posazením na něj orla bylo vyznačeno, že se město dostalo ve zvláštní ochranu císaře a krále. Je zajímavé, že byl erb v udělovacím privilegiu vyobrazován tak, že byl spojen s obrazem císaře, sedícího na trůně mezi kurfirsty, a s válečnými emblemy. Takto vypraven přešel právě znak do pečetí, ale byl malován a používán i v jiných případech. — Pohořelici m se přisuzuje za městský erb městská hradba se zavřenou branou, za níž vystupují tři věže s cimbuřím, ale neuvádějí se barvy (Ströhl str. 72; srv. Slavík, Staré znaky a pečetě na Moravě, tab. IV. č. 1). Ta neurčitost patrně souvisí s tím, že Pohořelice klesly časem na pouhou ves. — O erbu města Jemnice a Ivančic viz Slavík uv. m. str. 25, 62, 64, ale neudávají se jejich barvy; srv. pečetě s erby v arch. města Prahy IV. č. 483, 477, 31592 z r. 1661, 1747 a 1757 a IV. č. 32103, 32592, 7457, 32167 z let 1666, 1673, 1689, 1817. Na jemnické z 18. století je erb orlice. Pro Ivančice viz ještě Mitteil. der k. k. Central-Commission XIII. Jahrgang. N. F. 1887, str. CXIII. s vyobrazením. — Unčov používá za znak černé korunované orlice ve zlatém štítu (Ströhl uv. m., str. 71, Slavík uv. m. str. 13). Původní pečetní znamení je ještě na pečetech z roku 1580, viz archiv města Prahy IV. č. 12558, 31692 z roku 1664 a 1704. — Třeboňským městským znakem je modrý štít nesoucí stříbrnou ozubenou hradbu a za ní vyrůstající dvě štíhlé stříbrné věže nahoře s cimbuřím a červenou trojúhelníkovou střechou, zdobenou zlatou makovicí; mezi věžemi na hradbě stojí stříbrný štítek s červenou růží, a toto znamení možno viděti i na bílém praporci vlajícím vzhůru na žerdi, která trčí z okna levé věže. Tento erb je vyryt na stříbrném městském pečetidle z r. 1556. (Soupis památek X., str. 91; srv. Widim-

znamení a proti němu. A tyto případy padají tím spíše na váhu, že už snesený materiál jmenovaných měst, v počtu 47, dává možnost k vyslovení zásadní pravdy: znamení nebo erby, projevující se ve 13. a 14. století na městských pečetech, není možno postihnouti jako

sky str. 139 a Ströhl str. 69 a pečeť z r. 1641 v arch. m. Prahy IV. 16619 z roku 1703.) — Náchod má erb modrého štítu, na němž na travnaté půdě stojí stříbrná brána svrchu se stínkami, mezi dvěma nízkými stříbrnými věžemi s cimbuřím na vrcholu; v bráně je vytažená zlatá mříže a její dvoukřídlá ven otevřená vrata jsou také zlatá; nad branou se vznáší červený štítek se znamením stříbrného dvouocasého lva. Tento obraz bez štítu, jako byl na nejstarší pečetě, přešel i na mladší pečetidla z r. 1570 a 1661 a se štítem je na portálu staré radnice (Soupis památek XXXIV., str. 153, 155, 171, 173; arch. m. Prahy IV. 18005 a 29112 z r. 1676 a 1707; Hraše, Dějiny Náchoda, str. 427, Widimsky, str. 82). — Jilové přidržel se erbu dvouocasého korunovaného stříbrného lva ve skoku na červeném štítě (Widimsky uv. m. str. 34, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 372). — Slavětín převedl si pečetní znamení tak, že na modrém štítu stojí hradba svrchu s cimbuřím a s volnou branou a za ní se zdvihají dvě věže, mající nahoře cimbuří, vše stříbrné barvy; mezi věžemi je zlatý štítek nesoucí bílý pokosem položený pruh se třemi červenými srdci. (Widimsky, str. 121.) — Kolinci se připisuje dvouocasý stříbrný lev ve skoku (nekorunovaný) na červeném štítu (Widimsky, str. 62, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 429). Ovšem na nejstarší pečetě i na druhé pečetě z r. 1400 lev je jednoocasý (Soupis památek VII., str. 103). — Lanškroun převzal na červený štít zlatou královskou korunu (Widimsky, str. 68, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 497 a pečetě v arch. města Prahy IV. 31787 a 30621 z r. 1653 a 1688.) — Hořice u Krumlova připisují si červenou růži na bílém štítu (Ströhl, str. 59, Sedláček uv. m. str. 241). — Bilina podle všeho měla prvotně podobné znamení v erbu jako v městské pečetě, jen štítek vrchnosti byl vypouštěn a v bráně byla viděti řeka. Ale Ferdinand I. na žádost Jana ml. z Lobkovic na Horšovském Týně r. 1549 polepšil městský erb tak, „aby nad městskou hradbou s volnou branou o vytažené zlaté mříži a mezi dvěma věžemi za ní rostoucími, vše stříbrné barvy na modrém štítě) u vrchu nosili štít shůry dolů rozdělený, jehož pravá polovice zase na přič rozštípená a jejíž vrchní část červené a dolní bílé barvy, levá pak strana bílá, v níž černý orel rozkřídlený, na prsou zlatý pás mající, a za štítem dva praporečky, černou a bílou a červenou a bílou barvou na přič potažené, se spatřují“. Tím se dostal do městského erbu lobkovický vrchnostenský znak, od něhož byly odvozeny i barvy praporů. (Pam. arch. IX. 1874, str. 721 a XVI. 1896, str. 506; Th. Hutter, Die Stadt Bilin und ihre Geschichte, Bilin 1891, str. 75 — tu se praví, že znak v staré podobě je tesán na stříkačkové kůlně; Widimsky uv. m. str. 13, Ströhl str. 55, Sedláček str. 27 a pečetě v arch. m. Prahy IV. č. 32655, 31385, 5992, 29086, 32106 z r. 1644, 1654, 1655, 1683, 1726.) — Chvalšiny připisují si městským erbem štít křížem čtverceny a nesoucí v 1. a 4. modrém poli zlatou korunu a v 2. a 3. červeném poli stříbrný kříž. Tento znak přichází i na mladších městských pečetech. (Soupis památek XLI., str. 86; Widimsky uv. m. str. 54, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 342). — Vyškov si pořídil městský erb takový, že bílý štít nese červenou městskou hradbu s červenou věží uprostřed. (Ströhl, str. 74 a Slavík uv. m. str. 64 i pečetě v archivu města Prahy IV. č. 1803, 32758 z roku 1655. — Bělá pod Bezdězem má znakem pečetní obraz, jež vložila na štít. Tak se jeví tesaný v kameni na portálu radnice z roku 1613 s nápisem „Turres cum muro fortisque figura leonis hanc decorant urbem, sed tu leo, Christe, gubernat“. Na mladší pečetě městské z 15. století obraz je bez štítu v pečetním poli. (Časopis Spol. př. starož. čes. VI. 1898, znaková příl. Widimsky uv. m. str. 136 staví tři věže na půdu bez městské zdi. Erb se popisuje tak, že štít je modrý a v něm stříbrná městská hradba s cimbuřím a za ní vystupující dvě kulaté věže postranní i prostřední věž čtyřhranná s červenými střechami; střední věž v dolní polovici kryje červený štítek s bílým dvouocasým lvem.)

městské symboly vojenské povahy na všelikých jiných památkách před husitskými vojny.

Stav, takto konstatovaný, není snad dán nedostatkem památek nebo neznalostí veškerého materiálu,⁴⁶⁾ a bude tím závažněji mluvit, osvětlí-li se ještě tím, co lze říci o jiných význačnějších městech, která mají složitější vývoj, pokud jde o městský erb. Město Cheb mělo, jak povědomo, pečeť ve velmi komplikovaného typu, kterýž by se sotva hodil za erbovní figuru. Skutečně chebský městský znak je jednoduchý, jednodušší nežli obraz samého sekretu, a byly do něho převzaty jenom nejpodstatnější prvky, říšská orlice a městská mříže, jež spojeny tak, že na štítě napříč polovičným je svrchu viděti na žlutém poli hořejší polovici černé orlice a dole na červeném poli stříbrnou mříži. Ovšem i tento obraz orlice rostoucí z mříže vyskytá se nejdříve volně v pečetním poli asi od poloviny 17. století, a o zavedení erbu není listiny, jako není známých dokladů o jeho užívání za starších dob.⁴⁷⁾ Jestliže se při Chebu městský znak liší od erbu, který se uplatňuje v jeho pečetech jako vrchnostenský znak, u města Brna se shledává, že se městský znak úplně srovnává se znakem, jež nese druhá městská pečeť, po prvé známá z r. 1315. Je to štít, jenž má při vrchu bílý polopruch a pod ním pruh červený a bílý a zase červený. Jeho vyobrazení se najde v městských berních knihách z 15. století a ke konci toho věku možno pozorovati, že se jeho bílá barva mění ve žlutou, tedy stříbro přechází ve zlato.⁴⁸⁾ I na stavitelských památkách uchoval se tento znak, který zůstal v platnosti dlouhý čas, až teprve za služby, prokazané za třicetileté války, polepšil císař Ferdinand III. Brnu městský erb 3. února 1646, ale všechny doklady nejdou zpět před rok 1400.⁴⁹⁾ Toliko se zachovala zpráva,

⁴⁶⁾ Oprávněnost vyslovené věty potvrdil ve svém projevu p. arch. Kamil Hilbert po přednášce, kterou jsem měl o pečetech a erbech pražských měst při valné schůzi Společnosti přátel starožitností českých v Praze 12. března 1925.

⁴⁷⁾ Dr. Karl Siegel, Das Egerer Stadtwappen v Mitt. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. LIV. 1916, str. 376, mluví jen o pečetním znamení, ne o městském erbu a nepodává pro jeho vývoj nijakých dokladů, mlče zvláště o tom, jsou-li zachovány městské erby malovány nebo tesány na stavitelských památkách. Nápadné je užívání jednohlavé orlice v městském znaku, ne dvouhlavého orla, patrně podle vzoru městských pečetí.

⁴⁸⁾ To měnění barvy může býti ve spojení s proměňováním stříbra ve zlato v šachování moravské orlice, jež se dalo v důsledku privilegia římského krále Fridricha ze 7. prosince 1462, ač se té úpravě nedostalo uznání českého krále, a proto se neujala důsledně (Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 22). Jestliže se tak uzpůsoboval brněnský městský znak, snad by se v tom mohl shledávati projev vědomí, že městský erb je odvozen z moravské orlice. Vyobrazení prvotního erbu přináší BretHolz, Geschichte der Stadt Brünn (str. 146 a 147) tab. III.

⁴⁹⁾ Městský erb v staré podobě vidí se na starém radničním portálu, na bráně bývalého pivovaru, na starých štítech ze staré městské zbrojnice v zemském museu a p. O polepšení znaku v době císaře Ferdinanda III. viz Trapp, Beiträge zum bürgerlichen Militärwesen Brünns, Brünn 1873, VIII. Das Wappen der k. Stadt Brünn a Šujan, Dějepis Brna, str. 224, a Slavík, Staré znaky a pečetě městské a vesnické na Moravě, str. 11, s vyobr. Vyobrazení také u Ströhla uv. m. str. 70.

kteřá náleží do r. 1387 a pochází ze řádu cínařů a konvářů, daného městskou radou a potvrzeného markrabaty Joštem a Prokopem i moravskými zemskými pány.⁵⁰⁾ Tam se mluví o dozoru dvou přísežných mistrů nad výrobky a o jejich povinnostech, aby je označovali dvěma znameními, městským štítem (unser statschild) a svým i cechovním znamením, písmenou B. Jenže tento městský štít může být prostě erb z městské pečeti, aniž by měl charakter městského erbu, a je pro to důležité, že se nepoužívá výraznějšího termínu „wappen“. Poučný je příklad Německého Brodu. To město, jak bylo naznačeno, původní ostrve nebo erb ostrví vyměnilo na pečeti postupem času jinými erby, avšak nakonec se vrátilo k starému znamení, k starému znaku (na sekretu z 2. poloviny 15. století). A ten nezapadl v zapomenutí, ani když na městskou pečeť v 2. polovině 16. století byl vložen nový erb, projevující městskou hradbu s branou a dvěma věžemi na štítu; bylť umístěn nad zed' mezi věže a doplňoval pro větší určitost znamení, jež nemělo nic svérázného. Je pak jisto, že tento znak skutečně platil za městský erb, ale vyskytá-li se na městské pečeti až hodně pozdě, a před tím lze na ní vidět jiné znaky podle toho, jak se vrchnost měnila, sotva se může připustit, že by byl starodávného původu. Tento městský erb stal se potom základem nového polepšeného městského znaku, který udělil Německému Brodu císař Ferdinand III., povýšiv jej r. 1637 na královské město.⁵¹⁾ Hlubčice, jejichž první pečeti měly štítovitou podobu a na ní českého dvouocasého korunovaného lva ve skoku s hvězdou u hlavy, asi v polovině 16. století opatřily si dovedně řezané pečetidlo v průměru 41 mm a na něm je vidět složitější obraz: archanděl Michael drží dva k sobě nakloněné štíty, pravý se lvem, levý se třemi lodními háky o špicích, zahnutých ve vidlicový kříž. Tento druhý erb se vykládá za erb městského fojtství, jež si město přibralo do pečeti, když koupilo rychtu roku 1416 a nabylo plné městské svobody, ale podotýká se, že časem jeho význam upadl v zapomenutí a tak lodní háky měly se za požární háky. Od té doby obou erbů používalo se vedle sebe, po případě se i spojovaly, ale v nejnovější době byl zaveden návrat k stříbrnému lvu se zlatou korunou a o dvou ocasech, hledícimu v pravo, na červeném štítu, jenž má zlatou šestícípou hvězdu

⁵⁰⁾ Codex dipl. Moraviae XI. (1375—1390), str. 403 č. 461.

⁵¹⁾ Příslušné znění podává Rybička v Pomůckách k heraldice a sfragistice domácích v Pam. arch. IX. 1874, str. 923, a XVI. 1896, str. 507, a podle něho Brodští dostali: „modrý štít a na něm červenou bránu se zlatými ven otevřenými vraty dvoukřídlými i vyzdviženou železnou mříží, i dvě červené věže, mající nahoře cimbuří; nad cimbuří brány byl postaven červený štítek s bílým břevnem rakouského domu, drženy s každé strany dvouocasým lvem, kteříž oba nad ním ještě vyzdvihovali císařskou korunu, a císařská koruna vznášela se i výše v plné ozdobě, takže se její stuhu dotýkaly vrcholů věží; na břevně vnitřního štítku byla ještě položena inciálka F. III. Widimsky má chybný popis i vyobrazení, správně Ströhl uv. m. str. 57 a Sedláček, Místopis slov. histor., str. 70. Srv. pečeti v arch. města Prahy IV. č. 32000, 30661, 32719, 5300 z r. 1648, 1654, 1665, 1683. O brodských majetnících do konce 14. století viz K. Jelínek, Známí majitelé Německého Brodu a jejich poměr k městu ve Zprávách měst. musea v Něm. Brodě 1922—1923, str. 32.

na pravé straně hlavy.⁵²⁾ A ze všeho jde na jevo, že ten mladší erb byl zaveden, když se městská moc pozvedla, aby ji lépe vyjadřoval, nežli znamení lva, které snadno mohlo být zaměňováno, poněvadž odlišení pouhou hvězdou od královského erbu bylo sotva dostačující. Proto možno druhý erb pochopovati analogicky podle případů měst Klatov, Žatce, Kladska, Jihlavy i Králové Hradce.

Překvapuje-li Most častou změnou pečeti a jejich obrazu se střídáním erbů na nich, je jistě nápadné, že až poslední z nich, z 1. čtvrti 15. století, dala podklad pro podobu městského erbu. Ten má modrý štít a na něm stříbrný most kvádrového zdiva se stínkami, jenž se od středu snižuje k oběma koncům, má tři oblouky pro tok vody a podepírá dvě stříbrné věže, hranami do předu obrácené, s černými branami a okny i s červenými střechami a zlatou makovicí na vrcholu; mezi věžemi jest položen nad mostem rostoucí bílý dvouocasý lev se zlatou korunou, v levo hledící, a ten nese na koruně zlatou šestipaprskovou hvězdu.⁵³⁾ Při Mostu však dlužno ještě uvést, že jsou o jeho pečetech zachovány zprávy, které nasvědčují královskému dozoru nad městskými pečeti,⁵⁴⁾ ale nijak neprokazují, že by pečetní obraz byl i městským erbem. Dne 3. ledna 1411 olomoucký biskup a královský podkomoří Konrád z Vechty povolil královským jménem mostské obci, aby si mohla obnovit stříbrné malé pečetidlo, určené k denní potřebě pečetení posilacích listů, avšak tak, „das der schild, erbwappen und die buchstaben umb der umbeschrift gleicher weis in demselben neuen insigel werden gegraben, als sie in dem alten sein gewesen . . .“, a dne 26. ledna téhož roku ještě rozhodl, aby si i velkou pečeť směli znova poříditi, „characteribus et armis ac litteris circumferencialibus minime immutatis, eo tamen salvo, quod leonem, quem pro armis civitatis eorum predictae deferunt, in clippeo poterint sculperere ad placitum in eodem sigillo . . .“ V této druhé listině mluví se sice o tom, že dvouocasý lev na štítu je městským znakem, avšak to nemusí vzbuzovati rozpaky. Most, jsa královským městem, pochopitelně se ve vojenských potřebách vyznačoval královským znamením (erbwappen), které bylo i na královské korouhvi, sdružující všechnu zemskou hotovost. Mostští malujíce toto znamení na př. na vojenských štítech nebo praporci, vyjadřovali tím příslušnost ke králi, a když se i mluvílo o jejich erbu, nesymbolisoval při tom městských práv a náležitostí, nýbrž panovnická práva. Proto také cítíce potřebu opravdového vlastního erbu, který by jasněji a výmluvněji určoval jejich právní vztahy, sestrojili si nový erb, a to až po obnovení pečeti z r. 1411, ač nelze říci

⁵²⁾ Hupp, Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, 2. Heft, str. 98. Viz pečeť v arch. m. Prahy IV. č. 1688 z r. 1649.

⁵³⁾ Widimsky uv. m. str. 20, Ströhl uv. m. str. 56, Sedláček uv. m. str. 621. Viz erb na Willenbergově pohledu. Na pečetech zůstává obraz bez štítu (arch. m. Prahy IV. č. 31817 z r. 1627 podle pečetidla ze 16. století).

⁵⁴⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských I, str. 1134 čís. 844 a str. 1136 čís. 846.

přesněji, kdy to asi bylo. V té věci je škoda, že je malomluvná listina krále Ladislava z 10. ledna 1456, kterou bylo městu Mostu povoleno, aby si pořídil novou korouhev na místo staré, ve válce ztracené, a aby směl mít na tom „vexillum seu banderium“ tytéž „insignia et arma“, jako byly „od starodávna“ na předešlé;⁵⁵⁾ bylot by s velkým prospěchem, kdyby tato znamení byla popsána, jenže královské privilegium o nich naprosto mlčí. Ale i tak má Most v příčině městského erbu význam, a podobně je tomu při městu Ústí nad Labem, které má tu výhodu, že se zachovala královská privilegia, umožňující představy o vývoji znaku. Podle listiny krále Ladislava z 19. června 1457 měli Ústští už od starších dob korouhev, avšak o ni přišli ve válkách, když prý města bylo dobyt. Ta korouhev byla červená a uprostřed měla žlutý kruh a v něm zelený štít s bílým vzpřímeným lvem, který byl ozbrojen přílbou, pancířem a ochranným kabátcem i zlatými drápy a měl vztýčený dvojitý ocas, a ještě na vrcholu přílby nesl malou říční loďku, z jejíhož levého boku při konci vyčnívalo malé veslo. A král Ladislav, uděluje Ústským právo na obnovení korouhve, svoloval, aby si na ni položili tento znak i znamení, a tak se jim utvrzovalo znamení, které bylo odlišné od pečetní figury a odchylovalo se i v barvách od svého základu, v podstatě upraveného královského erbu. Ale to neznamenal, že by takovým způsobem byl městu Ústí určen na trvalo městský erb. Král Ladislav 12. února 1476 potvrzuje městu Ústí „arma seu insignia, quibus hactenus utebantur in sigillo et aliis oportunitis dicte civitatis et communitatis negociis“, nařídil, aby to byl štít červené barvy a na něm bílý lev se dvěma ocasy a se zlatou zbraní, nesoucí na hlavě přílbu a na ní dvě zlatá protažená křídla. A toho erbu užívá Ústí nad Labem potom neustále ve všelikých potřebách, dávajíc svědectví, že se vrátilo k prvotnímu pečetnímu znamení, i když v jistý čas zavedlo si na vojenské korouhvi erb od něho něco odchylný.⁵⁶⁾ Za to Jaroměř má nyní erb, který projevuje patrný rozdíl od základního pečetního obrazu. Je to bílý nekorunovaný dvouocasý lev, ovinutý trnovou korunou na červeném štítu, a už to, že erbovní figurou je lev, ukazuje na mladší původ erbu, poněvadž prvotně měla Jaroměř v pečeti erb dvojitě stupnice a lva si do pečeti zavedla až v polovině 15. století. Jenže tento lev byl jednoocasý, vlastně to byla nekorunovaná jednoocasá lvice (bez trnové koruny) a udržovala se ještě na pečetidlech z r. 1511 a 1575. Teprve na pečetidlu z r. 1788 dostala lvice, nemající ještě čelenky na hlavě, avšak zase vsazená do trnové koruny, dvojitý ocas, a tak se neporozuměním připravoval

⁵⁵⁾ tamže II., str. 331 č. 192.

⁵⁶⁾ tamže II., str. 337 č. 196 a str. 632 č. 379. — H i e k e, Urkundenbuch der Stadt Aussig, str. 117 č. 255, str. 127 č. 279 s vyobr. na tab. II. — Srv. Dr. W. F e i s t n e r, Gesch. der königl. Stadt Aussig (Reichenberg 1883), str. 174 a 187, Ed. W a g n e r, Aussig. Ein Heimatbuch I. (1923), str. 37, W i d i m s k y uv. m. str. 8, S t r ö h l uv. m. 55, S e d l á č e k, Místop. slovník histor., str. 930. Pečeti v arch. m. Prahy IV. č. 27826, 31022, 32332, 31762 z let 1657, 1679, 1686, 1701 podle pečetidla z 2. pol. 15. století.

názor, že jde o dvouocasého českého lva.⁵⁷⁾ U h e r s k é H r a d i š t ě vysloužilo si městský erb statečnou obranou za několikaletého obléhání uherským králem Matyášem, a je zajímavé, že jeho odvalu a hrdinství uznal sám tento král, když mu připadla Morava olomouckým mírem, uzavřeným s králem Vladislavem. V jeho listině, dané v Budíně 28. června 1481, kde je erb vymalován, výslovně se mluví o zlepšení a ozdobení starodávného znaku, o němž lze se domnívati, že se shodoval s pečetním obrazem, a při tom se nový erb popisuje tímto způsobem: je „štít barvy červené, v němž dvě věže se zdí mezi nimi a se spuštěnou mříží v otevřené bráně, nad níž stojí rytíř se třemi pštrosími péry na přílbici s mečem k ráně napřaženým v pravici a na levici se štítem barvy lazurové s bílým lvem podle znaku českého království“. Ale nyní používá se erbu něco v barvách pozměněného — hlavní štít je nyní modrý a štítek lva červený — a neví se, kterak se k tomu dospělo.⁵⁸⁾ České Budějovice prvotně zavedly si takový erb, že měly štít na příč (?) půlený, v barvě bílé a červené, a bílá polovice nesla červený štít s bílým lvem, kdežto v druhé červené polovici byly položeny tři bílé věže. To je povědomo z privilegia krále Vladislava, daného městu 7. října 1479, které „arma civitatis“ polepšovalo a ozdobovalo. To povznesení erbu projevilo se tak, že k staršímu základu byla přidána nahoře na štítu helma, nad níž byla posazena zlatá královská koruna, držaná rukama dvou ozbrojenců. Je tedy viděti, že nejprvnější městský erb budějovický byl odvozen od starých pečetních znamení, která byla rozložena ve dvě poloviny štítu, a Vladislav potvrzuje tento erb, ještě poznamenával, že lev je dvouocasý, má zlatou korunu a že střechy věží jsou také zlaté. Tohoto znaku, jak jej král Vladislav upravil, užívali potom Budějovičtí neustále, až císař Ferdinand III. 5. srpna 1649 dal jejich erbu novou formu; na červený štít položil bílou městskou zeď se třemi věžemi a před ní postavil anděla, držícího napřažený meč v pravici a červený štítek českého lva v levici; k tomu na korunu nesenou helmou, který podpírali dva zbrojnošové jako strážci znaku, vstavil rostoucího dvouocasého korunovaného lva, hledícího v pravo, jenž předními nohama držel štítek s habsburským břevnem, ozdobeným iniciálou F. III. A tento erb, v němž anděl stál na černém kopci, označeném dvěma skříženými hornickými kladívky, byl rozmnožen některými dodatky v konečnou podobu císařem Karlem VI. dne 2. října 1717.⁵⁹⁾

⁵⁷⁾ Otisky zachovaných úředních pečetidel dal mi poříditi městský úřad v Jaroměři a na nich možno pozorovati, co bylo výše pověděno. K utvrzení nesprávné podoby lva přispěl také chybný posudek zemského českého archivu z r. 1885 (viz výše kap. I., pozn. 58, a P o l i c k ý, Kniha o Jaroměři, str. 30). U W i d i m s k é h o uv. m. str. 51 a S t r ö h l a uv. m. str. 59 lev má dva ocasy, tak jej popisuje i S e d l á č e k, Místop. slovník histor., str. 357.

⁵⁸⁾ Bohumil F i s c h e r, Uherské Hradiště I. Topografie (1921), str. 9, Znak města Hradiště. Srv. S t r ö h l uv. m. str. 73, S l a v í k, Staré znaky a pečeti, str. 13, J. E. V i t á s e k, Dějiny a místopis král. města Uher. Hradiště (1879), str. 83, a B. D o l e j š e k, Král. město Uher. Hradiště a městský jeho archiv (2. vyd. Brno 1901, str. 10 a 19, s vyobr.).

⁵⁹⁾ Frant. M i r. Č a p e k, Znak města Českých Budějovic (1921) s vyobr. v poslední podobě. Starší forma v kostele v Kájově (Soupis památek XLI., str. 146) a u W i d i m s k é h o

Stříbro „ab antiquo“ mělo erb červeného štítu s bílou lilií, jaká byla na pečetním poli. Ale král Jiří za služby města dne 7. června 1469 prokázal mu tu milost, že mu udělil městský erb v polepšené formě; na modrý štít totiž byla položena městská bílá zeď s kranclemi a dvěma věžemi o červených střechách a zlatých makovicích a do středu zdi byla prolomena černá brána o zlatých ven otevřených vratech, do níž byla umístěna zlatá lilie, kdežto mezi věže nad cimbuří hradby byl vstaven bílý dvouocasý lev ve skoku pod zlatou korunkou.⁶⁰⁾ Později se dospělo k tomu, že barva štítu i brány byla proměněna v červenou a dva horníci učiněni strážci erbu.⁶¹⁾ O V y s o k é m M ý t ě je povědomo, že mělo původně v erbu draka, tedy tu figuru, která byla i v jeho pečetech. Ale dovořením krále Vladislava z 20. října 1471 starý znak byl upraven tak, že k obrazu draka byl přidán sv. Jiří sedící na koni a s drakem se potýkající. Potom barva štítu byla červená, sv. Jiří byl v skvoucím odění, jeho kůň byl bílý a zježené hřívý a zlatá byla uzda, třemen i ostruhy rytířovy, jenž nesl na levé ruce u prsou modrý štítek se zlatým křížem, a v pravé ruce maje zlaté kopí, bodal jím do krku draka poraženého pod kopyta koně.⁶²⁾ Tomu erbu zůstali Mýtští potom věrni. Zvláště zajímavý je vývoj erbu města S l a n é h o, ač nelze jej doložit dokumenty. Když se jeho existence projevuje, je to pouhý štít se lvem ve skoku o dvou ocasích a ten štít nese helm pokrytý fafrnochy a zdobený klenotem dvojího orlího křídla, ale vedle toho uplatňuje se v tom způsobě, že se k němu připojuje obraz pacholete, známého z nejstarších pečetí, ač nesterjně umístěného. Samotný štít se lvem, helmem a klenotem možno viděti na městských pečetech z 2. poloviny 15. století, ale na stavitelských památkách, na severní straně děkanského kostela z 15. století, na Velvarské bráně z r. 1460, na baště z r. 1464, možno pozorovati i pachole, jako i na znaku pozůstalém z Pražské brány nebo na znaku zdobícím Willenbergův pohled

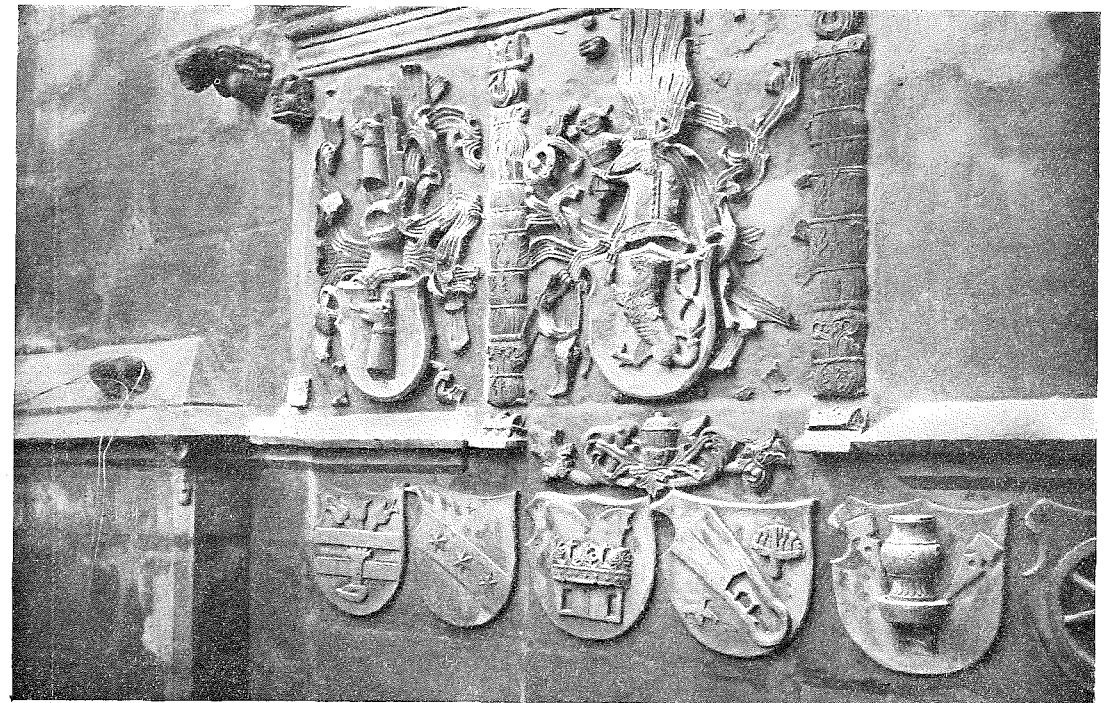
uv. m. str. 21, mladší u Ströhl uv. m. str. 56. — Čelakovský, Privilegia král. měst venkov., str. 688 č. 410. Vývoj erbu se jeví i na pečetech; viz na př. v arch. města Prahy IV. č. 31227, 18913, 27121, 5009, 32994, 31730, 13715, 26019, 11171 z r. 1616 1663, 1665, 1666, 1672, 1674, 1677, 1694, 1701.

⁶⁰⁾ Čelakovský, Priv. král. měst venkov. II., str. 529 č. 305, Ströhl uv. m. str. 63, Pam. arch. IX., str. 926. Znak v nové podobě je viděti na mostské věži ve Stříbře nad branou z r. 1560, v kostele Všech svatých namalovaný nad triumfálním obloukem z r. 1565, na pečetech městských (Soupis památek XXX., str. 207, 218, 245). Ale zdá se, že erb lilie nebyl zcela opuštěn, aspoň na radnici nad brankou je zazděn štítek s lilií asi z r. 1688 (tamže str. 245). Srv. i pečetí v arch. m. Prahy IV. č. 31228, 9315, 31614, 30809, 9429 z r. 1662, 1676, 1677, 1684, 1692.

⁶¹⁾ Widimsky uv. m. str. 79.

⁶²⁾ Čelakovský, Priv. král. měst venkov. II., str. 550 č. 320 a Pam. arch. IX., str. 725. Nový znak se vyskytá na křitelnici v kostele sv. Vavřince z r. 1499, na pečetidle stříbrném s počátku 16. století i na jiných mladších (Soupis památek XVI., str. 135, 146, 154). Srv. Widimsky uv. m. str. 47 a Ströhl uv. m. str. 59, Al. Vojt. Šembera, Vysoké Mýto (v Holomouci 1845), str. 56, a Herm. Jireček, Král. věnné město Vysoké Mýto (1884), str. 39, Časop. Spol. př. staroč. čes. IV. 1896, znak. příl., a pečetí v arch. m. Prahy IV. č. 16256, 20395, 2448, 30814 z r. 1684, 1701, 1713 a 1793.

v Paprockého Diadochu. A z toho lze snad usuzovati, že za vlastní městský erb se pokládal červený štít, někdy na pravou stranu nakloněný, s bílým dvouocasým lvem pod zlatou korunkou, a ten štít byl vždycky ozdoben kolčím helmem, jehož červené fafrnochy měly stříbrný rub a jehož klenotem byla dvě šedivá orlí křídla, okrášlená srdčitými zlatými lístky dolů obrácenými.⁶³⁾

Obr. 19.
Erb města Slaného na Velvarské bráně ve Slaném z r. 1460.
Armes de la ville de Slaný à la Porte de Velvary à Slaný (1460).

⁶³⁾ Soupis památek XX., str. 221, 223—225, 228; Pam. arch. VIII. (1870), str. 131; Slánský obzor I. (1893) str. 1, 8, 72, 83, 84, 88; II. (1894) str. 99 a Jindřich Hulínský, O znaku města Slaného v Slánském Obzoru 1924, str. 47, kde se vypravuje i pověst vztahující se k chlapci v městském erbu, kterou zpracoval už dříve Josef Lacina (Kolda Malínský) s názvem „Puer Slanensis“ ve Slavnost. listě akadem. spolku Krakovec 1887. Widimsky uv. m. str. 114, Časop. Spol. př. staroč. čes. V. 1897, znak. příl., a Ströhl uv. m. str. 66. Sedláček, Místop. slov. histor., str. 808, ku podivu popisuje městský slánský erb tak, že ve velkém znaku drží červený štít s dvouocasým bílým lvem „horník, maje v ruce bečku soli, a že nad štítem je helmice se zlatými a červenými pery a sedmi hvězdami“. Z čeho odvodil Sedláček tuto podobu erbu, těžko pověděti, ale stalo se to jistě omylem. Třeba připomenouti, že slánský městský erb zvláště krásně nakreslil Mikuláš Aleš (viz obálku „Slánského obzoru“ v mladších ročnících). Popis městského erbu podal ve verších slánský rektor a pozdější císařský rychtář M. Jiřík Properator Ždárský, věnovav je r. 1607 spolu s minucí purkmistru i městské radě (Lacina, Paměti král. města Slaného 1885, str. 14):

Byl to v podstatě královský erb, vypovídající charakter královského města, a v této jednoduché podobě hodil se, aby byl využíván ve vojenských a právních potřebách. Ale kde znak byl nejen symbolem, nýbrž i dekoračním prostředkem, tam se přidával obraz hochy, jehož původ asi dosti záhy opředla pověst. Tak se obojí forma střídala, a proto má obojí stejné oprávnění, třebaž v novější době spíše se užívalo erbu bez hochy. Podle všeho možno povědět, že městský erb byl odvozen z pečetního obrazu, a jak kázala heraldická pravidla, jeho podoba proti němu zjednodušena, ale jako se projevilo i u jiných měst, také v tomto případě zvítězila úcta k starému a úpravnějšímu znamení. H u m p o l e c drží se městského erbu zřejmě mladého původu,⁶⁴⁾ a je těžko stanoviti, kterého znaku užíval ve starších dobách. Jen vychází na jevo, že vždy asi městský erb vyjadřoval vrchnostenské vztahy, a když nastaly změny ve vrchnosti, přidávalo se k staršímu znamení nové, až se dospělo ke konečné složité formě. Podobně pozdějšího původu proti prvotnímu pečetnímu znamení zdá se býti znak města *Žlutice* už podle vzhledu. Ale jeho vznik je osvětlen i dokumentem, neboť je zachováno znění listu krále Ferdinanda I. z r. 1541, kterým na žádost p. Hendrycha purkrabí v Mišni, hraběte z Hartmberka a pána z Plavna byla prokázána jeho poddaným ta milost, že jim byl dán erb a pečeť v takovémto způsobu: „štít na dvě na zděli od vrchu až do spodku rozdělený, jehož pravá strana černé a levá žluté barvy, na kterémžto rozdělení od spodku štítu až k vrchu bílá věž kamenná okrouhlá se stínkami se vidí, a v černém poli lev celý zlaté barvy na zadních nohách, s rozžavenými ústy, vyplazeným jazykem a dvojitým ocasem proti věži stojí; v zlatém pak

Ala meat bicolor volucres erecta sub auras
et juvenis galeam pandit amicus ope.
At leo, Czechiadum decus immortale, bicaudis
eminet in plano promptus ad arma clathris.
Slana hoc regali coronata est stemmate, regi
et regno, ut quam sis fida favensque, probes.

⁶⁴⁾ Widimsky uv. m. str. 50, Ströhl uv. m. str. 59 a Sedláček, Místop. slovník histor. 300. Erb města Humpolce skládá se z červeného štítu a dvou zlatých vidlí křížem přeložených na něm, dole mezi vidlemi je stříbrná zavínutá střela a nahoře červený štítek s bílým břevnem rakouského rodu. Právě podle poslední složky mohlo by se usuzovati, že tento erb nabyl poslední podoby asi v polovině 17. století, ač je nejasno, za kterých okolností se to stalo. Při tom možná bylo použito staršího erbu pocházejícího z doby pánů Leskoců (1428—1496) a reminiscencí na panství pana Václava z Dubé byl připojen k jejich znamení odřivous. (O erbu pánů Leskoců Sedláček, Heraldika II., str. 160; jejich erb byl r. 1668 odkázán Janem Kryštofem, posledním z rodu, želivskému klášteru, což potvrzeno císařským listem z 15. ledna 1669 — srv. Ströhl, Die Wappen der Ordensstifte und Abteien in Böhmen und Mähren v Kunst und Kunsthandwerk XVI. 1913, str. 339.) Je možné, že štítek habsburského domu měl před sebou předchůdce, asi štítek pánů Trčků (drželi Humpolec 1496—1559) — byl to štít dvakrát na příč dělený, nahoře černý, uprostřed bílý a dole červený (Sedláček, Heraldika II., str. 164). Proto by bylo snad lze připustiti i tu možnost, že tento štítek byl upraven z neznalosti věci až v novějších dobách v erb habsburského rodu. (Srv. J. J. Solař, Paměti města Humpolce, v Praze 1863, str. 21 s vyobr.)

poli černé hrábě dřevěné, prosté, vzhůru postavené se vidí.“ Jak se podobá, dříve Žlutičtí nepoužívali vlastního erbu, a až v této pokročilé době byla provedena konstrukce vypovídající městský charakter vlastníka, jeho vrchnost, i zachovávající staré pečetní znamení.⁶⁵⁾ H o r a ž d' o v i c e zavedly si městským znakem modrý štít u spodu se skalnatým vrchem, na němž stojí dvě stříbrné věže, každá s jedním oknem a s cimbuřím na vrcholu a červeným štítkem, na němž je zavínutá střela; mezi vrchem věží je zlatá hvězda o šesti paprscích. To je tedy takové znamení ve štítu, které se vyskytá na nejstarší pečeti a které vyznačuje i mladší pečeti ze 16. století. A toto znamení, ač ne ve štítě, nýbrž v kruhu, je vymalováno v právní knize města Horažďovic z r. 1495, a je při něm výslovně označení, že jest to „sigillum civitatis“, „celá pečeť města Horažďovic“. Ta forma i terminologie při malbě je důležitá, jak bude ještě ukázáno, a na tom nic nezmění pozdější užívání znamení jako erbu v různých případnostech. Co z ní zvláště vychází, je časnější užívání znamení za pečeť, nežli za erb.⁶⁶⁾ S v i n y přidržují se modrého štítu, na němž je stříbrná hradba se stínkami a s otevřenou branou a se zlatou růží v ní, nad branou se zdvihá stříbrná věž s oknem, cimbuřím, červenou střechou a se zlatými makovicemi. Tento erb však dříve se pokládal za pečetní znamení, a jestliže toto znamení bez štítu bylo vytesáno r. 1485 na děkanském chrámu v Trhových Svinech nad portálem, připojený nápis výslovně projevoval, že je to „sigillum communitatis civium Swin“. Již v této památce uplatňuje se celkem podoba figury, jak se nyní užívá, jen do městské zdi není prolomena brána, nýbrž je na ní pod věží umístěn štítek s růží, která vyjadřuje rožmberské panství.⁶⁷⁾

Jestliže jsou s f u l n e c k ý m městským znakem značné obtíže,⁶⁸⁾ lze spíše něco povědět o erbu města T e l č e. Byl prý původně v té způsobě, že červený štít nesl znamení v podobě bílé lilie. Ale v r. 1645 při vyplundrování města ztratila se městská pečeť, a proto, aby nemohla býti zneužita, Vilém

⁶⁵⁾ Widimsky uv. m. str. 74, Ströhl uv. m. str. 62, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 1042. O erbu pánů z Plavna Sedláček, Heraldika II., str. 196. Městský erb je také v městských pečetech, na př. v arch. m. Prahy IV., č. 31586, 32312, 32480, 14267 z r. 1644, 1667, 1669, 1694.

⁶⁶⁾ Materiál dobře snáší Št. K. Vydra, O znaku a pečetech města Horažďovic v Pam. arch. XXIII. 1909, str. 307 s vyobr. Tam se připomíná také, že v době, kdy městskou vrchností byli páni ze Šternberka v 17. století, hvězda mezi věžními vrcholy byla prováděna osmicípá. Srv. Widimsky uv. m. str. 48, a Sedláček, Místop. slovník histor., str. 237. Znak horažďovický je také vyobrazen na Willenbergově pohledu s poč. 17. stol. Viz i pečeti v arch. m. Prahy IV. — č. 31852, 14877 z 1621 a 1625.

⁶⁷⁾ Widimsky uv. m. str. 117, Ströhl uv. m. 67, Sedláček, Místop. slovník histor. str. 855, Soupis památek VIII. str. 123.

⁶⁸⁾ Z pomůcek, jež mám po ruce, nebylo mi možno určití podobu městského erbu fulneckého. Podle zprávy p. dra Jindřicha Šebánka uložena je v německém domě v Brně Gödelova heraldická sbírka z 19. století a ta přijímá za prvotní městský znak staré pečetní znamení, které po r. 1622 bylo rozmnoženo o erb pánů z Vrba, jimž Fulnek připadl trhem z konfiskací. Ten rozhojňný erb byl proveden v kameni na radniční věži.

Slavata, držitel panství a města Telče, požádal císaře Ferdinanda III. za změnění a rozhojnění erbu a pečeti. To se stalo císařským listem ze 4. května 1650, a odtud městský erb i pečeť měly míti podobu „štítu obdélného červené barvy, v němž od spodku litera W, kteráž vlastní jméno Viléma hraběte Slavaty, jakožto tehdejší vrchnosti vyznamenávala, se spatřuje, nad touž literou je znamení na způsob lilium bílého, jehož oni Telečtí v erbu svém od starodávna užívali, nad tím vším koruna zlatá královská, nad níž růže bílá, kterou dva andělé drží“. Jak se zdá, starý městský erb měl souvislost s písmenou M, zdobenou korunkou, která se vyskytovala na prvotním erbovním znamení, vyjadřujícím právní poměr k pánům z Hradce, a podle všeho neporozuměním pozdní doby ta erbovní figura byla prohlášena za lilii. A z toho výkladu vysvítá, že první erb nekryl se zcela s pečetním znaméním a že už sám, jako i mladší forma erbu, vyplynuly ze vztahů k vrchnosti.⁶⁹⁾ A podobný zjev možno pozorovati u Slavonice, jejichž erb se projevuje proti pečeti v komplikovanější podobě, jak ji patrně mladší doba sestrojila. Je to štít křížem čtvrcený, a jestliže v 1. a 4. poli je viděti pětistlou růží, v 2. poli je položena spouštěcí městská mříže a v 3. poli plot z kolů.⁷⁰⁾ Tak se staré pečetní znamení spojilo se složkami, které měly vyznačovati majetníka, a s atributy hrazeného a opevněného městečka. Město Brandýs nad Labem dospělo k erbu stříbrného korunovaného lva o dvou ocasích na červeném štítu, a možno se domnívati, že tak byla změněna prvotní figura jednoocasého lva, když se město stalo komorním statkem r. 1547. Aspoň dvouocasého lva možno viděti na štítu v pečetích z r. 1583 a 1695 a v knize privilegií z doby císaře Leopolda I.⁷¹⁾

Vezmou-li se v úvahu i města druhé skupiny, je viděti, že celkem nic neodporuje vyslovené větě, že městské erby jsou v našich zemích prokázány až v podstatě od husitských vojen. Sice u Brna se mluví o městském štítu, který byl úředním znaméním už r. 1381 a podle všeho se srovnával s erbem na druhé

⁶⁹⁾ Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě str. 95; Pam. arch. IX. str. 738; J. Beringer a J. Janoušek, Město a panství Telč (1892) str. 4, 5, 75. Město si pořídilo r. 1650 nové pečetidlo, jehož otisky v arch. m. Prahy IV. — č. 14274 a 30902 z r. 1707 a 1717.

⁷⁰⁾ Slavík uv. m. str. 49. Na pečetidle stříbrném z r. 1576, které má průměr 30 mm, vyryta pětistlá růže v pětistlé růži položená. Pečetidlo je chováno v arch. Národního musea v Praze (Čáda uv. m. str. 37 č. 78 s vyobr.). O jiných pečetech mladších dr. Hans Reutter, Gesch. der Stadt Zlabings v Ztschr. des deutsch. Ver. für die Gesch. Mähr. u. Schles. XVI. 1912 str. 304.

⁷¹⁾ Dr. J. V. Prášek, Brandejs n. Labem I. str. 185, a II. str. 59. Císař Leopold I. potvrdil městská privilegia 12. prosince 1670 a při tom obnovil městský erb, „jakož sou oni Brandejští ještě jedno privilegium na znamení erbu, kteréhož jsou na pečeti a korouhvích, též jiných potřebách svých užívali a pořád užívají a takové jim také k dokonalému zmaření přišlo“, totiž „v červeném poli lva bílého na dvou nohách zadních vzhůru stojícího a s předníma nohama rozpatého, s rozdvojeným ocasem, na hlavě zlatou korunu a u každé nohy čtyři pazoury pozlacené, též otevřená ústa a ven vyplazený jazyk“. Pam. arch. IX. str. 847, Soupis památek XV. str. 140, 141. Srv. Widimsky uv. m. str. 17, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 54 a pečeti v arch. m. Prahy IV. 20836, 9944, 31843, 14061 z r. 1628, 1652, 1655, 1675.

městské pečeti od r. 1315,⁷²⁾ a podobně u Mostu se zdůrazňuje, že královský český lev byl pokládán za „arma civitatis“, avšak bylo už naznačeno, jak pojímati tyto zprávy. Jinak však všechen materiál a záznamy nasvědčují, že městské erby jsou mladšího původu nežli pečetní znamení, a vzaly-li některé původ v časech značně pozdních, jiné dávají na jevo, že jejich vznik se může datovati 15. stoletím. Celkem z pozorování vyplývá, že valná většina městských erbů je připravena buď převzetím erbů v pečetích nebo vložením pečetního znamení na štít, a jestliže některé městské znaky projevují úchytky, jsou dány vývojem a skoro vždy se uplatňuje souvislost s pečetními figurami. Zejména poddanská města mají erby zřejmě pozdního původu, a v tomto ohledu padá také na váhu, že městečko Trhové Sviny sice označují kostelní portál svým znaméním r. 1485, nebo Horaždovice dávají si je malovati do právní knihy r. 1495, avšak nevkládají ho do štítu a výslovně se vyjadřuje, že je to městská pečeť, „sigillum civitatis“ nebo „sigillum communitatis civium“. Tento způsob užití pečetního znamení ve funkci erbu v barvách, ač bez štítu, není ojedinělý. V Labském Kostelci možno viděti v kostele sv. Víta v presbytáři tesané znamení v pískovcové desce z r. 1492, které má podobu pečeti: v kruhovém poli je umístěn obraz kostela s věží na pravé straně a s otevřenými dvoukřídlovými dveřmi uprostřed kostelní fronty a nad kostelní střechou je štítek s dvouocasým lvem ve skoku a kolem obrazu je legenda na stuze „sigillum civitatis Kostelec“.⁷³⁾ A tak by bylo lze vysloviti, že ještě koncem 15. století byla poddanská městečka, která neměla potřeby vlastního městského erbu nebo neměla k němu práva, a proto upotřebovala v jistých případech na jeho místě a v jeho platnosti městské pečeti, kterou podle okolností v barvách reprodukovala.

Aby tato věc více ještě vynikla, bude s prospěchem přihlédnouti ke královským listinám, jež byly vydávány městům na právo užívati erbu. Pozná se z toho nejen původ řady městských erbů z královské auktority, nýbrž získá se tím přehled důležitého materiálu do r. 1526 a k objasnění přispěje i terminologie a poznání, k čemu byly erby určeny. Je zajímavé, obdržel-li Most r. 1411 dvě listiny královského podkomořího na obnovení pečeti s vědomím krále, že druhé město, jež se může chlubit podobným privilegiem, je Slavkov na Moravě. Ten dostal 1. července 1416 německý list krále Václava IV. a v něm se městu — zve se stat zu Nawssedlicz — uděluje „ein insigele“ a do této městské pečeti se zároveň klade „wappen“, jehož Slavkovští mohli používat nejenom v městské pečeti, nýbrž „zu allen iren und der stat notdurften und geschefften“.⁷⁴⁾ Ten erb je v listině proveden v barvách, jak bývá pravidlem i u pozdějších listin jiných měst, a jeho forma dává objasnění jeho účelu. Má štít shora na děl a celý na přič polovičný a ten nese zvláštní obraz, sestrojený

⁷²⁾ Mohl to býti však stejně štít s obrazem dvouocasého lva.

⁷³⁾ Soupis památek XV. str. 237. Srv. pečeti v arch. m. Prahy IV. č. 12464, 32317, 2135, 1764, 5954 z r. 1670, 1674, 1681, 1718, 1721, na nichž obraz je rovněž bez štítu.

⁷⁴⁾ Moravský zemský archiv sign. Slavkov (město) A 1.

spojením českého lva s orlicemi vratislavskou a moravskou, že vzniklo zvíře, které mělo spodek lva o dvou ocasích na červeném poli a svrchní polovici dvouhlavého orla, jehož pravá strana byla černá na žlutém poli a levá strana červeně a bíle šachovaná na modrém poli. Tak tento erb vyjadřoval moc krále, jenž znamení městu daroval, a byl s to, aby spíše určoval jeho pána, nežli aby symbolisoval město, třebaže tak bylo zavedeno speciální a u jiných měst se nevyskytující slavkovské znamení.⁷⁵⁾ Tedy nejde tu o městský erb v pravém slova smyslu, a podobně nic jiného to vlastně nebylo, nežli pečetní obraz, jestliže císař Zikmund k žádosti Jana Kaplíře ze Sulevic, pána města, obdařil Třebenic u Litoměřic 5. října 1423 právem nositi v pečeti na štítu obraz sv. Jiří s napřaženým mečem v ruce, kterýžto štít co do způsobu a barev měl býti proveden podle kaplířovského štítu.⁷⁶⁾ Na další takovou listinu je třeba čekati řadu let a je zajímavé, že po smíření Čechů se Zikmundem Lucemburským byl to první Tábora, který si vyžádal na císaři podobná zařízení, jakých požívala už asi jiná význačnější města. Má význam, že mu bylo uděleno 25. ledna 1437 „znamenie a pečeť i tej pečeti nápis, kteréžto časy věčné k rozličným svým potřebám, jakožto k listóm, slobóm, tvrdostem i všelikým jich běh-uov řádóm vedle obyčeje jiných měst mají požívati“. Tedy se zde nic nemluví o erbu a nenaznačuje se ani, že by se „znamení“ mohlo přiváděti k platnosti v jiných záležitostech, nežli opravdu na pečetech. Snad tu působily zvláštní tábořské poměry, ale ze všeho vysvítá, že pečetní znamení byla už v té době zcela pod královskou ochranou a nebylo je možno městům volně vybírat, když si to netroufalo učiniti město tak mocné, jako byl Tábor, patrně

⁷⁵⁾ Slavkovský příklad může býti novým dokladem, jak pečetní obrazy jsou v těsném vztahu k vrchnosti města. Vykládá se sice, že Slavkov náležel německým rytířům a že byl r. 1414 císařem Zikmundem zastaven s jinými řádovými statky pro dluhy, českému králi patřící, Jindřichovi z Plumlova, avšak listina nasvědčuje přímému panování Václavovu, poněvadž se v ní nemluví o městské vrchnosti, pečeť se městu dává za dobré služby a věrnost, prokázanou obcí králi i české koruně, a měšťané i obyvatelé města nazývají se „unsere lieben getrewen“ bez omezení. Že erb vložený do městské pečeti representoval moc českého krále, je dáno nejen obrazem samotným, nýbrž i srovnáním se sekretem krále Václava IV. (Pösser, Die Siegel der deutschen Kaiser u. Könige II. Bd. tab. 7 č. 3. a 4.). Ten sekret, objevující se často jako rubní pečeť na majestátní pečeti, nese obraz dvouhlavého orla, majícího na prsou štítka českého lva. To znamení se vykládalo tak, že je spojení orlice braniborské se slezskou a českým erbem (Lindner, Das Urkundenwesen Karls IV. u. seiner Nachfolger, Stuttgart 1882, str. 60), ale nyní ze všeho vychází, že třeba přijímatí obraz za sdružení znaků Čech, Moravy a vratislavského knížectví (srv. Vojtíšek, Naše státní znaky str. 56, 25 sl.). Zároveň může býti oporou i pro vysvětlování pečetního znamení mělnického a poličského. Pro slavkovské znamení viz ještě Slavík, Staré znaky a pečeti městské str. 18. a Vlastivěda moravská II. Místopis. Slavkovský okres (v Brně 1921) str. 153 a 155 (s vyobr.). Pochopitelně přichází prvotní pečetní obraz i na mladších pečetidlech městských z r. 1568, 1611 a 1657.

⁷⁶⁾ Pam. arch. IX. str. 927. Co však znamenalo připodobení obrazu k erbu pánů Kaplířů ze Sulevic, těžko pověděti, neboť nosili v ten čas na modrém štítě křídlo bílé a červeně šachované. Srv. Sedláček, Heraldika II. str. 232; Widimsky uv. m. str. 132, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 894. Na pečeti ze 16. stol. obraz je volně v poli, jak ukazují otisky v arch. m. Prahy IV. č. 6390, 21547 z r. 1643 a 1689.

jsou si vědomo nedávného původu a potřeby utvrzení svých řádů. A je zajímavé, že tábořská městská pečeť představuje kus triumfu, který slavila jeho nezdolná moc, neboť její obraz byl „štít s polem zlatým a v tom poli dvě věži bílé, jedna s jednoho a druhá s druhého kraje štíta, mezi kterýmažto věžoma jest brána s visutú mříží od vrchu té brány až do prostředka, nad kterýžto rímkur od jedné až k druhé věži ztahuje se po prostředku, a nad věžimi . . . jest orel černý o dvou hlavú a diademami vuokol hlav obklíčený, jenž obě věži svými křídly jest osáhl, a na prsech téhož orla štítek zvláštní, kterýžto štrychy bílé a modré a na nich lva červeného od svrchu téhož štítka až doluov v sobě zavřel jest a osáhl, kteréhož předci naši kniežata lucemburská požívali sú i my požívame . . .“ Ovšem toto znamení časem proměnilo se i v městský erb.⁷⁷⁾ Zato u Českého Brodu, jenž si zjednal postavení královského města, možno pozorovati, že 13. března 1437 nabyl skutečného erbu od císaře Zikmunda.⁷⁸⁾ Tato „arma sive clenodia“ byla sestavena tak, že na modrý štít byla položena městská zeď s věží a otevřenou branou a nad tuto zeď císařský dvouhlavý orel na žlutém poli na pravé straně věže a bílý lev v červeném poli na levé její straně. A při tom výslovně bylo podotčeno, že Brodští mohou užívati toho znaku „in sigillo civitatis, in vexillis, banderiis et portis“, a tím se naznačují způsoby, v kterých se možno s městskými erbý potkati. A tyto způsoby se obvykle vytýkají, jestliže se daruje znak některému městu královskému. Zvláště městský erb býval ozdobou městské korouhve, a příklady

⁷⁷⁾ Znění darovací listiny Zikmundovy viz Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II. str. 170 a příslušný pasus v Pam. arch. IX. str. 855. Srv. Sedláček, Sběrka listovních pamětí města Tábora ve Výroční zprávě vyššího gymnasia v Táboře za školní rok 1897 str. 5 a Kolář, Historické paměti města Tábora v V. roční zprávě reálného gymnasia v Táboře za školní rok 1867 str. 3. Nejkrásnějším dokladem užití městského erbu je plastický erb v tábořské radnici z roku 1516 (Toman a Kolář v Pam. arch. II. 1857 str. 320 a VII. 1868 str. 58, Wagner, Znak města Tábora v Ročence Kruhu pro pěstování dějin umění za r. 1923 str. 40 a týž, Tábor, v Praze 1924 str. 2 s vyobr. a K. Thir, Staré domy a rodiny tábořské I. 1920 str. 27). Srv. Widimsky uv. m. str. 127, Ströhl uv. m. str. 67, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 876. Na sekretu z 1. pol. 15. stol. měli Táborští nad hradbou mezi věžemi položeny tři štítky, nejvýše dvouhlavého orla, níže pod ním vedle sebe štítek lucemburského lva a štítek českého lva. Později je viděti na pečetech volně v poli císařský orel, nesoucí na prsou štítek českého lva (arch. m. Prahy IV. — 9613, 6163, 28096, 23578, 14773, 24602, 3373 z r. 1650, 1652, 1659, 1665, 1666, 1697, 1777).

⁷⁸⁾ Pam. arch. XII., str. 463 a Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II., str. 193 č. 113. Pěkný v kamenu tesaný městský znak na štítu asi z konce 16. století pocházející ze sbořené Pražské brány, zachoval se zazděný na dvoře domu čp. 20—21; na něm orel a lev nejsou na štítcích. Mladší, až z doby Leopolda I., bez štítu je viděti na předbrani bývalé Kouřimské brány, avšak na něm orel a lev mají štítky. Ve stříbrném pečetidlu z času kolem r. 1440 erbovní obraz je umístěn volně v kulatém pečetním poli a orel i lev jsou na štítcích. Opis zní v gotické minuskule: Sigillum ciuium ciuitatis brod bohemicalis. Průměr 4,5 cm; zachován při pečetidlu stříbrný řetízek (Soupis památek XXIV., str. 24—26). Ve sbírce pečetidel archivu Národního musea v Praze uloženo mosazné pečetidlo z r. 1697 s podob. obrazem. (Čáda uv. m. str. 15 č. 7.) Srv. Widimsky uv. m. str. 18, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 68 a Časop. Spol. př. starož. čes. III. 1895, znak. příl.

města Mostu i Ústí nad Labem, jimž král Ladislav povolil obnovení korouhve ve válce ztracené r. 1456 a 1457, prokazují jejich těsné spojení.⁷⁹⁾ Jenže takovýchto zpráv není více, a tak se nutno spokojovati s povšechnými větami. Obdarování na „pečeť a erb“ obdržel od krále Ladislava 3. listopadu 1457 ještě Chomutov⁸⁰⁾ — byl to „štít modrý a v něm dvě věži bílé a mezi nima brána s mříží a prostřed té brány štít náš český s bílým lvem a nad štítem koruna královská“ — ale pak je třeba čekat až do doby Jiřího krále, nežli se objevuje, nová taková listina. Je to privilegium dané městu Kutné Hoře z 15. prosince 1459 a v něm se potvrzují „arma, que felicis memorie Wenceslaus, predecessor noster, illis dedit“.⁸¹⁾ Jenže listina na to darování krále Václava neexistuje a možno takové tvrzení přijímat za velmi pochybné, zvláště když znamení, které král Jiří uznal za městský erb, bylo v městské pečetě už od počátku vlády Karla IV. Král Jiří vedle toho polepšil znak, „arma civitatis“ Stříbrským 7. července 1469.⁸²⁾

Z doby krále Vladislava pozůstaly už hojnější listiny na udělení nebo rozhojnění městského erbu, a zejména se stalo účastným takové milosti Vysoké Mýto 20. října 1471, Ústí nad Labem 12. února 1476, Polička 24. prosince 1478, České Budějovice 7. října 1479, Domažlice 4. srpna 1481 a Rakovník 12. února 1482.⁸³⁾ Ve všech těchto listinách mluví

⁷⁹⁾ V mostské listině se praví, že král obnovuje „vexillum seu banderium... cum hisdem insignibus et armis, cum quibus antiquitus ipsum habere consuevit“, a povoluje městu jejich užívání, „sicut alie civitates regni nostri Bohemie vexillis sive banderis suis utuntur“. (Čelakovský, Privilegia král. měst. venkov. II., str. 331 č. 192.)

⁸⁰⁾ Listina v českém jazyku vydána u Čelakovského uv. m. II. str. 357 č. 208. Srv. dr. Jürg Simoni, Stadt Komotau (1879), str. 7, kde nesprávný názor o městském erbu, Widimsky uv. m. str. 62, Ströhl uv. m. str. 60, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 323. Městský erb je na městských pečetech, jenže nejstarší z doby Ladislavovy má královskou korunu nad štítkem ve bráně, kdežto pečeť z doby Vladislava Jagelovce vložila ji nad štít městského erbu, a ten způsob se potom udržoval (arch. m. Prahy IV. č. 32153, 30942, 30801, 31833, 32503, 31081, 11206 z r. 1650, 1651, 1652, 1694, 1705, 1707, 1715).

⁸¹⁾ Viz výše pozn. 45.

⁸²⁾ Viz výše pozn. 60.

⁸³⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II., str. 550 č. 320, str. 632 č. 372, str. 688 č. 410, str. 710 č. 420, str. 726 č. 428; Pam. arch. XI., str. 464. Viz výše pozn. 45. Rakovník si po obdržení znaku zařídil stříbrné pečetidlo, kulaté, průměru 47 mm, a mosazné větší, rovněž kulaté, průměru 64 milimetrů, s tímto znamením, které ryl i na mladších pečetidlech (Soupis památek XXXIX., str. 242 a 243 s vyobr. a Čáda uv. m. str. 34 č. 69 s vyobr.). Erb městský byl řezán na kazatelně z roku 1504, tesán v kameni na Vysoké bráně r. 1525 (Soupis památek XXXIX., str. 170 a 217 s vyobr.; tamže str. 215 reprodukce majestátu krále Vladislava na erb) a vyskytá se i na Willenbergově pohledu v Pa-prockého Diadochu, Stav městský, str. 207. Srv. Levý, Dějiny král. města Rakovníka (1896), str. 33, 73, Štembera, Místopis král. m. Rakovníka (1839), str. 3, 40 a Časop. Spol. př. starož. čes. IV. 1896, znak. příl. Kancionál z r. 1599 nese sigillum rakovnické obce, ale jinak se v něm vyskytá znamení červeného raka na bílém praporu (Z. Winter, Rakovník a jeho archaeo-

se o „arma“ nebo „arma seu insignia“, v poslední o „armorum insignia“, a tento rakovnický erb se popisuje tak — je to zřejmě prvotní udělení erbu obci města, které se domohlo postavení královského města, „pro illorum amplitudine honoris“ — že je to „scutum albi coloris, in quo cancer sursum erectus conspicitur, scutum autem ornat corona insuper inaurata, supra quam semicirculus ad arcus modum geminas combinare turres videtur, quarum medio clipeus ipse vallatus supra patentis porte menia situatur...“ A je příznačné, že se táž terminologie, která se projevuje v uvedených privilegiích, uplatňuje i v privilegiu krále Matyáše pro Uherské Hradiště z r. 1481,⁸⁴⁾ a tak je ji možno pokládati za ustálenou a obecně běžnou a dávající na jevo, že se královským městům přiznává právo městského erbu, jehož by používala ve všelikých potřebách. V tom je zřejmě rozdíl od předhusitské doby, v listinách tehdy vydaných i u královského města jde toliko o pečeť, a tím spíše jde o pečetní obraz, když se do pečetí z královské moci vkládají erby.

Jinak je tomu v poddanských městech, pokud jde o královská privilegia, udělující jim práva erbu. Již to je příznačné, že takové listiny jsou dosti pozdní a náležejí až době Vladislava Jagelovce, a při tom sotva se kdy mluví jenom o erbu, nýbrž zpravidla o „erbu a pečetě“ anebo o „erbu nebo pečetě“, po případě toliko o pečetě. Erb a pečeť projevují se tu takorůzka synonymy, která se nejen mohou spojovati, nýbrž i zaměňovati, a to jistě souviselo s tím, že poddanská městečka neměla vlastně jiné možnosti při používání erbů, nežli vkládati je na pečetě. A proto obraz, který se u poddanských měst nazývá erbem anebo pečetí, nemusí býti ani na štítu, nýbrž může býti umístěn prostě v kruhovém pečetním poli. Potom bylo snadné, aby poddanská města, chtějící vyjádřiti vlastní právní vztahy, označovala takovými pečetmi analogicky, jako se dalo erby, kostely, korouhve anebo i jiné památky. Aby věc byla jasnější, možno uvést řadu zpráv, z nichž se ještě nabývá poznání, že panovník obdařoval poddanská města právem erbu neboli pečetě na přání jejich vrchnosti, a jestli vrchnost sama takové právo svému městu přiznala, neměl akt platnosti, nedošel-li královského potvrzení. Tak 4. března 1472 vévodové minstrberští Viktorin, Jindřich starší a Jindřich mladší jinak Hynek s Bočkem z Kunštátu propůjčili svému městu Poděbradům erb a pečeť, a poněvadž Vladislav II. 25. listopadu 1502 list ten konfirmoval, dostali Poděbradští „štít zlatý a v tom štítu zeď bílou se stínkami, branou otevřenou s mříží zlatou a dveřmi zlatými a panty bílými, za zdí v prostředku věž bílou okrouhlou s dvěma okny... s červenou střechou a makovicí zlatou, a za touž věží orla polovičního, totiž s jednou polovicí černou a druhou červenou, se zlatým pyskem, s pazoury zlatými a bílým štrychem přes prsa jeho... nad branou druhý štít menší bílý s třemi černými štry-

logické památky v Methodu VIII. 1882, str. 66). Jestli se rozlišovala pečeť města a erb městský, těžko pověděti. (Srv. pečetě v arch. města Prahy IV. č. 31847, 31145, 30793, 27819, 21683 z r. 1662, 1665, 1667, 1669, 1779.)

⁸⁴⁾ Viz výše pozn. 58.

chy...“ Orel i štrychy byly erby jednak podle minstrberského vévodství, jednak podle kunštátského panství, a opakuje se v tomto případě, co se zase a zase vrací u poddanských měst, že vrchnost do městského erbu nebo pečeti vkládá své erbovní znamení ať na štítu nebo bez štítu.⁸⁵⁾ Rychnov nad Kněžnou majestátem ze 4. března 1480 krále Vladislava na žádost Albrechta z Rychnova nabytí pečeti také uzpůsobené vrchnostenským vlivem, že to byl štít růžové barvy, v němž „jelen s dvěma rohy nahoru zdviženýma, an jest spoléhá na nohy, na němž panna uprostřed po straně sedí v modré sukni, podávající jelenu dvou lístků k ústům, kteříž lekna slovou“.⁸⁶⁾ Jindřichův Hradec patrně už dříve používal „erbu a pečeti“, poněvadž se privilegium krále Vladislava, vydané 25. září 1483 působením Jindřicha z Hradce, pronáší, „jakož mají prve (Hradečtí) na erbu a pečeti zlatou růži v modrém poli, že jim k tomu přidávají se dva lvové cele zlaté barvy pod zlatými korunkami, každý o dvou ocasích...“, aby v štítu modrém stojíce na zadních nohách předníma zlatou růží o pěti listech mezi sebou drželi a k tomu nad tou růží aby bylo postaveno zlaté W pod korunou v témž modrém štítu“.⁸⁷⁾ Rouchovany na Moravě dostaly výsadu na erb a pečeť od krále Matyáše na žádost Viléma z Pernštejna 4. října 1486⁸⁸⁾ a byl to zelený štít se snopem pšenice a rukou po loket polovicí šerou barvou místo sukně přikrytou a srp pod snopem držící, a podobně Nosislavi dal téhož dne a k přímluvě téhož pána, povýšiv ji z vesnice na městečko, štít červené barvy a na něm „větev nebo rév vinného kořene“ se třemi zelenými listy a s jedním žlutým hroznem vína i se dvěma

⁸⁵⁾ Pam. arch. IX., str. 726 a XVI., str. 510. Srv. Vojtišek, Naše státní znaky, str. 35. Widimsky uv. m. str. 96, Ströhl uv. m. str. 65, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 706. Městský erb je na pečetech, ale menší pečeť nesla jen štítek se třemi pruhy (arch. města Prahy IV. č. 16622, 23250, 31952, 18092, 3015, 16486, 1280 z r. 1668, 1681, 1688, 1706, 1725, 1821.

⁸⁶⁾ Pam. arch. IX., str. 726 a XVI., str. 511. Rychnovští z Rychnova náleželi k rodu nescoucímu na červeném štítu dvě bílá lekna. (Sedláček, Heraldika II., str. 30.) Widimsky uv. m. str. 105, Ströhl uv. m. str. 66, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 782 a Sedláček, Rychnov nad Kn. (v Praze 1871), str. 5, 12, 75.

⁸⁷⁾ Pam. arch. IX., str. 724 a XVI., str. 509. V Soupisu památek XIV., str. 277, připomíná se listina krále Vladislava uložená v městském museu a str. 288 i 289 (vyobr.) stříbrné pečetidlo městské průměru 54 mm s nápisem v gotické minuskuli: s. maius civitatis Noue domus. Znak městský spatřoval se na radnici (obr. 17. stol. tamže, str. 261). Písmeno W je zajiště iniciálka jména krále Vladislava a je vyznamenáním města, jako bylo v jiných případech, růže byla starý erb pánů z Hradce. — Týž obraz, jako na nejstarším pečetidle, je i na pečetidlech z 1. poloviny 19. století v arch. Národního musea. (Čáda uv. m. str. 20 č. 19 a 20.) Widimsky uv. m. str. 85, Ströhl uv. m. str. 63, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 261. — Geschichten der Stadt Neuhaus (1850), str. 16; Rull, Monografie města Hradce Jindřichova (1875), str. 55, 137; Decker, Archiv měst. musea v Jindřich. Hradci (1908), str. 2., Časop. Spol. př. starož. VII. 1899, znak. příl., Mitt. der k. k. Central-Commission XIII. Jhrg. N. F. 1887, str. CXIV. s vyobr. Pečeti v arch. m. Prahy IV. č. 32610, 31516, 22942, 31880, 29079 z let 1621, 1630, 1663, 1664, 1731, jež svědčí o dlouhém užívání prvotního pečetidla.

⁸⁸⁾ Pam. arch. IX., str. 925, Slavík, Staré znaky a pečeti, str. 18, Vlastivěda Moravská II. Místopis. Hrotovský okres (1916), str. 253 s vyobr.

modrými; po stranách révy byla motyka a nůž viničný.⁸⁹⁾ Za to Tyniště v Čechách mělo prý už ve 14. století pečeť a na ní „štít červený a v něm strom k způsobu borovice podobný, mající kmen všecek barvy požloutlé a větvoví zelené“, ale ve válkách prý ohněm pečeť ta byla zničena se všemi listy a výsadami. A proto jim Jindřich st. Minstrberský r. 1487 a po něm patrně král potvrdil starobylou pečeť i erb a přidal jim ještě erb pánů z Kunštátu tak, aby byl na borovici zavěšen.⁹⁰⁾ Když Unhošť dostávala 15. května 1489 od krále Vladislava na prosbu purkmistra a konšelů i obce „erb“ s jinými výsadami, totiž „v modrém poli jelena se zlatými rohy a zlatým obojkem, vycházejícího ze zelených křovin“, bylo sice poznamenáno, že to znamení budou moci na praporecích a jiných potřebách namalovaný nésti a také na pečeti míti, avšak právě že nic o štítu nepraví, nýbrž jen o poli, je viděti, že nemožno tu mysliti na výjimku z pravidla.⁹¹⁾ Proto ani při darování Tovačovu z r. 1492 na erb „zvyklý“ dvou věží městských v modrém poli, jedné červené a druhé bílé barvy, mezi nimiž by byl erb dědičných pánů města, rodu z Cimburka, a jež by i s erbem stály na zeleném trávníku,⁹²⁾ nenastávají rozpaky, a tak je i při vysazení Šatova u Znojma 29. července 1497 právem městečka na prosbu Henrycha a Buryana z Lichtmburka a při nadání erbem, červenou věží se stíny bez krovu v bílém poli, jež by nesla nad branou přirozený erb vrchnosti.⁹³⁾ A také městečko Sobotka bylo obdařeno 24. srpna 1498 jenom pečeti, štítem modrým se zdí o otevřené bráně a se dvěma věžemi, jež jako zeď měly stínky.⁹⁴⁾

Brandýs nad Orlicí přičiněním svého pána Bohuše Kostky z Postupic nabytí erbu a pečeti 2. ledna 1503 a byl to štít všecken modrý a na něm dvoje

⁸⁹⁾ Archiv český XVI., str. 300 a Slavík uv. m. str. 15, Vlastivěda Moravská II. Židlochovský okres (1910), str. 178.

⁹⁰⁾ Pam. arch. IX., str. 928. Erb pánů z Kunštátu popisuje se tak, že má bílý štít a v něm nahoře napříč tři štrychy černé. (Srv. Sedláček, Heraldika II., str. 37.) Widimsky uv. m. str. 131, Ströhl uv. m. str. 68, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 914. Pečeť v arch. m. Prahy IV. 25688 z r. 1764 (podle pečetidla z 2. pol. 15. stol.).

⁹¹⁾ Pam. arch. IX., str. 737. Městečko Unhošť patřilo ke Křivoklátu, a proto mělo lepší postavení, jsouc poddáno králi, nežli jiná poddanská města. — Widimsky uv. m. str. 134, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 928, Melichar, Monografie města Unhoště (1888), str. 210 s vyobr.

⁹²⁾ Slavík, Staré znaky a pečeti, str. 18, s vyobr. pečeti na tab. II. 1. O erbu rodu z Cimburka viz Sedláček, Heraldika II., str. 45, na tovačovské městské pečeti je to dvojité cimbuří a klenotem jsou tu pštrosí pera.

⁹³⁾ Slavík uv. m. str. 16 a Pam. arch. IX., str. 854. O erbu pánů z Lichtmburka, dvou skřížených ostrví, viz Sedláček, Heraldika II., str. 12. Srv. Vlastivěda moravská II., Znojenský okres (1904), str. 485.

⁹⁴⁾ Pam. arch. IX., str. 727 a XVI., str. 512. Znak se později rozvinul, viz Widimsky uv. m. str. 122 a Sedláček, Místop. slov. histor., str. 822 a Hradý a zámky X., str. 94, a to erby pánů ze Šelmberka a z Lobkovic. Pečeti podle pečetidla z r. 1581 v arch. m. Prahy IV. č. 5421 a 16529 z r. 1616 a 1627.

zlaté hrábě na kříž přeložené.⁹⁵⁾ Struměň v Těšínku 27. září 1503 podobně obdržela erb a pečeť k žádosti Kazimíra knížete Těšínského, byvši povýšena ze vsi na město, a nosila potom v modrém štítu obraz sv. Barbory a podle ní půl černé orlice s celou hlavou pod zlatou korunkou.⁹⁶⁾ Muncifaji (Smečnu) vymohl Jan Bořita z Martinic na Smečně královský majestát z 26. května 1510, který vesnici Smečno vysadil na městečko a při tom mu daroval erb a pečeť, červený štít a na něm dvě bílá lekna s kořenem, držena dvěma bílými lvy.⁹⁷⁾ Bechyně 28. září 1511 působením Ladislava ze Šternberka na Bechyni zjednala si potvrzení, barvami vysvětlení a rozdělení starodávného erbu a měla potom na modrém poli žlutou bránu mezi dvěma žlutými věžemi a nad branou mezi věžemi bílého orla, jenž nesl na prsou štít červenou a černou barvou na kříž rozdělený; v červených polích štítu spatřovali se proti sobě dva černí lvové dvouocasí a na černých polích dvě lvice také proti sobě v přirozené barvě, a na štít se stavěl helm s dvěma křídly černé a červené barvy.⁹⁸⁾ Vrané na Rakovnicku, vysazené r. 1513 na městečko,⁹⁹⁾ bylo nadáno pečetí, kterou později potvrdil ještě Ferdinand I. r. 1538, a ta se popisuje jako červený štít, v němž na zeleném trávníku stojí zeď se stínkami a po každé straně bílá věž se sedlovou střechou a zlatými makovicemi, mezi věžemi byl pak umístěn přirozený erb pánů z Hazmburku. Rábí byl zajištěn erb a pečeť královskou listinou z 9. září 1513 a byl to štít modré barvy, v němž stály tři věže bílé s branou spojené zdi se stínkami, a nad věžemi položen byl vlk přirozené barvy, maje na krku zavěšeny zelené parohy; nad štítem byl

⁹⁵⁾ Pam. arch. IX., str. 848 a Fr. Břet. Kadlčík, Děje i paměti Brandejsa nad Orlicí (1885), str. 173. — Widimský uv. m. str. 17, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 55. Hrábě byly erbem pánů Kostků z Postupic (Sedláček, Heraldika II., str. 33). Znak hrábí najde se i na stříbrném pečetidlu městském z poč. 16. stol. a na mosazném pečetidlu z roku 1577. (Soupis památek XVI., str. 7 a Vojtíšek, O archivech městských a obecních [1924], str. 67.)

⁹⁶⁾ Pam. arch. IX., str. 727. Orlice se barvou neprojevuje těšínskou orlicí (viz Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 40), ale není třeba pochybovat, že se jí vyjadřují vrchnostenské vztahy.

⁹⁷⁾ Pam. arch. IX., str. 733, Widimský uv. m. str. 82, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 815, Ströhl uv. m. str. 63. Lekna byla erbem pánů z Martinic (Sedláček, Heraldika II., str. 31). Vyobrazení stříbrného pečetidla z r. 1603 s letopočtem 1515 viz Sedláček, Hrady a zámky VIII., str. 131. Srv. Soupis památek XX., str. 276 a Mitteil. der k. k. Central-Commission XXIII. N. F. 1897, str. 56. Otisk v arch. m. Prahy IV. 7045 z roku 1821.

⁹⁸⁾ Pam. arch. XVI., str. 505 a IX., str. 721, Widimský uv. m. str. 10, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 11, Fr. Rypáček, Úryvky z dějin hradu a města Bechyně v Programu stát. gymnasia v Třebíči za rok 1888—1889, str. 30. Bechyňský městský erb najde se na Willenbergově pohledu v Paprockého Diadochu, Stav městský str. 208. Pečetí v arch. m. Prahy IV. č. 10127 z r. 1666.

⁹⁹⁾ Pam. arch. XII., str. 464, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 978, Widimský uv. m. str. 141. Erb pánů z Hazmburka je štítek křížem rozdělený, jenž nese zlatého zajíce v modrých polích a černou sviní hlavu v zlatých polích. Městský znak na stříbrném pečetidle z r. 1563. (Soupis památek XX., str. 404.)

helm, z něhož vlk vynikal.¹⁰⁰⁾ Váleč při povýšení na městečko k žádosti Jakuba z Vřesovic 2. prosince 1514 získala pečeť, štít červený a v něm bílou věž se třemi stínkami a zapaditou mříží,¹⁰¹⁾ a 13. prosince téhož roku potvrzen byl Rabštejn u erbu a pečeť, kterýchž dříve už užívali, červený štít, v němž bylo viděti dolní polovici černého orla s roztaženými nohama a zlatými pazoury a nad ním horní polovici bílého lva o dvou ocasích pod korunkou.¹⁰²⁾ Cerhovicům, vysazeným za městečko, byl propůjčen „erb neboližto pečeť, totižto štít, v němž zvíře, skládající se z přední polovice jelena a zadní polovice medvěda v žlutém poli se spatřuje,“ 23. března 1516,¹⁰³⁾ a Pacov působením Pavla Malovce z Malovic od krále Ludvíka byl nadán 6. ledna 1519, aby měl erb a pečeť, štít zlatého pole a v něm na pravé straně bílou věž a s levé strany lva na zadních nohách stojícího proti věži, jehož svrchní polovice byla modrá a dolní červená.¹⁰⁴⁾ Verneřice 29. září 1522 na přání Václava z Vartmberka při povýšení na městečko byly obdařeny pečetí, štítem na dvě shůry rozděleným, jehož pravá polovice byla zlatá a levá černá, v černé polovici pak stála bílá zeď se stínkami a třemi okny, otevřenou branou, věží s červenou špičatou střechou a zlatou makovicí; štít držel anděl v modrém rouchu se zlatými křídly za štítem vynikající.¹⁰⁵⁾ Kopidlno 9. března 1523 na žádost Zikmunda z Kopidlna nabylo erbu neboližto pečetí, a praví se o něm, že je to v blankytném štítu kozlova hlava s krkem a rohy, z polovice černé a z polovice bílé barvy.¹⁰⁶⁾ Posléze Strážovu 22. září 1526 k vůli panu Vilému z Ryzmberka byla přiznána pečeť, modrý štít se dvěma bílými věžemi a mezi těmi věžemi s oknem a stínkami i červenou špičatou střechou a zlatými makovicemi byla bílá zeď s dvojnásobnými stínkami nad sebou a s branou o vytažené mříži; pravá věž nesla pod oknem zlatou literu W, levá zlaté písmeno A, na zdi nad dolními stínkami bylo viděti červeného v pravo obrá-

¹⁰⁰⁾ Pam. arch. XVI., str. 510, Widimský uv. m. str. 103, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 744. Rábí náleželo pánům z Ryzmberka, ale v erbu nejví se jejich vztahy.

¹⁰¹⁾ Pam. arch. IX., str. 728 a XVI., str. 512, Widimský uv. m. str. 134, Ströhl uv. m. str. 69, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 936.

¹⁰²⁾ Pam. arch. XI., str. 420, Widimský uv. m. str. 102. Rabštejn byl vzat r. 1510 Gutštejnům, když se proti králi a zemi provinili.

¹⁰³⁾ Pam. arch. IX., str. 849; později byl erb ještě rozhojněn. Widimský uv. m. str. 24 a Sedláček, Místop. slov. histor., str. 97. Cerhovice náležely ke královskému zboží žebráckému a točnickému.

¹⁰⁴⁾ Pam. arch. IX., str. 925, Widimský uv. m. str. 90, Ströhl uv. m. str. 64, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 680. Pacovští dali si udělati stříbrný sekret průměru 44 mm, který se zachoval se stříbrným řetízem. (Soupis památek XVIII., str. 148 s vyobr.) Otisky jeho v arch. m. Prahy IV. č. 30720 a 30764 z r. 1660 a 1677.

¹⁰⁵⁾ Pam. arch. IX., str. 513, Widimský uv. m. str. 137, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 947. Základem je erb pánů z Vartmberka. Otisk pečetí bez anděla v arch. města Prahy IV. č. 14948, 31191 z r. 1641 a 1685.

¹⁰⁶⁾ Pam. arch. IX., str. 732, Widimský uv. m. str. 62, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 434. Je to v podstatě erb pánů Kopidlanských. Pečeť městská v archivu města Prahy IV. č. 18948 z r. 1670.

ceného vlka, jenž škrtil černého korunovaného orla, do něj však střelil odětec vynikající za druhými stínkami.¹⁰⁷⁾

Posuzuje-li se takto shromážděný materiál městských pečetí a erbů ze století 13. až 15.,¹⁰⁸⁾ vycházejí na jevo závažné poznatky a závěry. U velké většiny měst lze říci, že erby nebo erbovní znamení, jež nesou jejich prvotní pečetí, nejsou nic jiného nežli erby a erbovní figury jejich vrchností, a jenom obrazy připomínající prvotní městské stavby symbolisují na nich město jako majetníka pečetí. Proto je také možné spojování obojích prvků a už takové spojování v dobách heraldické prostoty a střízlivosti nasvědčuje tomu, že obrazy, mající účelem vyjádření město jako vlastníka pečetí, nemohou býti prvotně pojímány za erby. To potvrzuje i okolnost, že se tato vyobrazení nikdy ve 13. a 14. stol. neobjevují se na štítě, nýbrž vždy volně v pečetním poli, a proto erb hradby s branou a věžemi na pohořelické městské pečetí nemůže býti uváděn v souvislost s městem samotným, nýbrž s jeho vrchností, pán města zajisté si vyvolil znamení připomínající jeho hradské sídlo.^{108a)} A lze-li podle skutečného stavu vysloviti tento názor u pohořelické pečetí, není třeba rozpaků, aby se přijímala za vrchnostenské znaky nebo vrchnostenské erbovní obrazce ta pečetní znamení, jejichž povaha nemůže býti na jisto prokázána historickými zprávami a sfragistickým materiálem. Další práce zajisté v tom rozptýlí časem mnohou nejistotu a dokonalá znalost šlechtických pečetí v českých zemích bude oporou při luštění významu obrazů starých městských pečetí. Šlechtické pečetí zpravidla nesou erb nebo znamení osoby nebo rodu, jichž se ve vojenství a v rytířských potřebách užívalo, a tyto prvky vkládaly se do městských pečetí, aby bylo zřejmo, komu je město poddáno, a při tom nezáleželo, byly-li na štítu či bez štítu, poněvadž obojí způsob stejně dosahoval účelu. A podobně královská města i města nižšího řádu, králi nebo jeho úřadům, poddaná, dávají na pečetech znáti své vztahy, a jsou zajímavé zvlášt-

¹⁰⁷⁾ Pam. arch. XVI., str. 512. Zachovalo se mosazné pečetidlo z 1. pol. 16. století a větší stříbrné ze 17. století, jež obě nesou týž obraz. (Soupis památek polit. okr. Klatov. str. 146.)

¹⁰⁸⁾ Možno ještě upozorniti, že římský král Fridrich III. dne 5. července 1493 udělil Prachaticům „die wappen“, a to tak, že k starému znamení dvou stříbrných, křížem přeložených klíčů na červeném štítu byl pod ně přidán stříbrný lev ve skoku — klíče byly odvozeny z erbu vyšehradské kapituly, již město bývalo poddáno — a král Vladislav už dříve, 11. listopadu 1482, obnovil Velvarům podle zápisů v registrech královské kanceláře obsah listů předešlých králů i svého, které jim při ohni shořely, a to zvláště listu císaře Karla na propůjčení týchž práv, jako měli měšťané královských měst, i také práva pečetí, a utvrdil jim tak toto právo, o němž se podotýkalo, „aby zvláštní pečeť s zvláštními jejími znameními měli a míti mohli a té k svým potřebám aby používali též, jakož jiná města naše svých pečetí k svým potřebám požívají...“ Pokud možno druhé zprávě doslova věřiti, těžko říci, ale důležité je, že se mluví toliko o pečetí, ne o erbu. (Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II., str. 735 a 817.) Velvary mají erb v té podobě, že červený štít nese stříbrnou hradbu se dvěma věžemi, z nichž každá má okna, černou sedlovitou střechu a zlatou makovicí, a mezi nimi dvouocasého bílého lva.

^{108a)} V polské heraldice vyskytají se často šlechtické erby s tímto znaméním už ze 13. století.

sti, jimiž se to děje. Znakem poměru města ke králi je dvouocasý lev, ale také přemyslovská orlice, po případě obě figury spojené nebo vedle sebe; města, která vznikla z markraběcí moci na Moravě, přijala moravskou orlici, která se později prokazuje šachováním. Ale právě dvouocasý lev projevuje jisté uzpůsobování a přijímá charakteristické vlastnosti, které se zřídka uplatňují v jiných případech.¹⁰⁹⁾ Je velké důležitosti, spojuje-li se lev s městskou zdí na litoměřické pečetí, druží-li se s hvězdou na hlubčických pečetech, dostává-li na hlavu helm s klenotem na pečetech města Ústí, přidává-li se k němu na štít orlice v těsném spojení na pečetí města Mělník a Poličky, nebo dostává-li štít lva s helmem a klenotem strážce v podobě chlapce na pečetech města Slaného. Bylo pověděno, že toto přizdobování erbovní figury nebo erbu mělo patrně ten smysl, že se chtělo učiniti z běžného znamení speciální znamení městské pečetí, poněvadž by jinak mohla vzniknouti pochybnost, komu pečeť náleží, když řada měst označila své pečetí stejným erbem nebo obrazem. Jenže tím se nedospívalo k zavedení městských erbů. Erby takto uzpůsobené, i když byly sestrojovány, jak se snad v praxi pravidelně nedálo,¹¹⁰⁾ neměly zajisté původně jiné povinnosti, nežli aby vyjadřovaly městského pána, a takový význam by jim byl náležel, i kdyby byly užívány v jiných potřebách. Ale jinde nežli na městských pečetech nenajdou se po všechno 13. a 14. století, a v tomto prvotním vývoji našich měst nelze se setkat ani s pečetními obrazy naznačujícími pevnostní ráz města ve funkci městských erbů na př. na praporech, kostelích, radnicích. Jestliže se erby nebo erbovní znamení, známá z městských pečetí, prokazují ve městech v jiné platnosti, je to vždycky ve vyjadřovací schopnosti ve prospěch městského pána, ne ve prospěch města, městské obce. Nasvědčují tomu na př. korouhve, jež drží v rukou panna na cimbuří brány v pečetí města Plzně a jež jsou zdobeny znaméním lva a orlice, nasvědčuje tomu rožmberská růže na korouhvi, která je vystrčená z věže třeboňské pečetí, a významná je pro tuto věc i druhá krumlovská pečeť, kde se spatřují na městské zdi nad branou pod cimbuřím dvě rožmberské růže. To jsou obrazy odvozené ze skutečnosti a možno přijímati, že už v starých dobách našich měst městská zeď u brány nebo věže městské byly zdobeny vrchnostenskými erby nebo pouhými erbovními figurami bez štítu, po případě že byly vyvěšovány z věží nebo nad branou vrchnostenské korouhve. A na tyto zvyklosti ukazují i štíty lva a orlice na věžích městské kadané pečetí nebo štítky (nyní prázdné) na nejstarší mostské pečetí, štít lva na střední věži první brněnské pečetí nebo pečetí města Bělé, anebo na zdi pečetí města Mostu z r. 1306. To vše byly patrně prostředky, upotřebované k tomu, aby každému označovaly výraznou řečí, komu město náleží, a měl-li pán města speciální práva ve městě,

¹⁰⁹⁾ Jen na unčovské pečetí orlice stojí na obráceném štítě, který je vložen do jiného pravidelného základního štítu, nebo při labuti na broumovské pečetí je viděti hvězdu.

¹¹⁰⁾ Je však docela možné, že lev a orlice byly spojovány i na jediném štítě k označení královského českého panství.

na př. patronátní právo k farnímu kostelu, vlastnické právo k hradu, lze se setkat na starých památkách s erby, které jen potvrzují význam totožných erbů na městských pečetech.

Ale je pravda, že erby nebo erbovní znamení na městských pečetech, náležející původně držitelům města, kteří město založili nebo o ně si zásluhy zjednali, časem leckdy pozbyly významu znaků právních vztahů, když se vrchnosti proměnily, a staly se pouhým přežitkem, poněvadž se pečetní obraz, jednou zavedený, často udržoval přes dlouhé doby a přes četné střídání vlastníků. Takové pečetní znaky, neodpovídající skutečnosti, byly by mrtvé, a proto není třeba pochybovati, že se zachovávaly, protože byly pokládány za zvláštní odznak městské pečeti. I tím tedy města nabývala speciálních pečetních obrazů, ale stejně nenabývala skutečných svých erbů. Středověké erby jsou v základě zařízením rytířského života a vojenství, a především vojenství by to musilo býti, kde by se městské znaky musily uplatniti a osvědčiti. Jenže pro české vojenství v 13. a 14. století zachovalo se tak málo zpráv, že nelze na ně spoléhati, a spíše pomůže k objasnění věci jednoduchá úvaha. Je jisto, že města od svých počátků byla nadána významem a cenou pevností. Hradby, opevnění, to bylo podstatou pojmu města, a na to ukazují už latinské názvy města, burgus, civitas, oppidum, i jeho obyvatelů, měšťanů, burgenses, cives, oppidani, a opatření pro upevnění a zabezpečení městských zdí se strany měšťanů i krále. Charakter měst jako pevností z velké míry určoval i obrazy městských pečetí, a to se jeví nejen v reprodukci pevnostních zařízení, nýbrž i v reprodukci panských erbů. Města v bojích a válkách padala na váhu jako tvrdé pevnosti ve službách svých pánů, a proto také jejich hradby, brány a věže byly označovány erby držitelů, aby v nepokojných časech bylo nepochybně, v koho moci a straně stojí. Vyzdvižení jiného znamení nebo korouhve nežli skutečné vrchnosti, bylo by projevem vzpoury, a zase taková cizí znamení mohla vyjadřovati toliko protivného ochránce města, ne samotné město.¹¹¹⁾ K tomu, aby městská pevnost vystupovala na svou pěst pro svou svobodu a samostatnost, nedospělo se vlastně v českých zemích před husitskými vojny, a i když se některá města, zvláště královská, časem bouřila proti svému pánu,¹¹²⁾ byly to epizody, které neměly valného významu. Ale v nich nemohly na trvalo vzniknouti městské erby, poněvadž jejich užívání po smíru a upokojení bylo by se mohlo lehce pokládati za znamení

¹¹¹⁾ Někdy panovník vyzýval poddanské město k odporu proti vrchnosti a k postavení na jeho stranu, kterouž službu odměňoval.

¹¹²⁾ Jsou zprávy na př. o městě Znojmu, že tam r. 1338 byly rozbroje v obci. Markrabí Karel tehdy nařídil měšťanům a obyvatelům znojemským, aby se v budoucnosti řídili jenom městským rychtářem a přísežnými a nezasahovali do jejich práv, jako bylo v posledních letech. Bylyť stavěny i strany proti městské radě a opětovně si obec zvolila hejtmana za vůdce. (Čelakovský, O středověkém radním zřízení v král. městech moravských v Časopise Matice morav. XXIX. 1905, zvl. ot. str. 25, Vojtíšek, Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd práv. a stát. XXI. 1921, str. 63, Mendl, Sociální krise v městech ve stol. 14. v Čes. časop. histor. XXX. 1924, str. 69.)

odboje a nespolehlivosti.¹¹³⁾ A podobně zajisté bylo, jestliže města stavěla vojenskou pomoc na válečnou výpravu nebo rytířskou jízdu. Aby měšťanstvo, posádka města celá vytáhla z města na tažení, to se nedálo, to by bylo i odporovalo pevnostnímu rázu města, a byly vysílány jen některé sbory, snad vedené městským rychtářem nebo zvláštním hejtmanem, který býval zřizován i k vojenské správě pevnosti v čas potřeby. Ale tyto sbory netáhly pod městskou korouhví a nenesly městských štítů; šlo-li o lid poddaných měst, družily se pod korouhví svého pána a nesly štíty s jeho znamením, a lid z královských měst seskupoval se pod praporcem královským i nesl královské štíty,¹¹⁴⁾ jako pod jednotící královskou korouhví stavěli své vojsko korouhevni páni.¹¹⁵⁾ Proto města, a to královská i poddanská, nemohla míti až do počátku 15. století vlastních vojenských korouhví a vlastních erbů a štítů,¹¹⁶⁾ a to je viděti i z toho, že u města M o s t u není nazýván městským erbem celý pečetní obraz, nýbrž toliko znamení dvouocasého lva na štítu, čínící jeho složku. Skutečně erb vrchnosti byl i erbem města, jenže nesymbolisoval města, nýbrž jeho ma-

¹¹³⁾ Proto při druhé brněnské pečetí lze asi zamítnouti výklad, že by její erb mohl býti v souvislosti s erbem habsburského rodu, a proto i na mostské pečetí koncem 13. století musila býti nahrazena braniborská orlice z doby držení Ottou Braniborským erbem českého lva.

¹¹⁴⁾ Král Václav IV. v listu bez data neznámému českému městu, ale v době sporů s panskou jednotou 1394—1401, napsal, dávaje zprávu, že svěřil vévodovi Janu Zhořeleckému vyřízení rozepří: „Et si quis nos et predictum fratrem nostrum excessive ultra iusticiam et prescripta arcere voluerit: hoc prestito, communem expeditionem cum extensis banderiis nostris intimare publice non differatis, adjicientes eciam, quia omnes milites et clientes, a baronibus recedere nobisque adherere volentes, indifferenter ad gratiam nostram reassumere volumus gracie.“ (Palacký, Über Formelbücher I., Prage 1842, str. 99 č. 105. Upozornění p. prof. dr. R. Urbánka.) Již za krále Jana jako později byly zakládány jednoty měst na ochranu zemského míru, ale dalo se to se svolením královským. (Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. I., str. 396 č. 262, str. 614 č. 423, str. 1022 č. 790.) Mandáty k vypravení do pole, určené stavům kraje litoměřického a žateckého, z doby krále Václava IV., náležejí do r. 1401 (tamže str. 950 a 951 č. 736 a 737).

¹¹⁵⁾ Korouhevni páni (Bannerherren) během 13. století učinili v našich zemích mocnou třídu ve šlechtě a měli právo bojovati se všemi svými vasaly — lenní zřízení přispělo značně k urychlení vývoje — zbrojnoši i sluhy pod vlastní korouhví. Drobné rytířstvo a lenníci bojovali podle jednotlivých krajů pod krajskými náčelníky, purkrabími, a zemská pěší hotovost podobně pod purkrabími a hejtmany (Kaprás, Z dějin českého zřízení vojenského, v Praze 1922, str. 14) král. města pod král. podkomořím. Jak se sbíral lid korouhevni pánů, ukazuje na př. listina z 2. prosince 1265, kterou Smil z Lichtnburka daroval německobrodskému rychtáři Wernherovi a jeho manželce Bohumile ves Macourov se závazkem, že držitelé vesnice mají v čas války vypraviti zbrojného muže do pole. (Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských I., str. 48 č. 15.)

¹¹⁶⁾ Je povědomo, že císař Karel IV. nařídil královským městům v září 1362, aby chovala zásoby zbraní k zemské potřebě, jež dílem sám městům dodal, dílem od nich jejich nákladem musily býti opatřeny. Zachovala se pak řada příznávacích listů těchto měst, která se zavazovala chovati určitý počet brnění, náprsníků, podbradků, náramků, horních náramků plecních, obojků a jiných kusů. Pokud tyto kusy erb nesly nebo erbovní figuru — zvláště štíty to bývaly — je jisto, že to byl dvouocasý lev spíše, než kterékoli jiné znamení, zvláště městské znamení. (Čelakovský uv. m. str. 577 č. 399.)

jetníka, a tak třeba rozuměti, jestliže se v ojedinělém případě mluví o „arma civitatis“.

Jestliže se i takto odmítne existence městských erbů v českých zemích ve 13. a 14. století, lze se zbavit lehko rozpaků, že města užívala jistých značek v jiných potřebách nežli na pečetech. Je zpráva, že město *C h e b* mělo už r. 1321 „statmarche“, které od dřívějších dob používalo, a jí známkovalo cín v městě přetavený,¹¹⁷⁾ a něco podobného byl „statschilt“, známý v Brně roku 1387, jímž přísežní mistři cínaři a konváři značkovali výrobky svého řemesla.¹¹⁸⁾ V prvním případě je plná nejistota, který byl vzhled a typ značkovacího nástroje, v druhém případě možno se domnívati, že nástroj nesl znamení pruhovaného štítu, který byl vlastní městské pečeti, ačli to nebyl štítek českého lva. Oba tyto znaky mohly docela dobře býti zvané „unser statschilt“, avšak z toho nevyplývá, že by byly pokládány městskými erby, a každé jejich užití v podobných potřebách mohlo býti jen obdobou funkce městské pečeti. Že je tento výklad správný, potvrzuje *s l a v k o v s k á* listina z r. 1416. V ní král Václav IV. uděluje městu pečeť, „statinsigele“, a povoluje nositi v ní zvláštní znak, o němž se poznamenává, že měšťané jej „zu allen iren und der stat notdurften und gescheften gebrauchen sollen und mogen“. Tedy pečetní obraz je prohlašován městským znamením, a je-li jím zvlášť konstruovaný erb, nezavádí se tak městský erb v pravém slova smyslu, poněvadž v listině není slova a ani nemohlo býti o vojenských účelech. Mimo to erb zřejmě vyznačuje královskou moc a poměr krále k městu, a poněvadž jeho složení bylo známé ve významu královského odznaku, sotva by bylo možno pojímati jej za městský znak, když by v něm každý viděl královský erb. Že je znak proveden a určen v barvách, ač náleží na pečeť, není nic divného; na městských pečetech, nejde-li o obrazy připomínající městskou pevnost, jsou skutečné erby a skutečné erbovní figury, a proto nutně předpokládají barvy. A vědomí určité barevnosti erbů a erbovních figur na městských pečetech podle všeho se drželo, neboť na pozdějších barevných dokladech městských znaků, jsou-li do nich převzaty, správností barev dokazují svůj původní význam. Ale právě to, že se dbalo správnosti a věrnosti barev, ukazuje, že se nijak nechtěl porušiti původní význam určitých erbů a nechtěly se z nich změnami odvozovati odlišné městské erby.

Po stavu, takto naznačeném, ještě v prvních desetiletích 15. století, najednou po husitských válkách objevují se hojně zprávy a doklady, zřetelně nasvědčující existenci městských erbů. Je to především u královských měst, u nichž se ovšem „arma civitatis“ nebo „insignia civitatis“ vydávají za zařízení běžné, ba od starodávnosti (ab antiquo) vžitě. Město *T á b o r*, které

¹¹⁷⁾ Čelakovský uv. m. str. 196 č. 118. Bylo to z milosti římského krále Ludvíka, který listem z 18. března 1321 měšťanům chebským povolil, „daz si alles das zin, daz man duorch ir stat fueret, floeczen und mit der statmarche zaichen, als si auch von alter gewonheit her gethan habent“.

¹¹⁸⁾ Viz výše pozn. 50.

uzavřevši mír s císařem Zikmundem Lucemburským, nabylo rozmanitých práv a předností královských měst, už r. 1437 získalo také „znamenie a pečeť“, ale nezdá se, že by se tím zároveň vedle pečeti zaváděl i městský erb. Snad tu věc možno vysvětliti tak, že Táboři, používající v dlouhých válkách zvláštních vojenských korouhví a znamení,¹¹⁹⁾ nechtěli žádati císaře za jejich potvrzení, zvláště když ta znamení nepozbývala povahy revolučních odznaků. Ale již ostatní královská města dostávala listiny na opravdové městské erby, ať pocházejí z doby Zikmundovy nebo Ladislava Pohrobka, Jiřího anebo Vladislava Jagelovce, a z průvodních slov vychází na jeho jejich určitý vojenský účel. Avšak možno pozorovati, že jen města, povýšená teprv v řadu královských měst, zjednávala si darování erbů, naproti tomu města, už ve starších časech královská, dosahovala spíše polepsení a rozhojnění „starého“ svého znaku. Z toho možno usuzovati, že stará královská města pokládala městské erby za zařízení, které je podstatnou složkou jejich nových práv, a proto jenom za zvláštních okolností obracela se ke králi se žádostí, aby jim bylo utvrzeno ani ne tak právo erbu, jako právo korouhve.¹²⁰⁾ Jenže přes zdůrazňování starobylosti městských erbů a přes to, že se na př. Kutná Hora dovolávala darování krále Václava IV. na městský znak, ze všeho vysvítá, že městské znaky byly produktem nedávných dob. A nezbyvá nežli prohlásiti, že to byla husitská revoluce, která dala vznik městským erbům, znamením na korouhvi nebo štítu, představujícím město, městskou obec, a její vůli a její práva. Je to pochopitelné, v té době města počala vystupovati jako vojenské jednotky, řízené vůlí měšťanstva samotného, a v té době stavěla i vojsko, které nebránilo jen městských hradeb, nýbrž vydávalo se na výpravy i do okolí i do vzdálenějších končin země, ba i do ciziny.¹²¹⁾ I když město zaujívalo tu či onu stranu a města mezi sebou nebo i s jinými činiteli uzavírala spolky, městské obce chtěly, aby jejich svobodné postavení a jejich moc došla vyjádření. Že stavění vojska, jež by ve jménu města podnikalo pochody a vedlo boje, bylo ve válkách husitských něco nového, potvrzuje ten případ, že císař Zikmund povolil 21. srpna 1422 městu *C h e b u*, aby smělo míti vlastního trubače, který by provázel jeho jízdu nebo pěchotu, když by táhla do pole.¹²²⁾ A je pochopitelné, že

¹¹⁹⁾ Viz Hugo T o m a n, Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy, v Praze 1898, str. 227 a V o j t í š e k, Naše státní znaky, str. 13 nsl.

¹²⁰⁾ Most a Ústí nad Labem.

¹²¹⁾ Srv. T o m e k, Dějepis města Prahy IV. 2. vyd. a T o m a n uv. m. passim.

¹²²⁾ Č e l a k o v s k ý, Privilegia král. měst venkov. II., str. 38 č. 25: „Bekennen und tun kund offentlich mit dem brief, daz wir angesehen und betracht haben, wie unser stat Eger an manige land ruret und vil anfechtunge hat und auch mit den feinden vil ze schaffen gewinnet und darczue oft geburet zu felde zu czihen, dorczu sy solicher schikung und notdurfte wol bedurfen, dornach sich ein here gerichtet mag, dorumb mit wolbedachtem mute, rechter wissen und eygner bewegnusse haben wir denselben burigern gemeinlich zu Eger... und der stat eynen trumpeter gnediclich gegunnet und gegeben, gunnen und geben... und seczen und wollen, daz sy furbas in der stat und aus der stat, wo sy reyten oder zu felde ziehen, iren trumbeter mit in furen und wo sie wellen zu iren freunden, zu aller anderr irer notdurfte und schikund (!) gebrauchen mugen und sullen...“

městské erby, zavedené pro vojenské potřeby, byly malovány nejen na vojenské korouhve, nýbrž i na štíty bojovníků, a odtud byl krok, aby jimi byly značeny i městské brány a jiné stavby městské pevnosti, která se stala takofka svobodnou obcí.

Města, v jejichž privilegiích a konfirmacích ještě z doby Zikmundova panování před smírem r. 1436, není zmínky o městských erbech, sestrojící se vlastní znaky, většinou sáhla k pečetním znamením. Mohla tak učiniti tím spíše, že už pečetních znamení používala tu a tam v jiných potřebách. Ale proměnění pečetního obrazu v městský erb nestalo se vždycky bez upravení, a buď barvy byly pro uvarování nedorozumění zvoleny jiné nebo figura byla zjednodušena. Město Ústí nad Labem, které v pečetech neslo zřetelné znamení českého krále, dvouocasého lva, nepoložilo ho na červený štít, nýbrž na zelený štít a ještě upravilo jeho klenot, Slánský podle všeho vypustili z erbu pachole, které bylo v pečetním obrazu a upravili barvy, ač nepovědomým způsobem, a Budejovice rozložily své pečetní znamení ve dvě poloviny erbovního štítu. To vše stalo se jistě proto, aby městský erb byl výraznější a město plněji symbolisující; ale byly případy, že město, sestavující si erb, nesáhlo k pečetnímu znamení, nýbrž vymyslelo si zcela nový erb. Takové povahy je erb města Klatov, Zatec, Jihlavy, Královéhradecké, Kladska, Hlubčice, a je možné, že stejně v ten čas vznikl později prokázáný erb města Chebu. Zatecké cimbuří, jihlavský ježek, hradecké a kladské písmeno G, hlubčické háky jistě byly projevem odporu proti erbu českého lva, jehož používal odmítnutý král Zikmund, a tato znamení dobře charakterisovala uvedená města spolu se stupněm klatovským. Cheb ovšem míří a říšskou orlicí vyjadřoval, že je městem pod říšskou ochranou, pod ochranou císaře, vyjevuje tak vědomí svého postavení.

Že si královská česká města zavedla v husitské revoluci vlastní erby, souvisí jistě s cílevědomou snahou povznésti městskou moc a svobody. Jako se ta města zmocnila rychet a učinila z městského rychtáře, královského úředníka, obecního zřízence, jako si zjednala plnoprávné postavení na sněmích, založila si rozsáhlá panství, zabrala mnohé důchody, i vložila volbu konšelů do rukou obce,¹²³⁾ tak erby byly jim symbolem nabytých práv a vyrovnání každého města v právním postavení osobě šlechtice. Městský stav husitskými převraty stal se skupinou rovnocenných činitelů a každý z jeho členů osoboval si plnost samostatnosti a nezávislosti, která náležela pánům a rytířům. Měl při tom na mysli vzor říšských svobodných měst, která si už dříve často boji zjednala říšskou bezprostřednost, doloženou nejen velikými svobodami a právy, nýbrž i přijetím městského erbu.¹²⁴⁾ V husitských válkách sotva kdo

¹²³⁾ Vojtíšek, Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd právních a státních XXI. 1921, str. 65 nsl.

¹²⁴⁾ Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, VI. Aufl. I., Leipzig 1919, str. 701 a Lorenz, Unterschied von Reichsstädten und Landstädten in Sitzungsberichte Wiener Akademie 89, 1878, str. 17 nsl. O městských erbech není zpravidla zmínky v pracích

proti tomu činil námitky, avšak když přišly pokojné časy a byla obnovena královská auktorita, vyšší stavové, obávající se vzrostlé moci a nezávislosti měst, stavěly se na odpor proti městským revolučním ziskům a vymoženostem. To se neprojevovalo tak po přijetí Zikmundově za krále — dlouhé bezvlády bylo příznivé městům a utvrdilo nabyté přednosti — za to se však reakce hlásila, byť ne ještě v plné míře, za Ladislava Pohrobka a silněji po Jiříkově vládě, která se opírala o města, za Vladislava Jagelovce v dlouhých bojích mezi šlechtou a městy. Šlechta chtěla připravit města o výsady a práva, jež si osvojila,¹²⁵⁾ a šlo jí i o městské erby, které představovaly moc a rozvoj měst. Ale v tom neprosadila své vůle, a to tím spíše, že se už řada měst mohla honositi královskými listinami na polepšení erbu, a mimo to s odvoláním na městské pečeti města asi tvrdila, ovšem upřílišeně a nepravdivě, že jim právo erbu náleží už od pradávných dob. A jistě proto erby odchýlné od pečetních starých obrazů časem byly opouštěny a podléhaly v konkurenci s erby, kterým se připisovalo velké stáří, nebo splývaly s nimi. Vyšší stavové musili v této věci prohráti, poněvadž zatím městské erby staly se známkou svobody měst, a to nejen v českých zemích, nýbrž i v říši, a města povyšovaná na svobodná města pravidelně dostávala při povyšovacím aktu privilegium na právo znaku. A tak, čeho se zmocnila česká města husitskou revolucí — z jejich úspěchu těžila všechna města, i ta, která zůstala loyální ke králi a věrná katolictví — a držela de facto, to jim bylo zajištěno královskými akty a ustálením poměrů i rozřešením sporů v době Vladislava Jagelovce de iure.¹²⁶⁾

Jinak se vyvíjel přechod pečetních znamení ve funkci erbů u poddanských měst. Je povědomo, že Třebenice u Litoměřic obdržely r. 1423 od císaře Zikmunda na přímluvu svého pána jenom právo pečeti, třeba obraz na štítu do pečeti povolený byl i v barvách vyznačen. Potom až r. 1457 Ch o

o říšských městech a o jejich postavení, ale není pochyby, že zavedení erbu bylo přirozeným důsledkem získání svobody.

¹²⁵⁾ Tomek, Dějepis města Prahy sv. X. 1894 a Čelakovský, O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských ve Sborníku příspěvků k dějinám hl. m. Prahy I. 2. 1920, ač tento neúplný.

¹²⁶⁾ Že vyšší stavové neradi viděli užívání erbů se strany měst a hleděli mu činiti překážky, vysvítá, tuším, ze sněmovního nálezu r. 1499, který byl přijat do zemského zřízení roku 1500, třebaže v něm nemohlo jíti toliko o města. Jestliže sněm držený mimořádně v Prešpurce u přítomnosti krále Vladislava vyřkl: „It. což se erbuov dávání dotýče, ty JMt. král dávaj, komu ráčí, tak jako jest to prvé bylo“ (Archiv český V., str. 498), zemské zřízení převzalo doslova toto ustanovení, odvolávajíc se na trhový kvatern 1499 na zápis v pátek o suchých dnech adventních (Archiv český V., str. 221.). Je zajímavé, že si šlechta v době sporů zase a zase vyžadovala na králi milosti, aby jejich vsi byly povýšeny na městečka a dostaly právo pečeti nebo erbu, a zdá se, že tímto způsobem chtěla zlehčovati význam městských znaků u královských měst. Královská města, hájící se, dovolávala se hmotných stránek věci (Archiv český VI., str. 240.), avšak není pochyby, že i záležitost erbů hrála v tom úlohu, když se na konec učinilo sněmovní rozhodnutí, uznávající volnou moc krále v udělování erbů.

m u t o v získal od Ladislava Pohrobka „pečeť a erb“ a teprve za Vladislava Jagelovce a v pozdějších dobách stalo se zvyklostí, že se poddaným městečkům a městům dostávalo povolení takových znamení při povýšení na město nebo jejich rozhojnění a ozdobení při rozvoji. Pečeť neboli erb staly se nerozdílnou složkou v podstatě města, nerušíce poddanosti, kde byla, a nejsouce známkou svobody, a utvrzování starších pečeti, jež se někdy dalo, mělo ten smysl, že starší pečeti neměly barev, nové pečeti a erby byly však vypraveny v barvách.^{126a)} A už to zdobení obrazů barvami ukazuje, že se počítalo, aby taková pečeť nebo erb byly tesány v kámen nebo malovány. Ale ze všeho je viděti, že se u poddaných měst vycházelo z přesvědčení, že nemohou míti erbů v pravém slova smyslu. Sice měla možnost uděleného pečetního znamení užívat i v jiných potřebách a městských věcech, ne pouze v podobě pečeti, ale pokládalo se za samozřejmé, že jich nemohou nositi v takových záležitostech, které by činily ze znamení skutečný erb. Poddanská města nemohla vésti samostatných vojenských akcí, byla závislá na úmyslech a rozkazech svého pána, a proto přes užívání termínu erb a přes připouštění, aby se upotřebovalo znamení v platnosti erbu, nemohla se ta znamení samostatně malovati na vojenské korouhve, na zbroj a zbraň, na opevnění městské — na něm vyznačovaly město vrchnostenské erby¹²⁷⁾ — a nebyla proto pravými erby. Proto se také spíše užívalo pro tato znamení, i když byla na štítu, názvu „pečeť“, „sigillum civitatis, communitatis“, a označení erb u poddanských měst splynulo takorůzka se jménem pečeť a tím kleslo ze svého prvotního a vlastního významu. A jestliže poddanská města měla erby, třeba jen v tomto smyslu, mimoděk, ale i vědomě vedlo to k snižování významu zařízení městských erbů, a když Ferdinand I. r. 1547 zničil moc královských měst, erby jejich pozbyly své dřívější ceny a hodnoty, a nebylo téměř rozdílů mezi znameními obojí skupiny.

Jestliže se skoro zdá, že pečeti byly povolovány nebo polepšovány poddanským městům — z nich starší měla pečeti, jak známo, už od nejstarších dob — v platnosti erbů, aby se tím bralo ostří, projevující se při erbech královských měst, měl panovník ještě jeden prostředek, aby poškozoval výhradnost městského erbovního znamení u měst jemu bezprostředně poddaných. Nebylo ho užíváno vždycky, avšak přece tak zhusta, aby se úmysl takový připustil.

^{126a)} V erbovní listině města Bechyně mluví se výslovně, že se „potvrzuje, barvami vysvětluje a rozděluje erb starodávný“. O tom, že erb, daný králem, nemůže nikoho od dědičného pána vyhostiti a z člověčenství vytrhnouti, platila ustanovení i s ohledem na poddaná města (J i r e č e k, Codex iuris boh. III. 2. str. 166 a Archiv český XIX. str. 488 i XXII. str. 34).

¹²⁷⁾ Zachovala se zřetelná zpráva týkající se města Třeboň z 11. srpna 1564. Třeboňští tehdy psali rožmberskému kancléři Albínovi z Helfenberka: „I vězte, že jsme toho úmyslu, erby Jich Mtí pánův při bráně městské, která se nyní vnově staví, aby předkem ku poctivosti Jich Mtí i také městu k ozdobě bylo, s obou stran dáti vymalovati“, a žádali za posláni malířů. (Pam. arch. XVI. 1896 str. 573.) Tedy tu se nic nemluví o městském znaku, a pochybuji, že by která vrchnost snesla, aby si obec bránu nebo hradbu ozdobila svým erbem, byť podle erbu pánova. Zachované památky, tuším, toto mínění zplna potvrzují.

Vzorem tu mohly býti staré pečeti královských i poddanských měst, a co král činil, bylo tím spíše užíváno od jiných vrchností, když činily návrhy králi na udělení znamení poddanským městům: potom městské erby a pečeti byly takovým způsobem sestrojovány, že podstatnými složkami byly v nich zeměpánské nebo vrchnostenské erby, nebyly-li královský erb a vrchnostenské erby přímo prohlašovány za městské erby. Zejména král prokazuje milost a poctu královským městům udělením městského erbu, zároveň si je zavazoval, a vkládáním svých symbolů dosahoval toho, aby městský erb nejen vyjadřoval, kdo je jeho nositelem, nýbrž i vyznačoval, kdo je pánem nositele. A tak uznaná revoluční znamení z velké části stala se znameními městské loyality a věrnosti ke králi, a ta se projevovala i v tom, že městské erby nebyly samotné vstavovány na městské brány a opevňovací stavby, nýbrž ve společnosti s panovníkovým znakem.¹²⁸⁾

Zřetelným důkazem vývoje městských erbů, jak byl vyložen, je příklad města Plzně.¹²⁹⁾ To mělo od svého založení koncem 13. století krásnou pečeť složitěho typu, jejíž bronzové pečetidlo do dnes se zachovalo. Avšak obraz pečeti není doložen až do počátku 15. století ve významu městského erbu a v této platnosti nevyskytuje se ani obraz sekretu, objevujícího se později, jenž je proti velké pečetě zjednodušen. Teprve v husitských vojnách mluví se o městském znaku plzeňském, a zapsána je zpráva, že Plzeňští „sú prve tistu (samici) chrtici nesli“ na štítu, a že Zikmund Lucemburský dal jim velblouda, když došli úspěchů za obléhání města husity r. 1433 a při výpadu ukořistili velblouda, jež Jan Čapek ze Sán a Sirotci přivedli do tábora, dostavše jej darem polského krále, z pruské výpravy.¹³⁰⁾ S objasněním hodnoty erbu chrtice byly dříve velké obtíže,¹³¹⁾ avšak není pochyby, že to znamení je ve spojení s postavením Plzně za husitských bouří. Plzeň zprvu zaujala revoluční stanovisko a zdálo se, že jí připadne důležitá úloha ve velikém náboženském i národním zápasu, avšak zanedlouho obrátila a dala se do služeb císaře i katolické církve a v nich zůstala na trvale. V těch poutech věrnosti a oddanosti vznikl její erb. Plzeňští, kteří i jinak těžili v bouřlivých dobách, vyvolili si znamení, které by dokumentovalo jejich smýšlení, a nemohli to učiniti lépe nežli chrticí, která byla pokládána za symbol odporu proti kacířství, stálosti i věrnosti.¹³²⁾ Pod znaméním bílé chrtice se zlatým obojkem na krku na červeném štítě potom Plzeňští bojovali, ať hájíce města nebo táhnouce do

¹²⁸⁾ Doklady možno ještě dnes viděti v různých městech.

¹²⁹⁾ Pro další výklady viz Vojtíšek, O pečetech a erbu města Plzně ve Sborníku městského historického musea v Plzni, sv. IX. (1924—1925) v Plzni 1926.

¹³⁰⁾ Starí letopisové čeští, vyd. Fr. P a l a c k é h o (v Praze 1829), str. 68 z r. 1433.

¹³¹⁾ Nevěděl si s ním rady ani Josef S t r n a d, Znak král. města Plzně (v Plzni 1883), který velmi zevrubně podal vývoj městského plzeňského znaku.

¹³²⁾ Paul S c h u b r i n g, Hilfsbuch zur Kunst-Geschichte (2. Aufl., Berlin 1913), str. 58 a 139. Symbolický význam chrtice v plzeňském erbu zdůrazňoval už Hilarius Litoměřický ve svém „Sermo ad senatum populumque Plznensem“ (vyd. M. M i l l a u e r 1820), avšak původ znamení byl mu nejasný; spojoval je s počátky města.

pole,¹³³⁾ a jejich korouhev i štíty bojovníků jasně vypovídaly o jejich věrnosti k císaři i církvi. Ale zároveň jejich znamení dávala na jevo, že je město jejich pomocníkem ne z povinnosti, ne z poddanosti, nýbrž z dobré vůle a svobodného rozhodnutí, a proto královská korouhev a královský erb přestaly býti jejich odznaky a nahradily je vlastní korouhvi i vlastním erbem. A v něm nebylo tedy náhodnosti, nýbrž v něm se jevil hluboký smysl, který byl patrně současníkům úplně jasný.

Těžko říci, zda si časem Plzeňští zjednali královské uznání svého erbu. Spíše se však zdá, že se jim toho uznání dostalo mlčky, *via facti*, jako to bylo i u měst protivné strany, když se navrátila řádná správa do země. A ostatně i to, že Zikmund Lucemburský připojil k staršímu znamení nový znak, nasvědčuje všeobecné platnosti plzeňského erbu. V aktu Zikmundově nelze totiž viděti udělení nového erbu, jenž by byl prvotní nahradil, nýbrž rozmnožení starého erbu novou složkou. A tak nepochybně od té doby znak města Plzně byl tak sestrojen, že jeho štít byl kolmo půlen, a byla-li v pravé červené polovině bílá chrtice, byl v levé polovině položen zlatý dvouhrbý velbloud, v levo kráčejíci, v zeleném poli, ač-li královskému a císařskému darování nebyla přiznána přednost. O tomto polepšeném plzeňském erbu není ani zřetelných dokladů ani zpráv. Ale to je jisto, že nebyl vložen do městské pečeti, a ta pečtidla, která byla dříve v užívání, zůstala vyhrazena beze změny svému účelu až do té doby, kdy nové události a veřejné běhy znovu uvedly Plzeň k významné a závažné úloze.

Vztahy města Plzně ke králi Jiřímu z Poděbrad přes dobré počátky zanedlouho se zakalily. Plzeňští houževnatě lpěli při katolictví a konflikt krále s papežem a církvi nedal dlouho pochybovati, na kterou stranu se město přikloní. Ve válce, která nastala, papež nezanedbal příležitosti a možnosti, aby utvrdil, odměnil a poctil svého spojence. Dáváje Plzeňským práva k dovršení městské svobody, rozhojnil 5. června 1466 jejich znak,¹³⁴⁾ přidav k starším dvěma polím dvě nová pole. Stalo se to na žádost města Plzně samotného, a šlo o to, aby novými složkami byla symbolisována oddanost obce k stolici papežské i katolickému náboženství, které bylo pokládáno základem římské říše. Proto papež Pavel II. vložil do plzeňského erbu zlaté dva klíče spojené stříbrným kroužkem na stříbrné půdě a zbrojnoše v pravo hledícího s připásaným mečem, jenž držel polovičního černého orla na zlaté půdě. A tak od toho času plzeňský erb byl štítem křížem čtvrcený, jenž v hořejších polích měl přídávky z papežovy ruky, symbol papežské stolice a znamení ochranného poměru k říši, a v dolejších polích starší částky. Upravený znak byl potom chloubou a klenotem Plzeňských, a jsou zachovány nejen oslavné verše na

¹³³⁾ Na př. víme, že Plzeňští vypravili na své útraty králi ku pomoci r. 1430 proti nepřítelům do pole 200 jezdců dobře ozbrojených a král Zikmund listem z 26. října slíbil nahraditi všechny škody, jež by obec a tito jízdní utrpěli. (Strnad, Listář král. města Plzně a druhdy poddaných osad I. 1300—1450. v Plzni 1891. str. 331 č. 308.)

¹³⁴⁾ Strnad, Listář II. (1450—1526) v Plzni 1905, str. 138 č. 153.

něj a oslavné traktáty, nýbrž i známky jeho užívání. Zejména se dostal do městské pečeti, maje ještě anděla jako strážce, a tak byla opuštěna stará pečeť, o níž Plzeňští chybně věřili, že nesla obraz daný Janem Lucemburským na základě staršího darování už krále Václava I. Avšak tím nebyl uzavřen vývoj plzeňského erbu, který v posledním stadiu byl patrně uznán skutkem obnovenou mocí královskou, ač vyšel z rukou cizí auktority. Nové rozhojnění plzeňského erbu přišlo po víc než 100 letech a mělo zase souvislost s náboženskou politikou města. Na počátku vlády císaře Rudolfa Plzeň byla zmítána vnitřními zmatky a zápasy, a šlo o to, které vyznání náboženské, zda katolické či husitské, obec ovládne. Spor zase a konečně byl rozhodnut, že Plzeň zůstane katolickou tvrzí a oporou, a papež Řehoř XIII. listinou z 1. prosince 1578 mohl Plzeň velebiti, „*quod licet civitas vestra Pilsnensis in regno Bohemiae sita a Wiclephistis et Hussitis aliisque nefariis haereticis fero, igne et insidiis malisque antiquitus fuerit oppugnata, dei tamen benignitate et vestra virtute ac constantia, quae ipsius dei donum est, nunquam fuit expugnata, quinimo ipsa undique haereticis circumdata ab illorum contagio se integram et illibatam hactenus conservavit atque unam fidem catholicam sanctae Romanae ecclesiae constantissime semper retinuit et ad animarum vestrarum salutem egregie cum insigni gloria tutata est*“. A bera Plzeň ve zvláštní ochranu sv. Petra i papežské stolice, dovolil papež, aby na erbovní štít směli vstavití kříž, spolu dávaje doplněný znak v listině vymalovati.¹³⁵⁾ Z vyobrazení se pak poznává, že nešlo jen o přídavek vysokého zlatého kříže, jenž byl vztýčen na zeleném trojvrší, nesoucím zlatá písmena hesla „*In hoc signo vinces*“, a měl na každé straně vzhůru od paty vybíhající olivovou ratolest i helm ven obrácený s podbradkem spolu s halapartnou vyčnívající zpod štítu na pravé straně a buzikánem na levé straně, nýbrž že byl potvrzen i anděl, už dříve jako strážce erbu zaváděný, a že štít byl v polích rozmnožen. K dřívějším čtyřem polím byl totiž přidán srdeční štít a na něj byl položen obraz odvozený z nejstarší městské pečeti; je to na červeném podkladě stříbrná ocimbuřená zeď se dvěma věžemi a černou branou uprostřed a v bráně stojí v levo hledící král s nahým mečem v pravici a se štítem dvouocasého lva před prsama v levici, maje klenot složeného orlího křídla na helmu na hlavě, kdežto svrchu na cimbuří vyrůstá postava panny v bílém přepásaném šatě, prostovlasá, jež drží v každé ruce praporec žerdí ven obrácený, na pravo praporec červený s bílým dvouocasým lvem, na levo praporec stříbrný s černou orlicí.

Znak v této podobě, která se stala konečnou, je zřejmě produktem doby, představující naprostý úpadek heraldiky. Proto jest erb přeplněn v hlavních částech, proto má i několik složek vedlejších, jejichž smysl je zřetelný, ale účel čistě dekorativní a reprezentační. Než nejzajímavější je, že se nezapomínalo na staré původní znamení městské pečeti a že bylo pojímáno za starý erb

¹³⁵⁾ Strnad, Znak, str. 17 a j.

a učiněno složkou nového. Je to analogie postupu u jiných měst, která vyvodivše si nový erb bez souvislosti s pečetním obrazem, později se vrátila k pečetnímu obrazu a učinila z něho erb soutěžící s předchozím nebo s ním se spojující, anebo dokonce jej zatlačující. Patrně se tu projevoval úmysl, aby staré pečetní znamení, vydávané za starobylý erb, dokazovalo starožitnost a dávný původ městského erbu. V tom, že prvotní pečetní znamení zaváděno bylo v platnosti erbu patrně už v 2. polovině 15. století, byl asi kus politiky města, a když humanistická učenost obestřela tento obraz jistým kouzlem jako dar, ne-li zakladatele, tedy příznivce města, je pochopitelné, že posléze došlo k spojení starého znamení s novým erbem. Je pak důležité, že i druhé papežské privilegium na městský erb nepotřebovalo schválení světské moci, ač tehdy v zemi vládl pevný řád. Ale není to nic divného, byl to skutek nejvyšší auktority světa a před ní se klonili a před ní ustupovali i římscí císařové.

Plzeňští městský erb, jak byl posléze ustálen, dali si rýti na nové pečetidlo i na pozdější pečetidla, jak jich bylo potřebí, a z různých památek bylo by lze snést doklady o jeho užívání. Město Plzeň bylo hrdo na svůj znak, zejména když se jeho stanovisko v náboženských otázkách dočkalo slavného vítězství, a byl-li městský erb už dříve oslavován, tím spíše se potom verší i jinak zdůrazňuje jeho význam a čest.

Přehledně-li se ještě jednou všechen materiál, je viděti, že městské pečeti od počátku 15. století počaly měniti svou povahu. Zprvu vystřídání městských pečeti záleželo asi jenom na vůli obce nebo přísežných, a proto město *M o s t* vykazuje tolik stupňů vývoje a *N ě m e c k ý B r o d* má pečeti s vrchnostenskými erby, které však nebyly zavedeny hned, jakmile se nový rod ujal panství.¹³⁶⁾ Jenže i v té době vychází na jevo, že obraz pečeti může býti víc než pečetní znamení, totiž stálé městské znamení, třebaž rozhodně ne městský erb, a význam městských pečeti stoupá, jak se dostávají pod královskou auktoritu a jak s jejím svolením se provádí jejich úprava.¹³⁷⁾ Jestliže tak se povznesla vážnost pečetních obrazů, je pochopitelné, že k nim sáhla města v čas potřeby, a aspoň z části městské erby jsou odvozeny z pečetních figur, a to těch obyčejně, kterých právě bylo používáno, jak zřetelně ukazuje příklad města *M o s t u*. Činilo se to tím spíše, že se ihned poznávalo, jaká se tím dává opora novému, dotud u měst neznámému zařízení. Někde bylo potřeba upravení, aby se znaky měst navzájem nemátly a nezaměňovaly, jinde vývoj, polepšování erbů, přinášel úchytky proti starým základům, a některá města zavedla si zcela nový erb vymyšlený bez souvislosti s původním pečetním obrazem.¹³⁸⁾ Jestliže městský erb byl zaveden v rozdílu od pečetního znamení nebo

¹³⁶⁾ Viz výše.

¹³⁷⁾ Nejprvnější případy představují u nás *M o s t* a *S l a v k o v* z doby krále Václava IV., a je možno, že i *K u t n á H o r a* a *V e l v a r y* dostaly nějakou listinu na upravení své pečeti, ač není nic jistého povědomo.

¹³⁸⁾ Je možno, že i *Č á s l a v* měla erb rozdílný od pečetního obrazu, vyvolivši si lva dvouocasého ve skoku za znamení na štítu. Převzala tento znak ovšem z nejstarší pečeti,

k rozdílnosti od něho dospěl, zatlačoval staré pečetní figury na pečetech a zdůrazňoval proměnu pečetidel, sám vcházeje do jejich polí. Tím se stávalo, že stará pečetidla byla brána z užívání, avšak nebývalo to hned a veskrze. Mnohdy původní pečetidla po celé věky zůstávala v platnosti,¹³⁹⁾ a spíše jinými pečetidly nebo jinými památkami lze se přesvědčiti o vývoji městského erbu. Ale je patrné, že mezi městskými pečeti a městskými erby je vůbec těsná souvislost, a byl-li jejich původ rozdílný a v čase daleko od sebe vzdálený, všeobecné zavedení erbů podřídilo si pečeti, a platí pravidlem, a to i u měst, která měla právo na opravdové erby, že se městské erby od 2. poloviny 15. století staly po přednosti pečetními znameními. Potom změna v městském erbě mívala účinkem změnu v typu městské pečeti.¹⁴⁰⁾ A je důležité, že ani města, kterým příslušely skutečně erby, nevkládala si na pečeti erbů vždy na štítu, nýbrž často i bez štítu,¹⁴¹⁾ a tím buď vyjadřovala dále trvající rozdílnost obojího zařízení nebo poklesnutí ceny erbů a návrat jejich v pouhá pečetní znamení.

Jestliže jsou městské erby v českých zemích produktem husitské doby a potomních desetiletí, je pochopitelné, že jejich doklady z 15. a z počátku 16. století, ať na pečetech nebo v jiných způsobech, nesou stopy ducha a vlivu času. To je gotická doba, která má u nás i zvláštní svéráz, a pod jejím působením stojí městské erby, pokud jde o štít i erbovní figury. Co se týče štítů, střídá se štít dole zašpičatělý se štítem dole zakulaceným a vedle toho používá se i tarče.¹⁴²⁾ V erbovních obrazech bylo by těžko jíti do podrobností, a spíše musí zajímati, které se projevují druhy figur, nežli v kterých způsobech byly malovány nebo ryty. A lze říci, že jsou jednak erby, které mají na štítu figury, symbolisující město, městskou pevnost, jednak erby, na jejichž štít jsou položena jiná symbolická znamení. První skupina nebyla nijak uzavřená a množila se podle toho, jak byla nová města prohlašována, neboť hradba, brána, věž, jakkoliv konstruovány, byly pokládány za nejvystižnější znamení nositele erbu, městské obce.¹⁴³⁾ Avšak poměrně zřídka přestávalo se

avšak změnila barvy proti tomu, že to byl erb českého krále — čáslavský městský erb byl patrně bílý lev na modrém štítě. Zajímavé je, že *V o d ě a n y* mají gotickou pečeť, jejímž znaméním je helm pokrytý fafrnochy a nesoucí klenot orlího složeného křídla. Toto znamení souvisí s erbem českého lva, který držen horníkem, byl učiněn městským erbem, ale sotva lze mysliti na zjednodušení pro vytvoření nového erbu.

¹³⁹⁾ Na př. v *Č á s l a v i*, *K l a t o v e c h*, *S l a v o n i c í c h*, *B ě l é*, *S u š i c i*, *J í l o v é m*, *P e l h ř i m o v ě*.

¹⁴⁰⁾ Příkladem mohou býti všechna města, jimž se dostalo polepšení a rozhojnění městských erbů, zvláště *P l z e ň*.

¹⁴¹⁾ Je to viděti u *K a d a n ě*, *K o u ř i m ě*, *Č á s l a v ě*, *O l o m o u c e*, *L o u n*, *P í s k u*.

¹⁴²⁾ O vlastnostech a formách těchto štítů viz *H. G. S t r ö h l*, *Heraldischer Atlas* (Stuttgart 1899) tab. V.

¹⁴³⁾ Tato znamení stala se charakteristickými pro města i městečka, že opevnění, hradby, byly podstatnou složkou v pojmu města. Povýšení na město mělo právě důsledkem obezdění místa. Vedle měst, jejichž erby souvisejí se starými pečetními znameními z 13. a 14. stol., tato města mají erby mladšího původu, avšak stejně pevnostní charakter připomínající:

toliko na těchto znameních na štítu, obyčejně se spojovala ještě s jinými figurami, pocházejícími z druhé skupiny. A tak nese-li městský erb na štítu městskou zed', bránu, věž, mříž, mohou s těmi složkami býti spojovány i erby nebo erbovní obrazy. A to platí nejen o královských městech, při nichž se pravidelně erb sestavuje s užitím figur, souvisejících s charakterem města jako pevnosti, nýbrž i o poddanských, a býval-li u oněch pánů města zhusta vyjadřován znakem nebo znakovým znamením, tím spíše se to zachovávalo při těchto. Ale vrchnostenské erby nebo erbovní figury spojovaly se i s jinými složkami, odvozenými z přírody, řemesla nebo i z fantasmie, které se mohou pochopitelně vyskytovat i samotny a samostatně. Jejich volba byla podmíněna různými okolnostmi. Některé vyplynuly z povahy místa¹⁴⁴⁾ nebo z hlavního povolání a zaměstnání obyvatelstva,¹⁴⁵⁾ jiné byly ve spojení se jménem města,¹⁴⁶⁾ jiné připomínaly sv. patrona vrchnosti i městečka,¹⁴⁷⁾ jméno vrchnosti,¹⁴⁸⁾ a je případ, že obraz erbu je ve vztahu s pověstí o původu místa.¹⁴⁹⁾ Ale třeba pamatovati, že erby poddanských měst, jsouce v podstatě jenom pečeti znameními a v té povaze jsouce užívány i v jiných potřebách, na stavitelských památkách, na kostelních korouhvích, v malbách a p., zhusta nejsou se štítem, nýbrž erbovní figura je volně umístěna v kruhovém poli, po případě s opisem nebo nápisem, a to nejen na pečetech a pečetidlech, nýbrž i v jiných případech.¹⁵⁰⁾ I to je význačné pro otázku městských pečeti a městských erbů, a ukazuje, i když se mluví u měst o erbech, jak u měst poddanských a také u měst královských po jejich pádu, nutno vlastně pod tím názvem rozuměti ne vojenská znamení, nýbrž pouhá městská znamení, kteráž byla před husitskými válkami v platnosti. K tomu přispěl všeobecný úpadek heraldiky a změna původního významu erbů vůbec při nových řádech a povznesení panovnické moci, ale u městských erbů působily ještě individuální okolnosti.

Tábor, Český Brod, Chomutov, Poděbrady, Tovačov, Šatov, Sobotka, Bechyně, Vrané, Rábí, Valeč, Pacov, Verneřice, Strážov, Velvary, Žlutice.

¹⁴⁴⁾ Na př. borovice u Týniště, jelen vycházející z křoví u Unhoště.

¹⁴⁵⁾ Snop pšenice a ruka se srpem u Rouchovan, réva u Nosislavě.

¹⁴⁶⁾ Rakovník, Jihlava (Iglau), Kostelec, Most.

¹⁴⁷⁾ P. Marie s Ježíškem u Netolic, sv. Jiří u Třebenic, sv. Barbora u Strumeně.

¹⁴⁸⁾ Písmeno W u Jindřichova Hradce je podstatnou složkou v městském erbu. Jindy písmena jsou prvky průvodními.

¹⁴⁹⁾ Rychnov nad Kněžnou má v erbu jelena, na němž sedí Panna a obraz ten se uvádí v souvislost s pověstí o založení města. Pověst ta vznikla výkladem jména Rychnov, uzpůsobeného v Rychlov, a zdá se pravděpodobné, že obraz pečeti byl podporou vzniku pověsti, je-li skutečností, že rychnovská pečeť už ve 14. století měla tento typ. Avšak možno o tom pochybovati. (Srv. Sedláček, Rychnov nad Kněžnou str. 5 a 12.) — Kterého původu je fantastické zvíře, půl orla v dolní polovici a půl lva v horní v erbu městečka Rabštejna, těžko říci, a stejně je tomu při erbu městečka Cernovic, v němž je zvíře v přední polovině podoby jelena a v zadní podoby medvěda.

¹⁵⁰⁾ Kostelec, Sviny, Sušice, Horažďovice. Rakovník dal vymalovati „sigillum“ v kancionálu z r. 1599. Sušice má takové znamení, „sigillum civitatis“ na zvonu z r. 1708. Také Polička má erbovní figuru v pouhém medajlonu v 2. pol. 16. století.

Ta městská znamení mohla pak míti dvojí formu: buď byla na štítu nebo bez štítu. A zdá se, že možno takřka vysloviti větu, hodící se zejména pro poddanská města: jestliže erb vrchnosti byl dán za pečeť neboli erb městečka anebo se stal jejím základem, bývalo toto městské znamení obyčejně na štítě a na štítě bývalo vkládáno do městských pečeti i předváděno v jiných způsobech, byla-li však městská pečeť anebo erb sestaven z jiných prvků — erb vrchnosti mohl býti jen složkou komplikovanějšího obrazu — ten obraz nebyl přenášen na štít, nýbrž vkládán bez štítu do kulatého pole.¹⁵¹⁾ Vše to potvrzuje jenom pravdu, že erb v pravém slova smyslu byl něco jiného nežli pečeti obraz nebo městské znamení, a teprve novější doby, kdy se heraldika se svým obsahem a pravidly stala pouhým přežitkem, došlo k zmatení v těchto věcech. Ale i když města neměla vlastních erbů, nýbrž pouhá znamení, požívala tato znamení přednosti proti prvotním dobám, že stála pod královskou ochranou a nebyla bez jejího rozhodnutí měnitelná. Proto jednou zavedená zpravidla setrvala v platnosti, nebylo-li zvláštních popudů, a se změnou vrchnosti stávala se i anachronismem.

III.

Poznatky, získané z pečeti a erbů českomoravských měst, jsou velmi závažné a jejich platnost je celkem tak bezpečná, že by byla zajištěna, i kdyby se snad v Praze projevil odchylný stav. Zvláště Staré město pražské lehkou mohlo svým mimořádným postavením předstihnouti už v předhusitských dobách jiná města v dosažení práva erbu, jako je překonalo nabytím všelikých předností a výsad podle vzoru mocných německých měst,¹⁾ a Nové město pražské, které záhy po svém založení vyvinulo snahu, aby se mu, vycházejíc od stejných základů, v kroku vyrovnalo,²⁾ jistě v 2. polovině 14. století bylo by se domohlo téhož nadání, kdyby mu nebylo uděleno do vínku a kdyby se jeho mateřské město už bylo k němu dobralo. Avšak ani v těchto dvou mě-

¹⁵¹⁾ I v privilegiích mluví se toliko o poli ne o štítu u městeček Unhoště, Tovačova, Šatova, Bechyně. Městské erby, které nesou vrchnostenské erby nebo jejich erbovní figury, jsou: Poděbrad (rod minstrberský a kunštátský), Rychnova (pánů z Rychnova), Jindř. Hradce (pánů z Hradce), Týniště (p. z Kunštátu), Tovačova (p. z Cimburka), Šatova (p. z Lichtmburka), Brandýsa n. Orli. (Kostků z Postupic), Muncifa je (pánů z Martinic), Bechyně (p. ze Sternberka), Vraného (p. z Hazmburka), Pacova (Malovců z Malovic), Verneřic (pánů z Vartemberka), Kopidlno (p. Kopidlanckých). Zdá se, že vlk v erbu městečka Rábí a Strážova je ve spojení s rodem pánů z Ryžmberka.

¹⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských, v Praze 1886; týž, O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských ve Sborníku příspěvků k dějinám města Prahy I. 2. v Praze 1920; Vojtíšek, Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd právních a státních sv. XXI. v Praze 1921.

²⁾ Je to viděti na privilegiích královských, jež Nové město pražské získalo, i na sporech, které se Starým městem vznikaly.

stech nelze pozorovati jiný poměr městských pečeti a městských erbů — Menší město pražské nemůže padati na váhu, poněvadž se oněm městům v právních základech nevyrovnalo — a probere-li se materiál a zprávy, jež se pro jednotlivá pražská města zachovaly, uvidí se, že výsledky zkoumání neodporují vysloveným zásadám, nýbrž veskrze je potvrzují.

Staré město pražské.

Je podivná skutečnost, že pro prvních 30 let existence Starého města není dokladu o užívání městské pečeti. Staré město pražské bylo založeno někdy v letech 1232—1234, kolonisti z jižního Německa měli při jeho vzniku rozhodující účast a s jinými zkušenostmi jistě si přinesli s sebou znalost ceny městských listin a jejich pověřování městskou pečeti³⁾ i navázali horlivé styky s předními cizími městy, od nichž se zase a zase učili. Ale pohromy, které postihly naše archivy,⁴⁾ způsobily, že nejstarší městská listina, na níž visí staroměstská pečeť, náleží až r. 1264, jsouc uložena v archivu benediktinského řádu v Břevnově.⁵⁾ Tato listina, kterou Malichie, vdova pražského měšťana Frowina, s dcerou a zetěm i jinými přáteli, zvláště s městským rychtářem Kunczem, vešla v přátelskou úmluvu o ves Řepy s opatem Martinem a konventem břevnovského kláštera, nebyla dříve neznámá obsahem, avšak nikdo jí nevěnoval bližší pozornosti, a tak zůstalo nepovědomo, že nese nejstarší staroměstskou pečeť. A je velkým vědeckým ziskem, je-li tento otisk přes značné poškození tak zachován, že lze pozorovati jeho typ, usuzovati o znění legendy a poznati i jiné vlastnosti.

Staroměstská pečeť z r. 1264, která se v listině jmenuje „sigillum communitalis Pragensis“, byla kulatá, avšak nyní je značně ulámaná — zbytek je ještě napříč prasklý — a její průměr lze jenom neurčitě odhadnouti asi na 65—70 mm. Otlučení také způsobilo, že větší díl opisu vzal za své a zbyla jen písmena IVI na pravé straně při patě pečeti a spodní polovice písmene G

³⁾ Již v 2. polovině 12. století a na počátku 13. století zpečetěné listiny vešly v obecné užívání a zejména v území jihoněmeckého práva města učinila z listin pod městskou pečeti významnou právní instituci.

⁴⁾ Listiny pod městskými pečeti třeba pochopitelně hledati v archivech příjemců. Šlechtické archivy nebo archivy jednotlivých měšťanů a měšťanských rodů vzaly až na nepatrné trosky zkázu; za to archivy církevních ústavů představují opravdová bohatství, ač namnoze utrpěly velké škody. Kláštery a duchovní ústavy, dosud žijící, opatrují si své archivy samy, archivy zrušených klášterů jsou v Čechách uloženy částečně v archivu ministerstva vnitra v Praze, částečně v universitní knihovně pražské, na Moravě v zemském archivu v Brně. Městské archivy přesto, že jejich obsah jde i dosti daleko do minulosti, mají málo, co by objasňovalo vzájemné vztahy měst.

⁵⁾ Sign. B. I. 41. Viz Emler, Reg. Boh. Mor. II. č. 467 str. 182 podle Dobnera Mon. histor. Boh. VI. 1785 str. 60. Tomek, Dějepis města Prahy I. 2. vyd. v Praze 1892 str. 276 uvádí sice, že se nejstarší otisk staroměstské pečeti připomíná v této listině, ale neměl jí patrně nikdy v ruce a nepoznal, že listina je zachována v originále a že na ní visí typ pečeti vůbec neznámý.

s písmenou A na konci na pravé straně při vrchu pečeti. Ale i tyto nepatrné pozůstatky umožňují domněnku, že celá legenda měla znění: + SIGILLVM IVDICIS ET CIVIVM DE PRAGA, a obvod pečeti skutečně dostačuje tomuto počtu písmen a připouští jej. Zato pečetní obraz zůstal skoro nedotčen a v kruhovém poli je viděti při spodku do oblouku vedenou nízkou městskou zed' o pěti stínech a z ní vyrůstají tři věže; postranní jsou nižší, mají holé zdívo a na vrcholu po třech vysokých stínech, střední, podobně opatřená, je značně vyšší, že stíny téměř dosahují k vrchu pečetního pole, a je prolomena vysokou branou o kulatém oblouku. Městská zed' i věže jsou hrubě kvádrovány a obraz od legendy je ohraničen jednoduchou linií.

Jediný exemplář této pečeti, která je ovšem přirozeného vosku, ač značně zčernalého, je nedostatečným prostředkem k přesnějšímu určení stáří jejího ztraceného typáře; ale snad se nepochybí, řekne-li se, hlavně podle obrazu, že pečetidlo, jímž byla pečeť vytištěna, náleželo už době počátků Starého města pražského, a nebylo-li rovnou spojeno s jeho založením, nejpozději bylo pořízeno kolem poloviny 13. století. Jenže nelze ani stanoviti, jak se dlouho toho pečetidla upotřebovalo, a teprve objevení nového pečetního typu dává podklad k názoru, že prvotní pečetidlo bylo zatlačeno před r. 1280 novým pečetidlem.

Druhá staroměstská pečeť je opět zavěšena na listině archivu benediktinského řádu v Břevnově,⁶⁾ kteráž je datována v Praze den sv. Kosmy a Damiana (27. září) 1287 a týká se nového sporu kláštera o ves Řepy s pražskými měšťany Mikulášem a Jakubem, syny Frenclinovými, urovnaného výrokem úmluvců. O pečeti se tekst zmiňuje jako o „sigillum patrocinium civitatis Pragensis“,⁷⁾ a samotná pečeť je dosti dobře zachovaná, že by si už podle ní bylo možno učiniti správné úsudky. Avšak tato pečeť je povědomá z velikého počtu otisků, poněvadž se jí užívalo k pověřování městských listin po dlouhý čas, téměř plných 200 let, a nadto v dobrém stavu došlo nás bronzové pečetidlo,⁸⁾ jímž všechny ty otisky byly provedeny.⁹⁾ A tak lze přesně konstatovati,

⁶⁾ Sign. B. II. 49. Viz Emler, Reg. Boh. Mor. II. str. 613 č. 1420. Listinu znal Tomek. Dějepis města Prahy I. 2. vyd. str. 276 a vykládá, že na ní visí nejstarší jemu povědomý otisk, posud zachovaného staroměstského pečetidla. V archivu křižovnického řádu v Praze je chována listina (Scr. 23 Nemilkov No 1), která náleží do r. 1280 a nesla staroměstskou pečeť. Jenže tato pečeť je úplně rozbitá a neznatelná, a jen se zdá, že byla druhého typu.

⁷⁾ Tato „ochranná“ nebo „bezpečná“ pečeť byla tedy prostředkem, který dával plnou záruku.

⁸⁾ Ve sbírce pečetidel archivu města Prahy.

⁹⁾ Nemůže tu jíti o soupis všech otisků „svatováclavské“ staroměstské pečeti, uvedu jen nejstarší, pokud jsem se s nimi seznámil; některé jsou v krásném stavu, jiné jsou i značně poškozené nebo rozbité. V archivu benediktinského řádu v Břevnově: B. II. 62 z r. 1322, B. IX. 244 z r. 1311, B. XI. 317 z r. 1315, B. III. 96 z r. 1367, B. XI. 323 z roku 1385, B. V. 148 z roku 1402; v arch. křižovnického řádu v Praze: Scr. 5. fasc. 2. No. 7. z r. 1302, Scr. 17. cl. 2. No. 12 expl. z roku 1304, Scr. 36 fasc. 3. No. 16 z roku 1380, Scr. 37 fasc. 2. No. 4 z roku 1380, Scr. 5. fasc. 1. No. 9 z roku 1386; v arch. řádu Dominikánů u sv. Jiljí v Praze: na listině z 10. února 1363; v arch. řádu Augusti-

že průměr kulaté pečeti měří 87 mm a že dosti složitý obraz má tuto podobu: Ze dvou úseků městské zdi, které jsou kvádrovány, mají stíny, jsou do oblouku vedeny a na obou krajích jsou opatřeny nevelkými věžičkami o střechách rýhovaných shora dolů a zdobených makovicemi na vrcholu, vyrůstají dvě velké věže a mezi nimi je mohutný polokruhový oblouk, nesený dvojím polovičním obloukem, opřeným patkou o přilehlou věž. Tyto dvě věže mají v poschodí zdobené gotické okno se sloupky, patkami a obloučky, a jestliže na pravé věži vyhlíží z něho poprsí mladíka, na levé věži je v něm viděti poprsí lysého starce; nad těmito okny v 2. poschodí jsou prolomena na každé věži dvě okna vedle sebe o špičatých obloucích, výše je nízká galerie, na niž vedou dva čtvercové otvory ve zdi, nad nimi je povysazená galerie se stínkami a střílnami v nich a vrchol věže činí trojúhelníková střecha, která má šupinovatě tašky a je zakončena makovicí. V oblouku mezi věžemi a úseky hradby, kterou na spodku obtéká zvlněná voda, stojí na půdě postava mladého muže, která má svatozáří okolo hlavy, pokryté nízkou trojhrannou knížecí čapkou s prstencovou okrasou dokola i v předu ze shora dolů. Vlasy vlní se jí po obou skráních a celé její tělo s rukama i nohama je pokryto drátěnou košilí, přes niž má navlečený zbrojní kabátec; ten u krku a po stranách až do pasu je ozdobně lemován. Pas se skládá ze širokých čtyřhranných destiček a níže něho zbrojní kabátec je otevřený a jeho pravý cíp poletuje. Světec takto oděný drží v lomené pravé ruce krátký široký meč opřený o rámě a levou rukou přidržuje trojhranný štít se znamením dvouocasého lva ve skoku, v pravo hledícího, a ten štít se opírá o půdu i o levou nohu postavy. Už z obrazu by vysvitlo, že jde o postavu patrona české země i města, sv. Václava, ale to potvrzuje ještě nápis, který je podle ní umístěn ve dvou částech + SCT · WN-ZELAVS, první část na pravé straně, druhá na levé straně. Nad portálem, v němž je světec postaven, zdvihá se nízká věžovitá stavba s ochozem, do něhož vedou četné otvory mezi sloupky, a výše je značně povysazená galerie, chráněná cimbuřím, nad níž vybíhá trojúhelníková střecha s makovicí, od vrchu dolů rýhovaná. Pod první galerií vybíhají od zmíněné stavby dvě

niánů u sv. Tomáše v Praze č. 25 z 7. října 1329, č. 26 z 9. srpna 1336, č. 34 z 19. března 1349, č. 35 z 20. března 1349, č. 41 z 28. dubna 1380, č. 70 z 16. června 1380, č. 71 z 16. června 1380; v universitní knihovně v Praze odd. zruš. klášterů listiny perg. latin. č. 64 z roku 1306, č. 92 z roku 1320, č. 93 z roku 1320, č. 108 z roku 1324, č. 119 z roku 1329, č. 126 z roku 1330, č. 129 z roku 1331, č. 135 z roku 1331, č. 136 z roku 1331, č. 142 z roku 1334, č. 187 z roku 1341, č. 193 z roku 1342, č. 200 z roku 1343, č. 224 z roku 1349, č. 236 z roku 1352, č. 275, 276, 277 a 278 z roku 1358, č. 286 z roku 1360, č. 337 z roku 1366, č. 350, 351, 352, 353, 356, 357, 359, 360, 361 z roku 1368, č. 376 z roku 1372, č. 478 z roku 1384, č. 529 z roku 1388, č. 628 a 629 z roku 1399, č. 696 z roku 1408, č. 698 z roku 1408; v arch. kapituly u sv. Víta: XIII. 33 z roku 1368 2 expl.; v zem. čes. archivu: č. 214 z 11. června 1341, č. 1156 z 21. října 1405 v korunním arch.; v arch. Národního musea: 1. března 1329, 10. května 1365, 12. července 1390, 23. června 1398, 12. května 1411; v arch. min. vnitra: 21. ledna 1344, 7. dubna 1344, A. III. č. 133 z roku 1426, A. III. č. 143 z roku 1431; v arch. m. Olomouce: č. 35 z roku 1376; v arch. m. Prahy: II. 1. z 15. července 1359; v hlav. státním archivu v Drážďanech: č. 3722 z roku 1363.

křídla se štíty, ozdobenými na vrcholu křížkem, a každá se opírá o jednu stranu nosného oblouku; mají střechy pokryté šupinovými taškami a ve zdi jsou prolomena úzká okna. Celek, v němž i kulaté hradební vížky mají úzká okna, představuje městskou ohradu s branou, věžemi a kostelní stavbou a zdůrazňuje svatého patrona, v jehož ochraně je město postaveno.

Obr. 20.

Otisk staroměstského typáře asi z r. 1280 (na listině z r. 1359).
Sceau de la Vieille-Cité (sur un document de 1359; la matrice, remontant à 1280).

Rytba této pečeti je hluboká a jde o mistrovskou práci. Obraz je omezen velkozrným perlovcem a ve svrchní polovině ještě slabou vnitřní linií, ale tato čára i perlovec jsou na vrchu proráženy střechou svrchní budovy, která končí makovicí až ve vnějším perlovci, ohraničujícím okraj pečeti. Mezi obojím perlovcem je umístěna legenda, která praví: + SIGILLVM : CIVIVM : PRAGENSIVM. Pro zabíhající část obrazu do legendy začátek opisu je posunut něco níže od vrcholu na levé straně a ráz písma je lapidární, spíše kapitální; gotické vlivy jeví se na M na konci prvního a druhého slova — k elipsovitému základu připojuje se po levé straně svislá vlnovka — a také u písmen RAE ve slově „Pragensium“.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Podrobný popis pečeti s vyobrazením podává Melly, Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters I, Wien 1846, str. 132, č. 312. Podle něho dr. Legis Glückselig, Illustrierter Wegweiser durch Prag, Prag u. Leitmeritz 1853 str. 21 a Illustrierte Chronik

Co se týče zachovaného pečetidla, možno ještě dodat, že má na rubu spíše v svrchní polovině malý výstupek s otvorem, jímž se patrně provlékal řetěz, a na vrcholu i na patě přes obvod pečetidla jde zářez, který měl účelem, aby pečetidlo bylo správně stavěno při zhotovování otisků. Jestliže je tento typář po prvé doložen v otisku r. 1287, neznamená to, že by byl právě tehdy pořízen. Spíše se zdá, že jeho původ je něco starší a že byl opatřen už někdy před r. 1280, aby nahradil, maje slavnostnější vzhled, dřívější jednodušší pečetidlo.¹¹⁾

Mluví-li se v pramenech od poslední čtvrti 13. stol. o pečetí Starého města pražského, děje se to obyčejně slovy „sigillum civitatis, s. civium, s. civium et civitatis, s. civium seu civitatis“, a když se objevují německé listiny nebo zprávy, „der stat sigel, statinsigel“ nebo „statingesigel“.¹²⁾ Z těchto termínů nelze nic usuzovati, mělo-li město jednu pečeť či několik, ale už r. 1310 připomíná se „secretum civitatis“¹³⁾ a potom r. 1329 „litera civitatis cum maiori sigillo“,¹⁴⁾ a z toho je viděti, že vedle velké pečeti (grössere statsigel) byla zavedena menší pečeť neboli sekret (sigillum parvum, minus, secretum anebo kleinere statsigel). A zachovaly se i její doklady, nejprve na listině,¹⁵⁾ kterou možno datovati asi r. 1320. Na ní visí sekret, jehož pečetidlo zašlo; ale podle rázu možno říci, že pečetidlo vzniklo někdy koncem 13. nebo hned na počátku

von Böhmen II., Prag 1854, str. 62, Fr. Beneš, Památky kultu svatováclavského v Pam. arch. VII. 1868 str. 487, Sedláček, Hrady a zámky VIII. 1891, str. 35, Kalousek, Obrana knížete Václava Svatého, v Praze 1901, str. 135 a Zíbrt, Dějiny kroje v zemích českých I. v Praze 1892, str. 153. Ale vyobrazení Mellyho není přesné, zvláště koncové M ve slově Sigillum je kapitální místo gotického, a proto snad Zíbrt uv. m., str. 183 zařadil ještě jiné vyobrazení. K správnějšímu poznání nejstarší staroměstské pečeti přispělo, že pražská obec vydala v dvou barevných lithografiích „Dřívější i novější znaky pražských měst“ prací arch. prof. dra Jos. Emlera a B. Wachsmanna (1886), kteréžto listy častěji budou zmíněny; jsou dělány velmi přesně podle originálních listin i pečeti v archivu m. Prahy. Srv. ještě Kolář, Českomoravská heraldika I. v Praze 1902, str. 211 a Čelakovský, Znaky měst pražských v Ottově slovníku nauč. XX. v Praze 1903, str. 526.

¹¹⁾ Že kladu vznik pečetidla před r. 1280, k tomu mne vede zmíněná listina (viz pozn. č. 6.) v arch. křížov. řádu v Praze, Scr. 23. Nemilkov No 1. Ačkoliv její pečeť je neznatelná a rozbitá, hojnost zachovaného vosku zdá se nasvědčovati větší pečetí, nežli byla první. Tomek, Dějepis m. Prahy, I. 2. vyd., str. 276, maje listinu z r. 1264 za doklad existence svatováclavské pečeti, kladl, ovšem nesprávně, její vznik brzy po r. 1257.

¹²⁾ Doklady v listinách uvedených výše v pozn. 9., ale i jinde.

¹³⁾ Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorabilium ab a. 1310, rkp. arch. m. Prahy, č. 986, fol. 44, kde přepsaná listina má závěr: „In cuius rei testimonium presentes litteras scribi et secreto civitatis nostre Pragensis sigillo fecimus communiri. Dat. Prage a. d. millesimo trecentesimo X^o V^o Kal. Novembris.“

¹⁴⁾ Emler, Reg. Boh. Mor. III., str. 596, č. 1520.

¹⁵⁾ Universitní knihovna v Praze, odd. zrušených klášterů perg. latin. listina B. 13. č. 59; je to vidimus privilegia krále Václava II. z roku 1301 pro klášter zderazský a možno jej podle jména rychtáře městského a purkmistra časově určití asi rokem 1320. Přivěšený sekret je dosti poškozen.

14. století. Tento sekret, jenž se potom zase a zase na listinách objevuje,¹⁶⁾ je-li zachován neporušený, má v průměru 52 mm a ve svém poli nese poprsí krále, jehož hlavu zdobí koruna; nadto hlava, krk, prsa i ruce jsou kryty drátěnou ochranou a podle všeho hrud' ještě pancířem. Král v pravici drží meč v okrášlené pochvě s opaskem, maje jej opřený o rámě, a v levici pozdvihuje říšské jablko s křížkem. Po levé straně mezi hlavou a rukou je vložen nápis REX BOEMIE, který postavu vysvětluje a určuje majetníka pečeti, město, stojící pod ochranou českého krále, tedy královské město. Legenda mezi perlovci má znění: + SECRETVM · CIUIVM · PRAGENSIVM a v ní zejména zajímá první a druhé M, mající podobu elipsovité křivky, k níž je přidán po levé straně svislý háček, spojený s křivkou ještě vodorovnou čárkou, U ve slově „ciuivm“ a „Pragensium“ a tvar písmene n, který vznikl zvětšením minuskulního tvaru.¹⁷⁾

Obr. 21.
Nejstarší staroměstský sekret (kolem r. 1300).
Le plus ancien sceau du secret de la Vieille-Cité (environs de 1300).

Velká staroměstská pečeť byla ponechána beze změny i přes všechnu dobu husitských válek a je možno stanoviti přesné datum, rok 1477, kdy byla vzata z užívání, aby učinila místo nové pečeti. Avšak u menší pečeti došlo časněji k výměně a prvotní pečetidlo bylo nahrazeno jiným, stříbrným, a to

¹⁶⁾ Proti listinám s velkou pečetí zachovalo se listin s malou pečetí poměrně málo a spíše z mladší doby; na př. hlav. stát. arch. v Drážďanech č. 3135 z roku 1361, univ. archiv v Praze l. 6. července 1392, 1438 a 1439; univ. knihovna v Praze, odd. zruš. klášterů, čes. listiny z 29. prosince 1426; arch. min. vnitra v Praze A. II. č. 130 z roku 1425 a A. III. č. 147 z roku 1433; arch. Národ. musea l. z 9. července 1409, 17. září 1414, 14. června 1418, 16. ledna 1431, 5. listopadu 1439, 19. září 1442; arch. kapituly vyšehrad. l. 30. října 1436; archiv řádu Augustiniánů u sv. Tomáše v Praze l. 12. září 1412; třeboňský schwarzenberský archiv Historica 97, 162, 1460b z r. 1408, 1413, 1450. V arch. řádu křížovníckého v Praze zachovala se velmi krásná menší pečeť ve sbírce utržených pečeti.

¹⁷⁾ Tohoto typu nezná Melly uv. m., aniž jinak bylo dosud na něj upozorněno.

asi hned po polovině 15. století. Máme je ještě dnes¹⁸⁾ a projevuje znatelné opotřebování. Typ byl podržen týž, jako byl na předcházejícím typáři, a také kulatá podoba i velikost byly ponechány. Jen královo poprsí je propracováno a vedle vypouklého pancíře na prsou postava má ještě náramníky, plechy kolem beder a rukavice. Vysvětlující nápis podržel dřívější místo, avšak do pečtidla nebyl vryt negativně, nýbrž pozitivně a písmeno M ještě obráceno hlavou dolů, a má je rozdělení do dvou řádek, zněl **REX || BOEMIE**. Jako tento nápis je vložen vlastně na naznačenou stužku, tak jest tomu i s opisem, jenž obsahuje slova: + **SECRETVM : CIVIVM ✕ ✕ PRA-GENSIVM**. Počáteční křížek není rovnou nad temenem královy hlavy, nýbrž je něco k levé straně posunut, a legenda má písmo majuskulního gotického rázu, v němž se jeví pokročilost doby. Na vnějším obvodu legenda je ohraničena jemným perlovcem a silnějším kruhem. Pečetidlo je na rubu opatřeno obloukovým stříbrným křídélkem, které je pohyblivé a vyplněno volutami; zřejmě se jím navlékal řetěz a třením byl zeslaben stříbrný oblouk na svém vrchu. Na obrubě pečtidla při jeho hlavě je vyryta šesticípá hvězda.¹⁹⁾

Jestliže je takový nejstarší stav městských pečeti Starého města, nastává otázka, mohly-li jejich obrazy býti zároveň městskými erby a jsou-li jejich doklady. Prvotní známá staroměstská pečeť (1264) snad prostotou a jednoduchostí typu mohla by vzbuzovati myšlenku, že její znamení, třebaš není na štítu, bylo i erbovním znamením. Avšak je závažné, že tato pečeť musila ustoupiti jiné, nákladnější a ozdobnější, která nemohla míti souvislosti s městským erbem. Na této se dokonce vyskytá erb, držený sv. Václavem, avšak ten je odznakem českého panovníka, a celek obrázu se nehodil za vojenské znamení, jako se k tomu nehodila královská postava sekretu. Už z toho se zdá jistým, že staroměstské nejstarší pečeti nenesou městského erbu, a nemožnost mysliti u nich na městský erb vychází i z toho na jevo, že městský erb, ať v podobě pečetních obrazů nebo jiné, není prokázán nijakým způsobem po všechno 13. a 14. století. Pro starší období mohlo by se snad namítnouti, že se nám nedochovaly památky, jež by měly vztah k erbu, nebo zevrubné zprávy o nich, avšak z 2. poloviny 14. věku pochází věž staroměstské radnice s arkýřem a kaplí, bohatě zdobené, a při nich sotva by si byla dala městská obec ujíti příležitost, aby vložila svůj erb na vhodné místo mezi četné měšťanské erby, kdyby už v ten čas (do r. 1381) byl v platnosti. Avšak všechny městské erby na staroměstské radnici jsou mladšího původu a žádný z nich nenáleží do předhusitské doby.²⁰⁾

¹⁸⁾ Ve sbírce pečtidel arch. m. Prahy.

¹⁹⁾ Popis a vyobrazení Melly uv. m. str. 135, č. 315; tam vyslovena domněnka, že královské poprsí představuje Ladislava Pohrobka a snad skutečně rytec měl na mysli mladého krále. Podle této knihy uvádí pečtidlo Illustr. Chronik v. Böhmen II., str. 63. Otisk na př. v arch. Ná r. m u s e a 7. listop. 1483 a 22. července 1536.

²⁰⁾ Spor by snad mohl býti o městský erb, který se vyskytá na jižním průčelí radnice spolu s říšskou orlicí a českým lvem při dvojdílném renaissančním okně z 2. poloviny

Že Staré město pražské až do konce 2. desetiletí 15. století nenosilo vlastní vojenské znamení, nemusí býti nic divného. Jeho postavení přes všechnu moc nezajišťovalo mu takové váhy, aby mohlo vojensky vystupovati jako samostatný činitel. Sice to město častěji zasahovalo do veřejných běhů od svých prvopočátků, ale spíše jako pevnost v královské službě nebo na straně a v podřízenosti k protivné auktoritě. Roku 1249 Staré město spolu s hradem bylo v Přemyslově moci a osazeno silnou jeho posádkou stálo proti jeho otci Václavovi, jenž však města, udeřiv na ně, dobyl. Jestliže roku 1280 Staroměstští zdvihli válku proti Ottovi Braniborskému a jeho pomocníkům, zvláště většině královských měst, podnikli ji vedle pánů k pomoci mladému králi Václavovi II. a pro vynucení jeho propuštění, aby byl uveden na trůn. I později, když Staroměstští s Kutnohorskými měli podíl v událostech po vymření Přemyslovců, mohli měniti svá vojenská znamení jen podle toho, ke kterému pánu se hlásili, a sám skutek proti panstvu učiněný a zajetí předních z něho vysvětlovali ohledy k panovníkovi, Jindřichu Korutanskému. Jan Lucemburský dobyv Prahy, přinutil město k poddanosti, a to mu bylo k pomoci v rozepřích s pány r. 1315 i příštího roku. Staroměstští zejména vytáhli vojensky do pole za králem a zúčastnili se obléhání Budyně, až hradu bylo dobyto. Jestliže roku 1319 staroměstská obec podala králi písemné žaloby a dokonce i zbraněmi hrozila, zvolivši si hejtmany a najímajíc žoldnéře, výslovně prohlašovala, že se nechce dávat v odboj proti panovníkovi a spíše ho chce přivésti na svou stranu a objeviti mu nepříznivý stav země. A když došlo přece k boji, dělilo se měšťanstvo, jemuž nešlo o nic jiného, nežli aby bylo chráněno od královských nátisků. Proto neshody byly lehce smířeny a v potomních dobách je viděti, že Pražané zase hověli králi v jeho požadavcích i potřebách. Obzvláště r. 1328 na jeho rozkaz pražské měšťanstvo vypravilo se do pole a celkem prý vytáhlo 10.000 lidí na koních i vozech, jichž bylo 740. Směřovali do Moravy proti rakouským vévodům, avšak smlouvou se předešlo válčení. Jenže roku 1335 obnovilo se nepřátelství s nimi i císařem a jinými knížaty, král Jan nařídil veřejnou hotovost a v únoru 1336 podstoupil vojenské tažení. Staroměstští patrně v něm měli díl, jako se podřídili králově vůli při jeho jiných válečných podnicích.²¹⁾

Pražané plnili své poddanské povinnosti i za nástupců krále Jana, a je zvláště povědomo, že r. 1354 poslali na výpravu Karla IV. proti Curyšským kopiníky a pavezníky. Pomoc byla asi velmi platná a bývala potom tím účinnější, když v letech 1367—1377 trvalo spojení Starého a Nového města, r. 1348 založeného, kteréž se stalo z králova rozkazu. A je důležité, že tehdy Pražané, čekajíce r. 1371 nařízení císaře Karla o vojenské výpravě, 26. srpna uzavřeli obecní snesení o způsobu plnění vojenské povinnosti, závazné i pro

16. století; jsouť pozůstatky starší výzdoby, jenže bude níže pověděno, že staroměstský znak není stejně starý s ostatními a nemůže býti kladen do předhusitských časů.

²¹⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy na příslušných místech.

budoucí časy. A právě tento statut,²²⁾ sepsaný osobami k tomu zvolenými, čtyřmi z městské rady a osmi obecními, dává možnost, aby se aspoň částečně poznaly tehdejší městské vojenské řády. Staré město, jehož se statut týkal, bylo rozděleno ve čtyři čtvrti, týnskou, linhartskou, mikulášskou a havelskou, a dvě a dvě byly k vojenské službě sdruženy. Podle toho, na kterou dvojici po prvé padl los, aby táhla do pole, tehdy každý jejich měšťan, chudý nebo bohatý, musil se ozbrojit a býti poslušen rozkazů. Jen byl-li nemocen anebo byl-li zdržen jinou překážkou, mohl se dáti zastupovati. Na výpravě musili se měšťané sami živiti, avšak za to byli osvobozeni dvou městských sbírek, které musili nésti ti, kdo doma zůstali. Dvě čtvrti, které tak byly určeny k službě mimo město, volily si dva hejtmány, a to tím způsobem, že si jedna čtvrt vybrala hejtmana z konšelů a druhá z obecních. Jim obec platila týdně po 50 kopách gr. a poskytovala jim úlevu jako ostatním. Protože vojenská služba v poli nemohla zatěžovati stále tutéž čtvrtní dvojici, bylo nařízeno, že se na příštích výpravách má díti střídání. A z toho lze poznati, že jen polovina měšťanů měla vždy býti uvolněna k povinnosti mimo město a polovice měla býti hotova, aby střežila města a hájila jeho hradeb.

Je jistě nápadné, že se tu nic nemluví o městské nebo čtvrtních korouhvích, pod nimiž by se měšťané seskupili a nastoupili pochod. Není o nich ani jinak zpráv, a zdá se býti nepochybným, že tehdaž nebyly v užívání, nýbrž vojenským znamením byl královský praporec s obrazem českého lva. A pod ním konali Staroměstští své povinnosti i dále, leda že v nepokojných dobách sporů krále Václava IV. zaměnili jej za praporec markraběte Jošta (1394) nebo krále Zikmunda (1403), nevystupující ani v některých soukromých zástích s pány jako samostatný vojenský činitel. Jím se mohlo státi Staré město pražské jedině revolucí, která by odstranila královskou auktoritu v zemi, a to přinesly teprve husitské bouře.

Neměli-li Staroměstští vlastní korouhve ještě na počátku 15. století, neměli zajisté ani erbu. Avšak chybělo-li jim vojenské znamení, není vyloučeno, že užívali zvláštního svého znamení v některých jiných potřebách. Bylo to zejména v živnostenské a řemeslné policii, v dozoru nad jakostí zboží, nad správností míry a váhy. Zboží, výrobky a závaží městští úředníci označovali nebo cejchovali a měli k tomu nástroj, který vyjadřoval původ věci, i kdo za ně ručí. To bylo „signum civitatis“, „statzeichen“, „statmarke“, městské znamení a jeho podstatou byl obraz. Není jisto, který to byl obraz, avšak možno se ho domýšleti. Nemohl býti složitý, přeplněný detaily, musil býti jednoduchý, v markantních liniích, a musil ovšem býti vlastní městu, aby nenastala pochybnost a nejistota. Taková znamení bývala proto v blízké příbuznosti s městskými pečeti, bývala od nich odvozena a podle všeho i staroměstské signum bylo té povahy. Ale nemohlo býti pořízeno podle druhé pečeti, která nesla komplikovaný obraz, nýbrž podle prosté první pečeti, a to tím

²²⁾ Rössler, Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jhrdte, Prag 1845, str. XCVI. a str. 45, č. 64; Tomek, Dějepis m. Prahy, II., 2. vyd., str. 372.

spíše, že městské signum, potřebné v tržních a řemeslných věcech asi od počátků města, bylo jistě starého původu. A tak hradba s branou a třemi věžemi stala se znamením, které symbolisovalo Staré město, nejsouc pochopitelně erbem. O užívání takového městského znamení nebo cejchu vydává svědectví listina císaře Karla IV. z 22. prosince 1365; jím byla zajištěna pražským a kutnohorským kupcům svoboda cla ve Frankfurtě nad Mohanem, avšak nařizovalo se, aby jejich lokty a závaží byly cejchovány městským cejchem.²³⁾ Něco později, asi v 80. letech 14. století, byl vydán řád hutí pro výrobu cínu v týnském dvoře²⁴⁾ a její správce (wirt) měl povinnost dohlížeti, aby cín byl dobré kvality, a měl jej cejchovati vtisknutím městské značky (das er czeichnet mit der stat czeichen). Podobně v statutu o uhlířích, vydaném asi v 90. letech 14. století, předpisuje se: „Auch sal der kolrichter XXX secke haben, da man die kollen an messen sal, und die sullen mit der stat czeichen geczeychent sein . . .“, a v uhlířském řádu z r. 1405 byl článek,²⁵⁾ „das die koller knecht, die di kolen abtragen ader die kolln arbeiten, sullen haben ir eigen massak und die sullen mit dem stat czeichen geczeichnet sein“.

Podoba tohoto starého staroměstského znamení není povědoma, avšak možno takořka s jistotou pověděti, že nebylo na štítu, a ani nemohlo býti, nýbrž volně v poli nástroje, ať byl jakkoliv zařízen. Ale to znamení se dostalo na štít, a to tehdy, když se ukázala první potřeba městského erbu a městské korouhve. A tu přinesla hned v počátcích husitská revoluce, která znamenala dalekosáhlé změny v postavení českých měst a především hlavního města. Staré město pražské osvobodilo se od královského úředníka, rychtáře, a zmocnilo se rychty, vybavilo městskou radu rozsáhlou kompetencí a velikou obec učinilo svou nejvyšší auktoritou, zabráním pozemských statků církevních i uběhlých měšťanů založilo si panství s četnými poddanými, a i jinak se obohativši, představovalo velkou moc, která byla ještě povyšována spolkem s městy i šlechtici. Staré město najednou stálo jako politický faktor, který vedl města na sněmy, zasáhal do všech jednání a akcí, a znamenaje ve svazku s Novým městem válečnou sílu, která podepřela všechny zisky, nejen pevnostním významem zajistil první vítězství nad nepřáteli, nýbrž byl s to, aby vojenskými výpravami zdokonaloval svou váhu a dopomáhal věci husitských Čechů k úspěchům. Ředitelkou všeho toho konání byla svobodná vůle měšťanstva a obyvatelstva, a proto nemohla vláti nad městskými věžemi jiná korouhev, nežli městská korouhev, jako jen pod ní mohli obránci města bojovati a jeho bojovníci do pole táhnouti. A erb na ní umístěný byl potom malován na štíty i jinou zbroj i používán ve všelikých jiných městských záležitostech. Městský erb takto zavedený zanedlouho nabyl cti a slávy. Při tom je zajímavé, že rozdílnost erbovního znamení od pečetního byla dokumento-

²³⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských (v Praze 1886), str. 131, č. 82.

²⁴⁾ Liber privilegiorum et aliarum rerum memorabilium Antiquae urbis Prag, rkp. arch. m. Prahy, č. 993, pag. 209.

²⁵⁾ Tamže pag. 210 a 174; první statut je vlastně základem druhého.

vána zvláště tím, že zůstaly v platnosti staré městské typáře velké pečeti i sekretu, jsouce nadány vážností a přicházejíce na všechny důležité písemnosti pražské obce, tehdy vydávané, a nový erb dostal se jen na podřadnější pečeti, tak na olovené pečeti patrně polního vojska staroměstského, aby označoval jeho příslušnost.²⁶⁾

Městské korouhve přišly k platnosti už r. 1419 a od té doby je o staroměstské korouhvi častěji slyšeti.²⁷⁾ Ale jejího popisu není a není ani popsání erbu. Jest však jeho doklad, který pochází až z pohusitské doby, patrně z panování Zikmunda Lucemburského, a je umístěn na jižním průčelí staroměstské radnice spolu s erbem říšské orlice a českého lva.²⁸⁾ Je v kameni tesán a polychromován jako dva ostatní, ale dnes nemá správných barev, při novějších opravách byly z nevědomosti změněny. Jenže o původních barvách jsme zpraveni, a to z listin, které byly vydány na polepšení městského erbu za vlády Vladislava Jagelovce.

²⁶⁾ Ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy. Je to kulatý typář průměru 38 mm, jehož obrazem je městský erb, štít dole kulatý a na něm hradba kvádrového zdíva se třemi věžemi a s branou, která má dvoukřídlá ven otevřená vrata a vytaženou mříž; na hradbě je cimbuří právě tak, jako na vrcholích věží, v nich v každé je prolomeno okno, a mají-li postranní věže stanové střechy s jednou makovicí, střední má valbovou se 2 makovicemi. Opis, ohraničený perlovcem a jednoduchou čarou zevně, v gotické minuskule zní:

s * exercitus * maioris * ciuitatis * pragensis *

Pečeť má tedy důležitost pro poznání nejstarší formy městského znaku, a že se na ni městský erb nejdříve dostal, svědčí to o jeho vojenské povaze. Popisuje ji už Melly uv. m. str. 136, č. 317 a podle něho Illustr. Chronik v. Böhmen, II., str. 62.

²⁷⁾ Starí letopisové čeští (vyd. Fr. Palackého v Praze 1829), str. 31 vypravují k r. 1419 o prvních bojích lidu jdoucího do Prahy s královskými: „Takž pak ti páně Petrovi jjezdni počechu s nimi rokovati, aby se dali panu Petrovi [z Konopiště] na milost, aby se jim nestalo jako Ůstským. Oni toho učiniti nechtěchu, ufajíce v retunk; jakož se i sta, že ihned uzřechu lid ten vešken, kterýž v Kníně byl, an jim táhne na retunk s korúhevem i městským i.“ Tato zpráva netýká se Pražanů, ale r. 1422 (str. 54) se uvádí, že Staroměstští při pokusu Táborů o město „pod svú korúhev se sebrali“, a k r. 1426 o boji o Ůstí nad Labem se praví, že ve vojsku Pražanů „Vácha rytieř z Popovic ten korúhev držel v tom boji, a kam bylo potřebie, hnul se s ní udatně“ (str. 67). Kronika Bartoška z Drahonice (Fontes rerum Bohemicarum V. v Praze 1893, str. 592) má zprávu, že v bitvě Jana Žižky s Pražany r. 1424 u Malešova padlo s obou stran 1400 lidí, „inter quos ex parte Pragensium interfecti sunt strenui milites Turkowecz, tenens Pragense vexillum in manibus, dominus Hlas, Wykerz iuvenis, Hlawacz de Destnycz et CCCXXVI hospites Pragenses preter advenas et mechanicos Pragenses.“ Tomek, Dějepis m. Prahy, VIII., str. 352 vypravuje, že nad pražským vojskem stál „vyšší polní hejtman ke každé výpravě obzvlášť volený, buď rozdílně pro Staré a Nové město nebo také pro celou Prahu společně, při němž se nacházela také společná korouhev pražská.“

²⁸⁾ Viz výše pozn. 20. Forma štítu staroměstského znaku zřejmě nasvědčuje, že je mladšího původu, nežli erb orlice a lva. Třebas není povědomo, kdy seškupení erbů bylo provedeno, přece možno předpokládati, že je starého vzniku, a nejspíše se hodí do Zikmundovy vlády. Jestliže erb orlice a lva možno klásti do 2. poloviny 14. století, městský erb byl pořízen, až když se stala úprava.

Prvotní erb Starého města pražského měl červený štít a na něm stříbrnou městskou zeď s cimbuřím, která měla uprostřed stříbrnou otevřenou bránu se stříbrnou vytaženou mříží a svrchu tři stříbrné ocimbuřené věže.²⁹⁾ A pod tímto znamením vykonali Staroměstští slavné vojenské skutky v husitských válkách a zachovali si je, jako i jiná práva, i když byla obnovena královská vláda v zemi.³⁰⁾ Obzvláště za panování Jiřího krále, stojíce věrně při panovníkovi, byli mu pomocní v jeho potřebách a zápasech a především se s ním vypravili na pomoc císaři Fridrichovi III. proti odbojnému městu Vídni a rakouským stavům r. 1462. Byla to vydatná služba a Staroměstským připadla veliká zásluha, poněvadž se mohli ještě po letech odvolávati na ni a žádati odměnění. Žádost svou předložili zvláštním poselstvím císaři a chtěli, aby jim jako nejvyšší světská moc polepšil a rozmnožil městský erb, i dosáhli vyplnění svého přání. Císař Fridrich vydal jim německou listinu, datovanou u vojště v poli u Neysu při Rýně 9. června 1475, a v ní i obrazem bylo naznačeno, jak nový erb (wappen) má býti upraven, a pověděno, jak od starého odlišen. Štít zůstal červené barvy, avšak městská zeď i tři věže nad ní proměnily stříbro ve zlato právě tak, jako otevřená brána ve zdi, která dostala také zlatou vyzdviženou mříž; jen cimbuří městské zdi zůstalo stříbrné. Na štít byl pak vstaven helm se zlatočervenobílými fafrnochy a na něj byla posazena zlatá císařská koruna, jejímiž strážci byli učiněni dva bílí lvové s dvojitými ocasy. A zároveň bylo dáno Staroměstským právo, aby nového erbu upotřebovali na věčné časy „in allen und jeglichen erlichen und redlichen sachen und geschefften . . . , streitpanyren, zu streitten, getzellten, mit aufslahen, in potten, puchsen, in gepewen, an turnen, an gemeuern und allen andern der stat notdurften, zu schimpf und zu ernste, auch in iren stat insigeln und sekreten und kleineten, und sunst an allen enden nach iren notdurften und wolgevallen . . .“ Tak byla Starému městu prokázána veliká čest a milost, a město, jehož erbu sama císařská koruna byla dána okrasou a zároveň v něm zdůrazněno postavení nejpřednějšího údu římské říše, českého království, bylo utvrzeno v právech svobodných a mocných říšských měst. Také se o tom v listině mluví a zejména vypočítávání, v kterých případno-

²⁹⁾ Vyobrazení nejstaršího staroměstského erbu přináší Emlerova a Wachsmannova lithografie.

³⁰⁾ Při nové vojenské organizaci, která byla účinkem revoluce, každá městská čtvrť měla vlastní korouhev, ač nevíme, kterého vzhledu. Starí letopisové čeští, str. 132 k r. 1443 vypravují: „A potom konšelé (pražští) rozkázali korúhve čtvrtní na rynku vyvěsiti, aby, kdyby pokřik byl v městech, aby každý v své čtvrti byl hotov pod svú korúhev. Však potom skrze pány smíření jsú (s p. Ptáčkem a j.); a Pražané hned korúhve složili z slúpuov.“ (Srv. Tomek, Dějepis m. Prahy, VIII., str. 351.) Co se týče užívání městských erbů na stávitelských památkách, padá především na váhu staroměstská radnice. Jestliže radní světnice byla stavěna opravdu v době Jiřího krále, jak za to mám, pak jsou nebo mají býti původní formy znaky, které zdobí portálky dvou dveří, do světnice vedoucích, a také znak, který je v řadě konšelských erbů na jižním průčelí radního domu nad okny radní síně pod římsou. (Viz Vojtíšek, Staroměstská radnice v Praze, 1923, str. 86 a 93). Staroměstský erb na staroměstské mostecké věži zřejmě nepatří k prvotní výzdobě.

stech mohou Staroměstští uživatelé erbu, odpovídalo zvyklostem, platným u říšských měst.³¹⁾

Staroměstští obdrželi rozhojnění a okrášení svého erbu z rukou císaře. Ale jeho darování nebylo by mělo účinku, kdyby nebyl dal český král k němu souhlas. Král Vladislav učinil to listinou, vydanou v Praze 18. dubna 1477, a v ní byl nový znak stejně vymalován. Při tom bylo zdůrazněno, že v císařském privilegiu erb (arma seu insignia) byl položen na korouhev (vexillum) barvy zlaté, červené a bílé — snad to souviselo se současným upravením městské korouhve — a bylo opakováno, že Staroměstští mohou svůj erb míti „in omnibus bellis, vexillis, banderis, scutis, enceniis, festis, sollempnitatibus, leticiis et triumphis generaliter universis ac in sigillo civitatis...“³²⁾

Skutečně od té doby lze se zase a zase setkat se staroměstským erbem za všelikých příležitostí, a potvrzují-li historické prameny jeho význam ve vojenství, na stavitelských a uměleckých památkách vůbec shledávají se hojně příklady jeho platnosti.³³⁾ Ale erb v nové podobě dostal se i na městskou pečeť. Staré velké bronzové pečetidlo bylo vzato z užívání a nahrazeno novým, také bronzovým typářem, na němž na místě dřívějšího znamení je položen polepšený znak v plné heraldické výzdobě s pěkně rozvinutými fajrnochy. Štít má podobu tarče — tak jako v obojí listině — a obraz je pěkně řezán a svědčí o umělecké práci. Gotický pozdní charakter plně se projevuje a nese jej ovšem i nápis, který je položen na stužku, vinoucí se po obvodě pole. Začíná květem a štíhlá majuskulní písmena, blízko u sebe postavená, v nichž písmeno E má formu odvozenou z unciály a M podobu sestavenou dvěma svislými vlnkami, opírajícími se o kolmý dřík, uprostřed postavený, praví,

³¹⁾ Listina císaře Fridricha (orig. ve sbírce listin arch. m. Prahy I., č. 22) vydána u Čelakovského, Privilegia měst pražských, str. 273, č. 174, a tam podán i český popis erbu z rukopisu Gerstorfské knihovny v Budyšině č. 32, l. 59 i z knihy staroměst. privilegií, rkp. arch. m. Prahy, č. 202, pag. 21. Císař Fridrich darování své utvrdil ještě majestátem z 22. června 1477, daným ve Vídni. (Orig. arch. m. Prahy I., č. 24, vydal Čelakovský, str. 281, č. 177.) Srv. Starí letopisové čeští, str. 213, Tomek, Dějepis m. Prahy, sv. VII., str. 367, 384, VIII., str. 299. Vyobrazení znaku v barvách podle originální malby v listině podává lithografie Emlera a Wachsmanna.

³²⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských, str. 279, č. 176 podle orig. v arch. města Prahy I., č. 23.

³³⁾ Pavézy v Národním museu i v museu města Prahy, zhotovené kolem r. 1500 nesou staroměstský erb (B. Matějka, České pavézy v Pam. arch. XX., 1903, str. 93 s vyobr.). Několik příkladů erbu podává Staroměstská radnice; krásný ve dřevě řezaný je erb v plné výzdobě na řezaném podkladu, zavěšený na východní straně radniční síně, jenž nese ráz vladislavské doby a prokazuje tím, že byl zhotoven nedlouho po polepšení erbu; krásný je erb, ač v malé formě, na gotickém velkém okně vestibulu asi z roku 1490 vedle znaku českého lva pod iniciálou W a v plném vzhladu nad renesančním oknem jižního průčelí, vystavěném asi roku 1520 (viz Vojtíšek, Staroměstská radnice v Praze, str. 65, 85, 86 a 98 a Zprávy Památkového sboru m. Prahy, sv. VII., str. 138). Podobně velmi cenný znak je ve výzdobě Pražské brány (Jos. Mocker, Pražská věž v Praze, 1889, tab. XI. a XII.). Pěkná jest i rytina v Poprockého Diadochu, O stavu městském, str. 1.

že je to „Sigillum civium Pragensium“. Slova jsou oddělena trojbody a dvojbody, a na konci je hvězda ze 6 bodů a květ, a poněvadž lvové střežící císařskou korunu zacházejí do nápisu, začátek je posunut na levo značně níže vrcholu a koncové M je vzdáleno od přednějších písmen slova „Pragensium“. Prázdné místo pečetního pole je zdobeno křížky a jeho okraj je ohraničen několika kruhy, činicemi stupně. Pečetidlo na zadní straně má pohyblivý oblouk, jenž je zdoben závití, a na něm je připevněn krátký řetěz s kroužkem na konci, a na obrubě při vrcholu je vyryta šesticípá hvězda.

Průměr tohoto pečetidla³⁴⁾ je 90 mm a jsou písemnosti, které jeho otisky pověřují. Ale vedle toho pečetidla mělo Staré město ještě jiná pečetidla. Byl to sekret, už dříve zmíněný, za Ladislava Pohrobka provedený ve stříbře, kterýž zůstal věren prvotnímu obrazu, ale byla to i zlatá pečeť, jež byla vzácností a klenotem obce, jejíž otisky však nemožno prokázat.³⁵⁾ A byly, jak se zdá, i jiné úřední pečeti — speciální pečeti jednotlivých městských úřadů — a ty se i vyměňovaly, zatím co velké i malé pečetidlo zůstávalo v trvalém upotřebování. Jejich odložení se stalo až asi r. 1570, kdy byly pořízeny dva nové stříbrné typáře. Příčina toho není na snadě, avšak zvláště při výměně velkého pečetidla padala asi na váhu snaha po representaci, zejména když zlatá pečeť byla podle všeho Starému městu odňata králem Ferdinandem I. při pokutování za povstání roku 1547. Velký typář podržel velikost starého i jeho obraz, ale pronikl v něm už všeobecně uznávaný renesanční sloh.³⁶⁾ Štít dole kulatý je položen v kartuši a upravení došla císařská koruna, helm, pěkně rozvinutá rouška, v uzly svázaná, i lvové. Podklad obrazu je damaskován a jednoduchá páska, s konci ozdobně rozvinutými, při hlavě pečetidla nese nápis, jehož počátek i konec je dán těly lvů, hlavami i chvosty ocasů pokrývajících pásku při koncích. Zní v humanistické majuskule: **SIGILLVM-MAIVS CIVIVM VETERIS PRAGAE**, a protože i kartuše štítu zabíhá přes stužku, jsou písmena slova civium rozdělená. Pečetidlo, na jehož obrubě svrchu je vyryt ležatý křížek, má stupňovitý okraj z několika kruhů, a na zadní straně je křídlo, pohyblivé a ozdobně prořezané, s ouškem na vrcholu, aby pečetidlo mohlo býti noseno na řetězu.³⁷⁾ Podobně je opatřen

³⁴⁾ Je uloženo ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy. Melly, uv. m. str. 135, č. 316 popisuje pečetidlo, o němž se mylně domnívá, že je současné sekretu z pol. 15. století a že je zhotoveno týměz mistrem. Illustr. Chronik von Böhmen II., str. 63, drží se při popisu Mellyho.

³⁵⁾ Starí letop. češ. (str. 222) k r. 1480 vykládají o Novoměstských: „neb tehdaž na sněmích nebývali, ale krále se toliko přidrželi, chtějíce od něho míti zlatú pečeť a šest pánuov v úradě i maršálka tím způsobem, jako v Starém městě“. Tuto pečeť si porídili Staroměstští patrně se svolením krále, ale sotva jí pečeti, leda za nejvzácnějších příležitostí, nýbrž chovali k své cti a purkmistr ji nosil ve slavnostních chvílích.

³⁶⁾ Sbírka pečetidel arch. m. Prahy.

³⁷⁾ Toto pečetidlo má podle všeho na mysli Melly uv. m. str. 137, č. 320 a Illustr. Chronik v. Böhmen II., str. 63, mluví-li o pečeti z r. 1615. Otisk tohoto typáře na př. na smlouvě tří měst pražských o obchod vlna a soli z r. 1620 a na obligaci Starého města

i sekret, mající průměr toliko 54 mm.³⁸⁾ Jeho křídlo je půlkruhové s ouškem, rovněž pohyblivé, a má-li jeho jedna strana rytý ornament, stejný, jako je v obojí půlce zadní strany pečetidla, jeho druhá strana, posetá drobnými čárkami, nese rytý letopočet 1570. Obrazem sekretu je zase královské poprsí, a jsou-li i detaily shodné s předchozími sekrety, není rozdílu ani v opisu. Práví: + **SECRETVM CIVIVM PRAGENSIVM** a slova jsou oddělena květem. Uvnitř pečetního pole obloukovitě je ještě nápis začínající větévkou s květem **BOEMIE REX**, a je-li k poli, zdobenému větévkami i květy na volných místech, ohraničen perlovcem, k legendě je ohraničen několika kruhy, které jsou i při vnějším obvodu legendy, ač tam ještě s věncovím při samém okraji. Na obrubě pečetidla při jeho vrchu je vyryt křížek pro určení polohy při dělání otisků.

Staroměstský erb, který zvláště ve vojenství měl důležitost, nebyl ponechán v druhém stupni vývoje na vždycky. Jako byl přetrval povstání r. 1547, ač utrpěl ujmu zničením vojenské moci Prahy potomními panovnickými tresty,³⁹⁾ tak svobodně byl vztýčen nad městským vojskem ještě v rebelii 1618 až 1620.⁴⁰⁾ Ale potom se udržoval jen přežitkem, poněvadž nemohl býti výra-

pražského v příčině kapitálu nadání Albrechta z Valdštejna pro neofyty z pokolení židovského, vydané Jesuitům v Klementinské koleji r. 1626 (arch. m. Prahy, sb. listin II., č. 26 a 31).

³⁸⁾ Sbírká pečetidel arch. m. Prahy. Popis podává Melly, uv. m., str. 136, č. 320. Má za to, že obraz českého krále na typáři představuje cis. Maxmiliána II. Vyobr. na lithografii Emlerově a Wachsmannově a Sedláček, Hrady a zámky VIII., str. 34.

³⁹⁾ V nařízení o veřejné hotovosti ode všech tří stavův království českého, shromážděných při času středopostí v Praze r. 1547, ustanovovalo se: „Item korouhev česká ta má býti v valném houfu jízdným stavu panského a rytířského, a druhá korouhev Pražan má též býti v valném houfu pěším; a při těch má tak zachováno býti, jakž jest od starodávna bývalo, kdy mají rozestřeny a kdy svinuty býti.“ (Sněmy české od roku 1526, díl II. v Praze 1880, str. 170.) Tím se respektuje celý městský stav, symbolisovaný znamením hlavního města. Po roce 1547 nebylo takového ohledu na městský stav, ale Pražané tři měst stavěli, jak se zdá, spolu s Plzní a Budějovicemi a snad Ústím nad Labem — ostatní města byla rozdělena v kraje — praporec na pomoc králi, a ten vystupoval pod staroměstskou korouhví. Tak na př. provedena byla přehlídka prvního pluku pěšího lidu z království českého, pod velením Pavla Kůrky, vypraveného proti Turku, u Znojma 7. září 1594 a v zápisu se praví: „Pátý praporec všech tří měst pražských, jichž jest osob 373, z Plzně 66, z Budějovic 77, učiní všech 516, a jest ten lid zanechán nařízenému Starého města pražského hejtmanu.“ (Sněmy VIII., v Praze 1895, str. 667.)

⁴⁰⁾ Vysvítá to ze „Snešení p. purkmistra, rady, pánův desíti soudcův a starších obecních Starého města pražského“, vydaného r. 1619 i ze „Snešení pp. purkmistrův, rad, pánův desíti soudcův a pánův starších obecních Starého, Nového a Menšího měst pražských“, vytištěného r. 1620, „jak by jeden každý z měšťanův a obyvatelův... v čas nynějšího nebezpečnosti, v kterémž království toto české, vlast naše milá postavena jest, v hotovosti státi, k mustruňkům a lermplacům... obzvláště k tomu obraným, když by toho potřeba nastávala, s zbraní hodnou sám osobně i s čeládkou svou, k bránění způsobnou, se nacházeti dáti, a tak, stojíce všichni za jednoho a jeden za všechny, s pomocí Pána Boha všemohoucího měst těchto před všelijakými nepřáteli chrániti a zastávati měl.“

zem městské volnosti a městských předností, jako bylo dříve. Přece se však dočkal nového rozhojnění a polepšení, jenže způsob, jak se to stalo, nasvědčuje, že třetí stupeň staroměstského znaku nebyl už určen za vojenské znamení a dokumentoval tak pád všech politických práv města. Nabyt složitě formy, která v nových poměrech mohla býti jedině okrasou, slavnostním odznakem, ne však zařízením praktického účelu v branné službě a ve vojenských podnicích.

Příležitost, aby znak Starého města pražského byl znovu poctěn, byla dána tehdy, když Praha vyvstala na obranu proti Švédům, kteří r. 1648 oblehli město a jeho vzetím chtěli rozhodnouti dlouhé války v neprospěch císaře. Praha, v níž se obyvatelstvo už vyměnilo a bylo prostoupeno cizími živly, projevila tehdy plnou oddanost k věci Habsburků a katolického náboženství a uhájila je neobyčejným udatenstvím a hrdinnými činy. Přispěla tak k české prohře a dala za pravdu Bílé Hoře a pobělohorskému habsburskému režimu. Její služby uznal vítězný císař Ferdinand III. a neskrblil slovy uznání a díky a propůjčil městu některé pocty, třeba nepolevil v ničem, co by mohlo znamenati povznesení městské autonomie a obnovení městských svobod. Z těch císařských darů bylo i povýšení městského erbu, jak si Staroměstští skrze vyslané sami vyprosili, a jestliže dvorská česká kancelář ohlašovala je už listem z 23. prosince 1648, výslovně bylo provedeno majestátem císaře Ferdinanda III., vydaným v Prešpurku 20. dubna 1649.⁴¹⁾ Byla to důležitá listina a v ní i nový erb byl proveden v barvách⁴²⁾ a zároveň popsán. Bylo ustanoveno, že to má býti „štit obdloužný červené neb rubínové barvy, v němž brána městská s zavěšeným šraňkem otevřená se třemi věžmi, však prostřednější vyšší a širší nežli druhé dvě, s obyčejnými okny, z čtverhranatě tesaného kamenní postavené a s pěknými bílými kranclemi ozdobené; od spodka té brány ruka pravá mužská s obnaženým mečem vzhůru napříč vynikající... a nad štítem tři otevřené turnýrské helmy z obou stran červené neb rubínové a žluté

(Knihovna arch. m. Prahy, VIII. U. 2; srv. Pavla Skály ze Zboře, Historie česká, vyd. K. Tieftrunka, IV. v Praze 1868, str. 245.) Zejména v druhém snešení se ustanovovalo v VI. §: „Kdybychom sobě koli společně znáti dali, mají všickni hejtmané jednoho každého města na rynku Starého města pražského s praporci a lidmi svými se postaviti...“ — Jinak se městského erbu užívalo k označování úředních budov a je krásný renaissanční znak z 2. poloviny 16. století na mramorovém portálu, který byl kdysi ozdobou domu úřadu pražského mostu a nyní je zasazen ve vchodu do zasedacích síní v II. poschodí staroměstské radnice. Při tom jej provází medailon, který je dělán podle sekretu Starého města. (Vojtíšek, Staroměstská radnice v Praze, str. 94 a O. Pollak, Studien zur Geschichte der Architektur Prags 1520—1600, Wien 1910, str. 157.) Viz i erb zbylý z Krocínovy kašny.

⁴¹⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 592 č. 326 a str. 598 č. 327 podle originálů arch. m. Prahy Pap. I. č. 118 a Priv. I. č. 76.

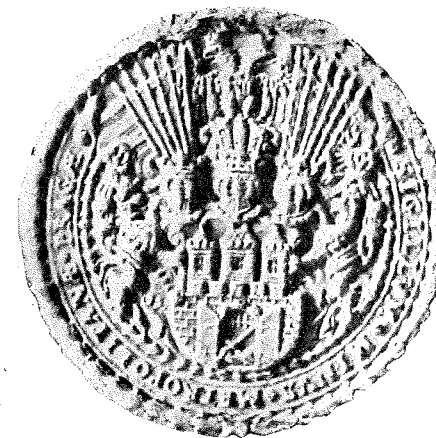
⁴²⁾ Podle něho vyobr. v barvách na lithografii Emlerově a Wachsmannově a v Ottově slov. nauč. XX. příl. při hesle Praha. Srv. vyobrazení Zatočil, Léto a dennopis, t. j. celého král. Starého a Nového měst praž. l. 1648 patnácte neděl trvajících obležení švejdského vypsání. V Praze 1685.

nebo zlaté, též bílé neb stříbrné barvy, povlovně oblétaujícími fafnochy neboližto přikryvadly ozdobeny, vedle téhož štítu z jedné i z druhé strany lev bílé neb stříbrné barvy vzhůru proti sobě rozpiatě stojící, na hlavě korunu zlatou královskou mající a těmi fafnochy od svrchu až dolů jako obtočený, s vyplazitým červeným jazykem a vyzdviženým dvojnásobným ocasem, jenž každý z nich předními nohami, ten po levé straně pravou a druhý po pravé straně levou, jeden z těch tří helmův krajní, a zase ten po levé straně levou a druhý po pravé straně pravou nohou zpřed dotčený štít od své strany krajní držíce, kteřížto helmové krajní, každý zvlášť, korunou zlatou ozdobeni jsouce, z nichž každá šest praporcův vojenských rozdílných barev, totiž žluté neb zlaté, černé aneb uhelné, červené aneb rubínové, bílé neb stříbrné, modré aneb blankytné a zelené... vzhůru rozprostření vynikají; nad prostředním pak helmem koruna zlatá císařská, nad níž jeden své přirozené barvy černý o dvou hlavách pod dvěma korunami zlatými královskými vzhůru rozkřídlený vorel, kterýž se nad ty nadjmenované praporce od svršku v rozích po levé a pravé straně křídly tak zapírá, jako by je zastíniti a tedy pod ochranu svou přijíti chtěl, majíce uprostřed prsův svých literu F se třemi štrychy žlutými neb zlaté barvy, jenž jméno naše Ferdinandus Tercius vyznamenávají.“

Co bylo přidáno do staršího základu staroměstského erbu, byla především ruka v bráně. To byl symbol hrdinství, s kterým Staroměstští z Horské brány vypudili nepřítel, když se silným útokem již zmocnil netoliko hradeb okolo brány, nýbrž i na díle brány samé, a to s velkým množstvím lidu. Jinak nové byly dva helmy s praporce, kteréž měly býti památkou, že staroměstské měšťanstvo bylo ve 12 praporcích rozděleno a v nich bojovalo. Postavení těchto helmů znemožnilo, aby čeští lvové zůstali strážci císařské koruny, a tak byli proměněni ve strážce štítu, a nad císařskou korunu byl vsazen císařský orel s iniciálkou císařského jména, aby vyjadřoval císařskou přízeň a péči, projevenou městu. Ale jak toto obdarování mělo proti ceně starých erbů problematický význam, lze pozorovati z ustanovení, jak smějí Staroměstští rozšířeného znaku užívati. Už se nic nemluví o vojenství a vojenských korouhvích, jen se poznamenává, že je právem, aby erb „v svých, jak k nám, tak i k potomkům našim, králům českým, neméně i k našim císařským a královským soudům, tribunálům, představeným vrchnostem, k vyššího i nižšího stavu osobám, a sice k komukoliv procházejících obecních městských listech a psaních, buď zavřených neb otevřených, při právě i sice v malé neb velké formě pečeti s voskem červeným užívati i míti a vésti, též jej ku poctivosti jich buď na kostelích, branách městských, rathouze i na všech jiných a poctivých místech, kdež by se jim takkoliv za slušné býti vidělo a zdálo, vymalovati, vytesati neb vyrýti dáti a tak bez všelijaké překážky jednoho každého člověka užívati mohli.“ Je tedy i z těchto slov viděti, že městský erb klesl k významu pouhého znamení, vlastně k významu pečeti.

Rozhojněný staroměstský erb byl produktem barokového slohu a jeho reprodukce na městských pečetech i v jiných okolnostech udržují si v pod-

statě stejný ráz. Zachovala se řada namnoze krásných příkladů, které jsou uměleckými výtvary, ať byly v dřevě řezány, malovány nebo v kameni tesány, ryty nebo tištěny,⁴³⁾ ať měly právní funkce nebo byly určeny jenom k ozdobě. A tento znak si podrželo Staré město pražské potom nepřetržitě, až pozbylo r. 1784 samostatnosti a vešlo do nového útvaru spojené Prahy. Tím rokem pozbyla platnosti i samostatná staroměstská pečetidla, větší i menší, která byla pořízena v důsledku císařské listiny r. 1649. Zrušení znamenalo jejich zkázu,

Obr. 22.
Menší staroměstská pečeť z r. 1649.
Petit sceau de la Vieille-Cité (1649).

a tak jenom otisky vydávají svědectví o jejich úpravě. Velká pečeť měla průměr asi 90 mm,⁴⁴⁾ a majíc při okraji věncoví, nesla patrně plný městský erb a na stužce, vinoucí se kolem něho, nápis: **SIGILLVM MAIVS METROPOLITANAE PRAGAE**, v němž koncová dvojhlaska posledních dvou slov byla v ligatuře. Menší pečeť lišila se nepochybně od velké jenom rozměrem a její průměr měřil 57 mm,⁴⁵⁾ v nápisu pak adjektivum „minus“ nahradilo slovo „maius“. V r. 1666 vešel v užívání ještě menší typ, sekret,⁴⁶⁾ který spokojuje

⁴³⁾ Krásně v dřevě řezaný polychromovaný byl pořízen pro radní světlici staroměstské radnice, a to hned po r. 1649. Současný je také tesaný erb na staroměstské mostecké věži na záp. straně a z 2. poloviny 17. století pochází patrně erb vymalovaný na štítě staré rychty v Rytířské ulici.

⁴⁴⁾ Je to sice podivné, ale musím říci, že se mi nepodařilo zjistiti některý její otisk.

⁴⁵⁾ Sekret z r. 1570 pověřoval listiny až do r. 1649 (sb. listin arch. m. Prahy II. č. 14 z 1574, č. 22 z r. 1612, č. 25 z r. 1616, č. 59 z r. 1614, IV. — 32236 z r. 1621, 5085 z r. 1623, 30894 z r. 1630, 31447 z r. 1635, 15319 z r. 1644, 31399 z r. 1647); menší pečeť z r. 1649 zůstávala v platnosti odtud až do r. 1784 (tamže/IV. — 31411 z r. 1650, č. 2116 z r. 1660, č. 11703/1 z r. 1661, 17040 z r. 1676, 5172 z r. 1678, 15167 z r. 1683, 27137 z r. 1687, 9374 z r. 1686, 9345 z r. 1701, 24558 z r. 1704, 24925 a 25211 z r. 1745).

⁴⁶⁾ Tamže IV. — 25215 z r. 1720, 9221 z r. 1725, 21684/1 z r. 1728, 25877 z r. 1745 a j. Pečetidlo železné ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy.

se průměrem toliko 23 mm, nesl jen malý znak města. a měl opis uzavřený k obrazu kruhem a k okraji kruhem a věncovím: **SECRETVM VETERO-VRBIS PRAGENSIS A. 1666.**

Menší město pražské.

Menší město pražské neboli Malá Strana byla založena r. 1257 králem Přemyslem II. Je zachována zpráva, že české obyvatelstvo, které sedělo v těch místech od dřívějších časů, bylo přesazeno a cizozemci byli přivoláni, aby uvedli v život nový právní útvar. Hned při svém vzniku Malá Strana byla nadána magdeburským právem, a v tom už mohla by býti záruka, že užívala městské pečeti hned od prvopočátků. Ale bezpečně to potvrzuje bronzové pečetidlo, které se dodnes uchránilo a které projevuje krásný starožitný ráz.⁴⁷⁾ Je kulaté, o průměru 73 mm, a jeho obrazem je zakulacená městská zeď, kvádrovaná a s cimbuřím o čtyřech zubech, která má uprostřed volnou bránu s gotickým portálem. Z hradby, kterou dole obtéká voda, vyrůstá do výše pět věží; věž nad branou je vysoká a nese trojúhelníkový štít s českým lvem, a má-li dvě úzká okna pod štítem, jsou dvě čtvercová okna nad štítem, výše nichž je povysazené cimbuří o třech stínkách, na cimbuří stojí dva trubačové, ven obrácení, kteří troubí na troubu. Tato věž je zřejmě čtyřhranná, ostatní věže jsou kulaté; po každé straně velké věže je nízká vížka, téměř jen střechou viditelná a jejich trojúhelníkové střechy jsou šikmo rýhované a mají na vrcholu velké makovice. Při konci hradby s každé strany zdvihá se vyšší věž, a ty mají dvojdílné gotické okno v 1. poschodí a po dvou čtvercových oknech pod střechou; střechy jsou trojúhelníkové, jsou kryty šupinatými taškami a nesou na vrchu velké makovice. Prostřední i obě krajní věže mají zdobení ležatými křížky a křížky ohraničují dokola pečetní pole. Legenda s obou stran je omezena hrubým perlovcem a její slova v majuskule praví: + **SIGILLVM** × **CIVIVM** × **PRAGENSIS** × **DE** × **NOVA** × **CIVITATE.** Celkem má písmo kapitální ráz, jen písmena **R**, první a druhé **A**, **D** a **E** v předložce „de“ jsou zřetelně gotického charakteru. Písmena **N** jsou vyryta pozitivně a koncovka **VA** ve slově „nova“ činí ligaturu.

Tento typář, od něhož pochází velké množství otisků z kolika století,⁴⁸⁾ měl na rubu patrně nějaké držadlo, ale ulomilo se a ztratilo a jsou patrné jen

⁴⁷⁾ Ve sbírce pečetidel archivu města Prahy. Popis má Melly uv. m. str. 134 č. 313 a podle něho Illustr. Chronik v. Böhmen II. str. 64. Srv. i Tomek, Dějepis m. Prahy I. 2. vyd. str. 276 a Čelakovský, Znaky měst praž. v Ottově Slov. nauč. XX. str. 527. Tomek se mylně domnívá, že malostranskou pečeť stejným časem se staroměstskou zhotovil jeden umělec, ale má pravdu, že malostranská byla zhotovena již při založení Malé Strany. Vyobr. zvláště na lithografii Emlera a Wachsmanna.

⁴⁸⁾ Na př. arch. řádu křižov. v Praze: Scr. 37 fasc. I. No 1 z r. 1326, Scr. 36 fasc. III. No. 11 z r. 1356, Scr. 16 No 5 z r. 1396, Scr. 35 fasc. Pro S. Stephano Neo-Pragae No 6 z r. 1418; arch. řádu Benediktinů v Břevnově: B. III. 105 z r. 1384, B. V. 163 z r. 1417; arch. řádu maltézského v Praze na listinách z r. 1306, 1323, 1325, 1345; v univers. knihovně v Praze, listiny perg. lat. odd. zrušených klášterů č. 170 z r. 1336, č. 223 z r. 1349,

stopy letování. Hluboko ryt nasvědčuje tomu, že je starší staroměstského a že vznikl hned po r. 1257 a je tedy památkou neobyčejné ceny, které byla prokazována úcta už minulými generacemi. Zůstal proto v platnosti až do panování Leopolda I. a teprv tehdy byl opuštěn právě po 400 letech nepřetržitého užívání.

Obr. 23.
Otisk malostranského pečetidla asi z r. 1257.
Secau de Malá Strana (La matrice environs de 1257).

Vedle tohoto prvního pečetidla časem bylo zavedeno pečetidlo sekretu neboli menší pečeti. Nedošlo nynějších časů, a také jeho otisky jsou vzácné, že se podařilo zjistiti jenom několik málo teprve z 15. století.⁴⁹⁾ Netřeba

č. 295 z r. 1361, č. 325 z r. 1363, č. 332 z r. 1365, č. 497 z r. 1386, č. 638 z r. 1390, č. 696 z r. 1408, č. 743 z r. 1413; v arch. kapituly u sv. Víta v Praze: XVII. 9 z r. 1387, XX. 14. z r. 1397, XXII. 18 z r. 1404, XXIV. 3. a XXIII. 35 z r. 1407, XXV. 21. z r. 1412, XXVII. 5. z r. 1418; v arch. zem. čes.: v odd. korunního arch. č. 1156 z r. 1405; v arch. Národního musea: z 11. června 1401 a 8. října 1402; v arch. Augustiniánů u sv. Tomáše v Praze: č. 30 z 8. dubna 1344, č. 36 24. října 1349, č. 39 23. června 1351, č. 43 z 22. dubna 1353, č. 49 z 30. dubna 1361, č. 64 z 3. března 1379, č. 66 z 27. října 1379, č. 67 z 8. prosince 1379, č. 69 z 31. května 1380, č. 76 z 10. listop. 1384, č. 79 z 4. června 1387, č. 81 z 21. května 1388, č. 83 z 9. července 1389, č. 89 z 10. ledna 1393, č. 95 z 9. června 1399, č. 96 z 20. května 1400, č. 98 z 7. května 1401, č. 108 z 14. září 1412, č. 111 z 16. pros. 1413, č. 115 z 22. května 1416, č. 120 z 31. srpna 1453; v hlav. stát. arch. v Drážďanech č. 5070 z r. 1398; v arch. m. Prahy II. č. 3 z r. 1506, č. 26 z r. 1620 a č. 31 z r. 1626; Schwarzenb. archiv v Třeboni Historica No 50 z r. 1394.

⁴⁹⁾ Schwarzenberský archiv v Třeboni Historica No 162 z r. 1413 a No 1460b z r. 1450. Tato pečeť byla dosud vůbec neznámá.

pochybovat, že typář pocházel z 1. poloviny 14. století. Pečeti jsou kulaté, průměru 50 mm a obrazem nesou zaoblenou městskou zeď s volnou branou o vytažené mříži uprostřed a nad ní tři velké věže, z nichž střední je vyšší a širší, a dvě malé, s každé strany střední věže jedna vyrůstající; střední věž přímo nad branou je ozdobena štítkem českého lva, nad ním má čtvercové okno a výše povysazený ochoz s cimbuřím. Nižší věže mají každá po oknu v 1. a 2. poschodí, a svrchu mají cimbuří i špičaté střechy, malé vížky jsou kulaté o dlouhé špičaté střeše nesoucí makovici. Zeď je kvádřovaná, ocimbuřená a legenda v perlovkách v majuskulním písmu udává, že je to. **S+SECRETVM · NOVE · CIVITAT · SVB · CASTRO PGEN.** Sekret má tedy zjednodušený obraz proti velké pečetí, ač podstata znamení velké pečetí přešla i do malé pečetí.

Obr. 24.
Malostranský sekret z I. pol. 14. stol.
Sceau du secret de Malá Strana (1ère moitié du 14e siècle).

O malostranském městském erbu není ani zmínky v prvním vývoji města a nelze za něj pokládati pečetní obraz ani v prostější formě sekretu, kde je rovněž v kruhovém poli, ne na štítu. Ani husitská doba nebyla však s to, aby dala Menšímu městu městský znak. Byloť hned v počátcích bouří vypáleno a zničeno, že městská obec přestala existovati. Teprve někdy r. 1424 počalo se osazovati, avšak zůstávalo pod správou staroměstské rady, jeho měšťané zvali se „trpiteli Starého města pražského“, a trvalo ještě dlouhý čas, nežli se vzpamatovalo.⁵⁰⁾ K tomu došlo po prvních nábězích v době krále Jiřího až za panování krále Vladislava, a tento panovník sám vyznával, že město, které „v času ruoznic a válek za časů dávních a předkuov našich zkaženo, spáleno a jako spustlo bylo, než tepruov za nás a králování našeho jse jest pomalu

⁵⁰⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 26 a Čelakovský, O středověkém radním zřízení měst pražských uv. m. str. 205.

zase vyzdvihlo“. Proto až tentokrát mohla se zase Malá strana přiřadovati k druhým dvěma pražským městům a až tehdy mohli Malostranští pomyslit, aby jim byla prokázána panovníkem milost, která by jim udělovala znamení podobně jako mělo Staré a Nové město. Avšak patrně nemohli předložit skutečného městského erbu, za jehož rozhojnění a poctění by prosili, a poněvadž i starobyrou velkou pečeť měli v účtě, že nechtěli její škody a umenšení významu, spokojili se darováním zcela rozdílným od jiných královských měst, nemajíce zřetele ani k signu, jehož jistě také používali. Panovník vydal v Budíně 8. května 1507 listinu,⁵¹⁾ kterou Menšímu městu pražskému povoloval

Obr. 25.
Malostranský sekret z r. 1507 a z 2. pol. 16. stol.
Sceau du secret de Malá Strana (1507 et 2e moitié du 16e siècle.).

za jeho věrnost a poddanost, i „chtiee také při tom pamět naši témuž městu pozuostaviti“, aby si na místo prvnější menší pečetí zavedlo novou pečeť s jeho vlastní podobiznou. Při tom do listiny byl vložen obraz, který v barvách proveden, představuje krále Vladislava, an sedí na stolci v plném majestátu, drží v pravici nahý meč a v levici zlaté jablko a před nohama má lva sedícího, kterýž drží předníma nohama bílou orlici v červeném štítu, a nad hlavou písmeno W s korunkou.⁵²⁾

Král dávaje Malé Straně tuto výsadu, symbolisoval své panství jednak českým lvem, jednak rodovým erbem, polskou orlicí, a ještě iniciálkou svého jména plněji vyjadřoval, kdo je dárce práva. Při tom je důležité, že obraz byl v listině namalován, ač barvy při pečetí neměly vůbec významu, a to ukazuje, že barvy nemohou padati na váhu ani v jiných případech, když se kterému městu vyhrazovala pečeť. Malostranští potom hned po získání králov-

⁵¹⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 330 č. 199 podle originálu ve sbírce listin arch. m. Prahy I. č. 33, v němž vyobr. Sr. Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 298.

⁵²⁾ Vyobrazení v barvách na lithografii Emlera a Wachsmanna, černě Winter, Dějiny kroje v zemích českých, v Praze 1893, str. 186 a posledně Dr. Edith Hofmann, Ulászlónak egy ismeretlen arcképe, Különlenyomat a „Turul“ 1927, évi 1—2 füzetéből.

ského diplomu dali si pořídití typář nového sekretu.⁵³⁾ Byl už renaissančního rázu a na poli zdobeném ornamentem je viděti panovníka sedícího na křesle a držícího insignie královské moci. Nad jeho hlavou korunované písmeno W i štítek polské orlice, držžený u jeho nohou lvem, vcházejí do legendy, která je ohraničena na obojí straně silným kruhem. Její písmena jsou v humanistické majuskule, jsou těsně k sobě stavěná a většinou jsou proti výšce úzká. Opis počíná dole u štítku orlice a praví: **SECRETVM ; MINORIS ; CIVITATIS ; PRAGENSIS**. Jenže tento typář, mající průměr asi 54 mm, po polovině 16. století ustoupil novému typáři, který je rovněž povědom toliko z otisků. Přejed od starého k novému nestal se naráz, po jistý čas obou typářů bylo užíváno současně,⁵⁴⁾ a těžko udati příčinu, proč bylo pořízeno nové pečetidlo, když dřívější neprojevuje poškození. Snad druhé bylo nákladnější a odpovídalo vkusu doby. Jinak převzalo rozměr, obraz i úpravu, jen legenda má něco jiný ráz a začíná na levo nahoře u korunovaného W, majíc v předu i na konci a mezi slovy tečku uprostřed mezi řádky.

Bylo pověděno, že starožitné velké pečetidlo skončilo svůj úkol po polovině 17. století, a v ten čas i malé pečetidlo bylo vzato z užívání. Stalo se to proto, že se Malostranští, majíce účast v hájení Prahy za různých běhů v třicetileté válce a zvláště za švédského obléhání r. 1648, hlásili o uznání a odměnu, které se dostalo Starému a Novému městu, a při tom si vyžádali i zlepšení městského erbu, který pak vložili na nová pečetidla. Tím malostranské pečeti mnohem později, nežli v ostatních pražských městech, dospěly k typu erbovních pečeti a dávají svědectví opoždění vývoje ve městě, v němž podle všeho až v 1. polovině 16. století počali užívati obrazu nejstarší pečeti za městský znak, „insignia civitatis“. Pokud měl rok 1592, spojovaný se znakem, význam pro jeho utvrzení nebo povznesení, těžko říci, protože zprávy nic nemluví.⁵⁵⁾

⁵³⁾ Otisky v arch. Národního musea, Praha, Nové město 10. března 1536, Malá Strana 4. srpna 1536, 27. října 1536, 12. dubna 1554, 14. října 1558, 1565, 14. března 1614. Tento typ zůstal dosud bez povšimnutí. Schaller, Beschreibung der kgl. Hauptstadt Prag II. 1795 str. 8 a na tab. fig. 1. podává malostranský sekret, ale chybně, a stejně po něm Legis Glückselig, Illustr. Wegweiser durch Prag str. 24 a Illustr. Chronik v. Böhmen II. str. 65.

⁵⁴⁾ Ačkoliv 1. typu bylo upotřebováno ještě r. 1614, pokud mi povědomo, 2. typ, který se vyskytá už 13. února 1556, je viděti na listině ze 4. července 1581, 1. prosince 1594, 5. ledna 1615 (vesměs v arch. Národního musea, Praha, Malá Strana). Ale 1. typ podle všeho byl pak vzat záhy z užívání a pečetilo se jen 2. typářem (arch. m. Prahy sb. listin IV. 32015 z r. 1637, 16297 z r. 1641, 30759 z r. 1643, 5128 z r. 1645, 9243 z r. 1650, 11147 z r. 1653, 13930 a 13725/1 z r. 1655, 16242 a 10294 z r. 1658, kdy se pečetidlo přestává objevovati).

⁵⁵⁾ Na tzv. v ratislavském pohledu na Prahu není erbu ani znamení Menšího města pražského. Při pohledu v Paprockého Diadochu, O stavu městským, 1602, str. 6. erb staroměstský je na štítu, ale malostranský jenom v kartuši. Na Sadelerově prospektu z r. 1606 všechny erby, říšského orla, českého lva i pražských měst jsou v kartuši. Na vazbě rkp. arch. m. Prahy č. 568 a č. 1517 je viděti malostranské znamení v oválném poli; leto-počet 1592 při něm znamená po případě čas, kdy byl pořízen nástroj pro vyražení obrazu v kůži desky. Zajímavé je železné pečetidlo s dlouhým držadlem (sb. pečetidel arch. m.

Městský erb malostranský nezachoval se, pokud známo, ze starších dob v barvách, ale byl asi malován tak, že na modrém poli byla stříbrná hradba s otevřenou branou a vytaženou mříží, svrchu opatřená cimbuřím, nad níž se zdvihalo pět stříbrných věží, každá prolomená oknem; střední, širší a vyšší ostatních, byla ozdobena erbem českého lva a na cimbuří svrchu troubili dva hlásní, ven obrácení, na troubu, ostatní věže, dvě vnitřní nižší a užší a dvě krajní vyšší i širší svrchu nesly trojúhelníkovité střechy s makovicemi na vrcholu. Při tom snad dveře brány i mříže byly zlaté, střechy červené a makovice zlaté jako trouby hlásných, kterým na kloboucích vlál chochol.⁵⁶⁾

Zasluguje pozornosti, že malostranský městský znak vyskytoval se ne na štítě, nýbrž v elipsovitém poli, a snad i to projevovalo vědomí, že odvozen od městské pečeti nemá vlastně jiných funkcí, nežli městská pečeť. A takový význam malostranskému erbu přináležel tím spíše potom, zvláště když zlepšený městský erb byl udělován městu od Leopolda I. v majestátu z 15. prosince 1657, daném na pražském hradě, jen s takovými právy, která byla přiznána Starému městu r. 1649. Při tom je velkou škodou, že rozšířený erb v privilegiu není vymalován — prázdná stránka ukazuje, že se na to pomýšlelo, ale neprovedlo — a že se nutno spokojiti jenom popisem, který však je dosti podrobný. V něm se uvádí, že erb skládá „štít veskrz modré neb lazourové barvy, přes nějž ihned od spodku zeď z čtverhranatého tesaného bílého kamene s šesti kranclmi též bílými až do polovice vyhnaná, uprostřed pak též zdi brána až pod krancl tesaným kamením z předu klenutá s žlutými neb zlaté barvy, z obou stran otevřenými vraty a panty, nahoru přes polovici mezi týmiž vraty k spuštění zhotoveným a vytaženým, též žlutým neb zlatým křížem na způsob mříže udělaným, dole špičatým šraňkem, v kteréžto bráně lev bílý neb stříbrné barvy, na zadních nohách vzhůru stojící, s vyzdvíženým dvojnásobným ocasem, otevřenými ústy, vyplazitým červeným jazykem, pod zlatou královskou korunou, k pravé straně obrácený a předními tlápeči, totiž pravou nahoře a druhou dole, červený neb rubínové barvy, též královskou korunou ozdobený štítek, na němžto litera L, jméno naše královské vyznamenávající, žlutou neb zlatou barvou napsána jest, držící se spatřuje. Za touž zdí vynikají po stranách čtyři sobě rovné okrouhlé vížky, podobně z bílého tesaného čtverhranného kamene, jedna každá s jedním, křížem přehrazeným otevřeným oknem, nahoře třemi kranclmi, nad tím červenou špicem vzhůru vystavenou cihlami přikrytou stříškou a na ní zlatou makovicí, uprostřed nichžto právě nad výš psanou branou velká a nad jiné vyšší, z podobného bílého tesaného kamene vystavěná věže, s jedním, při vrchu velkým křížem přehrazeným otevřeným oknem se čtyřmi bílými kranclmi pod červenou

Prahy č. 159), které je označeno opisem * PECZET AVRZEDN DO MEN MES : PRAZSKÉHO : * : : : nese nebývalé a jinak nepovědomé znamení, na štítku věž o dvouokně s cimbuřím na vrchu, a jestliže pod oknem je štítek dvouocasého lva, na cimbuří troubí dva trubačové. Průměr měří 26 mm. Pečeť pochází asi z 1. poloviny 17. století.

⁵⁶⁾ Vyobr. na lithografii Emlera a Wachsmanna.

cihelnou střechou, dvěma zlatými makovicemi ozdobená; kterýžto štít po stranách dva žluté neb zlaté barvy gryfové, na zadních nohách vzhůru stojící, s dolů mezi nohy spustěným ocasem, něco roztaženými křídly, otevřenými pysky, vyplazitým červeným jazykem, ten levý pravou nohou a pazoury nahore a levou uprostřed, pravý pak levou u vrchu a pravou uprostřed, vzhůru proti sobě patřící, drží. Nad ním tři otevření rytířští helmové postavení, jeden každý zlatým klenotem, ti krajní pak dva proti sobě obrácení, královskými korunami ozdobeni, okolo nichž přikryvadla neboližto fafrnochy z obou stran bílé neb stříbrné a modré nebo lazourové barvy dolů potažené visí, nad tím pak prostředním otevřeným helmem vznáší se jednoduchý své přirozené černé neb uhelné barvy s roztaženými dolů svěšenými křídly, vzhůru obloukem vypnutým krkem, k pravé straně obrácenou dolů patřící hlavou, roztaženým žluté neb zlaté barvy pyskem a vyplazitým červeným jazykem orel, v levé noze vzhůru k levé straně přes křídlo vyzdvižené zlaté sceptrum, v pravé pak též k pravé straně podobně zdvižený a na pravé křídlo položený nahý meč s pozlaceným křížem a hruškou svými pazoury držící, na jehožto prsích právě uprostřed štít neboližto erb domu našeho rakouského červené neb rubínové barvy, napříč bílým štrychem přetažený, na němžto litera F se třemi vedle sebe dolů potaženými vše žluté nebo zlaté barvy štrychy, což jméno Ferdinanda III., římského císaře, ... vyznamenává, nad ním pak koruna císařská v své ozdobě jako na ohnutý orlový krk podepřená se spatřuje...". Tedy rozhojnění městského erbu záleželo v tom, že byly do něho vloženy některé vedlejší prvky a mezi nimi obzvláště odznaky císařské a královské moci, které měly vyjadřovati nejen uznání statečnosti a zásluh, nýbrž i panovnickou přízeň a ochranu.⁵⁷⁾

Když se takto Malá Strana vyrovnala Starému a Novému městu pražskému, její erb zase a zase byl upotřebován v různých záležitostech⁵⁸⁾ a zejména byl ryt na pečetidla. Těch je známo několik do r. 1784, kdy zašlo zvláštní postavení Menšího města. Na nich možno pozorovati i tu zajímavost, že císařský orel v klenotu nese na prsou habsburský štítek s korunou nepoměrně velký, zcela je maje zakrytá, a překlání dolů hlavu na dlouhém krku. To bylo patrně proto, že by jinak obraz dostal nepoměrnou výšku a nebyl by býval lehkou vpraven do pečetního pole. Z pečetí je známa zejména menší pečeť,⁵⁹⁾ která má průměr 58 mm, a jsouc vyznačena uvedeným znakem, má

⁵⁷⁾ Listinu vydal Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 649 č. 333, arch. m. Prahy I. č. 83, ale erb v ní vymalován není, bylo ponecháno pro něj prázdné místo. Vyobr. v barvách na lithografii Emlera a Wächsmanna a v Ottově Slov. nauč. XX. příl. při hesle Praha..

⁵⁸⁾ Tesaný znak Menšího města pražského vyznačuje zejména věž kostela sv. Mikuláše v Praze III.

⁵⁹⁾ Arch. m. Prahy sb. listin IV. — 31348 z r. 1665, 31244 z r. 1667, 20431 z r. 1692, 22170 z r. 1693, 9368 z r. 1693, 24906 z r. 1711, 25.232 z r. 1715, 25270 z r. 1733. Velkou pečeť nepodařilo se mi nalézt, ale jistě byla velmi podobná malé pečetí.

na stužce ovinuté kolem obrazu nápis: **SIGIL · MINVS · MINOR · VRBIS · REGIAE & RESIDENT · PRAGEN.** V kterém vztahu k této pečetí stojí stříbrné pečetidlo na železném podkladě, vybíhající v osmiboké držadlo oválné podoby o výšce 46 mm, a šířce 41 mm, těžko říci. Chováno ve sbírce pečetidel archivu města Prahy, má kolem obrazu městského erbu na stužce nápis: **SIGILLVM MINORIS VRBIS PRAGENSIS,** v němž za každým slovem je drobný liliový kvítek, a na prázdné ploše, omezené k okraji věncovím,

Obr. 26.
Malostranská menší pečeť z r. 1657.
Petit sceau de Malá Strana (1657).

jsou jemné ornamenty. Obtíž zejména působí, že nejsou známy dosud otisky tohoto typáře, který asi také vznikl r. 1657. Vedle toho jsou zachována čtyři pečetidla sekretu, tři stříbrná, jedno mosazné, která nemají nápisů, jen nesou erb; erb na prvních třech je v podobě již naznačené, na třetím, nejmladším, je to jen štít, na jehož hlavě sedí císařská koruna.⁶⁰⁾

Nové město pražské.

Karel IV., zakládaje r. 1348 Nové město pražské, vybavil je týmiž privilegiemi, svobodami, městskými právy a obyčejí, jimiž se Staré město spravovalo. Proto je jisto, že si Novoměstští, jakmile se ozval právní život v novém osídlení, pořídili hned pečetidla, kterými by pověřovali městské písemnosti. Poněvadž v ten čas bylo už ustálenou zvyklostí, aby v městských potřebách

⁶⁰⁾ Sbírká pečetidel arch. m. Prahy č. 112, 119, 127 a 180; srv. na př. tamže sb. listin IV. — 27694/1 z r. 1777. Jejich průměr 22, 27, 32 a 32 mm. Mosazný typář (č. 112) má malé držadlo s otvorem, stříbrný (č. 119) dlouhé železné osmiúhelníkové držadlo, podobně druhý stříbrný č. 180 a třetí (č. 127) nevelké železné držadlo vybíhající posléze v komolý kužel.

mělo platnost dvojí pečetidlo, také Nové město zavedlo si asi zároveň větší pečetidlo i menší neboli sekret.

Prvotní větší novoměstská pečeť je známá, sekret se však dosud nepodařilo nalézt. Ale ta větší pečeť,⁶¹⁾ která je kulatá, má dosti malý průměr, toliko asi 57 mm, a sekret byl zajisté ještě drobnější. Důležitý je obraz větší pečeti, který je projevem vděčnosti a úcty k zakladateli, prohlašujícím Nové město za „výtvar vlastních rukou“ a provázejícím první jeho rozvoj s opravdovou starostlivostí a přízní, že si město právem přisvojilo jméno Karlova města. Měšťané si vložili do pečeti postavu krále Karla, ač při tom nezapomínali, aby pečeť vypovídala, kdo je jejím majetníkem. Proto na pečeti královská postava vyrůstá z nízké městské hradby kvádrového zdiva s cimbuřím o 10 stínkách — krajní jsou poloviční — a majíc korunu na hlavě, drží v pravici nízko položené dosti dlouhé žezlo, kdežto v levici, složené na prsou, říšské jablko s křížkem. Při tom královská postava je blíže vyznačena erby umístěnými po obojí její straně, v pravo erbem říšské orlice, v levo erbem českého lva. Prázdná plocha pečetního pole je mřížována a v kosočtverečcích jsou růžičky. Legenda, oddělená jemným perlovcem, má slova: + * SIGILLVM * PLANTACIONIS * NOVE * CIVITATIS * PRAGENSIS *, která byla ryta v gotické majuskule. Avšak všechnen ráz opisu nelze dobře postihnouti, poněvadž otisky jsou poškozeny.

Nové město pražské mělo podle Karlovy vůle činiti se Starým městem jedno tělo, ale zanedlouho počaly se ozývatí spory mezi oběma městy a stupňovaly se. Proto Karel IV. chtěl jim zabrániti a v r. 1367 nařídil spojení Nového města se Starým v jeden celek. Jenže dobré úmysly se nepodařily a r. 1377 nezbylo, nežli jednotu zase rozloučiti a Novému městu bývalou samostatnost navrátiti. Ale i tak kontinuita s počátky byla do jisté míry v Novém městě poškozená a bylo třeba zavéstí leckterá nová zařízení na místo starých, jež zašla v době sloučení. Tak Nové město, zbavivši se nepříjemného podřízení, když ne hned, tedy v čase zanedlouho příšlém, opatřilo si novou městskou pečeť, která už průměrem 75 mm naznačovala, že přísluší městu, zakládajícímu si na vlastních právech. Ale snaha, aby bylo navázáno na to, co bylo před jednotou, vedla k tomu, že nová velká pečeť podržela obraz i legendu staré pečeti. Při spodku jejího pole ve volné ploše mřížovaného s liliemi v kosočtverečcích měla nízkou kvádrovanou městskou zeď o 6 stínkách a z ní vyrůstala královská postava s korunou na hlavě, která v nízko položené pravé ruce držela dlouhé žezlo a v levé pozdvížené říšské jablko s křížkem. Po stranách postavy oděné v řasnatý královský plášť byly umístěny erby, v pravo říšské orlice, v levo českého lva. Opis, oddělený na obojí straně

⁶¹⁾ Universitní knihovna v Praze odd. zruš. klášterů latin. perg. listiny č. 263 z r. 1356; výslovně se jmenuje v listině „sigillum maius civitatis“. Táž pečeť visí na listině arch. řádu Augustiniánů u sv. Tomáše v Praze No 48 z 31. října 1358. Melly uv. m. této pečeti nepřipomíná a také není jinak dosud povědomá.

perlovcem(?), protože koruna krále zabíhala v jeho místo, byl začátkem posunut něco níže na levo a v gotické minuskule pravil:

* sigillum * plantacionis * nove * civitatis * pragensis *

Na zachovaných otiscích královská podoba není tak zřetelná, aby ji bylo lze vyhlásiti za portrét Karla IV., kterého asi představovala. Jsouť tyto otisky poškozené nebo otřelé.⁶²⁾ Rovněž možno pověděti, že byl patrně současně pořízen nový sekret, neboť když se doklady menší pečeti v 15. století objevují, lze souditi, že její pečetidlo bylo zhotoveno koncem Karlovy vlády nebo hned na počátku kralování Václava IV. Je to také pečeť, která má základem královskou podobiznu, vynikající poprsím z nízké městské hradby kvádrového zdiva o 5 stínkách. Král má na hlavě korunu zdobenou obloukem, je oděn v plášť, a drží v pravici nahý meč, v levici, stranou pozdvížené, říšské jablko s křížkem. Činí dojem zralého muže, maje splývající vlasy po stranách hlavy i vousy nad ústy, a že jde o obraz Karla IV. — spíše nežli Václava IV. — prokazuje i minuskulní gotické w, jež je položeno na městské zdi uprostřed.⁶³⁾ Legenda pečeti, která má průměr 47 mm,⁶⁴⁾ je ohraničena jemným perlovcem, a jsouc posunuta něco níže na levo pro královu korunu, má slova v gotické minuskule:

* secretum * nove * civitatis * pragensis *

Nejstarší novoměstské pečeti, projevující úctu ke králi a císaři Karlovi, pro podobiznový ráz a proto, že se na nich vyskytaly i erby k označení hodnosti vyobrazené osoby, nemohly býti nijak ve spojení s městským erbem a nemohly dáti ani podklad k jeho vyvození. Proto, když Nové město dospělo k tomu, aby si stanovilo městský znak — bylo to zase v husitské revoluci, prve neexistoval a není pro něj příkladu — byl sestrojen zcela samostatně a bylo k němu použito obrazu, odvozeného od pevnostního městského charakteru. Pokud již dříve bylo tohoto obrazu upotřebováno v městském znamení neboli cejchu, není možno určití, ale není, tuším, třeba pochybovati, že byli-li

⁶²⁾ Arch. řádu Benediktinů v Břevnově B. III. č. 107 z r. 1385; universitní knihovna v Praze, odd. zrušených klášterů, lat. perg. listiny č. 530 z r. 1388, č. 560 z r. 1391, č. 611 z r. 1397, č. 643 z r. 1400; arch. řádu křižovníckého v Praze Scr. 16 fasc. 2. No 2 z r. 1401 a Scr. 35 fasc. Pro S. Stephano Neo-Pragae. No 3 z r. 1402; zem. čes. arch., korunní arch. č. 1156 z 21. října 1405; Schwarzenb. arch. v Třeboni č. 55 z r. 1394. Melly uv. m. nezná této pečeti a nebyla ani jinde dosud připomenuta.

⁶³⁾ Karel IV., původním jménem Václav, vložil si písmeno W, iniciálku jména Wenzeslaus, do císařské pečeti, projevuje tím i úctu k sv. Václavovi, a proto nemusí býti tato litera na novoměstské pečeti důkazem, že obraz představuje krále Václava IV. (Srv. Melly uv. m. str. 134 č. 314, Lindner, Das Urkundenwesen Karls IV. u. seiner Nachfolger, Stuttgart 1882, str. 53 a Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser u. Könige v. 751 bis 1806, II. Bd. Dresden 1910, tab. 3. č. 4.)

⁶⁴⁾ Její otisky na př. univ. arch. v Praze l. z r. 1438, arch. Národního musea z 2. prosince 1441, Schwarzenberský archiv v Třeboni Historica č. 162 z r. 1413 a č. 1460c z r. 1450. Melly uv. m. této pečeti nezná a také jinde zůstala bez povšimnutí.

městský cejch zaveden, bylo na něm znamení, které se podobalo staroměstskému, ale přece bylo od něho zřetelně odlišeno. Když pak jsou zprávy o novoměstském erbu, který přišel podle všeho zvláště na městskou korouhev, městské signum bylo tak uzpůsobeno, že na modrý štít byla vložena stříbrná městská hradba s cimbuřím a branou o stříbrných dvoukřídlých, ven otevřených vratech a stříbrné vytažené mříži, a že za zdí vynikaly dvě stříbrné věže, každá prolomená oknem a každá mající svrchu nad cimbuřím střechu s makovicemi; mezi věžemi na cimbuří o 7 stěnkách stál rytíř v přílbě a odění, který v pravé ruce třímal napřažený meč k ráně a v levé ruce praporec na kopí barvy červenobílé.⁶⁵⁾

Obr. 27.
Novoměstský sekret z 2. pol. 15. stol.
Sceau du secret de la Nouvelle-Cité (2e moit. du 15e siècle).

Jestliže Novoměstští od husitských bouří měli vlastní erb, který v tehdejších bojích a zápasech došel slávy a cti, nemělo to vlivu na městské pečeti a starší byly ponechávány nepřetržitě v platnosti. Jen sekret v 2. polovině 15. století, nejpozději na počátku vlády Vladislava Jagelovce, byl vyměněn novým sekretem, který se srovnával celkem se starším, jen projevoval pokročilejší gotický ráz. To se zvláště jevilo na královské koruně, na písmu legendy, která, oddělená uvnitř perlovcem a zevně vyvýšeným okrajem, zdolným křížky, měla mezi slovy větévku s květem, i na majuskulním W, položeném doprostřed na městskou zeď. Průměr pečeti byl něco zvětšen, na 50 mm.⁶⁶⁾ K rozhodné změně velké pečeti Nového města dospělo se však až

⁶⁵⁾ Vyobr. na lithografii Emlera a Wachsmanna.

⁶⁶⁾ Uvádí Melly uv. m. str. 314, ač pečeť chybně klade do 14. století. Podle něho *Illustr. Chronik v. Böhmen* II. str. 64. Pečeť na listině arch. kapituly vyšehradské XI. 107 z 10. března 1482; arch. Národního musea, Praha, Nové město 30. října 1536, 1542, 14. června 1558, 24. října 1560, 15. května 1564, 9. prosince 1585, Staré město 5. března 1581; univerzitní knihovna v Praze odděl. zruš. klášterů, čes. listina 10. června 1545 č. 281; arch. m. Prahy Perg. II. 77 z r. 1603, Pap. I. 31 z r. 1593, 34 z r. 1596, 35 z r. 1598, 41

v ten čas a za těch okolností, jako bylo u Starého města. Novoměstští totiž za krále Jiřího také měli účast ve vojenském tažení na osvobození císaře Fridricha III. z moci vzbouřeného města Vídně i rakouské šlechty, a prokávavše mu i za Vladislavova panování různé služby, byli od něho odměněni polepšením a rozmnožením městského erbu. Listina, kterou Nové město získalo na tu milost, byla vydána císařem ve Vídni 26. června 1477 v německé řeči, a aby právo platilo, potvrdil ji Vladislav jako český král majestátem datovaným v Praze 22. října 1477. Z dokumentů⁶⁷⁾ vysvítá, že Nové město „ein löbliche stat des künigreichs Beheim“, bylo vyznamenáno vložением erbu na prapor (vexillum), připevněný na kopí, barvy zlaté, červené a bílé, a že se starému základu dostalo několika přídavek. Potom měl městský erb (wappen, arma) tu podobu, že štít byl zbarven červeně a na něj byla posazena zlatá hradba se dvěma zlatými věžemi a se stříbrným cimbuřím a mezi ty dvě věže postaven odětec, který sice zase držel meč v pravici, ale na prsou se chránil zlatým štítkem s dvouhlavým černým císařským orlem; vlastní vyznamenání znaku pak záleželo v tom, že na štít byl vstaven helm a na něj na pokrývku barvy stříbrné, červené a zlaté položena císařská koruna, kterou s každé strany přidržoval černý korunovaný orel.⁶⁸⁾

Není pochyby, že i Novoměstští, jakmile obdrželi darování, k němuž král Vladislav přidal ještě právo železného hrotu na kopí korouhve, zavedli nové velké pečetidlo. Bylo to důsledkem přijatých listin, které zdůrazňovaly náležitost nového erbu na pečeť, ač i na vojenskou důležitost znaku ukazovaly, a Nové město musilo se řídit i příkladem Staroměstských. Pečetidlo bylo jistě gotického slohu, avšak bylo časem zmařeno a ani jeho otisky dosud nejsou povědomé, právě tak jako zlatého pečetidla, jež si Novoměstští podle staroměstského vzoru brzy zavedli a o ně jako o chloubu města pečovali.⁶⁹⁾ Oním typářem pečetě nejvýš 100 let, neboť v době Rudolfa císaře Novoměstští si opatřili v náhradu za něj nový typář, jako učinilo Staré město asi roku 1570. Ten, také ztracený, měl průměr 80 mm, a nesa plný městský erb — rytíř mezi věžemi v pravici měl meč napřažený k ráně a v levici držel štít orla, spuštěný přes cimbuří městské hradby — byl vyznačen nápisem na stužce dokola roz-

z r. 1604, IV. — č. 32408 a č. 30967 z r. 1638, č. 17997 z r. 1641, č. 3018 z r. 1644, č. 5141 z r. 1645, č. 24820 z r. 1649. Vyobr. na lithografii Emlerově a Wachsmannově s chybným určením, že náleží době kolem r. 1400.

⁶⁷⁾ Nezachovaly se v originále. Čelakovský, *Privilegia měst pražských* str. 284 č. 178 a str. 287 č. 179. *Srv. Starí letopisové čeští* str. 213, Tomek, *Dějepis m. Prahy* VII. 384.

⁶⁸⁾ Vyobr. na lithografii Emlera a Wachsmanna.

⁶⁹⁾ Jak bylo pověděno výše (pozn. 34) novoměstská obec usilovala u krále o svolení k pořízení zlaté pečeti už r. 1480 a patrně nedlouho potom toho práva dosáhla. Toto pečetidlo měli Novoměstští stále v 1. polovině 16. století a je o něm zpráva, zapsaná na titulním listu knihy šestipanského úřadu od r. 1501 (rkp. arch. m. Prahy č. 2133). V ní se praví: „Pečeť zlatá váží II½ hřivny I½ čtvrtce; dělán k ní řetěz, summa na zlatý počítajíc CLXXXIII a ort a jest článkuov II kopy a tři a dva velika u samé pečeti. Fer. 5. post Francisci a. 1535 za úřadu p. Matyáše.“ Zlatá pečeť Novoměstským byla vzata patrně také v pokutu r. 1547.

vinuté od křížku koruny a oddělené na obojí straně stupňovitými kruhy: **SIGILLVM MAIVS CIVIVM NOVAE CIVITATIS PRAGENSIS** Byla to umělecká práce, příbuzná velkému pečetidlu staroměstskému a svědčila o vyvinutí ryteckého řemesla.⁷⁰⁾

Jako erbu užívali Novoměstští beze změny přes všechno 16. století i přes 1. polovici 17. věku, tak zůstali věrni velkému pečetidlu ušlechtilé formy, držíce se zároveň sekretu z 2. poloviny 15. století.⁷¹⁾ Důvod k úpravě erbu i pečetí dala až houževnatá obrana Prahy proti Švédům r. 1648 a uznání velikých činů, jimiž se Novoměstští vyznamenali. Císař Ferdinand III. majestátem daným v Prešpurku 3. května 1649 „hojněji a vzácněji“ rozšířil jejich znak, že to byl „štít obdýlný, červený neb rubínové barvy, v němž brána městská, s zavěšeným šraňkem odevřená, se dvěma jednostejnými věžemi, s obyčejnými vokny, z čtverhranatého kamení postavená a s pěknými bílými kranclemi ozdobená, v kteréžto bráně lev bílé neb stříbrné barvy napříč k pravé straně ležící, na hlavě, níž k levé straně patří, korunu zlatou královskou mající, s vyplazitým červeným jazykem a vyzdviženým dvojnásobným ocasem, držíce v předních nohách štít červené neb rubínové a bílé neb stříbrné barev k podobenství erbu slavného domu našeho rakouského, v němž uprostřed litera F se třemi štrychy žlutými neb zlaté barvy, jméno naše Ferdinandus Tercius vyznamenávající, a to že jsou oni Pražané Novoměstští z brány Horská řečené, do kteréž nepřítel silný šturm byl pustil a netoliko šancův okolo dotčené brány ležících, ale i na díle též brány s velikou furí se již byl zmocnil, zmužile a srdnatě s pomocí boží zase vypuditi platně a bedlivě pomáhali, v bráně pak Koňská řečené, která silně a začasťe dobývána byla, jako lvové proti nepříteli stáli a ji obhájili. Nad touž branou a právě uprostřed mezi těmi věžemi a krancly muž zbrojný k pravé straně obrácený stojící, pravou rukou vzhůru s obnaženým mečem k uhození napínající, v levé pak ruce kopí uherskou držící a od spodku až do polovice těla svého obdlouhý štítek malý žluté neb zlaté barvy na způsob rundače neb pavezky před sebou mající, v němž jeden o dvou hlavách pod zlatými korunkami rozkřídlený vorel černý, nad tím vším tři otevřené turnýřské helmy a okolo nich fafrnochy neboližto přikryvadla červené neb rubínové a žluté neb zlaté, též bílé neb stříbrné barev z obou stran dolů potažené visí, kteřížto helmové korunami zlatými, prostřední císařskou, krajní pak královskou ozdobeni jsou, z nichž, totiž z těch dvou krajních, z jedné každé šest praporcův vojenských, na větším díle bílé neb stříbrné, červené neb rubínové s promícháním žluté aneb zlaté barvy na vejš rozprostřeně vynikají, pod nimižto dva vzhůru proti sobě, každý pod korunou zlatou královskou, rozkřídleně patřící jednonásobní své přirozené barvy vorlové, jenž ten po levé straně levou a ten po pravé

⁷⁰⁾ Otisky visí na př. na listině archivu města Prahy II. č. 26 a 31 z r. 1620 a 1626. Melly této pečetí není povědom.

⁷¹⁾ Viz výše pozn. 64.

straně pravou nohou dole po straně na štítu stojí a zase ten po levé pravou a ten po pravé straně levou nohou zpřed dotčené koruny krajní drží“.

Důsledkem tohoto privilegia,⁷²⁾ které dovršovalo novoměstský erb podle zásad doby heraldického úpadku,⁷³⁾ bylo, že byla vyměněna městská pečetidla. Nová pečetidla byla kulatá a větší měří v průměru 88 mm, menší 62 mm.⁷⁴⁾ Ono je bronzové a má na rubu půlkruhové pevné držadlo, toto je stříbrné, zasazené do železného držadla vybíhajícího v čtyřboký hranol o seřiznutých hranách. Obrazy jsou celkem shodné, je to v obojím případě nový městský erb v plné heraldické výzdobě. Pole bronzového typáře je na prázdných místech jemně demaskováno, legenda obou typářů je na stužce, která se vine kolem erbu a proti obrazu je omezena hrubým perlovcem, kdežto při vnějším okraji jde dokola věncoví. Větší pečeť je označena: **SIGILLVM · MAIVS · NOVAE · VRBIS · PRAGENSIS METROPOLITANAE**, a to v humanistické majuskule, při čemž koncová dvouhlásková třetího a posledního slova činí ligaturu. Jenže písmena jsou dosti hrubě a v nestejných mezerách stavěna a zvláště konec je šražen, při čemž koncovka TANAE je drobněji připsána na samý konec stužky. Písmo menší pečetí je již přesněji rozloženo, ač i v něm se projevuje jistá těžkost, a praví: **SIGILLVM · MINVS · NOVAE · VRBIS PRAGENSIS · METROPOLITANAE**, majíc také ligaturu v dvojhlásce AE. Menší pečetidlo má na obrubě při hlavě šesticípou hvězdu; byla hrubě vyryta pro správné položení při zhotovování otisků.⁷⁵⁾

Obě pečetidla — a vedle nich vznikla i jiná⁷⁶⁾ — držela se v užívání, až Nové město pozbylo samostatnosti a vešlo r. 1784 ve spojenou Prahu.

Hradčany.

Hradčany byly založeny někdy na počátku vlády krále Jana Lucemburského a bylo to městečko, poddané k nejv. praž. purkrabství.⁷⁷⁾ Bylo povinno

⁷²⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 610 č. 328 podle orig. v arch. m. Prahy I. č. 77, ale znak nebyl v něm vymalován.

⁷³⁾ Vyobr. na lithografii Emlerově a Wachsmannově a Ottův Slov. nauč. XX. příl. při hesle Praha, obojí v barvách. Jinak zvláště Zatočil uv. m. Starý polychromovaný erb novoměstský v obecní světnici staroměstské radnice, jinak na věži novoměstské radnice, na celnici na Výtoni, na faře sv. Štěpána (spadl a rozbil se).

⁷⁴⁾ Oba typáře ve sbírce pečetidel v arch. m. Prahy.

⁷⁵⁾ Otisky menšího pečetidla na př. v arch. m. Prahy sb. listin IV. č. 25266 z r. 1650, č. 24874 z r. 1652, č. 31167 z r. 1658, č. 9849 z r. 1688, č. 21500 z r. 1690.

⁷⁶⁾ Zvláště stříbrný sekret na železném dlouhém držadle, který, maje v průměru 34 mm, nese na barokním štítě malý znak, má pole, v prázdných místech arabeskami zdobené a věncovím ovrcubené, bez opisu. Vedle něho tři oválné sekrety mladší, rovněž bez legendy; na dvou je velký znak, na nejmladším z 2. pol. 18. století na poli při okraji zdobeném erbovní znamení bez štítu. Všechny tři jsou železné, dva mají krátká držadla, třetí delší. (Sbírka pečetidel arch. m. Prahy č. 115, 130, 150.)

⁷⁷⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy I. 2. vyd., str. 556, a Čelakovský, Privilegia měst pražských str. XCII.

robotami k pražskému hradu, a pokud šlo o vojenskou službu, jeho měšťané se družili k purkrabskému lidu. Poněvadž obec se musila ve všem řídit rozkazy vrchnosti, nemohla mítí znamení, jež by vyjadřovalo svobodu. Ale neměly-li Hradčany městského erbu, používaly asi záhy městské pečeti. Doklady o ní jsou dosti pozdní, až z 2. poloviny 14. století, ale zachované otisky připouštějí, že pečetidlo, nyní neznámé, bylo zhotoveno už před polovinou téhož věku.

Hradčanská pečeť (průměru 42 mm) měla znamením věž, v níž dole byla prolomena branka a okno v prvním i druhém poschodí; věž byla vyvrcholena cimbuřím a valbovou střechou se dvěma makovicemi. Tato věž stála na pečetní ploše zcela volně a dokola byl nápis, ohraničený jemnými perlovci, jenž v gotické majuskule zněl: * S' * CIVIVM * DE * hRADCZANO a počínal něco níže na pravé straně, máje písmeno M v té formě, že se k dřívku připojuje s každé strany svislá vlnovka, písmeno h v podobě minuskulní a písmeno N ve zvětšené formě minuskulní.⁷⁸⁾

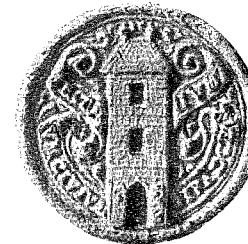
Obr. 28.
Hradčanská pečeť z konce 16. století.
Sceau de Hradčany (fin du 16e siècle).

Jak dlouho tento typář zůstal v platnosti, nelze říci pro nedostatek materiálu a pro jeho nepřehlednost. Ale je možno, že prvotní pečetidlo bylo nahrazeno novým již dříve, nežli došlo k povýšení Hradčan na královské město. To se stalo po různých osudech města až za Rudolfa císaře, který „vrchní město pražské“ 23. září 1592 vyňal z moci nejvyššího purkrabství, přikázal je ke správě král. podkomořimu a připojil je k třetímu svobodnému stavu.⁷⁹⁾ A tato veliká událost v dějinách a právním vývoji města dala patrně podnět, aby si město Hradčany opatřilo nové typáře. Pořízena byla velká i malá pečeť, obě kulaté. Větší má v průměru 47 mm a má znamením věž,

⁷⁸⁾ Archiv kapituly u sv. Víta v Praze XVII. 1 z r. 1385, XVIII. 24 z r. 1385, XVII. 25 z r. 1389 a XIX. 14 z r. 1394. Tyto pečeti byly dosud neznámé.

⁷⁹⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. XCV.

v níž je dole proražena brána o špičatém oblouku s vraty dvoukřídlými, otevřenými ven a s vyzdvíženou mříží; v prvním i druhém poschodí je čtyřhranné okno, dělené, a svrchu je valbová střecha, krytá taškami a zdobená dvěma makovicemi na hrotech. Po obou stranách věže kvádrového zdiva je spirálovitě rozvinutá stužka, která nese rozdělený nápis v humanistické majuskule: S'. CIVI || VM ; DE || HRADCZ || ANA, zatím co prázdná plocha je vyplněna úponky. Pečetní pole je dokola ohraničeno silným kruhem.⁸⁰⁾ Stejně byla vypravena i malá pečeť⁸¹⁾ průměru 32 mm, jež nese jen něco odchylný nápis: SIGILLVM CIVIVM HRADCENIVM.

Obr. 29.
Hradčanská menší pečeť z konce 16. století.
Petit sceau de Hradčany (fin du 16e siècle).

Tyto pečeti zase a zase pověřují městské písemnosti. Ale vedle nich se zachovalo ještě bronzové pečetidlo,⁸²⁾ které, majíc asi 53 mm v průměru, zřejmě může býti pokládáno za větší pečeť. Má celkem stejnou úpravu s předešlými, ale na obvodě pole má dosti hrubý perlovec a věncoví. Také nápis na stužce je něco jiný, S' . CIVI || VM ; DE || HRADCZ || ANA, zvláště písmeno E v předložce připomíná unciální formu. Na obrubě nahoře má pečetidlo šestícípou hvězdu k docílení správného nasazení při zhotovování otisků. Toto pečetidlo, k němuž na rubu je přidělán krátký násadec, bylo pořízeno patrně někdy na počátku 17. století, ale poměr jeho k zmíněné pečetí těžko se může vystihnouti.

Hradčanští pečetního znamení upotřebovali, zvláště od doby povýšení za královské město, ve funkci městského erbu, ač nekladli ho na štít, nýbrž do kruhového nebo elipsovitého pole. Ale nedostali na to královského uznání a ani výsady Marie Terezie,⁸³⁾ dávající městu nová práva a povyšující je do-

⁸⁰⁾ Archiv m. Prahy, sb. listin IV. — č. 32201 z r. 1620, č. 23247 z r. 1630, č. 24621 z r. 1651, č. 31564 z r. 1655, č. 29041, č. 30983 z r. 1668, č. 32117 z r. 1678, č. 29040 z r. 1680, 13395 z r. 1736. Schwarzenb. arch. v Třeboní II. 319 No 15, 18 z r. 1603 a 1606.

⁸¹⁾ Tamže IV. — č. 31107 z r. 1667, č. 32702 a 24833 z r. 1678, 2580 z r. 1705, 17163 z r. 1778.

⁸²⁾ Ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy. Melly uv. m. str. 136, č. 318, kde připomíná i otisk výše zmíněné pečeti; ale chybně ji klade do 15. století. Srv. Schaller, Beschreibung der Hauptstadt Prag I. 1794, tab. I., Legis, Glückselig, Illustr. Wegweiser durch Prag, str. 25 a Illustr. Chronik v. Böhmen II., str. 65.

⁸³⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských, str. XCIX. a str. 702 č. 344 a str. 707 č. 346 podle originálů v arch. m. Prahy č. I.—95 a 96.

konce na čtvrté pražské město (1751 a 1756), neměly potřeby, aby věci věnovaly pozornost. To souviselo s tím, že se nepomyslí na zvelebení znaku města, které mělo jen nepatrné možnosti, aby ho užívalo. Jestliže se pak městská pečeť vyskytuje v barvách jako erb, je viděti, že se na modré pole klade stříbrná věž kvádrového zdiva, jež má bránu o zlatých dvoukřídlých ven otevřených vratech a vytažené zlaté mříži, po čtverhranném děleném okně v prvním a druhém patře a červenou valbovou střechu se dvěma zlatými makovicemi.⁸⁴⁾

Spojení pražských měst r. 1784 zrušilo platnost dotavadních hradčanských pečeti i erbu.

Spojená Praha.

Reformy Josefa II., které vedly k zbyrokratisování a postátnění městské samosprávy, žádaly, aby dotavadní samostatná čtyři pražská města přešla v nový celistvý právní útvar, který by dovoľoval snazší spravování a odstra-

Obr. 30.
Pečeť obce sjednoceného pražského města z r. 1784.
Sceau de la commune unifiée de la ville de Prague (1784).

ňoval poslední obtíže a rozdíly. A tak dvorským dekretem z 12. února 1784 po některých přípravách bylo provedeno sloučení Starého města, Nového města, Malé Strany a Hradčan pod společným magistrátem a vytvořeno jednotné c. k. hlavní město Praha, které se stalo dědicem práv někdejších zvláštních

⁸⁴⁾ Vyobr. na lithografii Emlerově a Wachsmannově. Na vřatislavském pohledu z r. 1562 není hradčanského znamení a tak je i na vyobrazení Prahy v Paprockého Diadochu, O stavu městském, str. 5., ale tamže je pořato na str. 24 v řadu korouhvičnických znamení pražských měst jako všechna v oválném poli. A tak se jeví i na Sadelerově prospektu z r. 1606.

měst, pokud se udržovala v platnosti po velikých změnách doby.⁸⁵⁾ To se jeví i v potvrzení privilegií, jež se stalo po dlouhém jednání vydáním majestátu⁸⁶⁾ císaře Františka 13. května 1808, a v něm bylo pamatováno i na to, aby sjednocenému městu byl přiznán určitý erb. Byl to štít Starého města, poněvadž k Starému městu byla připojena ostatní města, a tím byla potvrzena prakse, zahájená hned r. 1784.

Znak sjednocené Prahy byl ryt na pečetidla magistrátů i jednotlivých senátů, politického, civilního i kriminálního a podřízených úřadů.⁸⁷⁾ Vkus doby dával mu nový vzhled, třebaš všechny jeho složky zůstaly bez proměny. Jen ta důležitá novota byla zavedena, že nápisy na pečetech byly veskrze téměř německé, poněvadž němčina byla prohlášena za úřední řeč. Strízlivost doby pak vedla k tomu, že pečetidla byla prostá, železná, na rubu nevelkými držadly opatřená. V těch věcech ani později nedocházelo k proměnám, ani když r. 1848 a 1850 městská samospráva byla obnovena a postavena na nové základy. Jen se český jazyk zase hlásí o svá práva, zvláště po pádu absolutismu r. 1860, ale bylo čekati až do let devadesátých 19. století, nežli se stal výhradním.

Městský erb byl však symbolem městských práv nejen na pečetidlech, nýbrž i ve všelikých obecních potřebách. Zejména osvobozená autonomie pražská s oblibou a hrdostí ho užívala, vidíc v něm znamení kontinuity s minulostí a dědictví po předcích. Nedbalo se, jak jeho poslední forma Staroměstskými byla získána a s jak tragickou událostí byla spojena. Jako žárživě byl střežen titul „královského hlavního města“ jako mocný argument státoprávního politického zápasu, tak byl pojímán i městský erb, zajišťující Praze postavení hlavy království.

Při tom městský znak byl celkem podržován v barokní úpravě, zavedené listinou Ferdinanda III. Ale připouštělo se i uzpůsobení podle uměleckých proudů doby, a zejména od posledních let 19. století daly se pokusy podříditi erb modernímu uměleckému a estetickému cítění. Ale nová doba nevydala uměleckého díla, které by bylo s to, aby bylo prohlášeno za normu.

Pražský městský znak v novějších dobách byl používán ve dvojí formě, velké a malé. Velká forma byl erb v plné heraldické výzdobě, malá byl pouhý štít s hradbou a věžemi a rukou s napřaženým mečem v bráně. A tak zastihla

⁸⁵⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských, str. CI nsl.

⁸⁶⁾ Tamže str. 712 č. 348 podle originálu arch. m. Prahy I., č. 97.

⁸⁷⁾ Řada je jich uložena ve sbírce pečetidel archivu m. Prahy a nesou ráz doby, kdy vznikla. Některá jsou zajímavá, a jestliže je vyznačuje městský erb, při některých upoutá pozornost, jak byl upravován a zjednodušován. Pečetidla, jež přišla po prvních z konce 18. století, nemají již ani významu způsobem rytí a úpravy, projevují úpadek ryteckého řemesla. Vedlo by daleko všechny typáře popisovati, stačí poznamenati, že starší jsou chovány pod č. 15, 162, 163, 176, 177 a j. Obecní pečeť (na př. IV.—12907) měla kolem městského znaku na stužce, která k obrazu i okraji byla lemována věncovím, nápis:

SIGILLVM · REGIAE · METROPOLEOS · PRAGAE

a její průměr měřil 60 mm (vyobr. Schaller, Beschreibung der Hauptstadt Prag III., 1796, str. 12 a tab. I.).

městský znak světová válka, v níž vznikly po 300 letech po prvé zase svobodné české vojenské oddíly a posléze velká čsl. zahraniční armáda. A tehdy městský znak byl zase povznesen za vojenský symbol, a byl to „pražský“ pluk, který jej vložil na svůj prapor. Ale poněvadž se poznával význam vedlejších prvků znaku a vědělo se o jeho souvislosti s rokem 1648, byla převzata malá forma, vhodnější za vojenské znamení, a ruka v bráně ponechána, aby vyjadřovala statečnost a odvalu města i jeho příslušníků. A v té způsobě pražský městský znak došel posvěcení velikými činy československých vojáků, soustředěných v pluku, a prolitou krví hrdinských a věrných synů národa i jeho hlavního města.

Je zajímavá věc, že se státní převrat 28. října 1918 dotkl hned také pražského městského znaku. Kamenem úrazu stal se říšský orel s iniciálou F. III., jež byly odstraněny, a tak městský erb byl zkomolen a jenom částečně a nedostatečně upraven. Mezi orlem a jinými přídávky r. 1649 byla těsná souvislost, padla-li právem jedna složka, zasloužilo, aby byly vypuštěny i ostatní prvky. Ale v tom se nemohlo jíti bez rozpaků a ohledů, a drželi se erby, je třeba respektovati i heraldické zásady, třeba by bylo nerozumné prohlašovati heraldiku za věc strnulou a nepřipouštěti při ní vůbec možnosti přizpůsobení novým potřebám a názorům. A heraldické zkušenosti ukazují, že vývoj šel vždy od jednoduchosti k složitosti, a bylo-li co vypouštěno, že bylo současně novými částmi nahrazováno, a každá změna byla náležitě opodstatněna i zdůvodněna. Proto se ani úprava pražského městského znaku nemohla státi nahodile, nýbrž potřebovala řízení a promyšleného postupu.

Archiv městský již v listopadu 1918 podáním k presidiu správní komise hlavního města Prahy upozornil na nedostatečnost vypuštění orla z městského znaku, a přičiňuje výklad jednotlivých složek, doporučoval svolání komise, která by připravila návrh jeho proměny. Při tom měl na mysli, aby vyloučené částky byly nahrazeny novými, které by udávaly důvody obnovení a byly oslavou prohlášení československé svobody a povýšení Prahy na stolec hlavy samostatného státu. Tento návrh byl opakován 6. února 1919 a podporován návrhem dra Karla Gutha ve schůzi správního sboru města Prahy dne 17. března 1919, a tak dne 31. března 1919 došlo k svolání komise, které předsedal náměstek předsedy správního sboru A. Simonides a již se účastnili dr. K. Guth, dr. L. Jeřábek, inž. Jos. Rotnágla, dr. Jos. Sobotka, archivář dr. Jos. Teige a dr. V. Vojtíšek. Tento vyložil smysl starého znaku a naznačil zásady, jimiž se nutno při přeměně znaku řídit, a když se jim dostalo schválení, bylo usneseno, aby byly vypracovány skizzy úředníkem archivu ministerstva vnitřní J. Kursou. Skizzy byly předloženy velmi záhy, avšak komise, konaná dne 5. května 1919 za účasti A. Simonidesa, inž. Rotnágla, F. Č. Bohuslava, J. Fischera, Fr. Boháčka, dra J. Teige a dra V. Vojtíška, nespokojila se jimi, a pomýšlejíc i na chystané vydání zákona o Velké Praze, žádala, aby byla vypracována kresba znaku, který by se hodil pro zvětšené a rozmohlé město. Direktivy práce byly doplněny komisí 20. května, v níž byli přítomni

A. Simonides, dr. K. Guth, F. Bohuslav, F. Boháček, dr. J. Sobotka, dr. Teige a dr. Vojtíšek, a zejména požádán J. Kursou za vyhotovení návrhu malého znaku. Jenže přes to, že vyzvání bylo vyhověno, další jednání ustalo, ačkoliv městský archiv 17. února 1920 hleděl vyvolati jeho obnovení. Teprve návrhem dra K. Gutha v městském zastupitelstvu 5. září 1921 bylo způsobeno, že byla zase svolána presidiální komise na den 11. října, a ta za předsednictví starostova náměstka inž. Rotnágla a za přítomnosti A. Simonidesa, dra K. Gutha, Fr. Boháčka a dra Vojtíška rozhodla o tom, jak má býti vypracován velký znak i malý, a doporučila, aby provedení návrhu bylo svěřeno akad. malíři prof. Fr. Kyselovi. Rada městská usnesení 14. října vzala na vědomí, ale stanovila, že má býti zvolena zvláštní komise, které by otázka byla předložena, a 21. října 1921 povolala do ní členy obec. zastupitelstva inž. E. Mölzera, inž. A. Nového a dra K. Gutha. A tak se 25. listopadu sešla rozšířená komise, které předsedal inž. Rotnágla a v níž zasedali dr. K. Guth, inž. E. Mölzer, inž. A. Nový, F. Bohuslav, Fr. Boháček, dr. Sobotka a dr. Vojtíšek. A tato komise vyslechnuvši návrhy dra Vojtíška, učinila usnesení, které bylo směrodatné pro další postup.

Bylo přijato, aby nový znak byl vypracován s ohledem na to, že bude znakem Velké Prahy, ale aby jeho základem byl učiněn starý znak pražský s vypuštěním jenom těch složek, které převrat 28. října 1918 odstranil nebo znehodnotil. Při tom měly dojíti vyjádření příčiny změn, vyplývající jednak z obnovení naší samostatnosti, jednak z vytvoření Velké Prahy. Doporučilo se, aby zůstaly v platnosti dva znaky, malý a velký, onen pro běžné potřeby, tento pro slavnostní a závažné záležitosti. Malý znak měl zachovati zcela podobu dotavadního malého znaku, tedy i s rukou v bráně, vzhledem k tomu, že ji legionáři podrželi, jen na střední věži měly býti vztyčeny presidentova standarta a státní vlajka na znamení, že Praha je hlavní město státu a presidentovo sídlo. Velký znak bylo ustanoveno vytvořiti z malého znaku tím způsobem, že se na štít vstaví uprostřed helm s heraldickou korunou a na něj pták sokol přirozené barvy jako symbol volnosti, českosti města i jeho nadšení pro národní věc; vedle středního helmu měl státi na každé straně krajní helm a na těchto postranních helmech, také korunovaných heraldickými korunami, místo starých praporeců měly býti vztyčeny jiné praporce, jednak rozvinuté v počtu a v barvách měst, jež se spojila ve Velkou Prahu, jednak svinuté a hroty jen vynikající v počtu obcí bez městského práva ve Velké Praze sjednocených. Strážci znaku v podobě dvou českých lvů měli býti podrženi a dole na stuhu barvy červené a modře lemovanou bílými písmenami mělo býti vloženo heslo „Caput rei publicae“. Také bylo usneseno, aby byly podniknuty kroky, aby vláda republiky československé udělila městu Praze revoluční medaili, která by byla vložena do městského znaku podle zvyklostí užívaných v cizině na viditelné znamení uznání služeb obce v zápasu za obnovení československé svobody. Když pak bylo přijato, aby provedení kresby bylo svěřeno prof. Fr. Kyselovi, vyslovila se vhodnost toho, aby

ministerstvo vnitra, jemuž náleží schvalovací právo, potvrdilo znak slavnostní listinou, v níž by byl nový erb vymalován a která by pak byla uložena v městském archivu na věčnou památku.

Toto usnesení v podstatě přijalo návrhy dra V. Vojtíška, který ještě předložil návrh, aby po schválení znaku byl vydán v barvách předlohou pro úřední i soukromé potřeby. Jen co se týče klenotu erbu, dr. Vojtíšek prvotně navrhoval použití zbrojnoše s praporcem jako symbolu statečnosti nebo postavy sv. Václava jako symbolu českosti města. Návrh, aby klenotem byl učiněn pták sokol, pocházel od řed. A. Simonidesa. Inž. Mölzer a inž. Nový pomýšleli, aby se helmy na štítu jako přežitek nahradily jiným řešením a aby v tom byla umělci ponechána volnost, avšak nevyslovili se pro přímý zákaz helmů, nýbrž jen pro připuštění jiných prostředků, kdyby umělec při kreslení viděl jejich možnost. A tak na základě těchto pokynů, které městská rada 2. prosince 1921 schválila — ustanoveno jen, že se nemají činiti zvláštní kroky k získání revoluční medaile a že kresba má být předložena městské radě k přezkoumání — prof. Kysela namaloval obraz, který byl 27. dubna 1922 dodán a předložen užší správní komisi pro sjednocenou obec hlavního města Prahy.

Nejprve návrhem prof. Kysely obírala se školská a kulturní komise, která vyslechnuvši referát dra Vojtíška 24. května 1922 navrhla užší správní komisi svolání ankety, která by posoudila dílo prof. Kysely po umělecké stránce. Užší správní komise vyslovila s míněním souhlas 2. června 1922 a 28. listopadu byla svolána schůze ankety, již se účastnili prof. dr. V. Birnbaum, Fr. Boháček, arch. Fr. Fencel, dr. K. Guth, arch. Janák, inž. E. Mölzer, inž. A. Nový, mag. radové dr. Sobotka, Vulterin, dr. Zd. Wirth a dr. Vojtíšek. Předsednictví zaujal inž. E. Mölzer a hned předem prohlásil dr. Wirth, že porada může jednati toliko o zásadách znaku, ale nemá práva posuzovati návrh po stránce provedení, poněvadž by to znamenalo zasahování do sféry umělce. Podobně arch. Janák souhlasil, že se nelze pouštět do kritiky formální stránky, nýbrž že se mohou posuzovati toliko složky znaku, jsou-li vhodné, a upozornil, že jen složky znaku mohou být stanoveny, kdežto formy se budou měnit podle toho, kdo bude znak kreslit a v které době. Pro svou osobu vyslovil přesvědčení, že myšlenkový podklad navrhovaného erbu je možný a proveditelný, a s tím souhlasil i vrch. mag. rada Boháček. Debata se potom soustředila hlavně na otázku, má-li sokol být ponechán v klenotu, či nahrazen jiným znamením, a když dr. Guth oznámil myšlenku primátora dra Karla Baxy, aby místo ptáka sokola byl do klenotu položen československý lev k symbolisování poměru hlavního města k státu, učiněn byl závěr v ten smysl, že myšlenkový podklad znaku je správný a přijatelný a že by bylo provést změnu jen v sokolu v klenotu, v latinském nápisu a barvě stuhy. Při tom bylo zdůrazněno, že se Kyselův návrh posuzuje jen po stránce obsahu a jeho proveditelnosti, ne jako umělecké dílo, a usneseno navrhnouti užší správní komisi, aby prof. Kyselovi bylo svěřeno vypracování nového návrhu znaku, při čemž by byly zachovány všechny navrhované složky kromě sokola, jenž by byl nahrazen

československým lvem. Dru Vojtíškovi pak ponecháno, aby navrhl český nápis stuhy, která by byla provedena ve státních barvách, a aby měl na paměti zdůraznění účinku převratu 28. října 1918. Komise si na konec vyhradila, že posoudí po vypracování nového návrhu obě alternativy a rozhodne se, která by měla být přijata.

Užší správní komise 8. prosince 1922 veskrze potvrdila usnesení komise, která se sešla ještě 22. února 1923 a za účasti dra K. Gutha, prof. Kysely, inž. Nového, dra Sobotky, dra Wirtha, rady Vulterina vyslechla názory dra Vojtíška, aby datum 28. října 1918 bylo vloženo na štítek na mříž brány a aby heslem byla vybrána věta „Město vidím veliké“ nebo „Vzdoruj zlobě časů, jak odolalas věky bouřím všem“. Po debatě bylo přijato, aby datum 28. října 1918 bylo vepsáno na hradební zeď pod cimbuří po obou stranách brány a aby na velký znak byl vepsán některý z navržených nápisů, po případě i heslo „Praha matka měst“, a aby standarta presidenta a státní vlajka byly vztyčeny na městské hradbě, protože bude více plochy k provedení. Tím byly dány všechny směrnice k práci prof. Fr. Kysely, který nové dílo provedl a odevzdal 31. května 1926. Městská rada 4. června 1926 postoupila je k posouzení kulturní a školské komisi, která 15. června doporučila je k přijetí, srovnávajíc je i s prvním návrhem, s tím, aby bylo užito hesla „Praha matka měst“, ač se městský radní Hubka přimlouval za nápis „caput rei publicae“. Ale v městské radě 18. června městský radní F. Titěra navrhl vypuštění praporců, vztyčených na hradbě, a data 28. října 1918 na mříži brány — tak prof. Kysela pozměnil direktivu komise — a když v ústředním zastupitelstvu 1. července 1926 na návrh člena V. Černého byly vypuštěny i ratolístky nad kolony lvů, strážců erbu, byla stanovena definitivní forma znaku, k jejímuž dosažení prof. Kysela provedl potřebné změny. A tak 18. listopadu 1926 primátor hlavního města Prahy dr. Karel Baxa postoupil návrh nového znaku ministerstvu vnitra, žádaje za schválení.⁸⁸⁾

Nový znak hlavního města Prahy navazuje na minulost a zachováváje tradiční prvky, i v nové době utvrzené, společnou prací archivu hlavního města Prahy i umělce a pokyny, jichž se jim dostalo, představuje stupeň vývoje, který vyjadřuje určitou myšlenku i je uměleckým dílem. I když nebylo možno vše naznačiti, jak prvotně bylo míněno, nový erb obzvláště zdůrazňuje dva slavné momenty — uvedení v život československé republiky a utvoření Velké Prahy, přirozeného důsledku šťastného převratu.

A tak, má-li se podati popis plného nového městského erbu, může se to díti v těchto slovech: Na červeném štítě dole zakulaceném je zlatá městská

⁸⁸⁾ Podle spisů v archivu m. Prahy i ve spisovně praesidiální. Srv. Vojtíšek, K otázce znaku hlav. města Prahy v Národních listech, Vzdělávací příloha, č. 29 z 30. dubna 1921, O znaku hlav. města Prahy a jeho úpravě, tamže 27. června 1926 č. 175, O novém znaku hlav. města Prahy v Nové Evropě, roč. I., 1926, č. 25. K zásadám vytváření nových městských erbů nebo úpravy starých viz Vojtíšek, Znaky měst našeho státu v Národních listech z 5. srpna 1919 (ranní).

zed' kvádrového zdíva se stříbrným cimbuřím a otevřenou branou o dvoukřídlých zlatých vratech i o vytažené zlaté mříži, a ze spodu brány vyniká pravá mužská ruka s nahým mečem, k ráně napřaženým, ze zdi vyrůstají tři zlaté věže, rovněž kvádrového zdíva, z nichž střední je vyšší a širší; všechny jsou prolomeny jedním oknem, nahoře mají cimbuří a zlaté střechy, krajní stanové s jednou makovicí, střední valbovou se dvěma makovicemi; na štítu jsou postaveny tři kolčí helmy pokryté červenozlatými fafrnochy a nesoucí každý zlatou heraldickou korunu; prostřední nese klenot, rostoucího stříbrného dvouocasého lva se zlatou čelenkou a zlatou zbraní s erbem Slovenska na prsou — modré trojvrší se stříbrným patriarším křížem na červeném štítě — postranní podepírají praporec, pravá 22, levá 23. Praporec označují počet starých částí města Prahy i počet měst a obcí k tomuto jádru připojených, a jestliže rozvinuté praporec, 18 na počet, náleží prvotním osmi částem a městům, která měla vlastní znaky, žerděmi jen viditelné praporec zastupují pouhé obce.⁸⁹⁾ Štít drží s každé strany dvouocasý stříbrný lev se zlatou čelen-

⁸⁹⁾ Praporec se popisují od prvního rozvinutého na levé straně k prvnímu rozvinutému na pravé straně, dále k druhému na levé straně, druhému na pravé straně, k třetímu na levé straně atd. 1. Staré město barvy (od spodu) stříbrná, červená, zlatá; 2. Nové město barvy stříbrná, červená, zlatá (obojí podle privilegií Fridricha III. z r. 1475 a 1477);

Obr. 31.
Pečetí městečka Vyšehradu ze 16. a 17. století.
Sceaux de la ville de Vyšehrad (16e et 17e siècles).

3. Malá Strana barvy modrá, stříbrná; 4. Hradčany barvy modrá, stříbrná (obojí odvozeny od městského erbu); 5. Židovské město, zlatá pečeť Šalamounova na červeném poli (podle starého židovského praporce a pečetí; srv. Hájek z Libočan, Kronika česká, fol. 330, Paprocký, Diadochus, O stavu městském, str. 28 s vyobr., Tomek, Dějepis m. Prahy, VIII., str. 474); 6. Vyšehrad barvy modrá, zlatá (podle zlatých klíčů na modrém poli, městského znamení, zavádného na pečetích i jinak od 16. století a odvozeného od erbu vyšehradské kapituly, vrchnosti města); až v 19. století město Vyšehrad zavádělo si nové nesprávné znamení pečetní, nikdy dříve nebývalé; viz jeho vyobr. na znakové příloze v Ottově slov. nauč. sv. XX. při hesle Praha; 7. Holešovice-Bubny barvy červená, bílá (byly to pouhé obce a užívaly v nové době pečetí obecních s českým lvem); 8. Libeň barvy stříbrná, modrá, červená (povýšena na město 19. října 1898 měla erbem štít kolmo půlený, v pravé polovině zase kolmo půlené první polovina byla červená, druhá třikrát

kou na hlavě a se zlatou zbraní, stojící na zlaté lipové ratolesti, o niž se i štít opírá; přes ni visí červená stuha, ze spoda zlatá, kteráž nese nápis zlatých písmen „Praha matka měst“.

napříč dělená, že se střídaly barvy od zdola nahoru modrá, červená, bílá, modrá, v levé polovině půl staroměstského erbu — je to spojení erbů někdejších držitelů obce); 9. Břevnov barvy modrá, stříbrná, modrá, stříbrná (prohlášen 31. května 1907 městem nevyžádal si udělení městského erbu, ale užíval erbu břevnovského kláštera, bývalé své vrchnosti, v městské pečetí; od erbu břevnovského opatství byly vyvozeny barvy praporce, neboť jsou to dva štíty, oba modré, z nichž pravý nese pařez o třech sucích, levý tři štrychy napříč a v prostředním tři zlaté růže. Srv. Ant. Rybička, O erbích, pečetích a znacích stavu kněžského v Čechách, v Praze 1862, str. 11 s vyobr.); 10. Bubenec barvy červená a bílá (povýšen 11. listopadu 1904 na město, obdržel 17. února 1905 „červený štít napříč prostoupený zdí ze stříbrných tesaných kamenů s černými sparami a paterým cimbuřím, ze kterých první a poslední vyrůstá z okraje štítu; zed' je prolomena otevřenou klenutou branou s vytaženým zlatým hřebenem; na druhém cimbuří stojí ve skoku na levo obrácený stříbrný beran se zlatými rohy a paznehty“ — byl ve spojení se starým názvem Ovenec. Listina v arch. m. Prahy); 11. Karlín barvy červená, bílá (jako město 6. března 1903 učiněně získal 28. března 1904 erbem „červený štít, v němž na stříbrných vlnách, které patu štítu protékají, pluje v pravo obrácená zlatá loď se zvýšenou přídou, zlatým stěžněm a kormidlem a s pěti černými okénky, na stěžni dme se na zlatém ráhnu stříbrná plachta s červeným písmenem K, nad nímž je červená listová koruna, na vrcholu stěžně vlaje stříbrná dvojhrotá vlajka s písmenem K, rovněž barvy červené“. Z lodního trupu zdvihá se, opírajíc se o stěžně, horní polovice ozubeného kola barvy ocelové, na zadní palubě lodní stojí vzpřímený stříbrný dvojocasý lev se zlatými drápy a zlatou korunou, jenž oběma předními tlapami stěžně ůří a svou pravou zadní nohou opírá se o ozubené kolo; na zvýšené přídě lodí spočívá zlatá listová koruna. — Listina v arch. města Prahy); 12. Košíře barvy zlatá, modrá, bílá (městem 10. března 1895, erb 19. září 1896, štít napříč polovičný, v horním modrém poli tři srpovitě, ostřím na pravou stranu obrácené stříbrné nože-kosíře — dva u vrchu, jeden u spodu téhož pole, a v dolejší zlatém poli modrý lev s vyplazeným jazykem. — Listina německá v arch. m. Prahy). — 13. Nusle barvy stříbrná, zelená, modrá (město prohlášené 15. ledna 1899 nabylo 13. června 1902 erbu, štítu kolmo půleného s pravou polovinou stříbrnou a levou červenou; v hlavě pravé polovice ležel červený štítek s bílým dvouocasým lvem ve skoku, patu pole prostupoval vrch, porostlý trávníkem, z něhož na hnědé tyči vyrůstal vinný keř listnatý, mající v pravo modrý hrozen a v levo dva modré hrozny; levá polovice byla prostoupena polovicí erbovního pražského znamení. — Listina v arch. m. Prahy); 14. Smíchov barvy zlatá, červená, stříbrná. (Město 6. března 1903, mělo erb daný 21. ledna 1904, červený štít, napříč prostoupený stříbrnou ozubenou zdí s branou o zlatém, do polovice vytaženém hřebenem a o zlatých otevřených vrátních i s obrněnou pravíci, která máchá nahým mečem; ze zdi vyrůstají tři stříbrné věže, mající zlaté střechy i makovice; na hřebenu střechy střední širší a vyšší věže stojí dvouhlavý černý orel, provázený po každé straně 6 pestrými praporečky; na ozubené zdi stojí dva červené štítky, pravý s dvouocasým bílým lvem ve skoku v levo obráceným, levý se stříbrnou věží na trojím černém pahorku, která má bránu, dvě okénka v poschodí a cimbuří. — Listina v arch. m. Prahy). — 15. Král. Vinohrady barvy červená, bílá, červená, bílá. (Město 3. října 1879, erb dán 7. února 1890, červený štít nesoucí stříbrnou hradbu se zlatým cimbuřím a branou o vytažené zlaté mříži i o zlatých dvoukřídlých otevřených dveřích; z hradby vyrůstají dvě stříbrné věže se zlatým cimbuřím a mezi nimi postava sv. Václava, držícího v pravé ruce vzhůru hrozen se dvěma listy a levou rukou opírajícího se o meč v pasu; na levém jeho rameni červený štítek s českým stříbrným lvem. — Listina německá v arch. m. Prahy). — 16. Vršovice barvy

Tento erb, jehož potvrzení ministerstvem vnitra bylo provedeno výnosem ze dne 16. června 1927 č. 34798/27, ač bez slavnostní formy a listiny, bude tedy vyjadřovati právní vztahy a náležitosti pražské obce a bude i památkou velké doby, která přišla obnovením československé svobody.

IV.

Jestliže vývoj pečeti a erbů pražských měst přináší výsledky, které potvrzují a rozšiřují poznatky a možnosti, konstatované při pečetech a znacích jiných českomoravských měst, nic nepřekáží, aby s užitím toho, co už bylo pověděno, i dalšího materiálu a zpráv byly podány závěry k prohloubení sfragistických a heraldických vědomostí. Nemůže však hned jíti o soustavné zpracování nauky o městských pečetech a erbech v českých zemích se zařazením do všeobecného vývoje, k tomu bylo by potřeba ještě mnohé přípravné práce, přece však lze předložit výtěžky, především pro dobu středověku, mající do sebe dosti spolehlivosti, a možno vysloviti i očekávání, že novými nálezy a novými zkušenostmi budou spíše doplňovány, nežli aby byly překonány.

Městské pečeti (sigillum civitatis, civium, statinsigel, statingesigel, purger insigel), jak bylo ukázáno, jsou v českých zemích zařízením mnohem starším, nežli městské erby. Proto nutno od nich vyjítí, a k čemu nejprve radno obrátiti pozornost, je **pečetní obraz** neboli **typ**. Jeť podstatným znakem pečeti, bez něho vlastně pečeti nebyly by pečeti. Projevuje jednoduchost nebo složitost a ve všech skoro případech má individuální ráz. Rozdílnost obrazů vznikala rozmanitostí ideového podkladu, avšak při stejnosti myšlenek byla způsobována technikou provedení. Proto jen málo pečeti vykazuje nápadnější podob-

modrá, červená, stříbrná. (Město 22. dubna 1902, erb 24. listopadu 1902, štít do pola dělený, pak rozpoltěný, v pravo v hořejším stříbrném poli štítek se stříbrným českým lvem, dolní pravé pole modré se zlatou vrší, otvorem na levo položenou, nad níž jsou dvě skřížené stříbrné širočiny na zlatých topůrcích; levá červená polovice štítu nese polovičný pražský erb. Šplíchal, Paměti obce vršovické u Prahy, vyobr. listiny, která v městském museu ve Vršovcích). — 17. Vysočany, barvy zelená, červená, stříbrná. (Město 9. září 1902, erb 13. září 1903, štít kolmo rozpoltěný a v levé půli napříč rozdělený; v pravé červené polovině český stříbrný lev ve skoku, v hořejším modrém poli levé polovice kolmo postavená, černě obalená homole cukru, na které postaveno stříbrné ozubené kolo, kdežto z paty dolejšího stříbrného pole vypínají se tři pahorky zeleným trávníkem porostlé, z nichž každý nese vinnou révu s modrými hrozny a zelenými listy. Listina v arch. m. Prahy). — 18. Žižkov, barvy červená, zelená, stříbrná. (Město 20. května 1881, erb 20. května 1898, štít červený se stříbrnou ocimbuřenou zdi, branou a věží, o zlatých makovicích na střeše, po každé straně brány pne se ze zeleného trávníku hojně listnatá vinná réva s hrozny, kolem tyče ovinutá a rozvětvlující se pod věží a cimbuřím zdi; v pravo od věže z cimbuří vyniká poprsí císaře Karla IV. v korunovačním ornátě, v levo od věže poprsí husitského vojevůdce Jana Žižky z Trocnova v brnění i s přílbou a modrým pláštěm, na krunýři jeho vymalovaný červený kalich. — Listina v arch. m. Prahy.) Štíty všech erbů nesly kamenné koruny, je pak viděti, že na některé přímo působil vliv pražského městského erbu, po případě historické reminiscence a jen částečně vzat zřetel k současnému významu města; u Košíř, Vršovic, Karlína, Vinohrad a Žižkova zdůrazňovalo se i jejich jméno.

nost nebo shodu znamení. Přece však lze z nich stanoviti určité skupiny, a bylo už dříve připomenuto, že českomoravské městské pečeti možno celkem dobře roztržiditi do schematu, které je navrhováno pro německé městské pečeti.¹⁾ Jenže toto rozdělení není přesné a určité, a zejména je na závadu, že stanoví čtyři skupiny pro jednoduché pečetní obrazy a do páté skupiny pojímá všechny jiné obrazy, které vznikly kombinací prvků, určujících předcházející třídy. Jsouť složité obrazy mnohem četnější jednoduchých a mimo to i složité obrazy mají základní prvky, totožné s těmi, které charakterisují předchozí třídy. Proto bude lépe, učiní-li se pokus o vlastní rozdělení, a to podle toho, který prvek představuje obraz, a je-li v něm výhradný, či je s jinými prvky spojen nebo jinými doprovázen. Pečetní obrazy rozlišují se podle toho, nesou-li pečeti symbolický obraz města, městskou ohradu, zeď, věže, bránu nebo jiné stavby, či nesou erb nebo erbovní znamení, lidskou postavu či mluvící znamení, související se jménem města. To jsou hlavní znamení městských pečeti a mohou se i kombinovati. Jako obraz, symbolisující město, bývá často vyznačen erbem, tak jindy městská zeď uzpůsobuje erb nebo se spojuje s lidskou postavou, která zase může nésti erb nebo býti erby doprovázena. Ale nejen koordinované prvky se sdružují, jindy se k hlavnímu prvku připínají vedlejší, podřadné složky. Při tom třeba mítí na paměti, že erby, vyskytující se na městských pečetech, třeba až do husitské revoluce pokládati za vrchnostenské erby, a že podobný význam mají i pouhá erbovní znamení. Teprve od husitského převratu vcházejí do městských pečeti skutečné městské erby, ač je to ovšem především u královských měst, kdežto u poddanských měst je vždy potřebí opatrnosti v pojímání při nejasnosti pojmu a nepřesnosti terminologie. Co se týče lidských postav, bývá jimi zpravidla představen buď pán města nebo městský svatý patron, jen výjimečně náleží jim význam jiný, a tehdy bývají spíše průvodní složkou.

Podle uvedených hledisek možno nejstarší pečeti českomoravských měst rozložiti v některé oddíly a skupiny; při tom označení prostý obraz znamená jednoduchý obraz, leda s přirozenými přídávky²⁾ a beze všech zvláštních přídávků, doprovázený obraz má přídávky rovnou s ním nesouvisící a jeho neuzpůsobující, kdežto rozmnožený³⁾ obraz má prvky, jež k němu nenáleží, avšak bezprostředně se k němu přičleňují.

¹⁾ Viz výše kap. I. str. 11.

²⁾ Na př. hlásni na městských věžích, lidské hlavy v oknech, insignie lidských postav, helm s klenotem na štítu erbu českého krále; snad by bylo radno řaditi k nim ještě jiné prvky, tak prapory vztyčené na věži v městském obrazu, erbovní znamení na městské zdi, avšak těmto věcem přece náleží určitější význam.

³⁾ Tento termín kryje poněkud širší pojem, nežli se rozumí v heraldice slovesem „rozhojniti, rozmnožiti“; zahrnuje v sobě částečně i to, co v ní označuje slovo „polepšiti“; ale třeba mítí na paměti, že polepšovati neznamena při erbu toliko připojiti přídavek, nýbrž i měniti barvu, a ve sfragistice barvy obrazů nepadají na váhu.

I. Pečetí nescoucí symbolický obraz města:

1. prostý: Staré město pražské (1264), Klatovy (1289 i sekret), Uherské Hradiště (1317, 1322), Domažlice (1318), Český Krumlov (1336), Sušice (1363), Hradčany (1385), Vyškov (1403);
2. se znakem: Brno (1247), Malá Strana (1257 i sekret), Most (1273, 1306), České Budějovice (1332), Čáslav (1342), Louny (1363), Žatec (1385), Jemnice, Bělá, Náchod, Slavětín, Kouřim;
3. serbovním znamením: Uherský Brod (1322), Most (1351), Nymburk (1355, 1413), Fulnek;
4. s podobou patrona města: Staré město pražské (1280), Vodňany (1412);
5. doprovozený: Písek;
6. doprovozený a se znakem: Louny (1350), Horažďovice;
7. doprovozený a serbovním znamením: Nymburk (1362);
8. doprovozený a polepšeným znakem: Kolín;
9. rozmnožený a s erbem: Kadaň (1274), Český Krumlov (1406), Třeboň, Bílina;
10. rozmnožený s postavou: Plzeň.
11. s mluvícím znamením a s erbem: Pelhřimov (1359);
12. s mluvícím znamením a s postavou: Beroun.

II. Pečetí nescoucí vrchnostenský znak:

1. prostý: Jihlava (1268, sekrety), Opava (1289), Kladsko (13. stol., 1305), Německý Brod (1304, 1409, 1410), Jaroměř (1309), Brno (1315), Mělník (1331), Broumov (1331), Litomyšl (1335), Vysoké Mýto (1350), Polička (1362), Vodňany (1362), Žlutice (1375), Pohořelice (1378), Ivančice (1382), Humpolec (1385), Chvalšiny (1390), Sviny (1391), Kostel (1400), Lanškroun (1401), Most (sekret 1411), Slavkov (1416), Brandýs n. Labem, Slaný (poč. 15. a 16. stol.);
2. doprovozený: Kutná Hora (1308), Hradec Králové (1362), Vodňany (1411);
3. rozmnožený: Litoměřice (1262, 1280), Hlubčice (1283), Ústí nad Labem (1343), Slaný (poč. 14. stol. i sekret), Unčov, Jaroměř (2. čtvrt 15. stol.).

III. Pečetí nescoucí vrchnostenské erbovní znamení:

1. prosté: Olomouc (1305), Znojmo (1310, 1337, 1390, 1401), Stříbro (1350), Tachov (1363), Vysoké Mýto (1369), Kolinec;
2. doprovozené: Německý Brod (1281), Krnov (1311), Chrudim (1362), Hořice (1399), Znojmo (1. pol. 14. stol.);
3. rozmnožené: Kutná Hora (1347), Slavonice, Telč, Jílové.

IV. Pečetí nescoucí postavu patrona nebo vrchnosti:

1. prostou (patrona): Netolice (1362);
2. doprovozenou (vrchnosti): Staré město pražské (sekret);

3. se symbolem města: Plzeň (sekret);
4. se symbolem města a erbem: Nové město pražské (1356, 1385), Cheb (sekret 1403);
5. se symbolem města rozmnoženým: Nové město pražské (sekret z 2. pol. 14. stol.).

V. Pečetí nescoucí mluvící znamení:

1. se znakem: Most (1279, 1290, 1302, 1312);
2. serbovním znamením: Most (1334);
3. s postavou světce: Most (1317, 1326);
4. doprovozené serbovním znamením: Most (1411).

VI. Pečetí se složitějším obrazem:

Cheb (1242).

Je patrné, že se za vedlejší složky v tomto rozdělení⁴⁾ pokládají složky, které zpravidla nepředstavují vlastních typů městských pečetí, na př. písmena, nebeská znamení, hornická náčiní, záře, koruna, koruna trnová a p., a že, jak bylo zmíněno, atributy určující postavu, přirozené složky v městském obrazu, helm s klenotem na některých štítech nevyvolávají pozornosti, poněvadž nemají pro specifikaci významu. Právě tak nepadá na váhu, reprezentuje-li město celá ohrada s věžemi nebo jinými stavbami, část hradby, jedna věž, mříže, brána a j. Tím ovšem možno pověděti, že větší část nejstaršího městského sfragistického materiálu nese obrazy, souvisící v základu nebo v hlavních prvcích s městským pevnostním charakterem.⁵⁾ Hradby a pevnostní zařízení byla podstatnými znaky v pojmu města, a proto nejspíše vcházela do městských pečetí. Ale nezáleželo na tom, aby vždy byla v obrazu městské pečeti taková složka, ač dobře vyjadřovala majetníka, jsou i pečeti vyznačené erby nebo erbovními znameními pánů nebo jejich podobiznami i postavami patronů, a to z toho

⁴⁾ Třeba podotknouti, že Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder (mit besonderer Berücksichtigung der schles. Städtewappen) ve Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde XIX. Jhg. 1891 str. 517 pokládá znamení pečeti města Krnova za mluvící znamení (Jägerndorf — Jagdhörner), ale co už bylo vyloženo, sotva připouští takový názor. — Až bude známo ještě více československého sfragistického materiálu, nebo kdyby se toto rozdělení aplikovalo na větší ještě souhrn pečetí městských, byla by, tuším, možná větší přesnost a snad i učeněnost. Tak mohlo by se i rozlišovati, je-li pečetní obraz základní rozhojněný nebo polepšený, a záleželo by, jestli by se jedna složka na druhou kladla nebo se jedna s druhou spojovala. Pro mladší doby městských pečetí, kdy se pečetní obrazy stávaly erby nebo kdy na městské pečeti vcházely skutečné městské erby, je pochopitelné potřebí zvláštního rozřídění. Srv. jak charakterisuje typy městských pečetí Ilgen, Sphragistik v Meister Grundriss der Geschichtswissenschaft I. 4. Leipz. Berlin 1912 str. 46.

⁵⁾ Velkou oblibu těchto obrazů stanovil při pečetech slezských měst Dr. Paul Knötel, Ursprung und Entwicklung der städtischen Siegelbilder (mit besonderer Berücksichtigung der schlesischen Städtewappen) ve Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- u. Familienkunde, Berlin XIX. Jhg. 1891 str. 499; ale to možno konstatovati i u městských pečetí jiných zemí.

důvodu, že nerozdílnou složkou každé pečeti byl opis, který nechyběl ani na pečetech s mluvícími znameními.

Uvědomí-li si kdo, která znění mají **legendy** nejstarších městských pečetí, pozná, že se zpravidla zdůrazňují za jejich majetníky měšťané nebo městská obec, jen někdy s nimi městský rychtář nebo i přísežní, po případě i pospolu, ale samotní, rychtář i přísežní. Formulace je stereotypní, a rozumí se, že v latinské řeči (ani jednou ne v německém nebo českém jazyku): sigillum civium, civitatis, universitatis, communitatis civium, a v těchto termínech není nutno hledati zvláštní rozdíly. Označuje se jimi souhrn měšťanstva, městské veškerenstvo, které činilo korporaci a bylo nadáno všelikými právy i právem pečeti. Ale výjimky jsou důležité. Jde zvláště o výraz „burgenses“, který se vyskytuje i ve formě „burienses“, na pečeti města Hlubčic, Mostu, Kolína a Vysokého Mýta. Není to česká zvláštnost, to označení je hojné na starších městských pečetech v Německu, a vzhledem k tomu, že předchází často nebo střídá se s termíny cives, universitas civium a j., chtělo se vyvozovati, že se jím rozumí ne všechno měšťanstvo, nýbrž jedna složka, jedna jeho třída. Mělo se za to, že burgenses byli vyšší městskou vrstvou, že to byli přední rodové, patriciát, který se živil a nabyl moci kupectvím, sám obsazoval úřady svými členy a spravoval nižší složku, cives, již se od něho ještě lišili, že se zaměstnávali řemesly. A podle toho se mínilo, že městské pečeti byly zprvu v rukou mocného a bohatého kupectva a teprve časem se dostávaly i nižšímu měšťanstvu a přecházely na všechnu městskou obec bez rozdílu (alle purger reich und arm), když řemeslnictvo těžkými boji patriciát zatlačovalo, dostávalo se do městské správy a vyrovnávalo rozdíly.⁶⁾ Avšak tyto názory byly vyneseny jednostranným studiem a přeháněním některých lokálních zjevů, a proto se nesmí činiti příkrý rozdíl mezi burgenses a cives. Je-li „burgus“ zlatinělé německé jméno, které zprvu označovalo hrad, potom i město (jinak urbs, civitas, oppidum), podle toho „burgenses, burienses“ jsou ti, kdo obývají burgus a kdo tedy náleží do městského svazku.⁷⁾ Slovo „burgus“ je zejména rozšířeno v severním Německu, ale i tam pronikla synonyma, a proto se termíny zaměňovaly a střídaly, stejně jako „cives“ a „burgenses“.⁸⁾ Je tedy zbytečno hledati

⁶⁾ Tak soudí prof. Dr. F. Philippi v recenzi knihy Friedricha Kucha, Quellen zur Rechtsgeschichte der Stadt Marburg (Marburg 1918), kterou vytiskl v Ztschr. d. Ver. f. hessische Gesch. u. Landeskunde Bd. 52 (Kassel 1919). Podobně se vyslovil Arn. Poeschl, Der Neubruchzehnt v Arch. f. kathol. Kirchenrecht Bd. 98 (1918), prokazuje to na příkladu města Hildesheimu.

⁷⁾ Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis I. Niort 1883 str. 786; srv. Th. Ilgen, Zur Entstehung u. Entwicklungsgesch. der Wappen v Korrespondenzblatt des Gesamtvereines der deutschen Geschichts- u. Altertumsvereine LXIX Jg. 1921 str. 184, kde také o názoru Rietschelově (pozn. 2.), který, myslím, správně spojuje slovo „burgensis“ s latinským „burgus“, ne s německým „burg“.

⁸⁾ Richard Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte (VI. Auflage, fortgeführt von Eberhard von Künssberg I. Leipzig 1919) str. 689 pokládá substantiva „bürger, burgenses“ za shodná významem, právě tak jako už dříve Dr. Eduard Brinckmeier

v uvedených termínech více, nežli skutečně podávají, a to potvrzuje i seřadění pečetních legend u jednotlivých měst i také u českomoravských měst a jejich posuzování v celkovém materiálu oblasti. V našich zemích nalezne se termín „burgenses“ veskrze u měst, která používala severoněmeckého, magdeburského práva, ač většina měst této právní skupiny u nás znala jenom název „cives, civitas“ — i samotné Litoměřice, přední město mezi nimi — a přitom město Most má nejstarší pečeť z r. 1273 s označením „sigillum universitatis civium“, stejně jako pečeť z r. 1290 a 1306, a zavedlo si dočasně termín „burienses“ teprve na pečetech z r. 1317, 1326, 1334, aby se pak na pečeti z r. 1351 obrátilo k pojmenování „sigillum civitatis“.⁹⁾

Jestliže termínu „burgenses“ není třeba přičítati závažnosti,¹⁰⁾ významná je legenda „sigillum iudicis et civium“ na pečetech několika měst. Nese ji nejstarší pečeť města Brna, Jihlavy, Písku, a možno ji asi předpokládati u první pečeti Starého města pražského i u pečeti města Vyškova. Jde tedy o pečeti, doložené v nejstarších dobách, nebo o pečeti, které se svou povahou, jak se ještě pozná, do nejstarších dob hlásí. A není pochyby, že souvisí s prvotním obdobím vývoje české městské samosprávy a že se v nich uplatňuje původní význačné postavení městského rychtáře. Městský rychtář zprvu jako královský zástupce — jde vesměs o královská města, ale i v poddanských městech podobný byl poměr rychtáře k vrchnosti — byl v městské obci, uvedené panovníkem v život, neoddělitelným činitelem a teprve časem byl vůli měšťanů zatlačen a jí podřízen.¹¹⁾ Měl-li nejdříve moc i nad městskou pečeti, že byl i v legendách uváděn, časem pozbyl toho práva,

v Glossarium diplomaticum I. Wolfenbüttel 1850 str. 435. Věci se obíral také K. Wutke v čl. „Die Bedeutung der Siegelumschrift: Sigillum burgensium bzw. civium für die älteste Stadtgeschichte“ v Schlesische Geschichtsblätter, Mitteilungen des Ver. f. Gesch. Schles. 1920 str. 38, vycházejí ovšem od slezských poměrů; avšak třeba si byl vědom protiv mezi kupci a řemeslníky v slezských městech, nechtěl připustiti, že by v nich byl takový rozdíl v právním postavení mezi vyšší vrstvou měšťanskou a obyčejnými měšťany (burgenses — cives), jak vyvozoval pro západní německé končiny Philippi.

⁹⁾ Pro slezská města srovnání pečetních opisů provedl Wutke uv. m. str. 39. V jeho seznamu je nápadné, že se substantivum „burgenses“ čte nejen ve 13. století (Vratislav, Javorov, Nisa, Svidnice), nýbrž i ve 14. století (Břeh, Krosno, Reichenbach, Zahaň, Šprotava, Stinava) a ještě až v 2. pol. 15. století (Hirschberg, Zahaň), zatím co se jinde již ve 13. století uplatňuje termín „cives“ (Vratislav, Münsterberg, Opolí, Ratibor, Střelín); také je zajímavé, že v Zahani r. 1305 pečeť má označení „sigillum burgensium“, r. 1428 čte se „secretum civitatis“ a r. 1486 „secretum burgensium“.

¹⁰⁾ K správnému pochopení městských pečetí, které mají v legendě jméno „sigillum burgensium“, třeba přihlídnouti, jak se o nich mluví v listinách, jimi pověřených; a poznává se, že se v nich stejně připomínají jako „sigilla civitatis“ nebo „civium, purgeringesigel“, jak se děje u pečeti, jež samy toto latinské pojmenování nesou. Viz na př. listinu města Mostu z 26. prosince 1326 v arch. min. vnitra, listinu m. Vysokého Mýta z 15. prosince 1350 v zem. čes. arch. a listiny pod pečeti města Kolína, kteréž se užívalo až do 18. století.

¹¹⁾ Vojtíšek, Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd právních a státních XXI. 1921 str. 40 nsl.

v některých městech asi velmi záhy, v jiných později, ač zeslabení jeho postavení nevynucovalo si ihned vyměnění staré pečeti novou.¹²⁾ A ještě rychtář, i když byl ponížěn povznesením městské svobody, neztratil zároveň předsednického místa v městském soudě a v městské radě v čele konšelského sboru. Proto se mohlo objeviti na druhé pečeti města *B r n a i* na první města *K u t n é H o r y* pojmenování „sigillum iudicis et iuratorum“, nasvědčující, že nejde o obecnou městskou pečeť, nýbrž o druh městské pečeti, právě tak, jako mohla býti zvláštním druhem *n e t o l i c k á* městská pečeť, zvaná „sigillum opidi ad causas“.¹³⁾ Jestliže na této pečeti přichází termín „opidum“ stejně jako na pečeti města *H o ř i c*, vystihuje se tím malost poddanského městečka, ale zpravidla se takové rozdíly nečinily a „civitas“ bylo stejně mocné královské město jako nevýznamná a nepatrná městská obec. Znění „sigillum iuratorum et communitatis“ tuším zřetelně vystihovalo stav, který byl v *K u t n é H o ř e* v 1. polovině 14. století jako v jiných městech, a dávalo především na jevo, komu vlastně náležela městská representace, když byl už městský rychtář utištěn.¹⁴⁾ Jiné povahy byly pochopitelně názvy, které rozeznávaly větší a menší pečeti neboli sekrety. Vypovídaly, kterého významu je ta která pečeť a která cena jí byla příznávána. Zvláštní je označení na dvou nejstarších novoměstských pečetech „sigillum plantacionis“; ale vyjadřovalo jen to, že pečetní znamení bylo městu dáno už při jeho založení, že má se založením města přímou souvislost. Letopočty v legendy přicházejí značně pozdě; první je asi případ na pečeti města *Čes. B u d ě j o v i c* z r. 1479.¹⁵⁾

Obrazy města na městských pečetech nemají do sebe věrnosti, jsou to symboly, a bylo by pošetilé, domnívati se, že podávaly, byť primitivní a schematické, určité a vyzorované zjevy.¹⁶⁾ Proto neměly schopnosti, aby zřetelně

¹²⁾ Dokazuje to zejména pečeť města *P í s k u*, která se udržuje v platnosti až do 15. století.

¹³⁾ Je to soudní pečeť, ale tím není řečeno, že by městečko vedle ní musilo míti ještě pečeť pro obecní správní záležitosti. Jméno patrně projevuje, k čemu pečeť hlavně byla upotřebována, v které kompetenci; je to patrně velká pečeť, a proto nepadá na váhu analogie cizích poměrů (*E w a l d*, *Siegelkunde* str. 87).

¹⁴⁾ *V o j t í š e k*, *Soud a rada v král. městech čes. uv. m. str. 54 nsl.*

¹⁵⁾ *M e l l y*, *Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters I. str. 123 č. 283 a str. 170.*

¹⁶⁾ To chtěl prokázatí *Paul Knötel* v čl. „Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder“ *uv. m. str. 491 a v čl. „Schlesische Städtebildnisse auf Siegeln“ v Ztschr. des Vereines für Gesch. Schlesiens Bd. LVII. Breslau 1923 str. 106; tvrdí, že v pečetních obrazech, předvádějících městskou ohradu nebo část městského opevnění, možno viděti individuální rysy podle jednotlivých měst a možno předpokládati pokusy o znázornění určitého místa. Vycházel při tom od názoru *G. A. Seylera*, *Gesch. der Siegel (Leipzig 1894) str. 321*, který se vyslovil, že městské obrazy na pečetech nejsou umělcovou fantasií, nýbrž obrazy měst, uzpůsobené symbolickým měřítkem s přehnaným zdůrazněním a symetrickým vyrovnáním charakteristických a význačných prvků. Ale městské obrazy na pečetech projevují jen náhodně a výjimečně složky, které byly vlastně městu, jemuž pečeť náležela, na př. na velké pečeti města *C h e b u*, a co *Knötel* uvádí, naprosto neobstojí a nepodává důkazu, zvláště že auctor ukazuje některé pochybené názory. Jestliže srovnává městské pečeti, nesoucí obraz města, ať jakkoliv naznačený, se zlatou bulou *Ludvíka Bavora*, na níž je představen ideální*

pronášely, které město je majetníkem pečeti. Znaky a erbovní znamení, ať o samotě nebo pospolu s různými jinými prvky, pochopitelně vypovídaly, kdo byl pánem města. Poněvadž se velmi hojně toho způsobu užívalo, nebylo v legendách nutno vyjadřovati tuto věc, a stalo se to jen v několika málo případech. Jestliže na pečeti města *P l z n ě a B e r o u n a* zdůrazňoval opis příslušnost těchto měst do českého království, nemusí býti sporu, že se tím zároveň vyslovovala náležitost ke korunním statkům, k majetku českého panovníka. Určitěji mluví opis na pečeti města *Č e s k é h o K r u m l o v a* i města *N á c h o d a*, toto že je v držbě pánů z *Náchoda*, ono pánů z *Rožmberka*.¹⁷⁾

Legendy svou formulací jsou důležitou pomůckou a lze jich použití k určování stáří pečeti aspoň pro některé případy. Avšak i jejich zevnější ráz i příležitostných nápisů a písmen padá v této věci na váhu jako **vzhled pečetních obrazů** a technika rytby. V tomto ohledu mohou mnoho vyvoditi svými povšechnými vědomostmi historikové umění, ale i ze sfragistického i heraldického stanoviska lze poznati některá pravidla. Než třeba míti na paměti, že pečeti, nesoucí symbol města, jsou stejně staré jako pečeti, vyznačené erby a erbovními znameními, a že nejstarší česká městská pečeť, *c h e b s k á* — nesmí se zapomínati na původní příslušnost a postavení města *Chebu* jako říšského města — je nejsložitější vůbec a má mezi svými prvky i lidskou hlavu a postavu, kdežto jinak se uplatňují lidské postavy na městských pečetech jako podstatné články obrazu až od poslední čtvrti 13. století (*Staré město pražské* asi 1280) a jako výhradné znamení od konce 13. století, ne-li od počátku 14. století (*s t a r o m ě s t s k ý* sekret). To však je jisto, že starší pečeti spíše projevují menší jistotu a dovednost rytby i menší propracovanost rytby a že 14. věk znamená proti dřívějšímu období větší dokonalost, i když přinesl také velmi jednoduché pečeti.

Tomu, co bylo vysloveno, nasvědčují zvláště architektury pečetních obrazů, které slohově odpovídají zvyklostem doby v stavitelském umění a mají po té stránce i dokumentární cenu. Jak bylo zmíněno, nešlo sice při nich o vyobrazení v pravém slova smyslu, nýbrž o symbol, avšak snaha o realitu vedla časem od schematu k přesnosti a zdobnosti. Obrazy architektury nejprve se prostě opírají o patu pečetního pole nebo jsou v něm volně umístěny bez podkladu, avšak už druhá *l i t o m ě ř i c k á* pečeť nabývá opory pro městskou hradbu v pahorkové půdě, a tak je později i na *p l z e ň s k é a b e r o u n s k é* i *h o r a ž d o v i c k é a f u l n e c k é* pečeti. Jindy, je-li naznačena městská ohrada, připojení zvlněné řeky — je to na pečeti *m a l o s t r a n s k é*, *s t a r o m ě s t s k é*, *k a d a ň s k é*, *č á s l a v s k é*, *s u š i c k é* a pochopitelně i na pe-

obraz města *Říma*, je v tom značný rozdíl: zlatá bula *Ludvíka Bavora* nese skutečný obraz města *Říma*, složený z význačných a jedinečných jeho staveb, naproti tomu městské obrazy na městských pečetech jsou pouhými symboly a stavby v nich jsou všeobecného rázu.

¹⁷⁾ První *k r u m l o v s k á* pečeť dokonce připomíná určitého člena rodu, pana *Petra z Rožmberka*, jenž se prvně jmenuje r. 1309 a zemřel 14. října 1347; stalo se to jistě proto, že si tento pán zjednal zásluhu o město, snad že je ohradil a nadal pečeti, a to někdy před r. 1336.

četech města Mostu — ukazuje pokročilost, a to potvrzuje i zaokrouhlování městské zdi, zdobení bran a oken, vkládání vytažené mříže do brány, pravidelnost kvádrování zdiva i krytu střech, přičleňování lidských postav, plastičnost a bohatost obrazu a p. Lidských postav se užívalo celkem nemnoho na českých městských pečetech. Průvodními složkami jsou hlavně hlásní na pečeti města Čáslavě, Mostu, Malé Strany, hlavy mladíka a starce v oknech na staroměstské pečeti, panna s praporcí na pečeti města Plzně, odětec na pečeti města Berouna, chlapec na pečeti města Slaného. Závažnější má význam a mezi hlavní prvky náleží sv. Václav na staroměstské pečeti i na druhé pečeti města Vodňan, král na pečeti města Chebu — na velké pečeti i postava soudce — i na pečetech města Plzně, jakož i na pražských novoměstských pečetech, poutník na pečeti města Pelhřimova, Kristus jedoucí na oslu na mostských pečetech, zatím co na staroměstském sekretu poprsí krále je výhradním znamením. Kromě jízdecké Kristovy postavy na pečetech města Mostu jde buď o hlavy nebo poprsí anebo o pokolení (rostoucí postavy) anebo o celou postavu, a i když při podružných částech je zběžnost, v hlavnějších se zřetelně uplatňuje naturalismus a život. Je-li zajímavá už pozice hlásných na věžích, vzbuzuje pozornost klečící hoch na slánské pečeti způsobem, kterak drží štít erbu i helm s klenotem; charakteristická je i postava sv. Václava na staroměstské pečeti, jež je vztyčená a jako připravená k obraně, a vlající spodek jejího roucha vážnému a pevnému postoji dodává moci a síly. Podobně výrazné je držení těla krále na velké plzeňské pečeti jako se projevuje radostný pohyb u panny stojící za cimbuřím brány. V zbrojnošově tváři nad branou v berounské pečeti je patrná zmužilost a tu možno vyčísti i z panovníkova poprsí na staroměstském sekretu, zatím co z rostoucí postavy krále na novoměstských pečetech vyzírá důstojenství a královská velebnost. Na mladších staroměstských sekretech i na pečetech Nového města pražského dospívá se až k skutečným portretům, třeba jejich plné zhodnocení není vždy možné, poněvadž se pečetidla zachovala jen v málo případech a známé pečetní otisky jsou otřelé nebo poškozené. Nepochybným portretem je obraz krále Vladislava na malostránském sekretu z r. 1507.

Opravdová životnost, zjevná v uvedených případech,¹⁸⁾ je patrná na obrazech zvířat, které se projevují na městských pečetech. Při tom je důležité, že většinou jsou to heraldická znamení a heraldický sloh má zpravidla na nich účinek, ať jde o obraz na štítu nebo bez štítu. Jen ptáci hnízdící na hradě v chebské pečeti jsou průvodní složkou a přirozeným přídatkem, jinak vedlejší postavení má osel nesoucí Krista na mostských pečetech a basiliškové na kolínské pečeti nad erbem. U těchto není jisto, který je jejich

¹⁸⁾ Paul Kletler, Die Kunst im österr. Siegel, Wien 1927 dobře vystihuje, jak se projevuje gotické umění na městských pečetech v tomto ohledu i v jiných všelikých složkách pečetních obrazů. Leccos z toho, co pověděl, lze pozorovati i na českomoravských městských pečetech.

poměr k erbu, a podobně u berounského medvěda může být pochybnost, jak se na něj dívají, neboť toto zvíře může souviseti s erbem lokátora města, jehož jméno mohlo působiti i na vznik městského pojmenování. Mezi zvířecími erbovními figurami na městských pečetech přední místo připadá lvu (lvici) a orlici. Jejich pozice je až na výjimky (Uherský Brod, Tachov) bojovná, lev je ve skoku s rozžavenými ústy a někdy s vyplazitým jazykem, zpravidla korunovaný — lvice je nekorunovaná a má jednoduchý ocas proti dvojitému ocasu lva — orlice s rozpiatými křídly a napřaženými nebo vztyčenými ústy jako k útoku. Orlice je někdy korunovaná, někdy nekorunovaná a je vždy zpředu viditelná — jen na velké kutnohorské pečeti z pravého boku¹⁹⁾ — i obrací hlavu k pravé nebo k levé straně, stejně jako se mění poloha lva podle jednotlivých případů, ač je nejvíce k pravé straně obrácen. Osa jejich postojů bývá zpravidla kolmá, ale na pečeti města Mostu z r. 1364 je u lva nakloněná. Krásně pohyb skoku je vyjádřen v obrazu saně na vysokomýtské pečeti, zejména na velké, kde prohnutí těla, natažení hrdla do zadu, rozpětí křídel, napřažení nohou i otočení ocasu nasvědčuje okamžiku prudkého útoku.

Z jiných typů zasluhuje povšimnutí krásně rozložená lilie na pečeti města Litomyšle a Stříbra, ač dlužno hned uvést, že rostlinstvo je zastoupeno na starších městských pečetech velmi skrovně, a ještě spíše ve výzdobě pečetního pole, nežli v samých pečetních znameních (ještě skřížené ostrve němec k obrodských pečeti, růže pánů z Rožmberka a z Hradce na několika pečetech). Podobně téměř výjimečně přicházejí jiné prvky v pečetních znameních, na př. měsíc a hvězdy,²⁰⁾ hornické náčiní, udávající povahu horního města,²¹⁾ prapory,²²⁾ písmena²³⁾ a p.

¹⁹⁾ Je to proto, že se obrací ke lvu a drží s ním korunu i havířské kladivo.

²⁰⁾ Jejich povaha je podle všeho různá; není pochyby, že na pečeti města Písku u nejde o nic jiného, nežli o vyznačení nebeské oblohy nad obrazem města (srov. podobný výklad pro některá slezská města u Knötela v obou člancích uv. m. str. 493 a 113; Kletler uv. m. str. 24 spojuje užívání těchto prvků s kultem přírody, který nastal mocným působením sv. Františka z Assisi), jinde však nemůže hvězda znamenati leda ozdobu a jinde, na lounské pečeti, měsíc i hvězdy, provázející jej, mohou být důsledkem latinského jména města.

²¹⁾ Ne každé horní město má podobné složky v pečetním obrazu, a když byly zavedeny, neznamenalo to, že musily navždy na pečetech toho města zůstat. Kutná Hora má pečeti takto označené, ale Německý Brod, jenž si je vložil v první pečeti, zase je vypustil.

²²⁾ Praporce v rukou plzeňské panny jsou královskými korouhvemi, vztyčenými na oslavu krále, a zdůrazňujícími jej jako městskou vrchnost. Podobný význam měly vrchnostenské praporce na pečeti města Třeboně a Biliny, jsouce vyvěšeny z městských věží.

²³⁾ Písmena přicházejí buď jednotlivě nebo skládají jména; jestliže je zřetelný jejich význam na pečeti města Chrudimě a Králové Hradce (dávají jméno města) i na pečeti města Jílové (písmeno K připomíná krále Karla) a města Žebráku (písmeno W připomíná krále Václava IV.), těžko říci, co znamená písmena M v pečeti města Telče a Slavonic a písmena A M v pečeti města Kolína; ale rozhodně je při nich rozdílnost, v prvních případech písmeno M je nerozlučnou součástí erbovního znamení vrchnosti a má vztah k vrchnosti, kdežto v druhém případě jsou písmena v pečetním poli, provázejíce obraz.

Celkově vzato, je při všelikých pečetních obrazech zřejmá dobrá plastika, a ta působí i značné vystupování štítů a jejich erbovních znamení. Štítů mají veliký význam v pečetních obrazech, především svými formami, které jsou měnivé podle jednotlivých období. Jak bylo poukázáno,²⁴⁾ od trojúhelníkové podoby s rameny značně delšími základny a od mírného prohnutí ramen přichází se zkracováním ramen k tomu, že v 1. polovině 14. století možno téměř vepsati ve štít rovnoramenný trojúhelník a v 2. polovině 14. století ramena se vedou do špičky tak, že se, nejprve rovnoběžná, od polovice ohýbají; tím vzniká tupá špička, jež připravuje potomní brzké zakulacení. Štít dole kulatý má v 15. století konkurenta v tarči a spíše před ním ustupuje.

Poloha štítu na pečetech, ať je erb sám pečetním znamením nebo jeho článkem, bývá zpravidla kolmá. Jen přichází-li erb v plné heraldické výzdobě, naklání se, aby na zdvižený roh byla vstavena přílba s klenotem (na pečetích města Kutné Hory z r. 1308, města Mostu z r. 1312 a na slánských pečetech), a takovou polohu někdy zaujímá, když je vkládán mezi věže symbolického obrazu města (na pečetech města Žatec, Českého Krumlova). Helm s klenotem na štítu uplatňuje se jen v královském českém erbu a jde o obvyklý klenot podoby složeného orlího křídla, který je položen na střední kadaněské věži, na hlavě lva ústské pečetě i zdobí hlavu královské postavy v plzeňských pečetech. Na slánských pečetech je naspodu posázen lípovými lístky, jak bývá často, maluje-li se erb českého krále v úplnosti.²⁵⁾ Je také důležité, že do počátku 14. století není helm pod klenotem opatřen pokryvkou neboli fafrnochy, ty se objevují až na nejstarší slánské pečetě, třebaže to však neznamená všeobecného přijetí. Od počátku 15. století dbá se, aby se fafrnochy pěkně rozvíjely.

Bylo by ještě všelicos, co by bylo možno uvést o pečetních obrazech, které se pochopitelně veskrze v čase vyvíjejí a podle let nesou zvláštní ráz v celku i jednotlivostech. Ale zavedlo by to od vlastních úkolů, a proto spíše si nutno ještě všimnouti zdobení volných ploch jak v pečetních polích, tak v samých obrazech.²⁶⁾ Zprvu ho vůbec nebylo — nejde o kvádrování zdí — vyskytá se až od konce 13. století. Je to mřežování buď prosté nebo složitější i okrášlené body, křížky, růžičkami, je to posázení drobnými křížky nebo hvězdičkami, ale vedle něho se zavádí i užívání rostlinných a květinových motivů a časem i gotického orámování. Na některých pečetech jsou prosté větévky nebo úpon-

Martin Kolář v čl. Písmeny v poli pečetí v Pam. arch. XIV. 1889 str. 493 vzpomíná z městských pečetí, majících písmena ve svém poli, toliko pečetě města Chrudimě, ale vysvětluje písmeno M, vyskytující se na pečetech pánů z Rožmberka a z Hradce, za začáteční písmeno jména Maria. Je možné, že na kolínské pečetě litera M vznikla napodobením cizího vzoru a neporozuměním předloze mohla vzejít z obráceného řeckého písmene ω. Litery A a ω vyskytují se na př. na pečetě města Trevíru z 2. pol. 12. stol.

²⁴⁾ Viz výše kap. I. str. 69.

²⁵⁾ Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 12.

²⁶⁾ Srv. Paul Kletler, Die Kunst im österr. Siegel, str. 24, 25.

ky, někde (na česko-budějovické pečetě) projevuje se damaskování. V jednom případě ratolesti přecházejí v pečetní obraz (berounská pečeť), a to na městskou zeď po obou stranách brány; jinak jde jen o vyznačování dělených ploch v erbech, a děje se to celkem jednoduše. Jestliže se však takovým způsobem rozpoznávají plochy, nesmí se mysliti, že mřežování označuje určitou barvu. Také zasluhuje vzpomenutí, že se ve 14. století a později uplatňuje zdobení okrajů legend k poli i obrubě pečetě, a že rostlinné a květinové motivy vedle jiných ozdůbek vnikají víc a více do legend a později do nápisů.

Jako obraz v městských pečetech podává možnosti k určování stáří pečetí, podobným prostředkem je i **písmo** v opisech a nápisech i jednotlivá písmena, různě užitá. Bylo už na to poukázáno a rovněž na to, co vyznačuje písmo, které nejlépe může býti charakterisováno za gotickou majuskulu. Povšechně může býti řečeno, že v starším písmu spíše pronikají kapitální živly nad unciálními a že se v mladším písmu uplatňuje snaha přímé tahy zaokrouhlovati, zakulacené zdobiti a různě uzpůsobovati i upravovati. Ale i ve zpracování písma jeví se individuální vkus a záliba, a proto je v něm plná rozmanitost i nestejnomyšlnost. Teprve v 2. polovině 14. století nastala pronikavější změna. Písmena, která dříve měla zpravidla stejnou výšku i šířku, tehdy se zúžovala vzhledem k výšce, a to vedlo i k sblížování písmen, že se proti pravidelné první volnosti projevovala jistá stlačenost. Velká mostská pečeť z r. 1411 je příkladem toho vyvinutého písma, které se před polovinou 15. století uzpůsobilo lámáním zakulacených tvarů (pěkná ukázka na druhém staroměstském sekretu), ale neproniklo. Zatím se totiž, také od 2. poloviny 14. století, vyvíjela na městských pečetech gotická minuskula, která se nejprve dostala do druhé pečetě Nového města pražského, do druhé pečetě českého krumlovského a do hořické pečetě. Gotická minuskula, čím mladší, tím více přecházela v t. zv. mřížové písmo, připojující dráčky k sobě hranatými i lánými hlavičkami a patkami. Tím pozbývalo jasnosti, obyčejně zabírajíc místo na naznačených stužkách, někdy pěkně rozvinutých, které způsobovaly i roztrhování slov. Že gotická minuskula upadala, bylo jistě příčinou, že poměrně brzy počala pronikat humanistická majuskula na její úkor. Malostránský sekret z r. 1507 přináší její nejranější vzor. Ale to neznamenalo, že by gotická minuskula byla rázem zatlačena, bylo třeba čekat až do 2. polovice 16. století, nežli se humanistická majuskula lépe uplatnila.²⁷⁾

Tvar městských pečetí je skoro výhradně kulatý. Jen někde pečetní obraz měl vliv na formu pečetě; nesla-li pečeť erb, obdržela tu a tam štítovitou po-

²⁷⁾ Srv. Ilse Maria Michael-Schweder, Die Schrift auf den päpstlichen Siegeln des Mittelalters (Veröffentlichungen des historischen Seminars der Universität Gratz) Gratz-Wien, Leipzig 1926, kde některé poznatky mají širší význam, a G. Demay, La paléographie des sceaux (Paris 1881); na písmo pečetí upozorňuje i Melly uv. m. str. 174, ač jeho terminologie není dosti určitá.

dobu.²⁸⁾ Bývalo to hlavně u velkých městských pečeti, tak u pečeti města Jihlavy, Litoměřic, Hlubčic, Mělníka, Litomyšle, Vysokého Mýta, Poličky; výjimkou je mělnický sekret ze 14. století. Zvláštnost má město M o s t při nejstarší pečetí, která má formu zašpičatělého oválu.²⁹⁾ Rozměry pečeti nejsou řízeny pravidlem a značně se rozcházejí. Jen rozlišení na velké a malé pečeti určuje, že bývá mezi nimi zpravidla i dosti značná rozdílnost ve velikosti. Ale přece možno pozorovati, že se prvotní větší velikost u městských pečeti spíše později zmenšuje a že je jen několik málo měst, která mají pečeti vynikající velikosti. Je to především Staré město pražské, jehož druhá pečeť (cca 1280) překonala první průměrem 87 mm, ale překonala i největší pečeti jiných měst.³⁰⁾ V 15. století Staré město pražské ještě zvětšilo průměr své pečeti na 90 mm a utvrdilo si primát, jemuž se chtělo N o v é m ě s t o přiblížití průměry velkých pečeti 75 mm, později 80 až 88 mm, zatím co M a l á S t r a n a, majíc starobylou pečeť s průměrem 73 mm, až časem dostala třetí místo, když jiná města upustila od svých původních větších pečeti. Podobně staroměstský sekret měl větší velikost nežli sekrety ostatních měst, od počátku 52, pak 54 mm, a je zajímavé, že se mu v tom později vyrovnalo M e n š í m ě s t o, ne však N o v é m ě s t o. Lze pověděti, že tři pražská města měla značně velké pečeti a chtěla tím patrně dávatí na jevo vědomí významu své moci i předností, které jim zůstaly i po úpadku městské samosprávy. Přibližovalyť se velké pečeti pražských měst velkým králov-

²⁸⁾ Bylo už poukázáno, že štítovitá forma neměla zvláštní důležitosti. To vysvítá i z traktátu Konrada de Mure, De arte prosandi z r. 1275 (vyd. Quellen u. Erörterungen zur Bayerischen u. Deutschen Gesch. IX., München 1863 str. 475): It. omnia sigilla, que iam sunt in usu aut ex necessitate consuetudinis vel ex voluntate sumunt suam formam. Ex necessitate, sicut bulla pape et imperatoris et regum, habent rotundam formam, set sigilla episcoporum et aliorum ecclesiasticorum, qui sunt ecclesiastici prelati, habent formam rotunde oblongam. Ex voluntate, sicut comites et eis equipollentes et etiam inferiores sigillis suis imponunt formam, prout sue placuerit voluntati, modo rotundam, modo triangulam, modo clipealem, id est ad formam clipei. Tamen non consueverunt habere formam oblongam in sigillis. Srv. Ilgen, Sphragistik v Meister Grundriss der Geschichtswissenschaft, Leipz. Berlin 1912, str. 41 a H u p p, Wider die Schwarmgeister I. str. 50 a III. str. 15. Hupp je ovšem zatížen svými názory o poměru pečeti a erbů a zase se obrací proti H a u p t m a n n o v i, který zvláště v čl. Die Stadtwappen v Jahrb. der herald. Gesellsch. Adler 1885 str. 121 prohlašuje štítovitou formu pečeti za zcela náhodnou; není to doslova pravda, ale mnoho na jeho mínění je a zajímavý je i jím uvedený případ pečeti města Oedenburga: štítovitá pečeť nese v kruhovém poli obraz města s opisem. Potvrzuje to pravidlo, že obraz města není nikdy na štítu.

²⁹⁾ Citát z traktátu Konrada de Mure v předcházející poznámce nasvědčuje mimořádnosti případu.

³⁰⁾ Naše města nedosahovala rozměry svých nejstarších pečeti rozměrů pečeti starých německých měst; město Kolín nad Rýnem mělo prvotní pečeť průměru 105 mm, stejně Mohuč, Trevír 127 mm. Ale už Čáchy užívaly pečeti o průměru 88 mm, Würzburg 80 mm, Soest 75 mm a podob. (viz G. A. Seyler, Gesch. der Siegel str. 302 nsl.; je zajímavé srovnávatí velikost městských pečeti s velikostí císařských, naznačenou tamže str. 206 nsl.).

ským pečetem, zaváděným od 2. poloviny 13. století, jimž se nikdy rozměry nevyrovnaly ani duchovenské ani šlechtické pečeti.³¹⁾

Že se městské pečeti časem spíše umenšovaly, nežli aby na velikosti nabývaly, souvisí patrně s tím, že se jejich užívání rozmáhalo a že se zaváděním papíru víc a více přitiskovaly pečeti a nezavěšovaly. Jestliže už při zavěšených pečetech záleželo na ušetření materiálu a zmírnění pečetní tíže, tím spíše o to šlo při přitiskování pečeti, zvláště dále-li se na papíře, který míval omezené rozměry proti pergamenu a byl jeho méně trvanlivý. A podle všeho na váhu padala i změna techniky v zhotovování pečeti, která vyplynula z nového způsobu připevňování.

Látkou městských pečeti byl výhradně vosk. V starších dobách je to veskrze přirozený vosk, který podle přísad a uchránění má nyní různé zabarvení; některé pečeti jsou bělavé, jiné zažloutlé, jiné hnědé i šedé.³²⁾ Teprve r. 1300 a 1328 objevuje se nejstarší b r n ě n s k á pečeť v červeném vosku,³³⁾ ale je to výjimka, která byla způsobena neznámou příčinou a neujala se. Umělé barvení vosku při městských pečetech počíná vlastně až od počátku 15. století, namnoze nejprve na sekretech, a zprvu v něm není pravidelnosti. Jen se zdá, že barvení vosku na zeleno je starší barvení na červeno. Nejstarší známá pečeť zelené barvy je německobrodská z r. 1409, ale toto zavedení zeleného vosku neznamena hned ustálení. Naopak na německobrodské listině z r. 1410 visí zase pečeť přirozeného vosku a podobně na listině z roku 1413, jako také menší pečeť z r. 1415 použila bílého vosku.³⁴⁾ Za to město M o s t pečeti, jak se zdá, pravidelně od r. 1411 zeleným sekretem,³⁵⁾ B r n o, J i h l a v a, J e m n i c e a J e v í č k o mají pečeť zeleného vosku z r. 1413,³⁶⁾ P ř i b y s l a v z r. 1415,³⁷⁾ Ž e b r á k z r. 1418,³⁸⁾ P l z e ň z r. 1428³⁹⁾ a Český Krumlov z r. 1443.⁴⁰⁾ Zatím pronikala i červená barva a O l o m o u c i, Z n o j m u a praž-

³¹⁾ Viz doklady o král. čes. pečetech v rozpravě V. Krále z Dobré Vody, O středověkých pečetech v Časop. Společ. přátel starožit. čes. III. 1895 nsl.

³²⁾ O přípravě vosku poučuje zvláště G r o t e f e n d, Über Sphragistik. Beiträge zum Aufbau der Urkundenwissenschaft (Breslau 1875) str. 22. Nevím, jestli Č á d o u užívaný termín malta pro pečetní látku (Pečetidla českých měst a obcí str. 10) nesouvisí s termínem Maltha, který vyplynul z domněnky, že se vosk k přípravě pečeti mísil se sádrou nebo hlinkou, a který už Grotefend zavrhl i s mylným názorem.

³³⁾ Bretholz, Gesch. der Stadt Brünn str. 92, 94.

³⁴⁾ Doklady viz výše v kap. I., str. 16 a k tomu archiv města Německého Brodu; v arch. města Jihlavy je listina s německobrodskou pečetí zeleného vosku z r. 1413.

³⁵⁾ Bylo to zavedeno listinou král. podkomořího, jenž plnil královské rozhodnutí, vydanou 5. března 1411 (Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. I. str. 1137 č. 847.).

³⁶⁾ Arch. čes. XIV. str. 556 a zemský archiv moravský, sbírka listin zruš. klášterů Aug. D 7.

³⁷⁾ V arch. města Německého Brodu.

³⁸⁾ Archiv křižovnického řádu v Praze Scr. 36 No 4, 6.

³⁹⁾ Strnad, Listář král. města Plzně, str. 322 č. 299.

⁴⁰⁾ Schmidt-Picha, U. B. der Stadt Krummau II. str. 53 č. 198; str. 11 č. 36 z r. 1425 pečeti se ještě černým voskem.

ským městům, Starému i Novému, náleží podle všeho přednost v užívání. Jestliže olomoucká a znojenská pečeť jsou červené barvy už na listině z 1. května 1413, přikročila pražská města k pravidelnému pečetění červeným voskem při sekretu až během husitských válek;⁴¹⁾ a třeba se některý čas tu a tam upotřebilo ještě vedle bílého vosku, brzy se novota vžila. Velké pečeti pražských měst jistou dobu podržovaly sice ještě přirozený vosk, avšak polovina 15. století přinesla obyčej i je zhotovovati z vosku červeně zbarveného, z čehož se vyvinulo i skutečné právo. Souviselo to s tím, že červený vosk počal býti pokládán za přednostní právo vyšší šlechty a vyššího duchovenstva, a pražská města, a s nimi jiná královská města, chtějíce se vyrovnati pánu a chtějíce dodati důrazu vzmohlé své svobodě, zavedla si červené pečeti. A to znamenalo, že časem královská města všechna upustila od přirozeného vosku i od zeleného vosku a tento ponechala jenom nižším poddanským městům, pokud neužívala černého vosku jako nejnižšího stupně.

Zprvu snad upotřebování barevného vosku nebylo regulováno a bylo způsobováno z vůle městských orgánů. Ale už na počátku 15. století zasáhla v tu věc královská moc, která i jinak počala projevovati větší zájem o pečeti, a to bylo tím spíše později, když formalismus doby kladl velkou váhu na pečetění v barvě a na její rozlišování. Ale i udělení práva neznamenovalo vždy jeho provádění ve všech směrech,⁴²⁾ ačkoliv se barva pečetního vosku stala mezi městy i příčinou žárlivosti a sporů a podobně i s vrchnostmi. Zejména to bylo tehdy, když se od konce 15. století i poddanským městečkům dostávalo od krále milosti, aby směla pověřovati listiny a listy v červeném vosku. Poddanská města dopracovávala se k tomu právu přičiněním svých vrchností, které chtěly jistě tím způsobem znehodnotiti vymoženost královských měst.⁴³⁾

Barva vosku měla důležitost nejen při zavěšených pečetech, nýbrž i při přitisknutých. Nevadilo při těchto nic, že pro uchránění bylo zpravidla upotřebováno papírového lístku, jenž byl na vosk předem položen a jenž jej potom kryl, nesa vytlačený pečetní obraz.

⁴¹⁾ Archiv český XIV. str. 556. Po prvé jsem našel staroměstský sekret červeného vosku z r. 1425 (archiv min. vnitřní listina A II. 130).

⁴²⁾ Na př. Klatovy měly právo červeného vosku k menší pečetě od r. 1464, ale velká pečeť na listině z 13. května 1473 (v arch. Národ. musea) je ještě z bílého vosku.

⁴³⁾ O barvě vosku městských pečetí a o jejím významu naleznou se poznámky nebo poučení v pracech: Zoubek, Příspěvky sfragistické v Pam. arch. VIII. 1870 str. 111, Ant. Rybička, Pomůcky k domácí heraldice a sfragistice v Pam. arch. XII. 1884 str. 466, Dolejšek, Právo měst pečetiti voskem červeným a zeleným v Časopisu Matice moravské XIX. 1895 str. 267 a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. v Praze 1890 str. 45, 52; srv. Zíbrt, Bibliografie čes. historie I. v Praze 1900 str. 245 č. 4620 nsl. — Seyler, Gesch. der Siegel str. 166 vyslovil neopodstatněné domněnky, že nejdříve právo červeného vosku bylo dáno r. 1373 městu Slanému, z něhož Ewald, Siegelkunde, str. 158 pozn. 2 učinil město „Ilau“. Zajímavý je spor, který měla vyšehradská obec se svou vrchností, vyšehradskou kapitulou, o různá práva, i právo červeného vosku při pečetění r. 1595. Kapitula nutila ji k zelené barvě a provedla svou. (Winter, uv. m. I. str. 53).

Pečeti pověřovaly listiny a jiné dokumenty a byly k nim **přípevnovány** dvojnásobem, zavěšením nebo přitisknutím. Zavěšování je starší zvyklost a byla vlastní pergamenovým písemnostem. Když během 14. století vcházel papír do městských kanceláří, bylo ho záhy upotřebováno k psaní písemností menšího významu, zvláště listů. Ale na papír nebylo lze přivěšovati pečeti, nýbrž bylo zavedeno jejich přitiskování, které se stalo na papíru pravidlem. Zavěšování se dalo hedvábnými nebo konopnými nitěmi anebo pergamenovými proužky (pressula pergameni). Hedvábné nitě bývaly barvené, a to buď jednou barvou nebo několika barvami. Někdy nitě byly spletené v šňůrky, jindy zůstaly nespletené. Je možno, že upotřebením zbarvených hedvábných nití nebo šňůr bylo pokládáno za příznak závažnějších a slavnostnější vypravených listin. Při staroměstských zavěšených pečetech byly shledány zelenočervenožluté nebo červenobílé nitě (1304), ale také červenožluté (1311, 1329), červenozeleň (1330), fialovozeleň (1336) nebo hnědomodrozeleň (1341); brněnská nejstarší pečeť visí na modrobílých nitích (1247), červených (1260), červenožlutých (1328); litoměřická z r. 1262 na nitích barvy fialové, žluté a zelené, německobrodská z r. 1269 a 1303 na červených nitích, kadaňská z r. 1274 na červenožlutých nitích, jihlavská z r. 1293 na červenožlutých nitích a asi z r. 1300 na modrých nitích, olomoucká z roku 1314 na nitích zelených, lounská z r. 1334 na stočeném závěsu červenobílém, chebská z r. 1350 na červené šňůře. Celkem zavěšování pečetí na hedvábných závěsech je dosti řídké, a bylo tak až do konce středověku. Při tom je jisto, že barvy nití nemají zvláštního významu a jsou nahodilé.⁴⁴⁾ Teprve od doby platnosti městských znaků může se míti za to, že někdy závěsy hedvábných nití nebo šňůr, pokud se vyskytují, jsou barveny v městských barvách.⁴⁵⁾

Nitěné závěsy nebo šňůry přivěšují pečeť k písemnostem tím způsobem, že jsou protaženy dvěma nebo třemi kulatými nebo čtyřhrannými otvory, učiněnými po přeložení plíky do pergamenu. Aby spojení bylo důkladnější, ve středu byla učiněna ze závěsu smyčka a jí byly provlečeny oba prameny, že vznikl uzol, připravený dříve, nežli se na oba prameny připevnila pečeť. Pergamenové proužky připojovaly se k listině, provléknuty jedním, dvěma i třemi příčnými zářezy, provedenými po přehnutí plíky. Výjimečný je způsob, který je patrný na staroměstské listině z r. 1264; je to nejstarší zachovaná pražská městská listina a při ní pergamenový proužek k zavěšení pečetě byl tak získán, že byl odříznut zleva od dolejší části vlastního pergamenu listiny, aniž by však byl zcela oddělen, a po přelomení plíky byl od pravé strany listiny protažen příčným zářezem, vedeným přes plíku. Toto zavěšení jedno-

⁴⁴⁾ Je to viděti nejen z toho, že se barvy střídají, nýbrž i z toho, že pečeti, jež listinu pověřují spolu s městskou pečetí, visívají na nitích stejně zbarvených jako jsou nitě městské pečeti, a co více, vlastní barvou určují i barvu závěsů městské pečeti (na př. litoměřická listina z r. 1262 v arch. min. vnitřní).

⁴⁵⁾ Viz níže, kde se mluví o městských barvách.

duchým proužkem⁴⁶⁾ — říká se „das abhängende Siegel“ a česky snad by se mohlo užítí označení „závislá pečeť“ a v tomto případě ještě zřetelnějšího „závislá podchycená pečeť“ — nebylo snad dosti praktické a spolehlivé, a proto nezískalo obliby ani u městských listin.

Přítiskování pečeti provádělo se bez zvláštního předchozího opatření na psací látce, leda že v pergamenu někdy byly učiněny kulaté nebo čtyřhranné otvory, jejichž okraje nebo cípky přidržovaly vosk. Při listech psaných na papíře leckdy se užívalo způsobu, že je složené přitištěné pečeti uzavíraly, takže otevření listu bylo možné jen porušením pečeti. Někdy k zajištění přitištěné pečeti byly předem provedeny v papíru v jisté vzdálenosti od sebe dva kolmé řezy a jimi provlečen úzký pergamenový proužek a pečeť připevněna tak, že zachycovala jeho konce. O takových pečetech možno mluvit, že jsou navěšené (das eingehängte Siegel).

Pečeti českomoravských měst jako všechny pečeti předpokládají **typáře** neboli **pečetidla** (typarium, siegelstempel, matrice, pečetka). Zachovalo se jich ze starších dob poměrně málo, ale přece jsou mezi nimi velmi staré a památné kusy.⁴⁷⁾ Pražská města mají mezi nimi význačný podíl, a nehledí-li se k pečetidlu města Chebu již z první poloviny 13. století, možno malostranské pečetidlo klásti zcela spolehlivě k r. 1257 a staroměstské asi k r. 1280. Starší typáře jsou bronzové nebo mosazné, mladší stříbrné, ač stříbro, používané, pokud povědomo, od 2. poloviny 14. století, nedovedlo zatlačit oněch kovů a nestalo se nikdy výhradnou látkou k zhotovování pečetidel. Zlato pro svou drahocennost nebylo příhodné k výrobě typářů, a není ze starších časů o zlatých pečetidlech ani stopy. Teprve 15. století je přineslo, avšak jako vzácné výjimky u Starého a Nového města pražského.⁴⁸⁾ Podobně velmi řídké bylo zpracování méně hodnotných kovů, zvláště železa a olova. Šloť o to, aby kov byl trvanlivý i cennější, a proto byla později zaváděna stříbrná pečetidla, která i tím byla povyšována ve významu a účtě.

Městské typáře⁴⁹⁾ měly kulatou podobu, jen ve zvláštních případech byly jiné formy, přizpůsobující se obrazu, kterým, ovšem v negativu, byly vyznačeny. Jsou to tedy po většině kotouče, tu nižší, tu vyšší, někdy i dosti vysoké, jak žádala zamýšlená řezba obrazu. Většinou jejich plocha, nesoucí obraz, je zcela rovná, avšak v některých případech okraj je něco snížený, že pečeti otisk má ve střední části mírné prohloubení proti okraji a tím miskovitou podobu.⁵⁰⁾ Řezba za těch okolností bývá značně hluboká, někdy až 5 mm, a zále-

⁴⁶⁾ Viz Wilhelm Ewald, Siegelkunde str. 170.

⁴⁷⁾ Viz výše kap. I. str. 61 a kap. III. passim.

⁴⁸⁾ Výše v kap. III. str. 147 a 163.

⁴⁹⁾ Srv. co o typářích všeobecně vykládá Ewald, uv. m. str. 116 nsl.

⁵⁰⁾ To snížení mělo umožňovati stejnoměrnost a účinnost tlaku shora při zhotovování pečeti a možno je pozorovati na př. u pečetidel pražských měst a města Kouřimě i Sušice. Ale není to snížení toho rázu, jaké se jeví při sešikmení legendové obruby, a proto nelze u něho užívatí označení „sceau en cuvette“ (srv. Ewald uv. m. str. 127 a tab. II. 2), jež aplikoval Čáda, Pečetidla čes. měst a obcí str. 11.

želo na tom, aby obrazy otisků dobře vystupovaly z pole a byly propracovány. Zejména velká pečetidla Malé Strany a Starého města pražského zřetelně nasvědčují technice, která někdy byla, jak v těchto případech, mistrná, jindy však dosti jednoduchá. Staroměstský typář je produkt pokročilejšího umění a proto jeho obraz, složitý a velmi plastický, není tak strnulý, jako má pečetidlo Menšího města. Z jiných pečetidel jistě vzbuzuje pozornost starožitné pečetidlo města Chebu, jež však vlastně nenáleží do okruhu českomoravských pečetidel, a to zřetelně potvrzuje i ta okolnost, že jeho zajímavý typ zůstal v našich zemích bez účinku naprosto ojedinelý. Jeví se v něm i značná dokonalost, která nasvědčuje bližšímu spojení s hlavními středisky městské kultury. Ale i české mladší typáře dávají pěkné příklady, zvláště města Plzně, Slaného, Louna, Jílového, ač i obojí typář kouřimský, pečetidlo budějovické, čáslavské, sušické, brandýské, pelhřimovské a j. jsou důležitými ukázkami vývoje, který i v 15. a 16. století, kdy došlo k vyměňování starých pečetidel za nové a nově právo pečeti bylo udělováno, vydal řadu velmi cenných a vzácných exemplářů, svědčících o nových zvyklostech a způsobech. Jenže plné jejich zhodnocení náleží historikům umění, kteří v zachovaných pečetidlech pro posouzení ryteckého umění mají mnohem lepší materiál, nežli v snesených otiscích. Tu stačí jenom poznamenati, že obrazy s legendami vyplňují plnou plochu typářů, že omezující kruhy jdou při samém kraji kotouče. Co se týče rytí písmen, možno viděti několik možností; buď tahy písmen jsou ploché a široké nebo zúžené a na vrchu zakulacené nebo různě přizdobované.

Městské typáře mají na zadní straně závěsy nebo držadla. Závěsy jsou otvory nebo ouška v nízkých a úzkých výstupcích téhož kovu jako pečetidla, umístěných na kotoučích tak, že buď zabírají v podobě žebra všechn průměr nebo jen jeho střední díl. Někdy jsou tyto výstupky šikmo seříznuté a mají otvor nebo ouško při vyšším konci a po případě projevují profilování i ozdobné provedení. Tak je na staroměstském nejstarším pečetidlu, jehož úprava zřejmě nasvědčuje, že bylo noseno na řetěze, zavěšeném na krku městského činitele. Poněvadž i jiná pečetidla takto byla v čas potřeby nosena, lze závěsy předpokládati i na těch starobylých pečetidlech, na nichž se nezachovaly. Otvory nebo ouška ve výstupcích nebo žebrech jsou nejstarší formou závěsů, a ta se držela až do 1. poloviny 15. století. Později však byla nahrazena sklopnými držadly, která byla půlkruhová po celé délce průměru pečetidla a při tom buď plná nebo řezaná anebo z ozdobných závitů složená; ve vrcholu držadla buď prolomením nebo otvorem anebo ouškem býval provlékán řetěz a tak bylo i u držadel, která měla podobu jinakou, často dosti zajímavou. Tato držadla zůstávala v užívání až do počátku 17. století, kdy se teprve ujímala pevná držadla; tato byla zprvu nevelká, i půlkruhová, a až časem dostávala pečetidla mnohoboké a různě upravené násadce. Poněvadž tehdy vešlo v obych zhotovovati ze stříbra ne všechno pečetidlo, nýbrž jenom nízký stříbrný kotouč, který byl zasazen na železný podklad, byl železný i násadec, z pod-

kladu vybíhající, a maje někdy při konci otvor, byl zařízen tak, aby byl zasazován do zvláštního přístroje nebo dřevěného držadla. K nosení na řetěze takové typáře se nehodily. Ve starších dobách jsou i pečetidla, která měla ouška na vrchu, vybíhající z obruby, avšak takových případů je velice málo. Příkladem je nejmenší slánské pečetidlo z poč. 16. stol., které však má na rubu i vystupující kruh jako k zasazení násadce. Je pak zajímavé, že i nejstarší slánský sekret je zapuštěn do dřevěného držadla, ale těžko říci, z které pochází doby. Od 16. století zadní strany typářů byly někdy zdobeny rytými ornamenty právě jako držadla a opatřovány nápisy nebo letopočty, které určují dobu i příčiny vzniku.⁵¹⁾

Je důležitá otázka, kdo zhotovovali městská pečetidla a pokud se v tom uplatňovali domácí řemeslníci a za kterých okolností. O tom je dosud povědomo velice málo, a spíše lze leccos předpokládati podle analogického zahraničního stavu a podle zkušeností nabytých při jiných českých pečetech, nežli aby se naskytovaly hojné a bezpečné zprávy, týkající se rovnou městských našich pečetí. Je jisto, že v našich zemích zhotovovali pečetidla zlatníci, jakož bylo i v jiných zemích, a již v době Václava II. (ne-li Přemysla II.) připomíná se zlatník Gotfrid, který byl panovníkem odměněn za služby, prokázané také „in fabricacione sigillorum“.⁵²⁾ Byl to, jak jméno ukazuje, Němec, nejisto, zda přistěhovalý nebo z usedlé už rodiny, a jeho bydliště bylo nejspíše v Praze. Němci to byli, kteří do českých zemí přinesli umění řezání pečetidla a byli prvními nositeli vývoje. Jestli také vlašští mistři, přivedení za Václava II. k ražení mince, nějak zasáhli do pečetního rytectví,⁵³⁾ není jisto, a nezdá se podle vzhledu městských pečetí. Spíše však možno přijmouti, že se domácí i čeští zlatníci hlásili k práci už v 1. polovině 14. století,⁵⁴⁾ a tito od 15. století stáhli výrobu po většině na sebe až do 2. polovice 16. století, kdy přicházeli zvláště do Prahy hojní cizozemci.⁵⁵⁾

Bylo by záslužné, kdyby se českomoravským městským pečetem věnovala pozornost po stránce uměleckohistorické.⁵⁶⁾ Přineslo by to značné zisky, také

⁵¹⁾ Vyobrazení různých závěsů a držadel při pečetidlech podává Philippi, Siegel v publikaci Urkunden u. Siegel in Nachbildungen, herausgeg. v. G. Seeliger IV. (Leipz. Berlin 1914) str. 5 a Ewald, Siegelkunde tab. II. Srv. Čáda, Pečetidla českých měst a obcí str. 13. a tab. IV.

⁵²⁾ Reg. Boh. Mor. II. str. 1028 č. 2372.

⁵³⁾ Předpokládá to Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. (v Praze 1906) str. 79.

⁵⁴⁾ Statut pražských zlatníků zmiňuje se o pečetidlech, že na nich byly ryty znaky a helmice. (Winter, Dějiny řemesel a obch. v Čechách v XIV. a XV. st., v Praze 1906, str. 256.)

⁵⁵⁾ V Starém městě pražském konšel se souhlasem mistrů řemesla zlatnického r. 1417 povolil Vavřinci z Olomouce řezání pečetí (sigilla sculpere) až do konce života (arch. města Prahy rkp. č. 2099 fol. 81) a r. 1429 připomíná se Laurencius sigillator; dává-li se mu to označení, je viděti, že rytí pečetí neboli pečetek bylo jeho hlavním zaměstnáním.

⁵⁶⁾ Technika práce při výrobě pečetí jistě nebyla v našich zemích jiná, nežli v cizině. O ní poučuje Melly uv. m. str. 191, Ewald uv. m. str. 142 a Ilgen, Sphragistik, str. 19; srv. Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. stol. str. 252 a 810.

pro sfragistiku. Jistě by se ukázalo, zda některé městské pečetí přišly z ciziny či byly zhotoveny na české půdě, a byli-li výrobci cizinci či domácími lidmi a kde k rytí pečetí brali předlohy a jak jich užívali. To je nepochybné, že nejstarší pečetí českomoravských měst rovnou navazovaly na německé poměry. Nasvědčují tomu rozmanité okolnosti, zvláště příbuznost v základech typů, a jsou i zřetelnější doklady. Z nich je nejpádnější případ druhé s t a r o m ě s t s k é pečetí asi z r. 1280. Máť tato pečeť typ, který se velmi podobá typu pečetí

Obr. 32.
Pečeť města Bonnu z r. 1280.
Sceau de la ville de Bonn (1280).

města B o n n u, pořízené patrně nedlouho po povýšení Bonnu na město r. 1243. Zachovala se na listině z r. 1280 a nese v obrazu nad nízkou městskou hradbou s cimbuřím zvedající se kostelní stavbu o mohutné střední věži a čtyřech menších věžích, z nichž dvě jsou vpředu a dvě vzadu budovy. Před kostelem se vypíná široký portál o středním oblouku a dvou postranních polovičních a v něm stojí na draku postava patrona města sv. Cassia, jenž v pravici má kopí s praporečkem a ve spuštěné levici o zemi opřený erb orlice. Opis pečetí praví: † Sigillum Antique Verone nunc opidi Bunnensis, a je ovšem proveden

v gotické majuskule.⁵⁷⁾ Z této pečeti, jejíž průměr činí 78 mm, možno usuzovat, že jisté pečetní typy byly vžité a známost o nich rozšířená. Šlo pochopitelně hlavně o myšlenku, ač i pro provedení mohly býti vzory, třeba téměř ve všech případech bylo individuální. A vzory měly patrně místo netoliko při učení, nýbrž i při samostatné mistrovské práci. V příčině typu pečeti města Bonnu, který byl asi rytcům pečeti dobře znám, je zajímavá všimnouti si, že město Bonn leží při dolním Rýnu, tedy v území, kde byla vlastní kolébka veškeré městské kultury. Podle všeho odtud vyšly i nejstarší městské středověké pečeti, a šíříce se, přenášely tamní vymoženosti v širé kraje. Tím se však nechce říci, že by snad české země a Praha měly v 2. polovině 13. století přímé styky s dolnorýnskými městy, nýbrž spíše se prokazuje, že otázky českomoravských městských pečeti nemohou býti bezpečně řešeny bez ohledu na povšechný vývoj. Jenže v tom je právě závadou nedostatek přípravných prací a zvláště dostatečné publikace materiálu.

Srovnávací metodou našlo by se patrně dosti myšlenkové shody mezi českomoravskými městskými pečetmi a pečetmi německých zemí, zvláště při takových, které nemají svérázných znamení. Proto není nic překvapujícího, že i mezi městskými pečetmi v Čechách a na Moravě lze rozpoznati určité vztahy, tu větší, tu menší, které patrně nejsou náhodné. V tom zaslouží srovnati na př. p o l i č s k o u a m ě l n i c k o u pečeť, třeba je mezi nimi, ač asi nedlouhá, časová vzdálenost, nebo zřetelná souvislost se prokazuje u p l z e ň s k é a b e r o u n s k é⁵⁸⁾ pečeti a nápadná je u pečeti města Slavonic a Telče; zvláště u těchto možno snad pověděti, že vyšly z rukou jednoho a téhož mistra, jak nasvědčují i zevnější jejich znaky.⁵⁹⁾

Zhotovitelé městských pečeti nebyli specialisováni jen na ně, nýbrž ryli pečetidla vůbec. A protože se od 2. poloviny 13. století rozmáhalo všeobecně užívání pečeti, i to působilo na rozvoj řemesla a jakost produkce. Ale vždy záleželo, kdo pečeť ryl, kde se učil, které měl zkušenosti a na kterém místě působil. Obzvláště v mladších dobách středověku městské obce neobjednávaly pečetidel z ciziny nebo z hlavního města, nýbrž u místního řemeslníka, který pochopitelně neměl tolik vědomostí a zručnosti, ač zlatnické cechovní řády uváděly i pečeti mezi povinnými mistrovskými kusy a ač jsou i případy, že zlatník zhotovil městskou pečeť v náhradu za taxy při udělení městského práva.⁶⁰⁾ Jak

⁵⁷⁾ Vyobrazení a popis podává Bernard Endrulat, *Niederrheinische Städtessiegel des 12. bis 16. Jhdts.* Düsseldorf 1882 str. 24 a tab. VII. a F. Hauptmann, *Das Wappenrecht* str. 120.

⁵⁸⁾ Je možné, že plzeňský typář byla cizí práce, kdežto berounský domácí výrobek.

⁵⁹⁾ Zajímavé je, jak obraz při stejném podkladu byl odlišen, aby nebyla možná záměna.

⁶⁰⁾ Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol.* str. 692 a 817, *Český průmysl a obchod v XVI. věku* str. 212, *Kulturní obraz čes. měst I.* str. 70. Podle těchto knih novoměstští pražští zlatníci byli povinni od r. 1478 zhotoviti tři věci za „mistrovský kus“, vyřezati pečeť, udělati kalich a zasaditi kámen, a podobně kutnohorskí zlatníci prokazovali mistrovskou schopnost kalichem, prstenem a stříbrnou pečetí. (Artykule zlatnického řemesla v Novém městě pražském z r. 1478 přetištěny v Arch. čes. XIV. str. 481.) Zvyklosti

i dobří řemeslníci lecky pochybili, je viděti z toho, že jsou časté případy rytí písmen obráceně, místo negativně pozitivně, a najde se řada pečeti, že jejich otisky vykazují taková nedopatření, jež se asi projevují i tam, kde je erbovní znamení bez příčiny obráceno v pečetním obrazu ne k pravé straně, nýbrž k levé.

Pečetidla českých měst byla zprvu jednotného druhu. Ale od konce 13. století podle vzoru jiných osob a korporací a patrně podle příkladu cizích měst počala naše města zaváděti dvojí pečetidla a byly potom velké typáře a malé typáře. Odtud se rozeznávaly velké pečeti a malé pečeti neboli sekrety (*sigillum maius — minus, parvum, secretum; das grobe, größere — kleine insiegel*)⁶¹⁾ a během 14. století uplatňovaly se pospolu ve všech přednějších městech. Až v 16. století docházelo ještě k nižším stupňům, k signetu nebo k zvláštní purkmistrovské pečetí, jak viděti ve S l a n é m nebo C h e b u. Kdežto u jiných majetníků pečeti lze poznati, že při otiscích byly spojovány leckdy velké a malé pečeti tak, že sekrety činily rubní pečeti velkých pečeti, u městských pečeti nikdy k takovému sdružování nedocházelo a tak jsou městské pečeti vždycky jednostranné.⁶²⁾ Proto také typáře existují jen pro jednu stranu pečeti a jejich vzhled umožňuje představu, kterak byly pečetní **otisky zhotovovány**.⁶³⁾ Původně podle všeho nebyla pečeť pečetidlem do vosku vytlačována, nýbrž vosk byl vtlačován ve vodorovně položený typář, obrácený obrazem vzhůru (*sigilli impressio*); je možné, že při tom otvor v držadlu nebo závěs byl určen k tomu, aby vsazením do vhodného zařízení a upevněním bylo dosaženo stability pečetidla. Přes tenkou vrstvu jemného vosku, ještě do pečetidla vtlačenou, byly přeloženy závěsy, určené k zavěšení pečeti k listině, a na ně byla položena silnější vrstva hrubšího vosku a zformována za podklad. Formováním a tlakem bylo dosaženo, že obě vrstvy splynuly a nebylo je lze oddělití nebo vlákna

českých zlatníků v této věci nebyly nic zvláštního, podobná ustanovení platila i u cizích zlatnických cechů, na př. v Norimberce, Stuttgartě, Vratislavi (*Berchem, Siegel* str. 20). Pro mladší dobu viz ještě Winter, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku* str. 406, 425. Městská rada v Olomouci zaplatila r. 1503 za nový sekret 2 kopy gr. a 1539 objednala pečeť malou u Hanse Geczenna v Praze. (*Arch. m. Olomouce rkp. č. 7 fol. 7' a č. 1. fol. 27.*) Roku 1612 městská rada hradičanská „od vyjevání městské pečeti na mosazi a co k tomu více náleží, a vyryto jest po obou stranách, ku potřebě obecní a ke všem městským knihám se potřebující 4 kopy gr.“ (*Knih počtů z l. 1599—1622, rkp. arch. m. Prahy č. 123 fol. 142.*)

⁶¹⁾ Mluví se také o „*sigillum commune opidi Curimensis*“ ve formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně (vyd. J. B. Novák str. 36 č. 39) a podobně i při jiných pečetech (v Brně, *Rössler, Die Stadtrechte von Brünn* str. 223 č. 480), ale tento termín znamená patrně velkou pečeť; srv. i jihlavskou právní listinu z r. 1247—49 (*Reg. Boh. Mor. I. str. 566*). Otázky užívání dvou pečetidel vedle sebe (Hlubčice) nebo zatlačení velkého typáře malým (Brno) nebo existence zvláštní vyšší pečeti (Ústí) nelze pro nedostatek materiálu objasnit.

⁶²⁾ Snad se rubní pečeť uplatnila až v mladších dobách, ač nejsou zatím povědomy doklady. Nasvědčovalo by tomu železné pečetidlo města Znojma, jehož stáří však možno těžko určit; je drobného průměru a nemá opisu, jen znamení orlice (viz výše str. 30).

⁶³⁾ Povšechně mluví o tom Ewald, *Siegelkunde* str. 161 nsl. a Ilgen, *Sphragistik* str. 20 nsl.

anebo proužek bez poškození pečeti vyjmouti, a k tomu bylo působeno ještě jinými prostředky. Na zadní straně voskový podklad měl hřbet jdoucí průměrem a do něho, dokud pečeť ještě ležela na pečetidlu, se vtlačovaly otisky palce, dva i tři,⁶⁴⁾ nebo nějakým nástrojem byly učiněny důlky, po případě příčné vtisky.⁶⁵⁾ Nebývalo to však vždycky, někdy hřbet zůstával nedotčen a byl zcela nízký. Tím pečeti mají různou formu. Jsou-li někdy téměř polokoulové, jindy se podobají nízkým kotoučům, vzadu rovným. Podklady byly připraveny hnětením, ale zdá se, že byly i odlévány pomocí forem. Podklad byl zpravidla přesně tak velký jako pečetní obraz, ale byl často tak uzpůsoben, že poskytoval obrazu dobrou ochranu. Měť vystouplé okraje, někdy dosti hutné, že obraz byl jako v důlku. Něco podobného je viděti už ve 13. století u l i t o m ě ř i c k é pečeti z r. 1262, takové uchraňování je pak pozorovati ve 14. i 15. století, ač spíše u pečeti menších rozměrů.⁶⁶⁾ Když vešlo v obyčej pečetění barveným voskem, vkládaly se barevné pečeti do misek přirozeného vosku, odlévaných i v úpravných formách. Jiné ochrany na městských pečetech nebylo až do 16. století, kdy se počalo používatí dřevěných nebo kovových kulatých krabiček s víčky; pečeti byly pak ovšem vtiskovány na dno krabiček na závěsy, které byly tudy protaženy.

Když se ujalo přitiskování pečeti na psací látku, bylo pochopitelně třeba něco změněného způsobu při dělání pečeti. Jenom tenká vrstva jemného vosku vtlačila se do obráceného typáře a pak se položila a přitiskla na ni písemnost popsanou stranou a po utvrzení vosku pečetidlo se opatrně oddělilo. Podobně se postupovalo, když vešlo v obyčej vytlačovati pečetní obraz přes papírový lístek; bylť navlhčený vtlačen do typáře a na něj nanese tenká vrstva vosku.⁶⁷⁾ Již k těmto způsobům nehodily se staré velké typáře, a proto se zmenšovala pečetidla, když se rozšiřovalo přitiskování pečeti. A bylo to tím spíše potom, když vosk byl rovnou nanesen na psací látku a obraz v něm pečetidlem za mírného tlaku proveden, a třebaš přes papírový lístek, položený na

⁶⁴⁾ Dávno je zamítnuto mínění Buchwaldovo, Bischofs- u. Fürstenurkunden des XII. u. XIII. Jhdts (1882) str. 259, že by šlo v této věci o „recognicio per pollicem“, o zvláštní pověřovací akt pečetící osoby za vzývání boží trojice. (Ilgen, Sphragistik str. 28.)

⁶⁵⁾ Na př. na ž a t e c k é pečeti, pověřující listinu strahovského kláštera z r. 1385, v žeburu na rubu je otisk provedený kulatým nástrojem a v něm hluboce vrytá značka podobná I, nebo na velké b u d ě j o v i c k é pečeti, visící na listině českobudějovického archivu č. 30 z r. 1358, na zadní straně je viděti kulatý důlek a kolem něho na každé straně kolmého žebra po 6 málo zřetelných otiscích kulatého plochého štemplu s vyhloubeným písmenem W, snad iniciálkou jména městského písaře (Köppl, Urk. Buch der Stadt Budweis I. str. 70 č. 102). Nebo na n o v o m ě s t s k é pečeti z r. 1350 (univ. knih. listina č. 263) je na rubu vytlačen důlek průměrem půlený, jako m a l o s t r a n s k á pečeť z r. 1361 (univ. knih. listina č. 295) nese v žeburu otisk nástroje, na němž byl vyryt ležatý křížek.

⁶⁶⁾ Srv. co praví Ilgen, Sphragistik str. 12.

⁶⁷⁾ Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland u. Italien I. Leipzig 1889 str. 934 má za to, že v kanceláři císaře Karla IV. navlhčený čtyřhranný lístek papírový byl do pečetidla vtlačen, že přijal jeho obraz více méně zřetelně a potom byl řídkým kličem nalepen na zatím vyraženou voskovou pečeť.

připravený vosk. Časem pak, když tento způsob nabyl převahy, dostávaly typáře vhodná držadla, ovšem ne dříve, jak v 2. polovině 17. století.

Jestliže přitiskování pečeti na písemnosti vešlo u českomoravských měst v obyčej během 14. století, zmíněné užívání papírových lístků, jež mělo účelem, aby pečetní obraz byl chráněn, započalo už koncem 14. století. Ale pečeti takto zhotovené nebývají vždycky zřetelné, zvláště nebylo-li dbáno pečlivosti a opatrnosti. To se někdy skutečně projevuje, ač přitiskované pečeti jsou zpravidla malé pečeti, s nimiž se lehčeji pracovalo, a ač zavěšené pečeti bývají obyčejně velmi pěkně vyraženy. Aby byla při manipulaci s pečetidly zachována správná poloha, jich majetníci (ne rytci) označovali si vrch na obrubě nebo rubu křížkem, hvězdičkou i zářezem; jsou proto obyčejně ryty velmi primitivně.

Pečeti nejsou vždy doprovodem listin nebo jiných písemností, nýbrž **jejich užívání** dalo se i samostatně ve všelikých právních potřebách. Zda pečetní otisk byl kdy v českých zemích uplatňován v právních záležitostech sám jako mocné znamení a průkaz pověření a poslání či symbol právního aktu (půhonu a p.), není možno s plnou jistotou pověděti. Ale je to pravděpodobné,⁶⁸⁾ a snad tomu nasvědčuje právo města Ž a t c e získané od krále Přemysla II. 30. prosince 1265, které tkvělo v tom, že jeho obyvatelé mohli z královských lesů navoziti sobě dříví a nebylo jim třeba při tom ukazovati „signum, quod in vulgo peczacz dicitur“. Tento údaj⁶⁹⁾ nemusí býti přímo vztahován na městskou pečeť, také by to mohla býti pečeť některého královského úředníka, avšak platila-li taková zvyklost, že pečeť byla projevem nabytého oprávnění a náhradou za písemné jeho potvrzení, jistě nezůstala bez účinku i na městské právní řády. Zato dobře je prokázáno, že se městských pečeti upotřebovalo k úřednímu zabezpečování objektů nebo movitostí, jež z kterýchkoliv právních důvodů měly býti zajištěny. Je důležité, že nejstarší význačnější zpráva o městské pečeti v českých zemích, zachovaná v původním j i h l a v s k é m městském právu z r. 1249, mluví o povinnosti přísežných, aby rok opatrovali „sub sigillo civi-

⁶⁸⁾ Zdá se, že to bylo obyčejem už u germánských národů, jak za to má Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters (München u. Berlin 1911) str. 106 nsl., Ilgen, Sphragistik v Meisters Grundriss der Geschichtswissenschaft str. 6 nsl. a Ewald, Siegelkunde str. 24 a 29. Tyto názory jsou také opřeny o vývody M. Sufflaye o existenci t. zv. „sigillum citacionis“ u Slovanů a Maďarů, o nichž podle maďarské práce, uveřejněné v časopisu Szazadok 40 (1906), podal zprávu v Mitt. Inst. f. österr. Gesch. Forsch. XXVIII. (1907) str. 515. Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre I. 2. Ausg. (Leipz. 1912) str. 684 nevěří Sufflayovým a Redlichovým výkladům, avšak podle všeho neprávem. Sufflay upozornil už, že se v Kosmově kronice mluví o pohánění k soudu pomocí pečeti (vyd. Bretholzovo v Mon. Germ. histor. Scr. rer. Germ. Nova series II. 1923 str. 9) a připomněl zachované pečetidlo zemského českého soudu, které má název „S. iusticie tocius terre s. Wencezlai ducis Boemorum“ a ještě napsal „Wencezlau citat ad iudicium“. Ale využití obou věcí v naznačeném smyslu není novotou, už H. Jireček, Slovanské právo v Čechách a na Moravě II. (v Praze 1864) str. 223 a Das Recht in Böhmen II. (Prag 1865) str. 71 vyslovil názor, že komorník při půhonu měl otisk soudní pečeti na znamení, že je soudní posel, a podal některé doklady i upozornil na starobyrou zemskou soudní pečeť.

⁶⁹⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. I. str. 50.

tatis“ pozůstalý statek hosta, zemřelého v jejich městě bez testamentu.⁷⁰⁾ A praxe jednotlivých měst podala by dosti dokladů, zvláště z mladších časů, které by objasnily, v kterých případech se podobným způsobem jednalo s městskou pečeti, i jak bylo stíháno a trestáno její porušení a tím poškození úřední uzávěry.⁷¹⁾

Vlastní funkcí městských pečeti bylo však **pověřování písemnosti**. Písemnosti, nesoucí městské pečeti, nutno rozlišovati, neboť jsou to jednak písemnosti vydané městskou obcí a jejími representanty ve vlastních obecních věcech i na potvrzení cizích záležitostí, jednak jsou to písemnosti jinými fyzickými nebo právníckými osobami vystavené a městskou pečeti utvrzené nebo spolupečetěné. Záleželo ovšem při tom, aby v písemnostech šlo o městské a měšťanské záležitosti, podle městského práva řízené, a potom na oněch městská pečeť vyjadřovala opravdovost vydavatelovy vůle a byla její zárukou i jejího písemného svědectví, kdežto na těchto dávala zabezpečení a souhlas měšťanstva i jeho představitelů s vůlí cizích osob a posilovala moc i platnost jejich znění, ať na písemnosti byla samostatně nebo pospolu s jinými pečeti. Jde tu ovšem především o listiny, t. j. o písemná svědectví právních pořízení, složená v určitých formách, jež to svědectví pověřují a dodávají mu průkazné moci.⁷²⁾ Tím způsobem lze o městských listinách mluvit jako o samostatné diplomatické skupině, a je zajímavo i důležité, že tyto listiny (littere, privilegia civitatis, statbriefe, stathandfesten) nesou účinky vývoje městské samosprávy, samy se v něm uzpůsobující, a že i městským pečetem při tom přísluší obzvláštní význam.⁷³⁾

Českomoravská města byla uvedena v život dvojím kolonizačním proudem: jeden vycházel z jižního Německa, kde udávalo směr zvláště norimberské právo, druhý ze severního Německa, v němž právo města Magdeburka

⁷⁰⁾ J. A. Tomaschek, Deutsches Recht in Österreich (Wien 1859) str. 207. Tam se už upozorňuje, že je to právní zásada převzatá z jiných městských práv a že vešla i do právní knihy staroměstské ze 14. stol. i do měst. práva brněnského (Rössler, Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jhdte str. 132 č. 109 a Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. u. XIV. Jhd. str. 362 č. 79).

⁷¹⁾ V mladších časech nebylo však užíváno k zapečetování vždycky městské pečeti, nýbrž, poněvadž věc spadala do kompetence městského rychtáře, stejně byla platná a upotřebovala se rychtářská pečeť.

⁷²⁾ Definice Bresslauova, stále ceněná a užívaná. O městských listinách není ještě vyhovujících studií ani pro jednotlivá města a možno odkázati jen na práce Dra. Iva Luntze, Die allgemeine Entwicklung der Wiener Privaturkunde bis zum Jahre 1360 a Beiträge zur Geschichte der Wiener Ratsurkunde v Abhandlungen zur Geschichte und Quellenkunde der Stadt Wien (Wien 1917), jichž užil také O. Redlich Die Privaturkunden des Mittelalters odd. IV. 3. Sám podávám jen některé poznámky k otázce, ponechávaje definitivní zpracování na jiné místo. Nejvíce materiálu podávají archivy církevních ústavů, ať existujících nebo zrušených; archivy zrušených klášterů jsou uloženy v archivu ministerstva vnitra v Praze, v zemském moravském archivu v Brně a v universitní knihovně v Praze.

⁷³⁾ Vojtíšek, Soud a rada v král. městech čes. ve Shorníku věd práv. a stát. XXI 1921 str. 45.

mělo význačné místo. Tím bylo v českých zemích platné dvojí městské právo, které mělo některé rozdíly, ale přece stejné základy. Podle obojího práva v královských i poddanských městech zástupcem vrchnosti i správcem města, jí ustanoveným, byl městský rychtář (iudex, advocatus civitatis, statrichter, schultheis, voigt), v jehož ruce leželo soudnictví i všechno řízení obce. V městech jihoněmeckého práva, ale i v některých městech severoněmeckého práva, měl městský rychtář na městském soudě (iudicium civitatis, statgericht) i v poradách o správních věcech, v ranních schůzkách neboli v městské radě (manniloquium, morgensprache, consilium civitatis, statrat) pomocníky v týchž osobách, přísežné nebo konšely — jejich počet nebyl pro všechna města stejný, v královských městech byl obvyklý počet 12, v poddanských 8 i 6 — avšak v jiných městech magdeburského práva soudnictví bylo odděleno od správy a byly dva samostatné orgány s městským rychtářem v čele; bylo to zvláště v L i t o m ě ř i c í c h a O l o m o u c i,⁷⁴⁾ a tam seděli v městské radě přísežní (iurati, consules, gesworne), kdežto v městském soudě působili kmeté (scabini, schepfen). Avšak ať byla tato organizace v městech jakkoliv zařízená, fungovaly vlastně veskrze dvě instituce, městský soud a městská rada, a jejich kompetence byla původně ostře rozdělená. Jenže již koncem 13. století městská rada víc a více zasahala i do soudních záležitostí, nejprv s prozatímní, subsidiární a delegovanou mocí, později se samostatnou mocí aspoň v některém okruhu; a tak se stalo, že byli i dva činitelé, kteří mohli ve 14. století vydávati stejně listiny o právních městských potřebách a o právních pořízeních měšťanů, před nimi projednávaných, jako stejně mohli užívati městské pečeti. Při tom městská rada znenáhla omezovala prvotní postavení městského rychtáře, jenž nejdříve stál také v jejím čele.⁷⁵⁾

Nehledí-li se na listiny, které byly vydávány rychtářem a přísežnými a po případě i kmety jménem městské obce na statuty ve správních věcech i ortely v soudních věcech, a na všeliké obecní smlouvy i závazky, třeba rozeznávati mezi městskými listinami soudní listiny a radní listiny.⁷⁶⁾ Ony jsou starší těchto, znějí na právní pořízení předsevzatá „in iudicio civitatis ante quatuor scampna“ a nesou městskou pečeť, a stejně ji nesou pozdější radní listiny, které podávají právní skutky ohlášené, utvrzené a rozhodnuté „in consilio civitatis“, ač ovšem přísné rozlišení nebývá vždy úplně zřetelné. Zprvu, jak se podobá, městský rychtář jako představitel městské obce choval městskou pečeť v městské truhle ve svém domě, v městské rychtě (domus iudicii, gerichtshaus, dinghaus) a měl od truhly klíč snad zprvu

⁷⁴⁾ Tamže l. c. Vacek, Soudnictví v Čechách, městské a vrchnostní, až do 15. stol. v Časopisu pro dějiny venkova IX. 1922 str. 141 a Čelakovský, O středověkém radním zřízení v král. městech morav. v Časop. Matice morav. XXIX. 1905 str. 122.

⁷⁵⁾ Vojtíšek uv. m. str. 55 sl.

⁷⁶⁾ Z nejstarších radních listin je staroměstská listina z r. 1304, chovaná v arch. křížovnického řádu v Praze, a týkající se právního pořízení vykonaného „in matutino colloquio“ (Reg. Boh. Mor. II. str. 1210 č. 2770).

sám⁷⁷⁾ a až později i s přísežnými a společná vůle rozhodovala o otevření truhly i o použití městské pečeti. Jenže rychtářova moc stala se obtížnou obci i přísežným a v zápasech, které podle vzoru cizích měst byly i v českých městech vyvolány, městská obec přestala se shromažďovati v městské rychtě a přenesla své schůze do městského kostela, kde byly po případě konány i zahájené soudy, a přísežní s půdy, která je zavazovala, uchýlili se do soukromých domů a střídavě každého týdne v domě jiného konšela konali ranní schůzky. Tehdy právě, třeba i dále v městské radě zůstával, zatlačil městského rychtáře z vedoucího místa purkmistr (burgermeister, magister civium, iuratorum), jeden z konšelů, ustanovený k předsednictví na čtyři neděle, a za těch okolností obec i přísežní provedli, že se i městská truhla dostala s městskou pečeti do jejich rukou. A chovajíce truhlu buď v purkmistrově domě nebo v domě některého předního měšťana, zbavili městského rychtáře i práva klíče. Tím přešla obecní truhla a s ní i městská pečeť v plné držení městské rady a obce, a tito činitelé disponovali městskou pečeti nejen ve správních věcech, nýbrž i v soudních. A utvrzením toho stavu byl způsob uchovávání městské truhly a městské pečeti, když byly zakládány radní domy v českomoravských městech; nalezly útulek v radní světnici, a to tím spíše, že netoliko městská rada, nýbrž i městský soud v radnici obdržel místo.⁷⁸⁾

Městský rychtář ustupuje ze starého výhradního postavení, a maje dokonce i zakázáno vkládati se v městskou pečeť,⁷⁹⁾ požíval práva vlastní pečeti, a poněvadž byl úřední přísežnou osobou, mohl pod ní vydávati listiny i v cizích věcech a mohl jí i potvrzovati listiny cizích osob. Avšak jeho auktorita byla jen podřadná a nemohla se měřiti s auktoritou městské korporace, na níž se stala závislou, a dokonce se vyžadovalo, aby v právních úkonech, pokud mu náležely k samostatnému řízení, nevystupoval sám, nýbrž za účasti dvou přísežných.⁸⁰⁾ Jen v těch městech, kde soudnictví i správa ležely v rukou různých

⁷⁷⁾ V nejstarší městské listině brněnské z r. 1247 na poslední pořizování měšťana městský rychtář vystupuje sám jako vydavatel listiny i samotný rozhoduje o užití městské pečeti, „sigillo civium (testamentum) decrevimus roborari“ (Codex dipl. Mor. III. str. 81 č. CX; srv. Bretholz, Gesch. der Stadt Brünn str. 93).

⁷⁸⁾ Vojtíšek, uv. m. str. 44, 46, 49, 55. Víme, že mezi rychtářem a přísežnými je mnickými vznikl spor o držení truhlice, v níž se opatrovala městská privilegia, a patrně i městská pečeť, a přísežní města Brna i Znojma rozhodli jej r. 1344 ve prospěch konšelů, dávajíce na jevo, že jsou vlastními zástupci obce. (Codex diplom. Mor. VII. str. 420 a Čeláckovský, O středov. radním zřízení v král. městech mor. uv. m. str. 121.) V nejstarší staroměstské knize od r. 1310 při vkladu listiny rychtáře a přísežných, podávající statut o koupi radního domu a zajištění městského písaře, z r. 1296 a privilegia krále Václava II. z r. 1299 v téže věci, je poznámka (asi z r. 1320): „Ista duo privilegia tenet et conservat Meinhardus Wolfram pro communitate civium et notario civitatis Pragensis“; podle všeho i v tom je viděti zatlačení městského rychtáře.

⁷⁹⁾ Ustanovení uvádí Brikcí z Licka, Práva městská (vyd. J. a H. Jirečka) str. 205 a není pochyby, že je starého původu.

⁸⁰⁾ Listiny pod pečeti rychtáře a dvou přísežných na př. v univers. knihovně v Praze z 21. května 1343 č. 199, 18. července 1343 č. 200, z 28. února 1345 č. 211, z 24. května 1361 č. 292,

sborů, rychtář s kmety zařídili si zvláštní soudní pečeť, jíž používali v mezích své kompetence,⁸¹⁾ jako si městská rada zaváděla vlastní pečeť, tak zvanou malou městskou pečeť nebo sekret, kterou pečetila zprvu v podružnějších právních a správních potřebách, závislých toliko na její vůli.⁸²⁾ A časem proti městskému rychtáři i purkmistr nabyval práva, aby některé věci sám rozhodoval za svědectví dvou konšelů a aby o nich vystavoval listiny nebo cizí listiny v závaznosti posiloval.⁸³⁾

Jestliže městská pečeť pověřovala nejen listiny, jejichž vydavateli byly hlavní městské orgány, soud městský a městská rada, nýbrž i listiny, jejichž auktory byly jiné fyzické a právnické osoby, v tomto ohledu mohla míti městská pečeť buď samostatnou funkci nebo mohla je utvrzovati vedle pečeti vydavatelů a po případě vedle pečeti přizvaných svědků. V tom je nové kritérium pro rozlišování městských listin a k němu přistupují jiná hlediska. Je zajímavé, kterak rozlišovala městské listiny (privilegia) stará doba,⁸⁴⁾ jež znala:

z 25. srpna 1361 č. 296, z 29. ledna 1371 č. 370, z 29. září 1371 č. 372, z 14. června 1375 č. 395, z 29. ledna 1376 č. 399, z 18. února 1378 č. 422, ze 7. srpna 1378 č. 428, z 15. září 1378 č. 430, z 9. října 1378 č. 431, z 6. listopadu 1379 č. 442, z 16. srpna 1380 č. 449, z 6. září 1380 č. 452, z 13. září 1380 č. 453, z 25. září 1380 č. 454 a j. Četné listiny tohoto druhu podává i Strnad, Listář král. města Plzně I. i II. a možno na nich dobře pozorovati vývoj. Takové listiny předpisovalo výslovně staroměstské právo pro určité případy (Rössler, Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jhdte, Prag. 1845, str. 41 č. 59 a str. 43 č. 61); o vyplacení jitřního daru před rokem a dnem platilo, že zaplativší „der schol nemen ain guten quitbrief mit dez selbs sigel, dem man die morgengab bezalet; hat er aber kein sigel, so schol er dez richters sigel an seines siegels stat haben und dazu zwayer schepfen“, a ten, kdo činil písemnou poslední vůli, jestliže neměl po ruce pečeti vlastní nebo jí vůbec postrádal, „so schol er des richters und zweyer schepfen sigel haben“. Jinak viz Vojtíšek, Soud a rada v král. městech čes. uv. m. str. 60.

⁸¹⁾ Možno tak usuzovati podle nálezu staroměstských kmetů na zahájeném soudě 25. června 1355, tedy v době, když přičiněním panovníka byl učiněn pokus o zřízení zvláštní kmecí stolice v Praze (1353—1360), patrně aby se zajistily staré řády a staré postavení městského rychtáře i soudu. V tom nálezu se chtělo, aby se vzdání nemovitých zboží a věcných platů na nich pojištěných dalo toliko na zahájených soudech a aby listy na to vydané byly opatřeny pečeti rychtáře a kmetů, mají-li míti přednost (Soudní kniha staroměstská od r. 1351, rkp. arch. města Prahy č. 987 fol. 21).

⁸²⁾ V staroměstském právu 14. stol. (Rössler uv. m. str. 80 č. 124) je ustanovení „de consulum sigillis“, které je porušené a málo zřetelné; zdá se, že zakazuje užívati malou pečeť k pověřování listů na věčné platy, které měly býti podle všeho stvrzovány jenom velkou pečeti. Malá pečeť nebo sekret zejména byla určena k pečeti posilacích listů (Möst).

⁸³⁾ Je zajímavé sledovati, jak se purkmistr od 1. poloviny 14. století více a více staví vedle rychtáře při všelikých právních aktech i při vydávání a pečeti listin, až posléze místo něho může vystupovati jako samostatný činitel. K tomu cíli dospívá se ve městech různě, na př. Chelb má přednost před jinými městy (Reg. Boh. Mor. III. č. 583 a 658 z r. 1320, 1321) a už r. 1344 je jmenován v listině (Reg. Boh. Mor. IV. č. 1392) purkmistr na prvním místě v čele přísežných bez měst. rychtáře, ale počátek 15. století a zvláště husitský převrat i v tom může býti pokládán za mezník.

⁸⁴⁾ Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 269 č. 504 a str. 400 č. 224 (von ewigen hanifesten). Srv. též Das Altprager Stadtrecht, str. LXXIII. Článek převzal ještě Brikcí z Licka, Práva městská (vyd. J. a H. Jirečka) str. 269.

1. listiny zvláštní (privilegium speciale) a obecné (privilegium generale) — ony se týkaly jednoho místa nebo osoby, jsouce stylisovány v jednom článku (articulus), tyto se skládaly z několika článků a byly buď určeny několika osobám nebo se vztahovaly na několik osob anebo věcí; 2. listiny časné (pr. temporale), obsahující věci osobní (personalia), které pomíjely osobou a nepřecházely na její nástupce, a listiny věčné (pr. perpetuum) na věčná práva (realia), trvající s nimi a související s věcmi, jež se vydávaly městu, úřadu, místu nebo osobě i osobám v příčině některého místa nebo věci a které platily, pokud věc nepominula nebo nebyla zničena anebo rozdělena pozdější listinou, nebo zcela odvolána. A k tomu starému rozeznání bylo by lze připojiti podrobnější roztržidění podle obsahu listin, podle toho, kterak se dělila a dělila právní porřízení a osobní i věčná práva, v nich podáváná.

Při městských listinách padalo na váhu, že městská pečet byla znamením veřejné auktority, která měla v rukou rozsáhlou soudní kompetenci trestní i civilní, spornou i nespornou, a držela zejména ochranu nade všemi soukromými právními porřizeními, předsevzatými podle městského práva. Proto byla povinnost měšťanů i obyvatelů města, aby se svými všelikými právními potřebami, zvláště v příčině městských nemovitostí, šli k městským orgánům, k městskému soudu a později třeba i k městské radě, a u nich žádali za uznání, jehož dání bývalo spojeno s jistými formalitami.⁸⁵⁾ Ale vydávání listin pod městskou pečetí nebo pověřování cizích listin v oboru nesporné soudní kompetence — možno mluvit o městských listinách v užším slova smyslu — nebylo obecně vžitou zvyklostí už od nejstarších dob života našich měst. Prvotně ve 13. století přestávalo se zpravidla na pouhém povolávání na zahájených soudech (proclamatio in iudicio voce preconia) — určitá právní porřizení, zvláště převody nemovitostí, potřebovala několikerého povolání, trojího i čtverého — a městské listiny byly na to vydávány velice zřídka.⁸⁶⁾ Ale ve 14. století listin přibývalo, když lidská paměť nedostačovala

⁸⁵⁾ Tato povinnost, která byla podstatným kusem městské autonomie, měla staré základy a ve Francii a Německu byla známa už od 12. století. Často se uvádí článek právní listiny města Arrasu z r. 1194: „Nullum donum, nulla venditio, nulla concessio, nulla investitura tenebit, nisi facta fuerit coram scabinis“, a ten opravdu vyslovuje vlastně zásadu všeobecně platnou. — Viz i Vojtíšek, Soud a rada v král. městech čes. str. 50 a 54 nsl.

⁸⁶⁾ Ve formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně (vyd. J. B. Novák v Praze 1903, str. 190 č. 250) je zařaden kus o založení staroměstské knihy Jindřichem Vlachem asi r. 1280, a ten je důležitý, že se v něm ukazuje, jak nebylo obyčejem „obligaciones sive contractus, quibus plerumque mutuis alternisque ligaminibus homines adinvicem vinoiuntur, in civitate Pragensi scripture vel memorie mandare“. To možno vztahovati i na listiny, a to potvrzuje velmi malý počet městských listin zachovaných z Prahy i z jiných našich měst. Ve formuláři se také líčí nepříznivé toho účinky, a není pochyby, že tento hlas vyplynul i z obecného pocitu potřeby nápravy; šlo tu asi o pokus nuceného zapisování důležitějších právních porřizení do zvláštní knihy, když se vidělo, že listinami nelze dosáhnouti naprosté jistoty a bezpečnosti. Ještě ve statutu pražských přísežných z r. 1287 mluví se, že se „obligaciones“ měšťanů mohou potvrzovati „fide aut iuramento aut litteris aut quomodolibet“. (Reg. Boh. Mor. II. str. 611 č. 1418.) Ale že listin v městském životě přibývalo, tomu nasvědčuje staro-

v rozvoji městského života, a tehdy váha listin vůbec vzrůstala i také cena městských listin, které neměly býti nikomu odpírány, stoupala⁸⁷⁾ a městské listiny časem byly využity k pomoci městské radě proti výhradnosti městského soudu. Na formách listin, které byly psány na pergamenu a zprvu výhradně v latinské řeči, od počátku 14. století také v německé a teprve asi od konce 14. století též v českém jazyku, celkem nezáleželo, a zvláště nebylo pevných předpisů, mají-li býti městské listiny v cizích věcech stylisovány jako svědectví rychtáře, přísežných a městské obce pod městskou pečetí či mají zníti jako vlastní projevy porřizujících nebo smlouvajících se stran, a nebylo ani pro tento způsob vymezeno, kterak se má díti zpečetění.⁸⁸⁾ Ve starších dobách, dokud

městský statut o trhu radnice a zaopatření městského písaře z r. 1296 i potvrzení krále Václava z r. 1299 v příčině druhé věci (Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 16); mluví se v nich, že městští písaři nemají dosud dostatečných důchodů, „per quos possent habere et sustentacionem honorificam et decentem et insuper in domo aliqua honestam residenciam corporalem, in qua invenirentur semper parati ab omnibus ipsorum servicium pro litteris vel pro aliis civitatis negociis requirentibus!..“, a opakuje se, že městský písař má uměti „litteras civium conscribere“ i „sufficienter civium dictare litteras et ipsorum negocia pertractare“. Horní zákoník krále Václava II. (H. Jireček, Codex iuris boh. I. 414) ještě však zdůrazňuje: „Si autem res gesta sine literarum consignacione veritate factum suum prebeat, non ideo minus valebit, quod instrumentum nullum de eo intercessit, quia plus valet veritas, quam scriptura.“

⁸⁷⁾ Brněnské nálezy (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 223 č. 480) předpisovaly: „Jurati licet personis iure civitatis utentibus ad eorum facta et ordinationes confirmandas, cum rogantur, litteras sub sigillo communi civium confecias denegare non debeant, tamen, si inter personas tales pacta fiant et promissa, seu tractatus et compositiones, que iuribus civitatum derogent, vel honori vel utilitati rei publice preiudicent, talia confirmare per litteras non tenentur.“ (Ozývá se tu švábské zrcadlo, Lassbergovo vyd. str. 21 kap. 36, Genlerovo str. 27 kap. 34: Und hat der leie niht insigels und sizet er in einer stat, man sol im der stete insigel geben, ob si einz hat.) Tento článek převzal ještě Brikcí z Licka, Práva městská (vyd. J. a H. Jirečka) str. 235. Poučné jsou jihlavské nálezy (Tomasek, Der Oberhof Iglau, str. 72 č. 64), které praví, „das hantvesten mit ingesigeln und gezewgen pesser kraft habent, dene lebenting gezewgen, ob sy halt scheppen seym.“ V brněnském nálezu (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 400 č. 221) uvádějí se příčiny, proč listiny mají větší moc, nežli svědkové, a upozorňuje se na vady ústních svědectví, a to se ještě zdůrazňuje v jiném nálezu při řešení praktického případu (tamže str. 267 č. 576). Celkem lze tato pravidla převést na švábské zrcadlo (Lassberg, Der Schwabenspiegel, Tübingen 1840, str. 21 kap. 36, Gengler, Des Schwabenspiegels Landrechtsbuch, Erlangen 1851, str. 27 kap. 34.)

⁸⁸⁾ Srov. Ewald, Siegelkunde str. 41. Na př. jihlavské nálezy (Tomasek, Der Oberhof Iglau str. 73 č. 75) praví, že „patentes littere a tergo sigillate et privilegia appensione sigillorum et testium appositione firmata eiusdem et equalis sunt vigoris“. Co se týče jazyka, důležité je ustanovení brněnského práva (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 269 č. 583), že spojení dvojího jazyka v listině není jí na újmu; „cum enim privilegium non ad verba, sed ad verborum significata finaliter ordinetur, quocumque scribatur ideomate, cuius nihilominus significatum ab audientibus, coram quibus tempore probacionis in palam deducitur, sit intelligibile, semper valet, nec propter hoc, si tamen aliud non obstat, est equaliter annullandum“. O psací látce praví brněnský nález (tamže str. 268 č. 579) „licet non sit cautum in papiro privilegia scribere, tamen si scripta sint et nulla vicia in se contineant, sufficienter probant, quod testantur“.

užívání soukromých pečeti nebylo mezi měšťany rozšířeno a měšťané kromě vyšší vrstvy, patriciátu, byli většinou „sigillo carentes“, městská pečeť samotná byla vyprošována k pověření listiny, ať jakkoliv sepsané, poněvadž měla k tomu plnou moc,⁸⁹⁾ později, již v 2. polovině 13. století, přibývá případů, kdy listiny jsou stylisovány na jméno pořizovatele, a auctor pověřuje sám listinu vlastní pečeti i vyžaduje si třeba svědeckých pečeti soukromých osob, nebo pověřují listinu obě smlouvající se strany, a městská pečeť bývá připojována k prosbě na důkaz, že oprávněná právní instance vzala právní skutek na vědomí, uznala jej, pravoplatně o něm rozhodla i zaručila jeho písemné svědectví.⁹⁰⁾ Městské pečeti i v takových případech bylo zajištěno mezi ostatními pečeti čestné místo buď uprostřed nebo po pravé straně.⁹¹⁾

Moc městské pečeti, ať samostatně působící na listinách nebo zabezpečující písemná svědectví nad platnost jiných pečeti, vyplývala podle všeho z pojmu autentické pečeti. Je nepochybné, že kanonické právo vydalo označení „sigillum authenticum“, které se záhy rozšířilo, avšak jestliže se ohlašují na počátku 2. poloviny 12. století první jeho zmínky, neznámá to, že by v tom

⁸⁹⁾ Tomu nasvědčuje už formule v nejstarší staroměstské listině z r. 1264, podávající smlouvu mezi měšťankou Malichí a příbuznými i břevnovským klášteřem o ves Řepy: „Et ut hec ordinacio seu amicabilis compositio inviolabilis perseveret, presentes litteras sigillo communitatis Pragensis petivimus communiri.“ Už Conradus de Mure v Summa de arte prosandi (Quellen u. Erörterungen zur bayer. u. deutsch. Gesch. IX. 474) předpisuje „Sepe tamen scribens... propter carenciam proprii sigilli in fine literarum protestatur se vel non habere proprium sigillum, vel uti alieno.“ Srv. o pečetění listin městskou pečeti v cizích věcech Redlich, Die Privaturkunden str. 117, Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre I. 2. vyd. str. 924, Ewald, Siegelkunde str. 39 a švábské zrcadlo (Lassberg, Der Schwabenspiegel, Tübingen 1840, str. 75 kap. 159 a Gengler, Des Schwabenspiegels Landrechtsbuch, Erlangen 1851 str. 97 kap. 139); tu se praví o městských pečetech: „si han ouch niht kraft, wanne umbe der stete gescheffe.“

⁹⁰⁾ Výjimečný je celkem způsob, který se jeví v litoměřické listině z r. 1262; vydavatel listiny se prokazuje přísežní a kmeté města Litoměřic (nemluví se o městském rychtáři) a ti v závěrku praví: „Presentem paginam super hoc conscribi fecimus et ipsam dedimus in testimonium prenominato conventui, sigillorum presencium, videlicet fratrum ordinis Predicatorum apud nos ac nostri, sepius quoque dicti Johannis munimine roboratum.“ Různé známky nasvědčují, že listina byla napsána v klášteře doksanském a proto nezachovává zvyklostí. — V nejstarší městské listině chebské z 21. srpna 1242 (Reg. Boh. Mor. I. str. 504 č. 1066) zpečetil listinu její vydavatel, čtyři svědkové a pátá městská obec, „ne hoc factum ac statutum importuna possit processu temporis revocare calumpnia“. Že městská pečeť je k listině připojena na prosbu jejího vydavatele, bývá v listinách často zdůrazňováno a bylo by lze uváděti doklady. Srv. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters str. 119 a Tadra, Kanceláře a písaři str. 177.

⁹¹⁾ Záleželo mnoho v této věci, v které funkci městská pečeť byla vyžádána a které byly osoby stran i spolupečetěcí. Porušení zvyklostí v příčině pořadu pečeti nevznikala však újma listině. Nasvědčuje tomu ustanovení brněnské právní knihy (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 269 č. 582): „In appensione sigillorum ordo praeposterus privilegium non vitiat, licet scriptoris denotet ruditate.“ (Převzal i Brikcí z Licka, Práva měst. vyd. J. a H. Jirečka, str. 269.)

byla naprostá novota věci.⁹²⁾ Třebas že podstata autentické pečeti není nikde a nikdy zcela určitě vymezená, možno přijmouti, že autentická pečeť je pečeť veřejné auktority, nadané správní a soudní kompetencí, jejíž cena byla uznávána jinými veřejnými auktoritami v soudním řízení.⁹³⁾ Takovou povahu pochopitelně měly městské pečeti od prvních počátků a s tím charakterem byly už přineseny do českých zemí. Nebývá sice tato váha městských pečeti zvlášť v listinách nebo v jiných pramenech zdůrazňována, avšak potvrzuje to jejich platnost a dosvědčuje na př. i výjimečné pojmenování „sigillum patrocinium“, které je dáváno staroměstské pečeti z r. 1287.⁹⁴⁾ Městské pečeti nejen tedy byly nepochybným pověřovacím prostředkem na vlastních projevech městské obce a jejich představitelů, zajišťující jejich cenu jako úředních dokumentů, nýbrž zabezpečovaly před veškerým právem cizí právní akty a i z těch soukromých písemností činily veřejné písemnosti, „instrumenta autentica“ nebo „publica“.⁹⁵⁾ Takovéto listiny byly vypraveny větší hodnověrností nežli listiny nepověřené autentickou pečeti, poněvadž autentické pečeti stály výše jiných pečeti a utvrzovaly je, aniž jich však podle sebe potřebovaly. Soukromé, neautentické pečeti měly před právem význam a zavazovaly osoby, které jimi projevovaly účast v právních aktech,⁹⁶⁾ avšak autentické pečeti soukromá právní pořízení i jejich dokumenty povznášely v platnosti, dodávaly

⁹²⁾ O autentické pečeti, o její povaze a významu poučuje Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre (Leipzig 1889) str. 540, Redlich, Die Privaturkunden str. 111, Ewald, Siegelkunde str. 42.

⁹³⁾ Conradus de Mure Summa de arte prosandi (Quellen u. Erörterungen zur bayerischen u. deutschen Gesch. IX. Bd. str. 475) praví, že „autentica non sunt, quibus in iudicio fides non cogimur adhibere“, a z toho je viděti, že rozhodující pro autentickou pečeť byla její obzvláštní pověřovací hodnota, ceněná v soudním řízení. Horní zákoník krále Václava II. (H. Jireček, Codex iuris Bohemici I., str. 414) mluví o autentických pečetech a zdůrazňuje, že před horním právem takové povahy (vzácné) jsou: „sigillum camerarii regis, urburarium, civitatum, iuratorum moncium et iudicum ac magistrorum moncium.“

⁹⁴⁾ Reg. Boh. Mor. II. str. 613 č. 1420. Bylo už upozorněno (str. 135 pozn. 8), že „sigillum patrocinium“ je „ochranná, bezpečná“ pečeť. S tímto termínem se jindy neseťkáváme při městské pečeti, avšak listinám se častokrátě přikládá.

⁹⁵⁾ To vše je ovšem analogie cizích právních řádů, jak o nich poučují: Posse, Die Lehre von den Privaturkunden (Leipzig 1887) s. 127 sl., Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre (1889) str. 541 sl., Redlich, Die Privaturkunden str. 117 sl., Ewald, Siegelkunde str. 42, Ilgen, Sphragistik uv. m. (2. vyd. 1912) str. 55. Baumgartenberský Formularius de modo prosandi (Quellen u. Erörterungen zur bayerischen u. deutschen Gesch. IX. str. 766) praví výslovně: „Nota eciam, quod publicum instrumentum vocatur litera, quam iudex et universitas civium scribunt et quam signant sigillo civitatis sue.“ Horní zákoník krále Václava II. (H. Jireček uv. m. str. 414) poučuje v kap. XIV. „de fide instrumentorum“, pod kterýž název zahrnuje svědecké listiny a listiny „pravdu podávající“, žádá pro ně autentické pečeti, „ut eis plena fides adhibeatur“, spolu s uvedením dvou svědků. Brněnské nálezy (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 271 č. 586) mluví o littere autentice a kladou vedle tohoto termínu jako synonymum název „privilegia“.

⁹⁶⁾ Jihlavský nálezy (Tomasek, Der Oberhof Iglau str. 72 č. 65) rozhodl, „das kain man, der aygen insiegel hat, seines insigels gelauken mag, sunder er mus leyden, was darunder gescriben ist“.

jim veřejné víry, zdůrazňovaly uznání i ochranu městských orgánů a veškeré městské korporace.

Platnost městských pečeti jako autentických pečeti byla řízena zvykovým právem, které bylo do českých zemí zavedeno už vznikem měst a vstípením i rozvinutím městských řádů. Proto mnohé z pravidel není možno postihnouti, i když se vezme k pomoci analogie cizích poměrů, ale přece domácí právní památky zmiňují se o městských pečetech, jako si vůbec všímají pečeti a důležitosti zpečetěných listin, podávající řešení praxe a výroky nalézaného práva. Podle toho všeho a podle zachovaných městských listin se poznává, že městské listiny v užším smyslu, které byly v těsné souvislosti se soudním řízením⁹⁷⁾ a přinášely jeho výsledky, ani v pokročilejších dobách 14. století nemusily provázeti všechny právní akty. Toliko, šlo-li o větší statky a sumy nebo o složitější právní případy, bylo pravidlem utvrzovati je městskými listinami, ať se soudní řízení provádělo v městském soudě nebo v městské radě. Že městské listiny, třebaž byly důležitou složkou právního městského života a řádů, nedosáhly nezbytnosti, aby byly nevyhnutelným účinkem každého právního skutku, způsobila ta okolnost, že si městské instance zařídily vlastní pohodlné a snadno přístupné pomůcky k zajištění paměti právních pořízení, projednaných před nimi, také chráněné veřejnou vírou (*fides publica*). Jestliže paměť svědků a zvláště městských úradů vždy padala na váhu pro pravoplatnost právních skutků,⁹⁸⁾ brzy se poznala cena k polehčení takové paměti a byly založeny městské knihy — v českých zemích podle cizích vzorů — které rozdělivše se v soudní a radní knihy, nebezpečně konkurovaly s listinami.⁹⁹⁾ A čím dále žily a rozvíjely se městské knihy, tím více rostla jejich důležitost, že se do nich daly i poznámky o pečetění listin městskou pečetí nebo že se i nařizovalo, aby městské listiny byly registrovány, vkládány do městských knih. Zdá se, že dokonce z toho vznikla povinnost v 2. polovině 14. století,¹⁰⁰⁾ a právě ta

⁹⁷⁾ Zvláštní důležitost měly městské listiny na trhy a vzdání nemovitostí, na domové platy, zejména věčné, na testamenty, smlouvy přátelské a jiné, na dluhy a p. Každá skupina zasloužila by samostatné pozornosti.

⁹⁸⁾ Bylo by důležité sledovati, jak se v 13. století často uvádějí v listinách svědkové právního pořízení a jak se až ve 14. století od toho upustilo. Listiny dlouho měly vlastně účelem podporovati paměť svědků — ještě asi r. 1285 požaduje král, že třeba ve sporu „*testes et privilegia producere*“ (Reg. Boh. Mor. II. str. 583 č. 1351).

⁹⁹⁾ Poměr městských listin a městských knih v českých zemích je důležitou otázkou, která zasluhuje a potřebuje zevrubnějšího vysvětlení. Tu stačí upozorniti na významný úvod knihy města Zatece, založené r. 1383: „*..ludex, ..magister civium, ..lurati cives civitatis Zacensis procuraverunt hunc librum nomine registri in singulis accionibus vigorosis ita, quod quelibet privilegia et litere seu alia notabilia eidem registro inscripta vigorose efficcacie omnimodam teneant firmitatem tamquam originales litere maiori sigillo civitatis concluse, eciam literis seu autenticis aboletis.*“

¹⁰⁰⁾ Pražské statutární právo (Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 67 č. 109) ustanovuje, „*das alle di purger u. purgerinne oder anderley leuthe, wy di genannt sein, in unser stat zu Prage, di briffe haben mit dem statsigel oder mit scheppfen sigel umb zins, er sey ewig oder nicht, auf heusern oder auf hofsteten, di in unser stat zu Prag gelegen sint, das*

závaznost vkladu městských listin do městských knih zajistila převahu těchto a způsobila, že se od vydávání listin spíše upouštělo a přestávalo se jenom na knihovém vkladu. Všeliké jiné okolnosti to podporovaly, a když přišly husitské převraty, víc nežli kdy jindy ukázala se nesnadnost bezpečného uschování listin, nákladnost jejich pořizování a obtížnost jejich průkazu, a to dopomohlo městským knihám k vítězství nad městskými listinami. Sice městské listiny nebyly tím naprosto znehodnoceny, ale znatelně jich ubylo a knihové vklady právních pořízení učinily je vlastně na dlouhou dobu takorůzka zbytečnými.

Jestliže městské listiny na svědectví soukromých právních skutků v 15. století přišly aspoň v některých družích v zřetelný úpadek, přibylo jiných písemností pod městskými pečetmi v obecních i cizích záležitostech. To vyplynulo z intenzity právního života, z rozšíření papíru jako nové levnější psací látky a ze vzestupu znalosti psaní a čtení. Při tom, jako bylo už dříve, činil se rozdíl mezi písemnostmi pod velkou městskou pečetí a pod malou městskou pečetí neboli pod konšelskou pečetí čili sekretem. Důležitější listiny a písemnosti, které byly projevem vůle celé obce nebo vůlí obce byly schvalovány, nesly velkou městskou pečeť, malá pečeť pověřovala písemnosti podřízenějšího významu a dočasné platnosti a vyjadřovala vůli samotných kmetů v městském soudě nebo konšelů v městské radě, ale průkazná moc obojích listin byla stejná podle starších pravidel, vyvinuvších se ve 14. století.¹⁰¹⁾

di selben in iar und tag zu rechen noch diser leuthmerunge chomen sullen mit iren briffen auf das rothaus, und den zins da selbest sullen lassen bescreiben in der stat zu Prag register noch ir brieffe laute; und wer das nicht entet in iar und tag und seine briff also nicht umb seinen zins lise beyscreiben, des selben briffe di furbas mer kein craft haben sullen.“ Jde tu patrně o soupis všech úroků, tkvících na nemovitostech městských, a co tu bylo po prvé předepsáno, stalo se patrně potom pravidlem; městské listiny na platy domové musily býti předkládány, aby byl učiněn zápis do městské knihy. Ale možno pozorovati, že i městské listiny na jiná právní pořízení byly do městských knih inserovány, jako je viděti, že vklad do knih byl pravidlem, kdežto listina poměrně málo častou. Na to také ukazuje právní stav v Kolíně nad Labem, zavedený privilegiem císaře Karla IV. 28. června 1360, „*ut si que litere aut fideiussorie cauciones, super quibuscunque debitis dictos cives et universitatem civitatis prefate aut aliquem ipsorum concernentes, a quibuscunque personis modo quolibet haberentur, facta proclamacione publica in universo regno nostro, quod eedem litere ab huiusmodi personis infra annum et diem a tempore proclamacionis manifestari deberent.*“ (Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských str. 561 č. 388). Listiny nepředložené včas pozbyly platnosti, a to je viděti i ze sporu, který byl rozřešen nálezem městského jihlavského soudu před r. 1378 (Tomášček, Der Oberhof Iglau str. 134 č. 238).

¹⁰¹⁾ Jihlavský nálezkla ještě důraz na uvádění svědků, praví, „*quod litere seu privilegia sub secreto minori sigillo vel sub maiori sigillate vel sigillata cum testium appositione eiusdem et equalis sunt vigoris.*“ Malá pečeť měla za zvláštních okolností subsidiární moc; na to se vztahuje staroměstský statut velké obce o děláni testamentů, vydaný po svržení konšelů za vlády starších obecních r. 1484, „*ut in tempore illo et casu predicto, quousque consilium et officiales instituti non fuerint, omnia testamenta coram senioribus ad hoc vocatis condita secundum attestacionem alias vedle vysvědčení illorum seniorum, coram quibus testamentum est factum, appenso sigillo minori civitatis confirmentur.*“ (Staroměst. pamětní kniha rkp. arch. m. Prahy č. 993 pag. 230.)

Cena městských pečetí určovala i způsob jejich **opatrování**. Když se velká pečeť s městskou truhlou dostala z rychtářovy moci v právo přísežných, směla býti městská truhla otevírána v královských městech jen za přítomnosti většiny konšelů, a tím bylo dáno, že většina konšelů rozhodovala i o užívání pečetí. Je však zpráva, a to z L o u n, že tam městská obec usilovala dostatí městskou pečeť do svých rukou, než císař Karel IV. čině opatření i v jiných sporech mezi rychtářem, přísežnými a obcí, listem z 25 září 1355 nařídil, aby městská pečeť zůstala v moci a držení přísežných nebo kmetů, jakož bylo starým obyčejem.¹⁰²⁾ Většina radních pánů, sedm, měla také k truhle klíče, a ztratil-li který z nich klíč, byl povinen podle pražského práva dáti pokutou ostatním oběd.¹⁰³⁾ V poddanských městech truhla byla zavírána na tři zámky,¹⁰⁴⁾ avšak i tam podle všeho upotřebení městské pečeti bylo vázáno na souhlas většiny přísežných. Jenže to neznamenovalo, že by všichni konšelé nebo většina z nich musila býti přítomna při každém pečetění listin nebo že, kdykoliv by chtěli, mohli přijíti měšťané před soud nebo městskou radu a žádati za pověření listin městskou pečeť. Podle všeho pečetění listin městskou pečeť, nešlo-li o vlastní obecní věci a pilné potřeby, dalo se v určitých termínech, zejména po zahájených soudech, a k tomu byli někdy delegováni někteří z konšelů, aby byla záruka, že nebude pečeti zneužito.¹⁰⁵⁾ Tento postup při poklesání významu městských soudů působil asi obtíže, a tak na počátku husitských válek v Praze nastala změna, že velká městská pečeť byla chována v truhle, od níž byly jen dva klíče, a jeden měl úřadující purkmistr a druhý ten konšel, který měl býti purkmistrem nejbliže po něm.¹⁰⁶⁾ To znamenalo polehčení v přítomnosti velké městské pečeti, ale zato zodpovědnost v její ochraně byla pře-

¹⁰²⁾ Č e l a k o v s k ý, Privilegia král. měst. venkovských I. str. 522 č. 355.

¹⁰³⁾ T o m e k, Dějepis města Prahy II. str. 288 mluví jen o několika konšelech, ale není třeba pochybovati, že většina přísežných měla klíč. O pokutě za ztrátu klíče viz konšelská práva z 2. pol. 14. stol. (Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 89.) Ustanovení převzal ještě B r i k c í z Licka, Práva městská (vyd. J. a H. Jirečka) str. 16.

¹⁰⁴⁾ Jako v předešlém případě u královských měst, tak i v tomto případě soudím podle uchovávání pamětní knihy neboli autentického manuálu, o němž poučuje P r o k o p písař novoměstský v Praxis cancellariae (vyd. F. Mareš 1908 str. 25).

¹⁰⁵⁾ To možno viděti ze zápisů o sigilování listin městskou pečeť v Starém městě pražském r. 1331 až 1334. (Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorab. Veteris urbis Prag. ab anno 1310, rkp. arch. m. Prahy č. 986 fol. 32-35.) Pečetění se dalo v soukromém domě měšťanském a bývali asi přítomni čtyři přísežní. Když byla r. 1338 zřízena radnice, stávalo se asi, že celá rada byla přítomna při pečetění listin, které se dalo v radní světnici. Možno tak souditi z podobných zápisů z r. 1404 v soudní knize trhové Starého města z r. 1404 až 1413 (rkp. arch. města Prahy č. 2101 fol. 22).

¹⁰⁶⁾ S o b ě s l a v s k á práva (vyd. S c h r a n i l, Die sogenannten Sobieslawschen Rechte, München-Leipzig 1916 str. 64) čl. 32 nejsou v této věci dosti jasná a v čl. 34 při ztrátě klíče od truhly konšelem poznamenávají starou pokutu. Ale P r o k o p písař novoměstský v Praxis cancellariae (vyd. Mareš str. 25) vyslovuje se určitě o opatrování městské truhly. Ještě S t r á n s k ý v Republica Bojema (vyd. H. Jirečka) str. 260 mluví, že „sigillum publicum“ opatruje purkmistr.

sunuta na purkmistra, který také od prvopočátku opatroval malou pečeť. Kdyby byl pečeť ztratil, byl by býval musil dáti králi 50 kop za jinou pečeť, která měla býti změněna pro zabránění zneužití, a byl by jistě býval zbaven konšelství.¹⁰⁷⁾ Jestliže již ztráta pečeti byla královská vina, tím spíše bylo při zlém užití městské pečeti nebo při jejím nesprávném zcizení. Je aspoň znám případ konšelů N o v é h o m ě s t a pražského, kteří bez vědomí obce zastavili městskou pečeť u židů v 45 kopách gr. a za to byli pohnáni r. 1390 před soud, i hrozila jim ztráta cti, hrdla a statků.¹⁰⁸⁾

Pražský příklad, že městská pečeť byla svěřena do opatrování purkmistru, byl časem napodobován i v jiných městech. Ale to neznamenovalo, že by purkmistr sám byl směl pečetiti městskou pečeť, vždy bylo třeba přítomnosti dvou, tří konšelů.¹⁰⁹⁾ To bylo na svědectví správného upotřebování městské pečeti, a potvrzuje, která opatrnost byla zachovávána. Purkmistrovi bylo i zakazováno, aby s pečetí odcházel nebo vyjížděl z města, a ustanovovalo se, aby ji v takové nutnosti jinému konšelu odevzdal a poručil, aby „obec nebyla meškána skrze něj.“¹¹⁰⁾ Místy taková záповěď byla spojena i s hrozbou trestu, a zvláště vrchnosti poddanských měst viděly v jejím nedodržení porušení povinnosti.¹¹¹⁾ Je to pochopitelné při důležitosti městské pečeti v právních městských řádech a při její povaze odznaku purkmistrovského úřadu i symbolu městské autonomie. Vrchnost nebo její úředníci, podávající při radní obnově městskou pečeť do rukou prvního purkmistra, naznačovali tím, že svěřují přísežným správu města i městské soudnictví, a úřadující purkmistr, opatruje i nose městskou pečeť, byl jí zřetelně vyznačen v hodnosti a právech i v po-

¹⁰⁷⁾ S o b ě s l a v s k á práva (uv. m. str. 65) čl. 37 ustanovuje: „It. když by purkmistr ztratil pečeť, tehdy má dáti králi 50 kop grošův za jinou pečeť a více do rady nemá choditi, a v té nové pečetí má býti některá proměna pro výstrahu staré pečeti ztracenie.“ (Užil již T o m e k, Dějepis města Prahy VIII. str. 277 a W i n t e r, Kultur. obraz čes. měst I. str. 676, který odmítá Hájkovo vypravování o stěti purkmistra, ztrativšího městskou pečeť, jako už byl učinil dříve Z o u b e k v čl. Příspěvky sfragistické v Pam. arch. VIII. 1870 p. 116.) Tento článek převzal B r i k c í z Licka do Práv městských (vyd. J. a H. Jirečka) str. 23.

¹⁰⁸⁾ Kniha zahájených soudů Nového města praž. od r. 1377 (rkp. arch. m. Prahy č. 2069) fol. 197 a kniha zlatá sentencí Nového města pražského od r. 1389 (rkp. arch. m. Prahy č. 2075) fol. A. 2. T a d r a, Kanceláře a písaři str. 182 vidí ve velikosti peněz, v nichž pečeť byla zastavena, že pečeti bylo zneužito k nekalým věcem.

¹⁰⁹⁾ Takové poučení dali jihlavští přísežní do P ř i b y s l a v ě r. 1501 (T o m a s c h e k, Der Oberhof Iglau str. 296 č. 29).

¹¹⁰⁾ S o b ě s l a v s k á práva (vyd. Schranil str. 61) čl. 16. Viz i W i n t e r, Kultur. obraz čes. měst I. str. 676. Ustanovení převzal B r i k c í z Licka, Práva městská str. 20 a K o l d í n, Práva městská (vyd. J. Jirečka v Praze 1876) str. 8 v čl. A. 6.

¹¹¹⁾ W i n t e r, Kultur. obraz čes. měst. I. str. 676 podle čl. J o s. S m o l í k a, Zřízení města P a r d u b i c r. 1515 (Památky arch. VII. 1868 p. 518) uvádí ustanovení toho města: „Žádný purkmistr nikam z města s pečetí choditi nemá, a byl-li by v tom postižen aneb usvědčen, ten se statkem i s hrdlem na milosti pána jeho i aby byl, a konšelé, jestliže by o takové věci věděli a neoznámili, takovouž pokutu aby nesli.“ (Arch. čes. XVII. str. 158.)

vinnostech.¹¹²⁾ Purkmistr, odcházel-li z města, musil se postarati o svého zástupce, a kdyby byl i pečeť odnesl, zástupce nebyl by býval měl znamení svého oprávnění a své funkce. Purkmistr zejména při slavných příležitostech nosil městskou pečeť na krku na řetězu, a když končil jeho úřad a nastupoval nový purkmistr, dalo se to za ceremonií postoupením městské pečeti.¹¹³⁾ A symbolika, s kterou bylo užíváno městské pečeti při konšelském dosazování v pražských městech v 1. polovině 16. století, nejlépe vystihuje, která jí byla přiřkládána váha a moc,¹¹⁴⁾ jako je lehko vysvětlitelné, že Staroměstští, vpadše

¹¹²⁾ Z husitské doby jsou zřetelné doklady, které nasvědčují už staré vžitě praxi v Praze. Na př. 18. srpna 1420 Jan Želivský v Starém městě odňal městskou pečeť konšelům a dal ji nově ustanovenému purkmistru a novým konšelům, počínaje si jako někdy král. podkomoří (Tomek, Dějepis m. Prahy IV. str. 97, Čelakovský, O vývoji středověkého zřízení radního v městech praž. ve Sborníku příspěvků k děj. m. Prahy I. 2. str. 185. Podkladem je zpráva Vavřince z Březové Font. rer. boh. V. str. 399). Podobně se stalo při spojení Prahy a dosazení společných konšelů 2. června 1421 (Font. rer. boh. V. str. 495), které způsobilo velké nespokojení a s jinými věcmi bylo dáno k rozsouzení předním šlechticům a hejtmanům vojsk v Praze pobývajícím. Jejich výpověď z 5. února 1422 je zapsána v pamětní knize staroměstské (rkp. arch. m. Prahy č. 993 pag. 136) s charakteristickým nadpisem „Pronunciatio arbitratorum pretextu furtive ablacionis sigilli nostre civitatis promulgata“. Také, když Zikmund Korybut přijel do Prahy r. 1422, konšelé knížeti pečeť a klíče položili, aby nové konšely zdělal (Starí letopisové čeští, v Praze 1829, str. 53) a r. 1466 Zikmund Lucemburský při dosazení konšelů „Jana Rečka učinil purkmistrem v Starém městě, dav jemu pečeť z své ruky“ (str. 97). Pražané po bouři r. 1484 na kutnohorském sněmu uvolovali se, že chtějí králi Vladislavovi vstříc před město vyjít a pokleknouti na jedno koleno a „klíče i pečeti vynésti“ (str. 240) a r. 1508 purkmistr a páni novoměstští přisadili 24 starších k prvním a ten čas zapsali, „aby pečeť dána nebyla než králi, jakož před tím se obec svolila“ (str. 285). K této praxi vztahují se Soběslavská práva (vyd. Schranil str. 58): „Když konšelé dosedí svého roku, tehdy purkmistr nemá dáti pečeti žádnému než králově milosti v jeho ruku“. I v příčině jiných měst bylo by lze snést hojnost dokladů, které by osvětlily i různost řádů od Prahy.

¹¹³⁾ Vysvětá to z terminologie a forem zápisů o střídání purkmistrů v městských knihách, a to až do konce 18. století.

¹¹⁴⁾ Starí letopisové čeští k r. 1508 (str. 290) vypravují, že při obnově městské rady v Novém městě pražském, která se dala ne králem, nýbrž za přítomnosti nejv. kancléře v jeho zastoupení, městská pečeť a klíče byly položeny na král. stolicí, postavené v radní síni, a s ní je vzal, kdo byl jmenován prvním purkmistrem. Tímto způsobem dala pak se obnova městské rady v Praze pravidelně za nepřítomnosti panovníkovy, neboť pražská města obdržela na to privilegia. Starému městu pražskému bylo uděleno 24. února 1510 (Čelakovský, Privilegia měst praž. str. 337 č. 204) a předpisovalo zvláště: „A tu konšelé starí před těmi pány mají úřady své zdáti a purkmistr starý pečeť a klíče má položiti na místě našem, kdež my sedáme, když svú osobou konšely sadíme, a potom když ti starí propuštění budou a noví budou jmenování... všickni budú povinni nám k úřadu konšelskému obyčejnú přísahu učiniti, a když učiní přísahu, tehdy ten, kterýž první jmenován bude, pečeť a klíče s místa našeho vezme...“ Ještě určitěji a pro města výhodněji stanovily pravidla výsady krále Vladislava, dané Starému městu 12. srpna 1514, Novému téhož dne a Malé Straně 31. prosince 1515 (Čelakovský uv. m. str. 349 č. 211, str. 353 č. 212, str. 355 č. 215). Tato práva byla dána Pražanům k uznání svrchovanosti městské obce a k odklizení kteréhokoli zdání, že podléhají mimo krále i jeho úředníkům ze šlechty. Ferdinand I. tyto vymoženosti, už dříve je poškozují, zrušil r. 1547. (Srv. Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 273, 275 a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 626). Zajímavé je, jak města musila brániti v 2. polo-

do Nového města pražského r. 1434, zasáhli jeho samostatnost, když zsekali městskou větší pečeť a zkazili.¹¹⁵⁾

Drahocennost městských pečeti zvláště v době, kdy byly zhotovovány ze stříbra a opatřovány stříbrnými i zlatými řetězy a chráněny nákladnými váčky¹¹⁶⁾ — leckdy velká i malá pečeť byly přivěšovány na jednom řetězu¹¹⁷⁾ — působila, že se daly krádeže městských pečeti nebo pokusy o ně. Úmysl zmocniti se městské pečeti za účelem falšování listin nemohl často býti příčinou podobných činů, jako podvodné zhotovení pečetidla, neboť ztráta pečeti i kterákoliv faleš bývala provolávána a v obecnou známost uváděna¹¹⁸⁾ a byla činěna opatření, aby ztracená nebo falešná pečeť nemohla býti k podvodu využita.¹¹⁹⁾ Proto také nepotřebné pečeti nebyly rušeny, nýbrž pečlivě opatrovány, aby byla kdykoliv možná kontrola. Poučný je příklad z Kutné Hory, kde byl vylámán sklep obecní, kdež obecní věci chovali, a byly pokradeny pečeti, „jedna větší a druhá menší a třetí rychtářská, jichž sú předkové

vině 15. století a na poč. 16. stol. moci městských pečeti proti šlechtě, která je hleděla snižovati. (Arch. čes. V. str. 471, VI. str. 241, VIII. str. 422.)

¹¹⁵⁾ Kniha pamětní novoměstská, rkp. arch. m. Prahy č. 331 fol. 71.

¹¹⁶⁾ Viz výše na různých místech a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 675. Zvláště zaslouží zdůraznění zlatá pečeť Starého a Nového města. Ale je i známo, že novoměstská menší pečeť byla r. 1594 na zlatém řetěze o 112 „otřelých“ kroužcích a vážila s ním 188 korun. (Rkp. arch. m. Prahy č. 97 fol. 378.) Původních váček na pečetidla není zachováno mnoho. Zejména možno upozorniti na váček na pečetidla v Rokycanech a kabely pražských měst, které náleží 18. století.

¹¹⁷⁾ Znáám ten způsob u stříbrných pečetidel města Mladé Boleslavi, ale lze jej jistě předpokládati i jinde. (Soupis památek XXI. Polit. okres mladoboleslav. str. 281, 282.)

¹¹⁸⁾ Víme, že ztráta soukromé pečeti měšťanské byla ohlašována u městského úřadu. Tak zapsáno je do nejstarší knihy staroměstské od r. 1310 (rkp. arch. m. Prahy č. 986 fol. 277 a 315) několik případů z r. 1339 a 1346, zvláště: „Anno 1346 fer. IV. ante octavas Penthecostes post cenam Nicolaus Buslai perdidit sigillum suum. Idee si que littere postea confectae fuerint sub eodem sigillo, nullius vigoris debent esse.“ Podobné zvyklosti platily i při ztracení městské pečeti. Je to povědomo ovšem až z mladších dob. R. 1540 ztratil malou městskou pečeť jihlavský purkmistr i s aksamitovým pytlíčkem, a tehdy nová rada nechtěla vstoupiti v úřad, davši se bezplatně zastupovati starou radou, vložila ztrátu pečeti při zemském soudu do zemských desk, aby stará pečeť pozbyla platnosti a nemohla obci býti ke škodě, také byla porížena nová pečeť se změnou některých písmen a obstaven byl statek purkmistra, aby byla možná náhrada za případné škody. (D'Elvert, Gesch. der Stadt Iglau str. 211.) Když r. 1562 česlavském u purkmistru o jarmarku na trhu pytlík s pečeti byl utržen a spadl s hrdla nebo byl uříznut a pečeť nenalezena, ihned páni jeli do Prahy a oznámili věc sněmu a proměnu dali udělati na nové pečeti, aby nikdo nemohl starou pečeti udělati listin a jistot na ujmu města. (Pam. arch. VI. pag. 116 a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 676.) Winter, Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách str. 406 vypravuje, kterak staroměstský zlatník Stanislav Cymrmon zhotovil pečeť města Poďbrad r. 1556 na objednávku člověka, který řekl o sobě, že je konšelem, ale neprávem. Poďbradští zvěděvše skutek, vznesli věc na soud.

¹¹⁹⁾ Vysvětá z právě uvedených příkladů. Opatření záležela v tom, že se staré pečetidlo prohlásilo neplatným a v novém byly provedeny změny proti předcházejícímu typáři v obraze i opisu nebo nápisu.

jich starší horníci požívali a nedávno jim zase je navrátili, neb jsou byly pryč odneseny, a čtvrtá pečeť, kteréž předkové jich užívali za bratří až do času . . . Zikmunda císaře“. Ačkoliv šlo o pečetidla už neužívaná, šepmistři a rada kutnohorská obrátili se na krále Vladislava, žádajíce za opatření, „aby skrze lest, faleš a úklad zlých lidí . . . k žádné škodě nepřišli“, a král vydal jim i veškeré obci list 10. března 1479 a v něm prohlašoval, že „jestliže by kde kteří listové před časy anebo nyní i také v časech budoucích byli pečetěni těmi pečetmi týmž šepmistřem, radě i vši obci ke škodě,“ ty a takové všechny listy ruší, moří a v niveč obracuje.¹²⁰⁾ Zneužití městské pečeti spíše bylo prováděno paděláním pečetního otisku nebo zneužitím pečetidla. Padělání pečeti mohlo se státi různým způsobem, zneužití typáře dopustily se někdy úřední osoby, zapomínajíce na svou přísahu a nedbajíce. Tak r. 1391 novoměstská obec vykonala soud nad městským písařem, který se provinil v úřadě, skládaje listiny v právních věcech jinak, nežli jak zněly radní nálezy a městské knihy, a kázala ho za to sesaditi.¹²¹⁾ Že to i jiné praktiky byly možné přes přísné tresty, souviselo patrně s tím, že purkmistr sám vlastní rukou zpravidla nepečetil listin, nýbrž tuto práci svěřoval některému z konšelů nebo městskému písaři. A byly různé možnosti při poselstvích a vysílání městských zástupců k právním výkonům do jiného města, kdy poslům bylo svěřováno pečetidlo nebo nepopsaný, ale zpečetěný kus pergamenu pro dodatečné napsání listiny.¹²²⁾ Nezdá se, že by k pečetění byli určeni při městských úřadech zvláštní pečetníci, sigillatores, spíše možno říci, že se v rozvinutějších kancelářích písaři v tom střídali, a kde byl jediný písař, sám se musil starati i o tuto věc. Pečetění listin v cizích potřebách nebylo bez poplatků, a plynula-li část obci a přísežným, část dostával ten, kdo zhotovoval pečeť a připevňoval je na písemnosti.¹²³⁾

Městská pečeť byla v našich zemích nejrozhodnějším **pověřovacím prostředkem** na městských listinách.¹²⁴⁾ Je v tom obdoba významu městských

¹²⁰⁾ Čelakovský-Friedrich, Privilegia král. měst venkov. II. str. 677 č. 402.

¹²¹⁾ Tadra, Kanceláře a písaři str. 159 a příloha IX. Na falšování listin byly ustanoveny těžké tresty (Lassberg, Der Schwabenspiegel, str. 157 č. 369, Posse, Die Lehre von den Privaturkunden str. 143 nsl. Tu se uvádějí možnosti pro falšování a zneužívání pečeti právě tak jako u Grotefenda, Über Sphragistik str. 32 nsl. a u Ilgen, Sphragistik str. 57.)

¹²²⁾ Zajímavý případ zneužití městské pečeti skrze plnomocníka vyslaného od uherského městské rady do Prahy s nepopsaným pergamenem, ale už zpečetěným, na nějž dal napsati text podle své vůle a bez vůle obce, podávají brněnské sentence (Rössler, Die Stadtrechte v. Brünn str. 257 č. 542). Tu byl stanoven trest upálení za skutek, a poněvadž vinník uprchl, byl prohlášen psancem a jmění zabráno ze dvou třetin. Přísnost jeví se v tomto případě držela se i v potomních dobách a v nálezech zemského sněmu z 15. června 1498 čte se všeobecné ustanovení: „A když by přes toto zjednání v jakém falši postizen byl, ten bez milosti upálen buď.“

¹²³⁾ Zpráv z českých zemí dosud není povědomo, nutno tu přestat na analogii cizích poměrů. Srv. Ilgen, Sphragistik (1912) str. 28, Ewald, Siegelkunde str. 68.

¹²⁴⁾ Tomu nasvědčují i formule městských listin, zdůrazňující cenu pečeti. Mluví se o „robur, munimen sigilli“. Konrad de Mure v Summa de arte prosandi nazývá listinu duší,

pečeti vůbec na středověkých listinách, které měly vlastní vývoj co do právní ceny. Jestliže ve starších dobách při městských listinách zachování paměti právního pořízení a jeho svědků i jeho schválení před příslušnou městskou instancí, zvláště pak paměti úředních osob bylo nejdůležitější,¹²⁵⁾ časem městské listiny nabývaly platnosti a významu pořizovacího, pokud to bylo možné při závažnosti vyvíjejících se městských knih a jejich vkladů. Dlužní úpisy určitě dosáhly až ceny dispositivních listin neboli chart, a jejich moc překonávala jiné průvody,¹²⁶⁾ jakož i jiné listiny pod městskou pečeť byly hodnoceny značnou měrou.¹²⁷⁾ Proto je zřejmé, že jako listiny vůbec i listiny pod městskými pečetmi nebyly přijímány u úřadů bez rozvahy, a byly podrobně zkoumány, aby byla jistota, pokud a jak se může uznati jejich svědectví. Ať šlo o kterékoliv potřeby, žádalo se, aby listina nesla pečeť, a pečeť byla vyšetřována, není-li porušená nebo nebudí podezření,¹²⁸⁾ při tom obrazu byla věnována péče, ale i legendě, a vysvítá to z popisů, které se při takových příležitostech dostaly do jiných listin nebo do úředních zápisů.¹²⁹⁾ Jestliže se u soukromých pečeti nekladla zvláštní váha na pečetní obraz, poněvadž se mohl

pečeť tělem, a zdůrazňuje, že „tota credulitas litere dependet in sigillo autentico bene cognito et famoso“ (Quellen u. Erörterungen zur bayer. u. deutsch. Gesch. IX. str. 474 a 459), a to se pochopitelně vztahuje i na městské listiny a pečeti.

¹²⁵⁾ Tomu nasvědčuje jmenování svědků úředních i neúředních v městských listinách, jejich stylisace i průkaz svědky v právním řízení. Ale čím více stoupala cena městských pečeti jako autentických pečeti, tím více rostla cena městských listin. Byly pak jen mimořádné případy, kdy se svědkům dávala přednost před městskou listinou, jak nasvědčují brněnské sentence (Rössler, Die Stadtrechte v. Brünn str. 324 č. 712).

¹²⁶⁾ Vysvítá to zvláště ze staroměstských statutů i ze staroměstské právní knihy 14. století (Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 48 čl. 68 a str. 103 č. 1); tato předpisuje: „Wer der sei, der briff ubr sich geyt und nicht helt, als sein briff lautent, und dorumb trewlowz wirt, so sol man den clager rechtes helfen zu seinez gutes, warent und unwarant“.

¹²⁷⁾ Tomashek, Der Oberhof Iglau str. 72 č. 66, 67, 68. Tam se také výslovně praví, že „privilegia“ mají větší moc, nežli jiná svědomí (str. 139 č. 246).

¹²⁸⁾ V jihlavských nálezech (Tomashek, Der Oberhof Iglau str. 73 č. 74) dáno bylo naučení, „quod rasura in loco notabili privilegii scilicet, si verbum affirmativum mutetur in negativum, vel e converso, vel si data privilegii raditur, vel si nomen proprium alicuius loci vel persone, in qua vis consistit, mutatur, vel si numerus alicuius summe pecunie augetur vel minuitur, vel aliquid talium, quod materiam variat, in privilegio committitur, per hoc privilegium viciatur et vigore perdit.“ Podobně ustanovuje brněnské právo (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 271 č. 586, 272 č. 588 a str. 399 č. 220; tamže str. 268 č. 578 také článek o podezřelosti listin) a horní zákoník krále Václava II. lib. IV. cap. XIV. (H. Jireček, Cod. iur. boh. I str. 414). Teorii pochopitelně odpovídala praxe a v ní se zachování pečeti na listině i její pravost vždy předpokládala k uznání hodnoty listiny. Jestliže originály zvetšely nebo byly poškozeny, ať jakkoliv, listiny se obnovovaly a byla přísná pravidla v příčině městských pečeti (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn, str. 289 č. 581). I poškození pečeti bylo důvodem k obnovení listiny, jak ukazuje formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (vyd. Novák str. 163 č. 210), a to proto, „že list s pečeti zlámaný byl nehodný přijetí“. (Arch. čes. III. str. 349 z r. 1463.)

¹²⁹⁾ Na př. v listině z 19. června 1386 (Urkundenbuch der Stadt Saaz str. 66 č. 161) nebo v listině z 30. června 1413 (Strnad, Listář král. města Plzně str. 267 a 239).

libovolně měniti, a za to se více dbalo opisu,¹³⁰⁾ na městských pečetech, může se souditi, obraz byl přednější a legenda jej jenom doplňovala.¹³¹⁾ Sice zprvu i městské pečeti častěji byly v obrazu měněny a uzpůsobovány, avšak nebylo to bez závažných příčin, nešlo-li o úpravu v podřadnějších složkách, a je možné, že od počátku městská vrchnost měla při tom své slovo. Šlo zajisté při tom i o její vlastní zájem, poněvadž městská správní i soudní pravomoc byla přenesená vrchnostenská moc a vrchnostenské právo, a jeho dílem bylo i právo městské pečeti. A jestliže městská samospráva byla pod vůlí i ochranou městské vrchnosti, je logické, že pod její záštitou byla i městská pečeť, která byla výronem a znamením obsahu autonomie.¹³²⁾ Ale zprvu není zpráv o vrchnostenském zasahování do věci, není-li měnění vrchnostenských erbů v městských pečetech zřetelným dokladem. Teprve později nastává v tom větší jasno, poněvadž se poznává, že poškození, ztracení a zneužití městské pečeti bylo vlastně pokládáno za urážku a škodu městské vrchnosti. K tomu vycházely královské listiny,¹³³⁾ které dávaly svolení k pořízení nového typáře, k upravení obrazu, k barvě vosku a p. Most, Slavkov, Třebenice — už před nimi snad Horní Kounice a Velvary — měly na to královské listiny (Most a Třebenice i na zelený vosk) a z nich možno také usuzovati, že vliv na městské pečeti nebyl toliko vrchnostenskou věcí, nýbrž i královskou.¹³⁴⁾ Král zajisté rozhodoval o otázkách pečeti nejen měst, jež k němu

¹³⁰⁾ Nález jihlavských přísežných poučoval do Kolína, „quod in karacteribus et subscripcione circumferencie sigilli maior vis consistit quam in ligno et figura in medio sigilli posita, signo enim interiori mutato secundum voluntatem domini, sigilli autem circumscriptio, que nomen proprium continet, mutari non potest“ (Tomaschek, Der Oberhof Iglau str. 74 č. 77).

¹³¹⁾ Je to viděti z popisů městských pečeti. Že zvláštní znamení na městských pečetech bylo nutné, nasvědčuje výpověď Ústěckých a Krupeckých o Chabařovských na komorním soudu z r. 1541: „Kdyby ztratili vajsady, neb jakž praví, kdyby jim shořely, pozuostalo by ale znamení nějaké na pečeti; než nemají žádné, než jakús pečeti, na kteréž jsou kladiva dvě.“

¹³²⁾ Švábské zrcadlo (Lassberg str. 75 č. 159 a Gengler str. 97 č. 139) předpisuje už: „Die stete sulm ouch insigel han, doch mit ir herren willen; wan anders habent si niht kraft.“

¹³³⁾ Nebyla to naprostá novota, již dříve panovník dával právo pečeti nebo projevoval o pečetě u duchovních ústavů i soukromých osob. Už r. 1312 Jindřich VII. dal klášteru sv. Jakuba v Řezně právo, „ut in sigillis suis et aliis aquilam imperialem dimidiatam in argumentum sui libertatis et nostri mundiburdii gerere possint et debeant“ (Hauptmann, Das Wappenrecht der Bürgerlichen, Bonn 1882, str. 17, kde i jiné příklady, ač nedosti pro otázku pečeti využité).

¹³⁴⁾ Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě str. 15 podle J. Kniese, Blánský okres ve Vlastivědě moravské má za to, že už král Jan vysadil Jedovnici za městečko r. 1335 a dal jí znak (pečeť). Pro to však není nijakého podkladu. Za to v listině krále Vladislava z 11. listopadu 1482 je obsaženo obnovení listiny císaře Karla IV. dané Velvarům na městskou pečeť, jakož se mluví v listině krále Jiřího z 15. prosince 1459, že král Václav udělil Kutné Hoře „arma“ (pečeť?) (Čelakovský-Friedrich, Privilegia král. měst venkov. II. str. 395 č. 227 a str. 735 č. 432; Pam. arch. IX. pag. 924). Poněvadž v obou případech neuvádějí se přesná data a staré listiny se nepředkládají, nutno je podle všeho přijímati velmi opatrně a ne za doklad toho, co chtějí prokázati.

stála v blízkém poměru ať svobodných měst nebo poddanských, nýbrž náležela mu i vrchní pravomoc nad poddanskými městy duchovních i světských vrchností.¹³⁵⁾ Nezdá se ani, že by v husitské revoluci města byla sáhla k rozhodnějším krokům v těchto ohledech, a potvrzuje to i překvapující skutek radikálního Tábora, jenž, učiniv smír s císařem Zikmundem, přijal od něho nejen potvrzení městských svobod, nýbrž i darování městské pečeti. Určitý revoluční prvek vneslo si do pečeti polního vojska Staré město pražské, nový městský erb, a za podobnou složku možno počítati i kalich, přidaný do kutnohorské městské pečeti.

Obr. 33.

Pečeť města Kutné Hory s kalichem v znamení z 2. pol. 15. stol.
Sceau de la ville de Kutná Hora avec l'emblème du calice (2e moitié du 15e siècle).

Města, která od starých dob měla pečeti a podržovala je bez proměny, nepotřebovala asi ani v nových poměrech zvláštního královského nebo vrchnostenského dovolení a uznání. Ale každá novota neobešla se bez takového aktu, ač se nesmí mysliti, že by se výměna typáře bez podstatných změn nesměla státi z pouhé vůle obce a snesení městské rady.¹³⁶⁾ Změna pečeti z rozkazu vrchnosti mohla býti i pokutou za provinění, a královna Barbora, zapisující město Jaroměř, které se k ní zrádně zachovalo, Jiříkovi z Poděbrad 24. dubna 1455, výslovně poznamenala: „A buď král v zemi české nebo nebuď, za to prošímy i krále budoucího, kterýž v Čechách bude, aby jim pečeti té, kterouž nesú, nésti nedali, leč s proměnou hodnou, jakož by na zrádcě a na nešlechtné lidi slušalo, aby se jich zrady a nevěry potomní

¹³⁵⁾ Tomu nasvědčují královské listiny výše v kap. II. podrobně snesené. Ale nezachování listiny není dokladem, že snad města se zmocnila práva pečeti bez svolení vrchnosti a panovníka. Právo pečeti patrně bylo složkou středověké městské samosprávy, a zejména v starých dobách nebylo třeba na ně písemného povolení.

¹³⁶⁾ V té věci není dostatečných zpráv. Hupp, Wider die Schwarmgeister III. str. 24 sl. podává představy, jak se asi objednávaly staré městské pečeti, a ironisuje při tom Hauptmanna; jenže jeho výklady jsou naprosto bez podkladu a bez ceny.

králi a královny i dobří lidé vystřiehati mohli, umějíce je potom znáti.¹³⁷⁾ Příčinou, pro niž zvláště byly od 2. polovice 15. století vydávány královské nebo vrchnostenské listy na městské pečeti, bylo zakládání nových měst, zavádění erbů do pečetních obrazů a polepšování i rozhojňování jejich základů. Bylo už poukázáno na nejdůležitější případy a bylo i upozorněno, která byla královská i vrchnostenská politika v těchto otázkách;¹³⁸⁾ v ní šlo o revoluční zisky královských měst i o právní uznání vzomohlých jejich svobod, ale když nastaly boje mezi králem, šlechtou i městy o hranice práv, podporováním poddanských měst proti královským městům byly znehodnocovány jejich vymoženosti. Městské pečeti tím spíše podléhaly potom dozoru krále i vrchnosti, a bylo jisto, že i když byla města, která na ně neměla dokumentů, honosila se jimi z královské i vrchnostenské milosti.

Že vlastně král byl oprávněnou osobou, která měla městské pečeti v pravomoci a ochraně, tomu nasvědčují i **královské listy** vydávané v 2. polovině 15. století a v 16. století na barvu pečetního vosku. Zachovala se jich dlouhá řada, jak pro královská města, tak pro poddanská, a z nich vysvítá, které byly stupně v barvách a jak příkré rozdílly měst znenáhla byly vyrovnávány. Jestliže se zprvu červený vosk stal prerogativou královských měst, která zmocnivše se toho práva v husitských bouřích, připodobňovala se tím panstvu a potom se domáhala zákonného uznání, v pozdějších časech dostávalo se oprávnění červeného vosku i poddanským městům, která se zprvu spokojovala zeleným voskem nebo černým. Seřazení královských privilegií podává v těchto věcech dosti poučení.¹³⁹⁾ Poznává se, že právo červeného vosku nepotřebovalo potvrzení u Olomouce a Znojma i u Starého a Nového města pražského, která si je přivlastnila z vlastní moci, a podobně Malá Strana, nabyvši ho, nedbala o zvláštní uznání a teprve r. 1507 při povolení, aby si mohla vložití obraz krále Vladislava do sekretu, vyžádala si schválení pečetění červeným voskem „týmž vším obyčejem, jakož první užívali jsú.“¹⁴⁰⁾ Je pak zajímavé, že nejprvnějším městem, které si vyžádalo privilegium na

¹³⁷⁾ Čelakovský - Friedrich, Privilegia král. měst venkovských II. str. 244.

¹³⁸⁾ Viz výše kap. II. str. 124 nsl.

¹³⁹⁾ Nebudu uváděti každou jednotlivou listinu, jak a kdy byla vydána a kde je uveřejněna nebo registrována, jen připomínám hlavní pomůcky, jejichž materiál jsem však rozmnožil: Pam. arch. VIII. 1870 p. 112 (Zoubek, Příspěvky sfragistické), XII. 1884 p. 465 (Rybička, Pomůcky k domácí heraldice a sfragistice); Boleslav Dolejšek, Právo měst pečetiti voskem červeným a zeleným v Časop. Matice moravské XIX. 1895 str. 267; Slavík, Staré znaky a pečeti městské str. 87; Čelakovský - Friedrich, Privilegia král. měst venkovských II. passim. Archiv český XVIII. 64, 129, 162, 203, 206, 209, 278, XXVIII. str. 719. — Seyler, Gesch. der Siegel str. 166 poznamenává, že král Václav IV. r. 1373 dal Slanému právo pečetiti červeným voskem, ale není pro to opory. (Chybně opakuje Ewald, Sphragistik str. 158.)

¹⁴⁰⁾ Také České Budějovice zmocnily se práva červeného vosku, aniž kdy žádaly za královské uznání. Aspoň r. 1458 již bylo užito při pečetění červeného vosku. (Köpl, Urk. Buch der Stadt Budweis I. 1. str. 43 č. 68 v pozn.) a takových měst bylo ještě více.

právo červeného vosku, bylo Brno r. 1453. Toto moravské město v lecčems následovalo příkladu českých měst, která se nelekala revolučních skutků, ale hned po obnovení královské moci hledalo uznání královské auktority. Zato jiná města tak nespěchala, a je povědomo, že až r. 1464 byly dány královské listiny Klatovům a Žatci, že smějí pečetiti červeným voskem při malé pečeti,¹⁴¹⁾ r. 1465 Tábora — šlo o rychtářskou pečeť — r. 1469 Stříbrna Unčovu, r. 1471 Slanému (velká i malá pečeť), r. 1472 Čáslavi, Králové Hradci, Chrudimi, Mostu, Sušici, r. 1473 Kadani, r. 1474 Vysokému Mýtu, r. 1476 Ústí nad Labem, r. 1478 Poličce, r. 1479 poddanské Polné, r. 1481 Domažlicům; v tomto roce došlo i na rožmberské město Český Krumlov, r. 1483 na Jindřichův Hradec k žádosti p. Jindřicha z Hradce¹⁴²⁾ a r. 1488 na Německý Brod, za nějž se přimluvil Mikuláš Trčka z Lípy. Královské město Kolín bylo obdařeno červeným voskem r. 1489, Tovačov pana Ctibora Tovačovského z Cimburka r. 1492, Mladá Boleslav, poddaná téže vrchnosti, r. 1493, Prostějov p. Viléma z Pernštejna r. 1496, královské Velvary r. 1497, Vodňany r. 1499, Knín r. 1500, Beroun r. 1502 a Litovel Karla z Vlašimě v též čas, Český Brod r. 1505, Jaroměř r. 1506, Králův Dvůr r. 1509, Rabštejn r. 1514, Chomutov Šebestiana z Vejtmile a Muncifaj pánů Boritů z Martinic r. 1515, Moravská Třebová pánů z Boskovic r. 1518, Pacov r. 1519, Jevíčko 1522. Zeleným voskem směl od r. 1482 pečetiti Rakovník a ten r. 1500 zjednal si právo červeného vosku, jinak, pokud povědomo, na zelený vosk dostaly výsadu r. 1437 Český Brod, r. 1461 Litovel, r. 1480 Rychnov n. Kn., r. 1486 Rouchovany a Volyně, r. 1489 Unhošť r. 1497 Šatava, r. 1498 Sobotka, r. 1499 Libštejn, r. 1500 Senomaty, r. 1503 Brandýs nad Orlicí, r. 1507 Klecany, r. 1513 Vrané, r. 1514 Valeč a Blatná, r. 1523 Kopidlno.¹⁴³⁾

Mohlo by se zdáti, že tato data by zasloužila doplnění skutečnou praxí. Avšak nepodobá se, že by se ukázaly velké odchylky, poněvadž od 2. polovice 15. století nastala přísnost ve věci barvy pečetního vosku. Při tom ovšem prvotní úmysl, aby určitá barva vyznačovala určitou třídu měst, záhy se zhroutil, a podle všeho byl v tom i účinek příkladů z Německa, jehož zásady v těchto ohledech, vyvolané z podobných příčin, hověly králi i šlechtě. Je pak zajímavá ještě jedna věc. Ačkoliv stanoviti městům barvu vosku bylo královskou náležitostí, stalo se, že některá města nabyla toho od cizí mocnosti. Byla to především Plzeň, která ve vzpouře proti králi Jiřímu byla obdařena pa-

¹⁴¹⁾ Proto Klatovy mají ještě na listině z 13. května 1473 v arch. Nár. musea pečeť velkou přirozeného vosku.

¹⁴²⁾ V listině krále Vladislava se praví, že Hradečtí od pánů z Hradce měli milost od starodávna, „že červeným voskem městskou pečeť pečetie potřeby všechny“. Byla-li to pravda, že město Jindřichův Hradec obdrželo od své vrchnosti toto právo, byl by to doklad panské politiky proti královským městům.

¹⁴³⁾ Litoměřice ještě r. 1487 užívaly bílého vosku; Jihlava od r. 1481 prý nabyla možnosti červeného vosku.

pežem různými milostmi a r. 1466 získala i právo červeného vosku, aniž kdy potom žádala k tomu uznání českého krále, a císař Fridrich III. podobnou dal výsadu městu *Chebu* r. 1471, *Tachovu*, zástavnímu městu *Buriana* z *Gutštejna* za jeho služby, r. 1474 a *Praha* *tícům* r. 1493, což umožnily zvláštní tehdejší politické poměry. A podobně uherský král *Matyáš* r. 1481, ovládaje *Moravu*, udělil pečetění červeným voskem *Uherskému Hradišti*. V některých z těchto případů darování bylo spojeno s právem nového erbu a tím pochopitelně i nové pečeti,¹⁴⁴⁾ a zpravidla změna barvy byla odměnou za služby.

Za těchto okolností, v nichž městské pečeti byly chráněny a regulovány vyšší mocí, vrchností a nad ní panovníkem, nebyl-li král rovnou městskou vrchností, není nic divného, že byly pečeti, které dlouhé doby, ba staletí zůstávaly nepřetržitě v užívání, a že byla města, která vystřídala několik typářů. Avšak celkem možno říci, že nebylo-li závažných příčin, pečeti nepozbývaly lehko platnosti. O příčinách opuštění pečeti a zavedení jiných není dostatečných zpráv. Lze jen tušit, že na př. u staroměstské pečeti z r. 1280 — ale také u jiných — působila snaha po representaci a po zdokonalení pečeti, aby se bylo lze vyrovnati cizím městům a překonati domácí města. Takové zřetely měly podle všeho účinek i na několikerou výměnu pečeti města *Mostu*, avšak padaly patrně na váhu i jiné momenty. Snad se pozorovala i nevýhoda velkých pečeti a chtěl se zmenšiti průměr, snad pečetidlo bylo ztraceno, opotřebováno nebo poškozeno, anebo se shledalo, že odporuje vkusu doby. Ale právě u pečeti města *Mostu* je důležitá ještě jedna věc: jestliže na druhé pečeti erb orlice připomíná *braniborskou vládu*: a datuje vznik typáře, město bylo nuceno dáti přerýti pečetidlo a nahraditi orlici dvouocasým lvem, když se panství českého krále zase upevnilo. Podobně bylo u některých *německobrodských* pečeti, které erby, jež nesou, vyjadřují změny v městské vrchnosti. Vrchnost patrně dbala, aby městská pečeť měla znamení, které by vyznačovalo *poddanskou příslušnost*, a takový úmysl se projevuje také u pečeti města *Slavkova*, dané králem *Václavem*, nebo u pečeti města *Třebenic*, která měla připodobení ke štítu rodu *Kaplířů* ze *Sulevic*, své vrchnosti, jak vysvitá z *privilegia Zikmunda Lucemburského*, nebo u pečeti města *Tábora*, udělené týmž panovníkem. Ale je důležitá i *pelhřimovská pečeť*, která byla přerýta, aby jasněji vystihovala městského pána, který patrně ve vývoj města účinně zasáhl. Jsou tedy rozmanité příčiny, které vedly ve starších dobách k změně v městských pečetech, ale od poloviny 15. století vědomé zavádění městských erbů, jejich schvalování, polepšování a rozmnožování uzpůsobovalo městské pečeti. Avšak i tehdy se projevuje často zřetelný ohled na vrchnost a z její pomoci nebo vůle docházelo k novotám, při čemž se výslovně i praví, že se vkládá do pečetního znamení „erb přirozený pána města.“¹⁴⁵⁾

¹⁴⁴⁾ Čelakovský - Friedrich, Privilegia král. měst venkovských II. str. 498 č. 287, str. 546 č. 317, str. 610 č. 359, str. 817 č. 486 a výše kap. II. str. 103.

¹⁴⁵⁾ Tak je na př. při vysazení městečka *Libštejn* a 22. března 1499 na žádost *Albrechta* z *Kolovrat* na *Libštejně* (Arch. čes. XVIII. str. 129 č. 184).

Jestliže to vše možno pozorovati, byly také pečeti, které přetrvaly dlouhá staletí a nebyly zatlačeny jinými. Zvláště je příznačný příklad prvotního pečetidla *Města pražského*, kterým bylo pečetěno bez přetržení plných 400 let. A je zajímavé, že i když král *Vladislav Jagelovec* r. 1507 chtěl město počtiti a vlastní podobiznu do jeho pečeti vložit, vzal v ochranu starobylou pečeť, chtěje, „aby té větší pečeti s pěti věžemi, kteráž od císařův a kráľův českých, předkuov našich, mají, toto obdarování a milost k žádné škodě aneb umenšení nebylo, než aby jí před se jako od starodávna užívali, v svých potřebách jí pečeti bez... všech lidí všelijaké překážky.“¹⁴⁶⁾ Není pochyby, že podnět k tomu projevu vyšel od samotné městské obce, která asi většinou při zavádění městských pečeti měla iniciativu za určitých předpokladů, a je to krásný doklad úcty k památné pečeti i pevného městského konservatismu i v takových věcech. A konservatismus to byl, který ponechával i jiné městské pečeti v užívání, tak pečeť města *Chebu* a města *Mostu* z r. 1411, pečeti města *Kouřimě*, *Klatov*, *Čáslavě*, *Kolína*, *Plzně*, *Vysokého Mýta*, *Slaného*, *Sušice*,¹⁴⁷⁾ *Písku*, *Pelhřimova*, *Fulneku*, *Telče*, *Slavětína*, *Slavonic*, *Bělé a j.*, a při tom nelze přehlédnouti, že někdy bylo v té houževnatosti i nedbání skutečných poměrů a pomíjení anachronismu v obrazu a někdy i v legendě. Nestejný je čas, v kterém ta či ona pečeť byla v platnosti, ale některé byly upotřebovány od svého vzniku až do 2. poloviny 18. století, a jistě se počet takových dlouho, od středověku platných pečeti do *josefinských změn*, rozmnoží, až bude snesen materiál i pro novější staletí od počátku 16. století počínajíc. A důležité je i tomu věnovati pozornost, že v mnohých případech došlo k výměně typáře, aniž byl upraven obraz ve svých složkách, podléhaje jen proměně po formální stránce. To znamená, že si městská obec byla vědoma významu svého pečetního znamení a že nebylo mocnějšího popudu, který by tlačil na zavedení nového.¹⁴⁸⁾ Ale k tomu

¹⁴⁶⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 331 č. 199.

¹⁴⁷⁾ Pečetidlo se časem poškodilo, ale nebylo odloženo, nýbrž bylo vyspraveno, jak možno dobře pozorovati, a to cínovou vložkou.

¹⁴⁸⁾ V *Kladsku* 24. března 1424 vyznávají kmeté, „das wir... durch groses alders willen der stad kleinste ingesigel und durch vornotzens willen der buchstaben, des schildes und des leben ein ander ingesigel noch dem neuwen sitten in silber haben lossen graben und machen.“ (Volkmer-Hohaus, Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz II. Bd., Habelschwerdt 1888, str. 125.) V *Olomouci* (městský archiv rkp. sign. 7 fol. 7') „anno domini 1503 fer. VI. post s. Bartolomei festum infregerunt domini consules unanimi consilio secretum civitatis antiquum et fecerunt fieri novum paulo maioris quantitatis, quam illud fuit, eoque die cum eodem litteras communire ceperunt.“ Na př. *Beroun* držel se starého znamení a vrátil se k němu pořizuje si r. 1529 nové pečetidlo. V první trhové městské knize je zápis: „Odtud počíná se pečeti novou pečeti a ta pečeť má erb celý městský, dvě věže a bránu, v bráně nedvěda a na zdech mezi věžemi voděnce, kterýž drží v pravé ruce meč a v levé ruce štít a na štítu lev jest, tak jakož od vejsady města erb byl, a pečeť stará na sobě měla. A to pro paměť napsáno jest do těchto knih městských, neb před tím pečeti malou se pečeti, kteráž toliko na štítu nedvěda měla.“

přispívala i tato okolnost, že v mnohých případech pečetní znamení bylo učí-
něno městským erbem a třeba i v té funkci sankcionováno.

Jestliže závažná událost dala podklad k změně v pečetí, staré pečetidlo
bylo vzato z užívání a uložilo se v městském archivu. Bylo to jistě proto, aby
kdykoliv byla možná kontrola, když byly předloženy staré listiny jeho otisky
zpečetěné.¹⁴⁹⁾ Proto nebylo zpravidla provedeno nic, co by znamenalo zkázu
typáře, a pečetidla, jež se během času neztratila nebo nebyla zničena ohněm
radnice nebo jejím vybitím ve válečných hnutích, obyčejně jsou intaktní
a nesou toliko stopy užívání. Jenom v několika případech možno pozorovati na
městských starých typářích rýhy, vedené přes obraz pečetidla, které porušují
pečetidlo a značí jeho neplatnost.¹⁵⁰⁾ Ale možno tvrditi, že toto rušení pečetidel
spíše bylo činem josefinské a potomní doby, nežli aby náleželo do starších časů.
Přesto však, že vyřazená městská pečetidla nebyla ničena, a jak k u t n o h o r-
s k ý případ ukazuje, i bezpečně ukládána, zachovalo se jich poměrně málo
a některá nalezena náhodně a za zvláštních okolností (nejstarší p l z e ň s k é,
s l a v o n i c k é z r. 1576). Je to účinek smutného stavu městských archivů, kde
vlastně stará pečetidla byla ukládána, od počátku 19. století až do jeho druhé
poloviny.¹⁵¹⁾ Všechna zachovaná pečetidla možno míti za pravá, toliko
u stříbrného typáře o l o m o u c k é h o a č á s l a v s k é h o nutno vysloviti pře-
svědčení, že je to moderní falsum.¹⁵²⁾

Co bylo pověděno o středověkých městských pečetech v českých zemích,
dává možnost, aby se stal **pokus o datování** zachovaných pečetidel i ztracených
typářů, pokud jsou od nich doloženy otisky. Přesnost v tom není vždycky lehká
a ani dobře proveditelná, i když se vezmou v úvahu všechny možné okolnosti.
Snad historikové umění, budou-li ještě posuzovati materiál ze svého stano-
viska, naleznou nová kriteria, která jistě dále povedou, oprouce se o sfragi-
stické výsledky.¹⁵³⁾ Za nejstarší pečetí, náležící do 1. poloviny 13. století, nutno
pokládati vedle c h e b s k é pečetí ty pečetí, které nesou legendu, připomína-

¹⁴⁹⁾ Na uchovávání městských pečetidel na rozdíl od soukromých pečetidel upozornil už
G r o t e f e n d, Über Sphragistik str. 39, 40. O zničení městského pečetidla je, zdá se, svědectví
z Olomouce z r. 1503, kde se mluví, že konšelé „secretum infregerunt unanimiti consilio“ (viz
pozn. předcházející).

¹⁵⁰⁾ Č á d a, Pečetidla čes. měst a obcí č. 8, 15, 48, 49; V y d r a, O znaku a pečetích města
Horažďovic v Pam. arch. XXIII. str. 313 č. obr. 6, 7.

¹⁵¹⁾ V o j t í š e k, O archivech městských a obecních a jejich správě (v Praze 1924) str. 15
nsl. Plzeňský typář byl nalezen na poli a podobně slavonický byl vyoran (Č á d a,
Pečetidla čes. měst. str. 37 č. 78).

¹⁵²⁾ Viz výše kap. I. str. 31. Č á s l a v s k ý typář, který je chován v arch. města Čáslavě,
je ze stříbra v obrubě napodobující zvrásnění látky a je opatřen řetízkem stříbrným, není nic
jiného, nežli kopie starobylého bronzového pečetidla. Bylo zmíněno, že o původním pečetidlu
města Plzně byla vyslovena pochybnost, ale tu jsem vyvrátil v čl. „O pečetech a erbu města
Plzně“ ve Sbor. histor. musea města Plzně IX. 1926 str. 60.

¹⁵³⁾ Pochopitelně přihlížel jsem netoliko k zachovanému materiálu pečetidel a pečetí,
nýbrž i k historickým zprávám, přímým i nepřímým, i týkajícím se vzniku jednotlivých
měst. Mám za to, že někde je určení typářů velmi přesné, na př. u Menšího města

jící původní právo městského rychtáře k městské pečetí. Je to pečeť města
B r n a, J i h l a v y, P í s k u, V y š k o v a a zvláště prvotní pečeť Starého
m ě s t a p r a ž s k é h o, známá z r. 1264. Jejich stáří, přimykajícimu se patrně
k počátkům města, nasvědčuje i jejich vzhled. Jinak mezi nejstarší městské
pečetí přísluší i první pečeť města L i t o m ě ř i c, Z n o j m a, H l u b ě i c
a O l o m o u c e. Ze samého počátku 2. poloviny 13. století pochází jistě pečeť
M e n š í h o m ě s t a p r a ž s k é h o (1257) a k ní se přidružují pečeť města
S t ř í b r a, U h e r s k é h o H r a d i š t ě (také asi r. 1257), pak N ě m e c k é h o
B r o d u, K l a t o v, D o m a ž l i c, H r a d c e K r á l o v é, K r n o v a, O p a v y,
L o u n, L i t o m y š l e (kolem r. 1260), M o s t u, Ž a t c e, Č e s k ý c h B u d ě -
j o v i c, P o l i č k y (r. 1265) a dále J e m n i c e, N y m b u r k a, K a d a n ě, N á -
c h o d a, U h e r s k é h o B r o d u, M ě l n í k a, K o u ř i m ě, Č á s l a v ě, T a -
c h o v a, V y s. M ý t a, H o r a ž ě o v i c, F u l n e k a, T e l č e, S l a v o n i c, J a -
r o m ě ř e (do r. 1278). Do doby krále Přemysla II. možno ještě vložití vzácnou
druhou staroměstskou pečeť a druhou pečeť litoměřickou i hlub-
čickou. V kralování Václava II. sluší počítati druhou německobrod-
skou pečeť, obě mostské, prokázané r. 1290 a 1302, pečeť města Plzně,
spojenou s jeho vznikem, velkou kladskou pečeť, již něco mladší je klad-
ský sekret, sekret staroměstský i kouřimský i pečeť města K o -
s t e l a a B r o u m o v a, L a n š k r o u n a a K l a d r u b. Na počátek 14. věku
možno připojití pečeť města B e r o u n a (před r. 1303), první pečeť města S l a -
n ě h o, K u t n é H o r y, C h r u d i m ě, Ú s t í n a d L a b e m, V o d ň a n, P o -
h o ř e l i c, S l a v ě t í n a, B i l i n y, menší pečeť města B r n a, pečeť města
H r a d č a n i K o l í n a, sem přísluší podle všeho i sekret města C h e b u,
M a l é S t r a n y a J i h l a v y a potom jdou pečetí města S u š i c e
(kolem r. 1322), N e t o l i c, P e l h ř i m o v a, Ž l u t i c, I v a n ě i c, U n č o v a,
T ř e b o ň ě, K o l i n c e, B r a n d ý s a n a d L a b e m, Č e s k é h o K r u m -
l o v a, C h v a l š i n, velká lounská, malá vysokomýtská i malá
n y m b u r s k á, které vznikem náleží do různých let první poloviny 14. věku.
Asi k polovině téhož století lze klásti pečeť města H u m p o l c e, J í l o v é h o
a B ě l ě a ovšem i první pečeť N o v é h o m ě s t a p r a ž s k é h o, která byla
pořízena zároveň se založením města.

Tato řada, i když má nedostatky a ne vždy snad plnou spolehlivost, je
velmi poučná a potvrzuje už dříve vyslovené mínění, že městské pečetí zaslou-
hují pozornosti jako důležitý pramen městských dějin. Poznává se z ní, že ně-
které starobylé pečetí — a je to opravdové bohatství, které se hlásí už do
13. století¹⁵⁴⁾ — vznikem typářů jsou spojeny s první dobou měst, která byla

pražského, Uherského Hradiště, Domažlic (Reg. Boh. Mor. IV. str. 724 č. 1813),
Mostu (tamže str. 722 č. 1807), Poličky a j.

¹⁵⁴⁾ Pořad je velmi výmluvný a je tím důležitější, že nebyl ještě vůbec tušen a že Melly
uv. m. str. 156 znal ze 13. století na Moravě pečeť města Brna a Jihlavy a žádnou
českou kromě chebské. Uvádí se, že také město Jablonná (Gabel) má pečeť ze 13.
stol. (S e d l á č e k, Místop. slovník histor. str. 349), avšak nepodařilo se mi poznati, co je na

jejich majetníky, a že tak městská pečeť v leckterém případě může přispěti k řešení otázky, kdy a jak město bylo uvedeno v život.¹⁵⁵⁾ Mnohdy správné užití městských pečeti naráží na značné obtíže, ale postupem historického badání ten stav se jistě polepší. A jako starožitné pečeti mají veliký význam, tak i mladší pečeti padají na váhu, ať jde o prvotní kusy nebo o kusy zavedené k náhradě za starší pečeti, vzaté z užívání.

Městským pečetem náležela v městském právním životě význačná úloha, a to i tehdy, jestliže nepověřovala písemností a byla užívána samostatně. Samostatné upotřebování pečeti nezůstalo však omezeno toliko na čistě právní záležitosti, nýbrž bylo přenášeno i do obchodního života, ač také s důležitým právním významem.¹⁵⁶⁾ Městská pečeť, zavěšená na kusu sukna, určovala jeho původ a znamenala, že městský úřad ručí za jeho jakost a míru, a podobně bylo značeno i jiné zboží, aby byla v obchodě zajištěna důvěra a bezpečnost. Ale na některá zboží nebylo lze použití městské pečeti, buď pro možnost lehkého poškození a odpadnutí nebo pro povahu zboží, a městskými pečetmi nemohly býti vyznačovány míry a váhy. Proto analogicky podle městských pečeti byly zhotovovány **cejchy, merky, znamení, rázy** nebo kolky, (signum civitatis, statmarke, statzeichen), které byly uzpůsobeny tak, aby buď v barvě přenášely určitý obraz na předmět nebo obraz vyražely nebo vypalovaly.¹⁵⁷⁾ Že vědomí příbuznosti s městskými pečetmi bylo živé, říkalo se jim také „sigillum civitatis“ a souvislost se jevila nejen ve funkci, nýbrž i ve vzhledu. Do takového městského znamení nebo cejchu byl totiž přenesen pečetní obraz, ale podle všeho ne vždy v přesné podobě, nýbrž zjednodušený, jak žádal účel nástroje. Jestliže si staroměstská obec zavedla asi r. 1280 nové krásné pečetidlo, v městském cejchu ponechávala jednoduché starší znamení městské hradby s branou a třemi věžemi, a podobně malostranská obec, ačkoliv od počátku měla dosti složitý pečetní obraz, měla uzpůsobený cejch, hradbu s branou a pěti věžemi. A zajisté takové obrazy bývaly prováděny v markantních jednoduchých liniích, aby přenesený obraz i v malém rozměru byl zřetelný a výrazný. Poněvadž takové cejchy nebo znamení, i když byla různá pro různé potřeby a vyměňovala se, jak nutnost kázala, setrvala neustále při stejném obrazu, takový ustrnulý a vžitý obraz

věci pravda. Kašperské Hory pečetily listiny městskou pečetí již v 1. polovici 14. stol. (Soupis památek XII. str. 53.)

¹⁵⁵⁾ Padá na váhu na př. při otázce vzniku města Slaného, jak jsem vysvětlil v čl. „O pečetech a erbu města Slaného“, Slaný 1928.

¹⁵⁶⁾ Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 486 upozorňuje, že u slezských měst velmi záhy, současně s nejstaršími městskými pečetmi, objevují se jejich obrazy na mincích, které byly ve městech raženy, ovšem ne bez zjednodušení, jak bylo nutné pro malý prostor penězů. Podobně Hupp, Wappen u. Siegel der deutschen Städte, Heft 1 str. II. poukazuje na tuto věc, která nemá pro naše poměry přímého významu a zaslouhala by bližšího osvětlení. Jak se vyvinula v Německu, poučuje podrobně Ilgen, Sphragistik str. 6, 7, 8 a Ewald, Siegelkunde str. 31.

¹⁵⁷⁾ Mohly to býti i olovené plomby, železné značky nebo kolky a podob.

stal se nepochybným městským znamením a plně vyjadřoval, kdo je jeho nositelem a kdo bere závazky na sebe při jeho upotřebení. Proto městské cejchy nemávaly opisů nebo nápisů, obraz sám měl dostatečnou mluvu, a města, která měla význam v obchodu nebo průmyslu a v řemeslech, byla známá doma i za hranicemi svým znamením. A tato znamení, aby byla dobře pochopitelná, mohla se snad i leckdy odchýliti od městské pečeti. Jeť docela možné, že Nové město pražské, které mělo městské pečeti vyznačené panovníkovou osobou, vyrůstající z městské zdi, od počátku požívalo v městském cejchu neboli znamení městské hradby s branou a dvěma věžemi, byť snad mezi věže byl i vkládán zbrojnoš nebo královská postava.¹⁵⁸⁾

Městské cejchy byly v rukou úředních osob, které byly oprávněny jich používat ve všelikých úředních potřebách vlastní kompetence.¹⁵⁹⁾ Byly to asi nástroje dosti prosté, ze dřeva nebo všedního kovu, a neměly zvláštní ceny. Proto poškozené nebo novými nahrazené byly ničeny a ze starších dob se nezachovaly žádné a všechny představy o nich nutno si sestrojiti podle nečetných zpráv a zmínek.

¹⁵⁸⁾ K tomu, co už bylo výše pověděno v kap. II. str. 122 a kap. III. str. 142, lze poznamenati ještě některé důležité zprávy, které věc osvětlí. V staroměstském statutu ze 14. prosince 1314 o tavení zlata a stříbra bylo ustanoveno, že zlato má býti označeno (signari debet) hlavou lva, stříbro poloviční hlavou lva (Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 6). Třebas že na podniku obec měla zájem, značka neměla souvislosti s městským znamením. Ale v statutu rychtáře a přísežných Starého města z 22. prosince 1365 (tamže str. 40), týkajícím se suknakraječů a kramářů, se předpisovalo: „Auch wollen wir, das alle kromer eysneyn ellen und gewicht, payde gezeychet mit der statzaychen...“, a v jiném o hostech a cizích kupcích (str. 71, 72) byl článek: „Ob auch ymant unser purger oder gast kein gewant vorkauft und nennet es aus eyner ander stat, wen do es gemacht ist, odir ein ander zeichen dor aufmacht, den dor aufgehört zu recht...“ a ještě: „Es schol auch ein yleich man, er sey burger oder gast, kein kaufmanschaft aus der stat furen, er hab denn ein zeich von der stat pholger.“ Rovněž v statutu o tavení cínu v Týnském dvoře čte se: „... und darumb so mus der, der die hutten inne hat, gar eben zusehen, das das zin gerecht sei, das er zeichent mit der stat zeichen (str. 96). Z mladší doby víme, že staroměstští konšelé 21. června 1446 (Archiv čes. XIV. str. 448 č. 12) dali povolení soukeníkům, „aby ku postavuom, kteréž oni sami v tomto městě dělají, pečet nebo cech městský se třmi věžemi vedle artykuluov... níže popsanych... byl příkládán a přivěšován,“ a blíže se ustanovovalo, kterak se má cejchování díti. Podobně král Vladislav na prosbu Viléma z Pernštejna listem ze 4. srpna 1497 dopustil přerovským soukeníkům, „aby pečeť svou s zvláštním znamením jměli a ji na svá sukna, kteráž by tu doma dělali, přibíjeli...“ (Arch. čes. XVI. str. 514 č. 679); tu se sice nemluví o městském znamení, ale je zcela možné, že soukenická pečeť měla obraz pečeti města Přerova, neboť nesla dvě věže a mezi nimi zubří hlavu. (Srv. Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 572, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. stol. str. 658, Český průmysl a obchod v XVI. věku str. 82, 129.) Podobně znamenali své výrobky bednáři, kováři, kloboučníci, cínaři, nožíři i pekaři (Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 375).

¹⁵⁹⁾ Na př. žebrákům byly dávány cejchy nebo znamení, aby měli průkaz, že jim žebrání ve městě bylo povoleno, a také takové známky v branách byly vydávány těm, kdo zaplatili clo, nebo branným musily býti odváděny cejchy o prodání zboží na trhu, „znamení“, „znamenka“ k branám. (Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 261, II. str. 120.)

Městské cejchy nebo signa vznikla už asi v počátcích českomoravských měst a způsobila, že pečetní obrazy, ponejvíce zjednodušené, byly učiněny stálými městskými znameními. Ale obor jejich užívání byl úzce vymezen, a co zvláště padá na váhu, nebylo-li prostě používáno samotného obrazu v jeho hlavních obrysech a neměl-li podoby erbu (Brno, snad Most), že vždycky byl jenom v kruhovém poli a nikdy nepřešel na štít. Z toho je patrné, že městské znamení, odvozené zpravidla z pečetního znamení, sice vyznačovalo město v různých potřebách, avšak ne ve vojenství, nebylo tedy erbem a nemělo ani funkcí, které se erbům od počátku vývoje příkládaly. Proto nepochybně platí, co už bylo prokázáno, že českomoravská města až do husitských válek neznala a neměla vlastních erbů a že ani pražská města v tom nečinila výjimky.¹⁶⁰⁾ Teprve když královská města česká s Prahou v čele revolucí strhla na sebe práva vyšších stavů a vymanila se k plnosti městské svobody, jsouce následována i těmi městy, která se nepřipojila k povstání, zavedla si erby a ty vyjadřovaly města i jejich náležitosti a staly se jejich vlastním průvodcem v ústavním i právním vývoji.

*

Městské erby byly různým způsobem sestaveny; někdy byly nově vymyšleny, jindy, a to z většiny, vznikly převzetím pečetního obrazu nebo lépe městského znamení. Ale i když jejich původ neměl přímé souvislosti s městským znaméním, časem docházelo k jejich spojování, poněvadž městský erb spíše se snažil projevovat souvislost s městským cejchem a tím s městskou pečeti, nežli aby se jí stavěl v odpor. Šlo nepochybně o to, aby erby měst, která měla dávný původ a ujala se význačné úlohy, vzbuzovaly dojem starobylosti, a není proto divu, jestliže kontinuita městských erbů a městských pečeti byla záhy zdůrazňována, ač to byla zařízení zcela rozdílná, že docházelo později nejen k jejich těsnému sdružování, nýbrž i zaměňování. To zavinil zejména heraldický úpadek, který nastal zánikem rytířství a novými vojenskými technikami.

Jestliže městské erby v českých zemích byly zaváděny od 1. poloviny 15. století, je tím dáno, v kterých formách se projevují jejich štíty. V 15. století je v užívání štít dole zašpičatělý nebo kulatý, avšak také tarč, kterýž se uplatňuje od druhé poloviny toho věku, a tarč proniká do 16. století, kdy se k němu časem připojuje renaissanční štít, dole pěkně kulatý. Ale renaissance dala ještě jiné, ozdobné formy štítu, jenž má při nich prolamované a svinuté okraje, a ty připravovaly proměnu v kartuše. Kartuše prokazují podle doby

¹⁶⁰⁾ Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 487 dospěl k úsudku pozorováním slezských poměrů: „Ausser auf Siegeln u. Münzen ist meines Wissens vor dem 15. Jhdt. keine anderweitige Verwendung des städtischen Abzeichens — Wappen möchte ich es noch nicht nennen — nachweisbar. Anders seit dieser Zeit. Von nun an erscheint es in und an Kirchen und städtischen Gebäuden und wird erst jetzt, in einem Schilde dargestellt, zum Stadtwappen.“ Příčiny té změny však nepodal, jako si nevěšmi zařízení městských cejchů.

rozmanitou úpravu, ale vedle nich lze pozorovati i jednoduché štíty, které však přece možno rozeznávat podle slohového rázu.¹⁶¹⁾

Vývoj uměleckých slohů uplatňoval se však netoliko ve formách štítů městských erbů, nýbrž i ve způsobech provedení erbovních znamení. Je pak viděti, že v zobrazování erbů, jako v jejich podstatě, možno rozeznávat dvojí období: starší období znalo ještě erby jako skutečná vojenská zařízení, mladší je podržovalo a uznávalo ne pro stránku vojensko-praktickou, nýbrž pro právní cenu symbolu, který byl původně omezen jen na určité stavy a městy byl si přisvojen pro vyrovnání s nimi. Starší období bylo dobou prostoty a jednoduchosti, ale trvalo pochopitelně jenom krátce, znajíc toliko ozdobování a rozmnožování erbů nesložitými prostředky, naproti tomu mladší perioda — a čím pozdější, tím více — libovala si v komplikovanosti, bohatosti složek erbů a přeplněnosti, při čemž zřetelně vystupovaly motivy symboliky a dekorativnosti. Druhá polovina 15. století je vlastně dobou přechodu, avšak nastávající úpadek heraldiky už v ní mluví dosti zřetelně. Přesto však heraldický sloh plně se uplatňoval i v této době a přestával na markantních liniích i zpracování erbovních znamení, pokud snad nešlo o pouhé heroltské kusy, čímž se také erby lišily od starších pečetních znamení. I když pečetní obrazy bývaly schematické, byly přirozenější, nežli obecné erbovní figury, které podléhaly veskrze prvotnímu určení erbů.

Českomoravské městské erby nutno rozdělit ve dvě hlavní skupiny, v erby, které byly získány revolucí a dodatečně byly uznány vyšší mocí, ať mlčky nebo právním aktem, a erby, které byly vyšší mocí uděleny. První skupina rozpadá se ve dva oddíly: do prvního náleží erby samostatně vymyšlené, do druhého erby, mající těsné spojení se starými pečetními obrazy nebo s městskými znameními. Není-li první skupina četná, není ani její první oddíl bohatý, a možno do něho zařadit vlastně jenom, pokud povědomo, erb města Jihlavy, Klatov, Žatec, Hlubčic, Kladska, Hradce Králové, Chebu a Plzně, snad Čáslavě, Rakovníka a Berouna.¹⁶²⁾ Druhý oddíl možno zase rozložit ve dvě pododdělení, a to podle toho, byly-li městským znaméním převzatým v erby dány v heraldických částech barvy, aniž by se jejich prvotní význam stíral (Brno, Znojmo, Olomouc, Litoměřice, Kadaň, Kouřim, Kolín, Opava, Žatec, Krnov, Louny, Mělník, Chrudim, Tachov, Písek a j.), či byly ty části vypraveny barvami libovolně volenými k změnění původního významu, a byla-li stará městská znamení nějak uzpůsobena (Ústí nad Labem, Budějovice, Slaný). Erby některých měst (Klatov, Mostu, Jaroměře a p.) souvisejí s mladšími pečeti zřetelně prokazují mladší původ.

¹⁶¹⁾ Srv. Ströhl, Heraldischer Atlas, Stuttgart 1899 tab. V.

¹⁶²⁾ Viz výše kap. II. str. 124 a 127. Erb města Čáslavě zprvu asi představoval bílý dvouocasý lev na modrém poli, erb města Rakovníka červený rak na bílém štítu a erb města Berouna byl složen ze znamení medvěda na štítě (viz výše kap. II. str. 91 v pozn. i str. 112, pozn. 83 a kap. IV. pozn. 139).

Erby samostatně sestavené jsou velmi prosté; jsou to na štítu heroltské kusy, pošitý pruh v klatovském erbu, dvojí stínky v žateckém erbu, prostá obecná erbovní znamení, ježek v jihlavském erbu, chrt v plzeňském, orlice rostoucí z městské mříže v chebském, tři lodní háky v hlubčickém, písmena g v králověhradeckém i kladském, rak v rakovnickém, medvěd v berounském, lev v čáslavském. Zároveň je viděti z některých těchto erbů, že se jimi chtělo něco pověděti, a symbolický význam má jistě plzeňský chrt i jihlavský ježek, který nad to ještě souvisí s jménem města.¹⁶³⁾ Při erbech, které mají spojení se starými městskými znameními, je různý ráz znamení, je viděti jednoduchost i jistou složitost podle toho, jaká byla předloha. U nich pak lze rozeznávat typy jako u městských pečeti a záleží na tom, jestli podstatou erbu je obraz související s pevnostním městským charakterem či s jinou stránkou městského života či kusy a erbovní znamení původně označující městskou vrchnost. Že se vždy zachovávalo vědomí i při jejich proměnění v městská znamení, která barva jim původně náležela, bylo lehké převzít tyto barvy, a jen kde bylo potřeba rozdílnosti, daly se barvy podle vůle, aby dobře vynikaly i dobře erbovní znamení odlišovaly (Ústí, snad Slaný).

Při postupu od prostších erbů k rozvinutějším byly rozmanité prostředky, jimiž se toho dosahovalo. Bud' prvotně zavedené erby byly polepšovány nebo rozhojňovány, t. j. v lepší barvy měněny a přídatky vybavovány (helmicemi s klenoty a fařnochy, korunami) nebo ve znameních a polích (po případě helmicích a klenotech a p.) rozmnožovány, anebo zároveň polepšovány a rozhojňovány, avšak vkus doby vedl k tomu, že i nově zavážené erby měly několik částí i složek.¹⁶⁴⁾ Zvláště se s oblibou užívalo při symbolech města jiných erbů tak, že se na hlavní štít v erbovní znamení kladly štítky, ač-li se nepřestávalo na pouhých vedlejších znameních. Těmito prostředky se zdůrazňovalo obyčejně, že ten který erb náleží městu, jež podléhá určité vrchnosti.¹⁶⁵⁾ To nevyplývalo z úmyslu obce vzdáti hold městskému pánu, nýbrž ze skutečné právní nutnosti, která v městském erbu po vzoru

¹⁶³⁾ Jestliže plzeňský chrt symbolisoval věrnost k císaři a církvi a odpor ke kařství, jihlavský ježek nebezpečnost a obrany schopnost města proti husitům.

¹⁶⁴⁾ První znak, který měl helm s klenotem a fařnochy, byl erb města Slaného, a k němu se potom přiřadily erby Starého a Nového města pražského, Mělníka, Tachova, Českých Budějovic. Je zajímavé, že na menší pečeti města Čáslavě z počátku 16. stol. erb dvouocasého lva nese zděnou korunu (vyobr. v čl. „Die Siegel der Stadt Čáslau“ v Mitt. d. k. k. Zentralkom. f. Denkmalpflege N. F. XIII. 1887 str. XCIII.) a je otázka, zda tato ozdoba projevovala, že pečeť vyznačená královským erbem náleží městu, či královský erb byl tak uzpůsoben za městský znak; mám za to, že druhý výklad byl by správnější. Jestli je podobný výklad možný pro znak se zděnou korunou na pelhřimovské pečeti, je těžko říci. Jinak je povědomo, že berounský erb na bráně je zdoben královskou korunou, jako erby z doby kr. Vladislava často nesou v klenotu W. (Domáňlice, Vodňany, Louny.)

¹⁶⁵⁾ Beroun, Bilina, Most, Něm. Brod, Humpolec, Kadaň, Kolín, Chomutov, Krumlov, Pelhřimov, Písek, Poděbrady, Tábor, Čes. Brod a j.

starých pečeti nechtěla mít prostředek k poškození vrchnostenských náležitostí, nýbrž k jejich vyznávání a utvrzování. A v podobných případech se stávalo, že přecházením města z rukou jedné vrchnosti do rukou druhé takové erbovní znamení se pozměňovalo anebo nabývalo komplikovanosti, když znak staré vrchnosti byl ponecháván a nové přidáván.¹⁶⁶⁾ Tím vším některé erby již v 2. polovině 15. století měly bohatost znamení a ještě více tomu bylo ve století 16. a 17. i později. Byly přidávány ozdobné kusy heraldické, strážcové, hesla, korouhve, a zejména erby pražských měst, Plzně, Kutné Hory, Českých Budějovic a j. ukazují neobyčejnou rozvinutost, a při tom se vidí, že barvy hrály úlohu a že zlatá barva stála výše stříbrné.¹⁶⁷⁾

Pro to vše, co bylo pověděno, jsou na snadě zřetelné a hojné doklady. Ale příkladů městských erbů z doby, kdy byly skutečným vojenským zařízením a kdy byly malovány na opravdové štíty a jiné vojenské potřeby, zachovalo se jenom málo a spíše jsou takové vzory z mladších dob, pokud byly ještě možné.¹⁶⁸⁾ Za to se však udrželo již od 2. poloviny 15. století, ne-li v některých případech již od první, dosti reprodukcí městských znaků, ať tesa-

¹⁶⁶⁾ Na př. Humpolec.

¹⁶⁷⁾ Strážcové nebo štítonoši objevují se už v 15. století, tak u erbu města Českých Budějovic, Stříbra, Loun, Nymburka, Hlubčic, Kutné Hory, Plzně a Králové Hradce, u pražských měst. Zvláštní postavení má chlapec držící štít a helm slánského erbu, protože se původně vyskytá už v pečetním obraze, v prvním městském erbu mizí a za nedlouho se vrací. — Hesla jsou mladšího původu, u Starého a Nového města pražského objevují se po polepšení a rozhojnění erbů r. 1649. Staroměstské heslo, připojované k znaku v jeden obrazec, znělo:

Praga Vetus, Finnis, Svecis Gothisque fugatis,
symbolum hoc fidei, Caesare dante capit,
MDCXLIX.

Heslo Nového města vyjadřovalo stejnou myšlenku:

Avita fortitudo et fidelitas Neo-Pragae
devictis Svecis a Ferdinando III. coronata.
MDCXLIX.

Praporec v klenotu po prvé se uplatňují při pražských znacích z r. 1649 a mají určitý význam. Barvy byly stálé a leckdy pomáhaly dávatí erbu smysl, zvláště chtělo-li se vyjádřiti, že městský erb souvisí s vrchnostenským nebo zeměpanským erbem nebo že takové erby činí jeho složku. Proměnění stříbra ve zlato uplatnilo se privilegiem u erbu Starého a Nového města pražského z doby Vladislava Jagelovce a samovolně u erbu města Brna, Olomouce a Znojma, když od Fridricha III., císaře německého, r. 1462 orlice moravského erbu získala šachování červenozlaté místo dřívějšího červenostříbrného, ač to polepšení nedošlo uznání českého krále. (Vojtíšek, Naše státní znaky str. 22.) V té změně barev erbů moravských měst je potvrzená vědoma souvislost se zemským znakem.

¹⁶⁸⁾ Pochopitelně erby nejdříve se dostaly na štíty městských bojovníků, na nichž dříve byla malována vrchnostenská znamení. Štíty od starých dob byly malovány, a to potvrzuje privilegium císaře Karla IV. z r. 1365 dané štítařům na právo malovati a prodávati štíty i tarče, obnovené r. 1380 a 1382, i starodávná pravidla, vydaná prý malířům už před založením Nového města od rady Starého města pražského. Malíři byli osvobozeni od vojenské služby, pokud se týkalo tažení do pole, i také od městských berní, majíce toliko povin-

ných nebo malovaných na stavitelských i jiných památkách,¹⁶⁹⁾ ať na pečetech rytých, v knihách malovaných nebo potom podle dřevorytů i později podle mědirytů tištěných,¹⁷⁰⁾ v dřevě řezaných,¹⁷¹⁾ v kovu tepaných, na vazbách knižních tlačených¹⁷²⁾ atd. Ale důležitým zdrojem pro poznání městských erbů a jejich vývoje jsou královské erbovní listiny, kterými městské znaky byly zaváděny, upravovány nebo měněny, a jejich hodnota je nejen tím dána, že podávají autentické popisy erbů, nýbrž i tím, že obyčejně přináší i malby erbů, aby byly názorným vyjádřením královské vůle a normou pro budoucí potřeby. Tyto listiny nejsou zachovány pro všechny případy, avšak již do r. 1526 je to pěkná sbírka, která poskytuje hojně poučení, a tím spíše význam mají pozdější listiny na městské erby (pečeti), jsouce výmluvným svědectvím vývoje městských znaků i jejich právní ceny.¹⁷³⁾

nost stavěti devět oděnců k městským branám a na věže, a za to musili každý rok „tři štítů nebo pláště branné stojaté veliké k městu udělati“ i korouhve podle potřeby. A ten závazek byl r. 1458 tak změněn, že malíři každého roku dodávali k městu osm pavéz, malovaných a dobře žilovaných, s obou stran kožovaných a dobře připravených, i jiné věci (Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 376 a Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. str. 161, 207, 655.) Byli i specialisté na výrobu štítů, štítáři, a Winter (Kultur. obraz čes. měst I. str. 291) praví, že husitské pavézy byly dlouhé „s hrotem dole a uprostřed širokým pláštěm povydané a všelijak malované, stříbrem položené i kožemi posíté“, a že podle nich byly oblíbeny malé štítů, řečené pavézy litevské. Že městské znaky skutečně byly malovány na pavézy, dokazuje řada pavéz s erbem Starého města pražského v Národním museu i museu m. Prahy asi z r. 1500 (Matějka, České pavézy v Pam. arch. XX. 1903 pag. 81 s vyobr.). Netýká se městských pavéz, ale přece zasluží uvedení list Zdeňka Lva z Rožmitála z 28. září 1521, psaný Petrovi z Rožmberka o výpravě jeho vojenského lidu do Uher: „Než toho sem Vám neoznámil, že pavéz pěším s Vašimi erby nemám, nežli budou ti pěši mieti některé pavézy královské a některé mé. Však proto to bude oznámeno panu hajtmanu toho vojska, kteříž jsú lidé od Vás.“ (Arch. čes. VIII. str. 198.) Nasvědčuje to, že vrchnost, která postavila vojsko, měla právo, aby neslo její erb na zbroji.

¹⁶⁹⁾ Městské znaky od první poloviny 15. století vyznačovaly radní domy i jejich síně, zvláště radní světnice, městské brány a věže, farní patronátní kostely, kašny i jiné stavby (Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 236, 476, 489, 532). Doklady bylo by možno snést ve velké míře a na mnohé bylo už upozorněno. Městské erby vyjadřovaly v těch případech právní vztahy obce. Kterak bylo možno užívatí městských erbů, bylo už výše vyloženo podle král. privilegií, a bylo řečeno, že nebyl stav neustále stejný. Zde bych připomněl, že není městským erbem znak z bývalé pražské brány v Budyni, kladený do 1. polovice 14. století (Soupis památek IV. 1. str. 22); je to jistě erb pánů Zajíců z Hazmburka, vrchnosti města, kteří svůj erb vložili i do městské pečeti (tamže str. 35).

¹⁷⁰⁾ Bylo by možno snést hojně materiálu z různých měst; stačí upozorniti na obrazy erbů v právních rukopisech, kancionálech a graduálech a připomenouti, že kutnohorský erb v dřevorytu je vytištěn v české inkunábuli, v bibli Martina z Tišnova z r. 1489 (Tobolka, Knihopis československých tisků. Díl I. Prvotisky, v Praze 1925, tab. 4).

¹⁷¹⁾ Krásné památky řezbářského umění představují znaky Starého města pražského z r. 1475 a 1649 v radní síni staroměstské radnice.

¹⁷²⁾ Na vazby erby jsou tištěny nebo řezány už od 2. poloviny 14. století, městské erby přicházejí mnohem pochopitelně později, ale už v 16. století děje se to s oblibou. (Dr. Karel Chytil, Dějiny českého knihařství, v Praze 1899, str. 41, tab. XX.)

¹⁷³⁾ Jsou uvedeny z většiny výše v kap. II. a III.

Královské listiny, uznávající, polepšující a rozhojňující městské erby, jsou důkazem, že města používala znaků z vyšší moci a do vyšší vůle, třebaš jejich zavedení byl revoluční čin. Samovolně si zařídila erby v husitských bouřích jen královská města, která vystupovala jako mocný vojenský činitel s Prahou v čele, a šlo jim o to, aby dokumentovala plnou svou svobodu, zbavivše se závislosti na králi a jeho úřednících, založivše si panství zabráním církevních i jiných statků a nabyvše moci politického činitele. Vyrovnaní se korouhevným pánům, nejmocnější šlechtě, bylo cílem vzbouřených měst a jejich zisky pochopitelně působily i na města, která zůstala věrná panovníku a starým řádům. Právo takto nabyté bylo do značné míry mlčky uznáno, když byla v zemi po míru obnovena královská moc, avšak král nepřipustil zkrácení svého oprávnění udělovati erby, jak platilo od dávných časů při osobních erbech,¹⁷⁴⁾ a nezvracel-li, před co byl postaven, vyhrazoval si vědomost každé úpravy a změny v městských erbech¹⁷⁵⁾ i možnost dále udělovati erby podle své vůle. A některá města, jež si mocí osvojila vlastní erb, po obnově královských práv užila příležitosti k povznesení erbu, a v této způsobě zabezpečila si náležitost, jejíž pochybnosti sama si byla povědoma. A odtud není podivu, že se rozumělo samo sebou při zavádění městských erbů a při jejich proměňování u měst nižších stupňů, jak jedině králi přísluší oprávnění, a král opravdu pronášel rozhodující slovo, i když snad popudy vycházely od měst samotných¹⁷⁶⁾ nebo u poddanských měst — platilo, že právo erbu neruší poddanosti — od jejich bezprostředních vrchností,¹⁷⁷⁾ ač také asi v dorozumění s městskou obcí. A právo českého krále jako samostatného panovníka šlo tak daleko, že jsou případy, kdy darování erbů od vyšší ještě

¹⁷⁴⁾ Na takové právo německého krále upozorňuje Hauptmann, Das Wappenrecht der Bürgerlichen str. 17, 18. Důležité je, že král Zikmund Lucemburský udělil polepšení erbu už r. 1433 městu Zhořelci a při tom podotýká (aniž by to však odpovídalo patrně skutečnosti), že již dříve „unsere lieben getruen die ratmanne und stat czu Görlitz von begnadung unserr vorfarn in irem wapen und schilde langezeit geführt haben einen weissen lewen in einem roten felde mit einem weissen stücke unden an dem schilde“. (Th. Heinrich, Die Siegel u. Wappen der Stadt Görlitz ve Vierteljahrschrift f. Wappen-, Siegel- u. Familienkunde XIX. 1891 str. 2.) Ve Slezsku naproti tomu nejstarší listiny na městský znak náleží do 2. poloviny 15. století — první král. list polepšuje erb města Svidnice r. 1452 (Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 488). O udělování erbů jiným fysickým i právnickým osobám a městům v našich zemích viz M. Kolář, Českomor. heraldika I. str. 43, 74, 89.

¹⁷⁵⁾ Knötel uv. m. str. 489 rozděluje městské erby ve Slezsku v „Urwappen“ a „Diplomwappen“ podle toho, jsou-li erby zavedené bez král. listu či král. listem.

¹⁷⁶⁾ Městské obce vyslovovaly prosbu za udělení milosti a pedle všeho i přání, kterým způsobem jim má býti erb propůjčen nebo ozdoben a polepšen. To vysvitá z král. listin (na př. z listiny císaře Fridricha III. z 9. června 1475 pro Staré město pražské), ale také ze staroměstského návrhu výzdoby, do níž měl býti nový znak namalován v král. listině, chovaného v arch. m. Prahy (knihovna Ř 11/13) a pocházejícího z r. 1649.

¹⁷⁷⁾ Nesmí se zapomenouti, že král činí rozhodnutí vždy na žádost vrchnosti. Srv. Arch. čes. XIX. str. 488 a XXII. str. 34.

moci, od římského císaře — jde o Staré a Nové město pražské — které se stalo za zvláštních okolností, mohlo platit jen tehdy, když je český král potvrdil. Jen zvláštní postavení Moravy v době Vladislava Jagelovce, když byla v moci krále Matyáše Uherského, vedlo k tomu, že tento panovník pravoplatně uděloval práva městských erbů, jak všeobecnou smlouvou obou králů při smíru bylo uznáno, a jsou jen mimořádné případy, kdy papež nebo římský císař zasáhli do vývoje erbu některého města, aniž k tomu bylo třeba uznání českého panovníka. Plzeňský příklad je velmi poučný, a vysvětluje se nejen poměrem krále Jiřího k papeži, když papež proti němu vyhlásil klatbu a Plzeňské přijal za pomocníky proti němu, nýbrž i svrchovaným postavením papežské auktority, jejíž rozhodnutí i v normálních dobách nepotřebovalo utvrzení, jak vidno ještě v době cís. Rudolfa.¹⁷⁸⁾

Z toho, co bylo pověděno, je zřejmo, že právo erbu nenáleželo původně do souboru práv českomoravských měst. Právo městské pečeti, po případě právo městského znamení, nebylo právem erbu — toto právo je vymoženost pozdní a proti erbům osob vymoženost velmi pozdní. Když se města toho práva zmocnila, nebyla to hned náležitost všeobecná, nýbrž individuální, a teprve časem vyrovnala se všechna královská města v jejím držení, ať kterýmkoliv cestami. Jestliže je vedla snaha vyrovnati se přední šlechtě, snad tu byl vzor vedle cizích měst, která v nedávné době k té metě dospěla, i v erbech předních duchovních korporací, které, majíce rozsáhlé statky nebo i léna, představovaly vojenské činitele už od starších časů nejen v cizině, nýbrž i v našich zemích. Města, nabyvše erbů, pojímala je za symbol nového vzmožného postavení, a proto si na nich zakládala, vyžadovala pro ně úctu a starala se o jejich zvelebení. Uváděla je do všelikých potřeb, kde se mohla uplatniti jejich mluva a význam, kde bylo radno a slušno vyjadřovati městskou moc a městská práva. Řekl bych, že městské erby z počátku byly míněny za odznak plné městské svobody, a tomu odpovídalo jejich užívání. Ale tento prvotní význam městských erbů neobstál a podlehl vývoji věcí. Právo erbu panovníkem bylo omezováno, podřizováno královským zájmům a nárokům, hledány prostředky k jeho znehodnocování a první rána byla královským městům zasazena, když se toho oprávnění dostávalo i poddanským městům. Bylo už ukázáno, které to mělo účinky, bylo už ukázáno, že se městské erby z plného heraldického, vojenského významu ponížovaly na pouhá pečetní znamení, na pouhá městská znamení, a vlastně v tom významu právo erbu neboli pečeti stalo se složkou souboru městských práv, a proto i průvodním znamením každého povýšení na město, jak nasvědčují příslušné královské akty. Znaky při tom klesly k tomu, od čehož vyšly, od čehož vzaly počátek, a celkem krátký byl jejich rozkvět. Možno říci, že jestliže u poddanských měst erby neměly nikdy vlastního heraldického účinku, u královských měst držely se v oprávně-

¹⁷⁸⁾ Viz výše kap. II. str. 127 nsl. a Vojtíšek, O pečetech a erbu m. Plzně uv. m. str. 65 nsl.

nosti až do pádu vojenské moci král. českých měst r. 1547, odkud nastávala protiměstská královská politika nejen vzhledem k městům, která se vzbouřila, nýbrž i vzhledem k městskému stavu vůbec; a jenom snad zvláštní postavení Pražanů připouští možnost, že si staroměstský erb zachovával jisté přednosti až do bělohorské katastrofy, vyvolávaje v době povstání i erby jiných měst pražských a českých sobě po bok. Odtud i erb Starého města pražského byl stlačen na pouhé městské znamení a nepovznesl se, jako se nepovznesly ani erby jiných měst, jež se osvědčila věrností ke katolické církvi a k císařskému domu v dobách 30leté vojny. Je pravda, že i v těch dobách úpadku, jako v starších časech plného významu, městské erby požívaly úcty a byly oslavovány verši básníků, chvalozpěvy řečníků, ale je v nich mnoho strojenosti a umělosti, a i když se erby pojímají za cenný symbol, nedovede se vystihnouti jejich podstata.¹⁷⁹⁾

Prvotní plný význam městských erbů vedl jejich nositele, že je dávali malovati na štíty zbrojného lidu a vojenské prapory a korouhve i na jiné vojenské kusy a zařízení, jako se městské znaky vyskytovaly lité nebo ryté na dělech a puškách. Městské korouhve (statfahne, banner, vexillum, banderium) měly obzvláštní důležitost a vyjadřovaly obdobně jako staré vrchnostenské praporce vztýčením nad městem i vojenskou skupinou, která vůle řídí jejich podnikání a činy. Vyznačoval je právě městský erb nebo městská erbovní znamení, jestliže pole korouhve bylo pokládáno za náhradu štítu, a v tom tkvěla jejich moc a síla.¹⁸⁰⁾ Dokud města mohla vojensky vystupovati každé na svou pěst a sama mohla jednotlivě vypovídati válku i uzavíratí mír nebo vstupovati v branné spolky, jak připouštěly revoluční časy a nepokojná léta 2. poloviny 15. a počátku 16. století, dotud městské korouhve měly plný zvuk.¹⁸¹⁾ Za obnovení řádu v zemi byly zatlačovány městské prapory v prvotní hodnotě a ponížovaly se na pouhá znamení bez vojenského charakteru, platná spíše ve vnitřním městském životě a působící na vnějšek jenom slavnostní

¹⁷⁹⁾ Vedlo by daleko snášeti všeliké básně a jiné projevy humanistické i pozdější literatury. Názorný je příklad oslavy městského znaku plzeňského Hilariem Litoměřickým i jinými projevy (Vojtíšek, O pečetech a erbu m. Plzně uv. m. str. 65, 66) a četné jsou básně na znaky pražských měst. Pro Slaný viz Vojtíšek, O pečetech a erbu města Slaného, 1928 str. 8.

¹⁸⁰⁾ Je možné, že první městské znaky právě se uplatnily na vojenských městských korouhvích, a má důležitost, jak se význam městských korouhví zdůrazňuje v král. privilegiích na městský erb nebo jeho polepšení v prvních dobách vývoje. Srv. výše kap. II. str. 111. Hupp, Wider die Schwarmgeister II. str. 78 upozorňuje také na souvislost erbů a korouhví, jenže nepostihl plného jejich významu právě proto, že jeho představy o městských erbech nejsou správné. Má za to, že se jen jednoduché znaky dostávaly na praporce, vedle složitějších znaků že vznikala prostější korouhevni znamení a zároveň druhé jednodušší znaky, po případě malé znaky.

¹⁸¹⁾ Je už známo, že město Most a Ústí ztratilo ve válkách městskou korouhev a potom jim byla obnovena králem. Je ovšem otázka, co bylo příčinou, že požádán byl král za udělení nové korouhve a nepovedla obnovení sama městská obec. Snad šlo o to, aby se dostalo tak uznání samovolně zavedenému městskému erbu.

a dekorační povahou. Jen takovou cenu měly od počátku praporce poddanských měst, a pochopitelně se nikdy nevymkly z nízké úrovně při spoutanosti vrchnostenskou vůlí a vrchnostenským řízením.¹⁸²⁾ Není pochyby, že ve významu městských korouhví měly jistý účinek cechovní korouhve, které byly vyznačovány různými znameními. A cechovní praporce staly se i prostředkem, který pomáhal umenšovatí cenu městských korouhví, zvláště když cechovní korouhve nikdy neměly vojenského charakteru.¹⁸³⁾

Se ztrátou vojenského rázu erbů a korouhví u královských měst a s jejich vyrovnáním se znaky a korouhvemi poddanských měst, jejich užívání spíše znamenalo vyznačení městských práv držebností, ochrany a jiných vztahů. Z vojenského zařízení stala se právní pomůcka a v té hodnotě přecházely znaky i na městské pečeti. S počátku ovšem také bylo jinak, a je zajímavé i důležité, že se první městský znak objevuje na pečeti polního vojska Starého města pražského, jejíž vznik možno položit podle všeho asi k r. 1420.¹⁸⁴⁾ Jiné městské pečeti následovaly toho příkladu jenom znenáhla, právě proto, že neměly podobné povahy, a když jich přibývalo, bylo to až, když se hospodářský stav měst po skončení válek polepšoval, v 2. pol. 15. století a v 16. století. A tehdy už nová situace porušovala význam skutků a městské erby vcházely do pečetního obrazu spíše jako městská znamení. Proto, ačkoliv byla to často znamení na štítu, mohla to býti i znamení bez štítu, a to pochopitelně bylo pravidelné u poddanských měst, jimž erby byly

¹⁸²⁾ Praporce městské malovali malíři. Od starších dob za úlevy ve vojenské službě hotovili k městu korouhve malé i velké, kterých by město potřebovalo, i praporce (Arch. čes. XIV. str. 474 č. 32, Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 376. Některé poznámky o městských praporcích má Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 312, 608 a Kolář, Českomorav. heraldika str. 276). Městské praporce pražské ve vyobrazení podává Paprockého Diadochos, Stav. měst. str. 24. O užívání praporců za různých příležitostí vojenských i slavnostních viz Staří letopisové čeští str. 54 k r. 1422, str. 67 k r. 1426, str. 132 k r. 1443 a Tomek, Dějepis m. Prahy X. str. 102, 344, 419, 553; XI. str. 38.)

¹⁸³⁾ Soběslavská práva (Schranič str. 89) ustanovují, že „když by nový král do Prahy jel, tehdy každé řemeslo jma svú korúhev jmieti pod svým cechem a znamením k vyjití proti němu“, a při tom je důležitá zpráva o řeznické korouhvi; praví se: „Řezníci mají napřed jiti a na své korúhvi červené mají jmieti lev biely bez koruny o jednom ocasu a na druhé straně té korúhve jma býti malovaná mříže, jenž nad branú visí a s obú stranu oděnc, an ji seká sekyrú, a tem erb mají od krále Jana slepého, neb když jest před městem ležal, tehdy jsú řezníci branú sekyrami vyrubali, aby jej pustili do města.“ (Srv. Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 387, kde se praví, že korouhve byly vykázány bratrstvům nebo cechům s určitými znaky každého řemesla buď od králů nebo od konšelů; podle Hajka připouští se možnost jejich vzniku za doby císaře Karla IV.) Viz i Staří letopisové čeští str. 102 k r. 1436, str. 108 k r. 1438, str. 151 k r. 1448, str. 298 k r. 1509; Urk. Buch der Stadt Saaz str. 206 č. 475 o potvrzení znamení na řeznické korouhvi žatecké králem Vladislavem r. 1478, který spolu dovolil, aby tato korouhve vždy šla za městskou korouhvi. I židé a „krásné paní“ měli vlastní korouhve, které používali při slavnostních příležitostech. Od doby krále Vladislava zachována je řada král. listů, jimiž se řemeslům propůjčovaly korouhve se znaky.

¹⁸⁴⁾ Viz výše kap. III. str. 144.

vlastně udělovány v pouhé hodnotě městských pečeti a měly podstatnými složkami vrchnostenské erby nebo znamení.

Ač doba květu městských erbů byla v českých zemích jenom krátká, přece jejich všípení mělo značný vliv. Přibyla nová složka právního městského života, která podle analogie užívání jiných erbů vyjadřovala nejen městská práva a náležitosti, nýbrž uzpůsobila i staré zařízení městských pečeti a městských cejchů neboli znamení. Zejména pro vývoj městských pečeti erby znamenaly obohacení, zajišťující pečetním obrazům nové funkce a pro ně určité barvy, měnící jejich povahu a vnášející v ně nové prvky, dříve neznámé. Dohrály-li erby českomoravských měst v krátkém čase úlohu, i když se snad jméno udržovalo, mohlo by se mluvit jen o městských pečetech, jak se ostatně také dalo.

Obr. 34.
Pečet polního vojska Starého města pražského asi z r. 1420.
Sceau de l'armée de la Vieille-Cité de Prague (cca 1420).

Bylo by záhodno podati ještě výklady o tom, jak se uzpůsobovaly a vyvíjely městské pečeti od té doby, kdy byly městskými erby ovlivněny. Mělo to značné účinky i v zevnějších znacích, ač za některý čas počaly působiti i jiné okolnosti. V 16. století vzkřísil se význam listin, a to pronikáním římského práva, pergamenové listiny značně mizely před písemnostmi na papíře, úřední organizace se rozvinula a byly nové způsoby pečetení zaváděny, a tím vším nastávalo i uzpůsobení nazírání na městské pečeti i na jejich opatrování. Materiálu pro doložení toho všeho byla by hojnost na snadě, i když je rozptýlený a namnoze nedostatečně přístupný. Ale bylo by nutno přehledně snéstí všechnu látku, když nelze odkázati na dostatečné jiné pomůcky, a tak by vznikla samostatná rozprava, která by se lišila od toho, co již bylo shrnuto. Ostatně v této studii šlo do značné míry o problém vzniku městských erbů a jejich poměru k městským pečetem, a vyřešením věci končí se úloha. Pro další vývoj leccos ukázala část věnovaná pražským městům a poznámky přičiněné v jiných partiích.

Na závěrku třeba ještě připomenouti, že v souvislosti s městskými erby byly asi zaváděny i městské barvy. Podle všeho městské praporce, které jindy byly zdobeny erby, pro větší účinnost do dálky, byly časem při-

zovány tak, že se skládaly z pruhů určitých a stálých barev, kterých pak bylo upotřebováno i v jiných způsobech. Ale zpráv o tom není mnoho a ve věci zůstává proto mnoho neurčitosti,¹⁸⁵⁾ a to tím spíše, že se nezdá, jako by městské barvy musily býti vždy odvozeny od městských erbů. Nedosti spolehlivou pomůckou je také analogie v této věci, protože i o jiných praporech, podobně sestrojených (říšských, zemských, panských, církevních) je málo povědomo.

Co se týče městských barev, nejspíše se poučení nalezne pro pražská města. Je nápadné, že když císař Fridrich III. uděloval r. 1475 a 1477 polepšení městského erbu Starému a Novému městu pražskému a král Vladislav je potvrzoval, v erbovním listu erb byl namalován umístěn na praporci, který se i v textu připomíná. Tento praporec v obou případech byl trojbarevný, a to „aurei, rubei et albi colorum“. V staroměstských privilegiích zachovala se malba a tam od spodu jde barva stříbrná, zlatá, červená, zřejmě související s erbovním znamením, zlatou hradbou se zlatými věžemi a bílým cimbuřím na červeném poli, v němž se klade, jak viděti, kov na kov. Které pořadí barev bylo u Nového města, není doloženo, a je jen možné, že bylo jiné, ač to nebylo nutné. Že to nebylo nutné, vyplývá z toho, že městské barvy Starého a Nového města, když jsou o nich zprávy, nejsou s nimi shodné, nýbrž zcela rozdílné. Dokazuje to vypravování o slavnosti, kterou uspořádali pražští Jesuité v červnu r. 1622 k počtě kanonisace zakladatele svého řádu. V hlučném průvodu, který byl při tom konán, byl vůz Starého města pražského, vyznačený barvami černožlutými, a vůz Nového města, vyzdobený 12 chlapci bíle a červeně oděnými.¹⁸⁶⁾ A s těmito barvami lze se setkat i při závěsech, na nichž visely pečeti, pověřující městské pergamenové listiny slavnostních forem, a je viděti, že ty barvy byly městskými barvami nejen před r. 1649, nežli byla zavedena nová podoba městských erbů, nýbrž i po něm. Je zajímavá relace ve sporu o patronát ke kostelu sv. Martina ve zdi z r. 1709, která prokazuje,¹⁸⁷⁾ že od dávnějších časů na znamení společenství „erbové staro- a novoměstský v témž chrámu Páně na klenutí nad velkým oltářem vymalovaný až posavad se spatřují, ano i jdouce z Nového města na krchov aneb hřbitov svatomartinský na dveřích jedna polovice černou a žlutou barvou jakožto staroměstským znamením, a druhá polovice červenou a bílou barvou, to jest novoměstským zna-

¹⁸⁵⁾ Možno tu odkázati jenom na příklad z Horní Lužice. Roku 1532 měla tato země postaviti vojsko proti Turkům a Žitava byla shromaždištěm. Tam přišli Budyšinští, majíce modrožlutý prapor podle městského erbu, a chtěli, aby korouhev byla společná i jiným městům. Zhořelečtí však, kteří měli červenobílý prapor a oblékli v ty barvy i zbrojnoše, vzpírali se táhnouti do boje pod cizím praporem. Bylo vyjednáváno a nakonec uzavřeno narovnání, s nímž projevila souhlas i jiná města; byla zhotovena korouhev z barev města Budyšina i Zhořelce, majíc „einen strieck bloe, als der von Budissin, dornoch weiss, als der von Gorlitz, dornoch gelbe, als der von Budissin, und zum vierden rote, als die von Gorlitz farbe.“ (Scriptores rerum Lusaticarum N. F. IV. str. 288. — Vojtíšek, Naše státní znaky str. 45.) Srv. Kolář, Českomoravská heraldika I. str. 276.

¹⁸⁶⁾ Winter, Děje vysokých škol pražských, v Praze 1897, str. 212.

¹⁸⁷⁾ Kniha missiv Nového města praž. rkp. arch. m. Prahy č. 424 fol. 146.

mením, vždy potažené a obarvené bývaly.“ Nebo ve smlouvě s poručníky statku pozůstalého měšťana Jindřicha Koppa, již r. 1738 bylo zřizováno Koppovo nadání při staroměstském špitálu sv. Pavla, bylo určité ustanovení, že chovanci špitálu, toho nadání požívající, mají nositi oděv barvy černožluté a k tomu na prsou mosazný koppovský erb k rozlišení od jiných špitálníků. A tato listina je ještě důležitá proto, že se tu zmíněné staroměstské barvy uvádějí v souvislost se staroměstským erbem — praví se o nich „dieselbe nach denen Altstädter wappen mässigen farben“¹⁸⁸⁾ — a to je vysvětlitelno, poněvadž od r. 1649 brána v znaku byla malována černě. Ale výklad takový byl by nesprávný a také neheraldický.

I jiná pražská města, Malá Strana a Hradčany, měla vlastní městské barvy. Vychází to zřetelně na jevo z „politie městské o žebrácích“ z r. 1661, v níž se zřizuje v každé čtvrti každého města elemosinarius k vybírání almužny na vychování žebráků, již neměli býti trpěni ve městě, a ti měli býti oblečení v oděv městské barvy.¹⁸⁹⁾ Zdá se pak, že městské barvy Menšího města i Hradčan byly totožné, odvozené od městského erbu, totiž bílá a modrá. Avšak když došlo k spojení pražských měst r. 1784, staroměstská barva černožlutá stala se městskou barvou sjednoceného útvaru a uplatňovala se ještě r. 1848.¹⁹⁰⁾ Jenže shoda těchto barev s barvami rakouského císařství a nenávisť k těmto po obnovení ústavnosti a městské samosprávy vedla k zapomenutí oněch, a když se v novějších dobách otázka městské barvy vynořila, městský archivář prof. Dr. Jos. Emler odvodil od platného městského erbu nové barvy, červenou a žlutou, jež potom byly zaváděny a jichž bylo užíváno.¹⁹¹⁾ A tyto městské barvy byly podrženy i při úpravě městského znaku r. 1926.

Z á v ě r.

Práce, kterou podávám, měla značné obtíže, související s rozptýleností materiálu a s nedostatkem předchozích a přípravných studií.¹⁾ Přesto, pokud jde o městské pečeti, shrnuje jistě podstatnou část středověkých pokladů, které jsou uloženy v pražských archivech, a přidává k tomu i dosti hojně výtěžky z jiných archivů v Čechách a na Moravě. Zbývá sice ještě vykonati velmi mnoho, i ve shledávání látky, avšak i tak dosažené výsledky jsou pozoruhodné, neboť ukazují starobylost velkého počtu středověkých městských pečeti českomoravských a na jisto staví význam tohoto zařízení. Při tom se ze-

¹⁸⁸⁾ Šbirka listin arch. m. Prahy I. — 287 art. 2.

¹⁸⁹⁾ Tamže I. — 140.

¹⁹⁰⁾ T o u ž i m s k ý, Na úsvitě nové doby (v Praze 1898) str. 84; chtělo se, aby kokardy ozbrojeného měšťanstva měly barvu černožlutou nebo obrubu černožlutou podle barev Starého města, ale návrh v Národním výboru nebyl přijat a ustanoveno, že kokardy mají býti červenobílé.

¹⁹¹⁾ Bylo to u příležitosti jubilejní výstavy r. 1891 a v barevné lithografii pražských městských znaků, kterou Jos. Emler vydal s Wachsmannem, byly i naznačeny barvy všech pražských měst.

¹⁾ Viz níže doplňky i opravy.

jména objasňuje otázka pečetních obrazů a správným jejich pochopením i jednotlivých složek, především erbů a erbovních znamení, pokud se v nich vyskytují, dospívá se k hodnocení městských pečetí jako důležitého historického pramene, při čemž jsou s užitkem i jiné jejich znaky.²⁾ S tím pak je ve spojení poznání, že pečetní obrazy nemohou být původně pokládány za městské erby a že ani nenesou prvků, v nichž by se snad městské erby mohly viděti. Městské pečetě mohly mít nanejvýš souvislost s městským znamením neboli cejchem, ale ani ten nikdy nebyl kladen na štít a nebyl používán za městský erb až do konce druhého desetiletí 15. století.

Jestliže studie klade důraz, že městské erby jsou až produktem dalekosáhlých převratů, vyvolaných náboženskými bouřemi, a získané městské svobody a že vznikly z praktické vojenské potřeby,³⁾ činí své závěry s dostatečným snesením látky, i co se týče samotných městských erbů, jež dosud byla neznámá nebo nevysvětlená. Není pochyby, že i v tomto ohledu příští badání vytěží mnoho nového, avšak sotva bude možno zvrátiti, co toto pojednání chtělo říci a co vyjadřuje. Příklad Prahy, Plzně a jiných měst je zcela zřetelný, a možno říci, že různé důležité vědecké otázky došly dostatečného podkladu k řešení, avšak i dostatečných důvodů k rozřešení. A snesená argumentace nemá jenom ceny pro český vývoj a české vnitřní poměry, nýbrž i pro zahraniční vývoj, zvláště německý.

Jestliže už předem bylo dáno za pravdu názorům prof. Hauptmanna, ač od něho samého nebyly dostatečně opřeny a vycházely jen z povšechných úvah, lze se nadíti, že rozprava spolehlivě zajistila oprávněnost stanoviska. Možno tedy opakovati, že městské pečetě a městské erby jsou dvojí středověké právní zařízení a nelze ho ani ztotožňovati ani zaměňovati;⁴⁾ jsou-li městské

²⁾ Už Ant. Rybička v čl. Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí v Pam. arch. IX. 1874 str. 720 poznamenal, že „vědomosti heraldické a sfragistické s příběhy měst a městček našich v úzkém jsou spojení“, a v dalším výkladu upozornil na některé důležité momenty. Také Slavík, Staré znaky a pečetě str. 4 klade důraz, že „znaky obecní mluví k nám též o minulosti a změně obcí a krajin“.

³⁾ Hupp, Wider die Schwarmgeister! I. str. 55 a 57 nechápe, že vojenský význam měst je pozdní, ačkoliv Delbrück, Gesch. der Kriegskunst III. str. 520 praví: „Německá města nenabyla samostatnosti států jako italská města. Největší městský spolek, hansa, nevedl válek, pokud města vedla války, nebyly takových rozměrů jako války italských komun“; a o Hauptmannově názoru, že vojenský význam velkých měst patrně dal první podnět k vzniku městských erbů až od 2. polovice 14. stol. (Das Wappenrecht str. 42), vyslovuje se tak, že jej mohl projevit jen ten, kdo nemá ponětí o městských erbech. Důvody, které přináší, právě ukazují, jak je třeba speciální práce od města k městu. Ilgen, Zur Entstehungs- u. Entwicklungsgesch. der Wappen uv. m. str. 188 správně praví, že středověká heraldika je závislá na vývoji zbraní.

⁴⁾ Knötel, Ursprung und Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 483 a Ilgen, Zur Entstehungs- u. Entwicklungsgesch. der Wappen uv. m. str. 228 rozlišuje pečetě a erby, ale Hupp, Wider die Schwarmgeister I. str. 30 a v publikaci Wappen u. Sigel der deutsch. Städte Heft 1. str. II. podceňuje rozdělování, říká, že se znak často nazývá i pečeť. Ale rozeznávání obojího zařízení je nutné u všech osob a stavů, které měly právo pečetě a erbů.

pečetě starožitnou institucí, městské erby mohly být vyvolány teprve tehdy, když se města stala samostatným vojenským a válečným faktorem.⁵⁾ V německých zemích k tomu významu dospívala přední města už v 2. polovině 14. století, v českých zemích vývoj byl opožděn, jako v jiných právních zjevech, a ještě potřeboval pomoci mocného otřesu. Ale neznamenalo to všeobecné zavedení městských erbů, nýbrž jen u královských význačných měst, která skutečně zasahovala do zemských běhů. Městské svobodné obce staly se nositelkami městských erbů, jsouce v tom prvotně zastoupeny vojenskými hejtmany, časem i purkmistrem a přísežnými. Hauptmann má pravdu, že v časnějších dobách městské erby nebyly by měly nositelů — aby je měly, k tomu bylo třeba plné městské svobody a volnosti.

Hauptmann uložil ve svých knihách všeliké představy, namnoze dogmatického rázu. Ale nelze jich přijímati všech a veskrze. Zapomnělť zkoumati a sledovati vývoj německých měst, a co se mu jevilo v dobách počátků a rozvoje městských znaků, přenášel i do mladých dob. Chybu toho právě dokazuje důležitý a poučný vývoj českomoravských měst, který znehodnocoval revoluční zisk městských erbů, a rozšiřuje jejich užívání na všechna královská města bez rozdílu, ba záhy i na města poddaná, ponižoval je i měnil prvotní zásady užívání. A když královská města r. 1547 přišla k pádu a byla proměněna v královskou komoru, tím spíše pozbyly městské erby počátečního charakteru, poněvadž s politickým ovládnutím měst byla zničena i jejich vojenská moc a význam. Městské erby, i když se u královských měst o nich mluvilo, kdežto u jiných měst byly zřetelně identifikovány s městskými pečetmi, nemohou potom být posuzovány strohými pravidly domnělého i skutečného heraldického práva, a jedině z opravdové praxe bylo by lze vyvoditi o nich ustanovení.

Novější vývoj městských erbů v dobách jejich úpadku — ale byl to i úpadek heraldiky — ukazuje určitou linii. Od jednoduchosti formy jde se k složitosti a v tom, i v upotřebování znaků, tkví hojně poučení. Zejména se poznává, že rozvinutost a přeplněnost některých erbů — jen málo poměrně přestává na staré prostotě⁶⁾ — vedla v praktických potřebách k omezování heraldické výzdoby, a připravovalo se to, co se už dříve, avšak zvláště v 19. století ujalo, že se vedle velkých znaků městských zaváděly i malé znaky městské; kdežto ony měly plnost heraldické okrasy, tyto ji odvrhovaly a přestávaly na pouhém štítu s erbovním znamením. Ale 19. století přineslo důležité účinky ještě v jiných směrech, změnilo právní nazírání na městské erby. Jestliže dříve městská pečeť byla atributem města, byť se i kryla pod jménem městského

⁵⁾ Erb byl zprvu na štítu nebo na zbroji. Nutno souhlasiti však s Huppem, Wider die Schwarmgeister II. str. 67, že to byly pečetě, které v první řadě pomohly přenést pojem erbu se samotné zbroje na její vyobrazení.

⁶⁾ Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 483 podle materiálu slezských měst upozorňuje, že se vyskytují „in den Urwappen nur rein geometrische Teilungen des Schildes oder ganz einfache Figuren.“

erbu, v 19. století městské erby převýšily v tom pečeti a staly se oprávněním měst, kdežto úřední pečeti mohly mít i nižší samosprávné celky. A to nové hodnocení městských znaků působilo nové zmatky: aby bylo dosaženo erbu, ať k skutečné potřebě nebo k podepření nároků, přenášely se prostě pečetní obrazy na štíty, zvláště kde se nebylo možno opřít o městské erby, dochované z minulosti, a při tom se ani nehledělo, z které doby předlohy pocházejí.

Podržovala-li městské erby nová doba, měla k nim povinnosti. Zvláště mělo být samozřejmým, že nebude přebírat odumřelé staré formy a že připustí jejich vývoj. Ale proti tomu se hřešilo, heraldika byla pokládána jako věda i umění za strnulý obor, a tím nejen nové městské erby dostávaly do vínku nesrovnalost s časem i protimyslnost, nýbrž byly porušovány staré znaky. To nebylo jen v českých zemích — přispěla k tomu svými názory i Vídeň, která zasahovala i do těchto věcí — nýbrž i jinde, a z odporu k podobným zjevům Hauptmann vypracoval některé předpisy. Ale sešel na scestí z dobrého svého poznání, jestliže tvrdil, že možno pečetní obrazy přenášeti na štíty jenom po jejich heraldické úpravě. Jeho heraldická úprava byla totiž libovolná, často násilná a nepřirozená, a proto narazila na odpor, a byla i příčinou, že byly podceňovány a zamítány správné jiné jeho vývody.⁷⁾ Spíše se proto dávalo za pravdu stanovisku, jež posledně formuloval H u p p; to doporučovalo, aby se pečetní znamení přenášela prostě na štít bez jakékoliv změny k dosažení městského erbu, a Hupp jen dodával, že by se to mělo dít podle posledního stupně vývoje městské pečeti.

Obojí názor je nesprávný. Městský erb, správně chápán, nemůže být pouhým přenesením pečetního obrazu na štít, nýbrž musí se opřít o skutečné staré doklady, jsou-li, a nejsou-li, nutno sestavit erb samostatně, byť s užitím toho, co podává městská pečeť. A toto stanovisko platí tím spíše v československé republice, kde se městské erby dostávají zase na vojenské prapory, vyjadřující těsné vztahy měst k jednotlivým plukům. Jsou ovšem doprovodem státního znaku, ale přece to znamená povznesení městských erbů a posílení jejich významu.

Erb hlav. města Prahy je pokusem o moderní úpravu na podkladě heraldických zkušeností. Nutnost byla dána k tomu pronikavým převratem věcí, obnovením československé samostatnosti a připojením mnohých měst a obcí ke Praze ve Velkou Prahu, který právem nesl prvky s ním se nesrovnávajících a žádal složky, zdůrazňující příčiny změny a upravení. Taková potřeba ozvala se i v jiných městech,⁸⁾ pražské řešení chce povědět, že je třeba při jejím vyhovování obezřetnosti a promyšlení, zvláště když se jinde neprávem a z neporozumění ohlašovaly požadavky,⁹⁾ které chtěly poškozovat a ničit

⁷⁾ Ilgen, Sphragistik str. 46 a Gritzner, Heraldik str. 73 dávají Hauptmannovi za pravdu jen v hlavní věci počátků městských erbů.

⁸⁾ Na př. v Kutné Hoře.

⁹⁾ Na př. v Táboře.

památky s vývojem města nerozlučné a jemu ke cti srostlé, a ty je vždy třeba odmítnouti a jejich bezpodstatnost prokázati.¹⁰⁾

Rozprava má především za účel řešení vědeckých otázek, ale snad bude k užítku i v praktických ohledech, chtějíc i buditi vážnost k starým vzácným památkám, k městským pečetem i k městským erbům, které v minulosti používaly úcty a byly pokládány za klenot města. A znamenalo by velký pokrok, kdyby moderní zařízení bylo pokračováním starých zařízení. Hlavní město Praha jde v tom příkladem napřed a nový městský erb umísťuje na význačných místech, v zasedacích síních i na průčelí staroměstské radnice, dbajíc, aby byl vždy v umělecké formě, a upraví i hlavní městské pečeti umělcovou prací.

Jestliže městské pečetní obrazy a erby jsou původně dvě rozdílná zařízení, ty výsledky vrhají reflex na povšechnou otázku poměru pečeti a erbů. A když obraz městských pečeti je do značné míry určován erby městských vrchností, krále i duchovních a světských velmožů, mohla by se odtud vyvoditi cesta k určování osobních pečeti a erbů. Jistě že znak lenního pána mohl mít vliv při volbě pečetních znamení a erbů vasalů, ač-li jich sám neurčoval.

¹⁰⁾ Psal jsem již o těchto věcech v čl. Znaky měst našeho státu v Národních Listech 1919 z 5. srpna. Poněvadž erby některých měst jsou zřejmě porušeny proti původnímu stavu v znamení i barvách, doporučovala by se jejich vědecká revize.

DOPLŇKY A OPRAVY.

Str. 5. pozn. 11. řádka 5. k slovům „tak obrazy hradů“ připoj: „v podobě, jak se vyskytují na pečetech“. — Str. 13. řádka 2. shora místo „kosočtverečkové“ čti „kosočtverečkové“. — Str. 14. v pozn. 9. připoj, že nejstarší brněnské pečeti pověřují ještě listiny v arch. kláštera rajhradského z 5. dubna 1304, v arch. města Uherského Hradiště z 18. března 1331, v arch. kláštera sv. Tomáše v Brně č. 198 z 12. čce 1366, v zemském morav. arch. stavov. arch. Miscel. č. 83 z 19. pros. 1372 a v arch. m. Nēm. Brodu z 10. června 1439. (Cod. dipl. Mor. V. str. 173 č. 164, VI. str. 320 č. 416, IX. str. 358 č. 441, X. str. 199 č. 175.) — Str. 15. k pozn. 11. a 12. připoj, že pečeti města Jihlavy visí ještě na listinách, velká z 13. června 1327 a z 10. srpna 1378 v arch. m. Jihlavy (Cod. dipl. Mor. VI. str. 268 č. 344 a XI. str. 111 č. 122), sekret z 6. března a 19. dubna 1365 v mor. zem. arch. Žďár A. 65 a 66, z 18. května 1374, 6. června 1378, 10. února 1385, 12. března 1393, 19. dubna 1396, 22. března 1443, 14. března 1455, 5. března 1459 v arch. m. Jihlavy. (Cod. dipl. Mor. IX. str. 293 č. 394 a str. 295 č. 396, X. str. 237 č. 221, XI. str. 322 č. 350, XII. str. 108 č. 127, str. 289 č. 311.) — Str. 16. k odst. 2. oprav, že nové německobrodské pečetní znamení objevuje se už na listině z r. 1406 (ne 1409) v arch. m. Nēm. Brodu. Do pozn. č. 13. vlož ještě, že malá pečeť se znamením skřížených ostrví visí na listině z 8. prosince 1358 v arch. m. Nēm. Brodu, kde ještě jsou uloženy listiny z r. 1406 a 1413 s pečetmi o znamení růže a kolmo půleného štítu. — Str. 19. řádka 12. shora místo „tříbokou věž“ čti „tři boky věže“. — Str. 20. k pozn. 22. připoj, že pečeť města Mostu, po prvé známá z r. 1351, visí poškozená ještě na listině z 19. května 1367 v arch. m. Mostu č. 56

a pěkně zachovaná v hlav. stát. arch. v Drážďanech na listině z 8. srpna 1402 č. 5219. — Str. 21. odst. 2. oprav, že zloemek sekretu města Mostu visí už na listině z 13. března 1337 v arch. m. Mostu č. 114; pozn. 23. dodej, že listina č. 6004 v hlav. stát. arch. v Drážďanech má datum 7. října 1425 a že tamže je chována listina č. 7075 z 2. dubna 1451 s touž pečetí; v pozn. 24. připoj, že listina v hlav. stát. arch. v Drážďanech Böhm. Sachen V. 135 je z 27. ledna 1422 a že sekret má ještě listina obecního arch. v Komořanech z 19. září 1459. — Str. 23. pozn. 28. připoj, že velká chebská pečeť visí ještě na listině univ. knihovny č. 404 z 11. června 1376; k pozn. 29. možno dodati, že velká kouřimská pečeť visí na listině LVI. 5. z 23. února 1396 v arch. m. Jihlavy. — Str. 25. pozn. 34. vlož, že pečeť m. Čáslavě pověřovala také listinu arch. min. vnitra ze 4. listop. 1330 a arch. orlického ze 16. září 1333 (Reg. Boh. Mor. III. str. 791 č. 2037 a IV. str. 797 č. 2039). — Str. 26. v stati o pečeti m. Opavy třeba poznamenati, že nejstarší zmínka o ní pochází už z roku 1271 (v hradištském kopiáři je přepis listiny ze 17. srpna 1271, Cod. dipl. Mor. IV. str. 84 č. 53). Listina, na niž visí nejstarší doklad pečeti, náleží arch. kl. sv. Kláry v Opavě. K pozn. 40. musím dodati, že neznám, je-li žatecká pečeť na listině arch. m. Mostu z 22. dubna 1323 (Reg. Boh. Mor. III. str. 342 č. 861). — Str. 27. v 1. řádce shora místo „stavba“ čti „věžní stavba“. — Str. 29. v 3. řádce shora po slovech „tři tečky“ vlož „nebo spíše hvězdičky“. — Str. 30. k pozn. 49. dodej, že pečeti m. Znojma ještě pověřují listinu z 2. února 1324 v arch. proboštství sv. Hypolita ve Znojmě, z 1. září 1395 v zem. morav. arch., kl. Louka K 4, z 29. května 1398 tamže F 149 a z 18. listop. 1408 v zem. mor.

arch., Znojmo kl. sv. Kláry C 4. (Cod. dipl. Mor. VI. str. 192 č. 255, XII. str. 261 č. 279, str. 414 č. 467, XIV. str. 54 č. 47.) Vyobrazení a popis pečetidla z 1. pol. 14. stol. přinášejí Mitth. d. kk. Central-Commission zur Erforsch. u. Erhaltung der Baudenk-male XIX. 1874 str. 92. — Str. 30. k poč. odst. o pečetech m. Olomouce přidej, že nejstarší zmínka jest v opisu listiny ze 17. srpna 1271 (Cod. dipl. Mor. IV. str. 84 č. 53), a oprav, že nejstarší doklad visí na listině z 1. čce 1279 v arch. hradišť. kl. (tamže str. 226 č. 165.) — Str. 34. pozn. 52. lze ještě přidati, že velká plzeňská pečeť pověřuje listinu z 1. listop. 1330 v arch. řezn. cechu v Plzni a z 9. čce 1334 v univ. knihovně v Praze č. 147. — Str. 35. k pozn. 53. a 54. připoj, že se kutnohorské pečeti zmiňují nebo naleznou na listinách orlického archivu z 28. června 1311, z 22. března 1323, z 1. května 1340 (Reg. Boh. Mor. III. str. 12 č. 31, str. 339 č. 853, IV. str. 307 č. 779), pak na listině ze 14. října 1332 v arch. metropolit. kapituly v Praze (tamže III. str. 759 č. 1954), na listině z 13. prosince 1327 v zem. morav. arch. kl. Žďár A. 35 (Cod. dipl. Mor. VI. str. 277 č. 359) a na listině z 19. čce 1420 v arch. m. Jihlavy č. XXIV. 8. — Str. 37. v odst. o pečeti města Uher. Hradiště oprav, že nejstarší doklad na listině z 25. února 1312 v zem. morav. arch. kl. velehrad. G. II. 12. Jiná pečeť na listině arch. m. Uher. Hradiště z 18. března 1331 (Cod. dipl. Mor. str. 320 č. 416.) — Str. 38. třeba vložiti, že na listině z 15. srpna 1318 v univ. knihovně v Praze č. 83 (Reg. Boh. Mor. III. str. 189 č. 461) visí pečeť města Domažlic a města Kladrub. O oné bude pověděno níže, o této možno uvést, že třebas je poškozená, projevuje formu oválnou, zašpičatělou, o výšce asi 36 mm, šířce asi 23 mm. Obrazem je umučení Krista na zdi kvádrového kamení s volnou brankou a opis v jemných perlovcích praví: + S CIVITAT[IS CLADRVBE]NSIS; písmena, pokud možno pozorovati, mají spíše kapitální ráz. — Str. 39. v pozn. 71. dodej, že se pečeti města Českých Budějovic shledají ještě na listinách českobudějovického arch. z r. 1375, ze 4. dubna 1380, z 9. dub-

na a 23. dubna 1386, z 18. února 1380, z 21. dubna 1390, z 30. listopadu 1391. — Str. 42. v odst. o pečetech m. Slaného dlužno připojiti, že nejstarším pramenem je listina z 3. února 1348 v arch. metropolitní kapituly v Praze sign. VIII. 18. (Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. I. str. 881) a že se nejstarší pečeť vyskytá ještě na čes. perg. listině odd. zruš. klášterů v univ. knihovně v Praze z 20. ledna 1419. Nejstarší pečeť má mezi slovy legendy růžičky ne tečky. Mladší stříbrná pečetidla, jež jsem datoval 2. polovicí 15. stol., vznikla ne v této době, nýbrž v 1. polovině 16. stol., a to kolem r. 1515. Před nimi město Slaný používalo jiného menšího pečetidla, jež se nezachovalo, ale jehož otisky jsou povědomy z let 1455—1513.

Obr. 35.
Pečeť města Slaného z 1. polovice 15. století.
Sceau de la ville de Slaný, de la première moitié du
XVe s.

Bylo kulaté, mělo průměrem 52 mm a legenda v gotické minuskule, omezená zevně i vnitř slabým i silným kruhem a uvozená hvězdičkou, zněla: secretum civitatis slanensis; mezi slovy ozdobou byly úponky s kvítky. Zajímavý je obraz, štít s dvouocasým korunovaným lvem ve skoku, nachýlený k pravé straně, na jehož levém zdviženém rohu spočívá kolčí helm s farnochy a klenotem složeného orlího křídla. Ráz pečeti nasvědčuje, že její typář byl pořízen před polovinou 15. stol. O pe-

četech města Slaného viz více v mé rozpravě O pečetech a erbu města Slaného (v Slaném 1928). — Str. 44. řádka 2. a 3. oprav: „na tuto povinnost většinou zachovaly ve velmi dobrém stavu, že se poznává několik pečetí do té doby nepřicházejících“. Při pečetí města Chrudimě dodej, že nejstarší zmínka o ní přichází kolem r. 1300 (Das St. Pauler Formular. Briefe u. Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. herausg. v. J. Loserth, Prag 1896, str. 59 č. 51.). — Str. 48 doplň, že nejstarší doklad o pečetí města Domažlic podává listina univ. knihovny pražské č. 83 z 15. srpna 1318 (Reg. Boh. Mor. III. str. 189 č. 461.) Je to táž pečeť, která se popisuje, ale je lépe zachovaná, takže možno určitě stanovit legendu: + S. CIVIVM · DE · THAVST. — Str. 49. k pozn. 98. dodej, že pečeť města Berouna, pěkně zachovaná, visí už na listině ze 6. března 1351 v arch. kl. sv. Tomáše v Praze III. — Str. 51. při odst. o pečetí města Horažďovic dlužno dodat, že nejstarší zmínka o ní přísluší k 9. pros. 1300 (Palacký, Über Formelbücher I. Prag 1842, str. 321, č. 117.). K pozn. 103 připoj, že vyobrazení pečetí města Humpolce, jejíž pečetidlo je chováno v želivském museu, přináší J. J. Solař, Paměti města Humpolce (v Praze 1863) str. 8. — Str. 52. k odst. o pečetí města Pohořelice třeba poznamenati, že její otisk visí i na listině z 1. ledna 1397 v arch. m. Brna, a k odst. o pečetí m. Jemnice, že pověřuje listinu z 18. března 1384 v zámeckém arch. v Jemnici. — Str. 55. v pozn. 119. doplň, že pečeť m. Lanškrounu visí také na listině z r. 1399 v mor. zem. arch. Olom. Augustiniani G 17. — Str. 58. pozn. 126. měla by se opravit podle doplňků, snesených na tomto místě. Jestliže je zajímavé znáti, jak jdou po sobě nejstarší zmínky nebo i doklady pečetí českomoravských měst, uvedu pořad s ohledem na všechny doplňky: Cheb 1242, Brno 1247, Litoměřice 1262, Jihlava 1268, Německý Brod 1269, Opava a Olomouc 1271, Hlubčice 1272, Most 1273, Kadaň 1274, Kouřim 1287, Klatovy, Čáslav a Kolín 1289, Sušice 1290, Žatec 1295, Uherský Brod a Kostel 1297, Klad-

sko (?), Horažďovice 1300, Chrudim cca 1300, Znojmo 1305 (?), Ústí nad Labem 1305—6, Plzeň 1307, Kutná Hora 1308, Jaroměř 1309, Krnov 1311, Uherské Hradiště 1312, Louny 1314, Domažlice a Kladruhy 1318, Bílina 1322, Mělník a Broumov 1331, České Budějovice 1332, Litomyšl 1335, Český Krumlov 1336, Stříbro 1342, Slaný 1348, Vysoké Mýto 1350, Beroun 1351, Nymburk 1355, Pelhřimov 1359, Polička, Vodňany, Tachov, Písek, Hradec Králové, Netolice 1362, Humpolec 1371, Žlutice 1375, Pohořelice 1378, Ivančice 1382, Jemnice 1384, Chvalšiny 1390, Trhové Sviny 1391, Lanškroun a Hořice u Krumlova 1399. — Str. 59. výklad o menších pečetech nebo sekretech (řádka 14. shora) třeba poopravit tak, že v Plzni první zmínka přichází r. 1322 a pak častěji a že v Mostu je sekret doložen už r. 1337. Níže při formách pečetí dodej, že podobu oválnou, zašpičatělou má také pečeť m. Kladruhu z r. 1318. — Str. 66. řádka 12. zdola přidej k leto počtům mostských pečetí r. 1302. — Str. 84. připoj k vysvětlení změny pečetního obrazu v Německém Brodě v 2. polovině 16. stol., že r. 1566 Frant. hr. z Thurnu vydal městu privilegium na městský znak, rozmožňuje erb dvou ostrvů věžemi a hradbou, když je byl rok předtím propustil z člověčenství a dal jim právo král. měst. — Str. 90. v pozn. 45. v řádce 8. shora čti „VII. 1903 str. 16 nsl.“ místo „VI. 1902 str. 72“. — Str. 96. v pozn. v 4. řádce shora přidej před „Gretz“ slovo „Gradecz“. — Str. 100. k odstavci o Německém Brodě třeba dodat, že změna pečetí v 2. polovině 16. stol. byla způsobena polepšením městského erbu dvou ostrvů městskou vrchností císař. falckrabětem Františkem hrab. z Thurnu; nový erb byl upraven tak, že na bílý štít byly položeny dvě červené věže spojené růžovou hradbou o volné bráně se zlatou vytaženou mříží; mezi věžemi nad branou byl pak umístěn zlatý štít s dvěma skříženými ostrvemi. (Vyobr. v privilegiu, uloženém v arch. m. Něm. Brodu.) — Str. 104. v textu v řádce 4. zdola změň slova „z 2. pol. 15. stol.“ ve slova „z 1. pol. 15. stol.“. — Str. 115. za 1. odstavec textu dodej: Přerov, byv

králem Vladislavem vysazen na městečko na žádost vrchnosti p. Jana z Šelmburka, obdržel pečeť, „na kteréž měli a nésti měli za erb obecní jednu věž s stieny bez krovu, s branú a jedniem voknem, a z vokna štít na řetěze pověšený a na něm vepřová hlava“. Libštejn, rovněž na městečko vyzdvižen, získal „pečeť, na kteréž budú moci miesto erbu jmieti jednu věž s stieny bez krovu s jedniem voknem a s branú a z vokna štít vystrčený, na kterémžto bude erb při rozený pána jejich“ (p. Albrechta z Kolovrat na Libštejně). A podobně Broumovu povolil král, aby své pečetí, „kterúžto od starodávna mají, totižto mříži s špici železnými, která nad branami bývá, v užívání byli bez překážky“. (Listiny byly vydány 23. ledna 1499, 22. března 1499 a 6. dubna 1500. Arch. čes. XVIII. str. 110 č. 157, 129 č. 184, 205 č. 348.) — Str. 131. v pozn. 138. místo Vodňany čti Tachov v 2. řádce a ve 4. řádce vypusť slova „držen horníkem“. — Str. 132. v pozn. 143. přidej „Přerov, Libštejn.“ — Str. 133. v pozn. 151. dodej, že v pečetí nebo erbu m. Přerova byl erb pánů z Šelmburka (sviní hlava) a Libštejna p. z Kolovrat (orlice). — Str. 139. při popisu sekretu Starého města praž. připoj, že nápis Rex Boemie je na naznačené stužce a že jinak pečetní pole na volných místech je mřížováno a v kosočtvercích tak vzniklých že jsou body. — Str. 140. při popisu mladšího sekretu dodej, že prázdnou plochu pečetního pole vyplňují křížky. — Str. 147. v 12. řádce při popisu velkého pečetidla dodej, že pod kartuší erbu při patě pečetního pole jest umístěn leto počet „16//15“, který určuje vznik typáře. Podle toho nutno změnití mínění, že by byl pořízen r. 1570 a na tab. XV. třeba opravit

údaj při čís. 2. — Str. 163. v textu v 5. řádce zdola oprav místo „v době Rudolfa císaře“ v slova „po době“ a v 4. řádce zdola místo „asi r. 1570“ v správné „roku 1615“. — Str. 178. k rozdělení pečetí třeba poznamenati, že leto počty jsou ve shodě s vyobrazeními v textu i přílohách. Mimo to zvláštní je případ kladrubské pečetí, která jediná nese obraz biblického děje, a poněvadž nemá příbuzných obrazů na jiných pečetech, mohla by býti zařaděna mezi pečetí nesoucí symbolický obraz města s podobou patrona; není třeba totiž pochybovati, že obraz umučení Páně má zvláštní vztah k městu. — Str. 188. řádka 5. dlužno dodat, že také kladrubská pečeť má formu oválnou zašpičatělou; souvisí to patrně s obrazem a s tím, že město mělo duchovní vrchnost. — Str. 193. odst. 1. připoj poznámku, že mladší pečetidla od 16. století nemají tak hluboké řezby jako starší. Toto mělké rytí souvisí snad do jisté míry s pronikáním heraldického slohu. — Str. 231. řádka 8. přidej poznámkou, že není správné mínění Čádovo (Práva osobnostní u nás. V Praze 1928. Zvl. otisk z listu českoslov. právníků Všeherd, roč. IX., str. 11), jako by „v našich zemích právo na prapor se nijak zvláště nerozvinulo kromě Slovenska“, a jako by u nás nebylo korouhevných pánů, kteří by vypravovali do boje své vojáky pod vlastními prapory. Prokazují to i městské pečetí, v jejichž obraze je viděti šlechtické korouhve. — Menší chyby a nedopatření opraví si čtenář lehko sám.

Je mi povinností vzdáti ještě srdečné díky p. Janu Štencovi, majetníku grafického ústavu, který mi prokázal s obětavostí a porozuměním velkou pomoc při tisku a pořizování obrázků pro rozpravu.

RÉSUMÉ.

Les sceaux et les armoiries des villes pragoises et des autres villes tchèques.

Les sceaux et les armoiries ont vu le jour au moyen-âge. Ce qui les apparente de très près, c'est le caractère presque identique et la similitude de leur rôle juridique. En effet, leur rôle est de déterminer les personnes, physiques ou juridiques, et de les représenter. Cependant, malgré les rapports étroits qui existent entre les sceaux et les armoiries, on ne saurait perdre de vue que leur origine est différente. Pour les sceaux, on peut en toute certitude les rattacher directement à l'antiquité. Les armoiries, au contraire, en dépit de l'analogie que certaines créations présentent déjà avec elles en des temps fort anciens, sont un phénomène purement moyen-âgeux. C'est la civilisation chevaleresque qui détermina leur apparition dans le nord de la France, dans les Flandres et en Champagne. De ces régions, elles se répandirent rapidement dans les pays voisins. Bien que cette différence d'origine soit admise à peu près par tout le monde, cependant il y a deux points sur lesquels les opinions divergent: comment faut-il regarder les signes des sceaux et les armoiries et quel rapport convient-il d'établir entre eux? Certains voient en eux des choses totalement différentes tandis que d'autres y cherchent d'étroits rapports, sinon l'identité. Notamment en ce qui concerne les sceaux et les armoiries des villes au moyen-âge, cette question a été plus d'une fois soulevée et aujourd'hui deux opinions sont en présence. L'une est représentée par le Dr. Félix Hauptmann, actuellement professeur à l'université de Fribourg en Suisse. Dans ses ouvrages, en particulier dans ses articles „Die Städtewappen” (Der deutsche Herold 1884) et „Die Stadtwappen” (Organ der k. k. Heraldischen Gesellschaft Adler 1885) ainsi que dans ses livres „Das Wappenrecht” (Bonn 1896) et „Wappenkunde” (Berlin, Munich 1914), le Dr. Hauptmann soutient que les sceaux des villes et leurs armoiries ne sont pas des notions identiques et que ce qui le prouve, c'est que les armoiries sont apparues longtemps après les sceaux. En ce qui touche les armoiries des villes, il commence par montrer que pour les villes il n'y avait pas, à proprement parler, de personnage qui fût en quelque sorte le support des armoiries, et c'est, assure-t-il, ce qui différencie les armoiries municipales des armoiries provinciales, car le support de celles-ci était le souverain, donc une personne physique. En cela déjà il voit le signe d'une évolution anormale, et il suppose, en conséquence, que les armoiries des villes ne peuvent avoir vu le jour que plus tard. Aussi, au temps de la floraison des armoiries, il ne connaît pas de blasons municipaux, et il estime que les premières armoiries urbaines n'apparaissent que postérieurement au milieu du XIVe siècle. Même alors elles n'appartiennent pas à la substance de la ville, car dans les chartes consacrant les privilèges ou l'érection d'une ville il n'est jamais dit qu'on lui ait accordé en même temps le droit d'avoir ses armoiries. Et c'est pourquoi Hauptmann conteste que l'on puisse rencontrer les armoiries municipales sur les images des anciens sceaux des villes. Il motive son opinion sur ce fait que jusqu'au milieu du XIVe siècle les villes ne sont indiquées sur les images des sceaux que par des figures non héraldiques, tantôt plus complexes, tantôt plus simples ou, le cas échéant, combinées. Il paraîtrait que ces figures n'apparaissent jamais avant le milieu du XIVe siècle sous forme d'armoiries, c'est-à-dire sur l'écu, et qu'étant donné leur forme elles n'étaient même pas destinées à l'écu. En revanche, on peut observer que dans les sceaux municipaux

primitifs il y a parfois des armoiries très nettes avec l'écu; elles sont là comme éléments indépendants, à côté d'autres éléments. Mais ces armoiries, qui apparaissent relativement tôt sur l'image des sceaux municipaux, Hauptmann les considère, non pas comme des armoiries municipales, mais comme les armes du souverain ou des autorités de la ville. Selon lui, les toutes premières armoiries urbaines figurent sur le sceau secret de la ville de Lubeck en 1369 et c'est seulement au XVe siècle que l'on commence à accorder un blason aux villes. Ce don des armoiries consenti par le souverain ne concerne d'ailleurs que les petites villes, car, pour les grandes villes libres d'Empire, c'est de leur plein gré qu'elles adoptèrent des armes. Au XVIe siècle, Hauptmann suppose que la plupart des villes ont un blason, mais il sait que certaines villes qui n'ont jamais été gratifiées d'armoiries se sont contentées de prendre pour leurs armes l'image de leurs anciens sceaux; ils l'ont reproduite sur l'écu sans retouche d'aucune sorte. Mais une telle façon de procéder n'est possible qu'aux époques de décadence de la science héraldique, et toutes les fois que dans les anciens blasons on retrouve quelque parenté avec les figures des sceaux, Hauptmann constate des différences considérables, car les figures des sceaux ont été transformées dans l'esprit et le style héraldique lorsqu'on les a triées pour les faire entrer dans les armoiries. Aussi recommande-t-il de ne pas tirer, même en notre temps, les armoiries directement des sceaux; il importe de soumettre ceux-ci à des retouches, suivant les principes de la simplification héraldique. Hauptmann n'a pas exposé complètement ses idées, et c'est pourquoi il s'est plutôt suscité des contradicteurs qu'il ne s'est gagné des partisans. Il a surtout contre lui Otto Hupp et son livre „Wider die Schwarmgeister!” (I.—IV. Munich 1918—1923). Otto Hupp, qui est bien connu par sa publication „Die Wappen und Siegel der deutschen Städte”, rejette, non sans ironiser, les théories de Hauptmann. Il soutient que les armoiries des villes existaient déjà dans la seconde, sinon dans la première moitié du XIIIe siècle, et qu'il faut être hors de son bon sens pour regarder les armes figurant sur les sceaux antérieurement au milieu du XIVe siècle comme étant les armoiries du souverain ou de l'autorité. Pour les armoiries qui sont certainement celles du souverain ou de l'autorité urbaine et que l'on a admises à figurer dans le sceau en témoignage de la fidélité et de la dépendance de la ville, il faut les considérer comme de vraies armoiries municipales, car les villes, qu'elles en fissent usage sans les changer ou en les modifiant, agissaient librement sous l'oeil de leurs maîtres, en liaison officielle avec eux, et elles traitaient ces armoiries comme étant leur propriété.

Aucune de ces deux théories n'étant suffisamment étayée d'arguments et de preuves et les problèmes en suspens m'intéressant au plus haut point, j'ai entrepris de contribuer pour ma part à une solution de large envergure par le moyen d'une étude spéciale sur les sceaux et les armoiries des villes de Bohême et de Moravie au moyen-âge et aussi, en particulier, sur les sceaux et les armoiries des villes pragoises. A cet effet, dans le chapitre I de mon étude, j'ai rassemblé les matériaux sigillographiques des XIIIe et XIVe siècles provenant des villes de Bohême et de Moravie, avec les matrices des sceaux et leurs empreintes; j'en ai fait la description et j'ai groupé les résultats de mes recherches générales sur leurs caractéristiques. Les matériaux recueillis sont alors apparus d'une richesse et d'une valeur considérables, non soupçonnées jusqu'à ce jour. En rangeant les villes dont les sceaux sont décrits, d'après les dates des plus anciennes mentions faites des sceaux ou d'après leurs documents les plus anciens, on obtient la série suivante: Cheb (1242), Brno (1247), Litoměřice (1262), Jihlava (1268), Nemecký Brod (1269), Opava et Olomouc (1271), Hlubčice (1272), Most (1273), Kadaň (1274), Kouřim (1287), Klatovy, Čáslav, Kolín (1289), Sušice (1290), Žatec (1295), Uherský Brod et Kostel (1297), Kladsko (avant 1300), Horažďovice (1300), Chrudim (vers 1300), Znojmo (1305?), Ústí sur Elbe (1306—7), Plzeň (1307), Kutná Hora (1308), Jaroměř (1309), Krnov (1311), Uherské Hradiště (1312), Louny (1314), Domažlice et Kladruby (1318), Bílina (1322), Mělník et Broumov (1331), České Budějovice (1332), Litomyšl (1335), Český Krumlov (1336), Stříbro (1342), Slaný (1348), Vysoké Mýto (1350), Beroun (1351), Nymburk (1355), Pelhřimov (1359), Polička, Vodňany, Tachov, Písek, Králové Hradec, Netolice (1362), Humpolec (1371), Žlutice (1375), Pohořelice (1378), Ivančice (1382), Chvalšiny (1390),

Sviny Trhové (1391), Hořice près Krumlov (1399). Cette liste grossirait encore, si l'on tenait compte des sceaux apposés au bas de documents plus récents, sceaux dont les matrices conservées ou non, ont sûrement une origine fort ancienne. Dans le nombre des sceaux on distingue les grands et les petits sceaux; quelques villes seulement ont conservé les matrices des uns et des autres (Cheb, Kouřim, České Budějovice, Olomouc, Čáslav, Znojmo, Plzeň, Uherský Brod, Sušice, Pelhřimov, Horažďovice, Třeboň, Slaný, Náchod, Brandýs sur Elbe, Bělá, Mělník, Louny, Jílové, Slavětín, Kolinec, Český Krumlov). L'élément le plus important des sceaux est leur image. Si l'on passe en revue les sceaux du XIIIe et du XIVe siècle émanant des villes de Bohême et de Moravie, on constate que pour la plupart ils portent des emblèmes en relation avec le caractère de forteresse de la ville (remparts, porte, tour, clôture de ville, etc.). On peut parler ici d'images symbolisant la ville. Ces images, sous quelque forme qu'elles se présentent, ne sont pas toujours nécessairement, dans les sceaux, des éléments exclusifs. Elles peuvent être associées à d'autres éléments qui les accompagnent ou les complètent. Cependant, on trouve presque autant de sceaux de ville qui portent d'autres signes sur leur image. Par ailleurs, il y a un troisième groupe, fortement représenté, dans lequel les sceaux s'ont caractérisés par des armes nettement figurées.

Le chapitre II a pour but d'élucider le rapport existant entre les simples signes et les armoiries effectives que l'on peut voir sur les sceaux du XIIIe et du XIVe siècle émanant des villes tchèques et moraves. Ici, ce qui doit retenir l'attention, c'est que dans un seul cas l'écu porte une image qui pourrait avoir pour origine le caractère de forteresse de la ville. Il s'agit du sceau de la ville de Pohořelice. Par lui-même, ce sceau serait plutôt difficile à expliquer. Mais l'étrangeté même du fait démontre que les figures des sceaux, quand elles se rapportent à une ville en tant que forteresse, comme elles n'ont aussi bien jamais d'écu, mais qu'elles sont librement disposées dans le champ du sceau, ne sauraient être regardées comme des signes d'armoiries. Souvent, leur complexité même ne leur permettrait pas de jouer ce rôle. Souvent aussi, par leur ressemblance avec ces signes elles seraient cause de malentendus et d'imprécisions, si elles étaient exécutées schématiquement sur l'écu dans le style héraldique. Autre fait à noter: les images de ce genre sont d'ordinaire associées à d'autres signes, notamment à des armes, et déjà une pareille association n'appartiendrait pas aux temps où les images du blason étaient simples et expressives. Un mur de ville, une porte, des tours, etc., sur des sceaux, signifient apparemment que le possesseur du sceau est une corporation urbaine. Le choix de ces signes était libre, et c'est ainsi qu'on assurait aux sceaux leur individualité. On visait en somme à leur donner un caractère original. Toutefois, souvent, l'image du sceau n'avait pas uniquement pour but d'indiquer que le sceau appartenait à une ville, car sa capacité d'expression pouvait être encore renforcée par des éléments d'une valeur particulière. Ces éléments sont ou bien des signes libres ou des signes sur écu. Aujourd'hui encore une foule de ces éléments sont si clairs qu'on ne saurait hésiter sur leur sens. Ce sont des signes empruntés aux armoiries des seigneurs et du souverain ou bien les armes mêmes des seigneurs et du souverain. Pourtant il ne manque pas de sceaux urbains portant un emblème de ville et dont on ne saurait dire exactement d'où proviennent les éléments susmentionnés d'autres signes ou armoiries. Mais, en se fondant sur l'analogie, on peut trancher la question de leur caractère et l'on peut également appliquer les observations faites aux sceaux de ville qui portent dans le champ toutes sortes d'autres signes ou armes, étant donné surtout que pour beaucoup de ces signes on est à même de dire pourquoi ils figurent sur les sceaux et avec quelle valeur (c'est pour cette raison que Pohořelice possède un sceau où figurent, non les armes de la ville, mais celles du seigneur). Et c'est justement parce que les sceaux des villes comportaient, à l'occasion, des armes, qu'on en trouve quelques-uns ayant la forme d'un écu (Jihlava, Litoměřice, Hlubčice, Polička, Mělník, Vysoké Mýto, Litomyšl), bien que cette forme n'ait pas de signification spéciale. Donc, nous prétendons que les signes autres que ceux qui découlent du caractère de forteresse d'une ville, ainsi que les armes figurant sur les sceaux urbains, ne peuvent pas être regardés comme des armoiries urbaines, de même que les images des sceaux ne peuvent pas être considérées comme des

armoiries urbaines en relation avec le caractère de forteresse de la ville. C'est pour justifier cette assertion que l'on présente une vue d'ensemble des matériaux héraldiques recueillis. Leur examen conduit à d'importantes conclusions. Pour certaines villes on remarque que leurs armes primitives sont distinctes des images de leurs sceaux (Klatovy, Žatec, Jihlava, Kladsko, Hradec Králové, Hlubčice) et qu'elles sont, à la différence des dites images, caractérisées par leur simplicité héraldique. En outre, on s'aperçoit que les signes ou armes qui apparaissent aux XIIIe et XIVe siècles sur les sceaux de ville ne se présentent pas du tout comme les emblèmes urbains de caractère militaire que l'on rencontre sur toutes sortes d'autres monuments ou documents antérieurs aux guerres hussites. Par la suite, certaines villes tirèrent effectivement leurs armoiries de sceaux non anciens, et ce seul fait montre déjà l'origine récente d'une institution dont les sources ne font aucune mention avant les guerres hussites. On pourrait produire, à l'encontre de cette thèse, deux exceptions à propos de Brno et de Most, mais il n'est pas difficile de les expliquer. C'est un fait qu'à Brno le règlement des potiers d'étain de 1387 spécifie que les objets fabriqués dans la ville devront être marqués de deux signes, l'écu de la ville (unser statschild) et l'emblème de la corporation. C'est un fait également qu'à Most, en 1411, le sous-chambellan royal permit de remanier le petit cachet de la ville de telle sorte „das der schild, erbwappen und die buchstaben umb der umbeschrift gleicher weis im demselben neuen insigel werden gegraben, als sie in dem alten sein gewesen...“ Mais le „statschild“ de Brno n'était rien d'autre que l'emblème du petit sceau de 1315, qui était en réalité le blason du margrave de Moravie, et, par ailleurs, le lion de Most, porté „pro armis civitatis“, était le blason du roi de Bohême, lequel, naturellement, indiquait que la ville relevait du roi de Bohême pour les affaires militaires. De même, les chartes royales accordées à la ville de Slavkov en 1416 et à celle de Třebenice en 1423 ne parlent que des sceaux de ville et non des armes urbaines. Du même encore, la ville de Tábor, quand elle se réconcilia avec l'empereur Sigismond après une longue série de guerres, se fit confirmer par lui en 1437 „l'emblème et le sceau“ („znamení a pečet“). Mais déjà, la même année, la ville de Český Brod. avait reçu du même souverain confirmation de son titre de ville royale et, à la fois, les „arma sive clenodia“. Ce terme, éventuellement celui d'„arma seu insignia“ ou celui d'„armorum insignia“, se lit dans les privilèges royaux accordant un blason à telle ou telle ville royale ou modifiant le blason existant. En revanche, pour les villes sujettes, quand sur la prière et intercession de leurs propres seigneurs elles recevaient des lettres royaux de ce genre, on y mentionnait toujours „le blason et le sceau“, „le blason ou le sceau“, dans certains cas seulement „le sceau“. Pour certaines villes sujettes (Trhové Sviny, Horažďovice, Kostelec sur Elbe), on trouve l'image du sceau peinte ou taillée en qualité de blason municipal et portant l'inscription „sigillum civitatis“. On peut donc dire que les blasons ou les figures de blason que portent les sceaux de ville primitifs ne sont rien d'autre que les blasons et figures de blason des seigneurs de la ville, et que seules les images rappelant la construction de la ville sont, sur les sceaux, l'emblème de la ville propriétaire du sceau. Et c'est pourquoi il est aussi possible d'associer les deux éléments. On fit entrer dans les sceaux de ville les armes et les emblèmes du souverain ou du seigneur pour que l'on sût clairement de qui la ville relevait, et, en l'occurrence, il importait fort peu que ces armes ou emblèmes figurassent sur écu ou sans écu, car en toute hypothèse armes et emblèmes atteignaient leur but. Il n'importait pas davantage qu'on les employât seuls sans l'emblème de la ville. On peut, il est vrai, observer dans certains cas une accommodation de ces signes et blasons seigneuriaux. Mais cela ne les transformait pas en signes armoriaux et blasons de ville, et leur caractère fondamental n'en était pas altéré. Cette accommodation n'a pu en faire que des signes spéciaux du sceau de la ville. Elle était parfois nécessaire, puisque les sceaux de plusieurs villes portaient une image très ressemblante, sinon identique. Cependant, avant le début du XVe siècle, on ne s'est jamais servi de ce signe du sceau comme blason; il n'y a rien qui puisse le prouver.

Il est aisé d'appuyer les assertions qui précèdent sur des considérations tirées de l'histoire. Le blason, au moyen-âge, est une institution qui se rattache à la vie chevaleresque

et militaire. C'est surtout l'activité militaire qui a permis aux villes de développer et de mettre en valeur cette institution. Il est incontestable que les villes, dès le principe, eurent le caractère et le rôle de forteresses. Les remparts et les fortifications étaient à la base même du concept de ville. On le voit bien par les termes dont le latin se servait déjà pour désigner la ville: „burgus, civitas, oppidum, urbs". Ce caractère de forteresse inhérent aux villes détermina pour une bonne part les images des sceaux de ville, et c'est ce qui apparaît en ce qu'elles reproduisent, non seulement des détails empruntés à l'art de fortifier, mais les armoiries seigneuriales. Dans les batailles et les guerres, les villes étaient des facteurs de grand poids en tant que solides forteresses au service de leurs seigneurs. Aussi leurs remparts, leurs portes, leurs tours, étaient marqués des armes des seigneurs, de leurs signes armoriaux ou de leurs bannières, afin qu'aux époques de trouble on pût savoir nettement à qui elles appartenaient et pour qui elles étaient. Arborer d'autres armes ou une autre bannière que celles du seigneur effectif, c'eût été faire acte de révolte. Cela pouvait aussi signifier seulement qu'un ennemi du seigneur prenait la défense de la ville, mais cela ne signifiait pas que la ville était libre. Pour voir la ville forte engager la lutte pour sa liberté et son indépendance, il faut, dans les pays tchèques, attendre jusqu'aux guerres hussites. Même quand parfois certaines villes, des villes royales surtout, se révoltaient contre leur seigneur — elles étaient ordinairement au service d'un autre —, ce n'étaient que des épisodes sans importance. Les armoiries municipales n'ont donc pu voir le jour au cours de ces épisodes, car leur usage, après réconciliation avec le seigneur, aurait été facilement regardé comme un signe de révolte. Il en était de même quand les villes fournissaient des secours militaires pour quelque expédition guerrière. Les bourgeois, qui formaient l'unique garnison de la ville, ne partaient pas tous en campagne; le fait aurait été en contradiction avec le caractère de forteresse de la ville. On n'envoyait que quelques détachements, conduits peut-être par le bailli de la ville ou par un capitaine spécial. Mais ces détachements ne marchaient pas sous la bannière de la ville et ils ne portaient pas d'écus municipaux. Ceux qui venaient des villes sujettes se groupaient sous la bannière de leur seigneur et portaient des écus marqués de son signe. Ceux qui venaient des villes royales se rassemblaient sous le drapeau du roi et portaient les écus royaux, de même que sous la bannière unificatrice du roi les seigneurs avec leurs bannières rangeaient leurs bataillons. Aussi les villes, tant royales que sujettes, jusqu'au début du XVe siècle, n'ont pu avoir ni leurs propres bannières militaires ni leurs propres armes et écus; ainsi, pour la ville de Most, ce n'est pas toute l'image du sceau qui est appelée blason de la ville, mais seulement l'emblème du lion à double queue (emblème royal) formant un élément du sceau. De plus, sur certains sceaux munie de l'emblème de la ville flotte la bannière du seigneur (Třeboň, Bílina, Plzeň), ce qui confirme cet état de choses. Effectivement, le blason de l'autorité constituée n'était pas en même temps blason de la ville, mais blason du seigneur de la cité. Avec les guerres hussites, qu'accompagnèrent de vastes conflits religieux, politiques et sociaux, on voit se multiplier brusquement les mentions et les documents concernant les armes des villes. Les villes royales furent les premières à en adopter. Le fait était en relation avec leur attitude au cours des guerres hussites. Elles étaient intervenues militairement comme facteurs indépendants; consciemment, elles s'étaient appliquées à relever leur puissance et à conquérir leur liberté. Alors naquit l'ordre des villes, composé des villes royales. Chacune d'entre elles s'appropriait l'autonomie, l'indépendance pleine et entière, qui avait appartenu jusque là à la noblesse, seigneurs et chevaliers. L'ordre nouveau se régla sur l'exemple des villes libres de l'empire d'Allemagne, lesquelles précédemment, et souvent par la lutte, avaient conquis une situation qui comportait, non seulement des libertés étendues, mais le droit d'avoir un blason. Pendant les guerres hussites il n'y eut presque personne à élever la voix contre les prétentions des villes. Mais quand la paix eut été rétablie et qu'on eut restauré l'autorité royale, les grands ordres, redoutant la puissance des villes, réclamèrent contre les conquêtes réalisées par elles aux jours de la révolution. La noblesse entendit dépouiller les villes des privilèges et des droits qu'elles s'étaient arrogés pendant la révolution. Elle s'attaqua également aux armoi-

ries municipales, qui symbolisaient la puissance des villes. Les villes sentirent toute leur faiblesse. Il y en eut donc qui, pour dissiper l'équivoque, demandèrent au roi de remanier leurs armoiries et qui, de leurs sceaux, tirèrent un blason, pour pouvoir démontrer ainsi l'antiquité de celui-ci. Pour la même raison, elles renoncèrent aux armes toutes simples que des nécessités militaires leur avaient fait choisir pendant la révolution et elles leur substituèrent des armes en rapport avec les anciens sceaux et leurs images. En cette affaire, les grands ordres devaient perdre, car, dans l'intervalle, les armoiries urbaines étaient devenues le signe de la liberté des villes, et cela non seulement dans les pays tchèques, mais aussi dans l'Empire. Pourtant, on découvrit bientôt qu'il était possible d'enlever toute valeur à cette conquête des villes royales. Le roi introduisit dans les armoiries urbaines ses emblèmes ou son blason, pour souligner ainsi les droits de l'autorité. Les grands ordres, même quand ils reconnurent que le roi avait le droit d'accorder des armoiries, admirèrent, à la diète, ce principe que l'octroi du blason ne supprimait pas la sujétion. Ils fondèrent de nouvelles petites villes et réclamèrent pour elles le droit d'avoir un blason. Ce blason, ils l'aménagèrent de manière à proclamer du même coup leur puissance et leurs droits, ainsi qu'on avait fait dans l'ancien temps pour les sceaux de ville. Mais comme les petites villes sujettes ne pouvaient pas avoir d'armoiries au sens propre du mot, valables au point de vue militaire, le droit réclamé ne fut en réalité que le droit de sceau, auquel on donna une nouvelle désignation ou une désignation secondaire. Ce que la noblesse voulait, c'était porter atteinte aux droits des villes royales, avec lesquelles, depuis le dernier quart du XVe siècle, elle soutenait de rudes combats en vue d'anéantir leur situation politique. Elle parvint à ses fins. Du jour où les villes sujettes, qui étaient militairement sans importance, possédèrent des emblèmes analogues aux armoiries, on cessa d'attribuer une valeur spéciale aux armes des villes royales. Elles tombèrent au rang de simples sceaux, surtout quand les villes royales eurent été proclamées villes non libres. Cette conception, qui commence à se faire jour au déclin du XVe siècle, triompha en 1547, quand les villes tchèques insurgées contre le roi Ferdinand Ier eurent le dessous. La puissance politique, militaire et économique des villes royales sombra totalement. Dès lors le roi pratiqua une politique hostile aux villes et décida que les villes rivales constitueraient sa „chambre". Les blasons des villes durent à nouveau faire place au blason du roi.

La ville de Plzeň fournit un bel exemple d'évolution. Pendant la révolte hussite elle demeura fidèle à l'Eglise et au roi. Elle profita ensuite des avantages refusés aux villes révoltées et, en raison de ses hauts faits de guerre, elle se donna des armes, mais différentes de l'ancien sceau. Elle mit sur son écu une levrette, emblème de sa résistance à l'hérésie et de sa fidélité à l'Eglise catholique. Les sceaux et les armoiries des cités pragoises confirment l'exactitude des opinions ci-dessus émises. Le chapitre III leur est consacré. On y décrit les sceaux et les armes de ces cités et l'on y établit les rapprochements qui s'imposent. Cela constitue un sérieux apport aux matériaux provenant des villes de Bohême et de Moravie — la Vieille-Cité de Prague possède le sceau le plus ancien (il remonte à 1264) et un beau cachet de 1280, la Petite-Cité possède une matrice de 1257, la Nouvelle-Cité a des documents munis du sceau lors de sa fondation en 1348, Hradčany en a qui datent de 1319 —, et cela permet aussi de mieux saisir le rapport existant entre les sceaux des villes et les armoiries. Ce sont les cités pragoises qui ont permis de suivre l'évolution des armoiries urbaines et c'est, d'autre part, cette évolution qui a fourni la base d'une adaptation moderne du blason, en harmonie avec les exigences de notre temps et conforme pourtant aux règles héraldiques. Lorsque l'Etat tchécoslovaque, que les Habsbourgs avaient fait entrer de force dans le cadre de leur empire d'Autriche, eut été restauré et qu'en conséquence la Grande-Prague, faisceau de nombreuses villes et communes, fut devenue capitale, il fallut donner à ce tout imposant un emblème digne de lui et conçu dans l'esprit de l'antique tradition. La Vieille-Cité de Prague a toujours occupé le premier rang parmi les cités pragoises et les villes tchèques, et son blason, qui est lui aussi une conquête de la révolution hussite — il apparaît pour la première fois, en 1420, sur le sceau de l'armée de la Vieille-Cité alors en campagne —, est à la base du nouveau blason pragois introduit en 1927. Le nouveau blason est sorti, en substance, de la direction

des archives de la ville de Prague; il a été dessiné par František Kysela, ancien élève de l'École des Beaux-arts. Ce blason est un exemple de la façon dont il est possible aujourd'hui d'appliquer les règles héraldiques. Puisqu'on veut encore avoir des armoiries, on ne saurait regarder la science héraldique comme une science morte et caduque. On doit admettre qu'elle peut s'adapter et évoluer. De plus, il faut tenir compte de ce fait, que dans l'Etat tchécoslovaque restauré le blason des villes réapparaît, à côté du blason national, sur les drapeaux des régiments en rapport avec elles et reprend ainsi la place d'honneur perdue il y a plus de 350 ans.

Dans le chapitre IV on a groupé les résultats de l'examen des sceaux et des armes des villes de Bohême et de Moravie. Il n'est pas encore possible de présenter une doctrine systématique, mais ce que l'on apporte n'en constitue pas moins une importante contribution à la sigillographie et à la science héraldique. En particulier, on tire au clair le rôle que jouaient les sceaux de ville. On découvre qu'ils n'avaient pas seulement pour but d'authentifier les documents émanant des organismes municipaux et relatifs aux affaires de la ville ou à celles de personnes étrangères. On démontre qu'ils étaient aussi utilisés indépendamment de tout document; ils étaient alors un emblème de puissance, ils servaient à accréditer un personnage ou à légitimer une ambassade, on en faisait le symbole d'un acte juridique. On recourait encore aux sceaux pour d'autres besoins de la vie municipale, par exemple pour indiquer l'origine et la qualité des marchandises fabriquées dans la ville et pour confirmer la justesse des poids et des mesures. Mais, comme on ne pouvait pas toujours utiliser à ces fins les sceaux de cire, on eut, sur le modèle des sceaux de ville, des timbres spéciaux, des instruments de bois ou de métal (*signum civitatis*, *statmarke*, *statzeichen*) avec lesquels une image en couleur était gravée soit en creux soit en relief.

Ces instruments étant fort simples, l'image qu'ils portaient, généralement semblable à celle du sceau de ville, était aussi plus simple, moins complexe, que les images des sceaux. Au XIIIe et au XIVe siècle, ces signes urbains n'ont jamais été armoiries municipales ni employés à titre d'armoiries. Mais, pour distinguer les villes les unes des autres, on leur a fait subir certaines adaptations. On les a remaniés, même quand sans aucun doute ils représentaient en tout ou en partie le blason ou le signe armorial du seigneur de la ville. Ce faisant, on n'a jamais voulu altérer l'emblème du seigneur de la ville; on a seulement voulu l'utiliser pour donner à la ville un insigne caractéristique. Les armoiries municipales ne furent tirées des signes urbains que le jour où les villes, devenant libres, eurent un rôle militaire à jouer. De fait, par la suite, ces signes urbains, coloriés, servirent de point de départ pour l'établissement des armoiries municipales.

C'est la colonisation allemande qui dans la première moitié du XIIIe siècle a donné naissance aux villes en Bohême et en Moravie, mais c'est seulement au XIVe siècle que l'on a vu l'élément allemand acclimaté, voire même l'élément tchèque, participer aussi à la création des villes. Dès le début les sceaux furent l'emblème des droits municipaux. Mais les armoiries urbaines dans les pays tchèques sont d'origine beaucoup plus récente; elles datent de la révolution hussite, c'est-à-dire des années 1420—1436. Encore la période de leur plein épanouissement fut-elle plutôt courte. Dès la seconde moitié du XVIe siècle, les armes des villes royales elles-mêmes ne signifiaient presque rien de plus que les sceaux de ville. Cette transformation avait été préparée dès le dernier quart du XVe siècle, sous l'influence des villes sujettes. Au temps de leur efflorescence, les armoiries urbaines sont en relation étroite avec les bannières des villes (*statfahne*, *banner*, *vexillum*, *banderium*). Ces bannières, qui portaient les armes des villes, finirent par supplanter les bannières des seigneurs. Mais la décadence des armoiries urbaines les affecta gravement et elles disparurent à leur tour.

Dans la conclusion, on souligne l'intérêt des théories de Hauptmann et on les approuve en principe, mais non sans faire quelques réserves. Si l'on admet une distinction entre les emblèmes des sceaux de ville et les armoiries urbaines dans les pays tchèques, on élucide par là même certains points obscurs, principalement en ce qui concerne la situation dans l'empire d'Allemagne, mais de plus on pose à la sagacité des chercheurs une question

nouvelle: cette distinction ne serait-elle pas la conséquence d'une distinction à faire entre les sceaux et les armes chez les personnes, les souverains, les autorités ecclésiastiques et laïques? On signale en outre qu'il serait excellent d'entreprendre une révision des armoiries urbaines en se basant sur les résultats des recherches scientifiques récemment faites.

Par ailleurs, cette étude aura contribué à démontrer que le blason est un signe sur l'écu ou sur une autre partie de l'arme (même en reproduction), et l'exemple des cités pragoises est un élément de l'évolution générale en Bohême et en Moravie.

Le résumé français n'est malheureusement pas assez étendu pour donner une idée adéquate de tous les aperçus substantiels que le livre lui-même apporte. L'auteur propose une nouvelle classification fondée sur les types, il explique le sens des légendes (en particulier, il considère la marque *sigillum burgensium* comme équivalent à la marque *sigillum civium*); il étudie de même l'aspect des images des sceaux, l'écriture des légendes, la forme des sceaux; il disserte sur la matière dont étaient faites les empreintes des sceaux, sur leur couleur, sur la manière de les fixer aux documents, sur l'origine des matrices — à ce propos, il signale la parenté qui existe entre le cachet du sceau de la ville de Bonn, qui remonte à 1243, et le cachet du second sceau de la Vieille-Cité de Prague, qui date des environs de l'an 1280 —; il explique comment on confectionnait les empreintes des sceaux, comment on se servait des sceaux et quelle valeur juridique ils avaient; il apporte des renseignements intéressants sur les pièces officielles des villes et sur le soin qu'on prenait des sceaux. En outre, il souligne l'influence royale sur les sceaux de ville, et en partant de critères d'ordre divers il tente de dater d'une façon plus précise chacun des sceaux de ville que l'on possède encore des XIIIe et XIVe siècles. Pour les armoiries des villes, il examine la manière dont on les établissait, il propose de les répartir suivant leur origine, il trace un aperçu de leur évolution, il indique comment on les corrigeait et comment on les amplifiait. De plus, il montre quel usage on faisait des armoiries urbaines et sous quelle forme. Il expose ensuite comment a évolué le droit relatif aux armoiries des villes. Le livre se termine par une brève étude sur les couleurs des villes, lesquelles peuvent être quelquefois en relation avec les armoiries municipales.

REJSTŘÍK.

Bechyně 116, 126, 132, 133. — **Bělá 57**, 59—63, 65, 66, 71, 77, 90, 98, 119, 131, 178, 221, 223. — **Beroun 48, 49**, 60, 62—64, 66, 72, 73, 77, 88, 90, 96, 178, 183—185, 187, 196, 219, 221, 223, 227, 228. — **Bílina 56**, 58, 60, 62, 63, 66, 67, 71, 78, 79, 90, 98, 178, 185, 223, 228. — **Blatná 219**. — **Boleslav Mladá 213**, 219. — **Brandýs nad Labem 55, 56**, 61, 68, 69—71, 86, 87, 108, 178, 193, 223. — **Brandýs nad Orlicí 115**, 133, 219. — **Brno 12, 13**, 59 až 66, 68, 69, 71, 72, 74, 77, 87, 88, 99, 100, 108, 119, 121, 178, 181, 182, 189, 191, 197, 200, 201, 205—207, 214, 215, 219, 223, 226, 227, 229. — **Brod Český 111**, 132, 219, 228. — **Brod Německý 15, 16**, 59—61, 67—72, 74, 83, 84, 100, 130, 178, 185, 189, 191, 219, 220, 223, 228. — **Brod Uherský 28**, 60—64, 66, 71, 74, 77, 89, 92, 178, 185, 214, 223. — **Broumov 38**, 60, 67, 69, 71, 85, 90, 94, 119, 178, 223. — **Budějovice České 39**, 59—64, 66, 69, 71, 72, 75, 77, 103, 112, 124, 178, 182, 187, 193, 198, 218, 223, 227—229. — **Budyně 230**. — **Cerhovice 117**, 132. — **Čáslav 24 25**, 59—66, 71, 77, 89, 91, 130, 131, 178, 183, 184, 193, 213, 219, 221 až 223, 227, 228. — **Domazlice 48**, 60, 62—64, 90, 96, 112, 178, 219, 223, 228. — **Dvůr Králov 219**. — **Fulnek 52, 53**, 60, 62, 63, 65, 66, 78, 79, 107, 178, 183, 221, 223. — **Hlubčice 17**, 59, 67, 69, 72, 74, 75, 81, 100, 119, 124, 178, 180, 188, 197, 223, 227—229. — **Hora Kutná 35**, 59—61, 68—72, 74, 81, 82, 89, 93, 112, 123, 130, 178, 182, 185, 186, 196, 213, 216, 217, 222, 223, 229, 230. — **Horázdovice 51**, 60—63, 65, 67, 69, 72, 74, 78, 79, 81, 107, 109, 132, 178, 183, 223. — **Hory Kašperské 224**. — **Hořice u Krumlova 56, 57**, 67, 72, 87, 90, 98, 178, 182, 187. — **Hradec Jindřichův 114**, 132, 133, 219. — **Hradec Králové 47**, 60, 68, 71, 81, 90, 94, 95, 96, 124, 178, 185, 219, 223, 227 až 229. — **Hradiště Uherské 37, 38**, 60, 62 až 65, 70, 103, 113, 178, 220, 223. — **Humpolec 50, 51**, 68—71, 75, 106, 178, 223, 228, 229. — **Chabařovice 216**. — **Cheb 12, 22**, 58 až 61, 67, 69, 72, 80, 99, 122—124, 179, 182 až 184, 191—193, 197, 203, 206, 220—222, 227, 228. — **Chomutov 112**, 126, 132, 219, 228. — **Chrudim 44**, 60, 67—70, 83, 90, 94, 178, 185, 186, 219, 223, 227. — **Chvalšiny 56**, 60, 68, 69, 87, 90, 98, 178, 223. — **Ivančice 52**, 60, 68, 69, 71, 86, 90, 97, 178, 223. — **Jablonná 223**. — **Jaroměř 35, 36**, 60, 68, 69, 84, 102, 103, 178, 217, 219, 223, 227. — **Jedovnice 216**. — **Jemnice 52**, 60, 62, 66, 71, 78, 90, 97, 178, 189, 202, 223. — **Jevíčko 189**, 219. — **Jihlava**

11, 14, 15, 59, 60, 67, 70, 72, 74, 81, 89, 90, 94, 124, 132, 178, 181, 188, 189, 191, 197, 199, 205, 207, 209, 211, 213, 215, 216, 219, 223, 227, 228. — **Jilové 54**, 59—61, 67—69, 71, 74, 81, 90, 98, 131, 178, 185, 193, 223. — **Kadaň 21**, 22, 60, 62—64, 66, 74, 75, 77, 89, 119, 131, 178, 183, 186, 191, 219, 223, 227, 228. — **Kladsko 29**, 59, 60, 68, 69, 71, 72, 81, 89, 92, 94, 124, 178, 221, 223, 227, 228. — **Klatovy 24**, 59—65, 69, 89, 91, 92, 124, 131, 178, 190, 223, 219, 221, 227, 228. — **Klecany 219**. — **Knín 219**. — **Kolín 24, 25, 26**, 59, 60, 62—64, 66, 68, 69, 72, 74, 89, 91, 92, 178, 180, 181, 184—186, 209, 216, 219, 221, 223, 227, 228. — **Kolinec 55**, 60, 61, 67, 71, 72, 86, 90, 98, 178, 223. — **Kopidlno 117**, 133. — **Kostel 28, 29**, 60, 68, 69, 71, 81, 178, 223. — **Kostelec nad Labem 109**, 132. — **Kounice Horní 216**. — **Kouřim 23, 24**, 59—64, 66, 70, 74, 75, 77, 89, 91, 131, 178, 192, 193, 197, 221, 223, 227. — **Krnov 36**, 60, 67, 69, 70, 71, 75, 83, 89, 93, 178, 179, 223, 227. — **Krumlov Český 40, 41**, 60—64, 66, 67, 69 až 71, 73, 75, 78, 79, 90, 94, 119, 178, 183, 186, 187, 189, 219, 223, 228. — **Lanškroun 55**, 60, 68, 86, 88, 90, 178, 223. — **Libštejn 219**, 220. — **Litoměřice 13, 14**, 59, 62—64, 66, 71, 72—75, 77, 88—90, 119, 178, 181, 183, 188, 191, 198, 201, 206, 219, 223, 227. — **Litomyšl 40**, 59, 67, 68, 85, 90, 94, 178, 185, 188, 223. — **Litevčel 219**. — **Louny 36, 37**, 58, 59—69, 71, 72, 80, 88, 90, 93, 131, 178, 185, 191, 193, 210, 223, 227—229. — **Mělník 38**, 59, 61, 67, 72, 82, 89, 90, 94, 119, 178, 188, 196, 223, 227, 228. — **Most 17—20**, 21, 59 až 62, 65—72, 74, 75, 77, 78, 81, 88, 101, 109, 112, 119, 121, 130, 132, 178—181, 184—189, 203, 216, 219—221, 223, 226—228, 233. — **Municipaj 116**, 133, 219. — **Mýto Vysoké 42**, 59, 67, 71, 72, 85, 89, 104, 112, 178, 180, 181, 185, 188, 219, 221, 223. — **Náchod 54**, 60—62, 64 až 66, 69, 71, 73—75, 79, 80, 90, 98, 178, 183, 223. — **Netolice 49**, 60, 67, 72, 88, 90, 96, 132, 178, 182, 223. — **Nosislav 114**, 132. — **Nymburk 47, 48**, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 69, 72, 75, 77, 90, 96, 178, 223, 229. — **Olomouc 30—32**, 60, 61, 67, 70—72, 74, 75, 83, 89, 92, 131, 178, 189, 191, 197, 201, 218, 221—223, 227, 229. — **Opava 26**, 60, 68, 69, 71, 83, 89, 92, 178, 223, 227. — **Pacov 117**, 132, 133, 219. — **Pardubice 211**. — **Pelhřimov 49, 50**, 58 až 67, 69, 71, 79, 88, 90, 97, 131, 178, 184, 193, 220, 221, 223, 228. — **Písek 46**, 60, 62, 65, 66, 69, 71, 72, 74, 81, 90, 95, 131, 178, 181,

182, 185, 221, 223, 227, 228. — **Plzeň 33, 34**, 60—67, 69, 72, 73, 75, 77, 119, 127—130, 131, 178, 179, 183—186, 189, 193, 196, 203, 219, 221—223, 227—229, 232, 233, 238. — **Poděbrady 113**, 132, 133, 213, 228. — **Podivín viz Kostel**. — **Pohořelice 52**, 60, 62—64, 69, 76, 88, 90, 97, 118, 178, 223. — **Polička 44**, 59, 67, 72, 74, 75, 82, 89, 90, 94, 112, 119, 132, 178, 188, 196, 219, 223. — **Praha 133** nsl., 194, 212, 213, 226, 229, 231, 234, 236, 238. Praha spojená 168 nsl., Praha Veliká (a její části) 174, 240. Staré město 134 nsl., 178, 181, 183, 184, 187, 188, 190—193, 195, 200—204, 206—210, 212, 213, 215, 217, 218, 220, 223—225, 228—237. Nové město 159 nsl., 179, 182, 184, 187, 188, 190, 192, 196, 198, 211—214, 218, 223, 225, 228, 229, 232, 236. Menší město (Malá strana) 152 nsl., 178, 183, 184, 187, 188, 192, 193, 198, 212, 218, 221—224, 237. Hradčany 165 nsl., 178, 197, 223, 237. Vyšehrad 174. — **Prachatice 118**, 220. — **Přerov 225**. — **Přibyslav 189**, 211. — **Prostějov 219**. — **Rábí 116**, 132, 133. — **Rabštejn 117**, 132, 219. — **Rakovník 112**, 132, 219, 227, 228. — **Rokycany 213**. — **Rouchovany 114**, 132, 219. — **Rychnov nad Kněžnou 114**, 132, 133, 219. — **Řečice 58**. — **Senomaty 219**. — **Slaný 42, 43**, 60, 61, 68, 70, 71, 72, 75, 81, 82, 88, 104—106, 119, 124, 178, 184, 186, 190, 193, 194, 197, 218, 219, 221, 223, 224, 227, 228, 233. — **Slavětín 54**, 60—63, 67, 71, 78, 79, 90, 98, 178, 221, 223. — **Slavkov 109, 110**, 130, 132, 178, 216, 220. — **Slavonice 55**, 59, 60, 67, 68,

71, 74, 75, 86, 108, 131, 178, 185, 196, 221—223. — **Sobotka 115**, 132, 219. — **Strážov 117**, 132. — **Stříbro 42**, 59, 60, 67, 85, 104, 112, 185, 219, 223, 229. — **Strumeň 116**, 132. — **Sušice 45, 46**, 58—65, 68, 71, 90, 95, 131, 132, 178, 183, 192, 193, 219, 221, 223. — **Sviny Trhové 52**, 68, 86, 107, 109, 132, 178. — **Satava 219**. — **Šatov 115**, 132, 133. — **Tábor 110, 111**, 132, 132, 217, 219, 220, 228. — **Tachov 45**, 60, 67, 71, 81, 90, 95, 178, 185, 220, 223, 227, 228. — **Telč 53**, 60, 67, 68, 71, 86, 107, 178, 185, 196, 221, 223. — **Tovačov 115**, 132, 133, 219. — **Třebenice 110**, 125, 132, 216, 220. — **Třeboň 53**, 60, 61, 62—67, 71, 72, 78, 79, 90, 97, 119, 126, 178, 185, 223. — **Třebová Česká 58**. — **Třebová Moravská 219**. — **Tyniště 115**, 132, 133. — **Unhošť 115**, 132, 133, 219. — **Unčov 53**, 60, 68, 72, 87, 90, 97, 119, 178, 219, 223. — **Ústí nad Labem 32, 33**, 59, 60, 68, 69, 71, 74, 81, 82, 88, 112, 119, 124, 178, 186, 197, 219, 223, 227, 228, 233. — **Váleč 117**, 132, 219. — **Velvary 118**, 130, 132, 216, 219. — **Verneřice 117**, 132, 133. — **Vodňany 44, 45**, 60, 68, 71, 72, 75, 81, 88, 90, 94, 131, 178, 184, 219, 223, 228. — **Volyně 219**. — **Vrané 116**, 132, 133, 219. — **Vyškov 57**, 60, 62—65, 72, 90, 98, 178, 181, 223. — **Znojmo 29, 30**, 59—61, 67, 69, 71, 72, 75, 83, 89, 92, 120, 178, 189, 197, 218, 223, 227, 229. — **Žatec 26, 27**, 59, 60, 62—66, 69, 77, 89, 91, 92, 124, 178, 186, 198, 199, 208, 219, 223, 227, 228, 234. — **Žebrák 68**, 81, 185, 189. — **Žlutice 51**, 60, 68, 69, 71, 86, 106, 132, 178, 223. — **Doplňky a opravy nejsou pojaty do rejstříku.**

DROBNÉ ČLÁNKY.

Podskalí.

První rána starému vzhledu Podskalí byla zasazena stavbou Palackého mostu (od r. 1876) a přilehlého vysokého nábřeží, za jehož hradbou v části od mostu až k Myslíkově ulici záhy zbourány nízké domky a terén ulic vysoko nasypán na původní niveau, které se zachovalo pouze v domovních blocích. V roce 1894 nasypáno dnešní Palackého náměstí. Druhá velká rána zasáhla Podskalí novou regulací části mezi Palackého náměstím a Vyšehradem, v důsledku čehož v druhém desetiletí 20. století zbourány postupně mnohé cenné barokní stavby této části. Vysokými škatulovitými hradbami činžovních domů na levo i na pravo Palackého mostu úplně zakryto dřívější panorama Nového města, takže zbyla tu jen silueta Emauz a Vyšehradu. Změna regulačního plánu prospěla Vyšehradu tím, že dovoleno pod ním pouze zastavění izolovanými vilami. Výtoňský blok pak měl mít plošně i výškově nepatrné zastavění (dnes se jako předmostí vůbec nezastaví) a další domovní blok k severu jenom třípatrové zastavění jako přechod k zastavění čtyřpatrovému.

Pro zachování skupiny pod Emauzy svedeny četné a dlouhé boje, ježto kritická veřejnost nemohla klidně snést zničení i tohoto krásného obra-

zu. Obzvláštní, ba výhradná zásluha přísluší v tomto boji, vedeném od r. 1907, klubu Za starou Prahu, jehož idea na konec přece zvítězila, a vypracováním definitivního návrhu na stavbu ministerských budov pověřen arch. Bohumil Hübschmann, který právě jako člen klubu Za starou Prahu svého času pracoval ideové klubovní náčrtky (viz Věstník klubu roč. I., III., V. a VI.). V červnu 1924 započato s pilotováním základů nových budov, do konce r. 1926 téměř dokončena budova ministerstva sociální péče za Palackého pomníkem, a druhá budova, určená dříve pro ministerstvo zdravotnictví, pak veřejných prací, r. 1927 byla dokončena, stejně jako parková úprava před nimi mezi Podskalskou třídou a Rašínovým nábřežím. Dominanta kláštera na Slovanech a pohled až ke Karlovu zachovány, jak zvláště je viděti se Smíchovského nábřeží i s Palackého mostu, zachován s Rašínova nábřeží i pohled na Slovanský vršek, ovšem jen v průhledu mezi oběma nízkými křídly budov, zachováno i nízké niveau, jen poněkud zvednuté a vyrovnané proti původnímu. Ovšem staré Podskalí už to není, ani jeho charakter. Vada byla ve špatně pochopeném regulování ke sklonku 19. století, kdy Praha ochuzena byla zvláště o celé ghetto a o celé

Podskalí vedle nesčetných jiných památek. V Podskalí mohla vzniknouti čtvrť s částečně izolovaným nízkým zastavěním v zahradách, při čemž mohly se zachovati a upravit krásné renaissanční a barokní domy a zbořiti bezcenné novější domy a různé přístavky z 19. století. Tím také by se

i vzhled ulice Pod Slovany v její severní části. Zbyly tu ještě, ovšem dočasně, památkově necenné domy při Václavské ul., a to čp. 324, 323, 1266 a 1409-II., dále v ulici Pod Slovany domek čp. 347 renaissančního původu a 348, pro úplnou sešlost neudržitelné, památkově cenný barokní domek čp.

Obr. 36.
Pohled na Podskalí a Emauzy na počátku XX. stol.
Vue de Podskalí et du monastère d'Emmaüs au début du 20ème siècle.

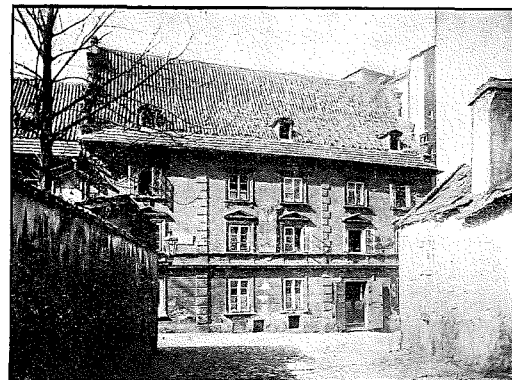
bylo mohlo zachovati staré niveau i krásné panorama novoměstské a vyšehradské.

V letech 1924 až 1926 bylo nutno zbourati za účelem novostaveb ministerských budov pod Emauzy celkem 13 domů (obr. 36), a úplně zahlazeny staré ulice, a to zbytek Podskalské třídy, ulice U vápenice, Zavětova ulička a Dřevná ulice, a značně změněn

371-II. se štítem a pěknou vrbou vedle, který v nově vytvořeném prostředí je ovšem svojí polohou nemožný, dále se stejnými barokními štíty domek kláštera emauzského čp. 373-II., který po řádné vnitřní úpravě bylo by možno a záhodno zachovati, ježto leží ve svahu Slovanského vršku a tedy mimo regulaci ulice Pod Slovany. Stojí ještě těsně vedle něho bezcenná

budova Fišpanky čp. 374-II., jejíž ztráty nebude nikdo litovati, ba naopak uvolnila by jižní barokní štít domku čp. 373-II., na který je přilepena, a zmizela by vysoká a dlouhá její severní holá štítní zeď, táhnoucí se ohyzdně až ke klášterním budovám. Ze zbořených 13 domů některé byly památkově velmi cenné, jak vysvitne dále z jejich popisu.

Byl to především dům čp. 350-II., zvaný „U Zahrádků“, na rohu ulice

Obr. 37.
Dům „U Zahrádků“ čp. 350-II.
La maison „U Zahrádků“ no 350-II.

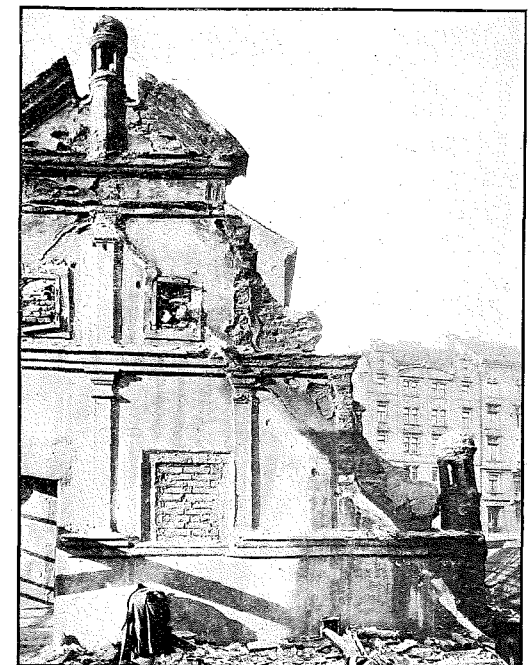
U vápenice 12 a ul. Pod Slovany 35, známý pěknými štíty s kruhovými věžičkami renaissančního původu, asi ze začátku 17. století. Jeho dvoupatrové východní a severní průčelí obdrželo vzhled v roce 1875 podle schválených plánů, podepsaných zednickým mistrem Ant. Kutinou (obr. 37). V plánech zakreslena starší barokní uliční fačáda, která se až do zbourání zachovala na dvorním průčelí. Také značné změny při tom doznal severní štít, takže neporušen se zachoval v původním stavu toliko jižní štít z toho důvodu, že byl zakryt

střechou novější přístavby domu z 19. století. Fotografie tohoto štítu mohla býti pořízena teprve po odbourání střechy přístavku. Z původní renaissanční stavby zachovaly se neporušeně sklepy s valenými klenbami a křížové klenby v přízemí. Jak pevně byl stavěn tento dům, bylo viděti při jeho bourání. Všecka jeho náročí byla zbudována z velikých opukových kvádrů, hladce opracovaných. Jinak ve zdivu bylo viděti důkladné přestavby, jimiž patrně dům, kdysi o vysokém jednom patře, změněn ve dvě nízká patra. K domu patřila značně velká parcela s cihelnou či vápenicí (odtud jméno přilehlé ulice), která podle Rutha r. 1571 náležela Joachymu hr. Šlikovi, po něm Kryštofu Hyzrlovi z Chodů, pak Václavu Budkovskému z Budkova a v 17. století přešla koupí na Michny z Vacínova.

Při bourání zachován byl zevně, z renaissanční stavby nepředělaný, byť i v poškozeném stavu, pouze jižní štít. (Obr. 38.) Z plné attiky, vysoké 130 cm a široké 9 m s jednoduchou renaissanční římsou, vyrůstala dvě patra štítu. Spodní — dělené pěti toskánskými pilastry, nesoucími římsu s volutovými křídly — bylo ohraničeno dvěma úzkými kruhovými věžičkami, dělenými římsou na dvě patra, z nichž horní bylo prolomeno pravoúhlými okénky. Vršek tvořila zděná kopulka, sedící na římsě. Vrchní patro štítu bylo podobně vytvořeno jako spodní, bylo však děleno jen třemi pilastry, mezi nimiž byla prolomena dvě čtyřhranná okna s hladkými chambranami. Z římsy horního patra vyrůstal zděný, hladký vlys, užší než

římsa, ohraničený dvěma triglyfy. Nad ním seděla římsa s tympanonem, na vrcholu rozeklaným. Ve výseku stála věžička, podobná věžičkám na attice. Její spodní, plná polokruhová část vyrůstala z římsy tympanonu, kdežto část svrchní, prolomená okénky a zakončená kopulkou, vyrůstala volně ze zdiva štítu. Celý štít i s attikou byl 7.20 m vysoký. Severní štít značně Kutina předělal. Ve spodním patře štítu odstranil střední pilastr a k oběma vnitřním pilastrům připojil další. V horním patře stejným způsobem odsekal střední pilastr a ke krajním přidal ještě po jednom. Při tom zazdil obě okna v obou patrech a umístil po jednom okně do obou pater štítu. Tento stav zakreslil A. Balšánek ve svém díle „Štíty a motivy attikové v české renaissanci“ obr. 127. Střecha byla sedlová, krytá prejzy a nad okapy taškami. Vzhled renaissanční fasády nelze rekonstruovati. Na plánu před přestavbou v r. 1875 je celkem hladká fasáda východní i severní. V přízemí je zakresleno na východní straně pět nepravidelně rozdělených oken, na severní tři. Stejná a stejně rozdělená okna jsou i v obou patrech. Mezi přízemím a prvním patrem obíhá kordonová římsa. Na východní straně mezi prvním a druhým, dále třetím a čtvrtým oknem jsou prázdné plochy ozdobeny kolmými pásy, nahoře i dole v půlkruhu vykrojené. Mezi okny prvního a druhého patra jsou ploché rámové ozdoby složené z kruhů, segmentů a přímek. Na severní fasádě byly pouze tyto rámové ozdoby. Hrany domu byly zesíleny bossami. V r. 1875 byly okenní otvory orámovány chambranami, vytaženými z malty.

Nad okno v prvním patře nasazeny trojhranné štíty, v druhém patře jen římsy. Kordonová římsa silně vyložena a nad ní přímo pod okenními lavičemi vytažena druhá římsa. Pod okny obě římsy spojeny plochými pilířky. Přízemí bylo pokryto vodorovnými

Obr. 38.
Jižní štít domu „U Zahrádků“ čp. 350-II.
Pignon sud de la maison „U Zahrádků“ no 350-II.

rustikovými pásy. Nárožní bossování ponecháno a místo kolmých pásů provedeny kolmé pásy z boss, které dělily celou fasádu na tři části a zdánlivě vytvářely na fasádě dva mělké risality po krajích. V přízemí změněno bylo druhé okno od severu na krámový vchod. Na dvorním průčelí zůstala zachována fasáda z 18. století až do zboření domu. S bouráním domu započato 6. března 1925. Suterén a sklepní klenby nezbořeny, ale vyplně-

ny rumem, naházeným otvory proraženými v klenbě.

Ve stavebním archivu magistrátu jsou uloženy dva plány na papíře, podepsané stavitelem Jos. Lieblem. Byly předloženy při komisi 25. února 1863. Obsahují půdorys a řezy navržených

Obr. 39.

Dům čp. 1589-II. (v levo) a čp. 350-II. (v pravo).
La maison no 1589-II. (à gauche) et la maison no 350-II. (à droite).

střech. Podle výměru z 1. IV. 1863 č. 16784 schváleny jen dva domy dvoupatrové v regulačních čarách. Jeden plán uložen byl 14. listopadu 1864 k berničním spisům. Výměrem z 19. července 1863 č. 32853 povolena přeměna cihelny na dvoupatrový obytný dům. Plány tyto patří spíše k domu čp. 1589-II., který tu byl postaven v roce 1863. Z roku 1875 zachován je plán na průsvitném plátně, schválený

magistrátem 10. května 1875 pod č. 41139. Má nakresleny obě fasády ve starém stavu i s návrhem na novou úpravu. Magistrátní výměr nařizoval mohutnější vyložení kordonové římsy a zakazoval podokenní římsy. Skutečně provedené fasády byly však částečně odchylné od plánu i od nařízení magistrátu. Před zbořením poríženy plány zednickým mistrem Janem Kobličkou, jemuž zadáno bylo bourání domu. Plány o pěti kusech na papíře nejsou úplně a přesné. Zakresleny pouze suterén, přízemí, I. a II. patro a dva řezy. Chybějí sklepy, krov a fasády. Klenby jsou zakresleny nepřesně.

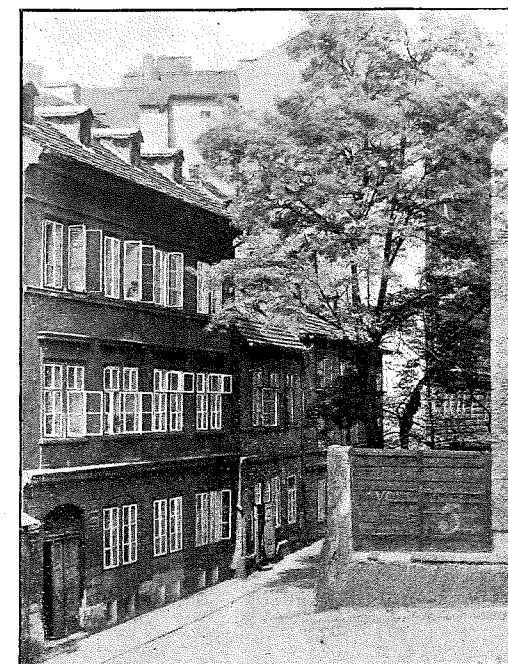
Na místě vápenice její přestavbou vznikl sousední dům č. p. 1589-II. v ulici U vápenice č. 10 a to v roce 1863 podle plánů stavitele Karla Hartiga a Jana Vlčka (obr. 39). Dům postavil tehdejší majetník Frant. Wintika, který vůbec zamýšlel celou vápenici parcelovati a postaviti tu šest domů, jak vidno z nepovolených plánů, uložených v magistrátním stavebním archivu. Obyčejný tento nájemní dům s malými byty byl dvoupatrový s jednoduchou fasádou. Pěkné rokokové domovní dveře byly sem patrně odjinud přeneseny. Výška a poněkud i vzhled vápenice byl viditelný v západní a jižní štítní zdi tohoto domu. Při bourání vyžadovalo neobyčejné námahy rozbíjení zdiva vlastní pece, složeného z několika cihelných vrstev, jakoby spečených sklovinou. Východní část bourána od 17. dubna 1925. Ve stavebním archivu je plán na papíře č. 25096, zkoušený komisí 15. května 1863. Je kolorovaný, německy popsáný, v měřítku vídeň-

ských sáhů. Obsahuje fasádu, půdorysy sklepů, přízemí, obou pater a krovů a dva řezy. Staré zdivo je šedé, bourané žluté, nové červené. V půdorysech je zakreslena změna posunutím průčelní zdi do regulační čáry. Plány pozdější adaptace se nezachovaly. Z roku 1881 je pláněk hrnčířské dílny Bedřicha Kolbavy v suterénu, zkoušený komisí 8. srpna 1881 a povoleno z 24. srpna 1881 č. 116.357. Před bořením provedeny byly plány, a to v květnu 1924 bývalé vápenice a přilehlé kolny (papír), jednak v dubnu 1925 stavitelem Václavem Ráblem 2 plány (neprůhledné plátno) s půdorysy sklepů, přízemí, obou pater, krovu s příčným řezem a fasádou.

Dům čp. 1590-II., Pod Slovany 33, jako dvoupatrový nájemní dům s malými byty postavil též F. Wintika podle plánů stavitele K. Hartiga z r. 1866 na pozemku vápenice. Dům s jednoduchou, ale dobrou fasádou svojí výškou nevhodně zapadal do nízkého okolí. (Obr. 40.) Byl pověstný svými pavlačemi, obrácenými na západ, na nichž vytrvale visela spousta prádla jako v italských uličkách, nepěkně to pozadí Palackého pomníku. Zbořen v dubnu 1925. Ve stavebním archivu jsou dva kolorované plány na papíře, česky popsáné, v sáhovém měřítku, provedené stavitelem K. Hartigem. Komisí zkoušený byly 28. února 1866. Obsahují fasádu, řez, půdorysy suterénu, přízemí, obou pater, krov a části stropů. Plán před zbořením dodal zednický mistr J. Koblička.

Dům čp. 1591-II., Pod Slovany 31, byl vlastně dílnou přistavěnou v 19. století ke staršímu domku o dvouplackových klenbách z konce 18. sto-

letí, který je zakreslen na Jüttnerově plánu. Do ulice vyzníval jako prostá přízemní zeď bez fasády a bez oken, do dvora pak měl v novější části jedno půdní patro. Všecky domy v této severní půlce ulice Pod Slovany, od Dřevné počínajíc, měly dvorní

Obr. 40.

Ulice Pod Slovany s domy čp. 1590-II. a čp. 350-II.
La rue Pod Slovany avec les maisons nos 1590-II. et 350-II.

niveau o celé patro nižší než přilehlá ulice. Do domku se vcházelo malými dvířky z uličky pro pěší, která vedle něho počínala a dřevními ohradami se klikatila k západu do ulice U vápenice. Z ní vedla také vrata do ohrady a dvora domku. Domek zbořen v r. 1925. Ve stavebním archivu je pláněk porížený před bouráním v roce 1924, obsahuje dvorní fasádu a půdorys přízemí.

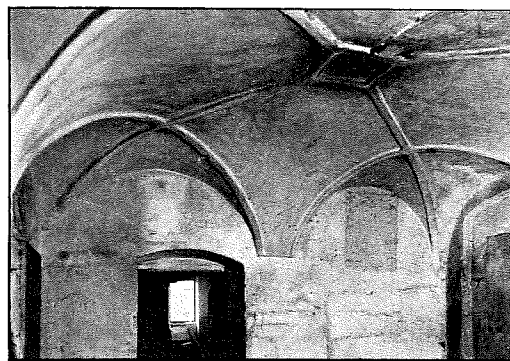
Druhý roh této uličky tvořil památkově cenný dům čp. 372-II., Pod Slovany 29, zvaný „U Sluníčků“. Do ulice měl vzhled dvou přízemních domků, do dvora byl jednopatrový. Starší mohutnější část z počátku 17. století měla hřeben od východu k západu, druhá úzká část, přistavěná asi koncem 18. století, vyplnila mezeru mezi ním a sousedním barokovým domem se štítem čp. 371-II. (Obr. 41.) Podél této přístavby byla ve dvoře

Obr. 41.
Ulice Pod Slovany s domy čp. 371 a 372-II.
La rue Pod Slovany avec les maisons nos 371 et 372-II.

dřevěná empirová pavlač. Ve staré části v pravo od domovního vchodu při nároží ulice Pod Slovany a úzké uličky byla velká čtvercová místnost, mající renaissanční kopulovou klenbu se sdruženými výsečemi v rozích (obr. 42). Hrany klenby byly ozdobeny pásky z malty. Pásky na hranách mezi výsečemi prodlouženy byly až do středu celé klenby, kde se připínaly na čtverec ze stejných pásků. V tomto patře v pokoji obráceném do dvora při jihozápadním nároží (ze dvora v 1. patře) byl strop vyzdoben štukovým profilovaným barokním rá-

mem, složeným ze segmentů. Jest litovati, že nebylo prozkoumáno, zda v orámovaných plochách nejsou stopy maleb. Dům zřejmě byl honosným kdys sídlem zámožného podskalského občana a zchátral tehdy, když změnil se v činžovní, hustě obydlený dům. Zbořen byl v březnu v r. 1925. Ve stavebním archivu je výměr z 15. dubna 1854 č. 28523 s plánem na papíře, zkoušeným komisí 6. dubna 1854. Plán je podepsán stavitelem Josefem

Obr. 42.
Dům čp. 372-II. Renaissanční klenba v přízemí.
La maison no 372-II. Au rez-de-chaussée, voûte Renaissance.

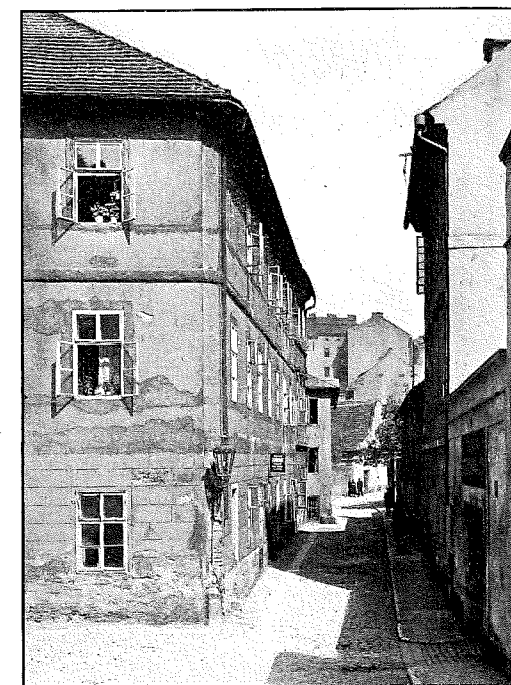
Lieblem a německy popsáný, v sáhovém měřítku. Obsahuje suterén, přízemí, krov, tři řezy a nově navrhovanou fasádu. Starý stav, zakreslený v plánu, se udržel až do bourání, protože zamýšlená přestavba nebyla provedena. Z r. 1884 je plánek navrhovaných dvorních kolniček, který zamítnut v I. i II. instanci výměrem č. 125500. Před zbouráním zhotoveny zednickým mistrem J. Kobličkou plány suterénu a dva řezy.

Dům čp. 375-II., Pod Slovany 21, dvoupatrový, byl od základů postaven v roce 1852 podle plánů stavitele

Fr. Wolfa pro Bernarda a Leopoldinu Partheovy. Byl to obyčejný nájemní dům s malými byty, s jednoduchou fasádou na východ do ulice Pod Slovany a boční na jih do býv. odbočky Soudní ulice, dnes nazvané Na poričním právu (obr. 43). Na dvorní západní stranu měl po stranách křídla a pavlače. V dobrém zdivu měl vedle cihel hojně pravidelných, opukových kvádrů. Dříve tu stával již domek podlouhlého, obdélníkového půdorysu, neznámého vzhledu, jak viděti na Jüttnerově plánu. Dům byl zbořen na jaře r. 1925. Ve stavebním archivu je plán stavitele Jos. Liebla na papíře, lavírovaný, obsahující fasádu, půdorys sklepu, přízemí a obou pater, krov a tři řezy. Popsán je německy. Měřítko je ve vídeňských sázích. Komisi byl předložen 16. června 1851, ale nebyl proveden. Druhý plán, podobně vypravený, ale pozměněný, nakreslil stavitel Frant. Wolf. Není datovaný. Obsahuje jen hlavní fasádu, půdorys sklepu, přízemí a obou pater, krov a jeden řez všemi patry. Druhé patro je na plánu přeškrtnuto, ale bylo provedeno. Další dva plány na průsvitném plátně, podepsané J. Lieblem, navrhuji menší adaptace v domě a rekonstrukci pavlačí. Měřítko metrové. Komisí zkoušeny 15. dubna 1884 a schváleny magistrátem 12. listopadu 1884 č. 168985.

Ze sousedního, rovněž dvoupatrového domu čp. 376-II., Pod Slovany 23, nároží Dřevné ulice 6, zbourána byla nejen nová, vysoká jižní část s pavlačemi do dvorka, nýbrž i starší a nižší dvoupatrový dům. Dům neměl umělecky význačných forem ani v celku ani v detailu, zapadal

však do starobylého okolí velmi dobře svými průčelími, kdežto jeho novější přístavba stejně jako novější sousední dům čp. 375-II. výškou s nekrytými holými štítními zdmi a pavlačemi plnými prádla velmi rušivě působily v krásném emauzském obraze.

Obr. 43.
Ulice Pod Slovany s domem čp. 375-II.
La rue Pod Slovany avec la maison no 375-II.

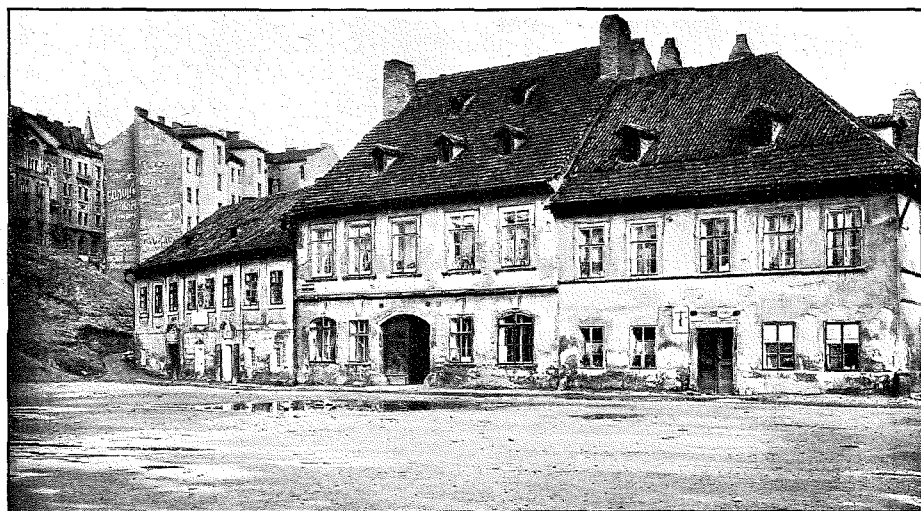
Zbořený dům čp. 377-II. na nároží Dřevné ul. 4 a Soudní 10 skládal se z přízemního obytného domku při ulici a několika kůlen a zděných stájí kolem rozlehlého dvora. Neměl zvláštní ceny. Stejně bezvýznamný byl zbořený přízemní dům čp. 369-II. (Dřevná ul. 5 a Závětova ul. 6), sloužící za výrobnu cementového zboží. Byl novějšího původu a měl v dosti velké zahradě v jihozápadním nároží při

Dřevné ul. zděný čtvercový altánek se sedlovou stříškou.

V Podskalské třídě, která mívala domy toliko na východní straně, kdežto na západní byly dřevní ohra- dy až k Vltavě, zbořeny tři domy či- nicí souvislou skupinu mezi ulicí U vápenice a Závětovou uličkou. Z nich dům čp. 363-II., Podskalská tř. 50, nároží ulice U vápenice 2, jedno-

čp. 363, které nedovedla odstraniti ani přístavba v druhé polovině 18. století.

Hlavní průčelí — západní — do Podskalské třídy mělo v přízemí v levo domovní portál, kdežto pravý, lichý portál byl později změněn ve vchod do krámu (obr. 44). Přízemí bylo pokryto vodorovnými, rustiko- vými pásy a prolomeno čtyřmi za- mřížovanými, téměř čtvercovými

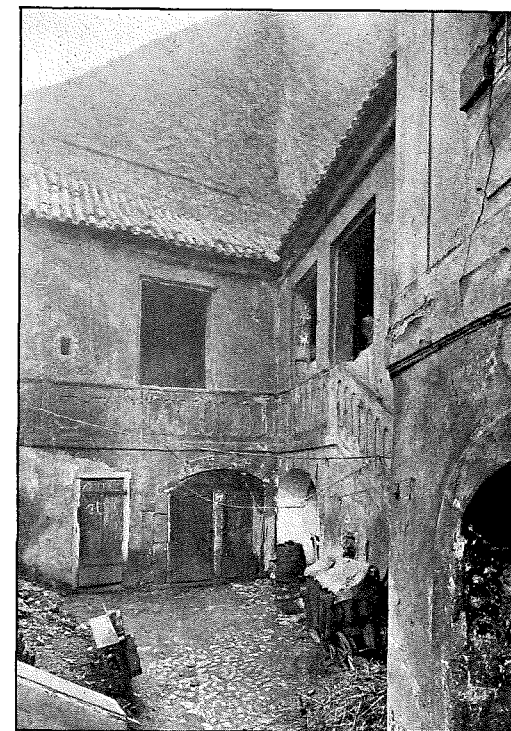
Obr. 44.
Podskalská třída s domy čp. 363, 364, 365-II.
La rue Podskalská avec les maisons nos 363, 364, 365-II.

patrový a nepodsklepený, měl jedno- duchou, barokní fasádu, obepínající všechny tři volné fronty, čtvrtou jižní stranou přiléhal — nemaje vlastní hraniční zdi — na štít sousedního do- mu čp. 364-II. Půdorys domu byl li- choběžníkový a ukazoval na sloučení dvou domů. Severní část domu, vy- stupující na východní straně risali- tem z dvorní fasády, dokazuje exi- stenci jednoho domu, vedle kterého stál druhý, opírající se o čp. 364. Tím lze vysvětliti nepravidelnosti domu

okny s plochou chambranou. Nad pří- zemkem byla hladká pásová římsa, z níž vyrůstalo osm lesen, spoje- ných plochým pásem běžícím pod okapní římsou. Leseny kolem třetího a pátého okna byly zesíleny, sbíhaly pod zalomenou pásovou římsou až k zemi a tvořily kolem portálu a okna nad ním zdánlivý risalit. Všech osm oken mělo hladké podokenní římsy a ploché chambrany z malty, u hor- ních rohů poněkud rozšířené. Ve stře- du patra, mezi čtvrtým a pátým

oknem byl štukový znak Vojtěcha Eisnera z Eisensteina, který koupil podle Rutha dům v r. 1772. Nejozdob- něji byly provedeny oba portály. Hladké kamenné ostění s plastickou páskou na vnějším okraji bylo po stranách rámováno úzkými štukový- mi pásy, zakončenými nahoře volu- tami, zatočenými dovnitř. Z nadpraží vyrůstal plochý štít z omítky, zakon- čený dvěma esovitě prohnutými a silně vyloženými úseky římsovými, mezi nimiž na volutové konsole stála vása. Vše provedeno bylo ve štuku. Severní fasáda, o dvou oknech v pří- zemí i v patře, byla podobně řešena jako západní. Stejně bylo tomu i při risalitové části východní fasády dvorní. Rohy byly zaobleny a ozdo- beny mírně prohloubeným, kolmým pásem obdélníkovým s vyřiznutými rohy. V jižní polovině východní fa- sády risalitu byl v přízemí průjezdní otvor do dvora, půlkruhem sklenutý a rámovaný plochým pásem (obr. 45). Z průjezdu vystupovalo do patra jed- noramenné schodiště se zděným zá- bradlím do dvora. Plná plocha jeho byla ozdobena oválnými rámy z ozdob- ných, štukových pásků. Zábradlí schodů pokračovalo v stejně provede- ném zábradlí pavlače, která zalamo- vala se v krátké jižní křídlo, zakon- čené záchodem. Zábradlí schodů a pa- vlače spojoval pilířek ozdobený ča- brakou a s ním korespondoval na zdi domu pilířek zakončený štukovou, re- liefní vázou. Nad schodištěm byla jižní strana risalitu vyzdobena štuko- vým jelenem ve vysokém reliefu. (Vy- obrazení v Ruthově Kronice král. Prahy, str. 859.) Sedlová střecha, krytá prejzy, měla několik jednodu-

chých vikýřů. Dům byl upraven asi v 70. letech 18. století a změněna byla později jen střecha a vzhled schodů a pavlače, kde převislá střecha spojena se zábradlím stěnou, prolomenou na východě třemi a na jižním křídle jed- ním velikým obdélníkovým otvorem.

Obr. 45.
Nádvoří domu čp. 363-II.
Cour de la maison no 363-II.

Při provádění nadezdívky zábradlí byla zadní část reliefního jelena zko- molena. Přízemek byl sklenut, v I. patře byly rovné stropy. K tomu pa- třila kdysi zahrada směrem na vý- chod a sever. Dům byl zbourán v květnu r. 1926 zednickým mistrem J. Kobližkou, který předložil před bo- řením vadné plány na neprůhledném

plátně, obsahující půdorys přízemí, I. patra, krovu a jeden řez.

Dům čp. 364-II., zvaný „Zlatá hruška“ (Podskalská tř. 48, Pod Slovany 25 a Závětova ulička 7), ač jednopatrový, přece vyčníval značně nad své sousedy. Svým vzhledem, půdo-

Obr. 46.

Sgraffito na severní zdi domu čp. 364-II.
Sgraffite sur le mur nord de la maison no 364-II.

rysem, tvarem kleneb v přízemí a schodišti ukazoval na 19. století. Fasáda byla jednoduchá s průjezdem uprostřed. Nápadná byla vysoká sedlová střecha, krytá taškami s dvěma řadami vikýřů, upravených také v 19. století. (Obr. 44). Dům neměl sklepů. Zcela jiný vzhled měla dvorní strana, kde byla otevřená pavlač s plným zděným zábradlím, děleným pilířky. Pavlač spočívala na třech segmentových klenbách, sedících na hladkých

pilířích. Shora kryla pavlač přečnávající střecha. Ve dvoře byla při pravé hraniční zdi místnost, sklenutá dvěma plackami, jež sloužila za stáj. V letech 1860 byla přistavěna podle plánů stavitele A. Helmicha dále k východu kravská stáj, změněná v r. 1866 na jednopatrové obytné stavení. V podlouhlém dvoře vznikly později ještě další stavby, avšak vše bez umělecké ceny. A přece ve zdivu domu zachovala se velmi cenná renaissanční památka. Při odbourávání sousedního domu čp. 363-II. a po odpadnutí trhlinou rozdrčené části pokojové omítky odkryto bylo 5. května 1926 na severní hraniční zdi domu čp. 364-II. kus sgrafita, které pak bylo pozorně v celém rozsahu odkryto, a tak objevena celá stěna jednopatrového renaissančního křídla i s trojúhelníkovým štítem (obr. 46). Štít byl původně trojpatrový. Od stěny oddělen byl silně vyloženou štukovou římsou, ozdobenou vejcovkou. Plocha štítu byla dělena dvěma vodorovnými římsami, z nichž spodní byla již zničena, kdežto horní se zachovala i s vejcovkou ji zdobící. Trojúhelníkový vršek štítu byl prolomen kruhovým otvorem. Hrany štítu byly také ozdobeny plastickou římsou. Plná stěna v I. patře byla pokryta jednobarevným sgrafitem. Toto představovalo jedno pole otevřené chodby. Na dvou profilovaných pilířcích, ozdobených v ploše diamantovanou bossou, spočívala hladká krycí deska zábradlí, a nad ní vyrůstaly dva pilíře se skosenou patkou a hlavicí, složenou ze dvou desek a simového článku mezi nimi. Plocha pilíře ozdobena byla uprostřed kruhem, který odděloval od se-

be dvě obdélníková pole, segmentově vyřiznutá na stranách ke kruhu. Kruhy i pole byly bohatě sgrafitovány. Na levém pilíři byl v kruhu pětistý květ, na horním poli delfin, ovoce a listy, na dolním pták s dlouhým krkem, sklánějící hlavu k ovoci ležícímu před ním. Na pravém pilíři byl v kruhu čtyřlístý květ, v horním poli opice s ovocem, v dolním poli pes v ornamentálních rozvilinách. Pilíře nesly mohutné kládí, přečnávající hlavice pilířů. Vlys byl bohatě vyzdoben kruhovitě se proplétající rozvilinou se zvoncovými květy. Kresba snažila se vzbuzovati dojem plastičnosti. Šířka sgrafita byla 3.42 m, výška až po štít 3.52 m. Prázdna plocha mezi pilíři měřila 2.52 m, mezi kládím a spodkem 2.87 m, což snad byly rozměry na východ nebo západ otevřené chodby, která pravděpodobně tvořila křídlo renaissančního domu, jenž zde asi stál koncem 16. stol. Sgraffito bylo vyškrabáno na vyhlazené omítce, tence nanesené na cihelné a opukové zdivo. Originál nedal se sejmuti a proto byl nákladem Památkového sboru ofotografován, zaměřen a pořízen sádrový odlitek. Celek svědčí o vysoké umělecké kvalitě. Cenný tento nález dokumentuje, jak je třeba opatrně a za stálého odborného dohledu bourati budovy zdánlivě i bezcenné.

Ve stavebním archivu jsou uloženy tři plány. První na papíře, kolorovaný, německy popsáný a podepsáný stavitelem A. Helmichem, byl projednáván na komisi 20. IV. 1860. Je to plán na stavbu kravského chléva. Zakreslená je fasáda, řez, půdorys a krov. Při půdorysu je zakreslena i nepravdělná dvorní čára obytného sta-

vení. Kravín je naznačen růžovou barvou, pekařská pec, která měla být zbořena, žlutou barvou a sousedící stáj šedou barvou. Měřítko je ve vídeňských sázích. Druhý plán schválen byl magistrátem 15. III. 1866 čís. 14098 a povolena podle něho přeměna stájí na jednopatrové obytné stavení s pavlačí v I. patře. Železné zábradlí pavlače je v gotisujících formách. Plán je na papíře, kolorovaný, česky popsáný a podepsáný stavitelem Vác-

Obr. 47.

Nádvoří domu čp. 365-II.
Cour de la maison no 365-II.

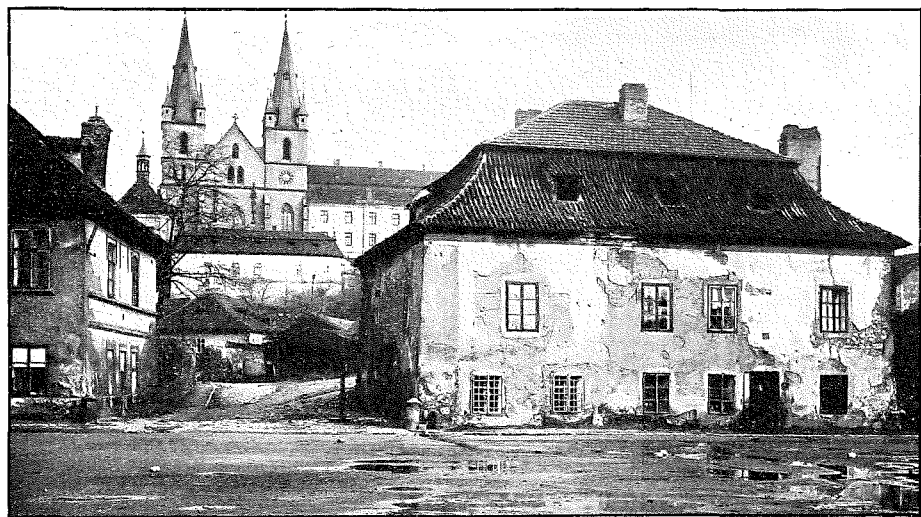
lavem Sigmundem. Měřítko je ve vídeňských sázích. Třetí plán č. j. 34424 na papíře, kolorovaný, německy popsáný a nepodepsáný, ve vídeňských sázích, obsahuje návrh zděné kůlny na vozy ve dvoře při čp. 363-II. Před zbouráním předloženy plány z 24. IV. 1926, provedené zednickým mistrem J. Kobližkou. Dva listy na neprůhledném plátně obsahují půdorysy přízemí a patra, krov a řez. Nejsou provedeny přesně.

Třetí dům této skupiny čp. 365-II. (Podskalská tř. 44, nár. Závětovy ul. č. 1), zvaný „U Houtů“, byl rov-

něž jednopatrový, nepodsklepený. (Obr. 44.) Vchod byl uprostřed západního průčelí do Podskalské třídy a vjezd do ohrady ze Závětovy uličky. Měl levé křídlo odbouráním zkrácené se zděnou barokní pavlačí na segmentových obloucích, zaklenutých do krakorců, podepřených zděnými pilíři. Plné zděné zábradlí bylo děleno pilířky. Pode dvěma zachovaly se na

nerově plánu. Dům byl zbořen v létě 1926. Před zbořením zhotoveny byly značně vadné plány zednickým mistrem J. Kobličkou. Provedeny jsou na neprůsvitném plátně a obsahují půdorysy přízemí, I. patra, krov a řez.

Konečně zbořen v těchto místech dům čp. 367-II., zvaný „U Vrabců“ (roh Podskalské třídy 44 a Závětovy uličky 2). Byl jednopatrový, nepod-

Obr. 48.

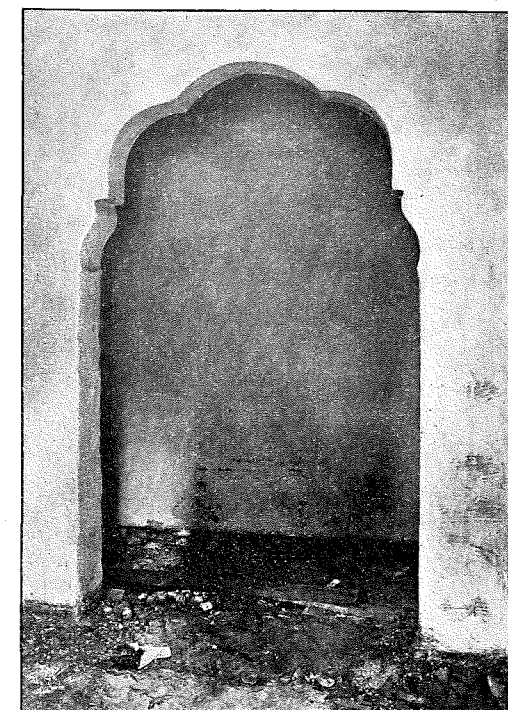
Pohled Závětovou uličkou na Emauzy. V levo dům čp. 365-II., v pravo dům čp. 367-II. Monastère d'Emmaüs, vu par la ruelle de Závěta. A gauche la maison no 365-II., à droite no 367-II.

čele krakorců štukové volutové konsoly. Plná pole mezi pilířky byla uprostřed ozdobena oválnými plochami zrcadlovými. (Obr. 47.) Dům byl zřejmě barokového původu a v 19. století přestavěn. V severovýchodním koutě velikého pokoje v I. patře při nároží obou ulic objevila se při bourání barokní nika topeniště, což svědčí o tom, že začátkem 19. století stál již tento dům v dnešním rozsahu a je tudíž půdorysně špatně zakreslen na Jütt-

sklepený, čtvercového půdorysu, na tři strany volný, čtvrtou východní stranou těsně přiléhal na dávno již zbořený dům čp. 366-II. (Obr. 48.) Fasáda všech tří volných stran byla úplně hladká, chambrány poměrně malých oken jednoduše orámovány plochým páskem s příložkami na rozích. Hlavní profilovaná římsa značně vyložena. Mansardová střecha kryta byla v horní části taškami, v dolní prejzy. Na původní nejspodnější omítce objevilo se renaissanční rustikování, škrába-

né přímo do hladké světlejší horní vrstvy omítky. Při pozdějších opravách bylo toto rustikování nápodobeno na nově nanesené omítce v poněkud jiné formě. Starý stav domu zachoval se na plánu stavitele A. Helmicha. Domovním vchodem v západní fasádě vcházelo se do síně, osvětlené oknem severně od vchodu. K ní připojovala se vzadu v pravo druhá síň, z níž vedly jednoramenné schody do I. patra. Ze síně vcházelo se do velké místnosti, dělené pásem a sklenuté dvěma plackami. Druhá klenutá místnost, a to valenou klenbou, byla v severovýchodním rohu a třetí s valenou klenbou a dvěma výsečemi byla střední místnost na jižní straně. Ostatní místnosti nebyly zaklenuté. V I. patře byly čtyři velké rohové pokoje. Na severní a jižní straně byla mezi pokoji vložena vždy obdélníková chodba, osvětlená jedním oknem. Nápadná byla na Helmichově plánu střední část západní stěny I. patra. Byla značně tenčí než ostatní vnější zdi. Zdá se, že zde původně nebyla, a pravděpodobně tu byla síň, otevřená na západ. Z barokní úpravy vnitřku domu zachovaly se až do zboření v obou nárožních pokojích I. patra při západní fasádě na stropech barokní, štukované rámy kolem prázdné plochy. V chodbě mezi pokoji na jižní straně zachoval se pak jednoduše zděný portálek, kde z konsolového motivu vyrůstal oblouk složený ze tří segmentů. (Obr. 49.) Podle Helmichova plánu změněn byl vchod do domu posunutím portálu o jednu osu jižněji, schody přestavěny na půlkruhové a postaveno několik příček v přízemí i patře, čímž změněn kdysi

rodinný dům v dům o několika malých bytech. Dům prošel nejméně dvěma radikálními změnami. Vystavěn byl snad počátkem 17. století, přestavěn kolem poloviny 18. stol. a změněn podle Helmichova plánu někdy kolem r. 1860. U malé zahrádky při jižní stra-

Obr. 49.

Portálek v I. patře domu čp. 367-II. Petit portail au 1er étage de la maison no 367-II.

ně domu bylo několik barokních patníků a podobné byly i při nárožích domů u Závětovy uličky. Ve stavebním archivu uložen byl pouze Helmichův plán (půdorys přízemí a patra), kolorovaný, na papíře a nedatovaný. Před zbořením provedl nepřesný plán na neprůhledném plátně zednický mistr J. Koblička. Obsahuje půdorysy přízemí, patra, krovu a řez.

V roce 1924 zahlazena byla také stará podskalská ulička V ohradách při stavbě 7 obytných pětipatrových domů pro „Stavební a bytové družstvo pro Vyšehrad a okolí“ a s uličkou zmizel i úhledný zahradní domek čp. 396-II. zvaný U Císařských (Pod Slovany 5 a 7, V ohradách 4), z druhé poloviny 18. století. (Obr. 50.) Byl přízemní, nepodsklepený s průčelím k západu, v jehož středu v mansardové střeše, kryté prejzy, byl velký zděný vikýř s oknem podkrovního pokoje. Kraje byly zesíleny lesenami, vyrůstajícími ze soklu. Vršek byl zakončen nízkou římsou se stlačeným trojúhelníkovým štítem pokrytým prejzy nad nimiž byla plná, zděná attika, dělená třemi pilířky. V tympanonu štítu byla štuková kartuše s maskaronem a s dvěma festony. Při levé straně přistavěna byla malá vyhlídková terasa

který po několik roků, zbaven střechy a stropů I. patra, se rozpadával (obr. 51). Byl na všech stranách volný a se

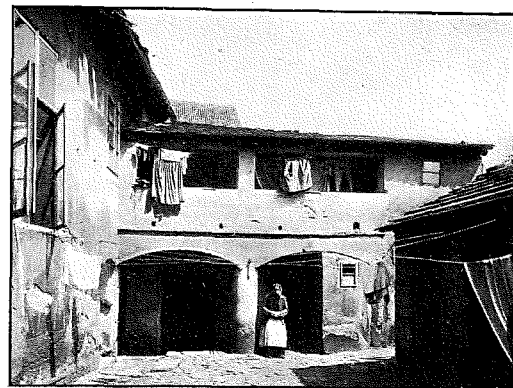
Obr. 50.
Zahradní domek čp. 396-II.
Maisonette jardinière no 396-II.

Obr. 51.
Dům »U Májů« čp. 441-II.
La maison »U Májů« no 441-II.

se schodištěm. Při domku bývala na stranu západní velká zahrada, jejíž ohradní zeď zdobena byla v omítce barokním dělením.

V dubnu 1924 dobourán také dům čp. 411-II., Podskalská tř. 4, „U Májů“,

Obr. 52.
Nádvoří domu »U Májů« čp. 411-II.
Cour de la maison »U Májů« no 411-II.

sousedním domem čp. 412 na Výtoni souvisel přízemním přístavkem. Nebyl podsklepený. Před domovním vchodem uprostřed západního průčelí měl věžovitý, jednopatrový přístavek, zřízený dole na způsob žudra

se síncem, otevřeným půlkruhovým otvorem s vyzděnými lavičkami po stranách. Jeho účelem zřejmě bylo ukrytí čekajících plavců při dešti a nepohodě. Na opačné východní straně bylo při vchodu nízké jednopatrové křídlo s krytou pavlačí, spočívající na dvou segmentových klenbách, podepřených uprostřed mohutným kulatým kamenným sloupem. (Obr. 52). Vznik domu byl kladen do počátku 18. století. Byl však v celé své jednopatrové části — vyjma věžovitý přístavek — asi z konce 16. století, ježto při odpadnutí svrchních omítek objevovalo se na původní tvrdé omítce sgrafitové rustikování na

celé straně západní a celé severní o menších obdélníkových polích. V přízemní místnosti v severovýchodním rohu budovy zachovala se původní křížová renaissanční klenba. Dům na sever a východ obklopovala velká dřevní ohrada a zahrádka. Při bourání našly se ve zdivu parapetu okna I. patra při severozápadním nároží dva malé oválné tištěné Mariánské obrázky s klíčkem. Ve stavebním archivu jsou uloženy plány domu čp. 411 a 412 provedené městským úřadem stavebním v r. 1912. Obsahují situaci, půdorysy přízemí a patra a řezy.

Rudolf Hlubinka.

Oprava kostela sv. Mikuláše v Menším městě pražském.

Nádherná památka barokního stavitelského umění, velkolepé dílo Kil. Ign. Dienzenhofera, bylo již před válkou předmětem četných zpráv časopisů a podání uměleckých korporací i ochránářských institucí se stížnostmi do sešlého zevnějšku a se žádostmi za brzkou úpravu, aniž však bylo možno dosíci nápravy. Příčinou oddalování opravy vzácného skvostu v malostranském obraze, a zvláště hradčanském panorámatu, byl jednak nedostatek úhrady v obec. rozpočtech, z nichž musila býti dotována daleko větší část potřeby zádušních rozpočtů, jejichž fondy již tehdy byly nedostatečné a do jejichž hospodářské správy tento objekt náleží, a jednak nedostatečné porozumění rozhodujících činitelů pro význam tohoto i jiných, mnohdy velmi význačných architek-

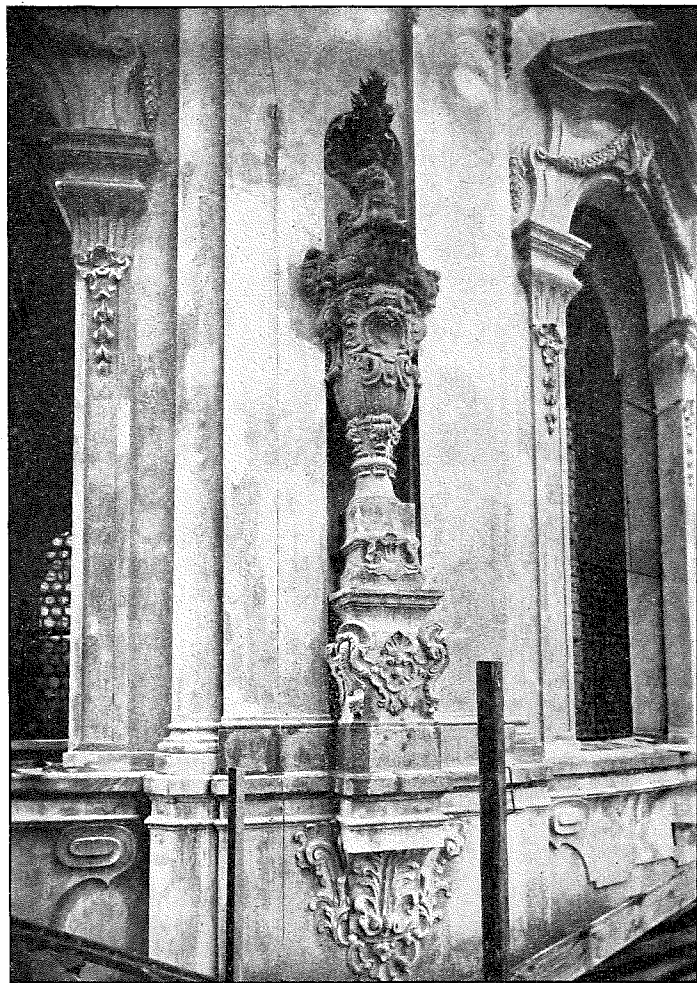
tonických výtvorů starších dob, jako prvořadých kulturních, uměleckých a historických památek. Nemalou příčinou stálých odkladů byl také nedostatek odborných sil v příslušném oddělení městského stavebního úřadu, kde pro množství prací a drobných udržovacích oprav nebylo se možno věnovati odbornému vypracování řádného programu pro návrh a eventuální vypsání soutěží k zadání potřebných prací a dodávek, spojených s takovou opravou.

Teprve po převratu, kdy se Praha stala hlav. městem obnoveného našeho státu, byl doceněn význam památek, a projevilo se i více porozumění pro jejich udržování, neboť se poznávalo, že z něho plyne městu prospěch zajisté nejen kulturní, nýbrž i hmotný. A tak konečně v r. 1925 mohlo se

přikročiti také k opravě tohoto nádherného chrámu.

Počátek byl učiněn opravením dominujícího tambůru s lucernou nad

ckých mistrů, 10 mistrů tesařských atd. Jako nejpříznivější přijaty byly nabídky: arch. Ed. Sochora v Praze II., na zednickou a tesařskou práci, B.

Obr. 53.
Pohled od jihovýchodu na vázu tambouru.
Le vase du tambour, vu du sud-est.

křížením kostelních lodí; pro zadání stavitelských i řemeslných prací vy-psáno bylo v březnu téhož roku veřejné nabídkové řízení, jehož se zúčastnilo 75 podnikatelů 154 nabídkami, mezi nimi 21 stavitelů a zedni-

Přeučila v Praze VII. na sochařskou, kamenickou a štukatérskou práci, V. Jabůrka v Praze I. na práci pokrývačskou, K. Šafuse na práci zámečnickou a firmy Pokost v Libni na práci natěračskou, které byly zadány radou

městskou v dubnu, celkovým nákladem 218.000 Kč. Brzy nato byly také svěřeny opravné práce na severním a západním průčelí věže čp. 556-III., k této části kostela přiléhající, která je obecním majetkem.

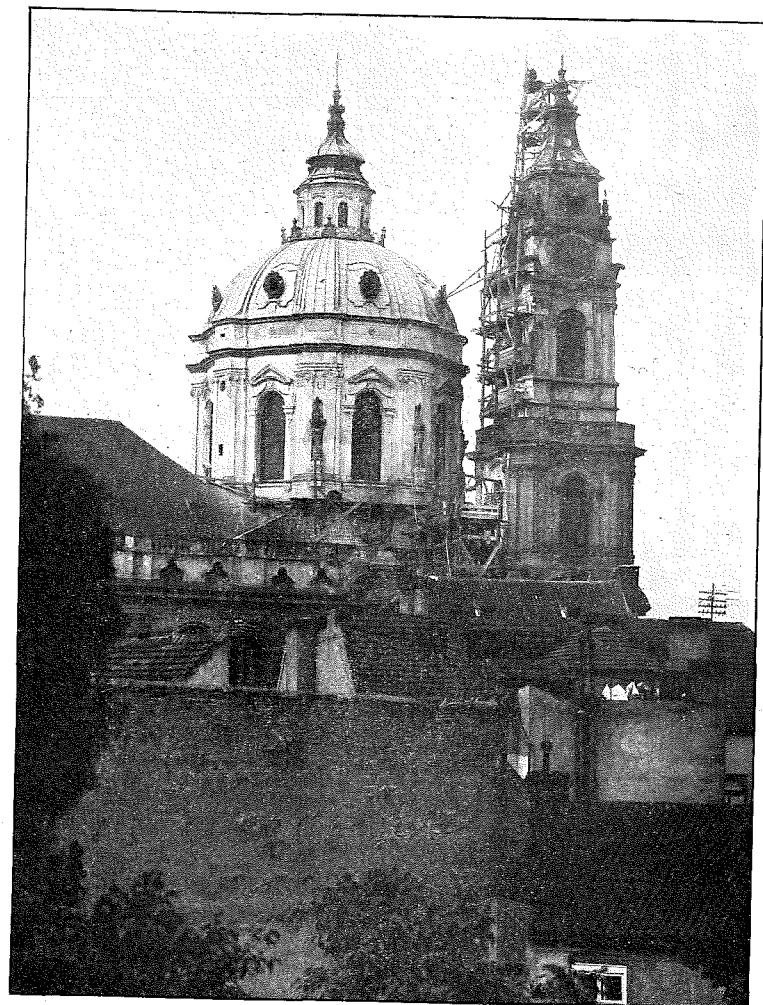
Se stavbou lešení bylo započato 18. května, s vlastními pracemi počátkem června za vedení městského stavebního úřadu odb. 7 (oddělení zádušní) a za dozoru státního památkového úřadu. Postavením lešení se zjistilo, že nejvíce byla poškozena západní a severní strana jak v omítkách, tak i v nanášených pracech, mnohdy i v samém zdivu; zejména hlavice lešen byly na více místech opadale až na hrubé zdivo opukové, které bylo leckde i rozhašeno. Celé průčelí bylo i se sochařskou a štukatérskou výzdobou přeštukováno při poslední „opravě“ asi r. 1885, ozdobné kamenné vázy vyspraveny cementem a z části i olejovou barvou natřeny. Aby nové „štukování“ na starých, jinak velmi dobrých a hladkých kletovaných omítkách lépe drželo, byly tyto zcela bezohledně a mnohdy i velmi hrubě nadloubány (napekovány). Nicméně však tenká tato vrstva (asi 2 mm) se leckde sama odlupovala, a byla tedy úplně odstraněna oškrábáním, po případě opatrným oklepáním a celé průčelí dokonale umyto; větší dřubky byly zamáznuty, menší ponechány. Kamenné detaily (vázy a sokl, vesměs ze žehrovičského pískovce) byly zba-veny všech nátěrů, chatrných vysprávek i zvětralého kamene a doplněny umělým kamenem v nejnutnější míře tak, aby původní jejich vzhled co nejméně byl dotčen a zabráněno vlivům povětrnosti. Staré chatrné nebo od-

pouklé omítky byly až na hrubé zdivo otlučeny, toto podle potřeby vyspraveno a nově omítnuto maltou z čistého, jemně prosátého říčního písku a hydraulického staroměstského vápna s důkladným zatlačením, bez jakéhokoliv štukování a barvení. Tašková krytina kolem tambůru a nad traktem, spojujícím kostel s bývalou jezuitskou kolejí, byla zaměněna prejzovou krytinou, plechový kryt z úsporných důvodů prozatím ponechán, ostatní vyspraven. Velmi uměle pletené sítě v oknech, ale rzi velmi poškozené, byly vyňaty a nahrazeny novými z pozinkovaného železného drátu a podobně upraveny. Během prací bylo pořízeno p. T. Vojtou 40 celkových snímků i detailů před opravou i po ní a pořízeno i hrubé zaměření, zejména výškové; podrobné zaměření nemohlo být prováděno pro nedostatek sil a času.

Práce byly skončeny počátkem listopadu a vyúčtovány 190.299.59 Kč. Současně prováděná týmiž podnikateli oprava věže čp. 556-III. v nejhořejších dvou patrech západní a severní strany stála 43.551.89 Kč. Při tom došlo neopatrností, či spíše nedbalostí klempířského učně k ohni, jímž byl krov věžní helmy skoro úplně zničen, helma značně ohrožena, měděná krytina velmi poškozena a měděnka i na zachovaných částech valně sežehnutá. Zabezpečovací tesařské práce, provedené firmou Ed. Sochor podchycením konstrukce v místech nejvíce poškozených stály 22.343.17 Kč.

V roce 1926 zahájeny byly opravné práce na jižním průčelí kostela a zby-

vajících dvou stranách věže. Na práce tyto bylo vypsáno omezené nabídkové řízení, k němuž bylo vyzváno 21 firem: 4 stavitelé a 6 tesařů, 4 sochaři, kateřů v Praze II. pro kostel a B. Přeučilovi pro věž, za nabídnutý peníz 224.435 Kč, kromě 103.000 Kč na opravu helmy s prací klempířskou,

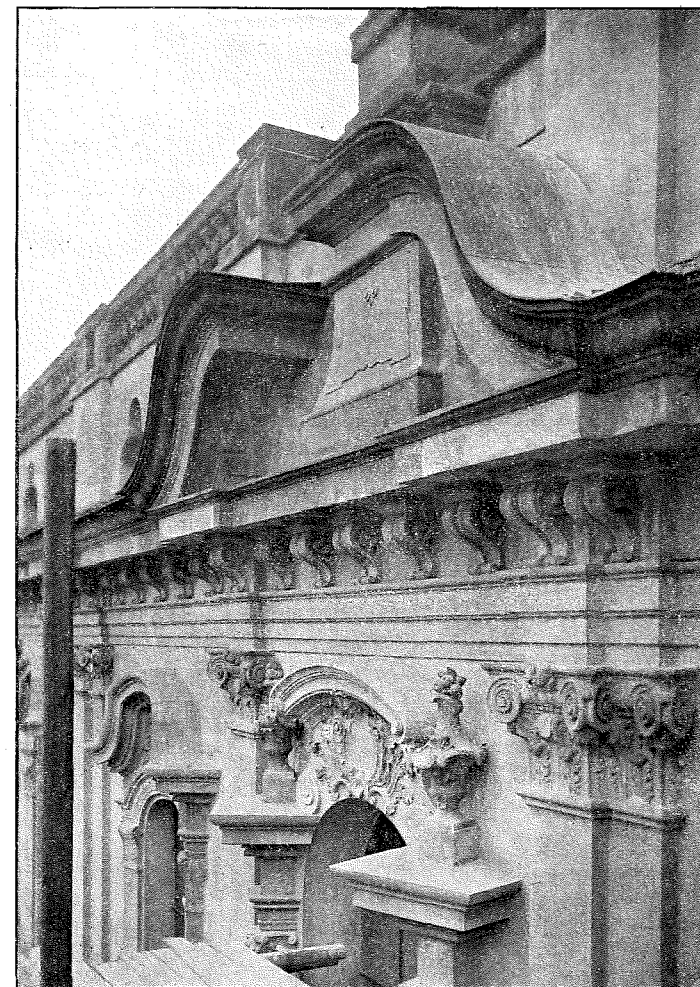
Obr. 54.

Pohled od jihozápadu na opravený tambour a na lešení k věžní helmě.
Le tambour restauré et l'échafaudage menant à la coupole du clocher, vus du sud-ouest.

7 klempířů, a v červenci byly radou městskou zadány práce: zednická a tesařská opět arch. Ed. Sochorovi, sochařská a štukatérská Výrobnímu a nákupnímu družstvu sochařů a štu-

zadanou firmě J. Seidl. S pracemi bylo započato v srpnu a prováděny stejným způsobem, jako dříve popsáno, při čemž bylo toto průčelí shledáno ve stavu značně lepším, nežli tam-

bůr, jak v detailech kamenných, tak i v omítkách a pracech nanášených. Značněji byly poškozeny jen některé kuželky na galerii a kamenné desky zvláště opatrně očištěny a důkladně konservovány napuštěním vápennou vodou a fluatem. Ostatní kamenné detaily byly z žehrovického pískovce,

Obr. 55.

Risalit jižního průčelí po opravě.
Avant-corps de la façade sud après sa restauration.

hlavní římsy. Sochařské práce byly většinou velmi čistě zpracované. Velká trhlina, v záklenku 3. okna od západu, jdoucí z 2. patra až k soklu, vzniklá patrně sseďáním zdiva již v první době podle začernalého vzhle-

du svého, byla řádně vylita řídkou maltou s přidáním cementu. V přízemí bylo nutno provést místy větší vysprávky omítek, značně odpouklých, které byly pro zestejnění vzhledu se starými očištěnými omítkami poněkud přibarveny.

Podnož jižního průčelí kostela je asi na dvě třetiny délky ze žehrovičského pískovce, zbytek je omítnut s velmi dobrým napodobením struktury kamene; podnož věže je opět z tesaných kvádrů s pěkným portálkem, ukončeným kamennou kartuší, která byla přikryta tepanou kartuší z měděného plechu a pozlacenou. Tato kartuš, mající uprostřed znak Menšího města pražského, byla sňata, opatrně očištěna a uložena spolu s jedním vikýřem helmy, ohněm poškozeným, v lapidariu hl. m. Prahy na Výstavišti. Příznivé počasí umožnilo dokončení prací sklonkem listopadu, úhrnným nákladem 109.103.65 Kč, v čemž je započteno i pořízení 56 fotografií a zběžné zaměření, provedené firmou Ed. Sochor.

S rekonstrukcí krovu věže bylo započato v září a byl v důsledku velmi značného poškození proveden úplně nově a poněkud zjednodušen; s opravou resp. výměnou měděného krytu bylo započato v listopadu. Asi v polovině t. m. byla osazena makovice, mající 1.13 m v průměru, která byla očištěna až na původní zlacení, velmi dobře zachované a jen nepatrně vyspravené, obdobně jako emblem s paprsky na ukončení hrotnice. Do makovice byly uloženy v původní měděné schránce opisy listin v ní nalezených a seznam předmětů — originály byly uloženy v městském archi-

vu — a připojena zpráva na pergamentu ozdobně psaná o vzniku ohně a spojených s tím zachraňovacích prací, podepsaná primátorem dr. Karlem Baxou, vloženy některé drobné mince a připojeno více denních listů a 3 fotografie. Postupně provedeno vyspravení poškozeného měděného krytu horní části helmy, stržen sežehnutý a vadný kryt dolní části a nahrazen novým, při čemž musily býti úplně nově vyměněny tři ozdobně tepané vikýře, severní, východní a jižní, pro něž byly řezbářem V. Bukem v Praze I. dodány dřevěné modely; část poškozeného vikýře uložena v Technickém museu a ostatní vadný plech prodán. Nový plech měděný opatřen byl uměle měděnkovým povlakem. Tyto rekonstrukční práce stály 119.311.69 Kč, oprava průčelí věže 113.986.40 Kč; při tom pořízeno 17 fotografických snímků věže a detailů.

V r. 1927 přistoupilo se k opravě hlavního průčelí kostela vypsáním veřejného nabídkového řízení na postavení řádného lešení, tak aby celé průčelí mohlo býti odborně prohlédnuto před vypsáním práce zednické, sochařské a štukatérské. Na tesařskou práci podáno bylo 9 nabídek a zadána byla firmě A. Hasil v Praze IV., která počala se stavbou lešení 9. května t. r. Na zednickou práci podáno bylo 10 nabídek, na sochařsko-štukatérskou 14, a zadána byla první firmě B. Kabát v Praze III., druhé dvě rozděleny k uspokojení prací dvěma firmám, Výrobnímu a nákupnímu družstvu v Praze II. hořejší část, R. Vlachovi, sochaři na Král. Vinohradech, dolejší část.

Započetí s těmito pracemi bylo však zdrženo zednickou stávkou, která trvala 7 týdnů a během níž se pracovalo jen velmi málo a skoro jen so-

desky, jež byla umělým kamenem vyplombována — ve stavu dobrém a byly jen očištěny a nepatrně vyspraveny, zejména spáry vyškrabány a

Obr. 56.
Socha sv. Mikuláše ve štítě hlav. průčelí po opravě.
Statue de Saint-Nicolas au pignon de la façade principale après sa restauration.

chaři; při těchto pracích nalezen byl na podstavci kříže ve štítě, na východní jeho straně, letopočet 1717. Práce kamenicko-sochařské na štítě byly — až na malou část římsové

zнову vápennou maltou zality. Omítka byla značně opadalá a odpouklá, takže musil býti skoro celý štít nově omítnut. Práce štukatérské na lesenách byly sňaty a znovu na

skoby bezpečně osazeny, jen malá část byla znovu nanášena. Kvádrový sokl štítu byl očištěn od novějšího přeštukování, jež bylo svého času provedeno i na celém tomto průčelí. Akantová výzdoba podstavce sochy sv. Mikuláše, v sádře odlitá a nasazená, byla úplně odstraněna, ježto její provedení bylo v detailu daleko menší umělecké hodnoty, neodpovídající ostatnímu provedení, a poukázvalo na původ mnohem mladší. Plameny na vázách a svatozáře čtyř světců na galerii, vesměs ze železného plechu, poškozeného rzi, byly nahrazeny novými z měděného plechu. Soše sv. Petra byl dán nový kříž a soše sv. Pavla nový meč, obojí z měděného plechu, na přední straně pozlaceného v ohni. Ostatní průčelí bylo jen řádně očištěno a celkem nepatrně vyspraveno i s prežiovým krytem hlavní římsy. Odkapní trouba na severní straně byla přeložena až do kouta bývalé jezuitské koleje, aby nerušila pohledu na spojovací travé, štuková výzdoba nad oknem 1. mezipatra byla doplněna; ve větším rozsahu byla vyspravena římsa nad přízemkem. Zvláště však vynikly, po odstranění štukového povlaku, kamenné konsoly, nesoící balkon nad hlavním vchodem. Dřívky sloupů u hlavního vchodu (4 monolity o délce 6.70 m), které byly při poslední opravě hrubě přeštukovány, byly obroušeny tak, aby hrubost štukování pokud možno zmizela, aniž by to na rozměrech sloupů bylo nápadno. Cementové omazání spar kamenných portálů, velmi nevkusné, bylo odstraněno a podle potřeby nahrazeno novým spárováním vápen-

nou maltou. Práce tyto byly skončeny začátkem listopadu, takže 18. t. m. bylo již i lešení úplně sneseno a celé průčelí se objevilo v nové úpravě, aby hlásalo na další léta slávu jména Dienzenhoferova, pokud naší době a jejím technickým a finančním prostředkům, jakož i požadavkům ochrany památek bylo lze vyhověti. Náklad celé této opravy v roce 1927 byl 152.294.03 Kč a pořízeno bylo 61 fotografických snímků. Při tom bylo prováděno arch. R. Vanderlindem pro Památkový sbor hlav. města Prahy podrobné zaměření a zakreslení hlavního průčelí, kterého však pro nemoc a na konec i smrt nedokončil.

Současně s opravou přízemku severního průčelí v nádvoří bývalé jezuitské koleje, prováděnou hospodářskou správou finančního ředitelství, byly umyty a vyspraveny omítky kostela firmou Jos. Mařík v Košířích za 5855.49 Kč.

V roce 1928 doplňkem k těmto pracím na hlavním průčelí podniklo se úplné očištění trojích dubových dveří-pobitých železným plechem s namontovanými ozdobami z cínového plechu, kteréž byly za dřívějších oprav olejovými nátěry zabarveny, a vrata při ponechání původního vzhledu železného i cínového plechu byla napuštěna japonským dřevěným olejem. Tato oprava stála 1354 Kč. V témže roce bylo přikročeno k opravě východního průčelí kostela vypsáním omezené soutěže na práci zednickou a tesařskou i sochařsko-štukatérskou a koncem června svěřena byla práce zednická a tesařská firmě Fr. Brebta a Suchý v Praze III., sochařská práce firmě K. Vlach; počátkem července

počato bylo se stavbou lešení a ke konci téhož měsíce s vlastními pracemi. Stav tohoto průčelí byl celkem dobrý, takže stačilo pouhé oklepání novějšího přeštukování a umytí celého průčelí. Jen zdivo attiky v koutě u věže a severní nároží hlavní římsy středního risalitu musily býti nově provedeny. Při tom se objevilo, že toto průčelí bylo z větší části natřeno v I. patře tmavou barvou, která však lpěla velmi pevně na staré omítce a byla proto na profilovaných plochách říms a architravů, jakož i na pilastrech opatrně sbroušena, aby se v barvě tyto články přizpůsobily očištěné práci sochařské a štukatérské. Také část vrchního kamenného článku hlavní římsy vyžadovala důkladného vyspravení umělým kamenem, stejně jako velká část ballustrady a kuželek. Prostřední, původní socha Panny Marie byla několikrát natřena olejovou barvou a po jejím odstranění objevila se řada velmi neodborných vysprávek, jež byly z větší části odstraněny a nahrazeny umělým kamenem a trhlá hlava sochy skobkami ztužena. Dvě novější sochy po straně (sv. Josef a sv. Jan) byly úplně dobré a byly jen umyty. Patky lesen I. patra jsou z velmi měkkého pískovce a úplně přetaženy cementem, který nebylo možno odstranit bez úplného poškození patek, a byly proto jenom vyspraveny v částech již poškozených. V přízemí a suterénu ob-

jevila se již opět stará omítka krásné žlutavé barvy. Náklad na tuto opravu byl rozpočten penízem 53.000 Kč a pořízeno 34 fotografických snímků.

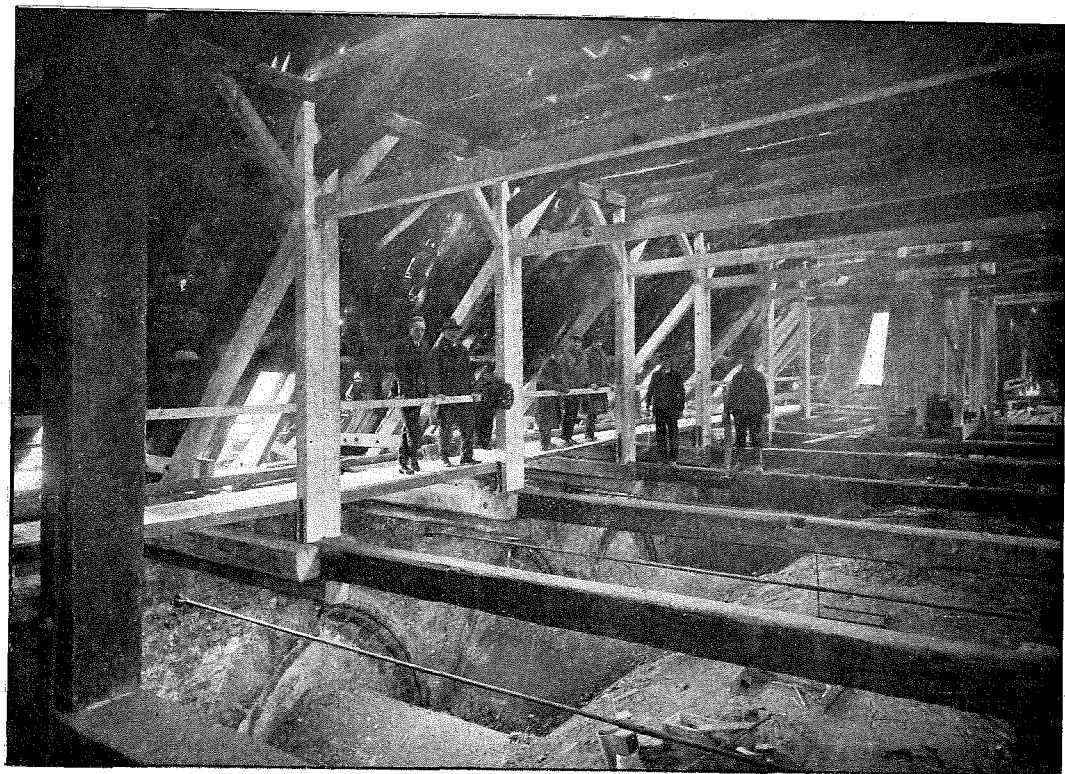
V témže roce byly také objednány a dodány nové 2 cimbály do věže čp. 556-III., na místo starých, z nichž větší při ohni pukl a menší se úplně rozlil. Cimbály dodala v červnu firma R. Manoušek a spol. v Brně, jako nejlevnější z 5 oferentů, a váží větší z nich, laděný na tón Cis¹ 551 kg, menší v tónu Gis¹ 174 kg; stály po odečtení náhrady za starý, firmou převzatý, 8544.55 Kč. bez dopravy, vytažení a zavěšení. Pro větší bezpečnost byla věžní helma oddělena od vlastní věže přímo nad prostorem hodinového stroje betonovým stropem. Ze starého cimbalu, který vážil 688 kg, byly vyříznuty a museu odevzdány 2 znaky s nápisy v majuskulích: Magistratus et Communitas Parvo Partensis utramque refudi fecit Ao 1753 die 3. Octobris. Johann Georg Kühner goss mich in Prag. Kromě toho byl cimbal firmou B. Přeučil odlit a odlitek uložen v městském lapidariu. K dokončení restaurace celého kostela zbývá ještě opravití sanktusku, značně nahnutou, a vyměnění taškového a plechový kryt prežiovým, což je v programu stavebních prací pro rok 1929. Pak bude nutno přikročiti k opravám a zabezpečení maleb uvnitř.

Jan Amler.

Oprava kostela P. Marie Sněžné v Novém městě pražském.

Jeden z nejvyšších kostelů v Čechách, ba v celé republice, jehož vysoká prejzová střecha upozorňuje na se ve všech pohledech na naše hlavní

chudý řád neměl s dostatek prostředků, aby mohl podniknouti již tehdy nákladnou opravu, a také pražská obec, jako patron, nemohla poskyt-

Obr. 57.
Rekonstrukce krovu a klenutí stropu na půdě.
Reconstruction de la toiture et la voûte du plafond sous les combles.

město, a jehož torso, bývalé kněžiště, hlásá slávu a moc svého zakladatele, otce vlasti, císaře Karla IV., již dávno před válkou působil svojí sešlostí zevně i uvnitř nepříznivým dojmem na každého přítele památek vůbec a milovníka staré Prahy zvláště, a proto z obavy možného nebezpečení musil býti pro veřejnost uzavřen. Řád Františkánů, majitel kostela, jako

nouti dostatečné subvence na velmi potřebnou záchranu ani řádné udržování tak význačné stavební památky, takže se po dlouhá léta neprováděly ani nejnútnejší opravy, na př. střechy, která byla úplně děravá, a tak zejména krov podstatně trpěl. Marně se snažily památkové instituce o získání dostatečného zájmu a potřebného peníze k provedení nejnútnejších

zabezpečovacích a restauračních prací, aby budova nesešla úplně.

Teprve po převratu, když se náš stát ustavil, podařilo se po několika anketách, hlavně zásluhou neúnavného, tehdy odb. rady a přednosty stát-

dr. L. Jeřábek a členy za městskou radu arch. Č. Kříčka, za klášter Quard. P. Bon. Wilhelm, člen místní rady katolíků, a zástupcové úřadů, ministerstva školství, zemské správy politické, státního památkového úra-

Obr. 58.
Pohled na chrám z klášterní zahrady.
L' église de Notre-Dame des Neiges, vue du jardin du monastère.

ního památkového úřadu dra Luboše Jeřábka, dosíci slibu ministerstva školství a národní osvěty, že poskytne státní subvenci až do 600.000 Kč za současných ročních příspěvků pražské obce po 50.000 Kč, při čemž i klášter slíbil přispěti menší částkou 40.000 Kč, získanou sbírkami. Na základě toho ustavil se zvláštní Sbor pro opravu kostela, jehož předsedou byl

du, městského referátu XIV. a městského stavebního úřadu odb. 7 (odd. záduš.). Z usnesení tohoto sboru bylo svěřeno vedení stavby a kanceláře Ing. A. Hubáčkoví, vypracován byl projekt rekonstrukce krovu a vypsáno omezené nabídkové řízení, jímž byly zadány práce: zednická fě. Schlaffer a Nový, tesařská fě. V. Hodek na Pan-kráci, klempířská fě. Kyndl a Hejra

v Praze II., pokrývačská fě V. Macák v Praze VII., zámečnická fě. V. Zeit-hammel a Vočka na Král. Vinohra-dech.

Ještě v září r. 1924 byly práce zahá-jeny, takže do zimy byl krov zajištěn

va, krasopisně na pergamenu psaná, a v novém měděném pouzdře znovu do makovice uložena. Vyúčtování těchto prací činilo za zednickou práci 15.911 Kč, tesařskou 86.215 Kč, klem-pířskou 26.416 Kč a zámečnickou

Obr. 59.

Severní stěna starého kostelíka před opravou a před snížením niveau.
Le mur nord de la vieille chapelle avant sa reconstruction et avant l'abaissement du niveau.

podchycením dosavadní ležaté stolice věšadlovou konstrukcí, zesílena ohla-ví vazních trámů v plných vazbách a vyměněny setlelé pozednice, jakož i postavena úplně nová sanktuska, krytá mědí, na místě staré, úplně se-šlé. V její makovici nalezená pamětní listina z r. 1868 (z doby poslední opravy) byla i s ostatky sv. Mořice ofoto-grafována, připojena k ní nová zprá-

14.139 Kč, kromě různých menších prací. Nový prejzový kryt střechy byl odložen pro pozdní dobu na rok příští a stál 71.211 Kč.

V r. 1925 brzo z jara vypsáno bylo omezené nabídkové řízení na opravu vnějšího průčelí a ta byla svěřena fě. arch. B. Kabát a provedena ještě té-hož roku. Při této opravě byly chatrné staré omítky většinou otlučeny a

nahrazeny novými, kvádrové zdivo opěrných pilířů a profilované orámo-vání a dělení oken očištěno a po pří-padě vyspraveno betonem a vyspáro-váno. Poškozené ukončující kvádry pilířů byly z části vyměněny novými.

něna konstrukce a nově zakryta stře-cha nad předsíní (kruchtou) a opraven portál vchodu i se dvěma socha-mi sv. Jana Nepomuckého a sv. Anto-nína, stojícími po stranách v nádvoří. Současně také opraven východní štít

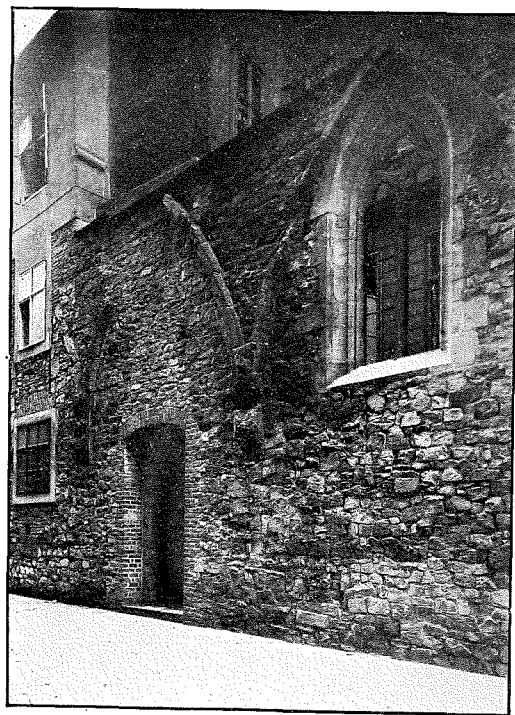
Obr. 60.

Gotické náhrobní desky nalezené v násypu starého kostelíka.
Pierres tombales gothiques trouvées dans le remblai de la vieille chapelle.

Náklad na tuto opravu činil okrouhle 180.000 Kč. Při tom byly veškeré že-lezné součásti oken natřeny fou. J. Mašín v Praze-III. za 12.960 Kč. V témže roce byly opraveny omítky hlavního průčelí, a při tom byly od-straněny novější, v chatrné omítce škrabané 4 znaky i s vlysem nad nimi a nevhodné kvádrování kolem kruh-ového okna, opravena mosaika, vymě-

„Zámečku“ (kláštera) na jižní straně kostela a snížena poněkud jeho stře-cha, čímž získal kostel s této strany na své výšce, i upravena kaple sv. Antonína pod kruchtou kostela. Roku 1926 prováděny byly konservační práce zbytků malého kostelíka na se-verní straně, na jehož jižní průčelí zdi postavena byla severní zeď nyněj-šího chrámu. Sbourána byla sešlá a

bezenná barokní márnice i ostatní hyzdící přístavky kůlen a skladišť, odkopán terén do původní úrovně dlažby kostelíka a zřízena byla nová betonová dlažba s odvodněním. Při tom bylo nalezeno 5 opukových náhrobních desek ze 14. st., nestejně za-

Obr. 61.

Severní stěna starého kostelíka po opravě.
Le mur nord de la vieille chapelle après sa restauration.

chovaných, odkryty 2 krypty s množstvím kostí a různých zbytků oděvů, ba i malované zbytky rakví, kteréž byly odevzdány městskému museu, a část mensy oltářní. Při těchto pracích byl objeven jednoduchý renesanční portál vchodu na severní straně kostela a schodiště na kruchtu kostelíka, značně vyšlapané; současně byly vybourány zazdívky oken kostelíka, zabezpečeny dosti chatrné zbytky

opukových kružeb a okna opatřena mřížemi, jakož i upraven přístup do této ruiny zřízením betonového schodiště. Tři opěrné pilíře kostela byly podchyceny betonovými patkami a jeden skoro úplně nově vyzděn a obložen tesaným kamenem. Také portál bývalého hřbitova se zbytkem ohradní zdi byl opraven a zajištěn i s figurální výzdobou v trojúhelníkovém štítě. Za tyto práce vydáno bylo celkem Kč 321.272.44.

V roce 1927 byly zahájeny restaurační práce uvnitř kostela otlučením přízemních omítek severní strany až pod kamenný poprsník s vyspravením velmi chatrného zdiva; při tom byla objevena těsně u hlavního oltáře gotická sedilie s částí staré fresky. Pět bohatě profilovaných přípor nad poprsníkem, ukončených mohutnými podstavci pro sochy, musilo býti vyměněno úplně novými, protože byly ssedáním zdiva nebezpečně popraskány a vyborceny a jenom velmi nedostatečně železnými pásy staženy. Poprsník i stará omítka nad ním byly očištěny ode všech nátěrů, částečně i s příporami na jižní straně, jinak dobrými. V kapli za hlavním oltářem byla snesena velmi chatrná, hodně pozdě vestavená dřevěná pavlač a provedeno očištění všech kamenných detailů, při čemž část osekaného poprsníku byla nahrazena novým. Náklad na tyto práce činil okrouhle 100.000 Kč.

Úhrnem bylo dosud předloženo účtů za 781.000 Kč, na něž bylo vyplaceno: ministerstvem školství a národní osvěty 300.000 Kč, městskou radou 160.000 Kč, klášter sám vyplatil

235.000 Kč; pro nejbližší dobu bylo slíbeno min. školství dalších 70.000 Kč, takže zbývá nekryto dosud 345.000 Kč. Pro úpravu vnitřku sdělán byl

Kč jest ještě zapotřebí na dokončení nejnmutnějších úprav tak, aby kostel mohl býti dán v užívání. Kromě toho dal řád sám rozebrati dva levé po-

Obr. 62.

Severní chrámová stěna po rekonstrukci.
Le mur nord de l'église après sa reconstruction.

přibližný rozpočet na odstranění nátěrů a očištění kleneb i stěn s vyspravením a případným otónováním omítek a vyčištěním a opravou soch i obrazů a restaurací maleb na 650.000 Kč. Tedy úhrnem asi 700.000

stranní oltáře a vyčistiti i vyspravit dřevěné sochy s nich a přípor i s hlav. oltáře, dosud 35 kusů, v rámci všeho rozpočtu sochaře Fr. Zelenky v Praze VII. na opravu oltářů a lavic úhrnem 75.000 Kč, jež nahradí klášter.

V roce 1928 odhodlal se klášter k opravě celého vnitřku. Dal postavit fou. B. Kabát důkladné lešení až pod klenbu kostela o 8 patrech nákladem

Obr. 63.
Část kněžiště za hlavním oltářem.
Une partie du chœur, derrière le maître-autel.

40.000 Kč s připočtením denního ná-
jmu 30 Kč za každý pracovní den a za-
počato s čištěním omítek. Opatrně
byly oklepány a smyty staré nátěry,
většinou pouze vápenné, a pod nimi
objevila se renaissanční malovaná
výzdoba nejen na klenbách, nýbrž i na
stěnách a ve špaletách oken. Klenutý
strop je malován v každém ze 12 polí
jedním svatým v orámování tvaru
mandorly a s nápisem jména svatého.
Malování je sice nestejně zachová-
váno, ale v celku skoro úplné. Ostatní

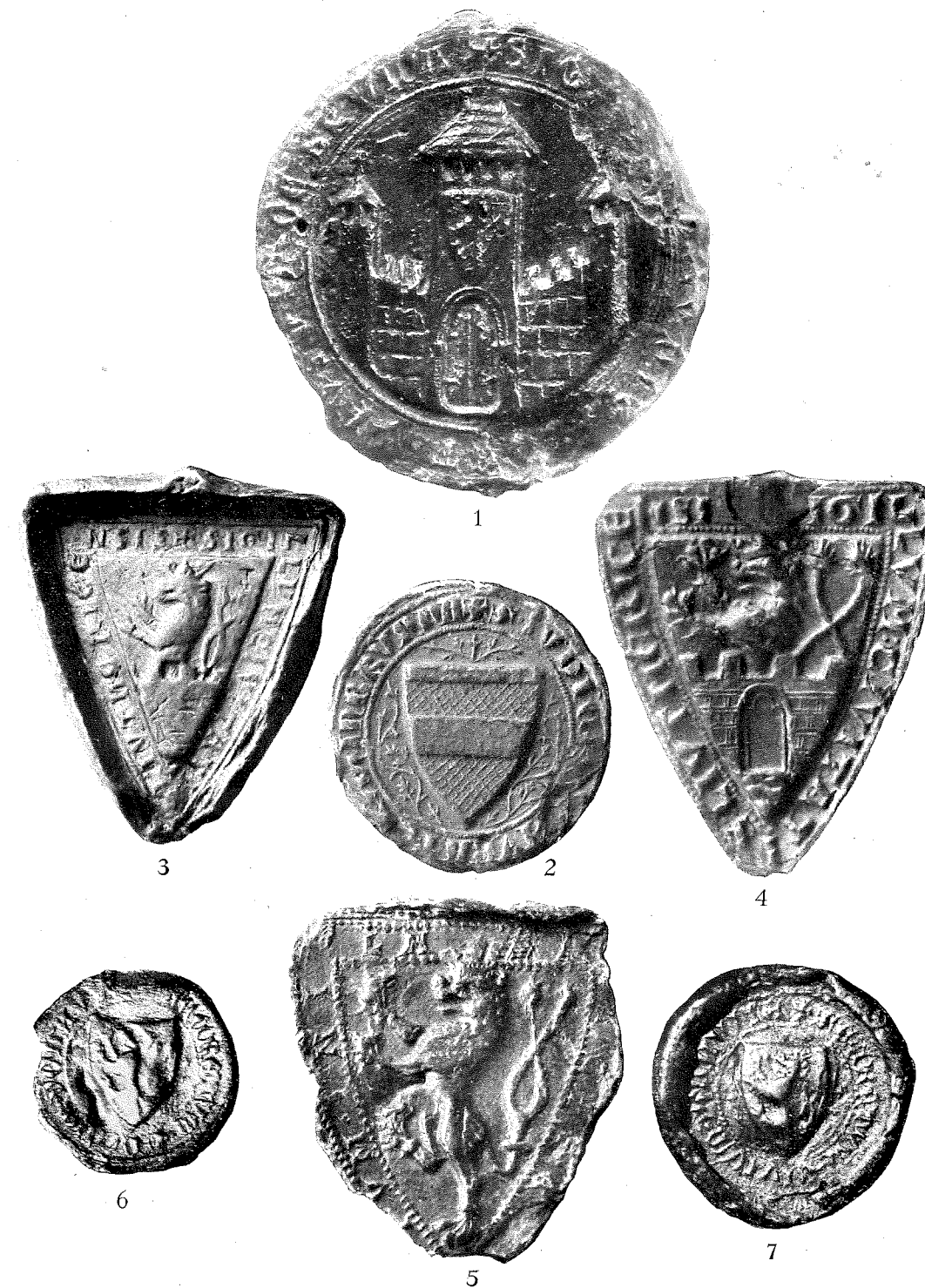
plocha klenby je vyzdobena šesticípými hvězdami zlatými a šedivými. Tažená žebra byla barvena hnědočerveně a vroubena listovcem šedě stínovaným, klenba nad oltářem nese obraz Trojice, klenba středního pole závěru kněžiště má obraz zlatého rouna s iniciálou R II, s jedné strany s monogramem Maria a s druhé strany nečitelným (snad IHS). Okenní špalety jsou mramorovány, přípory ozdobeny zeleným festonem s červeným šikmým přepásáním. Čtverhranné hlavičky přípor mají šedě malované kanely s píšťalami. Při této příležitosti byla také nastavena a šrouby spojena dvě prasklá táhla a vzepřen oltář, nesmírně vysoký, železnou jednoduchou konstrukcí. Sochy v nejvyšší části oltáře jsou krásně polychromovány a zlacené bez zvláštního poškození, a opravu jejich provádí řezbář Fr. Zelenka. Restauraci a vyčištění oltářních obrazů provádí prof. F. Fischer z Holešovic.

Žel, i zde se projevila neopatrnost dělnictva a dne 14. srpna před polednem vznikl oheň ve stavební boudě před průčelím kostela, který se značně rozmohl a zničil levou polovinu kamenného portálu i s dubovými řezanými dveřmi a velkou část omítek až do mosaikového obrazu na průčelí. Při tom bylo také ožehnuto několik dřevěných soch s hlavního oltáře, uložených prozatímne v levé chodbě pod klášterní knihovnou. Rychlým zakročením hasičského sboru bylo zabráněno většímu rozšíření ohně a eventuální větší škodě.

Na opravné práce bylo dosud vydáno okrouhle 300.000 Kč.

Jan Almer.

Tab. I.

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Brno (1247).
2. Brno (1315).

3. Litoměřice (1262).
4. Litoměřice (1331).
5. Jihlava (1289).

6. Jihlava (1375).
7. Jihlava (1394).

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Německý Brod (1281).
2. Německý Brod (1304).

3. Písek (1376).
4. Hlubčice (1311).

5. Nymburk (1363).
6. Klatovy (1289).

Českomoravské městské pečetě.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

M o s t.

1. 1279.
2. 1302.

3. 1312.
4. 1317.

5. 1326.
6. 1336.

1

3

2

4

5

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Most (1364).
2. Most (1411).

3. Kadaň (1274).

4. Kouřim (1350).
5. Kolín (1350).

2

3

1

4

5

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Cheb (1320).
2. Cheb (1403).

3. Čáslav (1350).

4. Opava (1311).
5. Kladsko (1350).

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Znojmo (1328).
2. Ústí nad Labem (1343).

3. Ústí nad Labem (1. pol. 14. stol.).
4. Olomouc (1372).

5. Jaroměř (1350).
6. Krnov (1311).

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Louny (1350).
2. Louny (1363).

3. Uherské Hradiště (1355).
4. Mělník (1331).

5. Polička (1362).
6. Broumov (1399).

7. Uherské Hradiště (1322).
8. Uherský Brod (1322).

1

2

3

4

5

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. České Budějovice (1405).
2. Český Krumlov (1336).

3. Plzeň (1315).

4. Sifíbro (1405).
5. Tachov (1418).

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Kutná Hora (1339).
2. Pohofelice (1378).

3. Vysoké Mýto (1362).
4. Vysoké Mýto (1369).
5. Vodňany (1362).

6. Hradec Králové (1362).
7. Kutná Hora (1399).

1

2

3

4

6

5

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Chrudim (1362).
2. Sušice (1405).

3. Beroun (1363).
4. Humpolec (1385).

5. Domažlice (1363).
6. Chvalšiny (1390).

Tab. XI.

1

3

5

2

4

6

Pečetidla města Kouřimé a Slaného.
Matrices des sceaux des villes de Kouřim et de Slaný.

1. Kouřim — velká pečet (2. pol. 13. stol.).
2. Kouřim — malá pečet (2. pol. 13. stol.).

3. Slaný — velká pečet (poč. 14. stol.).
4. Slaný — sekret (2. pol. 14. stol.).

5. Slaný — sekret (poč. 16. stol.).
6. Slaný — nejmenší pečet (poč. 16. stol.).

In nomine domini amen. Nos olim me honorabile viri domini abbas et conventus monasterii
 Breunonien[si]s ordinis sancti benedicti ex una et discreti viri nicholai et jacobi fratres
 filios fructu[m] felix memorie honorabiles ciues pragay ex parte alia sup[er] quibusda[m]
 bonis in s[an]c[t]o ad p[ar]tes abbas et conventu[m] hereditariis graui et grauius exorta fuisse
 maria h[er]e ut eor[um] questionis tandem p[ro] boni pacis et utiq[ue] p[ro] comodis ydem
 abbas et conventus p[ro] parte sua et etiam nicholai et jacobi p[ro] parte sua et om[n]i
 um suor[um] heredit[ar]io ad eor[um] p[ar]te d[omi]ni h[er]edite et p[ro]uocati et eor[um] amicitia ip[s]os in nos
 subscrip[er]e videlicet symonem d[omi]ni cruenis d[omi]ni filiu[m] nicholai zamboru[m] de cum
 zamboru[m] nicholai d[omi]ni joque[m] ciues pragay et abozthechote de chunnant[ur] tamq[ua]m in
 arbitros et amabiles coponatos seu arbitratos legitimos exmissit p[ro]ceder[et] h[ab]et et
 questionis marie simpliciter et de plano. Nos uo p[re]scripta q[ui] arbitri coponatos d[omi]ni
 amicitiam marie p[ro]ceder[et] p[ro] u[er]isq[ue] p[ro] p[ar]te comodis et p[ro] p[ar]te ad s[an]c[t]a h[er]e occasio
 nem me ip[s]os p[ro]uoc[er]e uidebit[ur] consuetudine expedire inuocata et p[ro] p[ar]te g[ra] in causa
 eadem arbitram[ur] diffinim[us] et p[ro]cedim[us] tali modo. Ita uidelicet q[uo]d d[omi]ni abbas et conventus p[ro] p[ar]te
 p[ro]cedam[us] op[er]e argen[ti] p[ro] p[ar]te nicholai et jacobi debet assignat[ur] et ordine felix re
 cordatis p[ro] p[ar]te nicholai et jacobi marie q[ui]dam p[ro] p[ar]te d[omi]ni h[er]edite in sua p[ro]cedente
 vocat[ur] et in suis op[er]e sedulas et deuotas et h[ab]et om[n]ia ydem d[omi]ni abbas et conventus an[te] q[ui] p[ro] p[ar]te
 arbitri receperit uoluerit de p[ar]te uo jacobi et nicholai de eadem bonis in s[an]c[t]o marie
 arbitros p[ro]cedere p[ro]ceder[et] lib[er]e d[omi]ni abbas et conventus fuisse p[ro] p[ar]te nos amicitia
 h[ab]et sign[um] q[uo]d nec ip[s]os p[ro] eor[um] hereditibus nec de d[omi]ni h[er]edite nec ip[s]os p[ro] u[er]is ut amicitia
 postari liceat p[ro]ceder[et] marie p[ro]ceder[et] seu arbitrium infirmare. Et sic electo t[er]m[in]o sequenti h[ab]et
 et arbitrum in ad h[ab]et p[ro] p[ar]te d[omi]ni h[er]edite ut sui p[ro] p[ar]te seu amicitia ex h[ab]et p[ro]ceder[et]
 ead[em] acceptand[um] q[uo]d modo nobis arbitros ead[em] et p[ro] p[ar]te d[omi]ni abbas et conventus p[ro] p[ar]te
 solvenday. In cui[us] rei p[ro]cedim[us] p[re]sentem h[ab]et. Nos p[ro] p[ar]te arbitri symon[em] d[omi]ni cruenis zamboru[m]
 nicholai et abozthechote d[omi]ni d[omi]ni et ad robur p[ro]ceder[et] uelut p[ro]ceder[et] ciues pragay p[ro] p[ar]te p[ro] p[ar]te
 om[n]i uoluntate d[omi]ni et d[omi]ni p[ro] p[ar]te anno d[omi]ni q[ui] cccc lxxvij in die s[an]c[t]i cosme et damiani p[ro] p[ar]te
 p[ro]ceder[et] h[ab]et p[ro]ceder[et]

Listina z 27. září 1287 pod druhou pečeti Starého města pražského.
 Document daté du 27 septembre 1287 et revêtu du deuxième sceau de la Vieille-Cité de Prague.

Tab. XIV.

1

2

3

4

Pečetidla pražských měst.
Matrices des sceaux des villes de Prague.

1. Malá Strana (1257).
2. Staré město (cca 1280).

3. Staré město — sekret (polovina 15 stol.).
4. Staré město — sekret (1570).

Tab. XV.

1

2

3

4

Pečetidla pražských měst.

Matrices des sceaux des villes de Prague.

1. Staré město (1475).
2. Staré město (2. pol. 16. stol.).

3. Malá Strana (cca 1657).
4. Hradčany (poč. 17. stol.).

1

2

3

4

5

Pečetí pražských měst.
Sceaux des villes de Prague.

1. Nové město (1405).
2. Nové město (1356).

3. Hradčany (1385).

4. Nové město (1620).
5. Nové město — sekret (1438).

1

2

Velké a malé pečetidlo Nového města pražského z r. 1649.
Grande et petite matrice du sceau de la Nouvelle-Cité de Prague (1649).

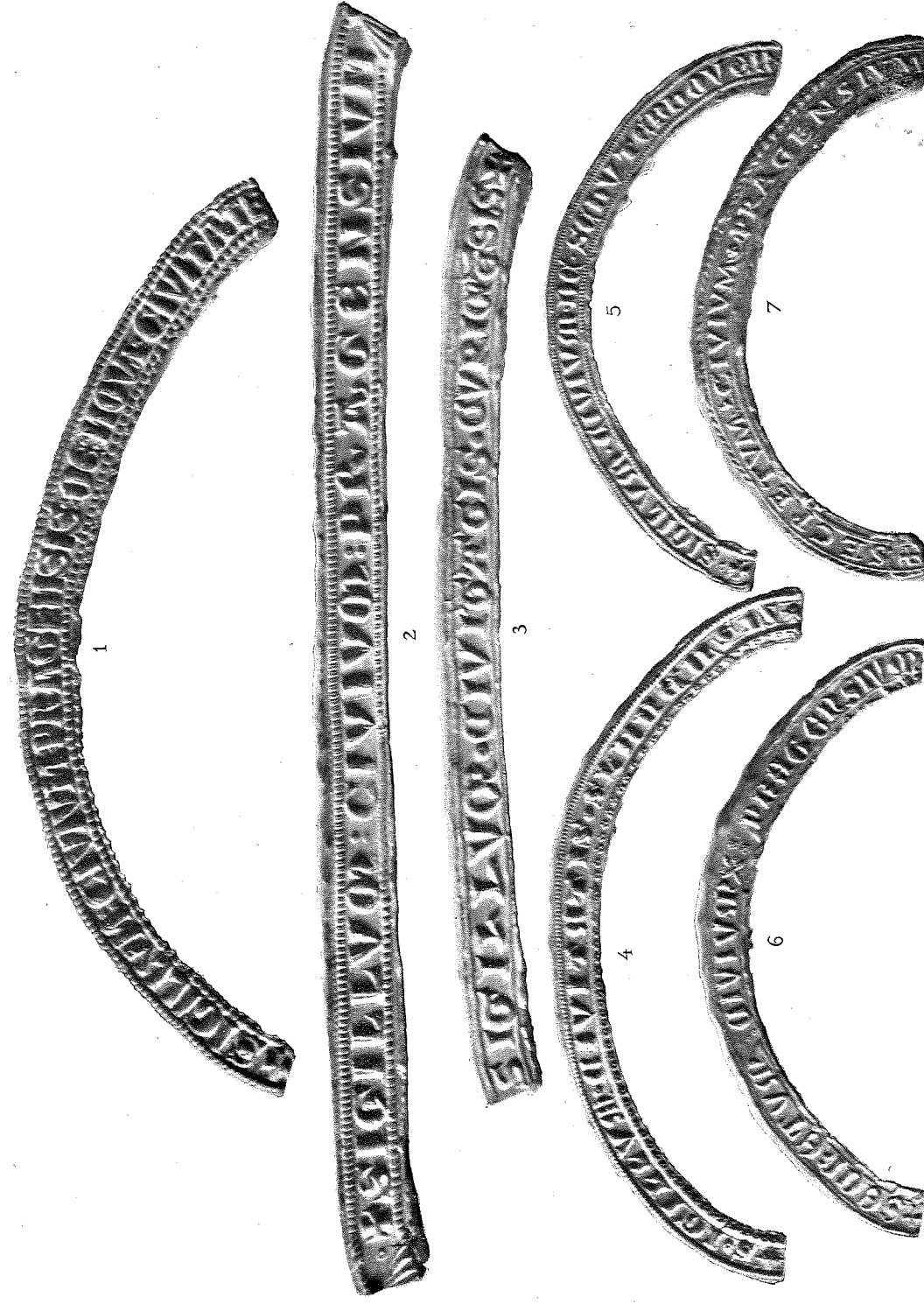
Zadní strany pražských pečetidel.
Envers des matrices des sceaux des villes de Prague (grandeur réduite).

1. Staré město (cca 1280).
2. Hradčany (poč. 17. stol.).

3. Staré město — sekret (1570).
4. Staré město (1475).

5. Staré město (2. pol. 16. stol.).
6. Staré město — sekret (polovina 15. stol.).

Tab. XIX.

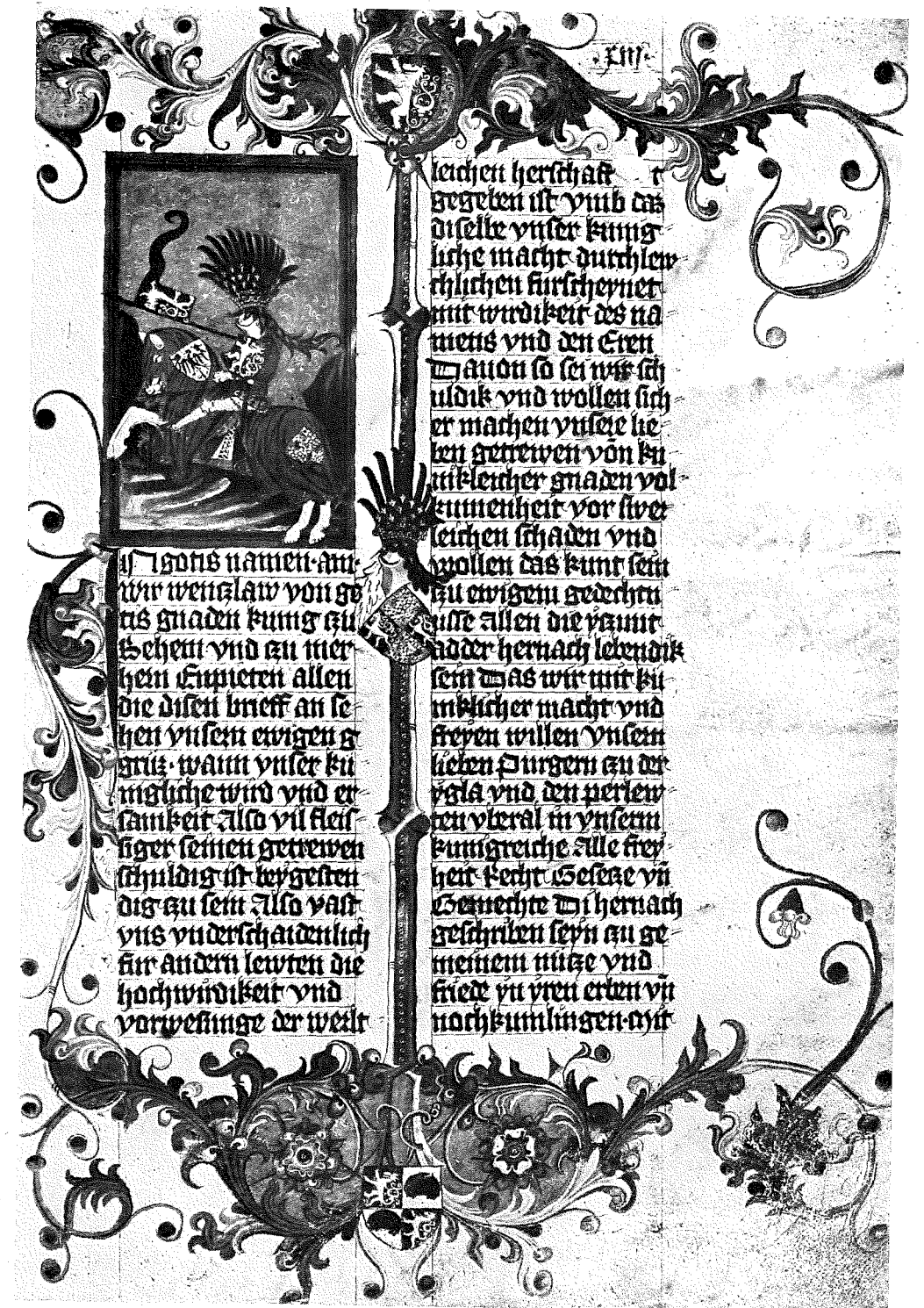

Legendy městských pečidel (zmenšeno).
Légendes des matrices des sceaux (grandeur réduite).

1. Malá Strana (cca 1257).
2. Staré město (cca 1280).

3. Kouřim (2. pol. 13. stol.).
4. Slaný (poč. 14. stol.).
5. Sušice (1. pol. 14. stol.)

6. Staré město — sekret (pol. 15. stol.).
7. Staré město — sekret (1570).

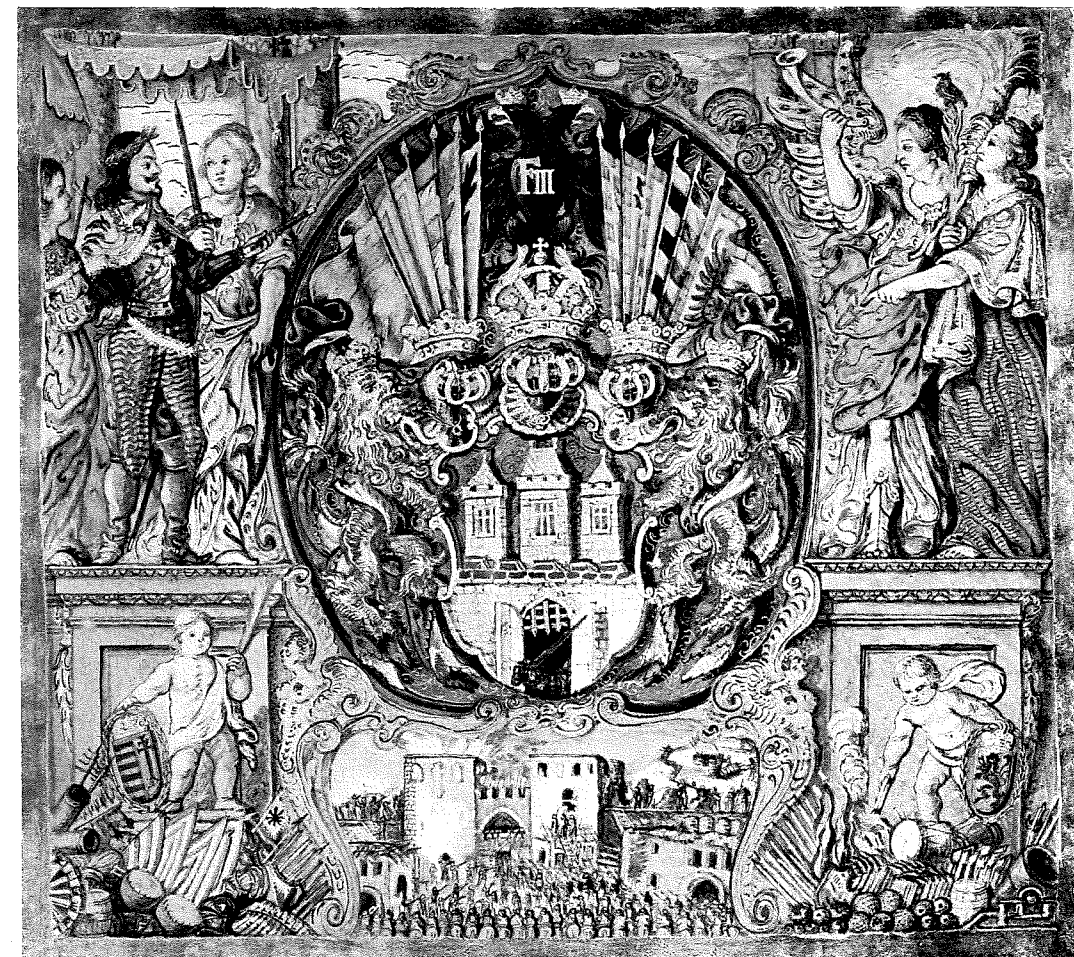

Maliřská výzdoba s městským znakem jihlavským v Gelnhausenově kodexu.
 Peinture décorative avec les armes de la ville de Jihlava dans le codex de Gelnhausen.

Podobizna krále Vladislava Jagelovce z privilegia, daného na městskou pečeť Menšímu městu pražskému 8. května 1507.

Portrait du roi Vladislas le Jagello, figurant sur le privilège accordant le sceau de la ville à la Petite-Cité de Prague le 8 mai 1507.

Rozhojněný a polepšený erb Starého města pražského z privilegia,
daného cis. Ferdinandem III. dne 20. dubna 1649.
Blason de la Vieille-Cité de Prague, développé et enrichi en vertu du privilège
concédé par l'empereur Ferdinand III le 20 avril 1649.

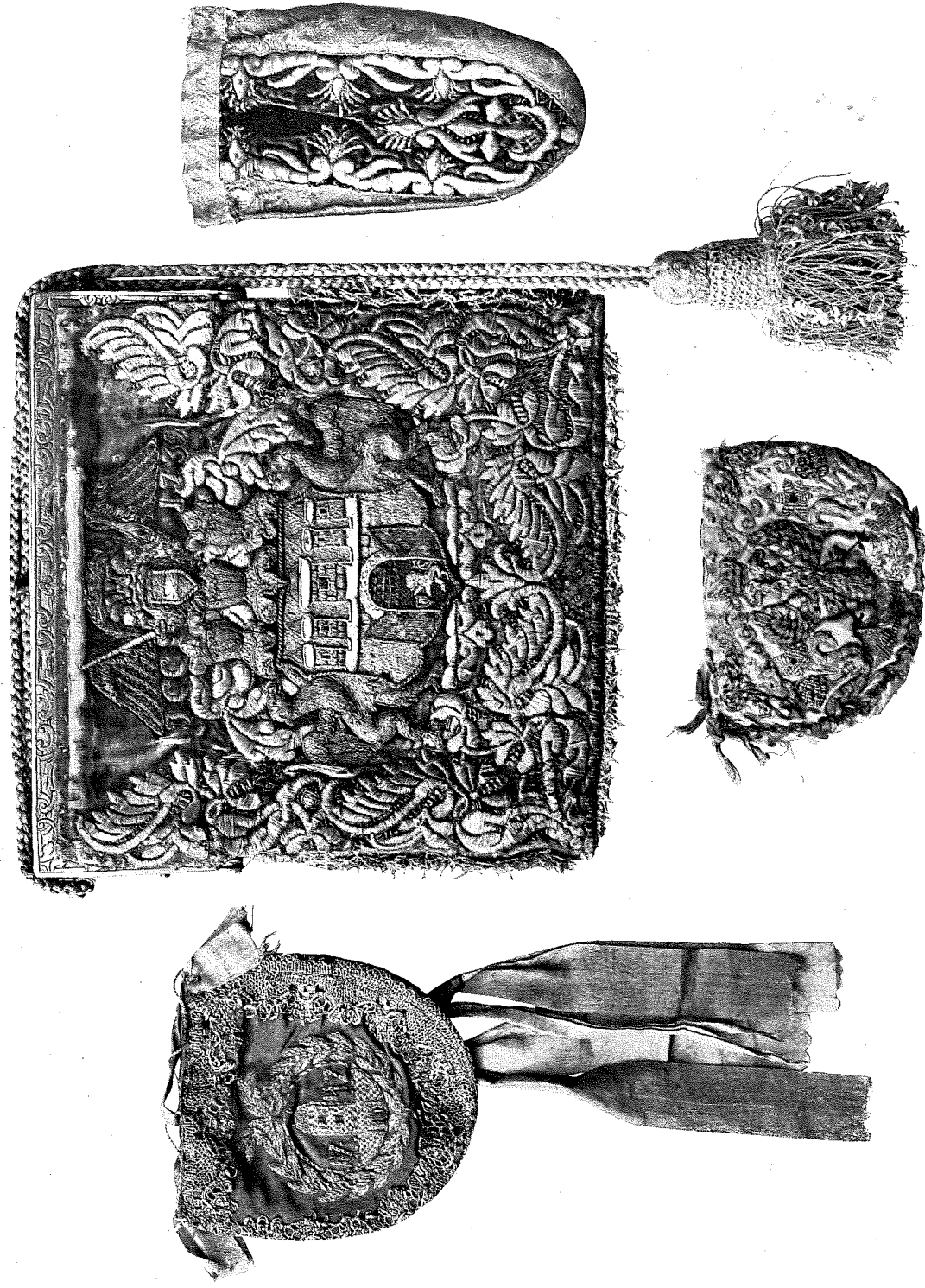

První návrh nového znaku hlav. města Prahy. Kreslil Fr. Kysela 1922.
Premier projet d'un nouveau blason pour la ville de Prague. Dessiné par Fr. Kysela 1922.

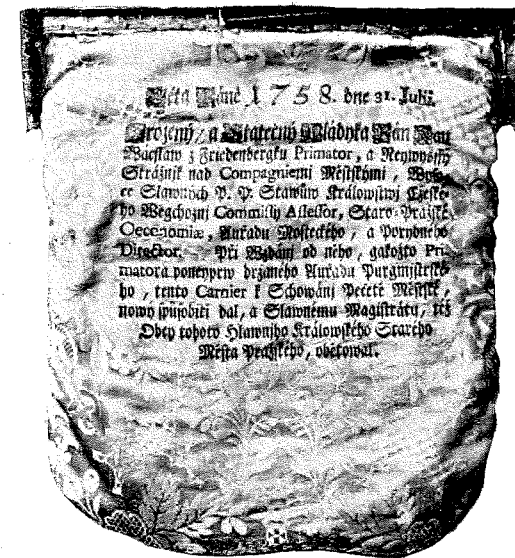

Druhý návrh nového znaku hlav. města Prahy. Kreslil Fr. Kysela 1926.
Second projet d'un nouveau blason pour la ville de Prague. Dessiné par Fr. Kysela 1926.

Tab. XXVII.

Měšce městské na pečeti malostranské a hradčanské z 18. století.
Bourses à abriter les matrices des sceaux des villes de Malá Strana et de Hradčany (18e siècle).

Měšec na městskou pečeť Starého města pražského z r. 1758.

(Obě strany a vnitřek).

Bourses à abriter les matrices des sceaux de la Vieille-Cité de Prague (1758).

(Endroit, envers et intérieur).